

КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЗАГІРНЯК ДЕНИС МИХАЙЛОВИЧ

УДК 330.341:336:378 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

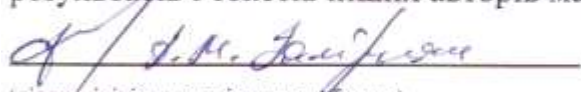
**ПРАГМАТИЗМ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

Спеціальність 08.00.07 – Демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий консультант
Кратт Олег Адольфович
доктор економічних наук, професор

*Дисертація є ідентичною іншим
примірникам дисертації
вчений секретар спеціалізованої
вченої ради І-64.055.02
С. Н.
І. М. Геращенко*

Харків – 2019

АНОТАЦІЯ

Загірняк Д. М. Прагматизм фінансово-економічного розвитку вищої освіти: теорія, методологія, практика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальностями 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика», 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». – Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2019.

Дисертаційне дослідження складається зі списку скорочень, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, висновків і переліку використаних джерел, додатків.

Дисертаційна робота присвячена розв'язанню важливої наукової проблеми, пов'язаної з розробкою методологічних засад, і обґрунтуванню науково-практичних рекомендацій щодо фінансово-економічного розвитку вищої освіти України у контексті концепції прагматизму.

У дисертації розглянуто теоретико-методологічні засади фінансово-економічного розвитку вищої освіти у контексті прагматизму. Подальшого розвитку набув методичний підхід до визначення напрямку фінансово-економічного розвитку вищої освіти України як складової професійної освіти, відмінність якого полягає у використанні інтервальної логіки як підґрунтя доказу достовірності реконструкції ключових ознак фінансово-економічних відносин у сфері вищої освіти, що уможливило використання крос-освітнього аналізу для тлумачення ринкової розбудови вітчизняної сфери вищої освіти відносно загальноприйнятих освітніх моделей. Установлено фінансово-економічні наслідки реформування вищої освіти, відмінністю якої є врахування особливостей ролі держави у її фінансуванні, комерційної активності закладів вищої освіти, глобалізаційних процесів, регіоналізації соціально-економічного простору, впливу громадянського суспільства.

Запропоновано альтернативну концепцію фінансово-економічного розвитку вищої освіти на засадах доктрини прагматизму, яка ґрунтується на двох складових: соціально-економічній, що враховує суб'єктивні уявлення про впевненість і успішність функціонування вищої освіти у національному масштабі; фінансовій, яка передбачає фінансовий інструментарій об'єктивного використання і перерозподілу

бюджетних коштів між спеціальностями, освітніми ступенями та закладами вищої освіти. Обґрунтовано методологію фінансово-економічного розвитку вищої освіти щодо використання концепції прагматизму, яка передбачає комплексне й системне врахування соціальних функцій закладів вищої освіти, що ґрунтуються на принципах, методах, моделях реальних соціальних умов розвитку вищої освіти та адекватного фінансового забезпечення їх реалізації для отримання нової якості надання послуг вищої освіти, що характеризується узгодженням суб'єктивних уявлень суб'єктів соціальних і фінансово-економічних відносин та їх об'єктивних потреб і можливостей. Оновлено понятійно-термінологічний апарат фінансово-економічного розвитку вищої освіти з визначенням таких понять: «фінансово-економічний розвиток вищої освіти», «прагматизм фінансово-економічного розвитку вищої освіти», «соціальні функції закладів вищої освіти», «солідарно-субсидіарний тип фінансових відносин у сфері вищої освіти».

У дослідженні ідентифіковано участь суб'єктів сфери вищої освіти у її фінансово-економічному розвитку. Систематизовано нормативні риси споживання освітніх послуг, особливості яких полягають в урахуванні діалектичної єдності особистих інтересів споживачів і затребуваності їх професійних знань та вмінь роботодавцями з урахуванням складного вибору закладу вищої освіти, поєднання навчальної та трудової діяльності, загальнодоступності закладів вищої освіти, високого рівня активності споживання освітніх послуг.

Конкретизовано сутність соціальних функцій закладів вищої освіти, відмінність якої полягає у використанні моделі соціальних ролей за основними компонентами: нормативно-правовою базою, правилами і традиціями, діями, рольовою експектацією, варіабельністю, рольовими конфліктами. Відтворено механізм державного регулювання вищої освіти унаслідок перерозподілу участі та інструментів фінансового забезпечення сфери вищої освіти, оскільки складові механізму (невідворотність змін у відносинах держави та вищої школи; концептуальні засади розвитку; державна політика; комплект інструментів управління; державне фінансування; забезпечення якості освітніх послуг і закладів вищої освіти загалом; звітність закладів вищої освіти) втілюють обмежене коло повноважень.

У дисертації запропоновано науково-методичне забезпечення діагностики

прагматизму фінансово-економічного розвитку вищої освіти. Побудовано метод вимірювання прагматизму вибору особою вищої освіти, орієнтованого на еталонні судження роботодавця як члена референтної групи, для якої нормою є професійно-кваліфікаційна відповідність якостей працівника потребам роботодавця, що дозволяє типізувати соціально-трудова відносини за ознакою ступеня відповідності нормі.

Розкрито методичний підхід до оцінювання освітнього прагматизму закладів вищої освіти, заснований на використанні системи показників абсолютного освітнього прагматизму (інтегрований коефіцієнт, що поєднує первинний і вторинний попит на фахівців за спеціальністю) закладів та відносного освітнього прагматизму (коефіцієнт використання освітнього потенціалу закладів за спеціальністю і рівнем освіти).

З'ясовано методичний підхід до квантифікації результативності фінансової політики держави у сфері вищої освіти з урахуванням виявлених особливостей потрійної дуальності: дворівневої декомпозиції освітнього простору (національний і регіональний рівні), біфункціональності державної місії (залучення і витрачання коштів); подвійної ролі держави (як регулятора фінансових відносин і покупця освітніх послуг). Висвітлено перелік і змістовність субнаціональних відмінностей фінансування вищої освіти України, особливість яких полягає в урахуванні загальної та середньої чисельності студентів за регіонами і загальної та середньої кількості закладів вищої освіти.

Діагностовано прагматизм фінансово-економічного розвитку вищої освіти. Виявлено прагматизм споживачів освітніх послуг на підставі типізації відносин у сфері праці. Сформовано параметри вибору особою вищої освіти (характеру, структури та масштабу) для соціально-трудова відносин щодо відповідності професійно-кваліфікаційних якостей працівника вимогам роботодавця.

Обчислено ступінь реалізації освітнього потенціалу як інтегровану характеристику прагматизму закладів вищої освіти за спеціальностями стосовно освітніх ступенів. Розкрито систему емпіричних доказів щодо неминучості реформування управління закладом вищої освіти з урахуванням двох свобод, з одного боку, закладів вищої освіти стосовно вибору стратегії і тактики їх діяльності, а з іншого, споживачів послуг вищої освіти щодо вибору спеціальності та закладу.

Викладено логіку, що обумовила результативність фінансового забезпечення сфери вищої освіти, особливістю якого є досягнення конгруентності між формальною дією механізму держзамовлення та суб'єктивним вибором споживачами освітніх послуг, що характеризується параметрами «освітній ступінь», «галузь знань» і забезпечує визначення результативності використання державних фінансових ресурсів щодо спеціальностей і закладів вищої освіти.

Визначено науково-практичні засади упровадження прагматизму у фінансово-економічний розвиток вищої освіти. Сформовано методичні рекомендації раціоналізації професійної орієнтації осіб на ринку праці, особливістю якого є врахування кадрових потреб суб'єктів господарювання унаслідок зіставлення кількості зайнятих посад і вільних штатних одиниць за одним освітнім ступенем та формування на цій підставі нового та постійно оновлюваного Довідника спеціальностей, що відповідає реаліям і сталій динаміці змін ринку праці.

Визначено правила управління закладом вищої освіти, спрямовані на еволюційне підвищення рівня прагматизму його діяльності завдяки дихотомії відносин адміністрації закладу з викладачами та студентами щодо організації навчального процесу, що дозволить зробити управління більш гнучким, здатним адекватно реагувати на вимоги формування людських ресурсів і унаслідок цього підвищити рівень реалізації освітнього потенціалу закладу згідно з його професійною орієнтацією.

Доведено доцільність використання солідарно-субсидіарного типу фінансових відносин держзамовника з постачальниками і споживачами вітчизняного ринку освітніх послуг, що дозволить одночасно досягти беззбитковості освітньої діяльності і задовольнити потреби регіональних ринків праці, реалізувати бюджетну політику держави у сфері вищої освіти, спрямовану на культивування індивідуальної та взаємної відповідальності суб'єктів. Означено методичний підхід до визначення витрат для прагматичного розвитку вищої освіти, особливістю якого є врахування видатків на обслуговування державної власності, що знаходиться на балансі закладів вищої освіти, і видатків на розвиток вищої освіти, резервного фонду та соціальної підтримки здобувачів вищої освіти, що забезпечує досягнення значущої соціальної місії вищої освіти.

Практичне значення одержаних у дисертаційній роботі результатів полягає в упровадженні МОН України під час обговорення механізму розподілу держзамовником обсягу видатків держбюджету на ВО (довідка № 10.5-262 від 26.12.2018). Інститутом вищої освіти НАПН України результати використано для реалізації наукового дослідження «Механізми розширення фінансової автономії ЗВО України» (довідка № 278/1 від 27.12.2018), Департаментом фінансів Полтавської обласної державної адміністрації – для визначення якісних і кількісних параметрів держфінансування вищої освіти з обласного бюджету (довідка № 28/05.1-26 від 04.01.2019). Наукові результати упроваджено у діяльність ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» (довідка № 4601/16762 від 18.12.2018), ПрАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин» (довідка № 617 від 05.12.2108); ПрАТ «Кременчуцький колісний завод» (довідка № 01-15-03 від 26.12.2018). Результати дисертації використані у навчальному процесі Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського для створення навчально-методичних комплексів навчальних дисциплін (довідка № 72-10/1496 від 29.12.2018).

Ключові слова: вища освіта, держфінансування, заклад освіти, кваліфікація, освітній ступінь, освітня послуга, прагматизм, професія, фінансово-економічний розвиток.

SUMMARY

Zagirniak D. M. The Pragmatism of Financial and Economic Development of Higher Education: Theory, Methodology, Practice. – Qualifying research paper in the capacity of a manuscript.

A thesis for a Doctor of Economic Sciences Degree in specialties 08.00.07 “Demography, Labor Economics, Social Economics and Policy”, 08.00.08 “Money, Finance and Credit”. – Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University. – Kharkiv Semen Kuznets National Economic University, Kharkiv, 2019.

The thesis research consists of a list of abbreviations, a list of symbols, an introduction, five sections, conclusions and a list of references, appendices.

The thesis covers the solution of an important scientific problem related to the

development of the methodological foundations and the substantiation of scientific and practical recommendations on the financial and economic development of higher education in Ukraine in the context of the concept of pragmatism.

The thesis deals with theoretical and methodological principles of the financial and economic development of higher education in the context of pragmatism. A methodological approach to determining the direction of financial and economic development of higher education in Ukraine as a component of vocational education is further developed. Its difference consists in the use of the interval logic as the basis of proof of the reliability of the reconstruction of key features of financial and economic relations in the field of higher education, which made it possible to use cross-educational analysis to interpret the market development of the Ukrainian field of higher education in relation to generally accepted educational models. The financial and economic consequences of higher education reformation are identified. Its distinctive characteristics include taking into account the specific features: the role of the state in its financing, the commercial activity of higher education institutions, globalization processes, regionalization of the socio-economic space, and the influence of civil society.

An alternative concept of financial and economic development of higher education, grounded on the principles of pragmatism doctrine, is proposed. It is based on two components: socio-economic one, taking into account subjective ideas about the confidence and success of the functioning of higher education on a national scale; financial one, which includes financial instruments for objective use and redistribution of budget funds among specialties, educational levels and higher education institutions. The methodology of financial and economic development of higher education, concerning the use of the concept of pragmatism, is substantiated. It provides for the comprehensive and systematic consideration of higher education institution social functions, grounded on the principles, methods, models of real social conditions of higher education development, and the adequate financial provision of their implementation for obtaining new quality of providing higher education services, characterized by harmonization of subjective representations of the subjects of social and financial-economic relations and their objective problems and opportunities. The conceptual and terminological apparatus of the financial and economic development of higher education is updated on the basis of

the definition of concepts: “the financial and economic development of higher education”, “the pragmatism of financial and economic development of higher education”, “the social functions of higher education institutions”, “the solidarity-subsidiary type of financial relations in the field of higher education”.

The research identifies the participation of the subjects of the field of higher education in its financial and economic development. The normative features of the consumption of educational services are systematized; their peculiarities consist in taking into account the dialectical unity of personal interests of consumers and the demand for their professional knowledge and skills by employers on the basis of the complex nature of the choice of a higher education institution, a combination of educational and work activities, accessibility of higher education institutions, high level of activity of educational consumption services.

The essence of the social functions of higher education institutions is specified; their difference consists in using the model of social roles according to the main components: the legal framework, rules and traditions, actions, role-based expectation, variability, role conflicts. The mechanism of the state regulation of higher education is presented through the redistribution of participation and financial support instruments in the field of higher education, as the components of the mechanism (the inevitability of changes in the relations between the state and higher school, the conceptual foundations of development, state policy, a set of management tools, government financing, providing high quality of educational services and higher education institutions in general, higher education institutions accountability) embody a limited range of powers.

The thesis proposes scientific and methodological support for the diagnostics of pragmatism of financial and economic development of higher education. The method of measuring the pragmatism of person’s choice of higher education, oriented to the standard judgment of the employer as a member of the reference group, for which the employee’s professional and qualification level correspondence to the employer’s requirements is the norm, is created. This method allows typing social and labor relations based on the degree of compliance with the norm.

The methodical approach to the evaluation of the educational pragmatism of higher education institutions, based on the use of a system of indicators of absolute educational

pragmatism (an integrated coefficient combining primary and secondary demand for specialists in the specialty) of institutions and relative educational pragmatism (the coefficient of using educational potential of institutions by the specialty and the level of education), is revealed.

The methodical approach to quantifying the effectiveness of the state financial policy in the field of higher education is determined taking into account the revealed peculiarities of triple duality: two-level decomposition of the educational space (national and regional levels), bifunctionality of the state mission (attraction and spending of funds); the double role of the state (as the regulator of financial relations and the buyer of educational services). The list and content of subnational differences of financing of higher education of Ukraine are highlighted, the peculiarity of which is to take into account the general and average number of students by regions and the general and average number of higher education institutions.

The pragmatism of the financial and economic development of higher education is diagnosed. The pragmatism of consumers of educational services is revealed based on typification of relations in the field of labor. The parameters of the person's choice of higher education (the character, structure and scale) for social-labor relations concerning the correspondence of the professional qualification qualities of the employee to the requirements of the employer are formed.

The degree of realization of educational potential as an integrated characteristic of pragmatism of higher education institutions in specialties in relation to educational degrees is calculated. The system of empirical evidence of the inevitability of reforming the higher education institution management with the consideration of two freedoms, on the one hand, that of the higher education institution, regarding the choice of the strategy and tactics of their activities, on the other hand, the freedom of the consumers of higher education services as to the choice of the specialty and institution.

The logic that resulted in the effectiveness of the financial provision of the field of higher education is presented. Its peculiarity consists in the achievement of congruence between the formal action of the mechanism of government order and the subjective choice of consumers of educational services, characterized by such parameters as "educational degree", "branch of knowledge", and providing the determination of the effectiveness of the

use of public financial resources for specialties and institutions of higher education.

The scientific and practical principles of the introduction of pragmatism into the financial and economic development of higher education are revealed. The methodical recommendations for rationalizing the professional orientation of people on the labor market are formed. Its peculiarity consists in the consideration of the personnel needs of economic entities based on comparison of the number of occupied positions and free full-time units with the same educational level and the formation on this basis of a new and constantly updated Directory of specialties corresponding to the realities and the constant dynamics of labor market changes.

The rules of the higher education institution management aimed at evolutionary increase of the level of pragmatism of its activity due to the dichotomy of the relationship of the administration of the institution with the lecturers and students regarding the organization of the educational process are determined. It will allow making management more flexible, able to adequately respond to the requirements of human resources formation and, as a result, increase the level of implementation of the educational potential of the institution according to its professional orientation.

The expediency of using the jointly-subsidiary type of financial relations of the government customer with suppliers and consumers of the domestic market of educational services, which will simultaneously achieve break-even educational activities and meet the needs of regional labor markets, implement the state budget policy in the field of higher education, aimed at cultivating individual and mutual responsibility of subjects, is proved. The methodical approach to determining the costs for pragmatic development of higher education is distinguished. It differs in taking into account the expenditures on maintenance of state property, which is on the balance of institutions of higher education, and expenditures for the development of higher education, the reserve fund and social support for higher education graduates, which ensures the achievement of significant social mission of higher education.

The practical significance of the results presented in the thesis consists in the introduction of the Ministry of Education and Science of Ukraine during the discussion of the mechanism of the state customer's distribution of the state budget funds on higher education (reference No. 10.5-262 of 26.12.2018); The Institute of Higher Education of

the National Academy of Pedagogic Sciences of Ukraine used the thesis results in the implementation of research “The mechanism of expanding the financial autonomy of HEI” (reference No. 278/1 of 27.12.2018); the Finance Department of Poltava State Administration used the thesis result for the determination of the qualitative and quantitative parameters of higher education state financing from the region budget (reference No. 28/05.1-26 of 04.01.2019). The research results are implemented in the activity of PJSC “Poltava Mining-and-Processing Integrated Works” (reference No. 4601/16762 of 18.12.2018), PJSC “Kremenchuk Road Machines Plant” (reference No.617 of 05.12.2108); PJSC “Kremenchuk Wheel Plant” (reference No. 01-15-03 of 26.12.2018). The thesis results were used in the educational process of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University for the creation of training and methodical complexes for subjects (reference No. 72-10/1496 of 29.12.2018).

Key words: higher education, government financing, educational institution, qualification, education level, educational service, pragmatism, profession, financial and economic development.

Список публікацій здобувача:

1. Загірняк Д. М. Вища освіта України: прагматизм фінансово-економічного розвитку : монографія / Д. М. Загірняк // Харків: «Друкарня Мадрид», 2018. – 532 с.
2. Загірняк Д. М. Аналіз формування та використання коштів стабілізаційного фонду Державного бюджету України / В. І. Глухова, Д. М. Загірняк, І. М. Кіяниця // Актуальні питання розвитку економіки: теорія і практика : колективна монографія / за ред. А. О. Касич, М. М. Хоменко. – Кременчук : ТОВ «Кременчуцька міська друкарня», 2012. – С. 64–72.
3. Zagirniak D. M. Renewal of paradigm of Ukrainian higher education field development / D. M. Zagirniak // Theoretical, methodological and practical foundations of human resources management: collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi / ISMA University. – Riga : «Landmark» SIA, 2016. – P. 227–239.
4. Загірняк Д. М. Шляхи мінімізації ризику кредитного портфеля банку / Д. М. Загірняк, М. В. Абросімова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2007. – № 7 (113). Ч. 2 – С. 42–45.

5. Загірняк Д. М. Кредитне бюро як фінансовий інструмент зниження кредитного ризику / В. І. Глухова, Д. М. Загірняк, М. О. Троцько // Науковий вісник Чернівецького торгово-економічного інституту КНТЕУ. – 2009. – Вип. 4. – С. 342–349. – (Серія: Економічні науки).

6. Загірняк Д. М. Роль міжбюджетних відносин у регулюванні економічного розвитку регіону / Д. М. Загірняк, С. В. Калмикова // Часопис економічних реформ. – № 2. – 2011. – С. 110–114.

7. Загірняк Д. М. Реалізація коледжами і технікумами освітнього потенціалу: економічний аспект / Д. М. Загірняк // Економіка і організація управління. – 2017. – № 4 (28). – С. 193–206.

8. Загірняк Д. М. Теоретичні основи формування депозитної політики банку / Д. М. Загірняк, Є. К. Рубанова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2012. – № 16(187). – Ч. 2. – С. 60–64.

9. Загірняк Д. М. Тотожність принципів господарювання у вітчизняній та західних сферах вищої освіти / Д. М. Загірняк, О. А. Кратт // Вісник НТУ «ХП»: збірник наукових праць. – Харків : НТУ «ХП», 2015. – № 59(1168). – С. 183–187. – (Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва).

10. Загірняк Д. М. Координати вищої школи України відносно моделей вищої освіти / Д. М. Загірняк, О. А. Кратт // Науковий вісник Одеського національного економічного університету: збірник наукових праць. – Одеса : ОНЕУ. – 2016. – № 1(233). – С. 28–39.

11. Загірняк Д. М. Проблеми та парадигма розвитку вітчизняного ринку освітніх послуг / Д. М. Загірняк // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2016. – № 6(230). – С. 59–65.

12. Загірняк Д. М. Реконструкція механізму державного регулювання вищої освіти за кордоном / Д. М. Загірняк // Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». – 2017. – Вип. 13. – Ч. 2. – С. 159–165.

13. Загірняк Д. М. Професійно-кваліфікаційні аспекти прагматизму поведінки споживачів послуг вищої освіти / Д. М. Загірняк // Науковий економічний журнал «Інтелект XXI». – 2017. – № 1. – С. 141–149.

14. Загірняк Д. М. Послуги вищої освіти: структура пропозиції та рівень

конкуренції / Д. Загірняк // Економіка і право. – 2018. – № 1(49). – С. 105–116.

15. Загірняк Д. М. Прагматизм фінансування вищої освіти: інструменти визначення / Д. М. Загірняк // Соціально-економічний розвиток регіонів у контексті міжнародної інтеграції. – 2018. – № 28(17). – С. 99–105.

16. Загірняк Д. М. Критерии выбора программного обеспечения для автоматизации процессов бюджетирования на предприятиях / Д. М. Загірняк, Ю. Г. Лактионов, Л. А. Лактионова // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка «Економіка і регіон». – 2009. – № 3 (22). – С. 119–124. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory).

17. Загірняк Д. М. Методологічні засади академічної чесності вищого навчального закладу / Д. М. Загірняк // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2015. – № 1/2015(90). – Ч. 1. – С. 157–160. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory)

18. Загірняк Д. М. Наслідки реформування вищої освіти: пошук вихідних передумов / Д. М. Загірняк, О. А. Кратт // Науковий вісник ХДУ. – 2015. – № 14. – Ч. 1 – С. 35–39. – (Серія: Економічні науки). (Index Copernicus).

19. Загірняк Д. М. Прагматичний підхід до розвитку вищої освіти / О. А. Кратт, Д. М. Загірняк // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки. – ДонДУУ, ІЕП НАН України. – 2015. – № 1(46). – С. 79–85. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory).

20. Загірняк Д. М. Емпірика ринкових перетворень як базис реформування вищої освіти / Д. М. Загірняк // Часопис економічних реформ. – 2015. – № 4(20). – С. 6–14. (Index Copernicus)

21. Zagirniak D. Higher education in Ukraine: search for development models / D. Zagirniak // Econtechmod: An international quarterly journal – 2015. Vol. 4. – No. 4. – P. 11–16. (Lublin-Rzeszow, Index Copernicus)

22. Zagirniak D. Normative features of conduct of higher education services consumers / D. Zagirniak // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2016. – Вип. 3/2016 (98). – Ч. 2. – С. 54–61. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory)

23. Загірняк Д. М. Якісні параметри діяльності іноземних вищих навчальних закладів / Д. М. Загірняк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 9. – С. 67–71. – (Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство). (Index Copernicus)

24. Загірняк Д. М. Роль вищих навчальних закладів у розвитку вищої освіти / Д. М. Загірняк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2016. – № 6(242). – С. 184–189. – (Серія: Економічні науки). (Index Copernicus)

25. Загірняк Д. М. Ознаки споживання послуг вищої освіти: закордонний досвід / Д. М. Загірняк // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2016. – № 4 (76). – С. 202–211. – (Серія: Економічні науки). (Index Copernicus)

26. Загірняк Д. М. Базова вища освіта: оцінювання прагматизму вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг / Д. М. Загірняк // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2017. – № 2 (10). – С. 52–63. (Index Copernicus)

27. Zagirniak D. Educational pragmatism divergence in the context of professional qualification conformity / D. Zagirniak // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 3 (11). – Ч. 2. – С. 18–28. (Web of Science, Index Copernicus)

28. Загірняк Д. М. Магістратура: освітній прагматизм вищих навчальних закладів / Д. М. Загірняк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна – 2017. – Вип. 93. – С. 67–78. – (Серія: Економічна). (Index Copernicus)

29. Загірняк Д. М. Сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняної сфери вищої освіти / Д. М. Загірняк // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2017. – Вип. 5/2017 (106). – С. 143–149. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory)

30. Zagirniak D. Modification of the forms of services provided by higher education establishments / D. Zagirniak // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2017. – Вип. 6/2017 (107). – Ч. 2. – С. 54–61. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory)

31. Загірняк Д. М. Концептуальна платформа реформування закладу вищої освіти на засадах прагматизму / Д. М. Загірняк // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка «Економіка і

регіон». – 2017. – № 6 (67). – С. 98–106. (Index Copernicus)

32. Загірняк Д. М. Методологічні засади реновації державного фінансування закладів вищої освіти [Електронне видання] / Д. М. Загірняк. – Ефективна економіка. – 2018. – № 6. – Режим доступу : www.economy.nauka.com.ua (Index Copernicus)

33. Загірняк Д. М. Розподіл держзамовлення як інструмент фінансової політики у сфері вищої освіти / Д. М. Загірняк // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2018. – № 4/2018 (111). – С. 122–129. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory)

34. Zagirniak D. The second professional education: the pragmatism of consumers' behavior / D. Zagirniak, O. Kratt // Economic Theory and Practice 2017. – Banská Bystrica, Slovakia : Faculty of Economics of Matej Bel University, 2018. – P. 693–704. (Web of Science).

35. Zagirniak D. The convergence of the system of education at Scottish and Ukrainian Universities in the context of ethic leadership / D. Zagirniak, I. Khovrak, V. Perevozniuk // International Journal of Engineering & Technology. – 2018. – Vol. 7. – P. 550–556. (UAE, Scopus).

36. Загірняк Д. М. Трансформація фінансово-кредитної системи в рамках процесів глобалізації / Д. М. Загірняк, О. С. Чекригін // Тези I Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку» : збірка тез (м. Макіївка, 22–24 квітня 2009 р.). – Макіївка : Макіївський економіко-гуманітарний інститут, 2009. – Т. 1. – С. 81–83.

37. Загірняк Д. М. Теоретичні основи формування депозитної політики банку / Д. М. Загірняк, Є. К. Рубанова // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Фінансовий механізм самодостатності регіону: соціально-економічна збалансованість» (м. Луганськ, 2012 р.). – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2012. – С. 57–60.

38. Загірняк Д. М. Фінансове забезпечення охорони здоров'я: проблеми та шляхи розв'язання / Д. М. Загірняк // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка і фінанси: теорія та практика» (м. Феодосія, 26–28 вересня 2013 р.). – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. – С. 38–39.

39. Zagirniak D. Interrelations of the government and university: current state in Ukraine / M. Zagirnyak, D. Zagirniak // Юбилейна Международна научнопрактическа конференция «Финансите и стопанската отчетност – състояние, тенденции, перспективи» (гр. Свищов, РБългария, 25–26.10. 2013). – Свищов : Академично издателство «Ценов», 2013. – Т. 3. – С. 33–38.

40. Загірняк Д. М. Аналіз динаміки лізингового кредитування підприємств в агропромисловому комплексі України / Д. М. Загірняк, Л. Н. Крот, В. В. Продан // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції за міжнародною участю «Актуальні питання забезпечення стійкого розвитку національного господарства» (м. Кременчук, 24-25 жовтня 2014 р.). – Кременчук : Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2014. – С. 122–124.

41. Загірняк Д. М. Особенности оценки масштабов теневой экономики: зарубежный опыт / Д. М. Загірняк, И. В. Ховрак, М. В. Князева // Материалы Международного форум-конкурса молодых ученых «Проблемы недропользования : сборник научных трудов» (г. Санкт-Петербург, 23–25 апреля 2014 г.). – СПб. : Национальный минерально-сырьевой университет «Горный», 2014. – Ч. 2. – С. 53–55.

42. Загірняк Д. М. Оцінка власного капіталу підприємств України / Д. М. Загірняк // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності» (м. Кременчук, 10–12 грудня 2014 р.). – Кременчук : КрНУ, 2014 – С. 218.

43. Загірняк Д. М. Ринкова орієнтація вищої освіти: доцільність і необхідність / Д. М. Загірняк // Праці VII Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія інноваційного розвитку економіки: бізнес, наука, освіта» (м. Харків, 29 вересня–2 жовтня 2015 р.). – Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – С. 20–22.

44. Zagirniak D. Identities and differences in understanding of market relations in Ukrainian and Western fields of higher education / D. Zagirniak // Vybrané ekonomické problémy regionu střední a východní Evropy: Sborník vědecké konference udržitelný rozvoj VII-30 let od Jednotného evropského aktu aneb Evropa čtyř svobod (České budějovice, 31.03–01.04.2016). – České budějovice, 2016. – S. 34–43.

45. Загірняк Д. М. Автономія вишів: реалізація прав і обов'язків

/ Д. М. Загірняк // Матеріали українсько-польської Міжнародної наукової конференції «Класичний університет у контексті викликів епохи» (м. Київ, 22-23 вересня 2016 р.). – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. – С. 359–361.

46. Загірняк Д. М. Позиціонування поведінки споживачів послуг вищої освіти / Д. М. Загірняк // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання управління сталим розвитком у сучасному суспільстві: проблеми та перспективи» (м. Кременчук, 20 – 21 жовтня 2016 р.). – Кременчук : Видавець СВД Олексієнко В. В., 2016. – С. 138–140.

47. Загірняк Д. М. Співробітництво України з МВФ: стан та перспективи / Д. М. Загірняк, А. О. Бородай // Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Ідеї академіка В. І. Вернадського та проблеми сталого розвитку освіти і науки» (м. Кременчук, 01-03 червня 2017 р.). – Кременчук : КрНУ, 2017. – С. 107–108.

48. Zagirniak D. The assessment of the provision of the Industry by electrical engineers / D. Zagirniak, O. Kratt, I. Trunina // A collection of papers presented at the International Conference on Modern Electrical and Energy System (MEES). – Kremenchuk, Ukraine: Institute of Electrical and Electronics Engineers, 2017. – P. 356–359. (Scopus)

49. Загірняк Д. М. Соціально відповідальне інвестування як основа етичного лідерства / Д. М. Загірняк, І. В. Ховрак, В. В. Перевознюк // Тези доповідей Міжнародної науково-технічної конференції «Технології та інфраструктура транспорту» (м. Харків, 14–16 травня 2018 р.). – Харків : УкрДУЗТ, 2018. – С. 164–165.

50. Загірняк Д. М. Фінансова складова корпоративного управління / Т. Є. Циба, О. Ф. Саленко, М. І. Сокур, Д. М. Загірняк // Навчальний посібник з грифом МОН України для студентів вищих начальних закладів. – Кременчук : Вид. ПП Щербатих О. В., 2008 – 204 с.

51. Загірняк Д. М. Фінансовий ринок / Т. В. Калінеску, Л. А. Костирко, Д. М. Загірняк, О. М. Антіпов // Навчальний посібник з грифом МОН України. Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. – 343 с.

52. Загірняк Д. М. Соціальне страхування / В. О. Безугла, Л. П. Шаповал, Д. М. Загірняк // Навч. посіб. з грифом МОН України, лист МОН № 1.4/18 Г 347 від 9.01.2009. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 208 с.

53. Загірняк Д. М. Експертиза та страхування на транспорті (автомобільному) / О. Д. Коноваленко, М. М. Мороз, Л. П. Шаповал, Д. М. Загірняк // Навч. посіб. з грифом МОН України, лист МОН № 1/11-1061 від 18.02.2011. – Харків : Точка, 2012. – 492 с.

54. Загірняк Д. М. Експертиза та страхування на транспорті (автомобільному) / О. Д. Коноваленко, М. М. Мороз, Л. П. Шаповал, Д. М. Загірняк // Навч. посіб. (практикум) з грифом МОН України, лист МОН № 1/11-1061 від 18.02.2011. – Харків : Точка, 2013. – 258 с.

55. Загірняк Д. М. Ринок фінансових послуг / Д. М. Загірняк // Навч. посіб. з грифом МОН України, лист №1/11-8872 від 10.06.2014. – Харків : «Друкарня Мадрид», 2014. – 304 с.

56. Загірняк Д. Щодо місця коледжів і технікумів у системі вищої освіти України / М. Загірняк, С. Сергієнко, Д. Загірняк // Вища школа: науково-практичне видання. –2018. – № 2(163). – С. 43–52.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	21
УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ	26
ВСТУП	37
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ПРАГМАТИЗМУ	50
1.1. Тенденції розвитку вищої освіти як складової професійної освіти країни	50
1.2. Фінансово-економічні результати реформування вищої освіти.....	73
1.3. Концептуалізація прагматизму розвитку вищої освіти	95
Висновки до розділу 1	119
РОЗДІЛ 2. ІДЕНТИФІКАЦІЯ УЧАСТІ СУБ'ЄКТІВ У ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	122
2.1. Позичування споживачів у розвитку вищої освіти.....	122
2.2. Призначення освітніх закладів у розвитку вищої освіти.....	143
2.3. Значущість механізму державного регулювання у розвитку вищої освіти.....	168
Висновки до розділу 2	193
РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ПРАГМАТИЗМУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	196
3.1. Використання трудового потенціалу підприємств як характеристики прагматизму споживачів освітніх послуг	196
3.2. Реалізація освітніх ресурсів як критерій прагматизму закладу вищої освіти.....	215
3.3. Квантифікація прагматизму реалізації фінансової політики держави у сфері вищої освіти.....	237
Висновки до розділу 3	260
РОЗДІЛ 4. ДІАГНОСТИКА ПРАГМАТИЗМУ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	263
4.1. Ідентифікація освітнього прагматизму особи в системі відносин у сфері праці.....	263

4.2. Оцінювання освітнього прагматизму закладів вищої освіти стосовно освітніх ступенів	294
4.3. Аналіз результативності фінансового забезпечення сфери вищої освіти.....	329
Висновки до розділу 4.....	350
РОЗДІЛ 5. НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ УПРОВАДЖЕННЯ ПРАГМАТИЗМУ У ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	353
5.1. Раціоналізація професійної орієнтації особи з урахуванням потреб бізнесу.....	353
5.2. Визначення емпіричних правил управління освітніми закладами, орієнтованих на споживчі переваги	371
5.3. Зміна типу фінансових відносин у сфері вищої освіти як напрям бюджетної політики держави	391
Висновки до розділу 5	420
ВИСНОВКИ	422
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	430
ДОДАТКИ	474

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

I РА	– перший рівень акредитації закладів вищої освіти;
II РА	– другий рівень акредитації закладів вищої освіти;
III РА	– третій рівень акредитації закладів вищої освіти;
IV РА	– четвертий рівень акредитації закладів вищої освіти;
АКУП	– Аграрний коледж управління і права ПДАА;
АЕК	– Аграрно-економічний коледж ПДАА;
б	– освітній ступінь «Бакалавр»;
БерТ	– Березоворудський технікум ПДАА;
БЗСО	– базова загальна середня освіта;
ВВП	– валовий внутрішній продукт;
ВДНЗ	– вищий(і) державний(і) навчальний(і) заклад(и);
ВО	– вища освіта;
ВПК (ГЗК)	– відділ підготовки кадрів (ГЗК);
ВПУ	– вище професійно-технічне училище;
ГЗ	– галузь(і) знань;
ГЗК	– ВАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»;
ГККМ	– Гадяцький коледж культури і мистецтв імені І. П. Котляревського;
Доктрина	– Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17.04.2002 № 347/2002;
ЄДЕБО	– Єдина державна електронна база з питань освіти;
ЄКТС (ECTS)	– Європейська кредитно-трансферна система;
ЄПВО	– Європейський простір вищої освіти;
Закон 1	– Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-ХІІ;
Закон 2	– Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 № 2984-ІІІ;
Закон 3	– Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-ВІІ;
Закон 4	– Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-ВІІІ;
ЗВО	– заклад вищої освіти;

ЗЕД	– зовнішньо економічна діяльність;
ЗМІ	– засоби масової інформації;
ЗНО	– зовнішнє незалежне оцінювання;
ЗПО (ЗПТО)	– заклад професійної (професійно-технічної) освіти;
ЗСО	– загальна середня освіта;
ЗУ	– Закон України;
КІДУ	– Кременчуцький інститут ПВНЗ «Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля»;
ККрНУ	– Коледж Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського;
КЛК	– Кременчуцький льотний коледж Національного авіаційного університету;
КМУ	– Кабінет Міністрів України;
КПК	– Політехнічний коледж КрНУ;
<i>кр</i>	– освітньо-кваліфікаційний рівень «Кваліфікований робітник»;
Кредмаш	– ПрАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин «Кредмаш»;
КрКЗ	– ПрАТ «Кременчуцький колісний завод»;
КрКТІ	– Кременчуцький коледж транспортної інфраструктури;
КрМК	– Кременчуцький медичний коледж імені В. І. Литвиненка;
КрНУ	– Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського;
КрПК	– Кременчуцький педагогічний імені А. С. Макаренка;
ЛЛТК	– Лубенський лісотехнічний коледж;
ЛохМУ	– Лохвицьке медичне училище;
ЛохТТ	– Лохвицький технологічний технікум ПДАА;
ЛубМУ	– Лубенське медичне училище;
ЛубФЕК	– Лубенський фінансово-економічний коледж ПДАА;
<i>м</i>	– освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр»;
<i>мб</i>	– освітньо-кваліфікаційний рівень «Молодший бакалавр»;
МДР	– механізм державного регулювання;
МОНмолодь-спортУ	– Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України;

МОНУ	– Міністерство освіти і науки України;
<i>мс</i>	– освітньо-кваліфікаційний рівень «Молодший спеціаліст»;
МХПК	– Миргородський художньо-промисловий коледж імені М. В. Гоголя ПолтНТУ;
НАЗЯВО	– Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти;
НДДКР	– науково-дослідницькі та дослідницько-конструкторські роботи;
<i>нкр</i>	– некваліфікований робітник;
ННЦ	– навчально-науковий центр;
н. р.	– навчальний рік;
НТП	– науково-технічний прогрес;
ОЕСР	– Організація економічного співробітництва та розвитку (англ. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD)).
ОКР	– освітньо-кваліфікаційний рівень;
ОП	– освітня(і) послуга(и);
ОР	– освітній рівень;
ОС	– освітній ступінь;
ПБМК	– Полтавський базовий медичний коледж;
ПБТТБ	– Полтавський будівельний технікум транспортного будівництва;
ПДАА	– Полтавська державна аграрна академія;
ПЗВО	– приватний(і) заклад(и) вищої освіти;
ПЗСО	– повна загальна середня освіта;
ПирФЄУ	– Пирятинська філія ПВНЗ «Європейський університет»;
ПК	– програмне керування;
ПКВ	– професійно-кваліфікаційна відповідність;
ПКД	– професійно-кваліфікаційний дисбаланс;
ПКЖТ	– Полтавський комерційний технікум;
ПКЗ	– професійно-кваліфікаційна збалансованість;
ПКНГ	– Полтавський коледж нафти і газу ПолтНТУ;
ПКС	– професійно-кваліфікаційна структура;

ПКХТ	– Полтавський коледж харчових технологій НУХТ;
ПНПУ	– Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;
ПолтКВМУ	– Полтавський коледж ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»;
ПолтКТ	– Полтавський кооперативний технікум Полтавської облспоживспілки;
ПолтМУ	– Полтавське музичне училище імені М. В. Лисенка;
ПолтНТУ	– Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка;
ПолтПК	– Полтавський політехнічний коледж НТУ «Харківський політехнічний інститут»;
Програма 1	– Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), затверджена Постановою КМ України від 03.11.1993 № 896;
Програма 2	– Програма діяльності Кабінету Міністрів України, затверджена Верховною Радою України від 11.12.2014 № 26-VIII;
ПТНЗ	– професійно-технічний навчальний заклад;
ПТУ	– професійно-технічне училище;
ПУЕТ	– ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»;
ПФНУХТ	– Полтавська філія Національного університету харчових технологій;
ПЮІ	– Полтавський юридичний інститут НЮУ імені Ярослава Мудрого;
с	– освітньо-кваліфікаційний рівень «Спеціаліст»;
СВО	– сфера вищої освіти;
СК	– ступінь конкуренції;
СПТУ	– середнє професійно-технічне училище;
ст.	– стаття закону;
СТВ	– соціально-трудові відносини;

- Стратегія 1 – Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затверджена Указом Президента України від 25.06.2013 № 344/2013;
- Стратегія 2 – Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», затверджена Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015;
- УМСА – ВДНЗ України «Українська медична стоматологічна академія»;
- ХорАПК – Хорольський агропромисловий коледж ПДАА;
- ХомВТК – Хомутецький ветеринарно-технологічний коледж ПДАА.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- $ВВП^{oo\ kр}$ – ВВП певної країни ($кр$) на одну особу (oo) у i -му році;
- $ВВП_i^{кр}$ – ВВП певної країни ($кр$) у i -му році;
- $ГЗ_{шифр}^{ор}$ – номенклатурна група за галуззю знань, у якій нижній індекс позначає шифр певної галузі у Переліку, а верхній – певний ОР (ОКР);
- $ОП_{код}^{ор}$ – освітня послуга, у якій нижній індекс позначає певний код спеціальності у Переліку, а верхній – певний ОР (ОКР);
- $ОП_{код}^{ор\ \phiн}$ – освітня послуга $ОП_{код}^{ор}$, у якій верхній індекс $\phiн$ позначає певну форму навчання;
- $T_{пр}^б$ – базовий темп приросту певної величини;
- $\bar{T}_{пр}^л$ – середньорічний ланцюговий темп приросту певної величини;
- $B_i^{кр}$ – чисельність студентів певної країни ($кр$) у i -му навчальному році;
- B_i^{region} – загальна чисельність студентів у певній групі регіонів на початок i -го навчального року;
- B_i^{UA} – чисельність студентів України у i -му навчальному році, осіб;
- $B_i^{\delta\ UA}$ – чисельність студентів у державних і комунальних ЗВО України у i -му навчальному році, осіб;
- $B_i^n\ UA$ – чисельність студентів у приватних ЗВО України у i -му навчальному році, осіб;
- $B_i^{\phiн\ кр}$ – чисельність студентів у певній країні ($кр$) у i -му н. р., де $\phiн$ – форма навчання;
- $\bar{B}_i^{region}$ – середня чисельність студентів у певній групі регіонів на початок i -го навчального року;
- $D_i^{кр}$ – відсоток щорічних витрат $S_i^{BO\ кр}$ країни на ВО у ВВП у i -му році;
- $\hat{D}_i^{кр}$ – витрати на одного студента у ЗВО певної країни відносно ВВП цієї країни на душу населення у i -му навчальному році;
- $dl_{код}^{ор}$ – частка певного $l_{код}^{ор}$ у відповідному $L_{код}^{ор}$ у згаданому в тексті ЗВО;
- $dq_{код}^{ор}$ – частка певного $q_{код}^{ор}$ у відповідному $Q_{код}^{ор}$ у згаданому в тексті ЗВО;

- $dr_{код}^{op(окр)}$ – коефіцієнт відносного освітнього прагматизму згаданого в тексті ЗВО за $OP_{код}^{op}$;
- F^{op} – первинний (на нормативний термін навчання) обсяг держзамовлення для усіх ЗВО за усіма $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ у межах певного ОР (ОКР), місьць;
- F_I – факти, які характеризують властивості дій певного ЗВО (індекс I позначає черговість згадування у тексті);
- $F_{код}^{op}$ – обсяг держзамовлення для зарахованих на нормативний термін навчання до усіх ЗВО за певними спеціальністю (кодом) та ОР (ОКР), місьць;
- $F_{шифр}^{op}$ – галузевий обсяг первинного (на нормативний термін навчання) держзамовлення для усіх ЗВО за певною $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ певного ОР (ОКР), місьць;
- F_i^{UA} – середня чисельність студентів у ЗВО України у i -му навчальному році, осіб;
- $F_i^{\delta UA}$ – середня чисельність студентів у державному (або комунальному) ЗВО України у i -му навчальному році, осіб;
- $F_i^{n UA}$ – середня чисельність студентів у приватному ЗВО України у i -му навчальному році, осіб;
- $\tilde{F}^{op}$ – вторинний (на скорочений термін навчання) обсяг державного замовлення до усіх ЗВО за певним ОР;
- $\tilde{F}_{код}^{op}$ – обсяг держзамовлення для зарахованих на скорочений термін навчання до усіх ЗВО за певними спеціальністю (кодом) та ОР (ОКР), місьць;
- $\tilde{F}_{шифр}^{op}$ – галузевий обсяг вторинного (на скорочений термін навчання) держзамовлення для усіх ЗВО за певною $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ певного ОР (ОКР), місьць;
- $f_{код}^{op}$ – максимально можливий обсяг державного замовлення на певну $OP_{код}^{op}$, місьць;
- $f_{шифр}^{op}$ – сукупний максимально можливий обсяг держзамовлення ЗВО за певними ОР і $\Gamma Z_{шифр}^{op}$, місьць;

- $f_{ЗВО}^{ор,код}$ – персоніфікована форма запису $f_{код}^{ор}$ певного ЗВО за певними ОР і спеціальністю (кодом), місць;
- $f_{ЗВО}^{ор,шифр}$ – персоніфікована форма запису $f_{шифр}^{ор}$ відносно певного ЗВО за певними ОР і $ГЗ_{шифр}^{ор}$, місць;
- $f_{код}^{ор,фн}$ – обсяг (кількість місць) державного замовлення за певною $ОП_{код}^{ор,фн}$;
- $\tilde{f}_{ЗВО}^{ор}$ – обсяг вторинного державного замовлення (на місця зі скороченим терміном навчання) певного ЗВО за усіма $ГЗ_{шифр}^{ор}$ у межах ОР;
- $\tilde{f}_{код}^{ор}$ – обсяг державного замовлення на місця зі скороченим терміном навчання певного ЗВО за усіма $ГЗ_{шифр}^{ор}$ за певними спеціальністю (кодом) та ОР (ОКР);
- G – гіпотеза, яка пояснює властивості, притаманні діям певного ЗВО;
- I – кількість ОКР (ОР), які потребують посад на підприємстві (у підрозділі);
- K – коефіцієнт загального освітнього прагматизму персоналу підприємства (підрозділу) з урахуванням останньої освіти кожного з працівників;
- $K^{ок}$ – коефіцієнт загального освітнього прагматизму персоналу підприємства (підрозділу), який має кілька професійних освіт (ок);
- $K_{ор(окр)}^{ок}$ – коефіцієнт освітнього прагматизму персоналу підприємства (підрозділу), який має кілька професійних освіт (ок – освітня комбінація) і працює на посадах, що потребують ОР (ор) або ОКР (окр);
- $k^{ок}$ – коефіцієнт освітнього прагматизму особи, яка має кілька професійних освіт (ок);
- $k^{он}$ – коефіцієнт освітнього прагматизму особи;
- $k_{ор(окр)}^{ок}$ – коефіцієнт освітнього прагматизму особи, яка має кілька професійних освіт (ок) та обіймає посаду, що потребує ОР (ор) або ОКР (окр);
- k^m – коефіцієнт освітнього прагматизму осіб у типі m ПКВ;

- k^{nm} – коефіцієнт освітнього прагматизму осіб у підтипі nm ПКВ;
- L^{op} – загальний ліцензійний обсяг на ринку (усіх ЗВО) за певним ОР (ОКР), осіб;
- $L_{код}^{op}$ – товарний ліцензійний обсяг на ринку (усіх ЗВО) за певною $OP_{код}^{op}$, осіб;
- $L_{шифр}^{op}$ – галузевий (товарної групи) ліцензійний обсяг усіх ЗВО за певною $ГЗ_{шифр}^{op}$, осіб;
- l – сукупний ліцензійний обсяг згаданого в тексті ЗВО;
- l^{op} – сукупний ліцензійний обсяг згаданого в тексті ЗВО за певним ОР (ОКР), осіб;
- $l_{ЗВО}$ – сукупний ліцензійний обсяг певного ЗВО на ринку ОП, осіб;
- $l_{ЗВО}^{op}$ – сукупний ліцензійний обсяг певного ЗВО за певним ОР (ОКР), осіб;
- $l_{код}^{op}$ – ліцензійний обсяг – максимальна кількість осіб, якій позначене (згадане) в тексті ЗВО може одночасно забезпечити отримання ВО за певними спеціальністю (певним кодом) і ОР (ОКР);
- $l_{шифр}^{op}$ – сукупний ліцензійний обсяг згаданого в тексті ЗВО за певною $ГЗ_{шифр}^{op}$, осіб;
- $l_{ЗВО}^{op код}$ – ліцензійний обсяг певного ЗВО за певними ОР і спеціальністю (кодом), осіб;
- $l_{ЗВО}^{op шифр}$ – персоніфікований ліцензійний обсяг $l_{шифр}^{op}$ певного ЗВО за певною $ГЗ_{шифр}^{op}$, осіб;
- N – загальна чисельність осіб (зайнятих посад) на підприємстві (або у структурному підрозділі);
- $N^{ГЗ}$ – загальна кількість усіх ЗВО у певній галузі знань за певним ОР ($ГЗ_{шифр}^{op}$);
- N^{OP} – загальна кількість усіх ЗВО, які надають певну $OP_{код}^{op}$;
- N^{op} – кількість ЗВО, які надають певний ОР;
- $N^{op ГЗ}$ – загальна кількість галузей знань певного ОР всіх ЗВО;

- $N^{op OP}$ – гранична кількість $OP_{код}^{op}$ у номенклатурі згаданого в тексті ЗВО за певною $\Gamma Z_{шифр}^{op}$;
- $N_{op(окр)}$ – кількість посад, які вимагають певного ОР (ОКР);
- $N_i^{d UA}$ – кількість державних і комунальних ЗВО України у i -му навчальному році;
- $N_{op}^{ЗВО}$ – кількість ОР у певному ЗВО;
- $N_{op(окр)}^{ок}$ – кількість наявних освітніх комбінацій $ок$ осіб, які обіймають посади, що потребують певного ОКР (ОР);
- $N_{ЗВО}^{op}$ – кількість $OP_{код}^{op}$ за всіма спеціальностями (кодами) певного ОР (ОКР) у певному ЗВО;
- $N_{код}^{op}$ – кількість спеціальностей (кодів) у всіх ЗВО, за якими надається ОП в сегменті ОР;
- $N_{ЗВО}^{op \Gamma Z}$ – гранична кількість $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ у номенклатурі послуг певного ЗВО у сегменті певного ОР;
- $N_{ЗВО}^{op nn}$ – кількість одиниць $OP_{код}^{op}$ у номенклатурі певного ЗВО за первинним попитом;
- $N_i^n UA$ – кількість приватних ЗВО України у i -му навчальному році;
- N_i^{region} – загальна кількість закладів вищої освіти I–IV РА у певній групі регіонів на початок i -го навчального року;
- N_i^{UA} – кількість ЗВО України у i -му навчальному році;
- $\tilde{N}_{ЗВО}^{op}$ – кількість одиниць $OP_{код}^{op}$ певного ОР (ОКР) у номенклатурі певного ЗВО за вторинним попитом;
- $\bar{N}_i^{region}$ – середня кількість закладів вищої освіти I–IV РА у певній групі регіонів на початок i -го навчального року;
- $n^{\Gamma Z ЗВО}$ – порядковий номер певного ЗВО у номенклатурі всіх ЗВО, які надають ОП у певній галузі знань за певним ОР ($\Gamma Z_{шифр}^{op}$);
- $n^{ок}$ – чисельність осіб, які мають освітню комбінацію $ок$;
- $n^{OP ЗВО}$ – порядковий номер певного ЗВО, у номенклатурі всіх ЗВО, які надають певну $OP_{код}^{op}$;

- n^{op} – порядковий номер ЗВО у номенклатурі ЗВО, які надають певний ОР;
- $n^{op \Gamma 3}$ – порядковий номер у номенклатурі $\Gamma 3_{шифр}^{op}$ всіх ЗВО позначеної в тексті галузі знань певного ОР;
- $n^{op ОП}$ – порядковий номер певної $ОП_{код}^{op}$ у номенклатурі згаданого в тексті ЗВО за певними $\Gamma 3_{шифр}^{op}$ і ОР;
- n^m – чисельність осіб, які належать до певного типу m ПКВ;
- n^{nm} – чисельність осіб, які належать до певного підтипу nm ПКВ;
- $n_{ор}^{ЗВО}$ – порядковий номер ОР у номенклатурі послуг певного ЗВО;
- $n_{ор(окр)}^{ок}$ – чисельність осіб, які мають освітню комбінацію $ок$ і обіймають посади, які потребують певного ОКР (ОР);
- $n_{ЗВО}^{op}$ – порядковий номер певної $ОП_{код}^{op}$ у номенклатурі послуг певного ЗВО у сегменті певного ОР;
- $n_{код}^{op}$ – порядковий номер певної спеціальності (коду) у номенклатурі всіх ЗВО, за яким надається ОП в сегменті певного ОР;
- $n_{ЗВО}^{op \Gamma 3}$ – порядковий номер певної $\Gamma 3_{шифр}^{op}$ у номенклатурі послуг певного ЗВО у сегменті певного ОР;
- Q^{op} – загальний обсяг первинного попиту (для всіх ЗВО) за певним ОР (ОКР), осіб;
- $\tilde{Q}^{op}$ – загальний обсяг вторинного попиту (для всіх ЗВО) за певним ОР (ОКР), осіб;
- $Q^{op \partial 3}$ – загальна чисельність осіб, які зараховані на бюджетні міста за первинним попитом (повний термін навчання) за усіма $\Gamma 3_{шифр}^{op}$ у межах ОР;
- $\tilde{Q}^{op \partial 3}$ – загальна чисельність осіб, які зараховані на бюджетні міста за вторинним попитом (скорочений термін навчання) за усіма $\Gamma 3_{шифр}^{op}$ у межах ОР;

- $Q_{код}^{op}$ – загальний обсяг первинного попиту (загальна чисельність осіб, зарахованих на нормативний термін навчання) для всіх ЗВО за певними спеціальністю (кодом) і ОР (ОКР);
- $\tilde{Q}_{код}^{op}$ – загальний обсяг вторинного попиту (загальна чисельність осіб, зарахованих на скорочений термін навчання до всіх ЗВО) за певною $OP_{код}^{op}$, осіб;
- $Q_{шифр}^{op}$ – загальна чисельність осіб, зарахованих на нормативний термін навчання (для всіх ЗВО) за певною $ГЗ_{шифр}^{op}$ певного ОР (ОКР);
- $\tilde{Q}_{шифр}^{op}$ – загальна чисельність осіб, зарахованих на скорочений термін навчання (для всіх ЗВО) за певною $ГЗ_{шифр}^{op}$ певного ОР (ОКР);
- $Q_{код}^{op \partial з}$ – загальна чисельність осіб, зарахованих на бюджетні місця до усіх ЗВО за первинним попитом (нормативний термін навчання) за $OP_{код}^{op}$;
- $\tilde{Q}_{код}^{op \partial з}$ – загальна чисельність осіб, зарахованих на бюджетні місця до усіх ЗВО за вторинним попитом (скорочений термін навчання) за $OP_{код}^{op}$;
- $Q_{шифр}^{op \partial з}$ – загальна чисельність осіб, зарахованих на бюджетні місця до усіх ЗВО за первинним попитом (нормативний термін навчання) за $ГЗ_{шифр}^{op}$;
- $\tilde{Q}_{шифр}^{op \partial з}$ – загальна чисельність осіб, зарахованих на бюджетні місця до усіх ЗВО за вторинним попитом (скорочений термін навчання) за $ГЗ_{шифр}^{op}$;
- $q_{ЗВО}^{\partial з}$ – чисельність осіб, зарахованих до певного ЗВО на місця первинного (на нормативний термін навчання) держзамовлення (дз) за усіма ОР;
- $\tilde{q}_{ЗВО}^{\partial з}$ – чисельність осіб, зарахованих до певного ЗВО на місця вторинного (на скорочений термін навчання) держзамовлення (дз) за усіма ОР;
- q^{op} – обсяг первинного попиту (чисельність осіб, зарахованих на нормативний термін навчання) до згаданого в тексті ЗВО за певним ОР (ОКР), осіб;
- $q_{код}^{op}$ – обсяг первинного попиту (чисельність осіб, зарахованих на нормативний термін навчання) до згаданого в тексті ЗВО за певними спеціальністю (певним кодом) і ОР (ОКР), осіб;
- $\tilde{q}_{код}^{op}$ – обсяг вторинного попиту (чисельність осіб, зарахованих на навчання за скороченим терміном) за певною $OP_{код}^{op}$ у згаданому в тексті ЗВО, осіб;

- $q^{op \partial z}$ – чисельність осіб, зарахованих до згаданого у тексті ЗВО на місця первинного (на нормативний термін навчання) держзамовлення (∂z) за усіма $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ у межах певного ОР;
- $\tilde{q}^{op \partial z}$ – чисельність осіб, зарахованих до ЗВО на місця вторинного (на скорочений термін навчання) держзамовлення (∂z) за усіма $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ у межах ОР;
- $q_{код}^{op \partial z}$ – чисельність осіб, зарахованих до ЗВО на місця первинного (на нормативний термін навчання) держзамовлення за $OP_{код}^{op}$;
- $\tilde{q}_{код}^{op \partial z}$ – чисельність осіб, зарахованих до ЗВО на місця вторинного (на скорочений термін навчання) держзамовлення за $OP_{код}^{op}$;
- $q_{шифр}^{op}$ – сукупний галузевий обсяг первинного попиту (чисельність осіб, зарахованих на нормативний термін навчання) до згаданого в тексті ЗВО за усіма $OP_{код}^{op}$ у межах певних $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ і ОР (ОКР);
- $q_{шифр}^{op \partial z}$ – чисельність осіб, зарахованих до ЗВО на місця первинного (на нормативний термін навчання) держзамовлення за $\Gamma Z_{шифр}^{op}$;
- $\tilde{q}_{шифр}^{op \partial z}$ – чисельність осіб, зарахованих до ЗВО на місця первинного (на нормативний термін навчання) держзамовлення за $\Gamma Z_{шифр}^{op}$;
- $q_{ЗВО}^{op}$ – персоніфікована форма запису q^{op} (обсягу первинного попиту) відносно певного ЗВО за певним ОР (ОКР), осіб;
- $\tilde{q}_{ЗВО}^{op}$ – обсяг вторинного попиту (на місця зі скороченим терміном навчання) певного ЗВО за певним ОР (ОКР), осіб;
- $q_{ЗВО}^{op \partial z}$ – персоніфікована форма запису $q^{op \partial z}$ відносно певного ЗВО, осіб;
- $q_{ЗВО}^{op код}$ – персоніфікована форма запису $q_{код}^{op}$ відносно певного ЗВО, осіб;
- $q_{ЗВО}^{op шифр}$ – персоніфікована форма запису $q_{шифр}^{op}$ відносно певного ЗВО, осіб;
- $q_{код}^{op \phi н}$ – мінімальний щодо беззбитковості обсяг первинного попиту на певну $OP_{код}^{op \phi н}$, осіб;

- $q_{код}^{ор фн}$ – різниця між $q_{код}^{ор фн}$ і $f_{код}^{ор фн}$ (чисельність осіб, яких ЗВО зобов'язується прийняти за певною $ОП_{код}^{ор фн}$ понад відповідний обсяг держзамовлення), осіб;
- R – емпіричне правило, яке узагальнює гіпотезу щодо майбутніх дій певного ЗВО;
- $r^{ор}$ – коефіцієнт освітнього прагматизму згаданого в тексті ЗВО за первинного попиту за певним ОР ($ор$);
- $\bar{r}_{ЗВО}^{окр}$ – середнє значення інтегрованого коефіцієнта освітнього прагматизму певного ЗВО за певним ОКР ($окр$);
- $\tilde{r}_{ЗВО}^{окр}$ – коефіцієнт прагматизму (освітнього потенціалу) певного ЗВО за вторинного попиту за певним ОКР ($окр$);
- $r_{ЗВО}^{ор код}$ – коефіцієнт освітнього прагматизму певного ЗВО за первинного попиту за певною $ОП_{код}^{ор}$;
- $r_{ЗВО}^{ор(окр)}$ – коефіцієнт освітнього прагматизму певного ЗВО за первинним попиту за певним ОР ($ор$) або ОКР ($окр$);
- $\hat{r}_{ЗВО}^{ор(окр)}$ – інтегрований коефіцієнт прагматизму (освітнього потенціалу) певного ЗВО за певним ОР ($окр$);
- $r_{ЗВО}^{ор шифр}$ – коефіцієнт освітнього прагматизму певного ЗВО за первинним попитом у межах певної $ГЗ_{шифр}^{ор}$;
- $\tilde{r}_{код}^{ор}$ – коефіцієнт прагматизму (освітнього потенціалу) згаданого в тексті ЗВО за вторинного попиту за певними спеціальністю (кодом) і ОР ($окр$);
- $r_{код}^{ор}$ – коефіцієнт освітнього прагматизму згаданого в тексті ЗВО за первинного попиту за певною $ОП_{код}^{ор}$;
- $\hat{r}_{код}^{ор}$ – інтегрований (за інтеграцією первинного та вторинного попиту) коефіцієнт освітнього прагматизму згаданого у тексті ЗВО за певною $ОП_{код}^{ор}$;
- $\bar{r}_{код}^{ор(окр)}$ – середнє значення інтегрованого коефіцієнта освітнього прагматизму згаданого в тексті ЗВО за певними спеціальністю (кодом) і ОР ($окр$);

- $r_{шифр}^{ор}$ – коефіцієнт освітнього прагматизму згаданого в тексті ЗВО за первинного попиту у межах певної $\Gamma Z_{шифр}^{ор}$;
- $S_i^{BO кр}$ – щорічні витрати певної країни (*кр*) на ВО у *i*-му році, тис. грн;
- $S_i^{кр}$ – загальні видатки бюджету певної країни на ВО у *i*-му навчальному році, тис. грн;
- $S_{код}^{ор фн}$ – загальні на певний обсяг $q_{код}^{ор фн}$ витрати за усіма джерелами фінансування за певну $ОП_{код}^{ор фн}$ згаданого у тексті ЗВО, тис. грн;
- $\bar{S}_{код}^{ор фн}$ – загальні щорічні витрати на надання певної $ОП_{код}^{ор фн}$ одному студенту ЗВО, тис. грн;
- $S_{код}^{ор фн}$ – загальні на певний обсяг $f_{код}^{ор фн}$ бюджетні витрати за певну $ОП_{код}^{ор фн}$ згаданого в тексті ЗВО, тис. грн;
- $S_{код}^{нор фн}$ – різниця між витратами $S_{код}^{ор фн}$ і $S_{код}^{ор фн}$ (витрати, які забезпечує згаданий у тексті ЗВО для навчання певного обсягу $q_{код}^{нор фн}$), тис. грн;
- $\bar{S}_i^{студ кр}$ – загальні щорічні витрати на ВО на одного студента денної форми навчання певної країни (*кр*) у *i*-му навчальному році, тис. грн;
- $\tilde{S}_i^{студ кр}$ – загальні щорічні витрати $\bar{S}_i^{студ кр}$ на ВО на одного студента денної форми навчання (з урахуванням курсу долара), тис. грн;
- $t^{ок}$ – фактичний (загальний) термін навчання згідно з документами про освіту (*ок* – освітня комбінація), роки;
- $t^{нос}$ – строк (термін) навчання згідно з ОКР (ОР) відповідно до вимог посади, роки;
- t^P – різниця між загальним терміном (строком) $t^{ок}$ навчання та терміном $t^{нос}$ навчання відповідно до вимог посади, роки;
- $t_{ор(окр)}^{ок}$ – фактичний (загальний) термін навчання, що відноситься до $n_{ор(окр)}^{ок}$ осіб, які обіймають посади, що вимагають певного ОР (ОКР), роки;
- $t_{норм}^{ор}$ – нормативний термін навчання за певним ОР (ОКР), роки;
- $t_{норм код}^{ор}$ – нормативний термін навчання за певними спеціальністю (кодом) та ОР (ОКР), роки;

- $t_{op(окр)}^{noc}$ – необхідний (мінімальний для посади) термін навчання, що відноситься до $n_{op(окр)}^{ок}$ особи, яка обіймає посаду, що вимагає певного ОКР (ОР), роки;
- $t_{скор}^{op}$ – скорочений термін навчання за певним ОР (ОКР), роки;
- $t_{скор код}^{op}$ – скорочений термін навчання за певними спеціальністю (кодом) та ОР (ОКР), роки;
- $t_{op(окр)}^p$ – різниця між загальним терміном (строком) $t^{ок}$ навчання та терміном t^{noc} навчання відповідно до вимог посади за певним ОР (ОКР), роки;
- $X_{нк}$ – носій професійно-кваліфікаційних якостей;
- $Y_{нк}$ – носій професійно-кваліфікаційних потреб;
- α_x – професійна складова якостей (спеціальність) працівника;
- α_y – професійна складова потреб (спеціальність) роботодавця;
- β_x – кваліфікаційна складова якостей (ОР або ОКР) працівника;
- β_y – кваліфікаційна складова (ОР або ОКР) потреб роботодавця.

ВСТУП

Актуальність теми. Значущість вищої освіти (ВО) як складової системи освіти доведена практикою та науковими здобутками. ВО України – національне надбання, тому їй приділяється максимум уваги та турботи. Незважаючи на добре опрацьовану законодавчу базу та запроваджені стратегії, програми та доктрини функціонування, недоліки розвитку вітчизняної ВО є загально визнаними. Невідповідність професійно-кваліфікаційних якостей працівника, отриманих у закладі вищої освіти (ЗВО), вимогам займаної посади досягла масштабу соціально-економічного явища, тобто концепція розвитку ВО не повністю реалізує інтереси особистості та бізнесу. Ознакою вітчизняної ВО є низький рівень використання освітнього потенціалу ЗВО, а отже, концепція розвитку ВО не сприяє реалізації інтересів ЗВО і суспільства. Вельми значною є проблема недофінансування. Завдання достатнього фінансування ЗВО не виконано, оскільки концепція розвитку ВО не сприяє реалізації інтересів усіх зацікавлених сторін.

У роботах західних учених розглядаються питання фінансово-економічного розвитку ВО: функціонування підприємницьких університетів (Бок Д., Кларк Б., Рідінгс Б., Шатток М., Хассі Т., Сміт П.); формування і реалізації державної політики та ринкових реформ (Ділл Д., Квієк М., Кент Р., Мендіола Г., Нойснер Дж., Пуссер Б.); взаємодії ВО і ринку праці (Гольдштейн Х., Друкер Дж., Патора Р., Паулсен М.); формування фінансового забезпечення (Барр Н., Кроуфорд І., Кретович М., Міхаель С.). Вітчизняні вчені досліджують питання фінансово-економічного розвитку ВО: методологічні засади розвитку (Кратт О., Почтовюк А., Терованесов М.); роль ВО в економіці знань (Каленюк І., Мартиненко М., Назарова Г.В., Семів Л., Щаульська Л., Янковська Л., Ястремська О.); антологію фінансового забезпечення ВО (Боголіб Т., Варналій З., Кужелев М., Коваленко Ю.); місце ВО в системі суспільних інтересів (Андрущенко В., Антошкіна Л., Журавльова І., Калашнікова С., Корсак К., Луговий В., Щербак В.);

використання ринкових інструментів ВО (Куценко В., Матвіїв М., Оболенська Т.); створення ринкових засад управління ЗВО (Кочарян І., Натрошвілі С., Романовський О.); розвиток економіки ВО (Антонюк В., Куклін О, Шевченко Л.).

Українські та зарубіжні вчені є одностайними щодо питання недосконалості ВО. Вітчизняні вчені досліджують переважно проблеми з державних позицій, а зарубіжні – з позицій ЗВО і споживачів освітніх послуг. Відмінності бачення зазначених проблем враховано у різних концепціях розвитку ВО. Оскільки існуючі концепції фінансово-економічного розвитку не повною мірою відтворюють проблеми ВО, пропонують відповідні напрями їх вирішення, актуальною є розроблення концепції, методології та методичного забезпечення, які, враховуючи сучасний досвід і можливості, сприятимуть розв'язанню проблеми фінансово-економічного розвитку ВО в Україні.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського за темами: «Теоретико-практичні засади вдосконалення застосування маркетингового інструментарію суб'єктами виробничої та невиробничої сфери на ринках товарів і послуг різного рівня» (номер держреєстрації 0115U006504), у межах якої визначено ступінь реалізації освітнього потенціалу як інтегровану характеристику прагматизму ЗВО за спеціальностями стосовно освітніх ступенів; «Соціологічні дослідження стану розвитку підприємництва у місті Кременчуці Полтавської області» (номер держреєстрації 0117U007032), у межах якої визначені професійно-кваліфікаційні потреби роботодавців, що передбачає всеосяжність інформації для вибору особами майбутніх професій, які затребувані на місцевому ринку праці; «Концептуальна платформа реформування закладу вищої освіти на засадах прагматизму» (номер держреєстрації 0118U005137), у межах якої обґрунтовано необхідність реформування відносин суб'єктів сфери вищої освіти (СВО) у контексті парадигми прагматизму розвитку ВО.

Мета і задачі дослідження. Метою є розробка і обґрунтування теоретико-методологічних засад, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо фінансово-економічного розвитку ВО на засадах прагматизму. Для досягнення мети у роботі поставлено такі задачі:

- визначити напрям фінансово-економічного розвитку ВО України;
- оновити понятійно-термінологічний апарат фінансово-економічного розвитку вищої освіти;
- систематизувати наслідки реформування вищої освіти;
- обґрунтувати і запропонувати концепцію фінансово-економічного розвитку ВО на засадах прагматизму;
- обґрунтувати методологію фінансово-економічного розвитку ВО;
- систематизувати нормативні риси споживання освітніх послуг;
- конкретизувати змістовність соціальних функцій ЗВО;
- розробити механізм державного регулювання вищої освіти;
- запропонувати метод оцінки прагматичного вибору особою ВО, орієнтованого на еталонні судження роботодавців;
- запропонувати методичний підхід до оцінювання освітнього прагматизму ЗВО;
- розробити методичний підхід до квантифікації результативності фінансової політики держави у СВО;
- уточнити перелік і змістовність субнаціональних відмінностей фінансування ВО;
- сформувати параметри вибору особою ВО на підставі типізації соціально-трудова відносин;
- запропонувати систему емпіричних доказів щодо реформування управління ЗВО;
- розробити і запропонувати фінансове забезпечення розвитку вищої освіти;
- обґрунтувати методичні рекомендації раціоналізації професійної орієнтації осіб відносно ринку праці;
- визначити правила управління ЗВО, орієнтовані на споживчі переваги;

довести доцільність солідарно-субсидіарного типу фінансових відносин держзамовника з постачальниками і споживачами ринку освітніх послуг;

запропонувати методичний підхід до визначення витрат з урахуванням видатків на обслуговування держмайна як запоруку прагматичного розвитку ВО.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження: крос-національний аналіз – для визначення напряму розбудови української ВО щодо загальноприйнятих освітніх моделей (п. 1.1); нормативно-асиміляційна функція розумових доводів – для упорядкування уявлень про наслідки реформ у СВО (п. 1.2); концептуалізація прагматизму – для вибору філософського підґрунтя розвитку вітчизняної СВО (п. 1.3); контент-аналіз документів та атрибутивний аналіз досвіду – для виявлення і систематизації нормативних рис споживання освітніх послуг (п. 2.1); модель соціальних ролей – для визначення соціальних функцій ЗВО (п. 2.2); системна індукція – для висвітлення механізму державного регулювання ВО (п. 2.3); символічний інтеракціонізм – для визначення ступеня прагматизму вибору особами професійно-кваліфікаційних якостей (п. 3.1); раціональність – для виявлення ознак прагматизму у діяльності ЗВО (п. 3.2); множинна дуальність – для визначення прагматизму реалізації фінансової політики держави у СВО (п. 3.3); дивергенція – для визначення прагматизму споживачів освітніх послуг завдяки типізації соціально-трудова відносин (п. 4.1); дедуктивний умовивід – для оцінювання освітнього прагматизму ЗВО (п. 4.2); конгруентність – для визначення логіки, що обумовила результативність фінансового забезпечення СВО (п. 4.3); модель раціонального вибору – для професійної орієнтації особи щодо кадрових потреб бізнесу (п. 5.1); абдукція – для обґрунтування емпіричних правил управління ЗВО, орієнтованих на споживчі переваги (п. 5.2); типізація – для визначення інструментарію реалізації бюджетної політики держави за допомогою типізації фінансових відносин суб'єктів СВО (п. 5.3).

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативні документи з питань ВО, державні класифікатори України, матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Полтавській області, електронні інформресурси, відомості обліку кадрів підприємств Полтавської області, дані про діяльність систем ВО провідних країн.

Наукова новизна отриманих результатів. Отримані в процесі дослідження наукові результати у комплексі вирішують актуальну наукову проблему, пов'язану з розробкою концепції фінансово-економічного розвитку ВО на засадах прагматизму, підґрунтям якої є теоретико-методологічні засади, методичні підходи і практичні рекомендації. Ключові наукові положення дисертації, які визначають її наукову новизну, полягають у такому:

уперше:

запропоновано концепцію фінансово-економічного розвитку вищої освіти на засадах доктрини прагматизму, яка ґрунтується на двох складових: соціально-економічній, що враховує суб'єктивні уявлення про впевненість та успішність функціонування вищої освіти у національному масштабі; фінансовій, яка включає фінансовий інструментарій об'єктивного використання та перерозподілу бюджетних коштів між спеціальностями, освітніми ступенями і закладами вищої освіти, що дозволить у подальшому зосередити обмежені ресурси на найперспективніших напрямках фінансово-економічного розвитку вищої освіти, залежно від потреб ринку праці та можливостей бюджетного фінансування;

обґрунтовано методологію фінансово-економічного розвитку вищої освіти щодо використання доктрини прагматизму, яка передбачає комплексне й системне врахування соціальних функцій закладів вищої освіти, що ґрунтуються на принципах, методах, моделях реальних соціальних умов розвитку вищої освіти та адекватного фінансового забезпечення їх реалізації для отримання нової якості надання послуг вищої освіти, що характеризується узгодженням суб'єктивних уявлень суб'єктів соціальних і фінансово-економічних відносин та їх об'єктивних потреб і можливостей щодо обсягів,

видів, термінів фінансування (роботодавців, споживачів освітніх послуг, держави як замовника і споживача, працівників закладів вищої освіти);

сформовано параметри вибору особою вищої освіти (характер, структура та масштаб) для соціально-трудових відносин щодо відповідності професійно-кваліфікаційних якостей працівника вимогам роботодавця, що створює необхідні та достатні умови для розробки усіма зацікавленими сторонами профілактичних та оперативних заходів, спрямованих на забезпечення прагматичного вибору особою майбутньої професії;

розкрито систему емпіричних доказів щодо неминучості реформування управління закладом вищої освіти з урахуванням двох інтересів, з одного боку, закладів вищої освіти стосовно вибору стратегії і тактики їхньої діяльності, а з іншого, споживачів послуг вищої освіти щодо вибору спеціальності та закладу, що доводить необхідність підвищення результативності використання закладами освітнього потенціалу як властивості прагматизму;

визначено правила управління закладом вищої освіти, спрямовані на еволюційне підвищення рівня прагматизму його діяльності завдяки дихотомії відносин адміністрації закладу з викладачами та студентами щодо організації навчального процесу, що дозволить зробити управління більш гнучким, здатним адекватно реагувати на вимоги формування людських ресурсів і унаслідок цього підвищити рівень реалізації освітнього потенціалу закладу згідно з його професійною орієнтацією;

доведено доцільність використання солідарно-субсидіарного типу фінансових відносин держзамовника з постачальниками і споживачами вітчизняного ринку освітніх послуг, що дозволить одночасно досягти беззбитковості освітньої діяльності і задовольнити потреби регіональних ринків праці, реалізувати бюджетну політику держави у сфері вищої освіти, спрямовану на культивування індивідуальної та взаємної відповідальності суб'єктів;

удосконалено:

систематизацію наслідків реформування вищої освіти, відмінністю якої є

урахування таких особливостей: роль держави у її фінансуванні, комерційна активність закладів вищої освіти, глобалізаційні процеси, регіоналізація соціально-економічного простору, вплив громадянського суспільства, що доцільно враховувати під час формування стратегії фінансово-економічного розвитку системи і закладів вищої освіти для збалансування їх соціальної відповідальності та прагматизму функціонування;

механізм державного регулювання вищої освіти унаслідок перерозподілу участі та інструментів фінансового забезпечення сфери вищої освіти, оскільки складові механізму (невідворотність змін у відносинах держави та вищої школи; концептуальні засади розвитку; державна політика; комплекс інструментів управління; державне фінансування; забезпечення якості освітніх послуг і ЗВО загалом; звітність ЗВО) утілюють обмежене коло повноважень, що надає можливість розділити колективну та індивідуальну відповідальність у фінансуванні вищої школи;

метод оцінки прагматичного вибору особою вищої освіти, орієнтованого на еталонні судження роботодавця як члена референтної групи, для якої нормою є професійно-кваліфікаційна відповідність якостей працівника потребам роботодавця, що дозволяє у короткостроковій перспективі типізувати соціально-трудова відносини за ознакою ступеня відповідності нормі, а у довгостроковій – завдяки комунікації потенційних споживачів освітніх послуг з роботодавцями покращити використання трудового потенціалу підприємств;

методичний підхід до квантифікації результативності фінансової політики держави у сфері вищої освіти з урахуванням виявлених особливостей потрійної дуальності: дворівневої декомпозиції освітнього простору (національний і регіональний рівні), біфункціональності державної місії (залучення і витрачання коштів); подвійної ролі держави (як регулятора фінансових відносин і покупця освітніх послуг), що дозволяє забезпечити платоспроможність держави як конструктивної характеристики прагматизму для реалізації національних інтересів у сфері вищої освіти;

фінансове забезпечення розвитку вищої освіти, особливістю якого є

досягнення конгруентності між формальною дією механізму держзамовлення та суб'єктивним вибором споживачами освітніх послуг, що характеризується параметрами «освітній ступінь», «галузь знань» і забезпечує визначення результативності використання державних фінансових ресурсів щодо спеціальностей і закладів вищої освіти та вибору можливих альтернативних моделей розподілу обсягів держзамовлення для їх подальшого фінансування на засадах прагматизму;

методичний підхід до визначення витрат для прагматичного розвитку вищої освіти, відмінністю якого є урахування видатків на обслуговування державної власності, яка знаходиться на балансі закладів вищої освіти, і видатків на розвиток вищої освіти, резервного фонду та соціальної підтримки здобувачів вищої освіти, що забезпечує досягнення значущої соціальної місії вищої освіти;

понятійно-термінологічний апарат фінансово-економічного розвитку вищої освіти на основі визначення понять: «фінансово-економічний розвиток вищої освіти», у якому враховано її якісні соціальні, економічні та фінансові зміни та вирішення релевантних протиріч; «прагматизм фінансово-економічного розвитку вищої освіти», особливістю якого є поєднання ознаки прагматизму з розумінням фінансового економічного розвитку вищої освіти; «соціальні функції закладів вищої освіти» з урахуванням їх значення для потреб ринку праці у фахівцях; «солідарно-субсидіарний тип фінансових відносин у сфері вищої освіти», особливість якого поєднує відповідальність суб'єктів за формування та використання державних коштів на розвиток вищої освіти;

дістали подальшого розвитку:

визначення напряму фінансово-економічного розвитку вищої освіти України як складової професійної освіти, відмінність якого полягає у використанні інтервальної логіки як підґрунтя доказу достовірності реконструкції ключових ознак фінансово-економічних відносин у сфері вищої освіти, що уможливило використання крос-освітнього аналізу для тлумачення

ринкової розбудови вітчизняної сфери вищої освіти відносно загальноприйнятих освітніх моделей як логічної передумови визначення її фінансово-економічних наслідків;

нормативні риси споживання освітніх послуг, особливості яких полягають в урахуванні діалектичної єдності особистих інтересів споживачів і затребуваності їхніх професійних знань та умінь роботодавцями на основі складної природи вибору закладу вищої освіти, поєднання навчальної та трудової діяльності, загальнодоступності закладів вищої освіти, високого рівня активності споживання освітніх послуг, що сприяє удосконаленню регулювання ринку освітніх послуг для розвитку системи вищої освіти відповідно до євроінтеграційних процесів та економіки в цілому;

змістовність соціальних функцій закладів вищої освіти, відмінність якої полягає у використанні моделі соціальних ролей за основними компонентами: нормативно-правовою базою, правилами і традиціями, діями, рольовою експектацією, варіабельністю, рольовими конфліктами; урахування інституційних та конвенціональних засад у відносинах між суб'єктами вищої освіти згідно з їх статусом у реальних умовах, що дозволяє визначити систему цінностей і цільових установок закладів вищої освіти для забезпечення прагматизму їхньої діяльності;

методичний підхід до оцінювання освітнього прагматизму закладів вищої освіти, заснований на використанні системи показників абсолютного освітнього прагматизму (інтегрований коефіцієнт, що поєднує первинний і вторинний попит на фахівців за спеціальністю) закладів і відносного освітнього прагматизму (коефіцієнт використання освітнього потенціалу закладів за спеціальністю і рівнем освіти), застосування якої підвищує обґрунтованість визначення конкурентних позицій закладів вищої освіти на ринку освітніх послуг і раціональність розпорядження бюджетними коштами на підготовку фахівців відповідно до потреб ринку праці та можливостями закладів;

перелік і змістовність субнаціональних відмінностей фінансування вищої

освіти України, особливість яких полягає в урахуванні загальної та середньої чисельності студентів за регіонами і загальної та середньої кількості закладів вищої освіти, практична значущість якої дозволить розподілити регіони за характеристикою навчально-наукових центрів і здійснювати фінансування їхньої діяльності з урахуванням потреб національного ринку праці та наявних компетентностей щодо нагальної підготовки фахівців за напрямками, спеціальностями та освітніми ступенями;

методичні рекомендації раціоналізації професійної орієнтації осіб відносно ринку праці, особливістю яких є урахування кадрових потреб суб'єктів господарювання на підставі зіставлення кількості зайнятих посад і вільних штатних одиниць за одним освітнім ступенем та формування на такому підґрунті нового та постійно обновлюваного Довідника спеціальностей, що відповідає реаліям і постійній динаміці змін ринку праці.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні науково-теоретичні положення, викладені в дисертації, доведено до рівня практичного використання. Основні рекомендації та розробки дисертаційної роботи впроваджені МОН України під час обговорення механізму розподілу держзамовником обсягу видатків держбюджету на підготовку за держзамовленням молодших бакалаврів, бакалаврів, магістрів, аспірантів, докторантів у державних ЗВО (довідка № 10.5-262 від 26.12.2018 р.); Інститутом вищої освіти НАПН України результати дисертації використано у процесі реалізації наукового дослідження «Механізми розширення фінансової автономії закладів вищої освіти України» (довідка № 278/1 від 27.12.2018 р.); Департаментом фінансів Полтавської обласної державної адміністрації для визначення якісних (за спеціальностями) і кількісних параметрів держфінансування вищої освіти з обласного бюджету (довідка № 28/05.1-26 від 04.01.2019 р.). Наукові результати також упроваджено у діяльність таких підприємств: ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» (довідка № 4601/16762 від 18.12.2018 р.), ПрАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин» (довідка № 617 від 05.12.2108 р.); ПрАТ «Кременчуцький колісний

завод» (довідка № 01-15-03 від 26.12.2018 р.).

Результати дисертації використані у навчальному процесі Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського для створення навчально-методичних комплексів з таких навчальних дисциплін: «Фінанси, гроші і кредит», «Інвестування», «Фінансовий ринок», «Ринок фінансових послуг», «Фінансовий контролінг» (довідка № 72-10/1496 від 29.12.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеною самостійно виконаною науковою працею, у якій всі положення і пропозиції, винесені на захист, розроблені автором самостійно. Внесок автора у роботах, виконаних у співавторстві, наведено у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження оприлюднені здобувачем на 14-ти Міжнародних і Всеукраїнських наукових, науково-практичних і науково-технічних конференціях, серед яких: I Міжнародна науково-практична конференція «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку» (Макіївка, 2009 р.), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Фінансовий механізм самодостатності регіону: соціально-економічна збалансованість» (Луганськ, 2012 р.), I Міжнародна науково-практична конференція «Економіка і фінанси: теорія та практика» (Феодосія, 2013 р.), Юбилейна Международна научно-практическа конференция «Финансите и стопанската отчетност – състояние, тенденции, перспективи» (Свищов, РБългария, 2013 р.), Всеукраїнська наукова конференція за міжнародною участю «Актуальні питання забезпечення стійкого розвитку національного господарства» (Кременчук, 2014 р.), Международный форум-конкурс молодых ученых «Проблемы недропользования: сборник научных трудов» (Санкт-Петербург, 2014 р.), II Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності» (Кременчук, 2014 р.), VII Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія іноваційного розвитку економіки: бізнес, наука, освіта» (Харків, 2015 р.), Konference udržitelný rozvoj VII-30 let od Jednotného evropského aktu

aneb Evropa čtyř svobod «Vybrané ekonomické problémy regionu střední a východní Evropy» (České Budějovice, Чехія, 2016 р.), Українсько-польська Міжнародна наукова конференція «Класичний університет у контексті викликів епохи» (Київ, 2016 р.), V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання управління сталим розвитком у сучасному суспільстві: проблеми та перспективи» (Кременчук, 2016 р.), XVII Міжнародна науково-практична конференція «Ідеї академіка В. І. Вернадського та проблеми сталого розвитку освіти і науки» (Кременчук, 2017 р.), «International Conference on Modern Electrical and Energy System» (Kremenchuk, 2017 р.), Міжнародна науково-технічна конференція «Технології та інфраструктура транспорту» (Харків, 2018 р.).

Результати дослідження апробовані у міжнародних програмах: «2015 Academic Integrity Program» (Вашингтон, Пітсбург, Солт лайк Сіті, Бостон, США, 2015 р.), «2015 Gansu International Fellowship Program» (Ланчжоу, КНР, 2015 р.), «First UERA Summer School ‘Education research: Communication, Grant-writing, Methodology and Publications’» (Львів, 2016 р.), «Leadership Development Project on the theme “Building Quality Assurance System of Higher Education”» (Данді, Шотландія 2017 р.), «Internship Program at the Institute of Technology and Business» (Чеське Будейовіце, Чехія, 2017 р.), «Internship Programme at Abertay University» (Данді, Шотландія, 2018 р.), «2019 UASP Research Management and Leadership Program» (Вашингтон, Портленд, США, 2019 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 49 наукових працях загальним обсягом – 53,89 ум.-друк. арк., з яких автору належить 51,13 ум.-друк. арк., серед них – 3 монографії, з яких 1 одноосібна, 35 статей (у наукових фахових виданнях, серед яких 21 стаття у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз) а також 13 публікацій за матеріалами конференцій. Публікації здобувача повністю відтворюють основні наукові результати дисертації та відповідають чинним вимогам. Додатково відображають наукові

результати дисертації 6 науково-методичних праць, загальним обсягом 113,70 ум.-друк. арк., з яких автору належить 43,75 ум.-друк. арк. Публікації здобувача повністю відтворюють основні наукові результати дисертації та відповідають чинним вимогам.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із анотації, вступу, п'ятих розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 596 сторінок (24,83 ум.-друк. арк.). Робота містить 79 таблиць (з них 24 займають 26 повних сторінок), 26 рисунків (з яких 9 розміщено на 9 повних сторінках), список використаних джерел з 431 найменування – на 44 сторінках, 9 додатків – на 123 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 394 сторінки (16,42 ум.-друк. арк.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ПРАГМАТИЗМУ

1.1. Тенденції розвитку вищої освіти як складової професійної освіти країни

Більш ніж сім десятиліть ХХ століття на теренах сучасної України безкоштовну ВО вважали визначним досягненням соціалізму. Цю обставину слід розглядати як вагомий аргумент у політичному протистоянні із Заходом та соціально-економічний прецедент, що був викликом розвиненим капіталістичним країнам. Збільшення обсягів державного фінансування ВО у країнах Західної Європи після Другої світової війни було виявом соціалізації суспільного розвитку, який в деяких країнах набув значного масштабу та розцінювався можновладцями і громадськістю як вагова характеристика рівня життя населення.

Капіталістичний вектор розвитку України у 90-х роках минулого століття торкнувся СВО. Комерціалізація ВО відставала від матеріального виробництва та інших галузей соціальної сфери. Комерціалізація ЗВО не сприймалася суспільством однозначно позитивно. Відставання вітчизняної вищої школи у розвитку від країн-лідерів освітнього простору не викликає сумніву. Кількість і поглибленість проведених реформ переконливо свідчать про масштабні якісні перетворення у СВО. За цих обставин дієвість просування на шляху реформ залежить від того, наскільки правильно буде визначено напрям фінансово-економічного розвитку вітчизняної вищої школи щодо класичних моделей ВО та сучасних тенденцій розвитку світового освітнього простору [1].

Історія ВО доводить наявність багатьох аспектів, серед яких за останню чверть століття особливу значимість набули фінансово-економічні. Фінансова складова аспекту пов'язана з механізмом державного регулювання СВО, а економічна – з діяльністю споживачів і постачальників освітніх послуг. Коли мова йде про розвиток ВО, то слід погодитись з Погореловим Ю., який тлумачив загальнонаукову

категорію «розвиток» крізь призму кількісних та якісних змін, накопичення яких зумовлює перехід системи з одного стану до якісно іншого [3, с. 34]. Стало бути під фінансово-економічним розвитком ВО розуміється синергетичний ефект, отриманий у результаті кількісних та якісних змін у державному фінансуванні ВО, економічній поведінці споживачів та економічній діяльності ЗВО. Синергетичність розвитку передбачає зміни у СВО у цілому як результат взаємодії держави, споживачів і постачальників ОП. Необхідно додати, що зміни відбуваються у часовому інтервалі та мають незворотній характер та зовнішній прояв.

СВО є частиною економічного простору, у якій переломлюється дія ринкового механізму. Куклін О. вивчає економічні аспекти ВО, а Куценко В. ринкові умови функціонування ВО [4; 5]. Каленюк І. і Куклін О. висвітлюють розвиток ВО у контексті економіки знань [5]. Семів Л. і Семів О. вивчають сучасний етап формування економіки знань в Україні [6]. Саме специфіка форм і методів академічної комерції становить просторовий континуум, який цілком може мати різне тлумачення вітчизняних і західних фахівців. Наявність суттєвої різниці у розумінні континууму, зрештою, виключає використання досвіду. Щоб спростувати цю обставину, необхідно з'ясувати спільні погляди українських і західних фахівців щодо визнання ринкових принципів базовими у відносинах суб'єктів вітчизняної СВО [7].

Фахівців у СВО по обидві сторони Атлантики хвилює посилення комерціалізації діяльності університетів. Сформованість ставлення західної освітньої спільноти до ринкових відносин у СВО дозволила виокремити три категорії точок зору. Першу становлять палкі поборники ринку ОП. Бок Д. аналізує діяльність американських університетів щодо збереження якості освіти в умовах комерціалізації [8]. Шатток М. поширює досвід управління комерційно успішними університетами [9]. Кларк Б. описує зміни в університетах Європи наприкінці ХХ ст., риси, що дозволили їм задовольнити вимоги суспільства, компроміс між підприємництвом і освітніми цінностями [10]. Неборський Е. вивчає феномен капіталізації університетів США [11]. Патора Р. довів, що Україна є частиною європейського освітнього простору [12].

До другої категорії належать помірні адепти ринкових відносин у СВО. Гейгер Р. ставить поруч знання і гроші, аналізуючи дослідні університети і парадокси ринку [13]. Систематика інформації дозволила Урбано Д. і Герреро М.

синтезувати оригінальний підхід до академічного підприємництва [14]. Квіск М. зображує панораму сучасних динамічних процесів, котрі відтворюють середовище, як суспільний інститут [15]. Голдстайн Х. і Друкер Д. доводять вплив університетів на рівень економічного розвитку регіонів [16].

Третя категорія – противники комерціалізації СВО. Хассі Т. і Сміт П. детально та злободенно критикують ВО Великобританії, зокрема причини масової освіти [17]. Суперечливе ставлення Нуссбаума М. до отримання ЗВО прибутку переконливо доводить наявність товарно-грошових відносин у СВО [18]. Пуссер Б. протиставив поняття «ринок» і «вища освіта» [19].

Зазначені думки відображають загальне ставлення до проблеми світового освітнього співтовариства. Слід визнати неоднозначне сприйняття західними фахівцями підприємництва у СВО. З одного боку, є розуміння невідворотності комерціалізації, а з іншого – бажання зберегти академічні цінності як запоруку реалізації культурної місії університетів. З цього приводу Ахновська І. зазначає, що освіта постає як умовна взаємообумовлена єдність двох боків – економічного (відтворення знань та робочої сили) і неекономічного (складна сукупність елементів духовного, ментального, культурного характеру) [20, с. 42; 21, с. 37].

Вітчизняні фахівці ретельно вивчили товарно-грошові відносин у СВО. Пасінович І. з ринкових позицій поглибила теоретичні засади держрегулювання ВО [22]. Карпюк О. на теоретико-методичному та практичному підґрунті дослідила ринок ОП регіону [23]. Стан, тенденції та проблеми розвитку ринку ОП турбують Мосьпан Н., Кучеренко С., Гончарова С., Бордюженко О. і Бордюженко Н., Загірняка Д. [24; 25; 26; 27]. Цимбал Л. цікавлять теоретичні засади формування, чинники впливу та проблеми ринку ОП [28]. Оболенська Т. є однією з перших, хто наважився застосувати маркетинговий інструментарій до ВО [29]. Дубровка О. розглядає некомерційний маркетинг як інструмент державного управління ВО [30]. Романовський О. розглянув риси комерційної діяльності підприємницьких університетів [31]. Боголіб Т. притаманна повага до минулого, критичне ставлення до сучасності та занепокоєння про майбутнє ВО України [32]. Українські фахівці досконало дослідили нюанси ринкового механізму СВО. З одного боку, вони відкривають для себе суть ринкових відносин, а з іншого – є безпосередніми учасниками їх формування.

Аналіз публікацій свідчить, що західних і вітчизняних науковців об'єднує занепокоєння сучасним станом ВО та пошук шляхів покращення ситуації. Проблеми мають спільне підґрунтя, але по-різному трактуються західними та українськими колегами. На Заході активно обговорюється сумісність академічних канонів і ринкових підходів до управління університетами. В Україні зловбоденною є проблема найкращого поєднання державного регулювання та ринкових підходів до управління СВО. Маючи загальний «знаменник», яким є ринкові підходи, західний «чисельник» містить специфіку фінансово-економічної діяльності університетів, а український – державні інтереси у СВО. Існує імовірність, що відмінність чисельників зумовлює різницю у тлумаченні стану та виборі векторів фінансово-економічного розвитку ВО. Ураховуючи досвід і успіхи західних колег, необхідно з'ясувати правильність формату вітчизняного «чисельника» [33].

Орієнтація на світовий досвід робить доцільним використання крос-національного аналізу товарно-грошових відносин у СВО. По суті, слід довести наявності спільності (нерозрізненості) та відмінності українських реформ від західних у СВО [34]. Для цього використаємо інтервальну логіку, оскільки відносини є якісною характеристикою, яку складно визначити. Для розв'язання подібних завдань Новоселів М. увів поняття «інтервальна непомітність», що дозволяє встановити зв'язок процесів абстракції з умовами розпізнавання образів досвіду та обробки даних у контексті традиційного принципу нерозрізнених, згідно з яким нерозрізненість трактується у прямому емпіричному сенсі, тобто без ідеалізації. За відносності ототожнень принцип розглядає ідентичність як «логічну константу» [35, с. 125–133; 36]. Відсутність чітко встановлених меж поняття «товарно-грошові відносини» переконує у неможливості усунути, зрештою, інтервальність (нечіткість) дослідних знань про них. Визначальним поняттям інтервальної семантики є інтервал абстракції, що визначається як розумовий образ [36, с. 13]. Інтервал виражено за допомогою судження щодо наявності товарно-грошових форм обміну у відносинах між постачальниками та споживачами ОП. Як інтервал абстракції, що характеризує спільне в українській і західних СВО, взято фрагменти історії, нормативно-правові акти і доктрини розвитку, точки зору фахівців.

Щодо глибини та масштабів змін вітчизняна ВО за останню чверть століття пройшла шлях, який західні освітні системи подолали протягом століть. За

результатом реформ вітчизняна ВО набула рис, що відбивають бажання зберегти кращі традиції та національну самобутність і при цьому перейняти передове, що є у світовому освітньому співтоваристві. Кучеренко С. стверджує, що розвиток національних систем освіти відбувається згідно з конкретними для країни соціально-економічними чинниками і політичними умовами [25, с. 21]. Неборський Е. зауважує, що всі системи ВО мають спільні риси та особливості, але вони по-різному організовані у соціально-економічному аспекті [11, с. 4]. Соціальний характер слід визнати явищем, притаманним фінансово-економічному розвитку ВО. Саме траєкторія впливу чинників і життєвий цикл умов детермінують інтервальну ситуацію. Отже, інтервальну ситуацію характеризують риси, притаманні національним СВО. Вихідна умова аналізу рис української ВО – опозиція атлантичної (ліберальної) та континентальної (європейської) освітніх моделей, яка подана Вахштайном В. [37].

У минулому континентальну модель вживали більшість ЗВО Європи, а зятими поборниками були університети Німеччини, Нідерландів і Швейцарії. Першою типологічною ознакою моделі є безпосереднє державне регулювання діяльності ЗВО. З'ясовуючи сутність ринку ОП, більшість фахівців визначають його особливий статус у суспільстві. Карпюк О. зазначає, що функції ринку забезпечують позитивні екстерналії для третіх осіб і для суспільства в цілому [23, с. 4, 5]. Цимбал Л. наголошує на особливому значенні освіти для суспільства, що потребує комбінування державних і ринкових механізмів реалізації та регулювання. Ринкова рівновага, на її думку, досягається пріоритетністю державного регулювання ринкового механізму, який забезпечує гнучкість і диверсифікованість у задоволенні попиту населення на ОП [28, с. 7, 10]. Моспан Н. упевнена, що ринок має виконувати завдання держави та задовольняти суспільний освітній попит, що постійно збільшується, підвищувати рівень освіти економічно активного населення [24, с. 147]. Визнаючи неминучість упровадження ринку ОП, Пасінович І. переконана, що від держави залежить його виваженість, прогнозованість, нівелювання деструктивного впливу та сприяння підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної системи ВО [22, с. 10].

Особливий статус передбачає чимале державне регулювання СВО. Модернізація системи управління освітою, зазначена у Національній стратегії розвитку освіти в

Україні на період до 2021 р., передбачає розвиток моделі державно-громадського управління у сфері освіти, у якій особистість, суспільство та держава є рівноправними суб'єктами і партнерами [38]. Згідно з п. 2 ст. 3 Закону 3 державна політика у СВО ґрунтується на принципі сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у СВО [39]. Отже, держава занепокоєна станом і розвитком СВО. З одного боку, декларуються товарно-грошові відносини у цій сфері, а з іншого – держава залишає за собою право спрямовувати, регулювати і контролювати в ній відносини. Державне опікування має захищати інтереси суспільства та особистості за ринкових умов господарювання. У цьому контексті Дубровка О. називає оптимізацію комерційної та соціоцентричної орієнтації ринку ОП основним засобом державного регулювання [30, с. 10]. Серед ознак, що притаманні ринковій організації освіти, Пасінович І. називає громадсько-державну систему управління [22, с. 10].

Західні фахівці по-іншому визначають роль держави у СВО. Гейгер Р. приписує ринку виконання завдання соціальної координації. Ринкова координація як антитеза державної надає можливість узгоджувати соціальні ролі ЗВО. Важливе значення мають у СВО ринкова координація, дії уряду, благодійних організацій і громадських об'єднань університетів. Тому автора непокоїть питання щодо впливу ринку на соціальну координацію ЗВО та її зміну в майбутньому [13, с. 232, 233]. Отож, Гейгер Р. віддає перевагу ринковим силам координації дій закладів. Неборський Е. у контексті соціальних функцій визначає ВО як джерело повноцінного розвитку та життєво важливий орган суспільства. Університет як створений державою соціальний інститут виконує роль медіатора між суспільством і наукою. Необхідність державного регулювання назріла у середині ХХ століття для стимулювання науки, розвитку університетів, контролю за виконанням замовлень [11, с. 8, 9, 37, 39, 40, 42]. Неборський Е. підкреслює соціальну значущість держави. Ендерс Ю. та його колеги визначають ідеологічний зсув ВО у бік ринку як механізм координації. Автори впевнені, що у сучасній Європі ВО виконує усі функції квазіринку, а уряди продовжують виконувати важливу керівну роль [40, с. 6]. Отже, уряд керує на ринку ОП. Для Шаттока М. держава є першим обмежувальним елементом використання переваг підприємницького клімату [9, с. 146]. Загалом західні фахівці визнають державу повноцінним суб'єктом ринкових відносин у СВО.

Отже, особливий статус ВО в суспільстві визнається як вітчизняними, так і

західними фахівцями. Але, якщо західні науковці наполягають на пріоритеті ринкових механізмів регулювання відносин у СВО, то вітчизняні, навпаки, підпорядковують ринковий механізм державному регулюванню, яке слід визнати явищем, притаманним фінансово-економічного розвитку СВО. Крос-національні розбіжності свідчать про орієнтацію західних систем ВО на атлантичну модель, яка зводить до необхідного мінімуму державне регулювання дій ЗВО.

Українську ВО вирізняє ієрархія закладів, що є невід'ємною ознакою континентальної моделі. Підґрунтя ієрархії було закладено у статтях 30 і 43 Закону 1, за якими за допомогою процедур ліцензування та акредитації має відбуватися ранжування закладів щодо освітньо-кваліфікаційних рівнів ВО [41]. Надалі у Положенні про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) було розкрито зміст рівнів, який дозволив ЗВО зайняти місце в ієрархічній освітній структурі відповідно до свого потенціалу та амбіцій [42]. У Законі 2 застосовано терміни «освітній рівень вищої освіти», «освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти», «рівень професійної діяльності», «рівень акредитації» (ст. 1). У ст. 24 цього закону рівні акредитації ЗВО мають відповідати освітньо-кваліфікаційним рівням [43]. Відповідно до п. 7 ст. 1 Закону 3, ЗВО діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях ВО, що визначені у ст. 5. А у ст. 28 зазначено типи ЗВО, які регламентують відповідно до кожного типу галузевий формат, види діяльності, науковий рівень ВО, за яким здійснюється підготовка. У статтях 29 і 30 окреслено регламентацію діяльності національного закладу та дослідного університету відповідно [39]. Слід звернути увагу на різницю у рівнях ВО, поданих у Законі 2 і у Законі 3, тобто наявна еволюція сприйняття рівнів знань.

Отже, рівні акредитації ЗВО слід сприймати як формалізацію ієрархії рівнів знань для постачальників освітніх послуг. Рівні знань закріплено у Національній рамці кваліфікацій, метою якої є введення європейських стандартів і принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців [44]. На міжнародному рівні освітою опікується ЮНЕСКО. Інститутом статистики ЮНЕСКО у співпраці ОЕСР і Євростату розроблено та схвалено Міжнародну стандартну класифікацію освіти. МСКО – «класифікація, що є керівництвом для впорядкування освітніх програм і відповідних кваліфікацій за

рівнями і галузями освіти. МСКО – це результат міжнародної угоди і документ, офіційно затверджений країнами-учасницями на Генеральній конференції ЮНЕСКО [45, с. 6]. Концепцію МСКО покладено в основу Проекту Концепції «Національна стандартна класифікація освіти (НСКО), розробленої Національною академією педагогічних наук України [46]. МСКО застосовано у статистиці ВО. Так, згідно з наказом Держкомстату України «Про затвердження методологічних положень зі статистики освіти» для групування показників статистики освіти за освітніми рівнями (ступенями) як інструмент використовується МСКО 97 [47]. Отже, вітчизняна ієрархія ЗВО цілком відповідає міжнародній практиці класифікації рівнів освіти, яка є предметом обговорення дидактики, що, по суті, детермінує параметри послуг ЗВО.

Дві попередні риси припускають тісний зв'язок українських ЗВО з органами держуправління, що підтверджує схильність ВО до континентальної моделі. Насамперед зв'язок демонструє відносини між закладами і центральними органами виконавчої влади у сфері освіти і науки або органами місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать ЗВО. Варто зазначити, що форма власності найбільш потужних і авторитетних ЗВО апіорі підтверджує їх тісний зв'язок з державою. Якщо вважати, що всі аспекти діяльності закладів певною мірою підконтрольні центральному або місцевим органам, то у цих відносинах відсутній паритет інтересів, причому не на користь ЗВО. Формальним підтвердженням цього є процедури ліцензування (статті 1, 13, 24, 73, пункти 5, 18 розділу XV Закону 3) та акредитації (статті 1, 8, 13, 18, 20, 25 Закону 3), які, по суті, санкціонують діяльність закладів. Нерозривний зв'язок ЗВО із центральним органом підтримується завдяки стандартам ВО та стандартам освітньої діяльності (розділ III Закону 3) [39].

Вітчизняна ВО має унітарний тип організації освітнього простору, притаманний континентальній моделі. Цей тип припускає домінування центрального регулювання ВО над регіональним, що, на думку Вахштайна В., нівелює територіальні відмінності, подібно до того, як у Голландії або Франції [37, с. 59]. Пасінович І. навпаки вважає, що ефективність і тенденції розвитку ВО залежать від структури економіки регіону, оскільки підприємства виявляють попит на висококваліфікований персонал [22, с. 13]. Унітарний тип закріплено

законодавчо. Згідно ст. 28 Закону 1, місцеві органи управління освітою та самоврядування в галузі освіти є складовими системи освіти. Їх повноваження зазначено у ст. 14, зокрема здійснення державної політики у галузі освіти (п. 1), що також зафіксовано у ст. 4. Місцеві органи управління освітою мають важливі функції, наприклад, створювати заклади освіти (ст. 18) та здійснювати державний контроль за їх діяльністю (ст. 5), контролювати відповідність ОП послуг державним стандартам і вимогам (п. 2 ст. 15), організувати харчування у закладах освіти (ст. 25). Будучи частиною системи, органи самоврядування реалізують державну політику.

Подібний підхід застосовано в усіх законах, що регулюють СВО. Так, згідно зі ст. 17 Закону 2 управління у галузі ВО здійснюється органами місцевого самоврядування. Ці органи мають у своєму підпорядкуванні ЗВО, які забезпечують виконання державних програм у галузі ВО (ст. 20) [43]. Відповідно до ст. 14. Закону 3 органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать ЗВО, забезпечують виконання державних програм у СВО [39]. Зміст ст. 5 у Законі 4 тотожний змісту ст. 14 Закону, ст. 17 Закону 2, ст. 14 Закону 3, оскільки декларує реалізацію цими органами реалізацію державної політики у СВО [48]. Примітно, що у зазначених законах, щодо органів місцевого самоврядування, що опікуються питаннями освіти, є два атрибути. Перший – органи названі серед інших суб'єктів, що теж опікуються цим питанням, але мають останнє або друге місце ззаду у порядку згадування. Другий атрибут – коли йдеться про повноваження, управління, реалізацію політики, то щодо цих органів застосовується фраза «у межах їх компетенції». Отже, у ієрархічній системі ВО місцевим органам самоврядування відведене певне місце та визначені функції відповідно до принципу унітаризму.

Схвалена КМУ Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [49] ознаменувала новий етап реформування вітчизняної СВО. Реалізація Концепції вимагала внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України. У ЗУ «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» 141 раз використовується слово з коренем «місце», найбільше – у прикметнику «місцевий» [50]. У ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких

законодавчих актів України щодо податкової реформи» 37 разів використовується слово з коренем «місце» [51]. Обидва закони передбачають наповнення місцевого бюджету, що дозволить фінансувати комунальні ЗВО за кошти місцевих бюджетів (п. 4 ст. 71 Закону 3) [39]. На думку Ганущак Ю., фінансування освіти – дуже чутливе питання, яке є предметом постійних політичних маніпуляцій, а тому потребує деталізації [52].

Принятною є точка зору Міддлхурста Р. і Тейшейри П., згідно з якою місія університету – служіння суспільним інтересам. Складність служіння обумовлена наявністю у ЗВО резерву задіяти різні рівні влади заради задоволення інтересів. Фінансовий аспект місії визначається публічними джерелами формування значної частини доходів університетів, що притаманно континентальній моделі ВО. Державні та квазі-державні органи управляють системою ВО шляхом оцінювання якості і акредитації. Також значно впливають політичні, соціальні та бізнес-інтереси, які мають місцеву та регіональну орієнтацію у визначенні місії ЗВО [53, с. 532]. Автори з'ясували причини регіоналізації діяльності ЗВО.

Еггінс Х. пояснює співпрацю університетів з регіональним бізнесом посиленням акценту на ринок. Університети Великобританії проводять курси в приміщенні компаній (58 %). Дослідження співпраці довели, що 51 % «старих» університетів сприяли економічному розвитку регіонів завдяки розробці бізнес-стратегій. Але, 87 % «нових» закладів не співпрацювали, тоді як половина з них мали понад 50 % представництва бізнесу у своїх керівних органах [54, с. 4, 5].

Отже, посилення регіоналізації як явище, притаманне фінансово-економічному розвитку, не зазіхає на унітарні принципи організації ВО, дозволяючи краще поєднувати інтереси суспільства, особистості, ЗВО і бізнесу у СВО.

Континентальна модель спирається на однорівневу схему навчання (п'ятирічна освітня програма) і ранню спеціалізацію студентів. Розглядаючи цю особливість, необхідно підкреслити її дидактичний характер, який відповідає на питання: чому і як навчати? До середини 90-х років минулого століття в Україні існувала класична однорівнева система підготовки кадрів вищої кваліфікації. Перехід 1998 р. до ступеневої освіти [42] припускав одночасно відмову від однорівневої системи, що констатувало девальвацію підвалин континентальної моделі, та віднесення технікумів і коледжів до ВО, що суттєво «омолодило»

спеціалізацію осіб, які бажали отримати ВО. Відповідно до ст. 30 Закону 1, було започатковано ОКР «Молодший спеціаліст» (*мс*) [41]. У Положенні про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) зазначено, що підготовка *мс* як нижнього рівня фахівців з ВО здійснюється згідно з освітньо-професійними програмами підготовки. Програми визначають зміст навчання, який устанавлюється в освітньо-кваліфікаційних характеристиках, що мають вигляд системи виробничих функцій, типових задач діяльності та умінь, необхідних для розв'язання цих задач [42]. Отже, на рівні *мс* існувала рання професійна спрямованість студентів, яка притаманна континентальній моделі.

На сьогодні, згідно з п. 1 ст. 5 Закону 3, початковий рівень ВО передбачає отримання особою професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування для розв'язування типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності [39]. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів ВО, затверджений 2015 р., стосується і ступеня «Молодший бакалавр» (*мб*), який відповідає початковому рівню ВО [55].

Під впливом вимог ринку праці (саме цей аргумент був основним) відбулися кардинальні новації в організації навчання, які одночасно нівелювали і посилювали межі континентальної моделі. Антонюк В. розглядала ВО у системі відносин ринку праці [56]. У такому разі суперечливість слід сприймати як наслідок відсутності досвіду. Ухвалення Національної рамки кваліфікацій [44] на тлі відмови від ОКР *мс* і *с* свідчить про цілеспрямоване неприйняття континентальної моделі. Дидактика ВО є первинною (вихідна умова), а специфіка попиту і пропозиції ОП – похідною (результатом).

У середньовіччі ВО Європи акумулювала все краще, що було накопичено у доісторичний період, та уособлювала наявні у суспільстві ринкові відносини. Боротьба релігійних і світських засад відбивалася на предметі вивчення, але не зачіпала суті економічних відносин тих, хто надавав, і тих, хто отримував ОП [57]. Кларк Б. зазначає, що британська система ВО виникла та сформувалася незалежно від держави. Засновані під заступництвом церкви Оксфорд і Кембридж фінансувалися з пожертвувань і плати за навчання. Світські університети XIX ст., засновані на приватній ініціативі, передусім передбачали плату за навчання [10,

с. 35–36]. Європейська ВО неодноразово реформувалася під впливом суспільно-політичних подій, наприклад, за часів Реформації (релігійний і суспільно-політичний рух у Західній і Центральній Європі у XVI–на початку XVII століття) або Великої французької революції [58]. Однак, незалежно від перетворення принципів, методів і форм педагогічного процесу, університети залишалися рівноправним суб'єктом економічних відносин. Це також стосується закладів, що діяли на теренах сучасної України. Хассі Т. і Сміт П. патетично резюмують: «Погляд в історію говорить про те, що ВО більше нагадує ринок» [17, с. 33].

Бок Д. стверджує, що сьогодні університет комерціалізований повною мірою [8, с. 24–36]. Урбано Д. і Герреро М. розглядають університетські містечка у підприємницькому середовищі як важливі каталізатори регіонального соціально-економічного розвитку. Аналізуючи дефініції поняття «академічне підприємництво», автори дійшли висновку щодо відсутності консенсусу семантики. Вони визначили параметри підприємницького університету. Підприємницький університет – осередок, що забезпечує підтримку викладацьких і студентських структур для створення нових інтелектуальних, комерційних і гібридних підприємств [14, с. 40–43]. Квіек М. резюмує, що майбутнє університету в суспільствах і економіках, що спираються на знання і керуються ринковими силами, не можна обговорювати у традиційних контекстах. У глобальних масштабах більш помітною є «ринкова перспектива» державних послуг в освітній галузі [15, с. 14, 17]. Гейгер Р. заявляє про апофеоз ідеології вільного ринку в «епоху приватизації». Функціональне розширення світової економіки супроводжується перенесенням ринкових відносин до некомерційної сфери [13, с. 232, 233]. Попри гостру критику ринкових орієнтирів у розвитку освітньої сфери, Нуссбаум Н. узагальнює думку академічної громадськості щодо домінування у XXI ст. нової концепції освіти, орієнтованої на отримання прибутку [18, с. 18]. З позиції економіки знань Неборський Е. великого значення у житті університету надає економічним показникам, які складаються із сукупності його фінансових можливостей [11, с. 26].

На прикладі п'яти університетів Європи Кларк Б. обґрунтовано довів прийнятність ринкового середовища для успішної діяльності університетів [10]. Шатток М. уважав, що опис Кларком Б. підприємницького університету отримав статус ікони серед університетських моделей XXI ст. Однак, уживання терміна

«підприємницький» не призвело до революції у більшості Британських університетів через культурні та управлінські заборони. Університети визнавали підприємництво як елемент своїх місій. Автор доводив існування «підприємницької науки» та взаємодії академічного і фінансового підприємництва [9, с. 51, 111, 147].

Серед західних науковців є і такі, хто не сприймає ринкові методи у СВО. Колектив на чолі з Ендерсом Ю. стурбований підйомом третьої місії університету у європейських реформах, оскільки комерція виявилася частиною їх діяльності. Автори розглядають місію як реакцію університетів на вимоги державних, галузевих та інших суб'єктів громадянського суспільства щодо їх фінансової самостійності, підтримки бізнес-інновацій заради підняття конкурентоспроможності країн. Ідея третьої місії у процесі еволюції набула автономності, наприклад, дебатуються питання соціальних наслідків для університетів або сенсу їх діяльності [40, с. 5]. Пуссер Б. стверджує, що принципи функціонування освіти і ринку докорінно протилежні за чотирма ознаками: цілі, мотиви, методи, стандарти якості. Отже, щодо принципів застосування моделі ринку до освітніх процесів є абсурдом [19, с. 106].

Стислий екскурс в історію і сучасність професійних знань, умінь і навичок переконує, що протягом багатьох століть питання, хто повинен за них платити, не було актуальним через свою очевидність. Індивідуум повною мірою мав уявлення щодо комерційної цінності знань, а тому плата за навчання була природною формою відносин в академічному середовищі. Не вдаючись до подробиць фінансових відносин викладача і студента, слід визнати, що товарно-грошові відносини були і залишаються одним з «наріжних каменів» фундаменту ВО. Цей умовивід дозволяє розглядати сучасну комерційну активність як більш або менш вдалий експеримент з методами і формами зі збереженням принципів.

Освітній вітчизняний лексикон поповнився термінами «підприємництво» та «комерція». Під комерцією Бок Д. розумів прагнення отримати прибуток з викладацької, дослідної та іншої діяльності [8, с. 24–36]. Пасінович І. визначила комерціалізацію як перший крок підприємництва у СВО. Комерціалізацію вона трактує як надання ОП на платній основі, яке здійснюється державними і приватними ЗВО на маркетинговій основі [22, с. 10, 16]. Однак Дубровка О. впевнений, що ВО є некомерційною діяльністю, а використання маркетингу в

державному управлінні ВО має некомерційний характер, оскільки ґрунтується на концепції некомерційного маркетингу [30, с. 5, 7, 10, 13].

У сучасній вітчизняній історії перші кроки для втілення ринкових відносин у СВО було зроблено майже чверть століття тому. У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») 1993 р. стратегічним завданням реформування освіти визначено «подолання монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних закладів» [59]. У Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.) викладено напрями розвитку, що безпосередньо стосуються комерціалізації, наприклад, «удосконалення правового підґрунтя для приватного фінансування діяльності навчальних закладів» [60]. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2013 р.), стратегічним напрямом державної політики визначено «створення та забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, створення навчальних закладів різних типів і форм власності» [38]. Переконливим аргументом на користь комерціалізації освітянської діяльності є затверджений 2010 р. Перелік платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної та комунальної форм власності [61]. Отже, комерціалізацію визначено явищем, притаманним фінансово-економічному розвитку вітчизняної ВО.

Згідно зі ст. 3 Закону 1, право громадян України на освіту забезпечується розгалуженою мережею навчальних закладів, заснованих на державній та інших формах власності. У ст. 18 визначені умови створення навчальних закладів, відповідно до яких декларується можливість утворення закладів різних форм власності. Усього у розділі I словосполучення «форми власності» застосовано 17 разів, а у розділі II – три рази, зокрема і «приватна форма власності» (п. 4 ст. 36) [41]. У Законі 2 приватна форма власності згадується п'ять разів, а всі форми власності – 47 разів [43]. У Законі 3 приватна форма власності згадується 14 разів, а всі форми – 52 рази. Закріплений на законодавчому рівні плюралізм форм власності є формальною ознакою наявності ринкових відносин у СВО. У визначенні правового статусу ЗВО у ст. 27. Закону 3 уточнюється, що заклад працює на засадах неприбутковості [39]. ЗВО III-IV рівнів акредитації, які внесені в Державний реєстр наукових установ і яким надається підтримка, присутні у Реєстрі неприбуткових

установ та організацій [62]. Законодавство забороняє отримання ЗВО прибутку, що унеможлиблює використання терміна «підприємницький» щодо їх діяльності. Ця обставина пояснює точку зору вітчизняних фахівців щодо підприємництва у СВО. Стислий аналіз нормативно-правових документів свідчить, що Україна крокує до комерціалізації ВО. Жоден документ, що регламентує ВО України, не містить визначення поняття «ринок освітніх послуг». Характеризуючи державну політику у галузі освіти і науки, Боголіб Т. критикує окремі положення державних програм у галузі освіти і науки, пропонує методи усунення недоліків і шляхи подолання кризових явищ [32, с. 25–32].

Багато років тому Оболенська Т. наполягала, що «перехід до ринкових відносин в освіті вже конституювався в суспільстві як факт і дедалі ширше охоплює практично всі ланки і сегменти освітньої системи» [29, с. 6]. Пасінович І. вважає підприємництво ринковим феноменом, який впливає на ЗВО. Віднесення ЗВО до підприємницьких структур, а диплома – до торгової марки ЗВО є ознаками ринкової організації освіти. Інновації і підприємництво зумовили появу концепції підприємницького університету, яка поєднує освітню місію з підприємницьким менеджментом [22, с. 10]. Романовський О. характеризує риси комерційної академічної діяльності підприємницьких університетів. Він пропонує шукати шляхи покращення співпраці вітчизняних ЗВО з промисловістю та державою, визначає умови впровадження цивілізованого підприємництва у ВО України [31]. Думки авторів відбивають загальну в освітньому середовищі точку зору щодо неминучості комерціалізації СВО. Комерціалізація одночасно є цільовою функцією та завданням для ЗВО, які визначені органами державної влади та місцевого самоврядування.

Патора Р. визнає ринок освіти як систему відносин суб'єктів освітнього простору для досягнення певного рівня освіти, здійснення навчання впродовж усього життя для всебічного розвитку особистості, розкриття її талантів, здібностей, збагачення інтелектуального, творчого, культурного потенціалів особи та нації загалом [12, с. 30]. Цимбал Л. трактує категорію «ринок освітніх послуг» як сукупність економічних взаємовідносин, що складаються між різнорівневими суб'єктами щодо купівлі–продажу освітніх послуг [28, с. 7]. Карпюк О. кваліфікує «ринок освітніх послуг» як поняття, яке згідно з домінуючим у сучасних дослідженнях підходом класичної економічної теорії розглядається як «система економічних відносин або безпосередньо сама сфера, де відбуваються відносини

щодо виробництва та реалізації освітніх послуг» [23, с. 4]. Незалежно від того, категорія це чи поняття, зміст дефініцій збігається з енциклопедичним визначенням категорії «ринок» як сукупності економічних відносин суб'єктів з організації та купівлі–продажу товарів і послуг відповідно до законів товарного виробництва [63, с. 235]. Карпюк О. також наводить аутентичне визначення поняття, що свідчить про продовження пошуку змісту, що повною мірою відображає реальність ринку ОП [23, с. 4]. Змістовне навантаження поняття трансформується залежно з вибраним підходом, наприклад маркетинговим [26]. З урахуванням вимог інтервальної логіки як початковий вибрано підхід класичної економічної теорії, згідно з яким поняття «ринок послуг вищої освіти» – це сукупність економічних відносин суб'єктів, інтереси яких реалізуються під час надання та споживання послуг ЗВО.

Отже, українські науковці одностайно стверджують, що товарно-грошові відносини панують у СВО. Слід констатувати, що як західні, так і вітчизняні фахівці неоднозначно сприймають успішну комерційну діяльність університетів як зразок для наслідування [64]. Поняття «підприємницький університет» на Заході втілює кращі якості сучасних ЗВО. Ставлення українських фахівців пояснюється відсутністю значущого співробітництва для наслідування, оскільки кожна співпраця ЗВО з бізнесом має винятковий характер. Відсутність відносин закладів з бізнесом є невід'ємною рисою континентальної моделі, яка також притаманна українській ВО.

Відтак вітчизняній ВО притаманні риси континентальної моделі, які успадковані від системи освіти СРСР. Тоді підготовка фахівців з фундаментальними знаннями здійснювалася за державним замовленням, а ВО здобували один раз у житті. Реалії останніх десятиліть довели, що сучасному випускникові бракує знань, отриманих у ЗВО. Фундаментальні знання переважно не задовольняють роботодавців, а тому багато осіб змушені опановувати нові спеціальності.

За ринкових умов вітчизняна ВО вибрала орієнтацію на атлантичну (ліберальну) модель, затятими поборниками якої є університети США, Канади, Великобританії, Ірландії. Модель історично побудована на двох ступенях «бакалаврат + магістратура». Як було зазначено раніше, перша згадка про ступеневу освіту з'явилася у ст. 30 Закону 1, де, окрім ОКР «Бакалавр» (б) і

«Магістр» (*м*), є також «Молодший спеціаліст» (*мс*) і «Спеціаліст» (*с*) [41]. Слід зауважити, що рівні *мс* і *с* залишилися від освіти СРСР. Відповідно до ст. 5 Закону 3, підготовка фахівців з ВО здійснюється на п'яти рівнях. На першому рівні здобувається освітній ступінь *б*, а на другому – *м*. Тобто, згідно з переформовуванням, освітній ступінь здобувається виключно на першому і другому рівнях, оскільки на інших рівнях здобуваються інші ступені, наприклад, на початковому рівні – освітньо-професійний ступінь, на третьому рівні – освітній і водночас перший науковий ступінь, на науковому рівні – науковий ступінь [39]. Отже, Закон 3 привів освітні ступені у відповідність до стандарту ліберальної моделі. Це модель «пізньої професійної диференціації», коли студент у бакалавраті визначає напрям навчання та отримує базові знання і навички, а у магістратурі, за необхідності, спеціалізується на тому, що знадобиться у професійній діяльності.

Досвід моделі муніципального коледжу дозволив Латінер Рабі Р. виявити взаємодію рівнів освіти. Національні моделі унікальні за формою, оскільки відбивають тип інституційного різноманіття, місію та програму. Вони різні за рівнем освіти та є продовженням середньої школи. Тривалість обов'язкового навчання у середній школі обумовлює параметри моделі: термін навчання, рівень опанування професійних функцій, можливість присвоєння академічного ступеня. Бінарна модель притаманна країнам з подвійною системою, коли паралельно діють традиційні університети і коледжі. Бінарність обумовлює дві конструкції: одна виключає перехід студентів з коледжу до університету, а друга таку можливість надає для отримання ступеня бакалавра.

У країнах з унітарною системою ВО коледжі інтегрують з університетами, щоб, увійшовши до їх структури, забезпечувати отримання ступенів бакалавра і магістра. Такі перетворення набули масовості з 1971 р. Консолідація зусиль є реакцією на економічні вимоги роботодавців щодо підвищення техніко-професійних навичок [65, с. 8–10]. Аналогічний шлях реформування технікумів і коледжів вибрано для вітчизняної ВО [48; 66]. Дослідження Тимошенко І. інституційної основи розвитку системи освіти доводить наявність національного різноманіття моделей ВО [67].

Відмітною ознакою атлантичної моделі є інституційна і фінансова автономія навчальних закладів. Терміни «автономія навчальних закладів», «самоврядування

навчальних закладів», «академічна свобода» є гаслами реформування української ВО за останні два десятиліття. Визначення терміна «автономія вищого навчального закладу» наведено у п. 1 ст. 1 Закону 3. Розвиток автономії ЗВО та академічної свободи учасників освітнього процесу є одним зі шляхів формування і реалізації державної політики у СВО, згідно з п. 3 ст. 2 [39]. До рис ринкової організації освіти Пасінович І. відносить високий рівень автономії закладів, систему самоуправління ними та орієнтацію на недержавне фінансування. Збільшення функцій держави щодо пошуку балансу між автономією ЗВО і державним впливом у СВО авторка пояснює появою приватних ЗВО і «неуніверситетського» сектору ВО [22, с. 10]. Коваленко Ю. і Попович Л. дослідили формування джерел фінансування ЗВО в Україні [68].

Справжня автономія передбачає наявність у ЗВО дієвого самоврядування, яке вирізняє атлантичну модель. Останнє можливе за умови мінімального державного контролю за діяльністю ЗВО. Оскільки державний контроль у вітчизняній СВО визначено на законодавчому рівні, то згідно зі ст. 77 Закону 3, він передбачає нагляд центральним органом виконавчої влади за дотриманням ЗВО законодавства у СВО, що забезпечує реалізацію державної політики [39]. Тобто, існує прямий контроль з боку держави за діяльністю ЗВО, що виключає можливість дієвого самоврядування. Коли Міддлхурст Р. і Тейшейра П. зауважують, що поточна модернізація і реформи на національному і європейському рівнях намагаються змінити бюрократичні системи у багатьох країнах у бік автономії та самоуправління, то, мабуть, згадують Україну. Автори радять упроваджувати автономію не завдяки академічним першостям в управлінні, а зміні акценту на корпоративні цінності та управлінські структури [53, с. 534].

Фінансова автономія передбачає наявність інших, ніж державні, джерел фінансування ЗВО. Котенко Т., Другов О., Кратт О. і Краус Н. визначали специфіку інвестиційного забезпечення ВО [69; 70; 71; 72]. Волинець У. наголошує що в Україні панує змішана система джерел фінансування освіти, яка є найбільш продуктивною у світі за умов дотримання єдиних освітніх вимог під контролем держави [73, с. 45]. Зінченко В. підкреслює наявність декількох джерел фінансування ЗВО [74]. Бенедик Ю. визначає джерела фінансового забезпечення державних ЗВО в Україні [75]. Боголіб Т. наголошує, що у багатьох країнах

склалася багатоканальна схема фінансування ВО з домінуванням бюджетного фінансування [76, с. 47]. Отже, наявність декількох джерел фінансування є ознакою фінансової автономії ЗВО.

Як раніше зазначалося, українські ЗВО не налагодили співпрацю з бізнес-середовищем. Однак Вахштайн В. спростовує думку про те, що у країнах цієї моделі домінують недержавні комерційні університети. Таке становище характерне для США та Канади і не є типовим для Великобританії та Ірландії, а також для інших атлантичних систем [37, с. 57]. На думку Пасінович І., поява приватних ЗВО як невід'ємного елемента ринку ОП і формування «неуніверситетського» сектору ВО сприяє урізноманітненню форм надання освітніх послуг [22, с. 12]. Це стосується контингенту студентів, які навчаються за власні кошти. 2010/11 н. р. частка студентів, які навчалися за державні кошти, складала 38,3 %, а за кошти фізичних осіб – 57,5 %. 2015/16 н. р. частка «бюджетних» студентів збільшилася до 45,6 %, а частка студентів-контрактників зменшилася до 48,9 % [77, с.10]. Через п'ять років потому домінуюче джерело фінансування значно послабило свої позиції, але при цьому його лідерство очевидне. Частка студентів-контрактників значно більша, ніж частка студентів приватних ЗВО (8,7 %), що свідчить про значні обсяги реалізації ОП державними закладами. Оскільки континентальна модель зазвичай не передбачає використання інших, ніж державні, джерел фінансування, то це свідчить про схильність української ВО до атлантичної моделі. У табл. 1.1 подано динаміку розподілу загальних витрат за організаціями, що фінансують освіту та за провайдерами освіти [78].

У табл. 1.1 динаміка загальних витрат на освіту доводить про щорічне збільшення державного фінансування на 1,41 % та зменшення фінансування приватними компаніями на 4,42 % і домогосподарствами на 5,32 %. Ставлення суспільства й особистості до ВО вказує на готовність платити за ОП. Якщо початкова освіта (МСКО 1), перший (МСКО 2) і другий (МСКО 3) етапи середньої освіти є обов'язковими, то держава змушена їх фінансувати.

Так, витрати на дошкільну освіту (МСКО 0) щорічно збільшувались на 4,29 %, а на початкову (МСКО 1) – на 3,81 %, а на усі інші МСКО витрати зменшувались. Щорічно від імені суспільства перерозподіляючи обмежені фінансові ресурси між рівнями освіти держава неминує показує затребуваність суспільством ВО.

Таблиця 1.1

Динаміка розподілу загальних витрат за організаціями, що фінансують освіту, і за провайдерами освіти

Показники	Рік									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Розподіл загальних витрат за організаціями, що фінансують, %:										
Державні	75,4	79,3	80,0	81,5	82,1	84,6	84,3	85,1	83,5	85,4
Приватні компанії	1,1	1,0	1,0	1,0	0,8	0,7	0,8	0,8	0,7	0,7
Домогосподарства	23,5	19,7	19,0	17,5	17,1	14,7	14,9	14,1	15,8	13,9
Донори та інше	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Розподіл загальних витрат за провайдерами освіти, %: Дошкільна освіта (МСКО 0)	10,3	10,7	11,2	11,7	12,6	13,6	14,0	14,4	14,9	15,0
Початкова освіта (МСКО 1)	12,6	12,7	13,0	13,6	13,8	15,1	15,6	16,2	16,8	17,6
Перший етап середньої освіти (МСКО 2)	18,9	18,5	19,2	18,3	17,3	17,8	17,7	18,1	18,0	18,7
Другий етап середньої освіти (МСКО 3)	9,1	8,8	7,1	7,2	7,9	8,0	7,5	6,9	6,5	6,3
Післясередня, не вища освіта (МСКО 4)	5,8	6,1	6,0	6,2	6,1	6,0	6,3	6,0	5,5	5,0
Вища освіта (короткий цикл, бакалаврат, магістратура або її еквівалент) (МСКО 5-7)	41,6	41,5	42,0	41,4	40,7	38,0	37,2	36,8	36,8	35,8
Докторантура або її еквівалент (МСКО 8)	1,7	1,7	1,5	1,6	1,6	1,5	1,7	1,6	1,5	1,6

Неготовність держави інвестувати у ВО може бути компенсована бажанням особистості або бізнесу мати вищий рівень кваліфікації. Протягом десяти років щорічно частка витрат на МСКО 5-7 знижувалася на 1,51 %, а на МСКО 8 – на 1,63 %. По суті, це цілеспрямована фінансова політика держави, спрямована на подолання безумовного професійно-кваліфікаційного дисбалансу на ринку праці.

Типовою рисою атлантичної моделі є наявність спеціалізованих агентств-посередників на ринку ОП, яким делеговані управлінські функції. Так, відповідно до п. 1 ст. 12 Закону 3, управління у СВО у межах своїх повноважень здійснюється органами громадського самоврядування та Національним агентством із забезпечення якості ВО. Державою на НАЗЯВО покладено місію забезпечення якості освіти. У свою чергу, НАЗЯВО, згідно зі ст. 23, акредитує незалежні, недержавні установи щодо оцінювання та забезпечення якості ВО [39]. Пасінович І. наполягає на формуванні інфраструктури ринку, оскільки, окрім ЗВО і споживачів, суб'єктами є суміжники і посередники. Інфраструктура – це сукупність інституцій, що забезпечують умови взаємодії суб'єктів із зовнішнім середовищем [22, с. 11]. Голдстайн Х. і Друкер Д. вважають, що розуміння інфраструктури знань виникло з ендогенної теорії збільшення як компонент більшої регіональної агломерації економічної концепції. У регіональному масштабі інфраструктура знань, поряд із системою знань, що надають державні та приватні заклади, містить інноваційний і освітній потенціал фірм, працівників і мережі зв'язків між ними [16, с. 23]. Отже, ця риса української ВО знаходиться на стадії формування.

Ураховуючи вищевикладене, у табл. 1.2 наведено наявність у вітчизняній ВО рис континентальної та атлантичної моделі. Оскільки ВО України реформується, то ознака «наявність» має три рівні: = – повна наявність, $\approx$ – часткова відповідність, $\neq$ – повна невідповідність.

Логіку атлантичної моделі ВО складає економічна доцільність, а континентальної – держзамовлення та функція відтворення соціальної структури. У ХХІ столітті ця різниця нівелюється, оскільки ліберальна модель переживає «одержавлення», а континентальна – лібералізацію. Ця тенденція пояснює конструювання бінарної типології національної СВО, зокрема в Україні. По суті, це спроба «зачепитися» за національні відмінності освітніх моделей, відшукати їх непорушні культурно-історичні підстави та надати їм детермінуючої сили.

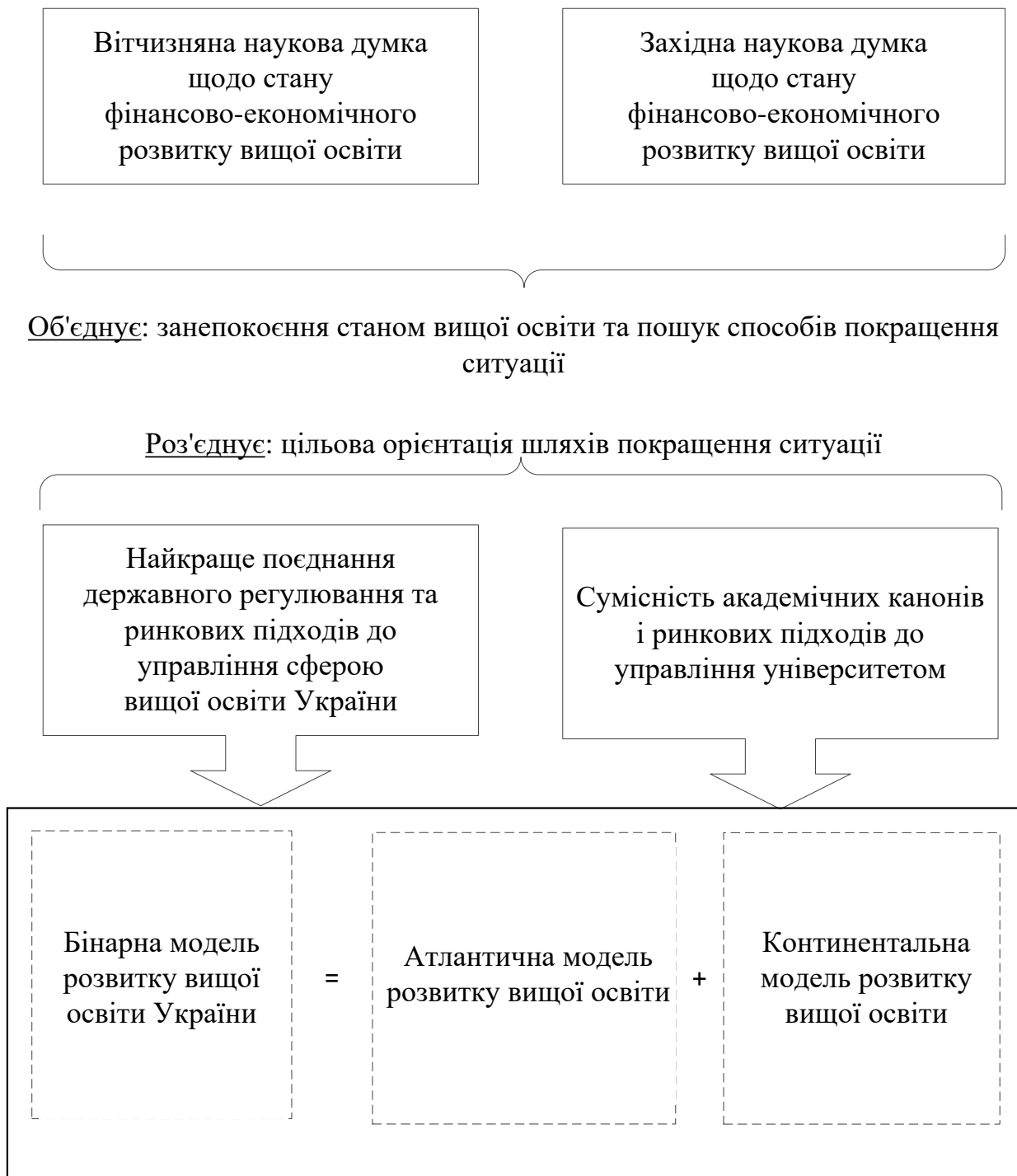
Наявність у вітчизняній ВО рис континентальної або атлантичної моделі

Континентальна модель ВО		Атлантична модель ВО	
Ознака	Наявність в Україні	Ознака	Наявність в Україні
Безпосереднє державне регулювання	=	Непрямий контроль держави за діяльністю закладів	≠
Ієрархічність закладів	=	Наявність спеціалізованих агентств-посередників	≈
Тісний зв'язок ЗВО з органами влади	=	Інституційна і фінансова автономія закладів	≈
Рання професійна спрямованість студентів	=	Пізня професійна спрямованість студентів	≠
Однорівнева схема Навчання	≠	Дворівнева схема навчання	≈
Відсутність співпраці ЗВО з бізнесом	≈	Тісна співпраця ЗВО з бізнесом і значний рівень платних ОП	≈

Щодо цього Міддлхурст Р. і Тейшейра П. висловлюють думку, що тенденції розвитку національних СВО різняться тривалістю, темпами і стилем через історію, культуру і умови. Тому реформи у країнах Європи відбувалися у різні часи.

Гетерогенні механізми управління національними системами ВО як і ЄПВО діють на інституціональному рівні. З одного боку, відсутній лінійний зв'язок стратегічних установок на європейському рівні та реформ систем управління ВО країн, а, з іншого, соціально-економічні, політичні та історичні чинники домінують у країнах [53, с. 536]. Отже, національні СВО виявляють тенденцію до безперервної інституційної трансформації, змінюючись швидше, ніж встигає набуті поширення чергова бінарна типологія. Систематизувати доцільно виключно вектори їх змін. На рис. 1.1 представлено крос-освітній аналіз реформування вищої освіти України відносно освітніх моделей.

Незалежно від уподобань чи антипатій до ринкових відносин, західних фахівців об'єднує думка, що до сьогодні ринковому механізму у СВО немає гідної заміни, а значить, суспільство та інші зацікавлені суб'єкти повинні знаходити підходи, створювати умови, будувати інструментарій, які дозволять ефективно використовувати механізм на благо всіх і кожного.

Реформування української вищої освіти

Рис. 1.1. Крос-освітній аналіз реформування вищої освіти відносно освітніх моделей

Державне регулювання в Україні свідчить про те, що суспільство за допомогою державних органів і суспільних інститутів намагалося не допустити вакханалії підприємництва у СВО. Докладалися чималі зусилля для створення умов цивілізованого ведення бізнесу в цій сфері. Трансформація відносин на рівні принципів у СВО неодмінно спричиняє зміни в суспільстві у цілому. Таким чином, типовим явищем для фінансово-економічного розвитку ВО є вплив зовнішнього середовища на СВО, яке змінюється завдяки реформам у цій сфері.

Таким чином, завдяки вибору інтервальної логіки як підґрунтя доказу достовірності реконструкції ключових прикмет ринкових відносин у СВО набула подальшого розвитку у теоретичному аспекті цілісна система поглядів щодо реформування української ВО як складової професійної освіти. У теоретичному сенсі це уможливило використання формальної логіки для тлумачення ідентичності та відмінностей у розумінні ринкових відносин в українській і зарубіжних СВО як логічної передумови визначення вектору розвитку української ВО щодо загальноприйнятих освітніх моделей.

Вищенаведені явища (значна роль держави, комерціалізація, глобалізація, регіоналізація, соціальний характер, вплив на соціум) притаманні фінансово-економічного розвитку ВО неминуче спричиняють наслідки. Причому для західних учених більше значення мають не стільки ринкові відносини, скільки результати експериментування з оригінальними формами і методами. Наслідки можуть виявлятися як відразу, так і через значний часовий інтервал, мати як позитивний, так і негативний характер. Подальші дослідження орієнтовані саме на їх вивчення.

1.2. Фінансово-економічні результати реформування вищої освіти

Обравши ринковий вектор розвитку вітчизняна вища школа взяла курс на інтеграцію у світовий освітній простір. Прагнення досягти цих ідеалів було і залишається настільки впливовим і популярним у вітчизняному освітньому середовищі, що виключало думки щодо критичного підходу до аналізу розвитку освітніх систем, які було визначено для наслідування. Водночас, авторитетні на Заході фахівці не настільки оптимістичні щодо результатів розвитку національних

систем ВО, які визнані найкращими у світі. Якщо допустити, що західні моделі ВО не настільки ідеальні, наскільки їх популяризують в Україні, то правомірно зробити кілька припущень. Перше – орієнтація на визнані світові освітні моделі зовсім не виключає для української СВО негативних наслідків, які існують у розвитку західних СВО. Радянській системі ВО були притаманні риси, які стали перепоною на шляху ринкових реформ. Тому можна зробити друге припущення – у процесі реформ колишні риси ВО повністю не були усунені, а до них ще й додалися недоліки західних моделей СВО, тобто виник симбіоз проблем. Третє припущення – реформація ВО спричинила мутаційні форми, які є результатом синтезу постсоціалістичних рис і новонабутих недоліків. Модифікація форм послуг ЗВО демонструє різноманітність відносин у СВО [2]. Подальше реформування вітчизняної СВО потребує перевірки істинності (безглуздості) висунених припущень.

Вітчизняні реформатори СВО переслідували благородну мету та сподівалися на вагомі успіхи у осяжному майбутньому. Основу їх сподівань становили очевидні успіхи соціально-економічного розвитку країн, системи ВО яких набули лідерства у світовому освітньому просторі завдяки найбільш повному і якісному задоволенню освітніх потреб особистості, бізнесу та суспільства. На шляху реформування з'явилося усвідомлення того, що ринкова стихія важко піддається регулюванню, тому результати перетворень неможливо передбачити. Реалії сьогодення вимагають коригування методів і форм управління СВО з урахуванням позитивного і негативного досвіду фінансово-економічного реформування.

Демаскувати тенденції фінансово-економічного розвитку ВО та причини, що їх зумовили, надпопулярно у професійному товаристві за останні два десятиліття. Як першорядну тенденцію розвитку СВО західні (Кларк Б., Хассі Т., Сміт П., Неборський Е., Бен-Перец М. [10; 11; 17; 79]) та вітчизняні фахівці (Оболенська Т., Кучеренко С., Пасінович І. [29; 25; 22]) виокремлюють брак фінансів. Комерційна активність навчальних закладів непокоїть багатьох як зарубіжних (Бок Д., Неборський Е., Нуссбаум М. [8; 11; 18]), так і вітчизняних (Пасінович І. [22]) науковців. Глобалізація не є винятком у СВО, що підтверджують дослідження зарубіжних (Бен-Перец М., Квієк М., Нав'є Г. [15; 79; 80]) і вітчизняних (Мосьпан Н., Щербак В. [24; 81]) учених. Регіоналізація СВО як зворотний бік глобалізації теж

перебуває під пильною увагою зарубіжних (Голдстайн Х., Друкер Д., Неборський Е. [11; 16]) і вітчизняних (Цимбал Л. [28]) фахівців. Усе частіше як західні (Патора Р., Хассі Т. і Сміт П. [12; 17]), так і вітчизняні (Гончаров С., Бордюженко О. і Бордюженко Н. [26]) науковці висловлюють думку, що комерціалізація призвела до суттєвих небезпечних змін в освітній системі. Є на Заході й такі фахівці (Хассі Т., Сміт П. [17]), які вбачають у комерціалізації підрив підвалин громадянського суспільства.

Порівняльний аналіз публікацій довів, що зарубіжні науковці приділяють увагу наслідкам комерціалізації вищої школи, а для українських учених інтерес викликає її сучасний стан і тенденції розвитку. Причому стан і тенденції сприймаються як щось неминуче, властиве ринковим перетворенням у цій сфері. Західні колеги сприймають посилення комерціалізації як близьку ретроспективу, що дозволяє неупереджено оцінювати її наслідки [82]. Для вітчизняних фахівців комерціалізація – це сьогодні і найближче майбутнє, коли рішення необхідно ухвалювати якомога раніше. Однак реалії такі, що сучасну ВО образно можна порівняти з лабораторією, у якій протягом кількох десятиліть проводиться один масштабний експеримент. Емпіричним шляхом освітня спільнота доводить життєздатність форм своєї діяльності [83].

Вагомими аргументами розумового порядку щодо значущих реформацій у розвитку української ВО слід уважати явища, що найбільш обговорювані як в освітньому просторі, так і ті, що набули резонансу в ЗМІ. Здоровий глузд як найпростіший метод пізнання (використання нормативно-асиміляційної функції розумових доводів) дозволив на рівні абстрактних висновків упорядкувати хаотичні уявлення про явища, які притаманні розвитку вітчизняної СВО, стосовно сучасних явищ і тенденцій розвитку зарубіжних освітніх сфер.

Перший аргумент пояснює роль держави у фінансуванні ВО. У п. 1.1 підкреслюється державне регулювання СВО. Григанська С. обґрунтувала необхідність державного фінансування системи ВО [84, с. 43-71]. Урусова З. з'ясувала роль держави у фінансуванні української освіти [85]. Іванов Ю. і Малишко Ю. переконані, що бюджетне фінансування залишається основним інструментом державного регулювання ВО [86, с. 221]. Дегтяр А. і Каледжян Я. визначили базові положення державного фінансування системи ВО в Україні [87, с. 153–156]. За кількістю публікацій і рівнем критичності висловлених думок серед

багатьох ознак найбільш резонансним є скорочення обсягів державного фінансування ВО.

Питання державного фінансування освіти закордоном було і залишається нагальним для вітчизняних науковців. Пурій Г. характеризує світові моделі організації держфінансування ВО [88]. Дегтяр А. і Каледжян Я. вивчили стан держфінансування ВО за кордоном і визначили елементи, які доцільно запровадити в Україні [89]. Бенедик Ю., Павлова Т., Чекаловська Г., Цалько Ю., Горін І., Малишко В. висвітили зарубіжний досвід фінансування ВО [90; 91; 92; 93; 94; 95]. Лапіна Т. і Карзун І. розглянула фінансування ВО України у контексті інтеграційних процесів [96; 97]. Захаревич Г. порівняла системи кредитування на здобуття ВО у різних країнах та в Україні [98, с. 41–44]. Слід визнати, що будь-який зарубіжний досвід сприймався як предмет наслідування.

На відміну від вітчизняних дослідників західні науковці критично ставляться до власного досвіду. Так, Кларк Б. наголошує, що у середині ХХ ст. держава була головним фінансовим протектором. У міжвоєнний період державне фінансування складало близько третини від загального, а після Другої світової війни становило 90 % від бюджету британських університетів. Реагуючи на значне скорочення держфінансування на початку 80-х років, університети підвищили комерційну активність, щоб вижити у ринковому середовищі [10, с. 35–36]. Хассі Т. і Сміт П. стверджують, що університети і коледжі Великобританії не мають достатньо коштів для підтримання на належному рівні навчально-методичного забезпечення студентів. Вплив студентів, як замовників освітніх послуг, може мати далекосяжні наслідки для закладів, які не мають коштів для задоволення їх вимог [17, с. 47]. Неборський Е. зазначає, що на початку 1990-х у США фінансова підтримка університетів з федерального рівня перемістилася на рівень штатів. Це істотно знизило дотації, оскільки, по-перше, не всі регіони мали однаковий розвиток, а, по-друге, навіть найбільший бюджет штату не міг зрівнятися з федеральним бюджетом [11, с. 29]. Отже, по обидва боки Атлантики у різних національних системах ВО була наявна схожа ситуація щодо скорочення державного фінансування ВО.

Глобалізація, на думку Бен-Перец М., породжує фіскальну кризу держави загального добробуту, що змушує скорочувати витрати на освіту, незалежно від ідеологічних забаганок і реорганізації виробничого процесу. В умовах жорсткої

фінансової економії та структурних реформ економіки збільшується значення міжнародних організацій (Усесвітнього банку, ЮНЕСКО), які суттєво впливають на освітню політику [79, с. 15]. Отже, авторка доводить планетарний масштаб цього явища, який підпорядковує національні специфіки дії глобальних чинників. Стало бути, глобалізацію слід визначити явищем, притаманним фінансово-економічному розвитку ВО.

Готовність урядів окремих європейських держав, починаючи з 20-х років ХХ століття, фінансувати університети є реакцією на посилення соціальних настроїв у суспільстві. Ця ініціатива втратила актуальність на початку 80-х, коли фінансування ВО було непосильним тягарем для їх бюджету. В деяких країнах частка державного фінансування університетів переважає до сьогодні. На думку Оболенської Т., у деяких розвинених країнах безперервна ВО настільки істотно субсидіюється урядом, що, здатна скласти серйозну конкуренцію ринковим пропозиціям, які вимагають повної оплати послуг. Автор зазначає, що, скорочення попиту на комерційні ОП у східних землях Німеччини виявляється на тлі стійкого попиту на послуги ЗВО, фінансовані державою [29, с. 51]. Цей факт не ставить під сумнів дію глобальних чинників, а навпаки, підтверджує їх відносність, зважаючи на рівень розвитку економіки тієї чи іншої країни.

Кучеренко С. стверджує, що фінансування освіти має узгоджуватися з економічним розвитком країни. За декларованими обсягами фінансування Україна посідає одне з перших місць у Європі, зокрема, згідно зі ст. 61 Закону України «Про освіту», сума видатків на освіту має становити 10 % від національного доходу. Однак жодного року ці наміри не здійснилися. Оскільки держава неспроможна забезпечити фінансування розвитку ВО, то перекладає свої зобов'язання на громадян [25, с. 22, 23]. З прийняттям 1991 р. Закону 1 в історії ВО України розпочався новий відлік часу. Товарно-ринкові відносини, по суті, перетворили сферу вищої освіти на ринок ОП.

На думку Пасінович І., ЗВО виявилися в авангарді змін, оскільки отримали більше свободи і поступово набули ознак підприємницьких структур [22, с.10]. Стан і тенденції розвитку національного ринку ОП фіксують показники: «чисельність студентів України у i -му н. р.» (B_i^{UA}), який відбиває загальний обсяг освітніх послуг ЗВО I–IV РА; «кількість ЗВО України у i -му н. р.» (N_i^{UA}), який позначає загальну

кількість ЗВО I–IV РА Пасінович І. уточнює, що ВО притаманні різні за формою власності, структурою організації та управлінням моделі функціонування державних і приватних ЗВО [22, с. 11]. Тому показник B_i^{UA} уточнюється «чисельність студентів України державних і комунальних ЗВО у i -му н. р.» ($B_i^{\partial UA}$) і «чисельність студентів України приватних ЗВО у i -му н. р.» ($B_i^n UA$), а показник N_i^{UA} – «кількість державних і комунальних ЗВО України у i -му н. р.» ($N_i^{\partial UA}$) і «кількість приватних ЗВО України у i -му н. р.» ($N_i^n UA$).

У табл. 1.3 подано динаміку кількості ЗВО і чисельності студентів щодо форм власності [77, с. 9, 10; 99, с. 8; 100, с. 7, 9, 10; 100, с. 9, 10; 100, с. 9, 10]. У таблиці навчальний рік позначено останніми двома цифрами обох років, наприклад, 95/96 н. р. – 1995/96 навчальний рік.

Таблиця 1.3

**Динаміка кількості ЗВО I–IV рівнів акредитації
та чисельності студентів щодо форм власності**

Навчальний рік									
2095/96	2000/01	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Кількість ЗВО, одиниць									
1037	979	951	854	846	823	803	664	650	657
Кількість державних і комунальних ЗВО, одиниць									
926	816	749	666	661	646	636	520	525	527
Кількість приватних ЗВО, одиниць									
111	163	202	188	185	177	167	144	134	130
Чисельність студентів, осіб									
1540498	1930945	2709161	2491288	2311557	2170141	2052678	1689226	1605270	1586754
Чисельність студентів державних і комунальних ЗВО, осіб									
1469419	1770859	2310052	2181363	2042724	1946666	1861600	1534299	1465629	1455443
Чисельність студентів приватних закладів, осіб									
71079	160086	399109	309925	268833	223475	191078	154927	139641	131311

За даними табл. 1.3, до 2005/06 н. р. чисельність студентів збільшувалася, а після – зменшувалася. 2010 р. Цимбал Л., аналізуючи стан ринку ОП в Україні, визнавала наявність за останні п'ять років тенденції збільшення обсягу послуг [28, с. 8]. Позитивні темпи динаміки B_i^{UA} протягом дванадцяти років, з 1995/96 н. р. до 2007/08 н. р., менші за негативні темпи протягом шести років, з

2010/11 н. р. до 2016/17 н. р. Якщо тенденція скорочення B_i^{UA} у наступні роки не зміниться, то $B_{19/20}^{UA} < B_{95/96}^{UA}$. Значення $B_{07/08}^{\Delta UA}$ і $B_{07/08}^{n UA}$ найбільші у періоді, а щорічні темпи їх динаміки до і після 2007/08 н. р. подібні B_i^{UA} . Імовірно, що 2007/08 н. р. існував фізичний максимум попиту. Якщо у осяжному майбутньому B_i^{UA} збільшуватиметься, то його якісні характеристики будуть іншими, оскільки потреби особистості, бізнесу і суспільства у ОП постійно еволюціонують. Нав'є Г. відносить рух університету Європи у напрямі масової ВО до одного з вододілів у його історії. З 1950-х до 1990-х університет як складова системи ВО зазнав важкого і тривалого тиску спіралеподібного збільшення кількості студентів [80, с. 41].

Відбувається зменшення N_i^{UA} , наприклад, $N_{95/96}^{UA} > N_{16/17}^{UA}$ на 380 ЗВО, що становить 36,64 %. Цимбал Л. динаміку $N_i^{n UA}$ трактує невисоким бар'єром входу на ринок ПО [28, с. 7]. Також щорічно зменшувалося $N_i^{\Delta UA}$. У абсолютному вимірюванні $N_{95/96}^{\Delta UA} > N_{16/17}^{UA}$ на 399 ЗВО, а у відносному – на 43,09 %. Значення $N_{95/96}^{n UA}$ свідчить про дієвість формування приватного сектору СВО у попередні роки. $N_{05/06}^{n UA} > N_{95/96}^{n UA}$ на 81,98 %. У 2005/06 н. р. приватні ЗВО були численні, а наступні два роки їх створення призупинилося. Протягом 14 років відбувалась активна комерціалізація вітчизняної ВО. За останні шість років, з 2010/11 до 2016/17 н. р., $N_i^{n UA}$ зменшилося на 30,85 %. Темпи скорочення $N_i^{\Delta UA}$ повільніші, ніж темпи $N_i^{n UA}$. Пасінович І. пояснює різке скорочення ЗВО Львівщини входженням ЗВО І–ІІ РА до складу ЗВО вищих рівнів [22, с. 12]. Кучеренко С. аналогічно пояснює поступове зменшення ЗВО І–ІІ РА протягом останніх років. Зменшення $N_i^{n UA}$ вона приписує політиці міністерства, спрямованій на об'єднання державних закладів, та дією ринка [25, с. 21]. Зменшення $N_i^{\Delta UA}$ не означає, що протягом періоду не відбувалося створення нових державних ЗВО, а збільшення $N_i^{n UA}$ – відсутність виходу з ринку приватних ЗВО. Якщо збільшення $B_i^{\Delta UA}$ відбувалося як унаслідок комерційної діяльності «старих», так і створених після 1991 р. закладів, то $B_i^{n UA}$ збільшувалася завдяки ЗВО, створеним після 1991 р. Слід констатувати, що 2008/09 н. р. був значущим для кон'юнктури ринку ОП, оскільки B_i^{UA} почала зменшуватися. Розпочалася нова фаза ринку, а, отже, заклади повинні були усвідомити нові реалії і почати пристосовуватися до них. Причому ці

реалії виникли не 2008 р., а набагато раніше, коли було вибрано ринковий вектор реформування СВО. Існує багато пояснень тому, що фаза розвитку ринку тривала понад півтора десятка років. Зараз важливо інше – сучасна фаза ринку може бути настільки ж тривалою, що вимагає вивчення притаманних їй тенденцій.

Вищесказане свідчить про наявність у останню чверть століття активної фази формування національного ринку ОП. Середньорічний ланцюговий темп приросту $(\bar{T}_{np}^l) B_i^{UA}$ з 2010/11 н. р. складав (-7,10%), а N_i – (-4,07%), тобто обсяг попиту на ОП зменшувався більш стрімко, ніж кількість закладів. $\bar{T}_{np}^l B_i^{\delta UA}$ складав (-6,36 %), а $\bar{T}_{np}^l N_i^{\delta UA}$ – (-3,58 %). $\bar{T}_{np}^l B_i^{n UA}$ складав (-13,23 %), а $\bar{T}_{np}^l N_i^{n UA}$ складав (-5,88 %), тобто попит на послуги приватних ЗВО зменшується вдвічі швидше, ніж їх кількість. Приватні заклади, на думку Пасінович І., підсилюють як конкурентне середовище, так і громадянське суспільство. Причину авторка пояснює високим рівнем їх свободи і маневреності, що дозволяє диверсифікувати діяльність [22, с. 12].

Скорочення держфінансування в Україні та США почалося на початку 90-х років. Якщо врахувати, що, по-перше, скорочення на Заході відбувалося поступово протягом десяти років, а в Україні – протягом декількох років, а по-друге, на Заході воно відбувалося нерівномірно у країнах, а в Україні скорочення позначилося на всіх ЗВО, то можна припустити однаковість інтервалу цього явища як в Україні, так і на Заході. Причина згортання державних програм полягає у тому, що забезпечення конкурентного рівня ВО щорічно потребувало збільшення обсягу фінансування. При цьому державне фінансування не сприяло розвитку підприємницької ініціативи у цій сфері, що знижувало якість підготовки. Водночас студенти, які навчаються за державні кошти, не могли висувати вимоги щодо якості освітніх послуг. Слід погодитися з Пасінович І., що вкладені в освіту кошти – високоприбуткові інвестиції у людський капітал [22, с. 10]. Плата за навчання не лише стимулює студентів відповідально ставитися до отримання фахових знань і навичок, але передусім закладає підґрунтя для майбутньої професійної самореалізації. Отже, брак державних коштів на ВО слід сприймати як об'єктивний процес, бо він є базовою умовою, а не результатом ринкових відносин.

На рис. 1.2 візуалізовано схему пояснення наслідку скорення обсягів держфінансування ВО. Таким чином, фінансова складова складає базис реформування вищої освіти.

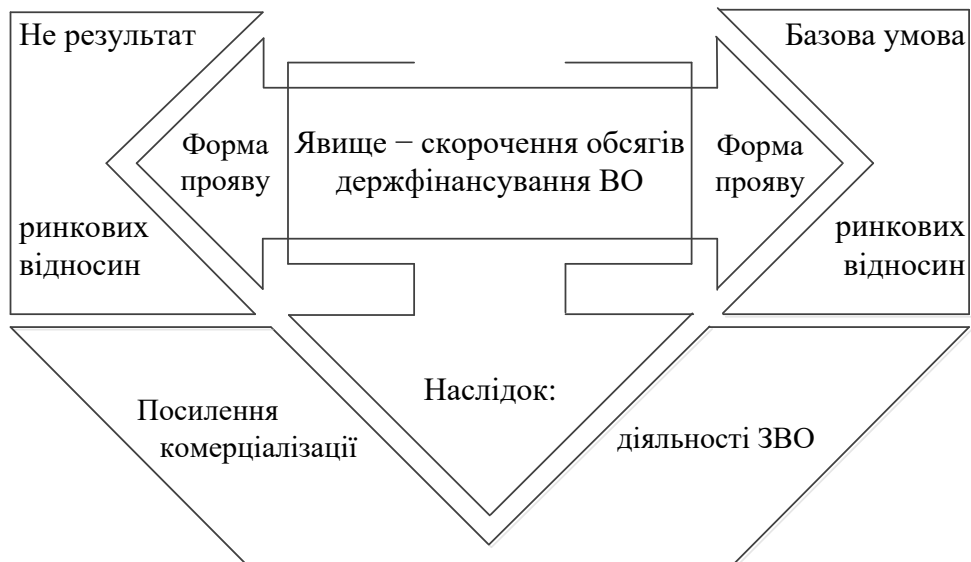

Рис. 1.2. Схема пояснення наслідку скорочення обсягів держфінансування вищої освіти

Другий аргумент – скорочення держфінансування зумовило комерційну активність ЗВО. Неборський Е. упевнений, що пошук фінансування змусив університети комерціалізувати освітні і наукові досягнення. Комерціалізація отримала назву «академічний капіталізм» [11, с. 30]. Окрім реакції на скорочення бюджетних асигнувань, Бок Д. називає інші причини активізації комерційної діяльності: вплив ринку на американське суспільство, що постійно збільшується, вплив приватного капіталу на університети, прагнення залучити кращих студентів і викладачів, нечіткість ціннісних орієнтирів академічної науки, загострення суперництва між університетами [8, с. 24–36]. Автор переконаний, що іншого шляху в ситуації, що склалася, для університетів не існувало, незалежно від наслідків.

Нуссбаум М. вважає, що підґрунтя зміни освітньої концепції, з одного боку, складає поведінка споживачів ОП, які бажають отримувати утилітарні знання та навички, що забезпечують фінансовий розвиток. Таким чином споживачі нав'язують освітнім закладам своє бачення дидактики. З іншого боку, університети розглядають свою роль у галузі професійної освіти щодо забезпечення прибутку для бізнесу. Водночас політична еліта держави в умовах кризи прагне до економічного зростання і недостатньо уваги приділяє розвитку освіти. Зазначені тенденції притаманні насамперед, розвиненим країнам, зокрема США [18, с. 19–21, 23]. Отже, авторка з огляду на конструктивну критику вказує на

комерційний вектор розвитку світової СВО.

Вітчизняні фахівці також висловлюють думку щодо причин підвищення комерціалізації світового освітнього простору. До чинників активізації підприємницької діяльності закладів Пасінович І. відносить: скорочення державного фінансування, стійку тенденцію до збільшення попиту на ВО, «старіння» знань [22, с. 16]. Зміна у сучасних умовах ролі держави у СВО, на думку Варналій З., обумовлює трансформацію державного фінансування [101, с. 11]. Боголіб Т. жалкує, що в Україні не забезпечено гідне фінансування сфер освіти і науки [102, с. 12]. Бенедик Ю. визначив причини недофінансування ВО та запропонував заходи щодо стабілізації галузі [103]. Бучковська Я., Ткачук О. і Тульчинська С. звертають увагу на проблеми фінансування ВО [104; 105; 106]. Авксентьев М. вказує на недоліки держфінансування ВО України [107]. Вищезазначені автори переконані, що скорочення державного фінансування обумовлене макроекономічною ситуацією в країні.

Активізація комерціалізації СВО є результатом прагнень усіх суб'єктів, які виявляють свої інтереси у цій сфері. Посилення комерціалізації у західних СВО припускає, що комерція в цій сфері існувала споконвіку, а в подальшому вона набуде форм, які відрізняються від попередніх більшими масштабами і динамікою. Інтенсифікація у вітчизняній СВО передбачає формування комерціалізації з початкового рівня. Принципова відмінність ВО зумовлює різницю саме форм, методів і прийомів комерціалізації. Наслідком ринкових перетворень є посилення конкуренції ЗВО, оскільки відомості у табл. 1.1 свідчать про скорочення чисельності студентів, які навчаються в одному ЗВО. Ця обставина є беззаперечним доказом посилення конкурентної боротьби закладів. Посилаючись на вихідну умову реформування СВО, посилення конкуренції є похідною від її комерціалізації. Порівнюючи кількість ЗВО в Україні 1991 та 2013 рр., Кучеренко С. констатує, що сучасному ринку ВО притаманний високий рівень конкуренції [25, с. 20]. Для Бока Д., навпаки, загострення суперництва між університетами є причиною їх комерціалізації [8, с. 36, 38]. По суті, динаміка показника «середня чисельність студентів закладу вищої освіти України в i -му н. р.» (F_i^{UA}) відбиває зміну напруги конкурентної боротьби закладів. Оскільки F_i^{UA} демонструє відношення:

$$F_i^{UA} = \frac{B_i^{UA}}{N_i^{UA}}, \quad (1.1)$$

то його значення є середньою, тобто умовною величиною чисельності студентів у ЗВО. Саме умовний характер показника дозволяє виявити загальну тенденцію розвитку ринку ОП. Відповідно показники $F_i^{\delta UA}$ і $F_i^{n UA}$ демонструють середню чисельність студентів у державному (або комунальному) і приватному закладі. Костюкова О. виокремлює фінансове забезпечення діяльності державних та приватних ЗВО [108]. У табл. 1.4 подано динаміку значень F_i^{UA} , $F_i^{\delta UA}$ і $F_i^{n UA}$.

Таблиця 1.4

**Динаміка середньої чисельності студентів
у ЗВО I-IV рівнів акредитації за формами власності**

Показник	Навчальний рік									
	95/96	00/01	05/06	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15	15/16	16/17
F_i^{UA}	1486	1972	2849	2917	2732	2637	2556	2544	2470	2415
$F_i^{\delta UA}$	1587	2170	3084	3275	3090	3013	2927	2951	2792	2762
$F_i^{n UA}$	640	982	1976	1649	1453	1263	1144	1076	1042	1010

З урахуванням відомостей табл. 1.3, починаючи з 2010/11 н. р. щорічно скорочувалися значення F_i^{UA} , $F_i^{\delta UA}$ і $F_i^{n UA}$. Відмінність у темпах динаміки попиту ($B_i^{\delta UA}$, $B_i^{n UA}$) і пропозиції ($N_i^{\delta UA}$, $N_i^{n UA}$) після 2007/08 н. р. обумовила специфіку змін $F_i^{\delta UA}$ і $F_i^{n UA}$. Пасінович І. указує на незначну кількість студентів у приватних ЗВО [22, с. 12]. Починаючи з 2010/11 н. р., $\bar{T}_{np}^{\delta UA} F_i^{\delta UA}$ становив (-2,78 %), а $\bar{T}_{np}^{n UA} F_i^{n UA}$ – (-7,75 %), тобто чисельність студентів у приватному закладі скорочувалась у 2,79 рази швидше, ніж у державному. Негативні значення $\bar{T}_{np}^{\delta UA} F_i^{\delta UA}$ і $\bar{T}_{np}^{n UA} F_i^{n UA}$ переконують у відсутності у ЗВО намірів домовлятися щодо поділу ринку на зони комерційного впливу. Цимбал Л. убачає особливості ринку ОП у значній частині ЗВО з малою чисельністю студентів, обмеженим вибором спеціальностей і великою кількістю відокремлених підрозділів. Такий стан ринку вона пояснює необхідністю забезпечення його рівноваги [28, с. 7]. Отже, рівновага попиту і

пропозиції на вітчизняному ринку ОП досягається за допомогою досконалої (вільної) конкуренції ЗВО.

На рис. 1.3 візуалізовано схему пояснення наслідку підвищення комерційної активності ЗВО. Таким чином, комерційна активність як з боку попиту, так і з боку пропозиції передусім означає диверсифікацію джерел фінансування, тобто фінансування є базовою складовою розвитку вищої освіти.

Третій аргумент – наслідки глобалізації для розвитку освіти значно масштабніші, ніж зменшення її фінансування. Освіта майбутнього, на думку Бен-Перец М., дозволить усім громадянам земної кулі орієнтуватись у швидко мінливому соціально-економічному середовищі. Авторка стверджує, що глобалізація активізує комерційну складову освіти до формату «нестримного споживання» послуг [79, с. 15]. Слід зауважити, що глобалізація і комерціалізація – взаємозумовлені явища, оскільки метою останньої є збільшення обсягів продажу ОП будь-якими прийнятними методами, у тому числі завдяки їх експорту. У цьому ракурсі Мосьпан Н. наголошує на щорічному збільшенні кількості українських студентів, які отримують освіту за кордоном. Вона загострює на тому, що частина високоосвіченої молоді залишиться за кордоном. А значить, відбувається «відплив капіталу» у соціальному, демографічному та інтелектуальному вимірах, що зашкодить національному ринку праці через втрату частини працездатного населення [24, с. 148]. Варто додати, що втрачається саме високоосвічена й активна його частина, яка здатна була б покращити економіку власної країни.

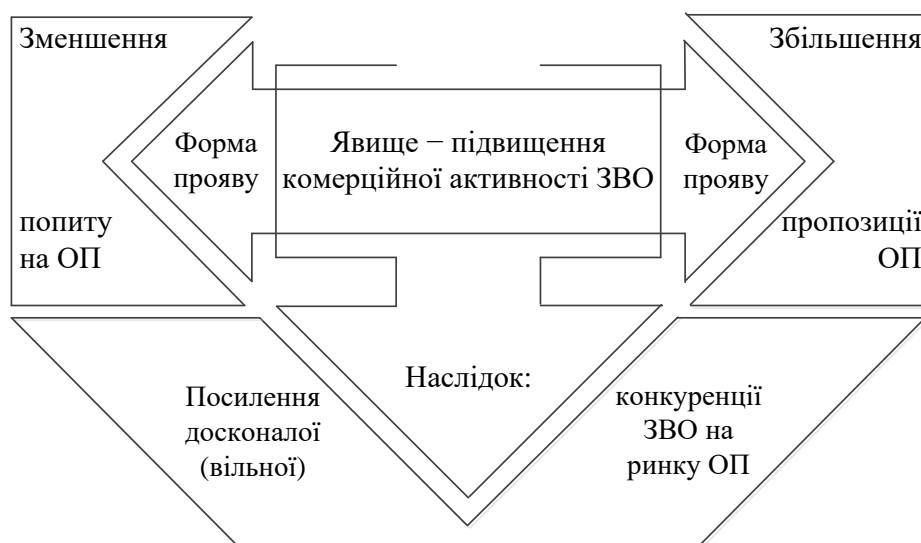

Рис. 1.3. Схема пояснення наслідку підвищення комерційної активності ЗВО

В умовах вільної конкуренції (п. 1.1) експорт ОП безпосередньо впливає на рівновагу попиту і пропозиції. Саме цей тип ринку для забезпечення рівноваги передбачає використання цінового інструментарію як методу конкурентної боротьби на ринку ОП. Скорочення протягом тривалого часу F_i^{UA} , $F_i^{\partial UA}$ і $F_i^{n UA}$ указує на вибір ЗВО як конкурентну перевагу тактики демпінгу. Пасінович І. констатує значну різницю вартості навчання за однаковими напрямками у ЗВО. Головними у визначенні ринкової вартості навчання є нематеріальні чинники, які передбачають щорічне визначення і оприлюднення рейтингів ЗВО. Ціну на ОП встановлює ЗВО, а вплив держави опосередкований через рекомендації верхньої і нижньої межі оплати навчання [22, с. 12, 17]. Оскільки якість ОП в Україні визначається стандартами, то зменшення ціни для закладів, які не мають світового або європейського бренду, є єдиним дієвим інструментом конкурентної боротьби. Бок Д. указував на перевагу закладів-лідерів, які мають добру репутацію, і на тяжке становище інших, які її не мають [8, с. 125]. Патора Р. стверджував, що ЗВО диференціювали пропозицію освітніх послуг за ціновим чинником, що не сприяло їх розмежуванню у довгостроковій перспективі і призводило до жорсткої цінової конкуренції [12, с. 32]. Зважаючи на перспективу, то історія бізнесу довела, що ця тактика має часові обмеження через те, що нижнім порогом ціни є собівартість товарів і послуг. Насамперед це стосується приватних закладів, які не можуть дозволити собі надавати освітні послуги зі збитками.

Слід зауважити, що сучасній СВО притаманна недостатня визначеність ціни на освітні послуги. Спираючись на американський досвід, Бок Д. стверджує, що ринок ВО відчуває нестачу в зрозумілих критеріях оцінювання успіху. Жоден університет не в змозі точно визначити обсяг знань, отриманий студентами на заняттях, а тому ректори не можуть знати вартості одиниці послуг [8, с. 50]. Неборский Е. убачає складність побудови системи управління ВО щодо відсутності критеріїв визначення ціни знань, яка б слугувала визначальним чинником перетворення знань на об'єкт економічних трансакцій. Оскільки відсутні одиниці вимірювання знань, то єдиною формою їх економічного існування залишається ліцензія на готовий продукт. Низка питань ціноутворення на ОП, на його думку, залишаються невирішеними [11, с. 32, 33]. Якщо Бок Д. і Неборский Е. шукають шляхи розв'язання проблеми вимірювання послуг у контексті

співвідношення дії та результату, то Пасінович І. хвилюють зловоденні проблеми. На розсуд авторки, ціноутворення має забезпечити доступність ВО, не допустити демпінгу, який означає низьку якість навчання, забезпечити співвідношення ціни з якістю ОП [22, с. 17]. Щодо цього виникає питання: чи в змозі ціноутворення одночасно забезпечити доступ до освіти широких верств населення, виключаючи при цьому демпінг і забезпечуючи відповідність ціни якості?

Безумовно, ціна впливає на доступність до ВО, як і на придбання будь-якого товару або послуги. Пасінович І. переконана, що в умовах тенденції масовості ВО і збільшення її платності необхідне вироблення регулятивних і стимулювальних важелів для комерційних банків, здатних перевести кредити на навчання з розряду ризикових у забезпечені й вигідні [22, с. 10, 18]. Отже, за умов, коли одні бажають отримати знання, а інші їх продати, банкам слід віднайти інструменти, що дозволяють з мінімальним ризиком задовольнити бажання сторін. Автор зважає на те, що бажання першої сторони настільки велике, що за браком власних коштів вона готова використовувати позикові. Бажання другої сторони детермінується ризиком не отримати оплату за освітню послугу. За цих обставин ціна не має вирішального значення у виборі споживачів.

Слід констатувати, що демпінг є відповідною реакцією закладів на низьку платоспроможність населення, брак державних коштів і високий рівень конкуренції за умови експорту ОП. За цих обставин ніякі, навіть прогресивні інструменти ціноутворення, не дозволять його усунути. Демпінг неминуче знижує якість послуг, тобто у цій ситуації конкуренція має зворотний ефект. Бок Д. зазначає, що завдяки комерції університети вимушені були послабити вимоги до абітурієнтів, знизити якість освіти за рахунок її здешевлення [8, с. 120]. Але Пасінович І., навпаки, відносить реальну конкуренцію між ЗВО до визначальних чинників якості освіти [22, с. 10].

Окрім економічного аспекту, глобалізація освітнього простору має й інші площини. Так, Квієк М. вважає, що культурна чи політична єдність нації сьогодні не є рушійними силами розвитку університету, оскільки вони не мають суттєвого значення в умовах постнаціонального та глобального порядку. Ні служіння істині або нації нині не виправдовують існування університету, тому що не згадуються в дебатах на глобальному чи європейському рівнях [15, с. 35]. Отже, завдяки

глобалізації національні й культурні особливості діяльності ЗВО втрачають значущість, а комерційні аспекти все більше домінують. Водночас комерційні вподобання закладів є основною причиною глобалізації.

Отже, для одних країн глобалізація з огляду комерції сприяє експорту освітніх послуг, а для інших – імпорту. У цьому сенсі Болонський процес для України одночасно є і рухом до європейської спільноти, і загрозою відтоку людського капіталу. Водночас інтернаціоналізація господарських зв'язків і супутня їй міграція робочої сили потребують єдиних підходів до розуміння змісту ОП як у різних країнах, так і на різних континентах. На рис. 1.4 візуалізовано схему пояснення наслідку глобалізації у сфері вищої освіти. Інтернаціоналізація надання ОП націлена на покращення значень фінансових показників діяльності ЗВО, тобто фінансові інтереси передусім.

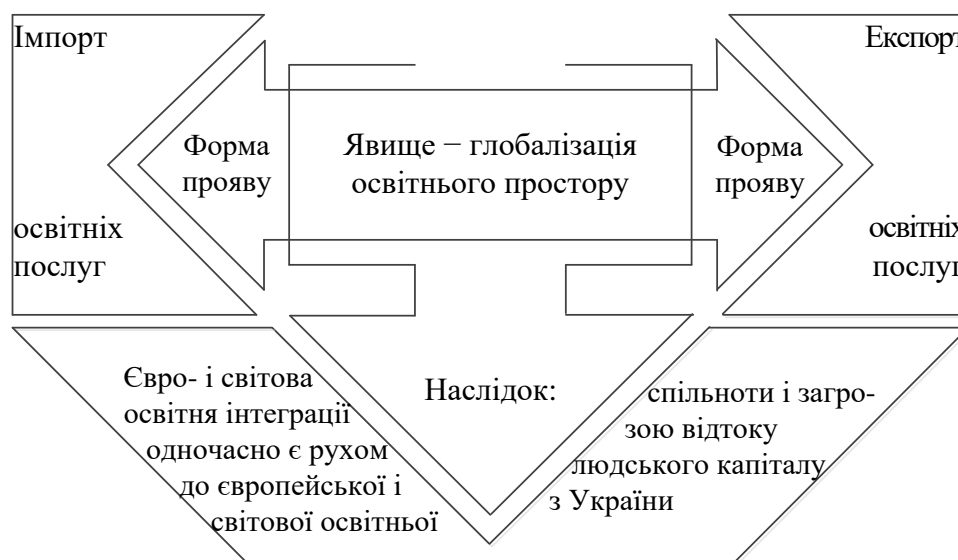

Рис. 1.4. Схема пояснення наслідку глобалізації у сфері вищої освіти

Четвертий аргумент – паралельно з глобалізацією відбувається регіоналізація економічного простору, яка акцентує увагу на особливостях розвитку окремих його територій. Власне, ВО сприяє регіоналізації. Так, Голдстайн Х. і Друкер Д. зізнались у тому, що останні два десятиліття були свідками наслідків впливу вищої професійної освіти на процеси регіонального економічного зростання [16, с. 22]. Цимбал Л. наголошує на наявності регіональних диспропорцій розвитку ринку ОП [28, с. 7]. Проаналізувавши рейтинги регіонів за індексами потенціалу ВО і доступу до неї та інтегральним індексом стану ВО в Україні, Гончаров С.,

Бордюженко О. і Бордюженко Н. дійшли висновку щодо наявності розбіжностей [26]. Наявність взаємозалежності та взаємозумовленості між рівнями економічного та освітнього розвитку регіонів є очевидною. Ідеальною слід сприймати ситуацію, коли заклади повною мірою задовольняють потреби економіки регіону у висококваліфікованих кадрах і наукових розробках. Сучасні університети та бізнес не можуть і не повинні обмежуватися рамками регіонального співробітництва, але при цьому через соціальну відповідальність регіональні інтереси для них були і залишаються пріоритетними.

У відносини між ЗВО і бізнесом на регіональному рівні втручається глобалізація. Зміна структури генерації знань, на думку Неборського Е., трансформує системи управління та фінансування ВО. Сучасна система управління має територіальну специфіку, оскільки пов'язана з бюджетами адміністративних територій розташування університетів. Ця проблема є предметом дискусії у США, оскільки вчені переконані, що науку складно утримати у національних межах. Цьому сприяє глобалізація і перетворення кодифікованих знань на об'єкт угод [11, с. 32]. Як довго триватиме ця дискусія і чим вона закінчиться, передбачити важко, оскільки вона зачіпає проблеми, від розв'язання яких залежить вектор еволюції матеріальної цивілізації. У недалекому майбутньому українські заклади, подібно європейським і американським університетам, будуть шукати компроміс між регіональними, національними і міжнародними інтересами.

Компроміс має усунути низький рівень задоволення якісних і кількісних потреб роботодавців як наслідок цінового демпінгу на ринку ОП. Підвищення рівня охоплення молоді ВО Кучеренко С. пояснює, по-перше, збільшенням попиту на ринку праці на висококваліфікованих фахівців, по-друге, підвищенням доходів населення, по-третє, завдяки можливостям отримання освіти на платній основі, по-четверте, збільшенням кількості ЗВО і місць у них [25, с. 20]. Отже, на першому місці – потреби ринку праці, а вже потім можливості особистості та готовність закладів.

Причину зниження якості підготовки фахівців Мосьпан Н. пояснює особистими інтересами ЗВО, орієнтованими на попит споживачів. Саме вони призводять до збільшення контингенту студентів, який обумовлює рівень бюджетного і позабюджетного фінансування. Завдяки інтересам ринок праці перенасичений фахівцями «модних» професій, наприклад, юристів, економістів. До похідних невідповідності параметрів ВО потребам ринку праці віднесено:

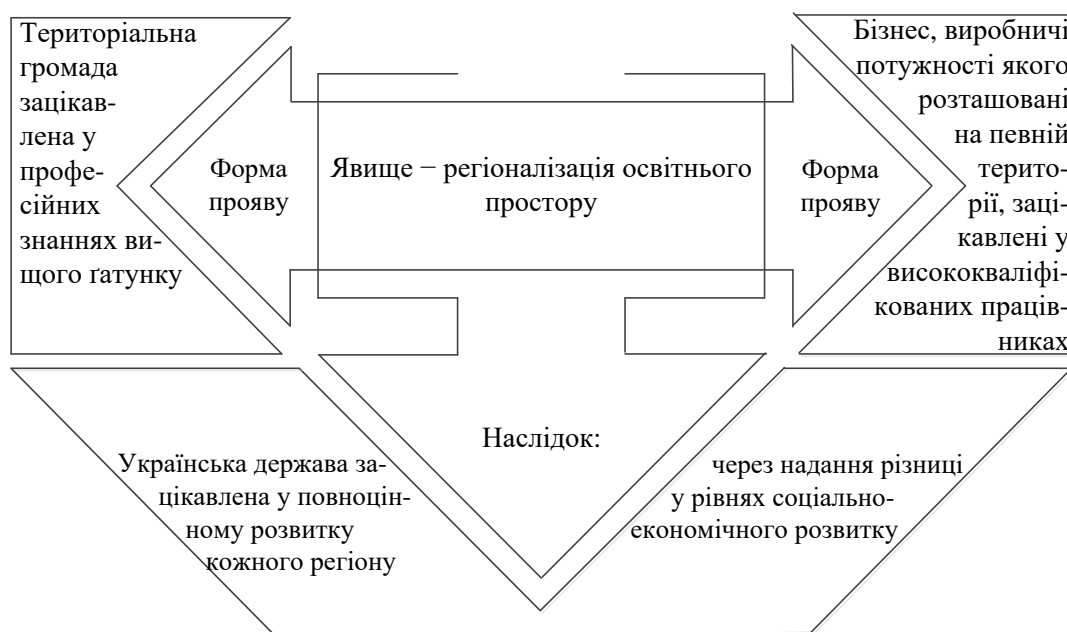

дисбаланс попиту і пропозиції на ринку праці; невідповідність вимог вакансій професійним і кваліфікаційним якостям випускників; молодіжне безробіття; регіональні диспропорції [24, с. 145–150]. Зеленська О. розкриває проблеми взаємодії ринків освітніх послуг і праці в Україні [109]. Пасінович І. одночасно пояснює проблеми у працевлаштуванні випускників закладів відсутністю запиту з боку роботодавців та зазначає, що ЗВО Львівщини слабо реагують на запити ринку праці. Авторка прагне залучити державу до налагодження взаємодії ринків праці та освітніх послуг [22, с. 13, 24]. Неузгодженість цих ринків не є прерогативою українського суспільства. Патора Р. наполягає на тому, «що відсутність чіткої стратегії реформування ВО в процесі становлення ринкових відносин призвели до того, що в Польщі є невідповідність професійно-кваліфікаційної структури спеціалістів потребам економіки та попиту на ринку праці» [12, с. 285]. Слід припустити, що такого роду обставини притаманні розвитку СВО на етапі ринкового реформування.

Неборский Е. пише про необхідність нових досліджень у галузі економіки освіти у зв'язку з перенасиченням ринку праці США кваліфікованою робочою силою [11, с. 7]. На думку Нав'є Г., університети Східної, Центральної та Західної Європи за останні 40 років здійснювали пошук шляхів зв'язку з економікою. Відмінності знаходилися у площині інституціональних структур і системах їх контролю та відображали модель людського прогресу і таким чином демонстрували пріоритети і цілі діяльності університетів [80, с. 64]. Отже, взаємодія СВО з бізнесом щодо задоволення потреби у висококваліфікованих працівниках є універсальною проблемою планетарного масштабу. Однак Пасінович І. підкреслює наявність суперечливої ситуації, за якої держава не забезпечує випускників ЗВО робочими місцями, але за допомогою державних освітніх стандартів контролює зміст і організацію освіти. Авторка пропонує надати права університетам дослідницького типу формувати власні освітні стандарти [22, с. 17]. Логіка автора щодо дослідницьких ЗВО зрозуміла. Але якщо бути послідовним, то право самостійно формувати зміст освітньої послуги має бути надано усім закладам, оскільки наявність ліцензії є запорукою відповідності стандартам якості освіти. Якщо у країнах Центральної і Західної Європи держава ніколи не регламентувала номенклатуру ОП, то в умовах української дійсності повна самостійність у цьому

питанні є вельми радикальною. Пасінович І. звернула увагу на загальне протиріччя, оскільки апріорі будь-яке регламентування змісту послуги в умовах ринку не може забезпечити його відповідність професійно-кваліфікаційним потребам роботодавців.

Отже, регіоналізація СВО насамперед відображає суспільні інтереси територіальної громади, з одного боку, та бізнесу, виробничі потужності якого розташовані на певній території, – з іншого. Люди зацікавлені в отриманні професійних знань вищого гатунку, а бізнес – у висококваліфікованих працівниках. Держава зацікавлена в повноцінному розвитку кожного регіону. По суті, регіоналізація уособлює соціально-економічний характер розвитку ВО. На рис. 1.5 візуалізовано схему наслідку регіоналізації СВО. Працевдатні представники спільноти розраховують здобувши ВО на гідний заробіток, а бізнес – на висококваліфіковану робочу силу, яка забезпечить високий рівень прибутку, тобто фінансові аспекти регіоналізації очевидні.

П'ятий аргумент – якщо йдеться про соціальний характер розвитку ВО, то не слід ігнорувати думку про руйнацію комерціалізацією ВО засад громадянського суспільства. Так, Хассі Т. і Сміт П. упевнені, що в освіті ринкові відносини можуть завдати значної шкоди. По-перше, розрив зв'язку між можновладцями та громадянином-виборцем, який перетворюється на замовника та споживача послуг.

Комерціалізація та державно-приватне партнерство знімають з політиків відповідальність за надання державних послуг. Уряд укладає контракт на надання ОП, але громадяни не в змозі проконтролювати та притягнути до відповідальності заклади освіти. Таким прикладом є місцеві державні освітні установи в Англії та США. По-друге, бізнес не може кредитувати студента у достатньому обсязі та на прийнятних умовах, тобто неспроможний надати послуги, орієнтовані на створення та підтримку здатності людей функціонувати як добропорядні громадяни [17, с. 51]. Цілком імовірно, що ці збитки можуть існувати і в Україні, що потребує більш детального їх вивчення. Якщо державно-приватне партнерство не настільки розвинене у вітчизняній СВО, то умови кредитних програм для отримання освіти не набули широкої дискусії в суспільстві, незважаючи на значну частину студентів, які самостійно оплачують навчання.

Оригінальну та водночас просту для сприйняття ідею висловила Нуссбаум М. На її думку, освітні системи країн, які прагнуть прибутку, позбавляються знань, необхідних для збереження демократії. ЗВО знижують обсяг гуманітарних наук і видів мистецтв задля конкурентоспроможності на світовому ринку держави позбавляються від цих знань, як від безглуздої та непотрібної надмірності. Орієнтування держав на короткострокову рентабельність потребує формування корисних умінь, необхідних для отримання прибутку [18, с. 15, 16]. Корисність у навчанні протиставляється духовності, яка є підґрунтям демократії. Однак демократичне товариство найбільш прийнятне середовище для підприємництва. Отже, корисність сприяє комерційному успіху, але підриває підвалини підприємництва у довгостроковій перспективі. На рис. 1.6 візуалізовано наслідки соціального характеру розвитку ВО, які теж пов'язані з фінансовим результатом залежно від коротко- або довгостроковій перспективі.

Шостий аргумент – наслідки комерціалізації вийшли за межі СВО, що передбачає зворотний зв'язок, тобто освітня сфера змінюється під впливом зовнішніх обставин, які викликані її комерціалізацією. Слід погодитися з Цимбал Л., яка визнає, що стан ринку ОП є похідним від загальних передумов і специфіки регулювання [28, с. 7]. Причини різні, а отже, впливають на різні аспекти функціонування СВО.

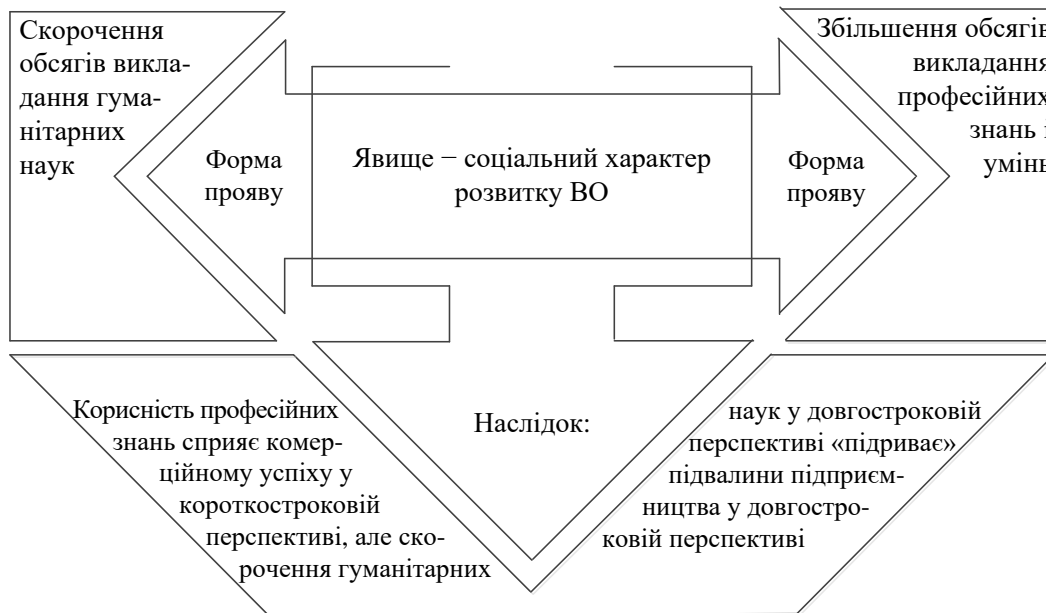

Рис. 1.6. Схема пояснення наслідку соціального характеру розвитку ВО

Інтеграція вітчизняної СВО у європейський освітній простір як елемент освітньої глобалізації передбачає зміни в організації навчального процесу. Підписання Україною Болонської конвенції передбачає впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Однак Хассі Т. та Сміт П. убачають загрозу британській освітній системі у поширенні модулів, які підривають традиційне ліберальне сприйняття освіти. Студенти отримують академічні ступені, нехтуючи послідовністю та глибиною розуміння на користь агрегування розрізнених елементів. Якість ступеня визначається продуктивністю модулів, які можуть не поєднуватися у єдине ціле. Значення ступеня на ринку праці може виявитися незначним [17, с. 52]. Зауважимо, що європейці критично ставляться до кредитно-модульної системи, яка останні десять років упроваджується в діяльність українських ЗВО.

Інституційний характер ВО не розширює, а стирає межі наслідків освітніх реформаций. Так, Нуссбаум М. стурбована, що у метушливій атмосфері суперництва втрачаються важливі здібності, що мають важливе значення для природного розвитку будь-якої демократії і створення гідної світової культури. Останні є підґрунтям конструктивного розв'язання найгостріших світових проблем [18, с. 21]. Отже, конкуренція у СВО шкодить демократії.

Раніше зазначалося, що більше половини українських студентів самостійно оплачують навчання. Посилення комерціалізації має неабиякі наслідки для якості

ОП та наукових досліджень. Хассі Т. і Сміт П. вважають, що перехід від державного фінансування, яке сприймалось як «безкоштовне», до навчання за контрактною формою змінив ставлення британських студентів до закладів і викладачів. Суттєвим наслідком змін є сприйняття студентами себе як клієнтів, а отримання освітніх послуг як придбання товару. Цінність освіти, набутої за значні гроші, полягає у більш високій оплаті праці за наявності високої кваліфікації. При цьому студенти як клієнти не готові терпіти неякісний «товар» або побутові незручності [17, с. 45, 46]. Думка авторів щодо відмови держави фінансувати ВО констатує перехід до іншого змісту відносин українських студентів і закладів. Брак держфінансування підштовхнув університети до пошуку інших джерел фінансування.

На сьогодні, коли Україна отримує таку важливу для стабілізації національної економіки закордонну фінансову допомогу, необхідно дослухатися думки Бен-Переца М., яка вважає, що наявність міцних зовнішніх донорів може призвести до планування державної освітньої політики за допомогою маркетингу, а не раціонального суспільного вибору і планування. Бен-Переца М. стверджує, що підготовка кваліфікованих кадрів є підґрунтям для структурної перебудови західних економік для підвищення міжнародної конкурентоздатності. Для викладачів підсумком цього процесу змагання є втрата їх ролі у відтворенні моральних аспектів викладання для створення більш справедливого і рівноправного суспільства. Авторка занепокоєна загостренням освітньої нерівності як далекосяжним наслідком капіталістичної економічної глобалізації на життя людей. Більшу частину освітніх починань глобалізація змусила слугувати ринковому змагання, тобто моральний голос освіти приглушено [79, с. 16–17]. Отже, те, що західні вчені привертають увагу до глобальних наслідків реформування ВО, змушує підійти до дослідження розвитку цієї сфери у контексті поєднання національного і міжнародного рівнів. Зарубіжний досвід акцентує увагу на необхідності вивчення того, якою мірою вища школа справляється з покладеною на неї суспільством соціальною місією і при цьому забезпечує економічну конкурентоспроможність країни у глобальному масштабі.

Існує ще один аспект, який зумовлює інтеграцію українських ЗВО у єдиний світовий освітньо-науковий простір. Розвиток сучасних інформаційних технологій, на думку Неборського Е., розвиває межі процесу генерації знань, які є умовними.

Відбувається інтенсифікація наукових досліджень, оскільки обмін ідеями вчених з різних куточків світу прискорює НТП і підвищує рівень ефективності досліджень [11, с. 31, 32].

Є обставини, до яких привертають увагу західні фахівці, але на які поки що не зважають українські. Наслідки «академічного капіталізму» Неборський Е. убачає у зміні статусу адміністраторів університетів. Раніше провідна роль в університетах США належала викладачам, а з переходом до ринкових відносин адміністратори забрали у професури кермо управління, оскільки вони фінансують університети. Виникає конфлікт за пріоритетність між фінансовими інтересами та якістю освіти і фундаментальними дослідженнями, оскільки адміністраторів хвилюють прикладні дослідження, від яких можна одержати негайний прибуток [11, с. 30, 31]. Отже західні вчені вбачають в активізації комерціалізації загрозу для якості навчання та фундаментальних досліджень, які є підвалинами майбутнього суспільства.

На рис. 1.7 візуалізовано наслідки реформування сфери вищої освіти, які вийшли за її межі та впливають на неї.

Рис. 1.7. Схема пояснення наслідків реформування сфери вищої освіти, які вийшли за її межі та впливають на неї

Отже, наслідки явищ, що притаманні реформуванню вітчизняної ВО, мають чітко виражений фінансово-економічний характер. Вони переконливо свідчать про

необхідність зміни концепції фінансово-економічного розвитку ВО. Реально подальший розвиток у цьому напрямі не сприяє реалізації, а також поєднанню інтересів особистості, суспільства, бізнесу та ЗВО.

1.3. Концептуалізація прагматизму розвитку вищої освіти

Багатоаспектні масштабні фінансово-економічні перетворення з орієнтацією на європейські цінності та стандарти суттєво змінили профіль ВО, але залишили без змін відносини суб'єктів, зацікавлених у результатах освітньої діяльності. Ця обставина є стримувальним чинником на шляху подальшого успішного фінансово-економічного реформування сфери вищої освіти. Кількість і характер критичних зауважень щодо вітчизняної ВО, а також темпи і рівень їх динаміки дозволяють припустити, що підхід до розвитку СВО не виправдав себе. При цьому необхідно реформувати не стільки безпосередньо СВО, скільки ставлення суспільства до її розвитку на рівні ідеологічних переконань, що відображають світоглядний підхід. У суспільній свідомості посилюються песимістичні погляди на реалії вітчизняної ВО. Слід визнати, що державні доктрини, стратегії та програми, що містять орієнтири розвитку, шляхи та методи їх досягнення, не забезпечили очікуваного успіху розвитку СВО. Причина криється у відсутності плідної ідеї, яку необхідно вибрати як ідеологічне підґрунтя розвитку ВО. Отже, на порядку денному сучасної наукової думки постало питання щодо необхідності пошуку концепції, яка б виявилася ідейною засадою прогресу української вищої освіти.

Кількісні та якісні пертурбації у вітчизняній СВО за останню чверть століття мали неоднозначні фінансово-економічні та соціальні наслідки. З кожним роком вони оцінюються дедалі критичніше. Держава не в змозі у повному обсязі задовольнити фінансові потреби ВО. Щорічне скорочення чисельності студентів не дозволяє повною мірою реалізувати потенціал ЗВО. Випускники закладів не можуть знайти роботу за фахом, а роботодавці – задовольнити професійно-кваліфікаційні потреби. Отже, масштаб реформ обумовив розміри наслідків. Усе помітніший хронічний характер негативних явищ. Водночас вища школа США демонструє значні успіхи в освітніх технологіях і безсумнівні досягнення на

науковій ниві. Значний рівень міжнародної конкурентоспроможності американських закладів визнається та приваблює колег з Європи та Азії. Загально визнані світові рейтинги ЗВО підтверджують лідерство американських освітніх установ, а, отже, всієї системи ВО. Провідні американські університети активно пропагують свої успіхи. Вітчизняні, європейські та безпосередньо американські вчені наголошують на необхідності вивчення американського досвіду, який не тільки довів свою життєздатність, але продемонстрував світові конкурентні переваги.

Водночас, незважаючи на масштабність пропаганди, з одного боку, і неабияке бажання пізнання – з іншого, до сьогодні не розкрито гносеологію американського освітнього феномена. Очевидно, що це явище не має казуального характеру, а отже, його коріння слід шукати у філософії, що детермінує суспільний устрій американського суспільства. Значний вплив на інтелектуальне життя США мала філософія прагматизму, що відображала світогляд американського суспільства наприкінці ХІХ–початку ХХ ст. з його духом «здорового глузду». Отже, необхідно дослідити прагматизм як плідну ідею, завдяки якій було досягнуто значних результатів, і можливість її культивування на освітніх теренах України [112].

Необхідність фінансово-економічних реформ у СВО визнається освітньою спільнотою як провідних західних університетів, так і освітянами у пострадянських країнах. Ортега-і-Гассет Х. виклав класичне дослідження університетської освіти як своєрідної культурної та соціальної практики. Актуальність ідей автора за 70 років не зменшилася, а навпаки, у новітніх реаліях набула нового змісту [113]. Нуссбаум М. у своєму дослідженні «закликає до дії», у якому модель освіти, що підриває підвалини демократії, замінена моделлю, що сприяє її розвитку [18]. Книга Рідінгса Б. здобула світове визнання завдяки філософському осмисленню історії західного університету та значення у сучасності [114]. Шатток М. запевняє, що успіх закладу зумовлює якість освіти і науки, а не якість менеджменту. Однак рівень менеджменту *створює умови для розвитку освіти і науки [9]. Праці Кларка Б. стали бестселерами у професійному середовищі, незважаючи на пізнаваність образів і сюжетів. Складається враження, що автор шукає більш вагомні аргументи доказу ідей, з якими всі вже погодилися [115]. Професорське сприйняття тяжкого стану ВО Великобританії подано у монографії Хассі Т. та Сміта П. [17]. Голдстайн Х. і Друкер Д. виявляють інтерес

до вимірювання впливу коледжів і університетів Сполучених Штатів на регіональну економіку столичного рівня з орієнтацією на внутрішні та зовнішні чинники [16]. Хейтер К. вивчає чинники успіху на шляху освоєння університетом підприємництва заради економічного блага [116]. Слід зазначити, що зарубіжні вчені вбачають освітні реформи у комерційній модернізації діяльності ЗВО. Пропагуючи успіхи в освіті та науці, вони умовно позитивно сприймають комерційні нововведення. Але існує полеміка щодо пошуку компромісу між класичними цінностями і сучасними орієнтирами фінансово-економічного розвитку ВО.

Інтерес науковців пострадянських країн до зарубіжного досвіду комерціалізації ВО має різні аспекти. Так, Григорука В. і Пилипенка Р. цікавлять західноєвропейський досвід державного і комерційного впливу на реформування закладів [117]. Калюжіна О. характеризує доінституційну та інституційну стадії розвитку ВО, тенденції інституційних змін у контексті інформаційного суспільства [118]. Романовський О. розкриває феномен академічного підприємництва у контексті впливу на економічний розвиток держав [119]. Пасінович І. висунула нову парадигму вітчизняної ВО з орієнтацією на ринкові засади [22, с. 16]. Цимбал Л. зосередила увагу на властивостях регулювання ринку освітніх послуг в Україні [28]. Кратт О. ретельно вивчав роль ЗВО у формуванні ринкової кон'юнктури [120]. Терованесова М. досліджував водночас примітну та складну проблему інерційності розвитку ВО [121]. Почтовюк А. аналізує діяльність двох ЗВО і двох потужних машинобудівних підприємств щодо підготовки та затребуваності інженерних кадрів [122]. Кучеренко С. зазначає, що реформи ВО не призвели до бажаних результатів, а, отже, зміни повинні подолати суперечності між освітнім продуктом і потребами виробничого та соціального секторів [25]. Чирва О., Білошкурський М. і Пачева Н. саркастичні, коли заявляють, що для стимулювання попиту на ОП державним органам необхідно забезпечити приріст населення, скоротити рівень безробіття, створити нові робочі місця, здійснювати антиінфляційну політику, підвищувати добробут населення [123]. Цим дослідженням притаманне пізнавальне бачення фінансово-економічного реформування ВО, за якого не ставиться під сумнів вектор змін, а піддаються критиці окремі негативні прояви.

Аналіз публікацій доводить єдність думок науковців на Заході та Сході щодо

необхідності трансформації ВО з орієнтацією на сучасний світоустрій і науково-технічні досягнення цивілізації. Однак дотепер учені не мають відповіді на питання, завдяки якій освітній концепції західні університети досягли значних здобутків за фінансовими і економічними напрямками діяльності. Концепція (лат. *conceptio* – розуміння) – система понять і уявлень, які іманентні періоду розвитку СВО. Отже, варто з'ясувати теоретичні напрацювання, які становлять засади концепції розвитку західних університетів і визначають концептуальний підхід до розв'язання нагальних проблем фінансово-економічного розвитку вітчизняної СВО [124]. Відповідно до методологічних засад, у сучасній когнітивній лінгвістиці «концептуалізація розглядається як процес утворення і формування концептів у свідомості людини». [125, с. 340]. Стало бути, концептуалізація – виявлення специфічних рис (концептів), на яких ґрунтується семантичний зміст сучасної концепції розвитку успішних університетів.

Часові обмеження є типологічною рисою концепції, а тому передусім необхідно з'ясувати принципову позицію вчених до сучасних тенденцій реформування ВО. Необхідно визначити наявність парадоксальної ситуації – з'ясування думок фахівців щодо результатів власної діяльності. Для освіти таке оцінювання є типовим, а для вітчизняної ВО воно ускладнюється тим, що, зазвичай, адміністратори закладів є чинними викладачами і науковцями. На думку Ортега-і-Гассет Х., університетську реформу не можна звести ні до боротьби зі зловживаннями, ні до простого виправлення, оскільки вона завжди створює нові звичаї. Структура і функціонування закладу підвладні певному призначенню, а тому реформа університету має базуватися на визначенні місії [113, с. 24, 25]. Якщо дотримуватися логіки автора, то комерціалізацію ВО слід визнати місією, що сприймається, як мінімум, неоднозначно. Нуссбаум М. категорична в судженнях, коли протиставляє освіту, яка має на меті отримання прибутку, освіті, метою якої є більш усеосяжне виховання громадян своєї країни [18, с. 22]. Висловлювання авторки ставлять під сумнів класичне сприйняття ринкових відносин у СВО.

Рідінгс Б. розмірковує щодо суперечливості економічних критеріїв і культурного розвитку в управлінні закладом. У полеміці доводиться, що економічні критерії домінують над культурним розвитком народів і країн.

Професійна праця інтерпретується автором не як спосіб культурного і морального вдосконалення, а як матеріальний продукт і дохід на душу населення. Тому соціальна відповідальність університету, його підзвітність суспільству – винятково питання послуг, що надаються за гроші [114, с. 46, 54–56]. Безкомпромісний за формою і прагматичний за змістом підхід Рідінгса Б. заслуговує на увагу, оскільки відображує повний утилітаризм у сучасних соціально-економічних відносинах.

Ортега-і-Гассет Х. визначив три функції, які утворюють місію університетської освіти: передача культури, навчання професії, наукові дослідження [113, с. 37]. Названі автором функції прийнято інтерпретувати як класичні (традиційні) академічні цінності. Західні фахівці дискутують щодо нанесення комерціалізацією шкоди цим цінностям.

Слід визнати, що західні учені сумніваються щодо наявності у СВО класичних ринкових відносин. Хассі Т. та Сміт П. вважають аналогію студента із замовником недоречною і шкідливою, бо головні відмінності понять «клієнт» і «студент» є найбільш значущими у ВО. Упорядковані доведення авторів щодо відмінності студента, який «придбає» кваліфікацію, від клієнта як раціонального індивіда, для якого товар є задоволенням потреб. По-перше, освіта – не товар у вітрині магазину, оскільки її не існує на момент придбання. Студент не має можливості знати все про освітню послугу, навіть, коли отримав детальний опис від випускників ЗВО. Освіта – це складний комплекс переживань особи, оскільки передбачає взаємодію з людьми, ідеями, артефактами та процесами. По-друге, освітня спільнота визначає зміст «товару», тобто, чому та як навчати. Студент не в змозі оскаржити або винести судження щодо змісту освітньої послуги. По-третє, для оцінювання знання особі потрібен досвід, оскільки кваліфікація – це гіпотетична його наявність. Те, що не цінується спочатку, з досвідом сприймається як поважний внесок в індивідуальний успіх. По-четверте, відносини студента з викладачем інші, ніж клієнта з виробником товару через вирішення викладачем ступеня виконання студентом навчального завдання [17, с. 48–50]. Наведена систематика констатує домінанту закладів у відносинах зі споживачами ОП. Якщо припустити, що відносини у СВО інші, ніж у сфері матеріального виробництва та інших сферах послуг, то виникає питання, до чого це зобов'язує? Інакше кажучи, чи передбачає специфіку відносин фінансово-економічного розвитку, яка виключає комерційні

відносини суб'єктів СВО?

Кларк Б. дискутує з противниками ідеї підприємництва у СВО. Мотивуючи зміни у зовнішній і внутрішній сферах університету, він певен, що, незважаючи на широке значення, термін «підприємницькі» цілком визначає відносини та процедури, притаманні сучасному самостійному закладу. Автор убачає у «колегіальному підприємстві» суть змін університетів на початку ХХІ ст. [115, с. 21]. Отже, Кларк Б. убачає у підприємстві майбутнє ВО. Водночас полемічна форма викладу передбачає, що він допускає альтернативні точки зору.

Резюмуючи думки західних фахівців, слід виокремити різне сприйняття комерціалізації СВО: від повного неприйняття – до абсолютної впевненості. Наявність протилежних думок передбачає необхідність з'ясування причин антагонізму та можливості пошуку компромісу.

Коли Романовський О. наголошує, що у багатьох ЗВО світу відбуваються трансформаційні зміни, зумовлені об'єктивними обставинами, то, напевно, указує на вітчизняні заклади, оскільки обставини тотожні реаліям ВО України (брак фінансування і послаблення державного контролю над ЗВО, утрата престижу і конкурентоздатності великою кількістю ЗВО) [119, с. 37]. Автор не пояснює, звідки виникли ці обставини. Однак вони є прямим наслідком уведення підприємництва у СВО, тобто відбувається підміна причини і наслідків. Окрім переваг комерціалізації та підприємництва ЗВО, Пасінович І. називає їх недоліки та небезпеку [22, с. 16]. Григорук В. і Пилипенко Р. пояснюють, чому комерціалізація у ВО не завжди забезпечує її ефективність. Вони визначають чотири загрози повної комерціалізації наукових досліджень [117, с. 34, 35]. До особливостей ринку ОП Цимбал Л. відносить регіональні диспропорції, низький вхідний бар'єр, відсутність єдиного підходу держави до контролю за діяльністю закладів різних форм власності, значну частину ЗВО з малою чисельністю студентів, мізерним вибором спеціальностей і багатьма відокремленими підрозділами [28, с. 7]. Отже, вітчизняні фахівці вбачають негативні сторони комерціалізації СВО, але при цьому не піддають сумніву ринковий вектор її розвитку.

Порівняння позицій зарубіжних і українських фахівців дозволяє зробити висновки, що, незважаючи на позитивні результати комерціалізації університетів,

серед зарубіжних авторів є такі, хто відверто сумнівається, і ті, хто готовий дискутувати. Навіть непохитні адепти комерціалізації, переконуючи інших, водночас допускають наявність альтернативи. Отже, сумнів існує у явній, непрямій і опосередкованій формах. Ринкові реформи української СВО протягом чверті століття не викликали у фахівців сумнівів щодо вибору шляху розвитку. Якщо зарубіжні фахівці акцентують увагу на комерціалізації діяльності університетів, то вітчизняні – аналізують становлення ринкових відносин у СВО. Різниця у підходах має пояснення. Застосування терміна «комерціалізація» щодо західних закладів означає підвищення рівня комерції їх діяльності. Фахівці на пострадянському просторі розуміють комерціалізацію як принцип реформування СВО. Саме підвищення рівня комерціалізації викликає у західних колег побоювання, зокрема у частині нехтування університетами традиційними академічними цінностями. ЗВО пострадянських країн, імовірно, не досягли рівня підприємництва, щоб бачити проблему, або готові нехтувати академічними цінностями в умовах жорсткої конкуренції на ринку ОП. Сумніви слід сприймати як вихідну умову концепції розвитку західних університетів, яка орієнтує заклади на досягнення власного успіху. Для вітчизняних учених характерна відсутність сумнівів, що поєднується з орієнтацією на колективні цінності, притаманні СВО у цілому.

Оскільки наявність сумнівів є типологічною рисою філософії прагматизму, то можна припустити, що західні університети сповідують прагматичну концепцію розвитку. Фундатор прагматизму американський філософ Пірс Ч. стверджував, що людина є істота, яка піддається сумнівам, а тому заради успіху вона повинна їх подолати [126, с. 101–104]. Появу терміну «прагматизм» (від др.-греч. *πράγμα* – справа, дія) пов'язують з ім'ям давньогрецького історика Полібія, який ужив прикметник «прагматичний» (грец. *πραγματικός*). Пірс Ч. сформулював «максимум» прагматизму, яка свідчить, що сукупність уявлень про дії суб'єкта формується за допомогою уявлень про їх практичні наслідки. Її застосовують як нормативну рекомендацію або регульовальний принцип у логіці, яким, на думку Пірса Ч., слід керуватися у роздумах і порадах щодо досягнення ясності та розуміння суб'єкта [126, с. 131–147].

Якщо припустити, що згадані вище публікації є роздумами і порадами щодо покращання ВО, то згідно з максимою, покращання розуміється як наслідки, до

яких воно призводить. Отже, говорити про наявність або відсутність у публікації прагматичного підходу до оцінювання розвитку ВО слід з урахуванням тих аспектів, на яких автор акцентує увагу. Подолати сумнів означає знайти компроміс між комерціалізацією й академічними цінностями. Наприклад, Нуссбаум М. порівнює освіту, що має на меті отримання прибутку, з освітою, спрямованою на всеосяжне виховання громадян. Авторка наголошує, що національні інтереси демократичної держави орієнтовані на сильну економіку і розвинену ділову культуру. У свою чергу, економіка базується на гуманітарних науках і мистецтві, що створюють атмосферу відповідального й обачного управління, культуру новацій. Отже, існує одна форма навчання, що розвиває навички для отримання прибутку та виховує гідного громадянина. Потужна економіка вимагає стабільності демократичних інститутів, оскільки господарська діяльність – це спосіб досягнення мети, а не самоціль. Мало хто погодиться жити у розвиненій недемократичній державі [18, с. 22, 26]. Поглядам авторки притаманний прагматизм щодо розвитку ВО.

Шатток М. вважає успішними університетами ті, які заохочують клімат інновацій і розвитку, підтримують нові ідеї, винагороджують ініціативу. Він наголошує, що новий фінансовий клімат потребує нових стилів стратегічного менеджменту в університетах, який не повинен змінити фундаментальні цілі [9, с. 28, 41]. Те, що Шатток М. не протиставляє інновації та новий фінансовий клімат провідним цінностям, свідчить про його прихильність до компромісу. Щодо цього Романовський О. у контексті університетського підприємництва зазначає, що академічну сутність ЗВО визначає їх провідна суспільна місія розповсюдження нових знань та їх особливе місце у суспільстві. Автор поруч з науковою, культурною і просвітницькою місіями виокремлює підприємницько-виробничу та інші [119, с. 48–50]. Поєднання сучасних і класичних більшою мірою функцій, ніж місій ВО, відображає реалії її розвитку, а у теоретичній площині демонструє компроміс.

Кларк Б. визначає «третій шлях», який позиціонує місце та роль університету між державою і ринком. Цей шлях демонструє здатність закладів бути самоврядними, що одночасно виключає виконання команд держави і реагування на ринковий попит «клієнтів». Потужні приватні університети приймають самостійні рішення, а не слідуєть вказівкам держави чи ринку. Ці університети, здобувши

значну операційну автономію, чинять опір ринковому опортунізму, що уподібнює їх торговельним центрам. Вони мають перейти від автономії пасивної, яка небезпечна через стагнацію, до автономії проактивної, що загрожує невизначеністю змін [115, с. 20]. Отже, компроміс Кларка Б. демонструє його відданість прагматичній концепції розвитку ВО.

На думку Хассі Т. та Сміт П., відносини студента і закладу подібні до відносин громадянина і держави, аніж клієнта і супермаркету, бо, окрім прав і обов'язків, сторони мають довіряти одна одній. Діяльність ЗВО залежить від взаємної залученості, вигідної для всіх і пов'язаної з довірою, яка підкріплена санкціями та привілеями. Особі потрібна освіта, щоб бути громадянином. Кожен повинен відчувати, що має рівні права на освіту, які не обмежені платоспроможністю. Натомість університети можуть сподіватися, що студенти не витратять дорогі суспільні ресурси. Комерційні угоди на ОП автори вважають політичною дурістю, що схильна до підриву нормальної освіти і може стати соціальною пухлиною [17, с. 52]. Патетика авторів більше схожа на політичний маніфест, орієнтований на соціальні цінності. Міркування авторів щодо довіри, перетворення особи на громадянина, освітньої рівноправності, громадянської відповідальності студентів мають декларативний характер.

Розмірковуючи про досконалість, Рідінгс Б. дійшов висновку, що єдиним її критерієм є успішна діяльність університетів на ринкових теренах. Головним у діяльності закладу для автора є позитивний фінансовий результат [114, с. 66]. Він є типовим представником практицизму, оскільки первинність результату є опорною рисою цієї філософії [126, с. 148–155]. З урахуванням логіки прагматизму сумнів слід уважати подоланим за умови позитивних наслідків дій суб'єкта. Американські ЗВО досягли успіху шляхом комерціалізації, жертвуючи класичними академічними цінностями, тобто компромісу здобуто.

Отже, прагматичність виявляється в акцентуванні уваги на наслідках діяльності ЗВО. Так, Голдстайн Х. і Друкер Д. доводять, що американські університети мають на меті економічний розвиток як доповнення до традиційної місії навчання та дослідження. Цей підхід розширює попередні дослідження завдяки підтримці загальних тверджень щодо відносної важливості впливу традиційних функцій ЗВО і людського капіталу на економічні результати розвитку

регіонів. Заснована на знаннях, діяльність ЗВО впливає на економічні підсумки розвитку малих і середніх за чисельністю населення регіональних агломерацій [16, с. 23, 27, 32, 37]. За кількістю згадувань найбільш затребуваним у публікації є термін «results», який використовують 30 разів. Автори демонструють прагматизм у діяльності університетів, оскільки актуальність освіти і науки виявляється за допомогою їх участі у розвитку регіонів.

З одного боку, визначення у п. 1.1 вектора фінансово-економічного розвитку вказує на казуальний тип дослідження, пов'язаний з визначенням причинно-наслідкових зв'язків, а з іншого – з'ясування у п. 1.2 наслідків вибору вектора розвитку вказує на фіналістичний тип, який аналізує наслідки розвитку для суб'єктів СВО. Отже, наявний казуально-фіналістичний тип дослідження фінансово-економічного розвитку ВО. Визначення типу є передумовою методології фінансово-економічного розвитку ВО. Необхідність і доцільність залучення методології пояснюється автентичністю запровадження постулатів філософської доктрини прагматизму щодо фінансово-економічного розвитку ВО, яка потребує наукового обґрунтування послідовності умоглядних конструкцій. Послідовність передбачає двоетапну ітерацію дуалістичних суджень (рис. 1.8). На першому етапі науковий підхід полягає у системному врахуванні освітніх потреб і можливостей їх задоволення. З одного боку, існують освітні потреби, які задовольняються унаслідок належного виконання закладами вищої освіти соціальних функцій. З іншого боку, для реалізації закладами вищої освіти соціальних функцій щодо задоволення освітніх потреб споживачів необхідні можливості, обумовлені фінансовим забезпеченням. Отже, фінансове забезпечення є необхідною умовою задоволення освітніх потреб як соціальної функції ЗВО.

На другому етапі науковий підхід передбачає, що отримання нової якості надання ЗВО освітніх послуг полягає у дуалістичному узгодженні: з одного боку, суб'єктивних уявлень суб'єктів соціальних і фінансово-економічних відносин у СВО, а з іншого – об'єктивних потреб і можливостей цих суб'єктів. Досягнення узгодженості дозволяє визначити обсяги, види та терміни фінансування ВО за участю роботодавців, споживачів, держави як замовника і споживача, викладачів. Отже, методологія пояснює прагматизм суб'єктів СВО, заснований на задоволенні їхніх інтересів.

Рис. 1.8. Схема методологічного підґрунтя фінансово-економічного розвитку вищої освіти на засадах прагматизму

Хейтер К. визначає університетські спін-офф (англ. spin-off, скор. від commercial spin-off – комерційне розкручування) як створення викладачами факультету фірми на ґрунті результатів інтелектуальної діяльності, на підставі їх досліджень. Ураховуючи ембріональний характер багатьох університетських технологій, спін-офф є альтернативним шляхом академічного підприємництва, зокрема, поширення і комерціалізації їх досліджень. Проблема досліджень спін-офф полягає у відсутності систематизації багаторічних емпіричних даних. Рідко зустрічаються відомості про індивідуальних підприємців зокрема в окремих елітних ЗВО, які піддавалися критиці за нездатність використовувати або будувати теорії, інтегрувати знання з кількох дисциплін або застосовувати методи вибірки. Автор розв'язав проблеми шляхом комерціалізації технологій університетських спін-офф. Ця комерціалізація пропонує проміжний результат на ґрунті вимірювання успіху, який прямо пов'язує спін-офф активність та економічний розвиток [116, с. 18, 19].

Настільки детальний опис роботи Хейтера К. має на меті продемонструвати ще одну рису, що вирізняє філософію прагматизму. На думку Пірса Ч., істинною вважається теорія, що сприяє здійсненню намірів, тобто сприяє досягненню результатів [126, с. 161–181]. По суті, теорія інтерпретується як більш або менш вдала спроба узагальнення, систематизації та побудови умовивідних конструкцій успішного досвіду втілення в життя благородних намірів. Наприклад, Кларк Б. вивчив практичну мудрість і прагматичну раціональність п'яти проактивних (комерційних) європейських університетів, які змушені були маневрувати серед обмежень і потенцій. Автор фокусує увагу на реформуванні університетів, уникаючи абстрактних міркувань теорії. Він уважав, що практичні знання неможливо отримати, вивчаючи документи про державну політику у СВО чи щорічний моніторинг питань політики систем ВО [115, с. 12]. Такі міркування слід сприймати як чергову спробу доказування переваги індуктивного висновку. Наявність загального зв'язку явищ у природі є об'єктивною підставою індуктивного методу пізнання, але при цьому не виключає дедуктивного методу. Те, що Кратт О. використовує перший тип гіпотетико-дедуктивного методу міркувань, свідчить про неприйняття прагматизму як пояснення функціонування ринку послуг ВО [120, с. 57, 61, 62, 145].

Отже, кожен західний учений має своє уявлення про подолання сумніву, але при цьому всі вірують у позитивний результат розв'язання дилеми між класичними академічними цінностями і комерціалізацією СВО. До речі, Григору В. і Пилипенко Р. впевнені, що «говорити тільки про негативну роль комерціалізації в університетському житті безпідставно» [117, с. 35].

Якщо істиною у прагматизмі вважається результат, то віра в нього опосередковує прагнення діяти заради подолання сумнівів. Отже, віра як риса прагматизму є рушійною силою, що забезпечує успіх західним університетам. Так, Нуссбаум М. вважає, що її книжка про те, до чого повинні прагнути університети. Доки університети не зрозуміють, до чого їм потрібно прагнути, вони не зможуть передати знання тим, хто їх потребує [18, с. 27].

Як вбачає Шатток М., украй важливим є визначення університетом глобальних цілей як довгострокових, але здійснених, так і тих, які необхідно досягти у певні часові межі. Він зауважує, що, на відміну від більшості організацій, стратегія закладу щодо його основного бізнесу визначається як безліч деталізованих рішень (мікрорівень) і стратегічних рішень (макрорівень) [9, с. 28,

62]. Аналогічної думки дотримується Романовський О., коли називає 14 унікальних місій ЗВО [119, с. 48–50]. Множина місій ЗВО передбачає різноманіття цілей і, відповідно, прагнень їх досягти. Отже, віра у результат – комплекс переконань, реалізація яких передбачає емерджентний ефект діяльності закладів.

Розв'язання університетами проблеми самовизначення Кларк Б. пов'язує з наявністю у них прагнення до підприємництва і готовності генерувати ресурси на будівництво майбутнього. Самодостатність університетів він пов'язує з прагненням самим вибрати шлях розвитку в умовах крайньої невизначеності світу, що швидко змінюється [115, с. 45]. Кларк Б. наголошує, що тільки прагнення до результату, віра у його позитивність і готовність докласти до цього максимум зусиль можуть забезпечити операційну самостійність університету.

Отже, західні фахівці вважають, що знання того, як подолати сумнів, породжує віру в успіх. Віра є переконанням у правильності вибору шляхів і методів подолання сумніву, що наочно демонструє те, до чого повинен прагнути університет. Переконання ґрунтуються на досвіді, який свідчить про вміння університету реалізовувати свій потенціал.

Дьюї Д. примножив учення Пірса Ч. На його думку, поняття «досвід» має широке значення, бо містить усе, із чим стикається людина у своєму житті. Як і Пірс Ч., він був прихильником дарвінівського еволюційного підходу, підкреслюючи, що пристосування до середовища здійснюється різними засобами та є основним завданням людей. Розглядаючи інструменталізм як логічну версію прагматизму, Дьюї Д. в її основу поклав біхевіористську теорію мислення, що припускає аналіз пізнання за допомогою опису фізичних дій людей, усієї їхньої поведінки [127]. Кратта О., який розглядав дії ЗВО як процес авторегуляції, що є відмітною здатністю успішних на ринку закладів, а її втрата означає припинення діяльності, тобто пристосовність ЗВО, з одного боку, до загальних умов господарювання, а з іншого – до дій інших ЗВО на цьому ринку [120, с. 36, 60]. Те, що автор трактує дії ЗВО як добровільне прагнення адаптуватися у навколишньому середовищі, відносить його до прихильників прагматизму, але при цьому він використовує гіпотетико-дедуктивний метод, що виключає прагматизм.

Необхідно зазначити, що абсолютна більшість вітчизняних учених розглядають дію ринкового механізму у СВО не щодо окремого закладу, а з галузевих позицій або суспільства. Так, Романовський О. поєднує характеристику

теоретичних засад підприємництва у ВО з аналізом діяльності провідних підприємницьких ЗВО світу [119, с. 12–67, 276–340]. Примітно, що у назві жодного структурного підрозділу монографії автор не використав найменування вітчизняних ЗВО. Такий підхід Романовського О. до викладення матеріалу не випадковий. Він найповніше відображає відмінності у цінностях: якщо на Заході успіх усієї системи ВО залежить від цінності досвіду кожного університету, то в Україні значущим є досвід системи ВО, а діяльність кожного ЗВО розглядається лише як окремий випадок, який не має вирішального значення. Наприклад, Терованесов М. досліджує інерційність діяльності не окремого ЗВО, а системи ВО у цілому [128]. Цимбал Л. вважає, що для забезпечення інноваційного розвитку ринку освітніх послуг система його державного регулювання має бути зосереджена на забезпеченні конкурентоспроможності національної системи освіти [28, с. 13]. Отже, принципова відмінність практицизму полягає у ціннісній орієнтації.

У запропонованій Пасінович І. освітній парадигмі метою ВО є підготовка людини до самореалізації, на відміну від класичної парадигми, метою якої є кадрове забезпечення економіки і суспільства. Класичну дисциплінарну організацію змісту навчання змінено на міждисциплінарну. Передачу готових знань і методів розв'язання проблем трансформовано у формування здатності особи генерувати та застосовувати нові знання. У новій парадигмі викладачі є партнерами студентів у здобутті знань. Підґрунтям класичної парадигми є концепція «навчання на все життя», а нової – «навчання впродовж усього життя». Отже, нова парадигма зміщує акценти з процесу навчання на кінцеві результати та, на думку авторки, має створити підґрунтя державної політики у СВО [22, с. 9, 10].

Спираючись на концепцію «трьох хвиль» Тоффлера Е. (Alvin Toffler) [121], Калюжіна О. констатує вступ більшості розвинених країн в інформаційну стадію розвитку суспільства, якій притаманна економіка, заснована на виробництві знань, збільшенні наукомістких виробництв, перерозподілі трудових ресурсів. Базовими характеристиками інформаційної трансформації ВО авторка вважає: індивідуалізацію, десинхронізацію, демасовість, мінімізацію, децентралізацію, глобалізацію і різноманіття способів отримання освіти [118, с. 125, 126]. Цимбал Л. переконана, що регулювання ринку освітніх послуг має ґрунтуватися на засадах визначення основних характеристик і чіткому баченні перспектив розвитку.

Авторка визначає тенденції на середньострокову перспективу на ринку освітніх послуг [28, с. 10, 12].

Отже, на пострадянських освітніх теренах учені мають інше уявлення щодо цілепокладання у ВО, ніж їх західні колеги. Проаналізовані точки зору свідчать про наявність суспільних цілей розвитку СВО. Однак Пасінович І. указує на результативність нової освітньої парадигми, а Калюжна О. звертається до футурологічних теорій, що демонструє прихильність до західного світогляду.

Ідеї Пірсу Ч. були розвинені Джеймсом У. Одна з них полягає у тому, що прагматизм акцентує увагу на значенні понять і засобах їх установа, оскільки вони поєднують ідеї та судження з суб'єктами. При цьому значення поняття демонструє відношення до суб'єкта, тобто розглядається у термінах практичних наслідків його використання для суб'єкта [129, с. 121–145]. Багато уваги Кратт О. приділяє вибору дедуктивно-номологічної моделі пояснення як найбільш адекватної співвідношенню теорії та практики. Використання моделі дозволяє сформулювати якості методів аналізу, що надає перевагу тим, що їх мають [120, с. 134]. Почтовюк А. застосовує діалектичний дуалізм взаємодії атрибутів діяльності суб'єктів завдяки якому знайдено рівнопропорційний зв'язок результатів і визначено відтворення пропорційності поєднання інтересів суб'єктів [122, с. 132–143]. Отже, українські науковці розуміють ступінь залежності інтерпретації результатів від методів, що дозволяють поєднати значення показників з теоретичними конструкціями. Наявність обізнаності є передумовою застосування прагматичного підходу до розвитку ВО.

Як суттєву передумову успішного впровадження прагматизму в практику вітчизняної ВО слід розглядати готовність суспільства до таких реформацій. Досвід свідчить, що амбітне прагнення у найкоротший термін досягти значного результату, а також невгамовне бажання відповідати високим вимогам іноді зовсім ігнорують необхідність обліку або переоцінюють наявні у розпорядженні ресурси. Історія суспільства переконливо доводить наявність прямої залежності між рівнем соціально-економічного розвитку країн і ступенем розвиненості ВО. Сучасний етап розвитку не є винятком попри глобалізацію світової економіки та поширення мультинаціональної культури. Серед причин негативного розвитку ВО в Україні Кучеренко С. називає політичну нестабільність у державі, скорочення ВВП та ВНП, недостатній рівень фінансування освітньої галузі, неефективне використання

наявних ресурсів і важелів впливу, недосконалу правову базу, застарілу матеріально-технічну базу, високу вартість кредиту, несприятливий інвестиційний клімат, неефективне функціонування суспільно-правових інститутів, «відтік інтелекту за кордон» [25, с. 22, 23]. Те, що авторка в «один кошик» збирила різні причини, тільки підкреслює сенс сказаного – українське суспільство не має можливості мати гідний рівень ВО.

У п. 1.1 зауважено, що фінансово-економічний розвиток ВО є синергетичним ефектом сумісних дій споживачів і постачальників ОП, а також державного регулювання освіти. Цей підхід у повній мірі також стосується розуміння прагматизму фінансового-економічного розвитку, тобто прагматизм загального є синергетичним ефектом прагматизму у діях суб'єктів СВО. Кожен суб'єкт, з одного боку, випробував на собі вплив реформування, а, з іншого, вносив лепту в фінансово-економічний розвиток СВО.

Судячи з аргументації, представленій в 1.2, держава одночасно було ініціатором і виконавцем реформ. ВО одночасно є вищим ступенем професійної освіти і освіти загалом, що декларується МСКО. Дуальність відображає соціально-економічну сутність ВО. Як частина професійної освіти, ВО детермінує професійно-кваліфікаційні якості працівників, які є об'єктом купівлі-продажу на ринку праці. Якості зумовлюють продуктивність праці, а, отже, і величину внутрішнього валового продукту (ВВП). Паралельно освіта розцінюється суспільством як національне надбання, а, значить, ВО, як частина освіти загалом, відчуває суспільну турботу. Загальна чисельність населення характеризує масштаб цієї турботи. Якщо величина ВВП визначає можливості фінансування, у тому числі і ВО, то суспільство за допомогою власних органів встановлює як величину фінансування, так і розпоряджається фінансовими коштами. Отже, фінансові відносини опосередковують соціально-економічні відносини у СВО. Підтвердженням цьому є показники: загальні витрати на освіту, середні витрати на одного учня/студента, загальні витрати на освіту як частка ВВП, державні витрати на освіту як відсоток від ВВП, розподіл загальних витрат за організаціями, що фінансують (%), розподіл загальних витрат за провайдерами освіти (%). Для української економіки дуже вразливим явищем є інфляція, яка знецінює кошти, що виділяються на освіту, а тому для аналізу та оцінювання рівня фінансування ВО слід застосовувати обмінний курс грн (UAH)/дол США (US\$). Вищезначені статистичні показники подано у табл. 1.5 [78].

Згідно із відомостями у табл. 1.5, загальна чисельність населення України щорічно зменшувалось на 0,93 %, що дозволяє припустити зниження турботи про освіту. Обсяг ВВП, як підгрунтя суспільної турботи, розрахований у гривнях (UAH), щорічно збільшувався на 14,76 %, тобто, була підстава для підвищення піклування. Разом з тим, обсяг ВВП, розрахований у US\$, свідчить про щорічне зменшення на 1,72 %, тобто підставу для турботи знищувала інфляція, оскільки щорічно темп приросту обмінного курсу US\$ 1 = UAH зростав на 22,69 %. Подібна ситуація мала місце і стосовно інших показників: загальні витрати на освіту у UAH щорічно збільшувались на 11,70 %, а у US\$ зменшувались на 4,28 %; середні витрати на одного учня/студента у UAH щорічно збільшувались на 15,05 %, а у US\$ зменшувались на 1,66 %. Відповіддю на питання щодо вектора суспільної турботи про освіту є щорічне зменшення частки загальних витрат на освіту у ВВП на 2,28 %, а частки державних витрат на освіту – на 0,87 %. Фактично, фінансовий ракурс ВО містить економічний і соціальний ракурси.

Таким чином, вищенаведені судження дозволяють припустити, що українському суспільству в особі держави бракує ділового підходу до розвитку ВО, якому властиві обережність, розважливність, раціональність у судженнях і діях. Слова, що використані для характеристики підходу, у різних словниках синонімічні терміну «практицизм». Стало бути, у державному регулюванні неможливо формалізувати складові прагматизму: сумнів, віру, мету і досвід.

Абсолютна більшість осіб отримує ВО для подальшого продажу своїх професійних знань і вмінь на ринку праці. Результатом ВО для особи є відповідність диплому і посадовій інструкції професії та кваліфікації (професійно-кваліфікаційна відповідність – ПКВ). Почтовюк А. довів, що середній рівень ПКВ інженерного складу в чотирьох основних виробничих цехах ПАТ «Старокраматорський машинобудівний завод» за 2008–2012 рр. становив 39–40 %. Середній рівень ПКВ інженерів зварювального та складального цехів ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод» за 2008–2012 рр. складав 39 %. ОП у цехах демонструє загальну ситуацію на підприємствах, а, отже, рівень збалансованості професій і кваліфікацій працівників відносно вибраних інженерних професій не перевищує 40 % [122, с. 201, 203]. Отже, більшість молоді, яка отримала у ЗВО інженерну освіту, не досягла бажаного результату, тобто у їх діях відсутня прагматичність.

Допоміжні рахунки освіти України за 2007–2016 роки

Показники	Рік									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Загальна чисельність населення (млн осіб)	46,4	46,1	46,0	45,8	45,6	45,6	45,4	42,9	42,8	42,6
Обмінний курс US\$ 1 = UAH	5,05	5,27	7,79	7,94	7,97	7,99	7,99	11,89	21,84	25,55
ВВП у фактичних цінах, млн грн	720 731	948 056	913 345	1 120 585	1 349 178	1 459 096	1 522 657	1 586 915	1 988 544	2 383 182
ВВП у фактичних цінах, млн US\$	142 719,0	179 992,4	117 227,8	141 131,6	169 282,1	182 615,3	190 570,3	133 466,4	91 050,5	93 270,5
Загальні витрати на освіту, млн грн	53 470,4	70 386,1	77 412,0	91 070,8	97 596,4	111 180,2	115 962,9	109 520,9	127 120,9	139 970,5
Загальні витрати на освіту, млн US\$	10 588,2	13 356,0	9 937,4	11 469,9	12 245,5	13 914,9	14 513,5	9 211,2	5 820,6	5 478,3
Середні витрати на одного учня/студента, грн	5 793,6	7 833,6	8 893,1	10 758,6	11 705,4	13 512,8	14 310,0	15 547,6	18 238,8	19 993,8
Середні витрати на одного учня/студента, US\$	1 147,2	1 486,5	1 141,6	1 355,0	1 468,7	1 691,2	1 791,0	1 307,6	835,1	782,5
Загальні витрати на освіту як % від ВВП	7,42	7,42	8,48	8,13	7,23	7,62	7,62	6,90	6,39	5,87
Державні витрати на освіту як % від ВВП	5,59	5,89	6,78	6,63	5,94	6,44	6,42	5,87	5,34	5,01

Окрім економіки, на розвиток ВО значно впливає і соціальна складова суспільного розвитку. Однак ідеологія, що панувала протягом семи десятиліть будівництва комунізму, культивувала образ прагматика як користолюбної, обмеженої особи. Не слід ігнорувати і менталітет окремих верств населення. Важливість таких міркувань зумовлена інерційністю мислення, яку слід ураховувати для аналізу причин кризових явищ у сучасних вітчизняних ЗВО. На думку Терованесова М., інерційність мислення поєднується з духовним розвитком індивідуума і визначається його здатністю сприймати й адекватно реагувати на соціально-економічні зміни. Із цією проблемою пов'язані сучасні підходи до освіти, що мають на меті підготовку гармонійно розвиненої особистості, здатної знайти своє місце у постіндустріальному інформаційному суспільстві [128, с. 108]. Отже, поведінкова модель особи, що складає підвалини українського суспільства, не тотожна постулатам філософії практицизму, що не дозволяє формалізувати складові прагматизму: сумнів, віру, мету і досвід.

Обраний чверть століття тому ринковий вектор розвитку української СВО був частиною світового тренду комерціалізації ВО. Зі збільшенням рівня комерціалізації європейських та американських університетів в освітньому просторі посилювалася дискусія щодо послаблення і навіть утрати класичних академічних цінностей. Освітнє співтовариство розділилося на три табори – прихильників, супротивників комерціалізації, а також тих, хто нейтрально ставився до цього явища. Підсумком дискусії був сумнів щодо домінування комерційної складової у діяльності університетів над культурними та іншими цінностями. По суті, сумнів є ідеологічною засадою концепції фінансово-економічного розвитку західних університетів, і частиною американської філософії прагматизму, а отже, вибір університетами прагматичної концепції розвитку є типовим для західного суспільства. Через чверть століття ринкових реформ української СВО їх негативні наслідки очевидні, але вітчизняній освітній спільноті ще обмаль розуміння загрози класичним академічним цінностям. Якщо українські ринкові реформи від початку орієнтовані на СВО у цілому, то комерціалізація західних університетів передбачає самостійний вибір форм і методів.

Практика переконливо довела, що для західних університетів має значення «ціна», яку вони заплатили за успіх. Постійне подолання сумніву створює

сприятливі умови для формулювання університетами цілей. Історія цивілізації свідчить, що мета реалізується за наявності віри в успіх. Саме це переконання, яке засноване на розумінні необхідності пошуку компромісу між економічною вигодою та класичними академічними цінностями, дозволяє університетам сформулювати мету і визначити завдання розвитку. Підґрунтям переконань є практичний досвід, який не тільки дозволяє уникнути помилкових рішень, але, насамперед, є будівельним матеріалом для ідеологічних конструкцій. Для західних ЗВО першорядне значення має приватний досвід, заснований на можливостях, а отже, кожен з них має власну віру в успіх. Віра в особистий успіх є наріжним каменем філософії прагматизму, що засвідчує наявність прагматичної концепції фінансово-економічного розвитку західних університетів. На відміну від споживачів ОП і державного регулювання у діяльності ЗВО можливо формалізувати складові прагматизму: сумнів, віру, мету і досвід. На рис. 1.9 представлено складові прагматизму у діяльності ЗВО. Складові слід розглядати підґрунтя концептуальної платформи фінансово-економічного реформування ЗВО [120].

Рис. 1.9. Складові прагматизму у діяльності закладів вищої освіти

Таким чином, прагматизм – концепція фінансово-економічного розвитку ВО, яка спирається на досвід реалізації економічних інтересів та фінансові можливості суб'єктів СВО. Прагматизм розвитку ВО у цілому досягається завдяки прагматичності діяльності кожного суб'єкта СВО, що потребує ідентифікації участі суб'єктів у фінансово-економічному розвитку СВО. Складовими концепції прагматизму розвитку ВО є: подолання сумніву як умова для визначення суб'єктами мети; реалізація суб'єктами мети за наявності віри в успіх; заснування віри на досвіді суб'єктів, який дозволяє уникнути хибних рішень. Реформування української СВО орієнтоване на результат у національному масштабі, що потребує чималих зусиль.

У вищезгаданих термінах «філософія прагматизму», «прагматизм як плідна ідея», «концепція прагматизму», «прагматична концепція», «прагматичний підхід», «логіка прагматизму», «прагматична раціональність» термін «прагматизм» уточнює терміни «філософія», «концепція», «ідея», «підхід» у ракурсі їхньої практичної цінності, тобто підґрунтям умоглядних конструкцій є практичний досвід. Інакше кажучи, наукова інтерпретація фінансово-економічного розвитку ВО як результату взаємодії споживачів, постачальників і органів держуправління має істотне значення для упровадження у розвиток концепції прагматизму, оскільки наочно демонструє співвідношення емпіричної та наукової форм знань. У логіці наукового пізнання під результатом розуміються особливі умовиводи, що фіксують емпіричні знання. Особливість результату полягає у тому, що, утворюючи емпіричну підґрунтя для висування гіпотез і створення теорій, він сам потребує опису, пояснення, пророкування, тобто знаходиться у діалектичній єдності з теорією і гіпотезою. Отже, оскільки фінансово-економічний розвиток – форма емпіричного знання, то виникає необхідність у її синтезі з такими формами наукового знання, як гіпотеза і теорія.

Без наукового осмислення фінансово-економічний розвиток – це лише сукупність розрізнених фактів щодо ВО. Теорія формулює його концептуальні засади: визначає досліджуваний аспект дійсності, детермінує засоби і методи дослідження, визначає мову опису. Отже, визначення теоретичних засад і висування гіпотез є невід'ємною частиною методології упровадження концепції прагматизму фінансово-економічного розвитку ВО, що надзвичайно важливо для

методології, оскільки встановлює співвідношення між формами емпіричного та наукового знання. Отже, вивчення фінансово-економічного розвитку ВО потребує методології, заснованої на синтезі феноменології прагматизму, з одного боку, і фінансово-економічного розвитку ВО, з іншого. Наявність методології підвищує рівень відповідальності за розуміння фінансово-економічного розвитку ВО і заснованих на ньому управлінських рішень щодо посилення результативності вибору споживачами ОП, реалізації освітнього потенціалу ЗВО і держфінансування ВО. На рис. 1.10 подано методологічне обґрунтування концепції фінансово-економічного розвитку ВО на засадах прагматизму.

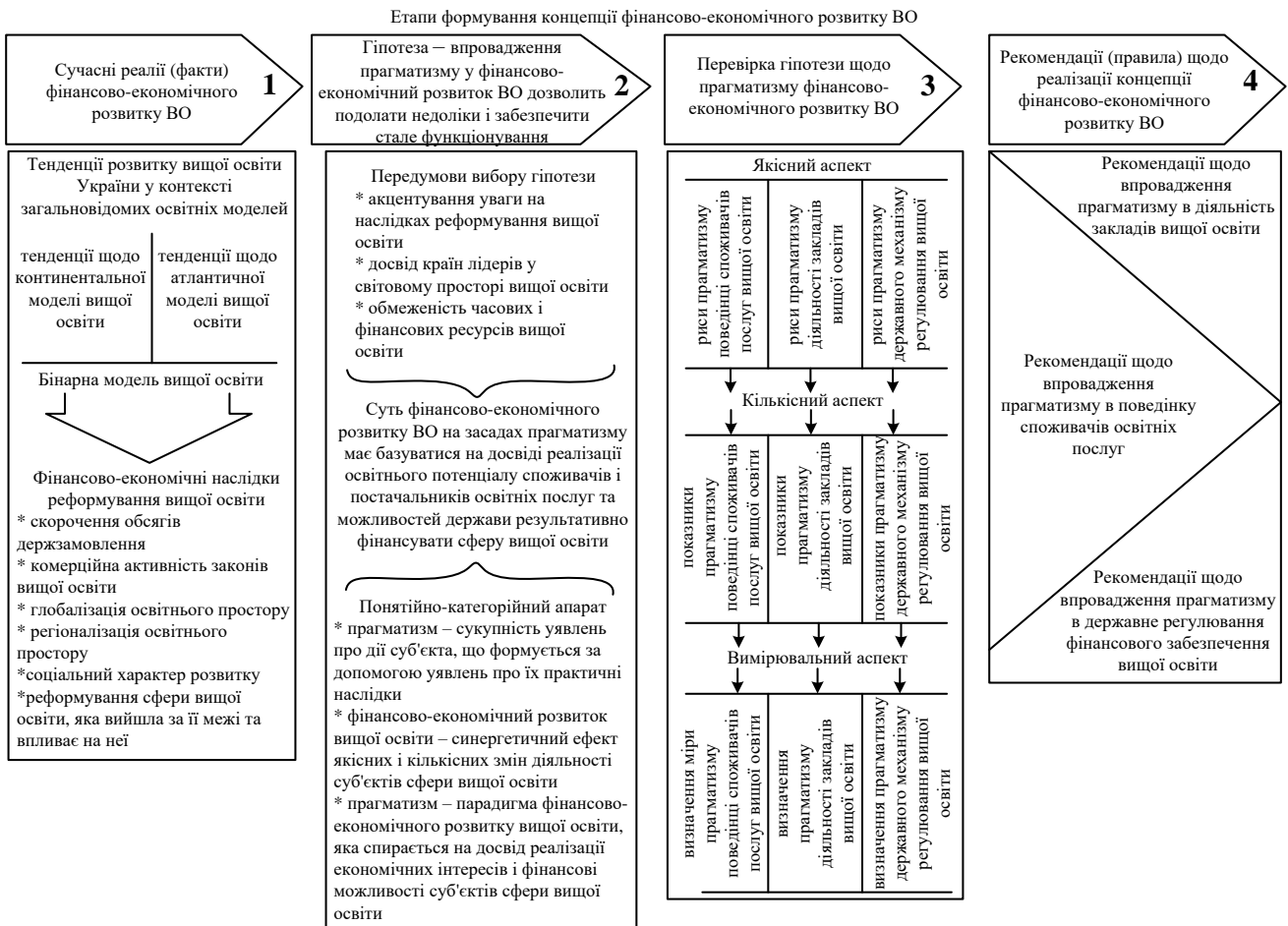

Рис. 1.10. Схема упровадження концепції фінансово-економічного розвитку вищої освіти на засадах прагматизму.

Методологія фінансово-економічного розвитку на засадах прагматизму не повинна обмежуватися лише теорією про методи пізнання, оскільки її предметом є сама наукова теорія – її підстава, місце у системі сучасних знань, відношення до

практики. Реалізація цієї функції припускає подання методології у вигляді системи взаємозалежних тверджень, проникнутих відношенням логічного наслідку або висновковості. За формою твердження визначають етапи методології упровадження прагматичної концепції фінансово-економічного розвитку ВО. Перше твердження пов'язане з експлікацією поняття «фінансово-економічний розвиток ВО». Воно дозволяє усвідомити, настільки проведені раніше дослідження розвинулися у розумінні його значеннєвого навантаження. Насамперед теорія завжди є теорією чогось. Тому передусім доведено практичну суть поняття «фінансово-економічний розвиток ВО» і «результати фінансово-економічного розвитку ВО» як основу теорії. Визначено, якою мірою наявні в теорії засоби дозволяють пояснити емпіричні залежності, що набувають форми поведінки споживачів освітніх послуг, діяльності їх постачальників і органів держуправління.

Друге твердження припускає трансформацію концепції фінансово-економічного розвитку ВО у контексті висування нової гіпотези задоволення інтересів суб'єктів СВО. Саме концептуалізація завдяки особливості підходу є тим методом, який дозволяє розглядати фінансово-економічний розвиток як взаємодію суб'єктів СВО, пов'язаних відносинами протиставлення і взаємозумовленості. Вона дозволяє визначити, якою мірою дослідження є продовженням попередніх і що нового містить, тобто розглядаються різні рівні зміни предмета дослідження по вертикалі. Ідеться про гіпотезу осмислення, висунуту для пояснення наслідків фінансово-економічного розвитку, які без гіпотези видаються дивними або навіть безглуздими. Необхідно враховувати, що між гіпотезою і концептуальними засадами відсутня абсолютна грань, оскільки останні у момент формування нового розуміння функціонують як гіпотеза.

У ході аналізу концептуальних засад фінансово-економічного розвитку ВО застосовується методологічний прийом побудови ідеалізованих допущень. Використання першого виду ідеалізації, який полягає у побудові допущень, що елімінують реалістичні умови взаємодії суб'єктів СВО, дозволило визначити сутнісні властивості прагматизму. До того ж, засади є засобами для стандартного та систематичного вивчення фінансово-економічного розвитку ВО. За такого абстрактного підходу засади складають систему тверджень, пов'язаних відношенням логічного проходження, і замкнену щодо вивідності.

Третє твердження полягає у з'ясуванні формальної структури досліджуваного. Розуміння того, що фінансово-економічний розвиток ВО є чимось таким, що здійснилося, робить необхідним і можливим установлення параметрів, що визначають усякий результат. Визначення інструментарію наукового пізнання є невід'ємною частиною кожного дослідження, зокрема фінансово-економічного розвитку ВО. Важливість правильного вибору критеріїв і показників важко переоцінити, до того ж, у дослідженнях, пов'язаних зі створенням методологічних засад пізнання. Відмінність методологічного дослідження від інших полягає у визначенні методів, що дозволяють установити правильність вибору методів і прийомів для вивчення фінансово-економічного розвитку ВО. Оскільки підґрунтям методології фінансово-економічного розвитку ВО є абдуктивна схема наукового пізнання, то перевагу було надано індуктивній моделі пояснення, яка спирається на факти. Причому потрібно враховувати, що вона є результатом поведінки споживачів ОП, постачальників цих послуг, а також дії механізму державного регулювання ВО, тобто параметри фінансово-економічного розвитку ВО є синергетичним ефектом поведінки споживачів, діяльності ЗВО та функціонування МДР.

Четверте твердження ґрунтується на розумінні того, що методологія надає можливість визначити базові етапи упровадження концепції фінансово-економічного розвитку ВО на засадах прагматизму на такому неточному описовому рівні, вище якого неможливо піднятися за сучасного поєднання часткового знання з частковим невіданням. Розширення і поглиблення понятійного значення прагматизму до рівня емпіричних правил управління фінансово-економічним розвитком ВО є частиною еволюційного процесу осмислення фінансово-економічних відносин у сфері вищої освіти.

Отже, появу нової гіпотези фінансово-економічного розвитку ВО варто розглядати як неминучість, що періодично виникає. Сучасна ситуація у вітчизняній теорії ВО є найбільш сприятливою для висування нових гіпотез, оскільки від початку корінних економічних перетворень пройшло досить часу, щоб проаналізувати не тільки специфіку форм і методів, але й принципи фінансово-економічного розвитку ВО. Ідеться про нове розуміння розвитку, що припускає «ревізію» методологічних засад. При цьому подана система поглядів ніякою мірою не знецінює колишнє розуміння, а лише обмежує сферу застосування «старих» уявлень.

Висновки до розділу 1

1. В Україні протягом кількох поколінь планово-командна економіка знищила історичну пам'ять щодо ринкових відносин у СВО. Держава у порівняно короткий термін реформувала нормативно-правову базу ВО згідно із новими ринковими умовами хазяйства. Неможливо вмить перебудувати свідомість, у прискореному темпі виховати підприємницьку культуру і набути комерційних навичок. Погляди сучасних науковців вирізняє академічність, що виявляється у прагненні досконально розібратися в суті питання. Такий підхід явний, оскільки, на відміну від західних колег, сучасна генерація вітчизняних освітян брала особисту участь у реформуванні освітньої концепції.

2. Вибір інтервальної логіки як підґрунтя доказу достовірності реконструкції основних рис ринкових відносин у СВО дозволив використати абстракції формальної логіки для тлумачення ідентичності та відмінностей щодо розуміння ринкових відносин в українській і зарубіжних СВО як логічного посилення визначення координат української ВО щодо загальноприйнятих освітніх моделей. За вектор розвитку взято атлантичну модель, але через інерційність вітчизняна ВО не в змозі досягти повної відповідності. З урахуванням результатів реформування відхід від континентальної моделі забере ще чимало часу.

3. Скорочення державного фінансування СВО неминуче породжує зростання її комерціалізації, яке неможливо утримати у національних кордонах, але можливе завдяки виключно регіональній економіці. Вона зобов'язана розвивати ВО у регіоні, яка відповідає за соціально-політичну стабільність у країні та при цьому відчуває на собі вплив від усього, на що вона впливає. Така структуризація аргументів не є логічною константою. Споглядання, помножене на судження, дозволяє впорядкувати аргументи у будь-якій послідовності, тобто забезпечити мислення у режимі «закритої раціональності», що передбачає пізнання у межах заданої системи передумов.

4. Аргументи, що характеризують явища, притаманні фінансово-економічному розвитку вітчизняної СВО, дозволили з'ясувати наслідки її реформування завдяки виділенню істотних для розвитку ознак. Це дозволило визначити перехід ринку освітніх послуг з однієї фази розвитку на іншу та

відповідно слугує підґрунтям прийняття суб'єктами СВО управлінських рішень щодо якісних і кількісних характеристик попиту та пропозиції.

5. Слід визначити різні ідеологічні платформи концепцій фінансово-економічного розвитку української СВО і західних університетів. Дискусія щодо підриву комерціалізацією університетів демократичних підвалин західного суспільства була приводом для пошуку ідеологічних рішень у царині компромісу між економічною користю та класичними академічними цінностями. Тільки фінансово успішні університети можуть дозволити гуманітаризацію освітнього процесу. Водночас здійснюване державою перманентне реформування української СВО акцентує увагу на організаційно-правових аспектах, уникаючи питань формування ідеологічної платформи концепції розвитку. Розуміння неможливості усунення окремих недоліків без наявності ідеологічної платформи розвитку ВО неминуче вимагатиме від вітчизняної освітньої спільноти дій щодо формування прагматичної концепції.

6. Культивована в американському суспільстві філософія практицизму сприяла досягненню значних результатів у СВО. Вибраний для наслідування позитивний досвід американських університетів дозволив багатьом європейським і азійським університетам досягти значних результатів на шляху комерціалізації освіти і науки. Вибравши європейський вектор розвитку, українські ЗВО переймають передовий американський досвід. Українське суспільство зацікавлене у швидких змінах, а, отже, філософія практицизму має утворити ідеологічне підґрунтя доктрин розвитку ВО. У прагматизмі вміння суб'єкту адаптуватися у навколишньому середовищі передбачає первинність її інтересів відносно колективних або громадських інтересів. Перехід вітчизняної ВО до прагматичної концепції фінансово-економічного розвитку дозволить зосередити обмежені ресурси на найперспективніших напрямках і суб'єктах.

7. Наукова інтерпретація фінансово-економічного розвитку ВО як взаємодії споживачів, постачальників і органів держуправління має істотне значення для введення концепції прагматизму, оскільки визначає співвідношення емпіричної та наукової форм знань. Фінансово-економічний розвиток без наукового осмислення – лише сукупність окремих фактів щодо ВО. Теорія формулює його концептуальні засади: визначає досліджуваний аспект дійсності, детермінує засоби та методи

вивчення, визначає мову опису. Визначення теоретичних засад і висування гіпотез є невід’ємною частиною методології упровадження концепції прагматизму фінансово-економічного розвитку ВО. Методологія розвитку на засадах прагматизму не зведена до теорії про методи пізнання, оскільки її предметом є сама наукова теорія – її підстава, місце у системі сучасних знань, відношення до практики.

Основні наукові результати розділу 1 опубліковані в працях [27, 33, 34, 82, 83, 112, 124, 131, 156].

Список використаних джерел [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129].

РОЗДІЛ 2

ІДЕНТИФІКАЦІЯ УЧАСТІ СУБ'ЄКТІВ У ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Позичіонування споживачів у розвитку вищої освіти

Обравши проєвропейський курс реформ, доцільно з'ясувати, якою мірою українці як споживачі ОП, ЗВО як постачальники і органи держуправління як регулятори схильні до сприйняття освітніх цінностей, заснованих на прагматизмі.

Споживачі є головним суб'єктом ринку ОП. В українському суспільстві існують стійкі стереотипи щодо ставлення до ВО. Отримання професійних знань, умінь і навичок особа насамперед пов'язує з майбутньою професійною діяльністю. Споживачі ОП сподіваються, що професія дозволить їм отримувати гідний заробіток, тобто професійна реалізація пов'язана з матеріальним благополуччям. Добробут у поєднанні із суспільним визнанням визначає соціальний статус особи. Особа покладає на ВО багато очікувань, реалізація яких потребує пошуку відповідей на численні питання, розв'язання багатьох проблем і подолання перешкод. За цих обставин виникає дилема, якою мірою особа самотійно може знайти відповіді, прийняти правильне рішення та подолати перешкоди. Від того, як особа впорається із цими завданнями, залежить задоволення професійно-кваліфікаційних потреб роботодавців і благополуччя суспільства загалом.

Накопичений багатьма поколіннями досвід довів, що успіх реформ можливий за умови їх підтримки тими, на кого вони спрямовані. Освітні реформи апріорі передбачають усебічний розвиток особистості. Поняття «людський капітал» і «економіка знань» найкраще доводять значущість ВО для суспільства. Світове освітнє співтовариство розуміє необхідність залучення прогресивних освітніх технологій і відносин до СВО відповідно до глобальних викликів сучасності. Незалежно від масштабу освітніх реформ, вони завжди проектуються на потреби особистості, які були та залишаються домінуючим напрямом діяльності ЗВО. Але

за роки реформ суттєво змінилося ставлення особистості до ОП. Перехід у СВО до ринкових відносин та орієнтація на європейські цінності відкрили принципово нові можливості отримання ВО. Оскільки у вітчизняній СВО реалізується черговий пакет реформ, то доречно позиціонувати (від нім. position, фр. position, лат. position (positionis положення, стан) споживача ОП у реформуванні ВО, тобто з'ясувати його роль у цьому процесі, викладену у нормативно-правових актах. Хоча позиціонування розглядається як маркетинговий а не метрологічний метод, але як координати положення споживача у просторі сфери вищої освіти обрано риси участі споживачів у реформуванні.

Дотримуючись хронологічної точності, слід зазначити, що прийняття Закону України «Про освіту» виявилось прелюдією проголошення суверенітету України [41]. Конституція України проголосила права людини, у тому числі і на ВО [132]. Першим програмним документом суверенної України була Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [59]. Наступних актів освітня громадськість чекала дев'ять років. 2002 р. прийнято Закон України «Про вищу освіту» і «Національну доктрину розвитку освіти» [43; 60]. 2013 р. побачила світ «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», а 2014 р. прийнятий Закон України «Про вищу освіту» [38; 39]. 2017 р., через чверть століття, оновлено Закон України «Про освіту» (Закон 4) [48]. Наявність Законів, Конституції, Програми, Доктрини і Стратегії дозволяє припустити, що образ споживача ОП виписано цілком рельєфно. У актах викладена позиція держави щодо ролі особистості у розвитку СВО, але дотепер не визначені нормативні риси поведінки споживачів ОП [133].

Вітчизняних фахівців турбують проблеми галузі. Так, Кремінь В. відповідає на питання, чому і що потрібно змінювати в українській освіті [134]. Квіт С. опікується реформою ВО у контексті світових освітніх тенденцій [135]. Викладаючи концептуальні засади розвитку, Дібров О. дійшов висновку, що з огляду теорії усе правильно, але практичне виконання чинних вимог призвело до загострення стану ВО [136]. Представляє інтерес також закордонний досвід споживання ОП [137]. Критичне оцінювання провідними фахівцями сучасного стану ВО дозволяє припустити, що у законодавстві були допущені прогалини щодо визначення ролі особи у реформуванні ВО, або особа вибрала помилкові орієнтири поведінки.

У кожній іноземній публікації з тематики вищої школи розглядаються споживачі ОП. Вріс В. (W. Vries) і Слоуї М. (M. Slowey) шукали відповіді на складні питання сприйняття особистістю ВО [138]. Ділл Д. (D. Dill) розглядав поведінку споживачів ОП з огляду на діяльність ЗВО і дотримання інтересів суспільства [139]. Пуссер Б. (B. Pusser) виявив економічну користь ВО для особистості [19]. Паулсен М. (M. Paulsen) розглянув економіку людського капіталу в контексті інвестицій у ВО [140]. Через призму ісламського менталітету Ачикгенч А. (A. Açıkgenç) визначив місце ВО у системі освіти [141]. Рідінгс Б. (B. Readings) аналізував поведінку студентів щодо їхньої суспільної активності 1968 р., коли вони були рушійною силою історії [114]. Нейснер Дж. (J. Neusner) і Нейснер Н. (N. Neusner) з'ясували, хто повинен вступати до коледжу, та застерегли споживача щодо продажу не знань, а «репутації» [142]. Зомер А. (A. Zomer), Бенневоз П. (P. Benneworth) визначили місце особистості у підйомі третьої місії університету [143]. Робертсон Д. (D. Robertson) головним аргументом у дискусії щодо змін ВО у ХХІ столітті називає чільне місце студента як головного архітектора університету [144]. Бок Д. (D. Bok) уболіває за вибір студентів щодо захисту освітніх цінностей [8]. Різноманітність ракурсів не розширює, а уточнює коло проблем, які аналізуються. Відсутність єдності думок щодо ознак споживання ОП виключає наявність підходу, який на рівні причинно-наслідкових зв'язків пояснює їх присутність. Таким методом є контент-аналіз документів та атрибутивний аналіз досвіду для виявлення та систематизації нормативних особливостей поведінки споживачів освітніх послуг.

Перша риса – вибір особою майбутньої професії. Насамперед необхідно кваліфікувати поняття «споживачі освітніх послуг». У Законі 3 варто звернути увагу на тлумачення терміна «здобувачі вищої освіти», яке відсутнє у Законі 2. Саме факт наявності тлумачення є надзвичайно влучною характеристикою відносин суб'єктів у СВО. Відповідно до пункту 11 ст. 1 Закону 3 це «особи, які навчаються у ЗВО на певному рівні ВО для здобуття відповідного ступеня і кваліфікації». Примітно, що у частині 2 пункту 1 ст. 52 серед категорій учасників освітнього процесу названі «здобувачі ВО та інші особи, які навчаються у ЗВО». Двічі йдеться про одне й те ж, що змушує звернути увагу на бажання зафіксувати саме таке тлумачення того, на кого розрахована освітня реформа. У частині 1 пункту 1 ст. 61 іще раз уточнюється, хто є особами, які навчаються у ЗВО: «здобувачі вищої освіти». Далі у частині 2

цього пункту роз'яснюється, що здобувачами ВО є: «студент – особа, зарахована до ЗВО з метою здобуття ВО ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра» [39]. Термін «здобувачі освіти» у ст. 1 Закону 4 семантично подібний термінам у Законі 3 [48].

18 разів у Законі 3 і 45 разів у Законі 4 згадується термін «послуга» разом зі словами «платні» або «освітні», але жодного разу не застосовуються терміни «споживач» і «ринок» [39; 48]. Отже, у цих законах демонструється позиція, згідно з якою особі відводиться роль здобувача ВО або учасника освітнього процесу у межах ЗВО. Важливо, що у такому разі особа не розглядається як самостійний і рівноправний суб'єкт СВО, або як споживач ОП. Це означає, що особа не має самостійної ролі у реформуванні сфери. Це ідеологічна платформа державної політики у СВО, а все інше лише уточнює і доповнює загальне уявлення.

Конституційний суд України 2004 р. установив, що згідно зі ст. 43 Конституції держава створює умови для підготовки кадрів за основними напрямками відповідно до суспільних потреб, на задоволення яких, відповідно до ст. 95 Закону України «Про Державний бюджет України», визначаються бюджетні видатки. З урахуванням суспільних потреб і розмірів бюджетних призначень формується державне замовлення на підготовку фахівців з ВО за напрямками і спеціальностями відповідних ОКР. Тому обсяги фінансування державних і комунальних ЗВО за рахунок бюджетних коштів пов'язані з підготовкою кількості фахівців з ВО, яка визначається щорічно у державному замовленні [145]. Державне замовлення є формою соціальної відповідальності держави перед споживачами ОП відповідно до конституційних прав громадян. З урахуванням балансу взаємної відповідальності споживчі переваги ОП мають якісно і кількісно відповідати державному замовленню. Відсутність балансу свідчить, що поведінка споживачів має розбіжності з державним баченням розвитку СВО.

Дніпров О. вважає актуальною проблемою підтримку МОН України державного замовлення на спеціальності, які сьогодні потрібні реальному сектору економіки. Проблема виникла через недостатню відповідність ОП вимогам суспільства, запитам особи, потребам ринку праці [136, с. 8, 10]. Затребуваність державного замовлення демонструє готовність споживачів ОП слідувати суспільним інтересам. Однак у Стратегії 1 помічається низька престижність освіти

і науки у суспільстві. Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а і здатності застосовувати їх у нестандартних, динамічних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян [38]. Стратегія 1 ставить під сумнів наявність у реальній поведінці споживачів ОП готовності слідувати суспільним інтересам.

Процес вибору особою майбутньої професії має світовий масштаб, оскільки поділяє людей на дві категорії: тих, хто визначився заздалегідь (ранній вибір), і тих, для кого вибір є проблемою аж до подачі заяв до ЗВО (пізній вибір). Особи, які обізнані щодо майбутніх професійних теренів, не обтяжені вибором ЗВО, якщо професія потребує ВО. Зарубіжні вчені вважають, що сенс ВО детермінується її важливим значенням в економіці і впливом на майбутнє суспільства. ВО є тканиною досвіду, а громадяни проводять у ЗВО значну частину дорослого життя. Для багатьох людей ВО є найбільшим або другим за значенням споживчим рішенням [146, с. 10]. Слід визнати, що вибір майбутньої професії є значущим вчинком особистості щодо успішної самореалізації.

Вищий рівень професійних знань є вихідною умовою деяких професій, а тому їх затребування обумовлює попит ОП, тобто освітня потреба – вторинна. Дослідження довели, що розширення секторів економіки та галузей промисловості не завжди враховувало наявність у осіб потрібної ВО, наприклад, аналіз вакансій в Інтернеті у реальному часі протягом рецесії 2006–2009 рр., яку вирізняв високий рівень безробіття, довів невідповідність між вакансіями та освітою робітників [146, с. 11]. На думку Антонюк В., модернізація національної економіки породжує проблеми ВО [147]. України Вторинний характер попиту ОП спричиняє ризики у виборі ВО, пов'язані зі змінами у попиті на ринку праці. Отже, оскільки ризики вибору професії детерміновані не змістом і якістю підготовки в ЗВО, а попитом на ринку праці, то у цьому випадку вони можуть бути застраховані на принципах і за правилами, які подано в автострахованні [148]. Страхування, перш за все, є економічним рішенням проблеми вибору, оскільки джерелом оплати освітніх послуг можуть бути позики банків. Досвід соціального страхування, викладений у академічному виданні, переконує у доцільності задіяти цей фінансовий інструмент у СВО [149].

Водночас риси характеру особи впливають на вибір професії. Незалежно від категорії у споживачів є сумнів щодо правильності вибору професії. Споживачі

ОП, керуючись здоровим глуздом, рано чи пізно ставлять під сумнів правильність вибору. Сумнів іманентний будь-якій особі, яка приймає рішення в умовах невизначеності. Оскільки рішення щодо вибору професії приймається, як мінімум, на три–п'ять років наперед, то завжди існує імовірність помилки. Саме сумнів є якісною особливістю поведінки споживачів ОП. Априорі вибір професії є проблематичним для населення цивілізованих країн. Отже, рисою споживання ОП слід уважати складну природу вибору ВО.

Цю рису розглядають зарубіжні науковці. Так, Паулсен М. указує на багатоаспектність вибору споживача. Спочатку абітурієнти вирішують, чи вступати до коледжу, а якщо «так», до якого. Далі студенти вирішують, чи варто реєструватися кожний семестр і рік або слід переривати навчання [140, с. 56]. Автор розглядає інвестиції у ВО з огляду теорії людського капіталу. Останні 40 років, на його думку, теорія була корисною для економіки ВО завдяки емпіричному обґрунтуванню економічного явища, пов'язаного з вибором ВО. Спроба пояснити вибір притаманна багатьом сучасним соціально-економічним і соціологічним теоріям. Так, Зомер А. і Бенневоз П. вважають появу суспільства знань результатом соціальних змін. Із посиленням значущості знань капітал як основа економічного успіху втілюється в індивідуумах у капітал знань і сприяє їх взаємодії задля створення знань [143, с. 85, 86]. Робертсон Д. вважає, що людина після певного моменту життя має дві важливі відповідальності – здоров'я та інтелектуальний капітал [144, с. 91]. Бок Д. наголошує на тому, що абітурієнти вибирають ЗВО практично наосліп, оскільки не мають часу й інформації для вивчення можливостей і порівняння ЗВО. [8, с.179]. Отже, автори намагаються зрозуміти це економічне явище, притаманне ВО.

Деякі фахівці вбачають у явищі виключно фінансово-економічний сенс. Нейснери Дж. і Н. теоретично доводять крайню форму прагматизму в намірах потенційних споживачів ОП, оскільки вважають, що для більшості батьків освіта як товар має фінансовий сенс. Це, на їхню думку, пояснює, чому освіта у коледжі продається як інвестиції [142, с. 100]. Подібної точки зору дотримується Робертсон Д., який важливий особі пояснює прагненням максимізувати віддачу від інвестицій часу і грошей у ВО [144, с. 79]. Існує думка, що справжня мета споживача ОП – отримати сертифікат [150, с. 25]. За такими судженнями вибір ВО

нескладний, оскільки є функцією зворотного зв'язку між інвестиціями та найвищою фінансово-економічною користю.

Однак, на думку вітчизняних законодавців, ВО є унікальною та єдиною сферою діяльності, яка комплексно впливає на особу. Так, згідно зі ст. 41 Закону 2, навчально-виховний процес забезпечує отримання особою професійних знань, умінь і навичок, а також її інтелектуальний, моральний, духовний, естетичний і фізичний розвиток. Підкреслюється, що ВО сприяє формуванню обізнаної, умілої та вихованої особистості [43]. Різнобічний розвиток особи здійснюється ЗВО протягом століть, а, отже, його слід уважати аспектом поведінки споживача ОП. Водночас у Стратегії подано основні проблеми, виклики та ризики у СВО, зокрема відсутність цілісної системи виховання, фізичного, морального та духовного розвитку та соціалізації дітей і молоді. Привертається увага до зниження суспільної моралі, духовності, культури поведінки частини студентської молоді [38]. Нехтування аспекту сприяє негативним явищам як у СВО, так і у сучасному суспільстві.

Доктрина визначила вектор реформ, намітила шляхи та методи реалізації. Меседж Доктрини «Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України» декларував місію освіти, яка демонструє зв'язок розвитку особистості і суспільства. Слід припустити, що, на думку Президента України, індивідуальні потреби особи первинні, а потреби суспільства, нації і держави вторинні, тобто похідні від успіху реалізації особою освітніх потреб. Йдеться про те, що розвиток людини є головною метою, ключовим показником і основним важелем сучасного прогресу. До чинників розвитку людини віднесено глобалізацію, зміну технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку. Саме ці чинники зумовлюють «потребу в радикальній модернізації галузі, ставлять перед державою, суспільством завдання забезпечити пріоритетність розвитку освіти і науки, першочерговість розв'язання їх нагальних проблем» [60]. Власне залежність задоволення освітніх потреб особи від модернізації державою і суспільством СВО є аспектом споживання ОП. У Стратегії зазначається низька престижність освіти і науки в суспільстві. Сучасний ринок праці вимагає від випускника як глибоких теоретичних знань, так і здатності вживати їх у нестандартних, динамічних ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян [38].

Підтвердженням вищеназваної характеристики є мета державної освітньої політики, яка відповідно до п. 1 Доктрини «полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України». Таким чином культивується ідея, згідно з якою без втручання держави особа не в змозі задовольнити освітні потреби. Держава створює умови, а, отже, формує й одночасно реалізує освітні потреби особи. Згідно з п. 2, особистісна орієнтація освіти є пріоритетним напрямом державної політики її розвитку [60]. Цим самим держава турботу про кожену особу перетворює в пріоритетний напрям своєї політики. Держава насамперед переконує у цьому споживачів ОП. Високі заяви та запевнення слід розцінювати як зобов'язання держави щодо задоволення потреб кожної конкретної особи. Тому виникає резонне питання: якою мірою держава здатна впоратися з настільки амбітними завданнями? Від результату реалізації державою пріоритетних напрямів розвитку освіти залежить ступінь довіри, тобто лінія поведінки особи щодо освітніх реформ.

Отже, споживчий вибір ВО ускладнюють дії держави. Ділл Д. зачіпає проблему втручання держави і суспільства у вибір ОП. Він упевнений, що раціональний вибір особи ефективніший за державну бюрократію як засіб управління поведінкою уряду [139, с. 23]. Якщо дотримуватися цієї логіки, то державні програми, стратегії та доктрини належать до бюрократично-адміністративних методів. Раціональний вибір споживача потребує дотримання умов, наприклад, володіння споживачами і ЗВО як економічними агентами «ідеальною» інформацією щодо ціни та якості ОП. Ділл Д. доводить, що володіння студентами інформацією щодо якості освітніх програм перетворює їхній вибір на потужний стимул для університету щодо їх поліпшення, водночас збільшуючи корисний для суспільства людський капітал [139, с. 28]. Раціональний вибір за певних умов корисний для суспільства, а тому вдалий вибір особою ВО є вихідною умовою суспільного блага. Отже, якщо суспільство бажає отримати користь від ВО, воно має надати особі можливість раціонального вибору.

Корисність людського капіталу для суспільства доведена Паулсенем М. На його думку, інвестиції у ВО привабливі як для індивідуальних, так і для державних інвесторів, оскільки сприяють підвищенню продуктивності праці, що передбачає вищий заробіток, а тому і вищий рівень життя. Підвищення продуктивності

розширює виробничі потужності, що передбачає наймання робітників. Автор убачає, що інвестиції у людський капітал обумовлюють збільшення рівня місцевого, регіонального і національного виробництва і доходу [140, с. 56]. Соціальна мобільність є однією з очевидних цілей сучасної системи ВО. Так вважає Пуссер Б., який трактує її як основний чинник генерації особистої економічної вигоди. Освіта є приватним благом, тобто дозволяє людям досягти успіху в соціальній та економічній конкуренції [19, с. 119]. На прикладний характер університетського навчання вказує Рідінгс Б. На його думку, студенти, по суті, займаються самоакредитацією, підготовкою до ринку праці [114, с. 217]. На думку групи вчених, взаємодія людини і виробничого підприємства створює соціальну цінність, але статистичні відомості про це відсутні. Інвестиції у кар'єру громадян – чи не єдина мотивація суспільства щодо сприяння та участі у ВО. Також важливим є моральний компонент навчання [146, с. 12]. Подібні міркування відбивають пошук компромісу між суспільними та особистими інтересами за допомогою державної фінансової підтримки ВО.

Ерроу К. увів до економічного лексикону поняття «індивідуальна і колективна корисність» [152], яке повною мірою відображає політику української держави у СВО. У цьому контексті рисою поведінки індивіда як споживача ОП є розуміння її корисності. Вибираючи професію, індивід віддає перевагу або індивідуальній або колективній корисності. Ця риса ілюструє класичну для освітньої спільноти дилему призначення ВО. На думку вченого, індивідуум здобуває ВО для подальшого продажу професійних знань і навичок на ринку праці. Його залучення до бізнесу розцінюється як діяльність на благо суспільства. Як освічена, а, значить, культурна людина і політично освічений громадянин індивідуум бере участь у суспільно-політичному житті країни.

Отже, ця думка демонструє колективну корисність ВО для індивідуума. На думку інших, індивідуум здобуває ВО для вирішення виключно особистих і сімейних питань, а також для затвердження свого суспільного статусу і підвищення рівня самооцінки. Такий підхід припускає використання професійних знань і навичок у бізнесі для морально-естетичного задоволення. Отже, ця думка демонструє індивідуальну корисність ВО. Пуссер Б. привертає увагу до суспільних економічних вигод у разі отримання особою вищого рівня освіти: вищий рівень продуктивності

праці, вищі показники споживчих витрат, збільшення податкових надходжень, розширення підготовки кадрів, і зниження державних витрат на соціальні послуги. Водночас список приватних економічних вигод для осіб з вищим ВО містить зазвичай вищий рівень зайнятості, заробітної плати та заощаджень, зростання мобільності на ринку праці та поліпшення умов праці [19, с. 118].

З урахуванням цієї дилеми наявність двох точок зору не означає існування проблеми, а передбачає прийняття однієї точки. У Програмі подана перша точка зору, яка відводить споживачеві ОП підпорядковану роль у розвитку СВО. Факт низької результативності освітніх реформ може бути сприйнятий як доказ незгоди особи з відведеною йому роллю. Затверджена 2002 р. Доктрина містить вираз, який визначає результат 11 років реформ: «стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень не повною мірою задовольняють потреби особистості, суспільства і держави» [60]. Отже, Президент України визнає, що законодавчо закріплені риси поведінки особи щодо вибору пріоритету корисності виявилися неплідними. Цілком символічно, що у доктрині сказано про неповне задоволення тріади потреб, де першими згадуються потреби особи. Ще через 11 років, 2013 р., у Стратегії визначається недостатня орієнтованість структури і змісту ВО на потреби ринку праці та сучасні економічні виклики [38]. Це означає, що навіть, якщо б особа прагнула отримати ВО на користь економіки і суспільства, то сучасна система освіти цього б не дозволила.

Робертсон Д. указує на збільшення масштабів і ускладнення впливу чинників на вибір ВО. Це зумовить більш раннє планування особою ВО, що підвищить імовірність вступу до ЗВО та поєднає в одному кластері освітні, трудові та фінансові рішення. На думку автора, відбудеться реконструкція античних образів студентів шляхом орієнтації управління їх поведінкою на майбутній зарібок [144, с. 79, 80]. Зомер А. і Бенневоз П. відзначають, що інтернаціоналізація відкриває нові потенційні ринки для студентів [143, с. 81]. Збільшення чинників і масштабу їх дії постійно ускладнює вибір ВО, що змушує споживачів шукати оригінальні шляхи виходу зі складної ситуації.

Ачикгенч А. жалкує, що більшість студентів неправильно розуміють місію університету. Вони розцінюють сучасні знання не як наукове мислення епохи, а як шанс отримати кращу роботу. Студенти не прагнуть бути успішними в освоєнні

навчальної програми. Університет, на їхню думку, існує для тих, хто прагне влаштуватися на роботу для отримання засобів до існування [141, с. 41]. Те, що студенти не виявляють пієтету до знань, слід розглядати як прояв утилітаризму у ставленні до ВО. Для них знання потрібні не заради володіння ними, а для застосування у майбутній професійній діяльності. Студенти ставляться до ЗВО не як до храму знань, а як до постачальника ОП. Послуга сприймається студентами як неминучість, якої неможливо уникнути, якщо за мету вибрано певну професію. Вибір професії за обов'язкової наявності ВО переконує у діалектиці процесу вибору. Складність вибору детермінується діалектикою, що підкреслює і без того нелегке рішення особи.

Отже, у виборі ВО особа керується виключно меркантильними інтересами, підґрунтям яких є гіпотетичний фінансовий результат від продажу професійних знань, умінь і навичок. Багато чинників визначають споживчий вибір, але при цьому домінують пропаганда і агітація ЗВО. Будучи неосвіченою у перипетіях пропагандистських баталій, особа відчуває труднощі вибору ВО. Під час вибору ВО особа не відчуває морального задоволення та турботи про суспільне благо. Теоретично доведено, що інвестиції у ВО сприяють підвищенню суспільного блага, але інтереси суспільства похідні від інтересів особи.

Друга риса споживання ОП – набуття студентами професійного досвіду. Пономаренко В. акцентує увагу на діагностиці здатності студентів до професіоналізації [151]. У другому абзаці Закону 1 визначено, що освіта спрямована на всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства заради збагачення інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [39]. У Законі 4 повторюється призначення освіти: «усебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства...» [48]. У такому викладенні місія освіти сприймається як інструмент у руках держави, який здатний усебічно збагатити потенціал народу, підвищити його освітній рівень і забезпечити бізнес кваліфікованою робочою силою. Людину як особистість і найвищу цінність суспільства перетворено на знеособлене поняття «народ», а таланти, розумові та фізичні здібності, високі моральні якості особистості трансформовані у поняття «потенціал». Вульгарна інтерпретація мети освіти дозволяє припустити, що держава не розглядає індивіда як рівноправного партнера у СВО.

Аналогічний підхід існує і в частині першій ст. 42 Закону 1, де ВО подано як таку, що забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітніх ступенів відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей [41]. Це означає, що держава завчасно виявила, систематизувала і зуміла перетворити покликання, інтереси і здібності осіб на споживчі переваги. Згідно з перевагами держава гарантувала індивідууму гідну фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку. Отже, держава впевнена не тільки у розумінні численних і різноманітних потреб споживачів ОП, але й у своїй готовності їх задовольнити належним чином. Подібна абсолютна впевненість була притаманна командно-адміністративній системі управління економікою, а не ринковим відносинам. Такі соціалістичні судження, певно, пояснюються радянським походженням Закону 1, у якому формалізація поведінки споживачів ОП відбувалась шляхом переліку їхніх прав у ст. 51 і обов'язків у ст. 52 [41]. Цим держава затвердила шаблон поведінки споживачів за принципом «так і не інакше». Отже, у законодавчому порядку встановлена регламентація поведінки і зумовленість споживчих переваг, що характеризує поведінку споживача як передбачувану і цілком контрольовану.

Водночас у Стратегії визнається невідпрацьованість державою ефективної системи працевлаштування випускників ЗВО, їх професійного супроводження [38]. Це свідчить про нездатність держави абсолютно спрямовувати поведінку людини відповідно до суспільних інтересів. Державне фінансування освіти особи зовсім не припускає, що отримані нею знання, навички та вміння вищого професійного гатунку будуть використані на благо суспільства. Окремі положення Закону 3 наочно демонструють посилення турботи держави про осіб, які отримали ВО. Так, державна політика у СВО у п. 3 ст. 3 Закону 3 доповнена двома шляхами: «створення умов для реалізації випускниками ЗВО права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності з урахуванням здобутої ВО та відповідно до суспільних потреб; запровадження механізмів стимулювання підприємств, установ, організацій усіх форм власності до надання першого робочого місця випускникам ЗВО» [39]. Отже, у держави більший інтерес викликає не особа, яка вибирає майбутню професію, а особа, яка є носієм

професійних знань і умінь. Це припущення ще раз доводить прагнення нівелювати інтереси особи на користь інтересів держави, суспільства та бізнесу.

Першим стратегічним завданням реформування ВО у Програмі названо «перехід до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, яка дасть змогу задовольняти потреби і можливості особистості у здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до її здібностей» [59]. Інші стратегічні завдання реформування ВО мають безпосереднє відношення до задоволення різнобічних потреб людей. Кожний пріоритетний напрям, подібно до основних шляхів реформування ВО, демонструє турботу суспільства про своє майбутнє, оскільки майбутні фахівці мають визначати темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу, формувати інтелектуальний потенціал нації. Отже, у Програмі встановлено знак рівності між здобуттям особою ВО, з одного боку, і добробутом суспільства, з іншого. Щодо цього досить символічним є ототожнення у Програмі особистості як найвищої цінності суспільства з духовною культурою українського народу і продуктивними силами України. До обставин, що спонукають до глибинного реформування освіти, Кремень В. відносить політико-ідеологічну заангажованість української освіти, обумовлену наслідками освітньої системи радянських часів [134].

За часів радянської влади мали місце суворі обмеження і заборону на роботу студентів денної форми навчання. Адміністрація ЗВО негативно ставилася до студентів, які працюють, пропонуючи їм перевестися на вечірню або заочну форму навчання. За останню чверть століття ситуація змінилася. Навчаючись за контрактом на стаціонарі, чимало студентів оплачують своє навчання. Роботодавці йдуть їм назустріч, ураховуючи різні обставини. Ця ситуація стала злободенною для української СВО, однак обділена увагою вітчизняних освітян, водночас, як зарубіжні колеги давно її обговорюють. Так, Паулсен М. зауважує, що багато студентів, які складають малочисельну групу вихідців з бідних сімей, поєднують навчання з роботою. Група має явні вікові та географічні риси. Студенти працюють неповний день і прагнуть у короткий термін отримати диплом в академічній чи професійній галузі, або сертифікат. Автор констатує, що чимало студентів коледжу не ставлять за мету завершити програму навчання [140, с. 66, 67]. На відміну від іноземців, українські студенти вважають за доцільне завершити

у встановлений термін програму навчання за вибраним освітнім ступенем.

Студенти сумніваються: з одного боку, вони розуміють важливість і необхідність ВО, а з іншого, вони бажають швидкої професійної реалізації, яка передбачає, як мінімум, повну фінансову незалежність. У такому разі студентами керує прагматизм, заснований на досвіді багатьох поколінь і здоровому глузді. Досвід, зокрема соціальний, надзвичайно важливий для студентів. Його прикладом є студентська автономія як реакція на педагогічні інновації, пов'язані з реалізацією Болонського процесу. Сучасні студенти мають неакадемічні пріоритети, оскільки зацікавлені в оплачуваній роботі, а навчанню приділяють усе менше часу [150, с. 21, 22, 24].

Паулсен М. наводить відомості щодо ставлення індивідууму до ВО. По-перше, середньостатистичний студент коледжу не отримав ступінь або сертифікат протягом терміну навчання. Його заробіток на 9–13 % більший, ніж у випускника середньої школи. По-друге, студенти коледжу будь-якої спеціальності у середньому після року навчання заробляють на 5–8 % більше, ніж однолітки, які працюють після закінчення середньої школи. Збільшення дорівнює кредиту за рік навчання у коледжі. По-третє, через п'ять років після закінчення школи річний заробіток відрізнявся у різних категорій працівників: тих, які пройшли шестимісячну професійну підготовку; тих, які 2 роки навчалися у коледжі; тих, які закінчили тільки середню школу. Автор робить висновок на користь інвестицій у суббакалаврат, через короткостроковість навчання, соціальне забезпечення, потребу в робочій силі, суттєвий заробіток [140, с. 71]. Українські реалії інші, наприклад, більшість молодших спеціалістів без перерви продовжували навчання на бакалавраті, а бакалаври продовжували навчання у магістратурі або здобували ОКР «Спеціаліст». Більшість українців прагнули отримати ВО, сподіваючись, що вищий рівень освіти сприятиме успіху на ринку праці. Отже, існує два різних підходи: зарубіжний віддає перевагу практичним умінням і навичкам, а вітчизняний – теоретичним знанням.

Отже, друга риса демонструє бажання споживача компенсувати невизначеність вибору ОП. Ця риса, по суті, є логічним наслідком першої. Усвідомлюючи похідний характер ОП, споживач намагається якомога раніше адаптуватися на ринку праці.

Третя риса – доступність вищої освіти. Освіта загалом і ВО зокрема покликані сприяти розвитку особи. Так, відповідно до ст. 23 Конституції, кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості. Вибираючи майбутню професію та рівень кваліфікації, особа реалізує своє конституційне право. Ст. 23 також містить дві умови реалізації права: не повинні порушуватися права і свободи інших осіб; наявність у людини обов'язків перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток особистості [132]. Умови демонструють соціальну відповідальність особи, яка є атрибутом цивілізованого суспільства. У СВО відповідальність має принципове значення, оскільки за часів радянської України освіта вважалася соціальним завоюванням соціалізму.

Підґрунтя соціальної відповідальності у СВО закладено ще за часів СРСР. Указом Президії ВР УРСР № 2148-VIII від 19.10.1973 ратифіковано «Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права» (далі – Пакт). У ст. 13 Пакту декларується право кожної людини на освіту, подібно до ст. 26 «Загальної декларації прав людини» (далі – Декларація) [153; 154]. Згідно зі ст. 9. Європейської соціальної хартії (далі – Хартія) кожна людина має право на належні умови для професійної орієнтації, метою якої є допомога у виборі професії згідно зі здібностями особи та потребою у них на ринку праці. У ст. 10. Хартії зазначається, що кожна людина має право на належні умови для професійної підготовки [155]. Примітно, що стосовно ВО у ст. 13 Пакту, ст. 26 Декларації та ст. 10 Хартії існує єдина точка зору щодо її доступності для всіх, з одного боку, і орієнтації на здібності людини, з іншого. У ст. 53 Конституції декларується наявність у кожного права на освіту, зокрема на вищу. Держава забезпечує доступність ВО [132]. Отже, і в умовах ринку Україна гарантує дотримання світових і європейських прав особистості у СВО.

Держава гарантує людині вільний доступ до ВО залежно від її здібностей. Конституційний суд України встановив, що на виконання положень ст. 23 Конституції, якими гарантується право людини на вільний розвиток своєї особистості, та частини третьої ст. 53 Конституції у законах України про освіту закріплено право на вільний вибір форми здобуття ВО, виду ЗВО, напряму підготовки і спеціальності [145]. Водночас соціальна відповідальність держави відносно особи передбачає взаємність. Виникає питання, як має проявлятися відповідальність особи відносно

держави у СВО? Відповідь слід шукати у правовій площині. Згідно з умовами, які, відповідно до ст. 23 Конституції обмежують право людини на вільний розвиток своєї особистості, можна стверджувати, що право кожного на ВО не є абсолютним. Отже, вибираючи майбутню професію і кваліфікацію, особа повинна пам'ятати про права і свободи інших і про свої обов'язки перед суспільством [132]. Конституція щодо прав людини у СВО демонструє вибір Україною курсу на побудову соціально орієнтованої ринкової економіки.

Якщо у п. 2 ст. 3 Закону 2 першим принципом державної політики у СВО визначено «доступність та конкурсність здобуття ВО кожним громадянином України», то у аналогічних пункті та статті Закону 3 – «сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя», а принцип «доступність ВО» поставлено на друге місце [39]. Знеособлений «конкурентоспроможний людський капітал» прийшов на зміну «кожному громадянину». Можна припустити, що для держави важливішим є сталий розвиток суспільства, аніж здобуття освіти громадянином, тобто індивідуальні цінності освіти поступилися перед суспільним. Трансформація принципу найкраще підтверджує потенціальні зміни у позиціонуванні місця і ролі індивідуума у СВО.

Незважаючи на масовість і наявність всіляких джерел фінансування, доступність ВО, як і раніше, залишається стримувальним чинником розвитку особистості. Паулсен М. стверджує, що заріток, що швидко збільшується, обумовлює збільшення числа студентів, але не достатній для компенсації негативного ефекту, пов'язаного зі зниженням доступності навчання у коледжі осіб з малозабезпечених груп населення або нацменшин [140, с. 64]. Тому необхідно, зважаючи на те, що основу поведінки споживачів ОП становлять не тільки потреби, але і можливості їх задоволення. Нейснери Дж. і Н. визнають, що не всі можуть від природи мислити абстрактно, розуміти прочитане або писати зрозуміло і правильно. Очевидно, що більшість з них не можуть отримати вигоду з ВО [142, с. 111]. На відміну від попереднього автора, Нейснери Дж. і Н. акцентують увагу на біогенній причині відмови від ВО.

Вріс В. і Слоуї М. підкреслюють, що ВО як була доступна окремим, так і залишилася механізмом відтворення соціальної нерівності. Автори вказують на

поєднання освітніх стандартів з обмеженою кількістю місць в університетах. Через це значна частина потенційних студентів відчуває труднощі у засвоєнні знань і не здатна досягти успіху в традиційному університеті. Якщо у 1970-і роки повна середня освіта дозволяла майже автоматично вступати до ЗВО, то сьогодні можливості отримання ВО або підвищення кваліфікації у більшості ЗВО набули вибірковості. Автори резюмують, що впровадження ринкових механізмів сегментувало і диференціювало систему ВО [138, с. 219]. Будь-яка форма вибірковості ВО є стримувальним чинником, що регулює доступ на ринок праці осіб з ВО.

Дивлячись у майбутнє Робертсон Д. передбачає розшарування систем ВО, що дозволить студентам отримати освіту відповідно до здібностей, виключаючи соціальні або станові забобони. Економічні обмеження мають істотне значення. Надлишок випускників на ринку праці виключає відносні переваги від наявності ВО у вигляді вищої заробітної плати і премій, тобто існує межа ефективності ВО щодо особи. Автор зазначає, що попит на ВО детермінується статусом індивідуумів, їх прагненням володіти атрибутами, що демонструють перевагу над іншими. Вочевидь, що ВО майбутнього залежатиме від ціни, тобто доступ для окремих груп населення зажадає наявності субсидій. Автор припускає, що коштовна очна форма навчання стане засобом, за допомогою якого представники еліти купуватимуть автентичність ВО [144, с. 81, 82]. Отже, якщо вищий заробіток мотивує вибір ВО, то його відсутність, навпаки. Саморегуляція ринку ОП існує відповідно до потреб ринку праці.

Отже, третя риса вказує на наявність як соціогенних, так і біогенних обмежень доступу до ВО. Контекст подання риси переконує у тому, що автори сприймають її як належне. Наявність такої визначає різноманітність осіб у соціумі та наявність натурального відбору як невід'ємної складової прагматизму. Якщо друга риса ґрунтується на рішенні особи, то третя корегує вибір щодо зовнішніх вимог: відповідність формальним вимогам до знань, достатність фінансових коштів або ситуація на ринку праці. Будь-яке зовнішнє обмеження є відносним, оскільки його подолання залежить від сили прагнень індивідуума. Розумова схильність індивіда до ВО залишається обмеженням, яке не враховується. Отже, впливаючи на вибір ВО, друга і третя риса з різних боків знижують рівень складності.

Четверта риса – характер споживання ОП. Закон 2 спрямований на врегулювання

суспільних відносин у СВО, тобто держава регулює відносини суб'єктів. Особа є суб'єктом цих відносин оскільки згідно зі ст. 1 – вона визначена здобувачем ВО. Держава відповідно до частини 2 ст. 3 визначила принципи «доступності» та «конкурсності» споживання ОП, що суттєво відрізняє ОП від інших видів послуг. Окрім принципів, у громадян, відповідно до ст. 4, є право на споживання ОП [43]. Це право є чи не єдиним, коли держава у законодавчому порядку закріплює можливість індивідуума на споживання послуги. Право індивідуума на придбання інших видів послуг не викликає інтересу для держави, оскільки не торкається її інтересів. Держава закріплює право особи на ВО, оскільки від того, отримає чи не отримає особа цю послугу, залежить забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих кадрах. Саме ця обставина пояснює бажання держави за допомогою закону регулювати відносини суб'єктів у СВО. Держава є одним із суб'єктів цієї сфери, але саме вона за допомогою Закону 1 встановлює «правила гри», яким зобов'язані підкорятися інші суб'єкти, зокрема споживачі ОП. Значущість поведінки індивідуума для держави зумовила як право на ВО, так і Закон 2 у цілому.

Держава втручається у відносини особистості і ЗВО. Так, у розділі VI Закону 2, присвяченому управлінню ЗВО, шість разів у різних ракурсах згадується студентське самоврядування. У частині 1 ст. 38 самоврядування визначається як невід'ємна частина громадського самоврядування ЗВО [43]. Особа і ЗВО є самостійними та рівноправними суб'єктами ринку ОП, які знаходяться по різні боки процесу купівлі–продажу. У цьому контексті самоврядування слушно передбачає втручанням споживача у діяльність закладу. Рівноправні відносини двох суб'єктів виключають втручання третьої сторони. Тому студентське самоврядування є ніщо інше як державне спонукання до співпраці особи і ЗВО, що дозволяє виокремити участь споживачів в управлінні закладом як рису їх поведінки у СВО. Водночас серед основних проблем розвитку освіти у Стратегії визначено недостатній розвиток громадського самоврядування ЗВО, недосконалість механізмів залучення до управління освітою та її оновлення інституцій громадянського суспільства, громадськості [38]. У ст. 40 Закону 3 значно розширено розуміння студентського самоврядування у ЗВО, яке визначено як «право і можливість вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні ЗВО. Закон 3 також значно розширює права осіб, які навчаються у ЗВО,

зокрема ст. 62 містить 37 прав проти 19 у ст. 54 Закону 2. А ось кількість обов'язків у ст. 63 Закону 3 збільшилася на одну, порівняно зі ст. 55 Закону 2. Є три права студентів денної форми навчання, які відрізняють українську вищу школу від західноєвропейських чи північноамериканських систем ВО – право на пільговий проїзд у транспорті, право на забезпечення гуртожитком, право на отримання стипендій [39; 43]. Квіт С. вважає, що принцип розподілу коштів на виплату стипендій є вкрай неефективним через брак адресності [135]. Положення Закону 4 зміцнюють упевненість у правильності виділення аспектів поведінки споживачів ОП, задекларованих у всіх вищезазначених нормативно-правових актах. Отже, права споживачів ОП мають надзвичайно важливе значення для держави. Розуміння студентами соціальної значущості своїх прав впливає на їх поведінку, що дозволяє визначити соціальну значущість прав студентів як аспект їх поведінки.

Рідінгс Б. ототожнює студентську апатію зі споживацьким ставленням до ВО. Він апелює до статті у «The Sunday Times», у якій апатія британських студентів пояснюється «новим прагматизмом», коли студентська політика заснована не на ідеології, а на реальних потребах [114, с. 216, 220]. Бок Д. певен, що не існує надійного критерію, що дозволяє студентам визначити, де вони зможуть отримати більше знань [8, с. 178, 179]. Ачикгенч А., навпаки, зазвичай не відносить людей до пасивних споживачів знань. Їх активність сприяє процесу навчання, який характеризується як «активний» [141, с. 41].

Нейснери Дж. і Н. пояснюють проблему вибору ВО корисливими діями ЗВО, які за допомогою недбалих прийомів нав'язують ОП. Люди необачно придбавають ОП, оскільки враховують зовнішні атрибути, а не суть освіти. Автори визнають, що ВО сприяє хорошій роботі і кар'єрі, оскільки коледжі збільшують додану вартість у вигляді здатності чітко мислити і творчо аналізувати проблеми [142, с. 94, 95]. Слід погодитися з авторами, що абітурієнти не в змозі адекватно сприйняти пропозицію ЗВО. Їх помилка полягає у реакції на зовнішні атрибути, які не гарантують якості ОП. Якісна ОП збільшує інтелектуальні здібності, завдяки чому підвищує шанс зробити кар'єру. Поведінка ЗВО є передбачуваною і виправданою в ринкових умовах, а споживач дозволяє ввести себе в оману. Практичність споживача виявляється виключно у фінансових інтересах. Отже, поведінка особи є симбіозом необачності і здорового глузду, що підтверджує

наявність вищезазначеної риси споживання ОП.

Важко не потрапити під вплив Робертсона Д., який різнобічно прогнозує зміну характеру споживання ОП в осяжному майбутньому. Виокремлено чотири аспекти міркувань. Перший – демографічний. Автор характеризує поведінку студентів наприкінці ХХ століття як короткостроковий гедонізм. Сучасна модель споживання ВО є стійкою, оскільки студентів, які впевнені у працевлаштуванні, у Європі налічується 10 %, а в Америці та Японії – 25 %. Протягом останніх 50 років студенти були залежними і безвідповідальними, а сьогодні вони свідомо приймають рішення щодо ВО. Це є наслідком змін демографічного складу студентів, які подорослішають, а їх досвід покращить шанси на працевлаштування [144, с. 79, 80]. Другий аспект – економічний, який, на думку автора, буде провідним, адже витрати на ВО перейдуть від суспільства до особи. Це позначиться на структурі навчального плану, ціновій політиці та інформаційному забезпеченні. Тягар витрат зажадає від сім'ї планування кар'єри з дитинства, що розвине управлінські та фінансові навички, тобто прискориться соціально-економічне дозрівання, яке раніше наставало у пізньому підлітковому віці. Під тиском студентів ЗВО відстоюють ринкові позиції як за рахунок якості ОП, так і інших стимулів у боротьбі за прибуток. Для вибору якісних ОП студенти мають бути краще інформованими [144, с. 87–89]. Третій аспект – змістовний. Робертсон Д. пояснює необізнаність сучасних студентів вивченням об'єктивних закономірностей. У ХХІ столітті відбудеться переформатування більшості навчальних дисциплін: інституційний підхід до знань трансформується у підхід, заснований на знаннях щодо розв'язання конкретних соціально-економічних проблем [144, с. 88, 89]. Четвертий аспект – особистісний. Автор стверджує, що сучасні студенти не готові до відповідальності та не бажають її. У майбутньому універсалізація ВО змінить соціальний склад студентства. Протягом наступних 50 років з'явиться образ студента-громадянина, який буде навчатися протягом життя. Збільшиться передбачуваність студентів, а вплив ЗВО зменшиться. Зараз студенти сприймають інтелектуальний капітал як власність, яка визначається кар'єрою [144, с. 90]. Різні аспекти переконують у невідворотності кардинальних змін характеру споживання ОП. Активізація ролі споживача неодмінно зменшить ризики вибору ВО. Однак необхідний збіг багатьох обставин малоімовірний. Утім вектор

трансформації характеру споживання ОП визначено правильно.

Рідінгс Б. теж вважає, що у довгостроковій перспективі студентська пасивність – це переважно виняток, ніж правило [114, с. 216]. Зміна характеру споживання ОП також позначається на активній взаємодії студентів із ЗВО у процесі навчання. Студенти, які більш інтегровані у життя університету, досягають значних успіхів у професії. Отже, для студентів взаємодія важлива з огляду прагматизму індивідуальної стратегії конкурентоспроможності [150, с. 22, 23]. Отже, підвищення рівня активності особистості у споживанні ВО насамперед позначиться на параметрах пропозиції, але нездатне повністю усунути складність вибору [156]. Риси поведінки споживачів ОП зображено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Риси споживання послуг вищої освіти

Показані на рис. 2.1 риси демонструють діалектичну єдність особистих інтересів споживачів ОП, які можуть бути задоволені за допомогою затребуваності їх професійних знань і умінь роботодавцями. Якщо друга риса демонструє наміри споживача скоротити шлях до затребування, то третя – зовнішні чинники, що регулюють якісні та кількісні параметри попиту. Четверта риса відображає підвищення відповідальності особистості у споживанні ОП, що сприяє підвищенню рівня організації системи ВО загалом. Названі риси поведінки

споживачів ОП свідчать про впровадження в Україні державної політики мерітократії. Так, Робертсон Д. указує на мерітократичний тиск на студентів [144, с. 79], а Нейснери згадують про мерітократію, коли йдеться про середній клас [142, с. 95, 96]. За допомогою ВО мерітократія створює базис для обдарованих і працьовитих людей, щоб у майбутньому вони мали шанс зайняти високе суспільне становище в умовах вільної конкуренції.

Отже, позиціонування споживачів ОП у розвитку ВО відбулось через поняття «фінансовий стан», «фінансування», «фінансова підтримка», «фінансові рішення», «фінансовий результат», «фінансова незалежність», «фінансові кошти», «фінансові інтереси» «фінансові наслідки», але найбільш задіяними були «інвестиції», «інвестування», «капітал». Те, що поняття мають безпосереднє відношення до сфери фінансів [157; 158], доводить значимість фінансової складової у поведінці споживачів.

2.2. Призначення освітніх закладів у розвитку вищої освіти

Реформи, що потрясли вітчизняну ВО останню чверть століття, проводилися під різними гаслами та переслідували шляхетні цілі. Незважаючи на різні напрями реформ, об'єктом освітніх дослідів завжди були ЗВО. Як базові елементи системи ВО заклади освіти завжди відчували на собі всю якість освітніх реформ, які були спрямовані на покращення їх діяльності. У результаті цих спроб фінансовий стан закладів постійно погіршувався, а освітній потенціал залишався нереалізованим. Тому будь-яка реформа все більше сприймається ЗВО як бажання держави перекласти на них усю повноту відповідальності за навчальний процес і при цьому залишити за собою право регулювати і контролювати їх діяльність. Наміри, орієнтовані на підвищення рівня академічної свободи, розцінюються закладами як латентна форма державного втручання в їх діяльність. Вітчизняні ЗВО докладають максимум зусиль щодо задоволення попиту на ОП, але слід визнати, що щороку збільшується чисельність українців, які отримують ВО за кордоном. Це свідчить не на користь вітчизняних освітніх реформ щодо реалізації освітнього потенціалу закладів. Гострота

проблеми зумовлює необхідність вивчення ролі ЗВО у розвитку ВО.

Минулу чверть століття Україна симпатизувала європейським освітнім цінностям. Здійснювалася копітка і масштабна робота щодо адаптації вітчизняної СВО до європейського освітнього простору. На ранній стадії освітньої реформи українське суспільство, зацікавлені особи, бізнес і ЗВО прагнули більше дізнатися про механізм дії ВО у країнах, які визнані лідерами у цій сфері. Зарубіжний досвід мав як суспільну значущість, так і був затребуваним ЗВО, оскільки демонстрував індивідуальні досягнення закладів, які були спроможні розв'язувати нагальні завдання. Водночас особні досягнення західних ЗВО було досягнуто завдяки унікальній ринковій ситуації, яка обумовлена їх діями, поведінкою споживачів та інших суб'єктів як у СВО, так і за її межами.

Західні ЗВО дотримуються філософії прагматизму, яка вбачає орієнтацію на власні сили і можливості у розв'язанні всього спектра проблем. Вони керуються меркантильними уподобаннями, розуміючи, що їх задоволення потребує реалізації інтересів інших суб'єктів. Таке розуміння виключалося у діях українських ЗВО на етапі освоєння комерційних функцій, оскільки заклади керувалися виключно інстинктом самозбереження. Надалі збагачення ЗВО було неможливим через силу надання їм державою статусу неприбуткових організацій, з одного боку, і відсутністю у вітчизняного бізнесу та приватних осіб культури академічного меценатства, з іншого. Усвідомлення необхідності зміни концепції управління приходить до українських ЗВО у цей час, коли імплементація чергового закону про ВО не дозволяє подолати кризові явища. Необхідно з'ясувати ознаки діяльності зарубіжних ЗВО, що забезпечують їх успіх.

Еволюція вищої освіти – це ніщо інше, як історія розвитку ЗВО. З моменту зародження університети позиціонувалися як відокремлені самодостатні заклади, що мали значні привілеї та автономію з боку держави. У подальшому, коли виникли національні системи ВО, що застосовували різні моделі управління, місце і завдання ЗВО у сучасному суспільстві розглядається по-різному. Через визначення потреб, які повинні задовольнити ЗВО, Дніпров О. визначив концептуальні засади розвитку освіти України [136] Кремень В. назвав сучасні цивілізаційні зміни, які обумовлюють розвиток освіти. Серед нагальних системних перетворень автор називає організаційні зміни у ВО, які стосуються діяльності ЗВО [134]. З огляду

теорії та практики Лялюк А. розглянула механізм управління розвитком ЗВО на засадах маркетингу і логістики [160]. Дмитришин О. проаналізував характеристики, що можуть бути підставою особливого статусу Європейського університету [161]. Губерський Л. певен, що без конкурентоспроможних фахівців не може бути успішної держави [162]. Павленко А. розглянув університет як центр інноваційної системи та формування інтелектуального капіталу нації [163]. Українські вчені також досконало вивчили досвід західних ЗВО. Луговий В., Калашникова С., Слюсаренко О. і Таланова Ж. поєднали поняття «лідерство» і «автономія» стосовно європейського освітнього простору. Поняття демонструють превалювання індивідуальних цінностей над суспільними [164]. Гладченко М. проаналізувала формування у другій половині ХХ ст. нових відносин між державою і ЗВО [165]. Чмутова І. та Андрійченко Ж. проаналізували світові моделі управління ВО у контексті забезпечення автономії ЗВО [166].

Про дискурс щодо проблем ВО у західному академічному середовищі свідчать тематичні серії книг, наприклад, «Higher Education Dynamics», опублікована у знаному виданні Springer. Шатток М. (M. Shattock) ретельно вивчав менеджмент успішних університетів [9]. Пуссер Б. (B. Pusser) аналізував ВО у двох ракурсах: ринків, що розвиваються і суспільного блага. Вибір ракурсів обумовлено популярним співвідношенням понять «економіка знань» і «вища освіта» [19]. Ель-Кавас Е. (E. El-Khawas) розглядав реакцію суб'єктів щодо політики США, орієнтованої на підзвітність ЗВО [167]. Мендіола Г. (G. Mendiola) з'ясував взаємовплив і взаємозумовленість держави і ринку ВО [168]. Ділл Д. (D. Dill) зробив висновки щодо академічних змін унаслідок реалізації державної політики проектування та університетської реформи [139]. Кент Р. (R. Kent) вивчив генеалогію та вади впливу держави і ринку у СВО у контексті концептуальної дихотомії [169]. Вріс В. (W. Vries) і Слоуї М. (M. Slowey) проводив паралелі між моделлю університету Гумбольдта В. фон (W. von Humboldt) і моделлю ліберального університету Ньюмана Дж. (J. Newman), констатуючи впровадження принципів маркетингу та глобалізацію ВО [138]. Кларк Б. (B. Clark) самовіддано пропагував досвід підприємницьких університетів, доводячи, що цей типаж є найбільш прийнятним для сучасної вищої школи [115]. Зомер А. (A. Zomer) і Бенневоз П. (P. Benneworth) наполягали на підвищенні третьої місії університету [143].

Вищезгадані публікації, з одного боку, доводять провідне значення ЗВО у реформуванні національних СВО, а з іншого, указують на відсутність у академічній спільноті єдності думок щодо участі ЗВО у розвитку СВО [170]. Є такі, хто вбачає призначення ЗВО у задоволенні попиту індивідуумів на ОП. Інші переконані, що їх діяльність має бути орієнтована на задоволення потреб суспільства. Чимало й тих, хто впевнений, що заклад зобов'язаний урахувувати потреби бізнесу. Існує також думка, що ЗВО має керуватися власними інтересами. Розмаїття поглядів наводить на думку про правомірність і доцільність уточнення функції ЗВО у розвитку СВО. Відсутність цілісного уявлення щодо параметрів, які характеризують значення закладів у реформуванні СВО, обумовлена різноманітністю цілей і завдань, згідно з якими у названих дослідженнях розглянуто функції ЗВО. На думку Вріс В. і Слоуї М., законність вимог щодо своєрідності сучасних ЗВО полягає у їх конкретному призначенні у виробництві та розповсюдженні знань [138, с. 216]. Раціоналізм Гумбольдта В. відмінний від ліберальних цінностей Ньюмана Дж., та великі реформатори єдині у думці щодо значущості університетів у розвитку особистості і суспільства [171; 172], що доводить необхідність з'ясування якісних характеристик діяльності сучасних ЗВО.

Методом пошуку істини визначено теорію соціальних ролей, яка відображає взаємодію ЗВО з іншими суб'єктами СВО, коли протягом століть заклади діяли стереотипно відповідно до статусного положення у реальних обставинах і у визначених соціально-історичних умовах. Вибір саме цієї теорії обумовлений високою соціальною значущістю ВО для розвитку людської цивілізації. Павленко А. наголошує на вагомому значенні університетів у сучасному суспільстві [163, с. 14]. Соціальний характер СВО передбачає, що відносини суб'єктів СВО полягають у взаємних зобов'язаннях щодо задоволення потреб. Задоволення потреб відбувається за допомогою можливостей СВО, а отже, діяльність ЗВО за її межами має інший сенс. Роль описує повторювані, стандартні форми і методи діяльності закладів, але рольові вимоги допускають свободу виявлення їх приватних якостей [173; 174]. Вивчення ролі дозволяє з'ясувати ціннісні орієнтації та цільові установки ЗВО. Соціологічний підхід розглядає ролі ЗВО у двох аспектах: перший – норми, що визначають їх діяльність у СВО; другий – безпосередня діяльність ЗВО, що реалізує норми [168]. Аспекти нерівнозначні,

бо другий значно змістовніший за перший.

Найдосконаліший закон не здатний відобразити і впорядкувати різноманітність діяльності ЗВО. Тому перший аспект подано як один з п'яти рівноцінних компонентів значення ЗВО. Перший компонент – нормативно-правова база, правила та традиції, які зумовлюють роль ЗВО у системі відносин, що діє у СВО. Суверенній Україні у спадок від СРСР дісталася розгалужена мережа ЗВО. Слід визнати, що чинний Закон України «Про освіту» 1991 р. змінив Закон Української РСР «Про народну освіту», який було прийнято 1974 р. На особливу увагу заслуговує ст. 56 Закону 1974 р., у якій зазначено, що ЗВО здійснюють діяльність на підставі Положення про вищі навчальні заклади СРСР і статутів, які розробляються відповідно до Положення кожним закладом і затверджуються державним органом, якому підпорядкований ЗВО [175]. Положення детально регламентувало всі аспекти діяльності ЗВО. У Розділі IV подано права ЗВО, які мали елементи академічної свободи, наприклад, «штати, оклади, а також кошторис адміністративно-управлінських витрат затверджуються і змінюються ректором ЗВО та реєстрації у фінансових органах не підлягають» [176]. Навіть для сучасності це сприймається дуже демократично.

У ст. 17 Закону 1 визначені права закладів освіти, які передбачають їх самоврядування. Ст. 43 містить загальні положення щодо діяльності ЗВО, а у ст. 44 названо основні напрями їх діяльності. Автономія ЗВО прописана у ст. 46, а фінансово-господарська діяльність – у ст. 61 [41]. Виходячи зі змісту зазначених статей, можна зробити висновок, що здійснено першу спробу формалізувати діяльність ЗВО щодо мети і завдань освітньої системи у цілому.

Прийнятий 2002 р. Закон України «Про вищу освіту» конкретизував поняття «вищий навчальний заклад», а також його похідні щодо закладів різних форм власності. Відповідно до ст. 16, ЗВО усіх форм власності складають ВО. У статтях Розділу V визначені базові положення діяльності ЗВО, зокрема мета і головні завдання діяльності, правовий статус і рівні акредитації, процедури ліцензування та акредитації тощо. Статті, які входять до розділу VI, докладно описують управління ЗВО [43]. Закон 2 детально регламентує діяльність ЗВО, а отже, описує роль закладу у фінансово-економічному розвитку ВО. Згідно із цією роллю, заклади є складовими механізму, що іменується вищою школою.

У ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 на першому місці подано визначення терміна «автономія вищого навчального закладу», що наголошує на його значущості. Термін «вищий навчальний заклад» у цій статті тлумачиться як «окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях ВО, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами ВО, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей». Подібно до Закону 2 у ст. 11 Закону 3 ЗВО усіх форм власності є складовими системи ВО [39]. По суті, це визначає державне бачення місії та значення закладів у розвитку ВО. Вісім статей Розділу VI і дев'ять статей Розділу VII докладно визначають формат діяльності ЗВО як складової системи ВО. Снісарчук І. певен, що держава виконує свої обов'язки за рахунок виділення ресурсів на забезпечення функціонування ЗВО, зокрема реалізацію маркетингового потенціалу [177, с. 254-256]. На думку Попович Л., «першочерговою метою механізму фінансування повинно бути виконання функції ЗВО та гармонійне їх функціонування» [178, с. 143]. Пшик Б. вважає якісне формування фінансових потоків освітньої діяльності ЗВО основною проблемою, вирішення якої вимагає корінного перетворення всієї системи фінансування закладів [179, с. 150]. Коваленко Ю. з'ясовує проблеми та напрями вдосконалення фінансування ЗВО в Україні [180].

У табл. 2.1 подано динаміку розподілу витрат на ВО за функціями за 2007–2016 рр. [130, с. 16, 17, 24, 25, 32, 33, 40, 41, 48, 49, 56, 57, 64, 65, 72, 73, 80, 81, 88, 89].

Згідно із відомостями у табл. 2.1, загальний обсяг витрат на освіту за десять років збільшився на 125,95 %, тобто, більше ніж удвічі. Середній щорічний ланцюговий темп приросту загального обсягу витрат складав 9,22 %. Разом з тим, щорічні ланцюгові темпи приросту на відрізках значно відрізнялися, наприклад, якщо 2008 р. обсяг збільшився на 31,03 %, то 2014 р. він, навпаки, зменшився на 6,87 %. Значний вплив на динаміку загального обсягу витрат надавали витрати на послуги у сфері освіти, оскільки їх частка була найбільшою.

Таблиця 2.1

Динаміка розподілу витрат на ВО за функціями за 2007–2016 рр.

(тис. грн)

Функції	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Послуги у сфері освіти	17933659,3	24852031,1	28954917,4	34055643	36559298,9	39173584,5	40997921,6	38520967,5	44759059,1	46224041,2
Другорядна діяльність у межах закладів освіти	3082096	3047854,7	2802431,1	2783215,8	2626058,2	2443668,9	2335113,4	1917968,5	2000604,2	2102131,2
Медичні послуги	1132,8	1334,2	1686,6	1730,7	2032,5	2612,1	2305,7	2713,4	2804,6	4355,5
Послуги харчування	2551625,7	2505746,9	2366386,6	2287891,2	2133151,7	2006664,2	1897694,2	1575725,9	1546689,3	1540397,6
Адміністративні послуги/Комунальні, фінансові, відрядження, будівництво та ремонт (капітальні витрати)	529337,5	540773,6	434357,9	493593,9	490874	434392,7	435113,4	339529,2	451110,3	557378,1
Другорядна діяльність, що пов'язана з навчанням	2150848,7	2455912,2	1915222,2	2313458,3	2150236,8	2223520,3	1775351,7	1572408,8	2007985,5	4017769,5

Закінчення таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Інвентар та обмундирування	828309,7	814151,8	762950,4	788666,9	738261,2	697550,7	661861,2	547653	539912,5	557385
Транспортні послуги	15291	18652,1	16702,3	8122,1	9504,6	10293,8	11343	11683,6	13804,4	16740,8
Підручники та канцелярські товари	320746,5	319464,5	302743,6	327012,5	296195,4	394714	343438,4	302290	221641,6	251348,2
Фінансові послуги/трансферти населенню, стипендії, субсидії, поточні трансферти, капітальні трансферти	986501,6	1303643,8	832826	1189656,7	1106275,6	1120961,7	758709	710782,1	1232627	3192295,5
Усього	23166604	30355798	33672570,7	39152317,1	41335593,9	43840773,7	45108386,7	42011344,8	48767648,8	52343941,9

На дев'яти відрізках частка цього виду витрат збільшувалася, якщо 2007 р. вона складала 77,41 %, то 2015 р. – 91,78 %. Навіть 2014 р., коли витрати на послуги у сфері освіти зменшились на 6,04 %, частка цих витрат збільшилась. Витрати на другорядну діяльність у межах закладів освіти щорічно у середньому за період скорочувались на 3,98 %. Витрати на медичні послуги, які належать до другорядної діяльності, щорічно у середньому збільшувались на 14,56 %, але частка цих послуг у загальному обсязі за всі роки не перевищувала 0,01 %. Витрати на другорядну діяльність, що пов'язана з навчанням, щорічно у середньому збільшувались на 8,54 %. Найбільшими темпами збільшувалися витрати на фінансові послуги/трансферти населенню, стипендії, субсидії, поточні трансферти, капітальні трансферти (у середньому на 19,46 %), утім їх частка у загальному обсязі витрат має тенденцію до зменшення.

Високий середній темп приросту обумовлений різким збільшенням витрат 2015 і 2016 рр. Отже, динаміка обсягів і структури витрат наочно ілюструє пріоритети державної політики у СВО.

Отже, у вищезазначених законах ЗВО визначені як самостійні суб'єкти СВО, які мають усе необхідне для здійснення освітньої діяльності згідно з передбаченими державою умовами.

З урахуванням інтересів держави західні науковці опікуються якістю послуг ЗВО, яка у класичному розумінні визначає успіх ЗВО. Ділл Д. підкреслює, що урядові реформи задіяли зовнішні механізми забезпечення якості, спрямовані на збереження та покращення академічних стандартів університетських програм. Автор упевнений, що методи стимуляції викладачів до колективного підвищення якості програм підлягають зовнішній експертизі та акредитації [139, с. 33, 34]. Аналогічної думки дотримуються Вріс В. і Слоуї М. Вони вважають важливим питання якості ЗВО щодо впливу на ринок праці. На їхню думку, численні акредитаційні агентства, які мають оригінальні методики, нездатні розв'язати проблему. Наявні випадки наукової корупції, процвітають сумнівні заклади, іменовані «фабриками дипломів». Це викликає стурбованість авторів щодо захисту «споживача», а також є надійним сигналом для потенційних роботодавців. Ця ситуація ініціює дискусію: ринок, безумовно, має першочергове значення для економічного зростання і диверсифікації економіки, але при цьому держава, імовірно, має гарантувати відповідність програм і ЗВО стандартам [138, с. 220].

Якість – комплексне поняття, що передбачає не тільки відповідність стандартам, але і зовнішні атрибути ЗВО, що побічно вказують на наявність добротних властивостей ОП. Наприклад, Шатток М. уважав, що вік, розташування і походження мають важливе значення для статусу закладу, але не розкривають його суті, оскільки якість організації навчання є найважливішим значенням його діяльності [9, с. 17]. Отже, заклади самостійно не можуть розв'язати цю проблему в умовах ринку. Держава володіє можливостями контролю якості діяльності ЗВО, але головним експертом має бути споживач ОП, який своїми професійними знаннями і вміннями підтвердить якість діяльності ЗВО.

Якщо вплив держави на ВО вважати початковою умовою, то варто визнати, що країни принципово відрізняються за економічним потенціалом, історичною спадщиною, політичною культурою та іншими ознаками. Ця обставина очевидно доводить різницю у рівнях розвитку національних систем ВО. Просторова специфіка діяльності ЗВО має кілька рівнів: світовий, національний, регіональний. Пуссер Б. зазначає, що сьогодні усі аспекти місії університету певним чином пов'язані з місцевим, державним і федеральним економічним розвитком [19, с. 119]. Зомер А. і Бенневоз П. інформують про посилення ролі університетів у розвитку регіонів, що стимулює інноваційне зростання. Ресурси ВО рівномірно розподілені щодо оновлення територіальних активів. Влада всіх рівнів зацікавлена у ЗВО для підвищення їх внеску в національну інноваційну систему конкурентоспроможності [143, с. 82].

Ель-Кавас Е. констатує різницю на регіональному рівні, коли визнає, що університети і коледжі США, домагаючись змін, коригували дії, орієнтуючись на неформальні норми у кожному штаті. Уряди одних штатів запросили представників закладів для обговорення нових вимог і методів підвищення їх працездатності. Інші штати створили консультативні комітети за участю ЗВО для розв'язання локальних проблем. У третій штатах керівництво без розголошення обговорювало проблеми з президентами університетів [167, с. 296]. Отже, це доводить неоднозначність прямого запозичення досвіду зарубіжних ЗВО, що визначає необхідність урахування національної та регіональної специфіки.

Другим компонентом є дія у ролі. Роль, відведена закладу у СВО, наділена надзавданням, яке визначає внутрішню логіку, тобто послідовність дій. Надзавдання – це місія ЗВО, а послідовність (наскрізна дія) – функції ЗВО. Місія і

роль – взаємодоповнювальні і взаємообумовлені поняття, оскільки перша відображає сенс діяльності, а друга – модель діяльності закладів вищої освіти. Цілі і завдання, які держава ставить перед закладами [41; 43; 39; 48], доводять їх трискладову місію: освітню, наукову і культурно-духовну. Тобто, ЗВО покликані просвіщати населення, рухати НТП і не забувати про естетичне виховання молоді. Павленко А. визначає місію університету «як забезпечення вагомому вкладу в суспільний розвиток через дослідження, генерування нових знань, їх поширення та підготовку конкурентних фахівців і креативних особливостей» [163, с. 8].

Соціальний характер діяльності передбачає єдину місію для всіх ЗВО, що відрізняє цей вид діяльності від інших, де кожен суб'єкт господарювання має автентичну місію. Ця обставина посилює конкурентну боротьбу ЗВО, про яку згадують багато авторів, наприклад, Павленко А. відносно інноваційного розвитку та стратегії закладів [163, с. 8]. Прус Л. досліджує управління конкурентоспроможністю ЗВО на засадах бенчмаркінгу [181]. Єдина місія не виключає оригінальності форм і методів її реалізації кожним ЗВО, тобто зовнішні прояви діяльності детермінують значення закладів у СВО.

Західні науковці наголошують на постійній модернізації функцій ЗВО. Вріс В. і Слоуї М. пояснюють це зміною амплуа університету від «зберігача еліти» до великомасштабної та диверсифікованої «системи» ЗВО [138, с. 219, 220]. Шатток М. зазначає, що вимоги прикладного вживання науки затребували від університетів дій, які важко було уявити 30 років тому [9, с. 115]. Гладченко М. підкреслює неодноразову зміну законодавства Нідерландів у напрямі до англосаксонської моделі, зокрема американського типу організації ЗВО [165, с. 38]. Ділл Д. і Мендіола Р. наголошують, що революційні реформи у європейських університетах за останні 25 років були викликані новою державною політикою регулювання. Посилаючись на думку Кларка Б., автори вважають, що дії університету обумовлює вплив або контроль держави, ринку і академічної професії [139, с. 22; 168, с. 12]. Ділл Д. зізнається, що якщо раніше вважав зміни університету наслідком урядових реформ, то зараз наполягає на вивченні впливу ринкових сил на ЗВО [139, с. 31].

Зомер А. і Бенневоз П. констатують докорінну зміну умов роботи ЗВО за три останні десятиліття. За часів розквіту демократії соціальна роль університету полягала у формуванні демократичних поглядів громадян. Прийшов час

демонстрації ЗВО своєї соціальної ролі. Університети розробили механізми підзвітності та методи об'єктивного оцінювання та управління соціальними наслідками. Також, мобілізуючи партнерів, вони переконали політиків у власній цінності для конкурентоспроможної економіки знань. Це змінило характер ЗВО і рамки реформ [143, с. 86]. Стислий опис компоненту демонструє потребу у виявленні тенденцій сучасного етапу розвитку закладів. Модернізація функцій ЗВО обумовлена впливом суб'єктів, які зацікавлені у результативності їхніх зусиль.

Третім компонентом ролі є рольові експектації (англ. *expectation* – очікування), які визначають взаємодію закладів вищої освіти у межах СВО. Засновник концепції інтеракціонізму (англ. *interaction* – взаємодія) Мід Дж. Г. (G. H. Mead) убачав у ній прояв соціального біхевіоризму [168]. Роботодавці не є суб'єктами СВО, а є споживачами професійних знань і вмінь випускників ЗВО, а тому важливим є оцінювання їх очікувань. Лялюк А. наводить аналіз відповідей роботодавців на питання «Які навички сьогодні недостатньо надають ЗВО?»: 60 % респондентів підкреслили «невміння застосовувати знання на практиці», 55 % – «невміння виявляти ініціативу», 44 % – «невміння пристосуватися до потреб установи» [160, с. 10]. Це свідчить про невиконання ЗВО очікувань роботодавців.

Дніпров О. вважає хибним уявлення більшості ЗВО, що слухачі та їх батьки є головними споживачами ринку ОП, бо ухвалюють рішення щодо фінансування. Політика, орієнтована на задоволення їхніх потреб, на його думку, є помилковою, оскільки справжнім «королем» на ринку ОП є роботодавець, який відсторонений від підготовки кадрів. Він пояснює «перевиробництво» випускників за низкою спеціальностей шаленим опором і намаганням «бізнесменів від освіти» залишити все без змін [136, с. 10]. По суті, автор дорікає ЗВО у комерціалізації, орієнтованій на задоволення не тих потреб. Але в умовах ринку не буває інакше, оскільки платоспроможний попит визначає пропозицію. Підґрунтям його думки є адміністративно-державний підхід, коли МОН наполягає на оптимізації мережі закладів до потреб ринку праці. Він переконує читача у тому, що ЗВО керуються меркантильними комерційними інтересами, а отже, не здатні привести у відповідність кількісну і якісну підготовку фахівців до вимог особистості, суспільства і бізнесу. Така позиція Днірова О. цілком виправдана досвідом ринкових перетворень протягом останньої чверті століття.

Так, Губерський Л. називав осіб, які отримали освіту, продуктом системи ВО.

Досягти якості навчання, а отже, підвищити конкурентоспроможність випускників, на його думку, можливо за умови переорієнтації всієї системи ВО [162, с. 8]. Якщо дотримуватися логіки автора, то якість знань випускників є прерогативою системи, а не закладу. Така логіка цілком очевидна і пояснюється тим, що, згідно зі ст. 1 Закону 2, «якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи ВО та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або(та) суспільства». Тобто, за офіційною версією постачальником освітніх послуг є система ВО, а не реальний заклад освіти, оскільки, відповідно до ст. 16 Закону 2, ЗВО усіх форм власності складають систему ВО [43]. Ця обставина демонструє підпорядковану роль закладів у підготовці кадрів вищої кваліфікації.

Очікувані дії закладу детермінуються його статусом у СВО (лат. status – стан, становище) і забезпечуються відповідними санкціями та заохоченнями. Коллінз Р. (R. Collins) стверджує, що сучасне тлумачення поняття «статус» базується на поглядах Вебера М. (M. Weber) і має соціальне підґрунтя. Вебер М. підкреслював значення освіти у створенні статусних груп [182, с. 103–106]. Статусність ЗВО було започатковано у Положенні про національний заклад (установу) України (далі – Положення 2). Згідно з п. 2 Положення 2, статус національного надавався закладу, який досяг найвищих показників щодо використання інтелектуального потенціалу нації, реалізації ідеї національного відродження і розвитку України, запровадження державної мови і був провідним серед галузевої групи закладів (установ) гуманітарної сфери [183]. Саме цей документ створив підґрунтя для подальшої диференціації державою умов діяльності ЗВО за принципом «що дозволено одним, не дозволено іншим». У ст. 26 Закону 2 визначено зміст національного ЗВО [43].

2010 р. Кабінет Міністрів України ввів статус «дослідницький» щодо національних університетів, тим самим підвищивши рівень привілейованості окремих закладів. Цей статус надавався національному ЗВО для підвищення значення університету як центру освіти і науки у різних галузях економіки [184]. Статті 29 і 30 Закону 3 характеризують відповідно «національний» і «дослідницький» статуси університету [39]. Заслужена привілейованість є нормою діяльності вітчизняних ЗВО. Отримання дослідницького статусу, на думку Губерського Л. і Павленко А., означає як відповідність вимогам, так і визнання заслуг університету [162; 163].

Отже, освітній статус – становище (ранг), що займає ЗВО у системі ВО, яке

визначається за рядом специфічних ознак. Закріплення цих статусів на законодавчому рівні дозволяє стверджувати про їх правовий характер, який виявляється у наявності особливих прав, що виділяють національні та дослідницькі ЗВО серед інших. Статус означає наявність ієрархії у системі ВО, тобто офіційне визнання нерівності можливостей закладів щодо реалізації функцій. Статусність демонструє підпорядковану роль ЗВО, коли їх діяльність оцінюється державою, а результати оцінювання впливають на комерційну успішність.

Підпорядкованість ЗВО дозволяє державі своєвільно «вирішувати їх долю». Свідченням цього є думка Кременя В., який наполягав на необхідності організаційних змін у діяльності ЗВО. Він пропонував вилучити заклади I і II рівнів акредитації зі складу ВО, а заклади III і IV рівнів об'єднати, а їхній статус визначити правом готувати бакалаврів і магістрів, кандидатів і докторів наук. Автор уважав за необхідне оптимізувати мережу закладів шляхом створення на базі наявних ЗВО потужних регіональних університетів [134]. Автор закликав «вирішити долю» ЗВО, пропонуючи позбавити статусу «вищих» навчальні заклади ЗВО I і II рівнів акредитації, а також змінити підхід до визначення статусу закладів III і IV рівнів.

Підходи до управління ЗВО, на думку Лялюк А., орієнтовані на інтереси: командно-адміністративний підхід – держави; ринковий – ЗВО; соціально-орієнтований – суспільства. Авторка об'єктивно зазначає, що в умовах ринку управління закладом орієнтоване на власні інтереси, завдяки чому визнається утилітаризм у діях ЗВО. Вона вибирає соціально-орієнтований підхід як найбільш сприйнятливий до конкуренції у підготовці фахівців з урахуванням напрямів розвитку економіки країни [160, с. 5]. Однак наявність статусності припускає нерівні стартові умови конкурентної боротьби ЗВО.

Водночас тисячолітня історія ВО свідчить, що відносини ЗВО мають глибоке коріння. Цей тип відносин являє собою очікування (експектацію), тобто типову реакцію закладів на типові очікування з боку зацікавлених сторін. Посилаючись на думку колег, Шаток М. концентрує увагу на «потрійній спіралі» відносин університет–бізнес–уряд, які вимагають створення механізмів для об'єднання інтересів університетів і бізнесу в економіці знань і соціальних продуктах [9, с. 111]. Автор підкреслює наявність такого важливого елемента у відносинах ЗВО, як розуміння ролі партнера. Слід зауважити, що наявність партнерських відносин ЗВО з бізнесом і державою констатує їх рівноправність. Гладченко М. повідомляє, що

відносини між державою і ЗВО Нідерландів характеризує політика управління на відстані, яка не передбачає втручання Міністерства освіти у діяльність ЗВО [165, с. 40]. Такий підхід до управління ЗВО притаманний більшості урядів країн Європи.

Ель-Кавас Е. демонструє діалектику відносин держави і закладів у США. Він наголошує, що уряди багатьох штатів і акредитаційні служби зобов'язують університети і коледжі надавати відомості про успішність студентів для акредитації. Ця інформація використовується для корегування обсягів фінансування державних ЗВО через низьку продуктивність навчання. Продуктивність має відповідати нормативним значенням, що суттєво змінює відносини ЗВО з державою. Політика підзвітності, на думку держслужбовців, змушує ЗВО приділяти більше уваги державним потребам. Автор помічає широке розповсюдження і схвалення нових відносин між закладами [167, с. 293, 295]. Отже, у США відбувається посилення адміністративного контролю за результативністю діяльності закладів з боку регіональних органів влади. Органи влади у такому разі роблять спробу домінувати у партнерських відносинах з ЗВО. Водночас Ель-Кавас Е. вважає університети важливими суб'єктами державної політики, оскільки їх президенти у більшості штатів обмірковують з керівництвом інституційні потреби. Президенти закладів задіяні у роботі консультативних комітетів уряду штату, а відомі політики входять до складу наглядових і опікунських рад ЗВО [167, с. 298]. Отже, автор визнає за ЗВО рівноправність у відносинах з владою, що не суперечить бажанню влади штату контролювати результативність використання закладами фінансових коштів.

Окрім держави, в особі уряду і бізнесу, в особі роботодавців, ЗВО підтримують тісні стосунки зі споживачами ОП. Так, Вріс В. і Слоуї М. привертають увагу до посилення напруженості між «традиційним» університетом і закладами, які динамічно змінюють профіль діяльності. Вони вважають, що державний сектор неспроможний задовольнити освітні інтереси особи, оскільки має інші цілі. Тому автори вбачають розв'язання проблеми у створенні або розширенні мережі ЗВО, які у стислий термін спроможні навчати прикладним професіям, як це відбувається у Сполученому Королівстві, Німеччині, Австралії, Ірландії, Мексиці, США і Канаді. Автори також пропонують інший варіант розв'язання проблеми, коли класичні заклади розширюють спектр послуг, реагуючи на потреби ринку. 2012 р. більшість університетів пропонували понад 50 програм бакалаврату (на відміну від 20 у 1980-і роки) і широкий спектр програм

магістратури. Проблема відповідності освітніх потреб особистості програмам підготовки у ЗВО, на думку Вріс В. і Слоуї М., є національним пріоритетом [138, с. 218]. Цей конфлікт слід уважати перманентним, оскільки якісні зміни потреб випереджають пропозицію ОП.

Отже, партнерські відносини ЗВО слід трактувати як добровільно взяті зобов'язання через суспільний поділ праці та необхідність задоволення освітніх потреб особистості. Лаконічна експертиза компоненту передбачає як необхідну умову модернізації ролі ЗВО вивчення стану і тенденцій розвитку суб'єктів партнерських відносин ЗВО.

Поряд з партнерськими, заклади мають ворожі стосунки з подібними закладами, оскільки конкурують за споживчі переваги. Слід зазначити про наявність протилежних думок щодо корисності або шкідливості таких відносин. Так, Ділл Д. вважає конкуренцію невід'ємною частиною академічного життя. Щодо економіки, посилення конкуренції забезпечує зростання продуктивності ЗВО і підвищення алокативної ефективності (перерозподіл ресурсів, коли покращення становища суб'єкта відбувається без погіршення становища інших суб'єктів). Суперництво вимагає від ЗВО ефективно реагувати на потреби, що призводить до різноманіття місії. Автор належить до тих, хто вбачає у конкуренції позитив для ЗВО і суспільства. До причин посилення конкуренції ЗВО і вчених він відносить зниження вартості міжнародних поїздок, спрощення спілкування і зберігання інформації завдяки Інтернету і прийняття англійської мови як мови ВО [139, с. 24, 31]. Ознака алокативності присутня у етичному лідерстві, яке розглядається авторами щодо конвергенції систем освіти у шотландському і українському університетах [185].

Пуссер Б. упевнений, що ЗВО діють в умовах ринкової конкуренції. Він розуміє прийняття ЗВО ринкової моделі поведінки, але сумнівається щодо їх готовності зробити це швидко, щоб залишатися конкурентоспроможними. Він визначає потенційні негативні наслідки конкуренції: збільшення розшарування серед ЗВО; зниження державних ресурсів як об'єкта боротьби; вплив на якість освіти [19, с. 106, 109, 119, 120]. Автор ставить до конкуренції як до неминучої вади, якої неможливо уникнути.

Отже, компактний дайджест компонента свідчить про необхідність ретельного аналізу конкуренції на реальному ринку ОП, який дозволить виявити позитивний

або негативний вплив цього типу відносин на реалізацію потенціалу ЗВО.

Четвертий компонент – варіабельність у реалізації закладами своїх прав і обов'язків. Прояв індивідуальності у діяльності ЗВО можливий за наявності в їхніх діях свободи. Остання у СВО асоціюється з автономією закладів. Павленко А., наголошуючи на пріоритетності забезпечення університетської автономії, посилається на Лісабонську декларацію Європейської асоціації університетів, у якій зазначається, що ефективність університетів залежить передусім від їхньої розширеної автономії і належного фінансування [163, с. 10]. У Законі 1, Законі 2 і Законі 3 декларується автономія ЗВО [39; 41; 43], тобто академічна свобода «дарована» закладам державою. Автономія по-українськи сприймається як одне з правил функціонування ЗВО у передбачених державою умовах. Пряме або непряме підтвердження цієї тези міститься у багатьох публікаціях фахівців у галузі ВО.

Дмитришин О. дослідив «академічну автономію» як рису, що відрізняє університет від інших закладів освіти минулого і сьогодення, та полягає у незалежності від нагальних соціально-політичних умов. На його думку, автономія університету надто перебільшена. Протягом більшої частини своєї історії університет був і залишається об'єктом соціального і політичного контролю. Зміст його діяльності визначався домінуючою соціально-політичною концепцією. Якщо у Середні віки діяльність закладу контролювалася Церквою, то у Новий час цю функцію виконує держава. Але, на думку автора, університет має певний рівень автономії. Завдяки багатьом кшталтам в університеті процвітають незалежні знання, але при цьому заклад не є незалежним від соціально-політичних обставин. Завдяки ідеї університетської автономної отримані знання є правомірними, з урахуванням того, що вони зручні системі. Полемізуючи, автор робить висновок, що університет виконує інтегровальну функцію у підтриманні єдності панівної соціальної системи. Єдність досягається за рахунок знань, які, можливо, суперечать постулатам панівної соціальної ідеології [161, с. 16].

З позиції держави, Губерський Л. 2001 р. підтримував необхідність посилення автономії ЗВО. Характеризуючи університетську автономію, він уважав, що «чинне законодавство дає достатньо академічних та інституційних свобод». Він наводить приклад про відкриття нових спеціальностей, кафедр і факультетів, говорячи про необхідність інформувати про це профільне міністерство [162, с. 8]. Априорне фінансування піонерських проектів було лише у Київському

національному університеті імені Тараса Шевченка, що мав статус самоврядного (автономного) дослідницького [186]. Павленко А. щодо цього наголошує, що надання університету статусу дослідницького передбачає низку прав і преференцій у сфері університетської автономії [163, с. 10]. Так мають можливість діяти далеко не всі ЗВО. Отже, українські заклади мають різний рівень академічної автономії, залежно від їхнього статусу.

Губерський Л. нарікав на нерівноправність відносин очолюваного ним університету з європейськими партнерами через відсутність фінансової автономії. Павленко А. говорить про надмірну опіку держави вітчизняних ЗВО та невтручання держави у науково-освітню і фінансово-економічну діяльність зарубіжних ЗВО. 2011 р. обидва автори сподівалися, що прийняття нової редакції Закону «Про вищу освіту» дозволить усунути бар'єри на шляху міжнародного співробітництва [162, с. 8; 163, с. 11].

Дніпров О. наголошує на особливому значенні культурно-освітньої та науково-технічної інтеграції України до ЄС. Підкреслюючи намагання МОН України підтримати право закладів на відбір студентів, він посилається на ЗВО Європи, які завдяки автономії контролюють ситуацію щодо відбору студентів. З автономією закладів автор пов'язує також проблему фінансування наукових розробок, оскільки світова практика доводить, що інвестиції держави складають до 30 %, решта 70 % – це кошти університетів. Вихід зі складної ситуації автор убачає у прийнятті ринкових «правил гри» у СВО. Для цього пропонує звернутися до європейського досвіду створення науково-виробничих об'єднань [136, с. 7, 8, 9, 11]. Проводячи паралелі, автор пов'язує інтеграцію вітчизняної ВО в європейський освітній простір з автономією ЗВО. Таким чином він усвідомлює необхідність розширення автономії українських закладів, але під державним контролем. У підсумку Дніпров О. пропонує оптимізувати ринок ОП інструментами за участю держави так, щоб унеможливити його «совковий» переділ на користь «освітніх бізнесменів» [136, с. 11]. Аналогічної думки дотримується Пірус В. коли стверджує, що забезпечення належного бюджетного фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності у СВО є складовою механізму державного управління інноваційним розвитком вищої школи [187, с. 14].

Конкуренція як тип відносин стимулює ЗВО до самореалізації, тобто прояву індивідуальних характеристик під час виконання функцій. Специфіка вартості і

якості як традиційних інструментів ринкової боротьби у СВО виявляється за допомогою репутації ЗВО, яка є похідною від оригінального менеджменту. Наявність у ЗВО бажання і можливостей імпровізувати є свідченням академічної свободи. Остання передбачає прояв амбіцій. Так, Шатток М. наголошує, що успіх університетів зумовлюється амбіціями, оскільки амбітна університетська спільнота стимулює молодий персонал до більш високих цілей і рівня їх досягнень, більшої інноваційності і не боятися ризикувати [9, с. 137]. Водночас автор уточнює, що успішність університету залежить від менеджерського стилю, який відображає його амбіції і відсутність зовнішнього впливу [9, с. 182]. Отже, Шатток М. бачить логічний зв'язок між успіхом і менеджментом, менеджментом і амбіціями та зовнішнім впливом. Реалізація амбіцій має дві обставини: амбітні проекти ініціюються як адміністрацією закладу, так і викладачами; амбіції мають бути підкріплені можливостями ЗВО.

Перша обставина пов'язана з тим, що власне заклад становить соціальну систему, тобто є сферою відносин викладачів, студентів і адміністрації. Кожен з них виконує свою роль, від якості якої залежить успішність управління закладом. Домінування інтересів одного із суб'єктів зумовлює єдиноначальні, колегіальні або комбіновані форми управління ЗВО. Мендиола Р. переконаний, що колегіальність у традиційному управлінні університетом утратила значення. У багатьох ЗВО створені адміністративні ради для консультацій і прийняття рішень. Цей тип управління характерний для закладів США і Канади, а останнім часом задіяний в Японії і Німеччині та відсутній у Латинській Америці. Правові реформи у Німеччині і Японії надали адміністрації ЗВО більше повноважень, а у Латинській Америці і без реформ колегіальні органи втрачають позиції [168, с. 16]. Подібні дослідження рідкісні для України.

Колегіальна форма управління є складовою автономії ЗВО. Кларк Б. зауважує, що підприємницькі університети вибирають інституційну самостійність, яка базується на колегіальності. Автор на прикладах п'яти університетів демонструє, наскільки різними бувають прояви університетської автономії. [115, с. 21]. Ділл Д. наполягає на покращенні колегіального механізму контролю і регулювання діяльності університету. Автор зауважує, що бачення механізму змінюється, реагуючи на нові обставини і технології, але є причина появи університету у ХІІ столітті, яка актуальна нині. Виявляється, що університет як соціальний інститут

володіє здатністю колективної взаємодії, що гарантує цілісність його існування. На думку Ділла Д., є аргументи на користь підвищення автономії університетів за допомогою зміцнення колегіальності, яка забезпечує введення академічних стандартів, контроль за дослідженнями і встановлення вартості послуг [139, с. 35]. Отже, зазіхання на колегіальність підриває вікові підвалини вищої школи. Водночас колегіальність, подібно до автономії, набуває різних форм, залежно від багатьох обставин діяльності ЗВО.

Друга обставина пов'язана з взаємодією державного регулювання та ринкового механізму в управлінні ЗВО. Адміністративна практика і структура продукують ставлення адміністрації до студента, його взаємодію з викладачами і ЗВО. Академічний менеджмент, на думку Кента Р., посідає головне місце у «прихованих інституційних програмах». Менеджери ЗВО вдаються до традиційної адміністративної мудрості, заснованої на мотивах поведінки студентів і професорів, які пронизані егоїзмом і фаворитизмом, що потребує контролю за ефективністю. Критерії ефективності управління ЗВО орієнтовані на урядову політику. На думку автора, академічний менеджмент – це симбіоз традиційних знань і практики та сучасних процедур менеджменту. Прокламації щодо глобалізації, конкурентоспроможності та ефективності легітимізують дискурс щодо негативних наслідків процедур. Останні вказують на конфлікт інтересів університету та політичних і групових інтересів чиновників [169, с. 36, 37].

У межах цих суджень академічна якість і досконалість сприймаються як риторика для відповідності нормативним показникам [188]. Оскільки масштаб діяльності ЗВО є слабо змінюваним, то будь-яке розширення процедур управління збільшує кількість чиновників і скорочує інтелектуальний простір закладу. Але існує й інша точка зору, наприклад, Шатток М. доводить, що менеджмент університету поєднує адміністративні вміння і академічні навички. Він зазначив, що менеджмент ЗВО – це цілісний процес, де взаємопов'язані елементи діють виключно разом. Ця теза бездоганна, оскільки будь-яка роль має цілісний характер, де компоненти взаємодоповнюють один одного. Модернізація одного компонента тягне реконструкцію іншого [9, с. 25, 38].

Шатток М. убачав засаду вдалого університетського менеджменту у наявності віри в інституціональну автономію [9, с. 181]. Визнання віри як необхідної умови успішності наочно доводить, що управління ЗВО ґрунтується на філософії

прагматизму. Науково привабливим є предмет віри (лат. *obiectum fidei*) автора, адже названа їм автономія закріплена у «Великій Хартії Університетів» (*Magna Charta Universitatum*). Перший основний принцип Хартії визначає університет як автономний інститут, який функціонує всередині суспільств, організованих по-різному через відмінності географічних умов та історичної спадщини. Шляхом досліджень і навчання він виробляє культурні цінності, досліджує їх, оцінює і передає наступним поколінням. Задля відповідності потребам довілля дослідницька та освітня діяльність університету мають бути морально та інтелектуально незалежними від будь-якої політичної влади та економічної сили [189]. Отже, Шатток М. довів, що автономія є засобом досягнення мети, тобто не заради, а завдяки їй ЗВО успішні.

Луговий В. і колеги роблять висновок, що автономія є важливим чинником досягнення університетами високих рейтингових позицій, але сама по собі вона є необхідною, але недостатньою умовою успішної діяльності вищої школи [164, с. 19]. Автори під автономією як умовою розуміли ознаку, оскільки умова є чимось зовнішнім відносно об'єкта розгляду, а ознака йому іманентна, властива. Словосполучення «автономія ЗВО» означає незалежність дій закладу від кого-небудь, тобто він є самодостатнім.

Апріорі ступінь свободи закладів у США визнана однією з найвищих у світі і при цьому рівень розвитку ВО такий же високий. Ель-Кавас Е. констатує, що державні органи США не мають юрисдикції над університетами і коледжами. Так склалось історично, що федеральний уряд вирішує загальнонаціональні питання ВО. Діяльність більшості закладів США регулюється на декількох рівнях. Велике значення для державних університетів мають політичні процеси національного рівня. Традиційно на всіх рівнях законодавчі та виконавчі органи розглядають питання фінансування і управління, зрідка інституціональної місії. Відсутнє втручання у академічні питання щодо навчального плану, найму викладачів або вимог до випускників [167, с. 287].

Отже, лапідарна рецензія компоненту доводить, що діалектичне протиріччя між владою і ЗВО має іманентний характер. Історія ВО переконливо демонструє, що вченим і викладачам слід надавати повну свободу наукових відкриттів та ефективного навчання. Однак кожен заклад істотно залежить від влади завдяки багатьом обставинам. Усілякі заяви про необхідність надання ЗВО повної свободи

позбавлені практичного сенсу.

П'ятий компонент ролі – функціональний конфлікт, який може виникнути щодо кожного компонента. За його наявності або відсутності можна стверджувати про успішність виконання ролі. Конфлікт може бути внутрішнім або зовнішнім. Зовнішній пов'язаний з відносинами ЗВО з іншими суб'єктами СВО та за її межами. Внутрішній конфлікт відбувається між суб'єктами, які діють у межах ЗВО (адміністрація, викладачі, студенти). Якість виконання ролі визначається глибиною та масштабом конфлікту щодо кожного компонента.

У межах першого компонента існує латентне протиріччя між бажанням і можливістю ЗВО брати участь у визначенні своїх повноважень у відносинах із суб'єктами СВО з урахуванням соціально-економічної ситуації в суспільстві. У межах другого компонента існує невідповідність між надзавданням, визначеним у законах, і реальним призначенням ЗВО. Так, основною метою діяльності ЗВО, відповідно до п. 1 ст. 22. Закону 2, є забезпечення умов, необхідних для отримання особою ВО [43]. Згідно з п. 1 ст. 26 Закону 3, основним завданням ЗВО у освітній діяльності є провадження на високому рівні освітньої діяльності [39]. Отже, згідно з обома законами підготовка фахівців вищого професійного рівня у ЗВО не передбачена. У межах третього компонента відбувається конфронтація інтересів ЗВО та інших суб'єктів СВО, оскільки відносини між ЗВО та бізнесом, ЗВО і споживачами ОП піддаються державному регулюванню, що обтяжує взаєморозуміння. У межах четвертого компонента дисгармонія ролі очевидна, оскільки обумовлена половинчастим характером автономії ЗВО. Обмежена свобода у діях ЗВО породжує паліативні форми діяльності. Протягом тривалого часу існує ситуація, коли один паліатив змінює інший, але при цьому рівень автономії залишається незмінним [190]. Це свідчить про те, що ЗВО ігнорують досвід, з одного боку, і не вірять у зміни, з іншого. Тобто у ролі вітчизняного ЗВО абсолютно відсутній прагматизм, який ототожнюється зі здоровим глуздом. Отже, за усіма компонентами відбувається конфлікт ролі ЗВО, що свідчить про необхідність зміни концепції управління ЗВО. На рис. 2.2 проілюстровано компоненти соціальної ролі українських ЗВО відносно західних закладів.

Необхідно зазначити, що амбітні заклади конкурують за обмежені ресурси за допомогою підвищення статусу і якості ОП. Ніхто не бажає бути аутсайдером, а тому прагне досягти світового рівня визнання. Необхідно з'ясувати, наскільки

виправдана така тенденція у найближчій перспективі для більшості ЗВО. Ділл Д. переконаний, що конкурсний розподіл державної підтримки не стимулює суспільно-корисне інституційне різноманіття. Навпаки, система національних університетів сприяла появі терміна «залізний закон академічної репутації», який трактується як «не всі університети світового класу, проте всі викладачі вважають себе світового класу». Коли це судження схвалює більшість викладачів закладу, то колектив є академічною нормою, основним чинником інституційної однорідності. Прагнення до підвищення індивідуальної та інституційної академічної репутації змушує ЗВО у конкурентному оточенні наслідувати провідні дослідницькі університети, а не диверсифікувати місію та профілі. Борючись за репутацію, заклади збільшують витрати на наукові дослідження, наймають найкращих учених і залучають найбільш талановитіших аспірантів. Взагалі усі ЗВО стають все дорожчими і соціально неефективними [139, с. 25]. Пономаренко В. класифікує методи рейтингування ЗВО України [191]. Немає сенсу коментувати ці думки, коли боротьба за значення рейтингових показників є нормою для українських ЗВО.

Критичні погляди на світову тенденцію у ВО мають чітко виражені логічні контури. Так, Вріс В. і Слоуї М. наводять логічні доводи. По-перше, загальною тенденцією є прагнення країн створити ЗВО «світового класу» з потужною дослідницькою складовою і знаними викладачами. Схеми акредитації, орієнтовані на такі заклади, створюють галас навколо світових рейтингів. ЗВО вживають їх для залучення іноземних студентів і викладачів. По-друге, більшість урядів інвестували значні кошти у різноманітні заходи, щоб конкурувати у міжнародному контексті. Більшість університетів створені для задоволення національних і регіональних потреб, але при цьому вони прагнуть залучити студентів і викладачів з усього світу. По-третє, багато студентів вступають до ЗВО не «світового класу» або офіційно неакредитовані, наприклад, у Мексиці і Бразилії. У США біля 50 університетів увійшли до ТОП-200 Times Higher Education-QS або Шанхайського рейтингу, але при цьому в країні існує біля 5000 ЗВО. Більшість країн не мають ЗВО у ТОП-200. По-четверте, взаємодія урядової політики та ринку сприяє розшаруванню систем ВО у більшості країн, руйнуються егалітарні системи окремих європейських країн. У багатьох системах ВО існують ЗВО першого, другого і третього класу при тому, що заклади мають ідентичні освітні технології [138, с. 219, 220]. Усі доводи мають практичне підтвердження, що робить їх ще більш аргументованими.

Вплив держави на ВО як початкова умова визнає принципову різницю країн за економічним потенціалом, історичною спадщиною, політичною, культурною та іншими ознаками. Це доводить різницю у рівнях розвитку національних систем ВО, тобто неможливість прямого запозичення досвіду зарубіжних ЗВО

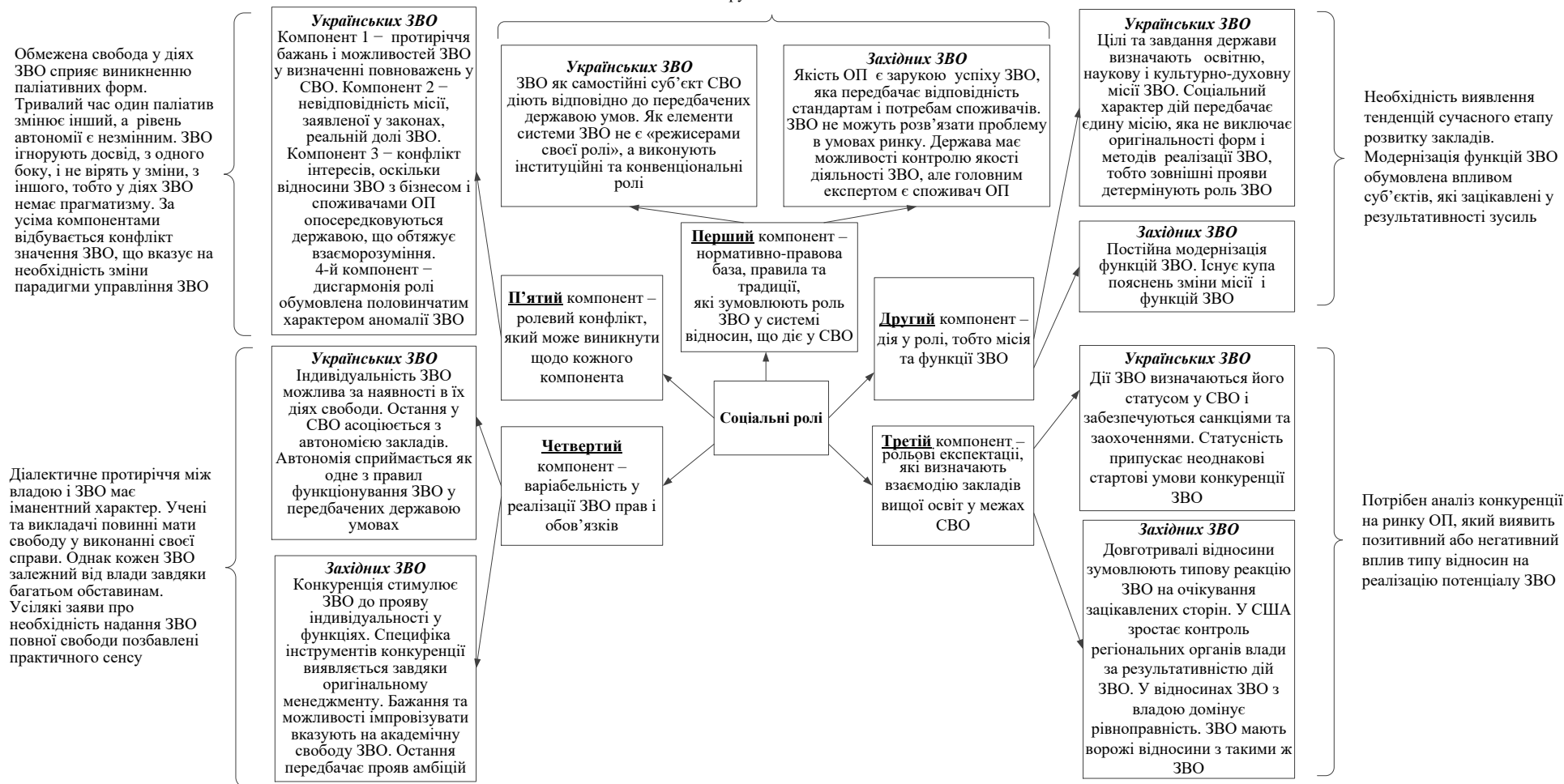

Рис. 2.2. Компоненти соціальної ролі українських ЗВО щодо західних закладів

Компактний огляд компонента доводить, що інституціональний престиж виявився пасткою для ЗВО і національних систем ВО. Світове освітнє співтовариство в осяжному майбутньому буде готове переоцінити значущість рейтингової системи оцінювання ЗВО, за умови, що буде запропонована гідна альтернатива.

Призначення ЗВО у розвитку вищої освіти визначено через поняття «капітал», «субсидії», «трансферти», «капітальні трансферти», «поточні трансферти», «фінансування», «фінансові кошти», «фінансові потоки» [157; 158], що символічно демонструє фінансову складову у діяльності освітніх закладів.

Таким чином, відносини ЗВО бувають партнерськими і суперницькими. Партнерські засновані на різнорідних інтересах, де об'єктом відносин є послуги ЗВО. Сатисфакція інтересів партнерів є якісним параметром діяльності ЗВО. Суперництво виникає на підґрунті однорідних інтересів ЗВО, де об'єктом є споживчі переваги. Наявність ЗВО, що надають ідентичні послуги, є відмітною ознакою їхньої діяльності. Якість ОП є конкурентною перевагою ЗВО. Досягнення високої якості послуг є лейтмотивом діяльності закладу, який одночасно дозволяє максимізувати задоволення потреб партнерів, з одного боку, і здобути тріумф у суперництві, з іншого. При тому, що якість є універсальним якісним параметром, ЗВО розв'язують завдання різного рівня. Частина ЗВО розв'язує завдання міжнародного рівня, частина – національного, а частина – регіонального. Є й такі, що розв'язують завдання усіх рівнів. Наявність рівнів завдань зумовлює специфічні методи і форми досягнення якості ОП, що обумовлює диференціацію ЗВО за параметром «масштаб завдань».

Сучасний курс ЗВО на самодостатність передбачає відносну економічну і політичну незалежність від зовнішнього впливу. Інституційна автономія є одним з методів досягнення самодостатності. Сама по собі автономія не передбачає комерційного успіху, а самодостатність гарантує його, оскільки синтезує наявність бажання та можливості його досягнення. У вітчизняній СВО ніхто не заперечує комерційної ініціативи та автономності ЗВО щодо прийняття рішень. Більше того, підкреслюється необхідність розширення автономії закладів, але при цьому обов'язково згадується необхідність державного нагляду за їх комерційною діяльністю. Такий підхід констатує неспроможність закладів без державної підтримки проводити самодостатню політику.

Отже, вищезазначене дозволяє визначити соціальні функції закладів вищої освіти як діяльність, пов'язану з виконанням обов'язків згідно з інституційними та конвенціональними засадами фінансово-економічного розвитку ВО та відповідно до їхнього статусу у реальних умовах, що дозволяє визначити систему цінностей і цільових завдань закладів вищої освіти для забезпечення прагматизму їхньої діяльності.

2.3. Значущість механізму державного регулювання у розвитку вищої освіти

Апріорі у всіх сферах суспільного життя України держава має діяти від імені соціуму і у його інтересах. ВО не є винятком. Публічна влада в особі МОНУ є активним суб'єктом СВО. Відповідно до чинного законодавства МОНУ виконує функції регулятора відносин ЗВО як постачальників з індивідуумами як споживачами ОП. Історично склалося так, що домінуючу позицію на українському ринку ОП займають державні ЗВО. Будучи провідниками державної політики у цій сфері, ЗВО розраховують на підтримку влади. У цій ситуації держава приречена проводити багатовекторну політику, спрямовану на реалізацію як інтересів споживачів і постачальників ОП, так і інтересів держави. Останні пов'язані з виконанням вищою школою культурної місії, яка передбачає виховання патріотів, які у своїй подальшій професійній і громадській діяльності керуватимуться інтересами суспільства, тобто дбатимуть про добробут населення. Останні роки вітчизняна політика у СВО піддається всебічній критиці. Водночас, як позиції української СВО у світових освітніх рейтингах є нестійкими, системи інших країн щороку їх нарощують. Світовими лідерами є СВО країн, де культивується філософія прагматизму. Отже, для успішності реформування СВО України необхідно з'ясувати причини, які відкидають прагматизм як базову ідею політики її розвитку.

В основу розбудови вітчизняної СВО чверть століття тому було покладено досвід розвинених країн Європи і США, оскільки їх СВО були визнані зразковими щодо оптимального поєднання державного регулювання і ринкового механізму самоорганізації. Очевидно, що за відсутності власного комерційного досвіду, іншого

шляху реформування не існувало як і те, що органи держуправління очолили ринкові реформи у СВО. Через два з половиною десятиліття держава в особі законодавчих і виконавчих органів влади продовжує ініціювати освітні реформи. Досвід реформування не дозволяє безапеляційно стверджувати, що вітчизняна ВО досягла значних результатів на міжнародному рівні, які підвищують її споживчу привабливість. Дотепер в українському суспільстві існує стійкий стереотип щодо більш якісної ВО за кордоном. Підтвердженням цього є щорічне збільшення кількості співвітчизників, які отримують освіту у Польщі та інших країнах Європи. Настільки очевидна проблема свідчить про необхідність усвідомити різницю між механізмами державного регулювання ВО в Україні та розвинутих країнах Європи та США.

Оскільки масштаб проблеми потребує окремого розгорнутого трактату, то для формату параграфу наукової роботи будь-яка антологія праць з вибраної теми є випадковою і неповною. Саме несистематизована добірка праць найліпше відбиває неупереджені погляди професійної спільноти щодо результативності державного регулювання СВО. Державницький підхід є підґрунтям багатьох вітчизняних досліджень ВО. Антошкіна Л. розглядала ВО у контексті суспільних інтересів [192]. Колишко Р. аналізував реформування системи ВО з огляду роботодавців [193]. Шевченко С. опікувався державно-управлінським аспектом якості ВО [194]. Квіт С. говорив від імені держави з урахуванням її інтересів [135]. Кремень В. шукав відповідь на питання, чому і що потрібно змінювати в освіті [134], Дніпров О. визначав концептуальні засади розвитку освіти [136]. Садовенко А., Масловська Л., Серета В., Тимочко Т. визначили місто ВО у сталому розвитку суспільства [195]. Шевляков І. і Бородчук Н. аналізували освітню реформу у контексті зв'язку освіти та ринку праці [196]. Огаренко В. характеризував державне регулювання діяльності ЗВО на ринку освітніх послуг [197]. Яструбський М. пов'язує гармонійний розвиток ЗВО України з державним регулюванням їх діяльності [198]. Автори висловлюють загальну для освітнього співтовариства переконаність у необхідності продовження реформ у СВО. Отже, українську ВО у майбутньому чекають зміни, засновані на прагненні досягти європейських стандартів і власному досвіді реформ за останню чверть століття. Щодо прагматизму результат є не тільки мірилом істинності теоретичних міркувань і благочестя намірів, але і підґрунтям для проектування. Тому необхідно

визначити готовність вітчизняної СВО застосувати прагматичний підхід до змін, заснований на критичному ставленні до помилок і вірі у незмінний успіх.

Іноземні вчені більш критично оцінюють ВО ніж вітчизняні. Міддлхурст Р. (R. Middlehurst) і Тейшейра П. (P. Teixeira) аналізували тенденції, проблеми та національні ознаки управління у ЄПВО [53]. Гуань Д. (J. Guan), Нунез У. (W. Nunez) і Уелш Дж. (J. Welsh) розробили інформаційну підтримку інституційної стратегії ВО [199]. Френсіс Ф. (Ph. Francis) реконструював ЗВО з огляду на майбутню кризу і план реформ ВО [200]. Ділл Д. (D. Dill) аналізував академічні зміни як результат державної політики та університетських реформ [139]. Ель-Кавас Е. (E. El-Khawas) убачав у політиці уряду США прагнення до посилення контролю за діями ЗВО [167]. Рюегг В. (W. Rüegg), Шарль К. (C. Charle) і Гербод П. (P. Gerbod) в історичному аспекті аналізували відносини держави і університетів Європи [201]. Кларк Б. (B. Klark) є класиком підприємництва у ВО [10]. Ендерс Ю. (J. Enders), Де Бур Г. (H. De Boer), Файл Дж. (J. File), Йонгблед Б. (B. Jongbloed) і Вестерхайден Д. (D. Westerheijden) цікавились європейськими реформи ВО [40]. Маасен П. (P. Maassen) зі співавторами вивчав зв'язок соціально-економічних змін і реформ ВО [150]. Кент Р. (R. Kent) характеризував генеалогію та дихотомію відносин держави і ринку у СВО [169]. Бок Д. розглядав роль держави у функціонуванні СВО за правилами [8]. Аналіз публікацій довів єдність думок щодо впливу держави на ВО. Головним є питання щодо меж державних повноважень у СВО, оскільки державне регулювання становить обмежене коло питань. Останні логічно пов'язані, що дозволяє розглянути державне регулювання як цілісний механізм, який відтворює професійні знання вищого рівня.

Наведені публікації певною мірою висвітлюють складові МДР вищої освіти. Поняття «державний механізм» увійшло у лексикон правників і управлінців-державників у ХХ столітті. Пам'ятаючи про полеміку щодо дефініції поняття [202; 203; 204], хрестоматійно «механізм держави» – цілісна ієрархічна система органів державної влади, які реалізують функції та завдання держави [203, с. 185]. Похідним від механізму держави є поняття «механізм державного управління». Методологічного визнання поняття набуло завдяки науковій спеціальності «Механізми державного управління» (шифр 25.00.02), за якою захищено чимало дисертацій [205]. Древаль Ю. назвав «механізмами державного управління»

категорію, яка розкриває сукупність засобів і способів впливу суб'єкта владних повноважень на об'єкт [206, с. 108]. Однак, відповідно до засад методології, наявність дебатів щодо цього словосполучення унеможливило його ідентифікацію як категорії.

Чечель О. певен, що МДР економіки – функція державного управління [207, с. 107]. Поняття «механізм державного регулювання» наявне у численних прикладних дослідженнях. Наприклад, Волошин О. з'ясував МДР розвитку альтернативної енергії, Крупін В. – ЗЕД промислових підприємств, Дружиніна В. – ринку праці, а Чечель О. – економіки [207; 208; 209; 210]. У ЗУ «Про основи національної безпеки України» МДР згадується двічі стосовно природних монополій [211]. Сфера освіти не опинилася поза увагою – у дисертації Карпенко Н. проаналізовано організаційно-економічний МДР розвитку ЗВО в Україні. Вона наполягає на збереженні ролі держави в управлінні системою освіти і дублюванні механізмів ринкового саморегулювання відповідними механізмами адміністративного регулювання [212, с. 194]. Древаль Ю. вважає, що у реформуванні ВО важливого значення набувають механізми управлінського впливу влади [206; с. 108]. Яременко Л. М. з'ясувала організаційно-економічні механізми держуправління ВО в Україні [213]. Отже, з огляду на активну роль держави у задоволенні освітніх потреб осіб (п. 2.1) і наданні ОП (п. 2.2), її регуляторна функція обмежена МДР.

Крупін В. 28 разів застосував словосполучення «складові механізму», оскільки визначення складових уважав завданням формування МДР [209, с. 116]. Дружиніна В. вказала на недостатнє вивчення складових МДР [210; с. 67]. На думку Древаль Ю., побудова механізму має структурно-функціональний характер [206, с. 109]. Чечель О. визначає МДР економіки як систему, що містить набір структурованих компонентів. Формування МДР передбачає визначення компонентів. Отже, системна індукція, завдяки структурним складовим, реконструює МДР вищої освіти. Адитивність системи ВО зводить цей вид індукції до дедукції, тобто МДР має вигляд окремих складових. На рис. 2.3 подано взаємозв'язок складових механізму державного регулювання ВО.

З рис. 2.3 очевидно, що держава – це суб'єкт, а СВО – об'єкт владних відносин. Якщо Крупін В. уважав, що лише деякі складові МДР значно пов'язані

між собою [209, с. 117], то Чечель О. розглядав МДР економіки як систему, що є компонентною структурою, складові якої взаємодіють і взаємозв'язані [207, с. 109]. Зв'язок складових МДР обумовлює логіку їх побудови.

Рис. 2.3. Взаємозв'язок складових механізму державного регулювання ВО

Перша складова – незворотність змін у відносинах держави та вищої школи. Варто погодитися з Чечель О., що механізм розкриває методологію та організацію процесу [207, с. 106], тобто МДР є динамічним. Рюєгг В. констатує, що у XIX столітті секуляризація перетворила університети Європи на світські заклади. Вони стали частиною національної політики, а професор перетворився на службовця світської і бюрократичної держави [201, с. 7]. Протягом багатьох століть ВО еволюціонувала без державного втручання. Перехід був видатною подією для західної вищої школи, оскільки світське підпорядкування істотно обмежувало права і свободи університетів, зокрема майнові. Наслідки переходу відчутні і в наші дні.

На теренах сучасної України у XVI столітті утворено Острозьську, а в XVII столітті Києво-Могилянську академії. Засновані у XIX столітті університети у Києві, Харкові, Львові, Одесі і Чернівцях були світськими навчальними закладами. Через розбіжність у часі секуляризація їх не торкнулася, але у

XX столітті відбулися дві події, які за масштабом перевершили секуляризацію. Перша пов'язана з входом радянської України до складу СРСР та проголошенням курсу на побудову комунізму. В УРСР було створено систему ВО, яка у деяких галузях знань не поступалася розвинутих країнам світу. Друга подія пов'язана з проголошенням суверенності України та визначенням курсу на формування ринкових відносин у всіх сферах суспільного життя, зокрема у СВО. Після обох подій докорінно змінилися відносини держави як з постачальниками, так і зі споживачами ОП. 1991 р. держава очолила реформування ВО і наступну чверть століття була головним реформатором у цій сфері. Порівнюючи еволюцію ВО західної цивілізації з розвитком сучасної вітчизняної ВО, слід зауважити, що в історичному аспекті відносини держави і вищої школи неодмінно потерпають від змін, які ототожнюють рівень розвитку суспільства.

Західна наукова спільнота доводить, що відносини влади і вищої школи перманентно розвиваються [214]. Якщо до середини 1980-х років, на думку Кента Р., дії урядів щодо ВО були стабільними, то у подальшому вони зазнали глибоких змін, оскільки освіта почала сприйматися як важлива економічна складова. Політична еліта країн усвідомила необхідність регулювання СВО, а тому політика набула рис технократії. Відбулися концептуальні зрушення: ВО почала сприйматися як інституційний сектор суспільства, який можна оцінити і регулювати. Перетворення ВО на об'єкт політики зменшило наукову та освітню специфіку та підвищило сприйняття управлінцями. Механізми фінансування та оцінювання ВО набули іншого змісту в термінах державної політики [169, с. 27, 28]. Маасен П. та інші привертають увагу до зростання політичних, соціальних і економічних ролей ВО. Вона розглядається як розв'язання проблем навколишнього середовища, добробуту населення і навіть безпеки життя [150, с. 2]. Влада визнає збільшення значення ВО у сучасному суспільстві, а отже, прагне підпорядкувати її своєму впливу за допомогою методів державного регулювання.

В епоху глобалізації вплив держави на СВО слабшає. Ділл Д. розглядає більшу частину державного регулювання як реакцію на зміни структури ринку під впливом технологічних змін. Автор справедливо зазначає, що Болонські реформи ВО виявилися реакцією на ринкові сили, які знаходяться поза межами контролю окремих ЗВО і країн [139, с. 32]. Наднаціональні інтереси «розмивають» кордони

національних СВО, що «підточує» державні підвалини у цій сфері. Були підписані угоди про співробітництво у галузі ВО між Урядом України та урядами багатьох країн світу. Практична реалізація положень Болонського процесу зажадала прийняття Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 роки. Однією з передумов входження вітчизняної ВО до єдиного європейського та світового освітнього простору було запровадження європейської кредитно-трансферної системи (ECTS), яка є головною вимогою Болонської декларації [215].

Отже, в історичному масштабі у західному суспільстві держава є «новачком», який дотепер шукає своє місце у СВО. Бок Д. наполягає на орієнтації держави на інтереси суспільства, а не ЗВО [8, с. 212]. Протягом двох століть повноваження держави у СВО постійно змінювалися. Подібно до того, як національні інтереси у минулому підкорили ВО, так і в майбутньому наднаціональні або регіональні інтереси можуть перепідпорядкувати юрисдикцію освіти. Передумови такої реформації існують на сьогодні. Принципово інша ситуація виникла в українському суспільстві, де держава продовжує виконувати провідну роль у розбудові СВО. Спільним у розвитку західної та вітчизняної ВО є наявність конфлікту інтересів держави та постачальників і споживачів ОП, який, по суті, є рушійною силою, яка приводить у дію механізм державного регулювання СВО.

Древаль Ю. наголошує, що послідовність дій і певний вид руху є ознаками механізму [206, с. 108]. З огляду на це Дружиніна В. наполягає, що загалом механізм – це сукупність процесів, прийомів, методів, підходів, які сприяють руху всієї системи. Одночасно МДР забезпечує узгодження інтересів учасників державного управління, що постійно взаємодіють. [210, с.68]. Поєднавши дві думки можна резюмувати, що різниця інтересів суб'єктів призводить до руху МДР. Значний рівень розбіжності інтересів суттєво змінює відносини держави із суб'єктами СВО. Це, наприклад, секуляризація в країнах Європи і США або перехід до ринкових відносин у суверенній Україні. Низький рівень розбіжності провокує модернізацію відносин, яка забезпечує функціонування МДР у межах сфери. Ураховуючи думку Древалю Ю., що механізм має ознаки відкритої або закритої системи [206, с. 109], слід віднести МДР ВО до відкритої системи, оскільки він схильний до впливу зовнішнього середовища.

Дилему про первинність матерії і свідомості інтерпретовано у контексті черговості розгляду складових МДР. Оскільки перехід університетів під юрисдикцію світської влади насамперед передбачав зміну ідеології, то друга складова відображає концептуальні засади розвитку СВО. Оскільки держава взяла на себе відповідальність за реформування СВО, то, як зазначено у п. 1.2, за останні 25 років вона побудувала ідеологічну платформу її реформування. По суті, у державних документах (доктринах, програмах і стратегіях) містяться базові теоретичні положення розвитку ВО. Накопичений за роки реформ досвід дозволить українським ученим у досяжному майбутньому позиціонувати як розвиток ВО, так і управління ним відносно відомих моделей.

Стурбованість українського суспільства щодо гідного розвитку ВО передалася усім гілкам влади. Так, 1993 р. КМУ затвердив «Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») (Програма 1) [59]. Президент України затвердив 2002 р. «Національну доктрину розвитку освіти» (Доктрина), 2013 р. – «Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (Стратегія 1), 2015 р. – «Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», яка містить реформу освіти (Стратегія 2) [60; 38; 216]. 2014 р. ВР України прийняла Програму діяльності Кабінету Міністрів (Програма 2), яка теж висвітлювала розвиток ВО [217]. Передбачається, що настільки активні та масштабні дії держави від імені суспільства повинні були мати настільки ж значущі наслідки для громадськості та особи.

Програма 1 визначала стратегічні завдання реформування ВО: перехід до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців; формування мережі ЗВО, яка задовольняла б інтереси особи та потреби кожного регіону і держави в цілому; підвищення освітнього і культурного рівня суспільства; піднесення ВО України на рівень досягнень розвинених країн світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство [59]. За відсутності 1993 р. достатнього досвіду реформування окремі положення сприймаються як декларативні, але обов'язкові до виконання, оскільки схвалені на державному рівні.

Зміст наступних документів більш визначений. Антошкіна Л. вважає, що у Доктрині майже вперше визначено економіку освіти, яка призначена створити сталі передумови для розвитку всіх напрямів галузі для формування високого освітнього рівня українського народу [192, с. 6]. Однак Древаль Ю. зазначає, що у Доктрині не

досить чітко прописано роль основних інститутів суспільства щодо якісного вдосконалення ВО [206, с. 109]. У Стратегії 1 до пріоритетних напрямів державної політики розвитку освіти України віднесено: особистісну орієнтацію, створення для громадян рівних можливостей її здобуття, розвиток системи безперервної освіти та самоосвіти протягом життя, пропаганду здорового способу життя, формування національних і загальнолюдських цінностей, розширення україномовного освітнього простору [38]. У п. 8. Програми 2 подано нову соціальну політику, яка передбачала підвищення якості освіти шляхом установа нових правил акредитації та ліцензування ЗВО, створення незалежної системи оцінювання якості ВО, забезпечення фінансової автономії ЗВО, забезпечення відповідності держзамовлення реальним потребам ринку праці, інтеграції науки та освіти [217]. Отже, окремі складові державної політики з роками набули конкретного змісту. Стратегія 1 і Програма 2 також містили критичні зауваження щодо впровадження освітніх реформ, тобто враховувався набутий досвід.

Метою Стратегії 2 є впровадження європейських стандартів життя та вихід на провідні позиції у світі. Задля цього вектором руху вперед є відповідальність, яка гарантує кожному громадянину доступ до високоякісної освіти. Стратегія 2 передбачає реалізацію 62 реформ і програм розвитку держави, зокрема реформу освіти [216]. Вибраний Україною шлях євроінтеграції зажадав якісної освіти, що вкотре підтверджує ініціативу держави щодо реформування ВО.

Отже, реформування вітчизняної ВО протягом останньої чверті століття відбувалося на концептуальних засадах, визначених різними гілками державної влади. З роками завдяки досвіду державні ініціативи набували більшого прагматизму, спрямування як на потреби суспільства та особи, так і на потреби роботодавців. Щодо роботодавців Колишко Р. вказує, що у сучасних умовах ринок праці є визначальним для формування системи освіти. Зайнятість, інноваційність, гнучкість застосування отриманих знань і навичок є пріоритетами у парадигмі цінностей сучасних соціальних відносин [193]. У Програмі дій щодо реалізації положень Болонської декларації в ВО України визначається, що ринок праці та соціальна політика є найважливішими компонентами досягнення цілей реформ ВО, які є необхідними для забезпечення продуктивності сучасної економіки, тобто увага приділена інтересам роботодавця [215].

Інший підхід до формування концептуальних засад розвитку ВО існує у

розвинених країнах Заходу. Рюєгг В. порівнює у ХІХ столітті французьку модель ВО, засновану на наукових заслугах, владі та престижі професорів, з німецькою, заснованою на конкуренції і свободі [201, с. 7]. Роль держави у змінах СВО, на думку Ділла Д., визначають поняття «неоліберальні реформи», «менеджеризм» і «нове державне управління» (НДУ). Засновані на НДУ реформи мають національні ознаки, оскільки детерміновані історією країн [139, с. 23]. Історія доводить різноманітність форм у єдності принципів розвитку національних СВО. Шарль К. зауважує, що французька, британська і німецька СВО з 1860 по 1940 рр. мали національні атрибути, але в історії цей період знаменується як епоха диверсифікації, експансії та професіоналізації університетів [201, с. 23]. Отже, видове різноманіття підтверджує наявність загальних ознак у національних СВО. Пошук окремого у загальному і навпаки є відмітною ознакою концептуальних засад державного регулювання СВО.

Другою ознакою слід уважати пошук кордонів державного регулювання СВО. Міддлхурст Р. і Тейшейра П. зазначають про роль держави як форми «сприяння і кооперації», коли вона створює умови досягнення ЗВО результатів без втручання у їх діяльність, або як «ринок інженерії», коли вона задіє механізми попиту та пропозиції [53, с. 538]. Формати державного втручання відображають компроміс з механізмом ринкового саморегулювання.

Кларка Б. слід визнати теоретиком ВО, оскільки, на думку Ділла Д., інституціональна модель ВО Кларка Б. трактує зміни ВО як результат державної регламентації ринкових і соціальних норм. Сучасну політику реформ ВО Ділл Д. пояснює впливом «нової інституціональної економіки» [139, с. 22]. Кент Р., посилаючись на Кларка Б., стверджує, що «правила гри» у СВО визначає координація дій держави, ринку і академічної олігархії. Поєднання державних і ринкових ініціатив пронизує політику і суспільну свідомість у світовій СВО. У дискусії щодо дихотомії держави та ринку студенти і ЗВО подані як економічні агенти, а держава – як регулятор їхніх дій. Розширення повноважень держави автор трактує як сукупність можливостей, норм, правил та інституційних відносин, які демонструють ефективність дій уряду [169, с. 25–27]. Остання теза переконує у прихильності західних учених до ідей прагматизму, коли дії уряду демонструють державну політику. Отже, концептуальні засади є своєрідним індикатором життєздатності національної ідеї регулювання СВО. Засновані на досвіді засади

ілюструють постійний пошук досконалих відносин.

Третя складова – комплект інструментів управління щодо реалізації державної політики у СВО. Дружиніна В. погоджується з колегами, що МДР – сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов’язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії, наприклад, системи ВО [210, с. 68]. Перший інструмент – бюрократичний апарат, функції якого реалізують державну політику у СВО. Згідно зі ст. 11 Закону 1, статтям 5 і 62 Закону 4, КМУ є органом виконавчої влади, який через органи місцевого самоврядування здійснює державну політику в галузі освіти. Управління в галузі ВО здійснює центральний орган виконавчої влади – МОНУ [41; 48]; другий – номенклатура ОП, яку неодноразово затверджував КМУ, починаючи з 1996 р. [218 – 221; 55]; третій – процедура прийому до ЗВО, яка здійснюється згідно зі щорічно затвердженими МОНУ Умовами прийому на навчання до ВНЗ України, які є обов’язковими для всіх закладів, незалежно від форм власності та підпорядкування [222; 223]; четвертий – організація діяльності ЗВО, відповідно до Положення про національний заклад (установу) України, затвердженого Указом Президента України [183], Положення про дослідницький університет, затвердженого Постановою КМУ [184]; п’ятий – процедура ліцензування ОП, яка здійснюється згідно із затвердженими КМУ Ліцензійними умовами провадження освітньої діяльності закладів освіти [224]; шостий – процедура акредитації ОП і ЗВО, яка відбувається згідно з Положенням про акредитацію ЗВО і спеціальностей у ЗВО і вищих професійних училищах [225]; сьомий – процедура фінансування СВО. Залежність від фінансування усіх інших інструментів виокремлює її у складову МДР; восьмий – організація наукової діяльності. Держава завжди вбачала у ЗВО кузню підготовки наукових кадрів. Підтвердженням владної турботи є затвердження КМУ майже 20 років тому Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, на зміну якому 2016 р. КМУ затвердив Порядок підготовки здобувачів ВО ступеня доктора філософії та доктора наук у ВНЗ (наукових установах) [226; 227]. Через рік, 2000 р., МОНУ затвердило Положення про здійснення інноваційної освітньої діяльності, останні зміни до якого було внесено 2017 р. [228; 229]. 2013 р. КМУ затвердив Порядок присудження наукових ступенів, який з 31.12.2019 утратить чинність [230; 231]. 2011 р. МОНмолодьспорт України

затвердив Перелік наукових спеціальностей [205]; дев'ятий – забезпечення якості ОП, яке розглядається як складова МДР, оскільки стосується всіх інших інструментів. Отже, українська держава має усі необхідні інструменти для виконання владних функцій заради досягнення результату, прийняттого для суспільства, особистості і ЗВО.

Звертаючись до історії, Гербод П. указує на конфліктність відносин університетів з урядами Європи у XIX ст.–першій половині XX ст. Розбіжності були зумовлені політичними та ідеологічними мотивами, але стосувалися програми підготовки, бюджетів ЗВО і наймання викладачів [201, с. 100]. Світська влада зробила висновки. Міддлхурст Р. і Тейшейра П. виокремлюють інституційний і системний рівні механізму управління ВО. На системному рівні функціонують національні та місцеві міністерства і відомства, наднаціональні органи Євросоюзу, міжнародні організації та органи управління ЗВО. У ЄПВО відповідальність за ВО покладено на департамент уряду на чолі з міністром або розподілено між відомствами [53, с. 530]. Хоч автори і констатують наявність вивіренних часом форм і методів державного управління, однак конфлікт інтересів був відправною точкою у відносинах влади і світських ЗВО.

Сучасна система управління СВО постійно оновлюється. Ендерс Ю. і співавтори пояснюють, що до 1990-х років предметом управління ВО були відносини ЗВО і держави. Їх ускладнення та збільшення кількості ЗВО змінило класичну форму управління з домінантою держави на багатосуб'єктне управління, що дозволило урядам розв'язати проблеми задоволення інтересів суперечливих груп [40, с. 6]. Автори підкреслили здатність системи управління СВО адекватно реагувати на ситуацію, вибираючи оптимальне розв'язання проблем.

Поряд з державними установами, функціонують громадські організації, які захищають інтереси ЗВО. Міддлхурст Р. і Тейшейра П. називають їх буфером між державою та ЗВО. Поряд з міністерством, яке опікується ВО відповідно до законодавства, та відомствами, які фінансують і контролюють якість і зовнішню політику, функціонують об'єднання ЗВО (конференції ректорів, асоціація університетів Європи), які лобіюють інтереси ЗВО, заохочують взаємодію, співпрацю та обмін інформацією щодо практики управління [53, с. 530]. Отже, система управління СВО є симбіозом державних і громадських органів.

Третьою відмітною рисою є розподіл повноважень між держорганами і ЗВО. Шарль К. згадує про гнітючий державний нагляд за університетами у ХІХ столітті, коли призначені державою ректори несли відповідальність за ЗВО [201, с. 57]. Бок Д. наголошує на наявності державних обмежень ЗВО, навіть якщо вони не можуть їх узгодити [8, с. 212]. Міддлхурст Р. і Тейшейра П. підкреслюють законодавче закріплення на інституціональному рівні зв'язку ЗВО з державою. Згідно із загальним підходом рада університету є вищим керівним органом, який підзвітний міністру освіти. Повноваження ради, як і статус Президента, викладено у нормативних актах [53, с. 541]. З огляду на це Ділл Д. вважає, що державна політика покликана стимулювати університети щодо розвитку і реформування колегіальних процесів, зміцнення наукового та навчального потенціалів заради підвищення ефективності ВО. Складність ВО спричиняє невизначеність контролю уряду за наслідками дій університетів. Тому ефективним інституційним базисом є колегіальний механізм управління університетською спільнотою [139, с. 34, 35]. Отже, для МДР властиве поєднання централізованих методів з колегіальним управлінням у ЗВО.

Отже, для цієї частини МДР притаманні такі ознаки: поєднання традиційних форм і методів державного регулювання з діями неурядових організацій, які опікуються інтересами ЗВО; перманентний перерозподіл повноважень держави між рівнями управління; зменшення державного тиску в управлінні СВО; баланс централізації і колегіальності в управлінні ЗВО.

Четверта складова – спроможність держави реалізувати власну політику у СВО. Наявність політики та інструментів її реалізації не гарантує їх втілення у реальність. Цьому є кілька пояснень. По-перше, окремі положення політики позбавлені сенсу. Так, серед заходів пріоритетного розвитку освіти, затверджених Президентом України, КМУ мав здійснити «підтримку входження провідних університетів України до кількості ВНЗ, визнаних у світі» [232]. Однак, жоден уряд не має важелів впливу на світову освітню спільноту щодо визначення досягнень ЗВО. По-друге, перебільшення повноважень органів влади, як-от, покладання на КМУ повноважень щодо прискорення розробки проекту нової редакції ЗУ «Про вищу освіту» [232]. Прискорення відбулося майже через чотири роки і за іншого уряду. По-третє, заздалегідь неможливе для розв'язання завдання,

зокрема у КМУ, доручалося забезпечити навчальною літературою студентів і вдосконалити механізм працевлаштування випускників ЗВО [232]. Брак коштів і відсутність взаємодії з роботодавцями унеможливили виконання цих завдань. Існують приклади, коли держава переглядала задекларовані положення як у випадку з дотриманням строків утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [233] або терміном дії ОКР *мс* [39; 222; 223; 234]. Але огріхи є похідними від бажання досягти більш значних результатів і зовсім не ставлять під сумнів вектор державних реформ.

Зарубіжні дослідники вважають, що політика формується державними органами відповідно до концептуальних засад. Міддлхурст Р. і Тейшейра П. вбачають мету реформування ВО у переході від моделі управління до моделі контролю, у якій держава розробляє правила і політичні цілі та інститути свободи і відповідальності у СВО. Натомість ЗВО звітують перед суспільством за результати. Роль держави стає оцінною, а не директивною. Відбувається перехід від традиційних форм академічного самоврядування до моделі управлінського самоврядування, яка більш ефективна завдяки орієнтації на потреби суспільства і клієнтів [53, с. 538]. По суті, реформується роль держави у СВО, коли модернізуються не функції, а підхід до їх визначення. Переосмислення концепції управління вимагає інформаційного забезпечення для нових функцій держави.

Державна політика уточнює концептуальні засади та визначає вектор розвитку СВО. Міддлхурст Р. і Тейшейра П. помічають перетворення влади у трьох напрямках: угору на наднаціональний рівень; униз до місцевої влади та ЗВО; назовні у бік приватизації. Вони визначають європейські зміни в управлінні ВО гаслом: «Менше влади, більше управління». Зміна ідеології базується на баченні ринку як механізму координації СВО, а державного управління як підходу до модернізації освітніх послуг [53, с. 538]. Логіка однодумців Ендерса Ю. теж заснована на різниці понять «уряд» і «управління». Вони наводять три аргументи зменшення влади на користь управління: фінансовий, коли розширення системи ВО потребує значних державних витрат; ідеологічний, коли відбувається зрушення у бік ринку як механізму координації ВО, а уряди виконують керівну функцію; інтернаціональний, коли глобалізація та європеїзація змінили межі національних систем і порушують питання перед урядами та ЗВО [40, с. 7]. Стратегією

реформування ВО Ділл Д. уважав вивільнення ринкових сил шляхом прийняття конкурентних механізмів розподілу державної підтримки ЗВО та перерозподілу прав на інтелектуальну власність [139, с. 23]. Усі автори впевнені у необхідності переорієнтації ролі держави в управлінні ВО за умови збереження важелів управління. По суті, відбувається боротьба за обмежені державні кошти та преференції ЗВО щодо розпорядження власним прибутком.

Державна політика діалектична за змістом. Ділл Д. наголошує, що національна політика «один розмір підходить усім» з акцентом на «жорсткі» результати наукових досліджень підриває корисну для суспільства інституційну різноманітність. Дослідження довели, що застосовані у сучасній інноваційній політиці форми передавання знань не забезпечують регіонального розвитку. ЗВО світового рівня мають технології і артефакти, які становлять інтерес у глобальному масштабі. Для більшості ЗВО передавання знань відбувається на локальному рівні і залежить від рівня розвитку регіону. ЗВО задіяні у створенні фірм, модернізації галузей, підтримці і розширенні нових сфер діяльності, допомозі у переміщенні промисловості [139, с. 27]. Діалектика полягає в одночасній глобалізації та регіоналізації СВО. Посилення глобальних і регіональних перспектив не позбавляє уряд від обов'язків щодо збереження та зміцнення національних інтересів.

Сучасну державну політику відрізняє утилітарність завдань. Урядові моделі централізованого управління ВО, на думку Міддлхурста Р. і Тейшейри П., змінюються на моделі стратегічного нагляду з вишуканими формами контролю та атестації. Трансформації у Європі спрямовані на автономію і підзвітність, зокрема, виконання державою стратегічних цілей і завдань. Уряди шукають показники оцінювання успіху політики та інституційної результативності [53, с. 541]. Отже, вищезазначені теоретичні уявлення зводяться до рівня звітності, який дозволить уряду на інших позиціях формувати відносини у СВО.

Отже, державній політиці у СВО притаманні ознаки: усвідомлення необхідності зміни повноважень в управлінні СВО; діалектика урахування глобальних і регіональних тенденцій для збереження національних інтересів; пошук компромісу з ринковим механізмом управління; утилітарність завдань під час зміни концепції управління.

П'ята складова – державне фінансування ВО. Вона виникла одночасно з переходом під юрисдикцію світської влади та має виключно фінансово-економічний характер. У документах, які висвітлюють державну політику України у СВО, згадується фінансування. У Програмі 1 корінь «фінанс» мали 23 терміни. Документ містив стратегічні завдання та напрями реформування фінансового забезпечення освіти, а також основні шляхи реформування її фінансового забезпечення [59]. У Доктрині корінь «фінанс» мали 19 термінів. Документ містив основні джерела фінансування освіти, а із шести завдань, спрямованих на високий освітній рівень українського народу, чотири мали фінансове підґрунтя [60]. У Стратегії 1 корінь «фінанс» мали 26 термінів. Фінансове забезпечення системи освіти у документі оцінено як незадовільне. До основних проблем віднесено: низький рівень фінансово-економічного забезпечення ЗВО, слабку мотивацію суспільства та бізнесу до інвестування освіти, наявність фактів неефективного використання фінансових ресурсів. Розробку ефективного механізму фінансово-економічного забезпечення освіти визнано головним завданням. Модернізація системи управління освітою визначала фінансово-економічні заходи щодо автономії ЗВО. Фінансове забезпечення системи освіти передбачало: формування бюджетів закладів з урахуванням чисельності контингенту; багатоканальне фінансування; доведення обсягів фінансування досліджень і розробок ЗВО до рівня не менш як 10 % загальних асигнувань на їх утримання [38]. Куклін О. розкрив фінансові механізми функціонування ВО [235]. Іщук Л. виклав передумови, а Ящук Т. визначив шляхи вдосконалення механізму фінансування ВО [236; 237]. Бескид Й. виділяє ринкову специфіку фінансового механізму ВО [238]. Вахович І. і Волинчук Ю. наголошують на необхідності поліпшення механізму фінзабезпечення ВО [239; 240]. Отже, у державній політиці посилювалося значення фінансового забезпечення освіти.

Основними організаціями, що фінансують, в Україні є адміністратори бюджету (центральні та регіональні урядові установи) та приватний (недержавний) сектор, представлений домогосподарствами та приватними фірмами і корпораціями. Динаміку витрат на ВО характеризують показники «обсяг витрат на ВО фінансовою організацією (джерелом фінансування)» (далі – обсяг), «частка витрат на ВО фінансової організації (джерела фінансування) у загальному обсягу

витрат» (далі – частка), «ланцюговий темп приросту витрат на ВО фінансової установи (джерела фінансування)» (далі – темпи). У табл. 2.2 подано динаміку розподілу витрат на ВО за адміністраторами бюджету у 2013–2016 рр. [78, с. 19, 27, 35, 43, 51, 59, 67, 75, 83, 91].

Як доводять відомості у табл. 2.2, частка державного сектора у загальних витратах ВО протягом чотирьох років була превалюючою. Вона більше ніж удвічі перевищувала частку недержавного сектора. У державному секторі найбільші витрати припадали на МОН України, а у недержавному – на домашні господарства. Щорічно змінювались як загальні обсяги витрат, так і витрати за джерелами фінансування. Наприклад, якщо 2014 р. загальні витрати скоротилися (- 6,87 %), то наступних три роки вони постійно зростали. Незважаючи на скорочення обсягу витрат (- 5,53 %) 2014 р., частка МОН України у загальних витратах збільшилась. На фоні скорочення обсягів витрат 2014 р. збільшились також частки Міністерство охорони здоров'я України та Міністерство аграрної політики України.

Збільшення часток названих міністерств відбувалось за рахунок скорочення часток Міністерства культури і туризму України, Міністерства доходів та зборів України. 2015 р. загальні витрати зросли на 16,08 %, але водночас значно зменшився обсяг витрат і частка Міністерства аграрної політики України, незначно зменшилися частки інших міністерств і відомств, відсутніх у таблиці, а також обласних і місцевих бюджетів. Наступного 2016 р., завдяки зростанню обсягу витрат, збільшилась частка МОН України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України. Паралельно продовжували скорочуватись обсяги витрат і частка Міністерства аграрної політики України і домашніх господарств. Отже, державна політика фінансування значно впливає на розвиток СВО.

Водночас еволюціонували фінансові аспекти законодавчої бази СВО. Так, Закон 1 містив 18 термінів з коренем «фінанс». Згідно з п. 2 Ст. 61 держава зобов'язувалася забезпечити бюджетні асигнування на освіту не менш 10 % національного доходу [41].

Таблиця 2.2

Динаміка розподілу витрат на ВО по адміністраторам бюджету у 2013-2016 рр., тис. грн

Адміністратори бюджету	2013 р.		2014 р.			2015 р.			2016 р.		
	Обсяг	Частка	Обсяг	Частка	Темп	Обсяг	Частка	Темп	Обсяг	Частка	Темп
Державний сектор	31153190,0	69,06	29384449,6	69,94	-5,68	32008956,1	65,64	8,93	36398638,6	69,54	13,71
Центральний уряд	27808586,8	61,65	26215184,6	62,40	-5,73	28616310,6	58,68	9,16	32652481,2	62,38	14,10
Міністерство освіти і науки України	20701672,9	45,89	19556003,1	46,55	-5,53	23388976,9	47,96	19,60	26049465,8	49,77	11,37
Міністерство внутрішніх справ України	794767,9	1,76	737719,3	1,76	-7,18	918810,3	1,88	24,55	1407168,1	2,69	53,15
Міністерство культури і туризму України	642462,7	1,42	92958,7	0,22	-85,53	656397,9	1,35	606,12	693790,4	1,33	5,70
Міністерство охорони здоров'я України	2302539,7	5,10	2202479,7	5,24	-4,35	2721617,2	5,58	23,57	3272934,0	6,25	20,26
Міністерство праці і соціальної політики України	1102,0	0,00	1338,4	0,00	21,45	1541,8	0,00	15,20	1871,9	0,00	21,41
Міністерство аграрної політики України	2105069,9	4,67	1975942,7	4,70	-6,13	13293,0	0,03	-99,33	10887,8	0,02	-18,09
Міністерство фінансів України	2693,6	0,01				3535,7	0,01		5368,6	0,01	51,84
Міністерство доходів та зборів України	228218,5	0,51	2787,5	0,01	-98,78	14814,3	0,03	431,45	167769,5	0,32	1032,48
Інші міністерства та відомства	1030059,5	2,28	1112524,9	2,65	8,01	897323,5	1,84	-19,34	1043225,1	1,99	16,26
Обласні бюджети/ Місцевий бюджет	3344603,3	7,41	3169265,1	7,54	-5,24	3392645,5	6,96	7,05	3746157,4	7,16	10,42
Недержавний сектор	13955196,6	30,94	12626895,3	30,06	-9,52	16758692,6	34,36	32,72	15945303,3	30,46	-4,85
Приватні фірми та корпорації	702981,2	1,56	755007,1	1,80	7,40	758145,2	1,55	0,42	832546,8	1,59	9,81
Домашні господарства	13252215,4	29,38	11871888,2	28,26	-10,42	16000547,4	32,81	34,78	15112756,5	28,87	-5,55
Усього	45108386,6	100,00	42011344,9	100,00	-6,87	48767648,8	100,00	16,08	52343941,9	100,00	7,33

У Законі 2 37 термінів мали корінь «фінанс». Цей Закон визначив фінансові засади функціонування системи ВО. З'явився розділ XI, який регулював фінансово-економічні відносини в системі ВО. Ст. 64 присвячена державному фінансуванню ЗВО [43]. Корінь «фінанс» у Законі 3 мав 51 термін. У преамбулі вказано, що Закон 3 встановлював основні фінансові засади функціонування системи ВО. У ст. 71 зосереджені базові засади фінансування ЗВО, зокрема у п. 1 вказано, що фінансування державних ЗВО здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг [39]. Примітно, що 70 термінів у Законі 4 мали корінь «фінанс», тобто фінансові аспекти у освіті набували значення. Зідно з п. 1 ст. 5 освітня політика держави трактує фінансування як інвестицію в людський потенціал, сталий розвиток суспільства і держави. Фінансова автономія закладів освіти, відповідно до ст. 6, є засадою державної політики. Розділ X присвячено фінансово-економічним відносинам у сфері освіти, зокрема у п. 1 ст. 78 вказано, що державні асигнування на освіту складатимуть не менше ніж 7 % ВВП з коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел [48]. Письменна Т. визначила пріоритети державної політики у фінансуванні системи освіти в Україні [241]. Отже, у законодавчій площині теж посилюється значущість фінансових аспектів в освіті.

Держава сформувала фінансові інструменти. Так, ЗВО відповідно до статусу можуть надавати фізичним та юридичним особам платні послуги в галузі ВО за умови забезпечення провадження освітньої діяльності. Перелік послуг визначається КМУ [61]. На державному рівні схвалено механізм формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів [242]. Терещенко Г. і Чернюк О. погоджуються з думкою, що управління державними фінансами нерідко сприймається як суто технічний процес розподілу фінансових ресурсів, у тому числі через бюджет [243, с. 121].

Аналізуючи європейську ВО на початку ХХ ст., Шарль К. звертає увагу на збільшення фінансової залежності університетів від держави. Гербод П. вважає фінансову та матеріальну залежність університетів від політичних систем загальним правилом багатовікового розвитку ВО Європи [201, с. 60, 87]. Сьогодні це питання актуальне на усіх континентах. Френсіс Ф. звертається до законодавців

США, які опікуються фінансовими витратами і користю державної ВО. Нестача коштів змушує президентів державних ЗВО шукати інші джерела фінансування. Багато країн стикаються із щорічними недофінансуванням ВО, яке оцінюється мільярдами доларів США [200, с. 3, 20]. Кларк Б. зазначає, що Університет Уоріка отримав вигоду, усвідомивши ненадійність і ворожість партнерства з урядом Великобританії щодо фінансування [10 с. 67]. Проблема фінансового дефіциту загальна, але кожен ЗВО намагається знайти свій шлях її розв'язання.

Дефіцит породжує системи розподілу обмежених ресурсів. Ділл Д. критикує конкурсний розподіл урядом фінансів, оскільки збільшується розшарування системи ВО, а ресурси концентруються у науковій сфері. У країнах ОЕСР і США фінансування освіти і науки зосереджено у певних ЗВО. Автор указує, що субнаціональні і регіональні влади фінансують дослідження ЗВО як засіб стимулювання розвитку економіки. Проте органам місцевого самоврядування бракує політичної волі та досвіду, щоб завдяки експертному оцінюванню фінансувати найбільш гідні проекти. Ділл Д. вважає, що ЗВО потрібні стимули для досліджень і консультацій, орієнтованих на розуміння балансу можливостей закладів і потреб місцевої економіки [139, с. 24, 25, 27]. Зміщуючи акценти з національного на регіональний рівень, уряд шукає компроміси фінансування. Відбувається перманентне коригування державної політики, орієнтоване на результат.

Отже, прийнявши ВО під юрисдикцію, держава взяла на себе турботу про неї, передусім у частині фінансування. Брак коштів указує на нездатність держави належно опікуватися ВО. Тому дії уряду спрямовані на модернізацію цього інструменту.

Шоста складова – забезпечення якості освітніх послуг. Якість послуг ЗВО – здатність задовольняти освітні потреби особистості – відображає економічний зміст цієї частини механізму. Українська держава завжди пильнувала за якістю ВО, оскільки мала різнобічні засоби контролю за її дотриманням, а також засоби її підвищення. У ст. 1 Закону 3 під якістю ВО розуміється «відповідність результатів навчання вимогам, установленим законодавством, відповідним стандартом ВО та/або договором про надання ОП», а під якістю освітньої діяльності – «рівень організації освітнього процесу у ЗВО, що відповідає стандартам ВО, забезпечує

здобуття особами якісної ВО та сприяє створенню нових знань». У розділі V подано компоненти забезпечення якості ВО: система забезпечення якості (ст. 16); статус, повноваження, склад, напрями діяльності, галузеві експертні ради та фінансування Національного агентства із забезпечення якості ВО (ст. 17–22); незалежні установи оцінювання та забезпечення якості ВО (ст. 23); ліцензування освітньої діяльності (ст. 24); акредитація освітньої програми (ст. 25) [39]. Більшість статей присвячено діяльності НАЗЯВО [233], що вказує на його домінування у майбутньому щодо забезпечення якості ОП.

Освітня діяльність у ЗВО за освітніми програмами відповідає стандартам ВО, визначеним у Методичних рекомендаціях щодо розроблення стандартів ВО, затверджених МОНУ [244]. Отже, усі компоненти забезпечення та контролю якості освітніх послуг стандартизовані на державному рівні. Високий і загальний рівень стандартизації передбачає наявність формальних ознак якості, які не дозволяють застосувати творчий підхід до навчання і наукових пошуків.

Зарубіжні вчені розглядають якість як конкурентну умову ОП. Міддлхурст Р. і Тейшейр П. убачають основні тенденції реформ ЄПВО у законодавчих змінах щодо заснування ЗВО і змін їх правового статусу. Перерозподіл повноважень між державою та університетами зумовив оновлення механізмів регулювання, зокрема системи акредитації [53, с. 238]. Отже, на думку зарубіжних колег, акредитація – інструмент забезпечення якості ВО.

Науковці США дбайливо ставляться до системи акредитації. Френсіс Ф. зазначає, що організації з акредитації ретельно контролюють якість стандартних програми ЗВО. Незалежну акредитацію здійснюють шість регіональних органів, які визнані Міністерством освіти і Радою з акредитації ЗВО, та близько 80 органів з акредитації [200, с. 21]. Ель-Кавас Е. вважає акредитаційні агенції США частиною державної відповідальності. Мережа регіональних агенцій охоплює країну, а їх оцінні коментарі гарантують якість ВО. Автор говорить про понад 60 агенцій з оцінювання якості навчальних дисциплін і програм підготовки медиків, юристів, інженерів [167, с. 291]. Відсутність критики не означає, що система бездоганна, а лише свідчить, що вона влаштовує як державу, так і ЗВО.

Європейці більш критичні, ніж американці. Гербод П. стверджує, що уряди Європи з XVIII до XIX століття регулювали ВО за допомогою національних

стандартів викладання медицини, права, мистецтва, а також науки. Модернізація ЗВО вимагала викладання нових навчальних дисциплін і відмови від старих. Автор характеризує державне втручання у ВО у зазначений період як агресивне і навіть імперативне [201, с. 90]. Характеризуючи сучасність, Ділл Д. переконаний у надмірній витратності зовнішньої експертизи та акредитації навчальних програм, задіяних у європейській політиці якості. Згодом вони втрачають ефективність, оскільки колегіальність забезпечення якості суперечить тенденції підвищення автономії ЗВО [139, с. 34]. Альтернативи акредитації не існує, а тому уряди і ЗВО шукають прийоми і методи підвищення її результативності.

Отже, діючи в інтересах суспільства і людини, органи державного управління опікуються якістю ВО. Акредитація як інструмент державного піклування ще не вичерпала можливості, а тому уряди і ЗВО співпрацюють у напрямі вдосконалення прийомів і методів реалізації цього інструменту.

Сьома складова – звітність ЗВО як умова оновлення концепції, політики, інструментарію. Систему статистичної звітності у вітчизняній СВО побудовано за радянських часів. У червні 1956 р. Міністерство вищої освіти СРСР увело основні форми первинної документації і внутрішньовузівської звітності, пов'язаної з прийомом і навчанням студентів. Рада Міністрів СРСР у березні 1961 р. затвердила Положення про вищі навчальні заклади СРСР, згідно зі ст. 57 якого ЗВО були зобов'язані здійснювати статистичну звітність [245]. У січні 1969 р. Рада Міністрів СРСР затвердила Положення про вищі навчальні заклади СРСР. Згідно зі ст. 72 цієї постанови ЗВО повинен був здійснювати статистичний облік [246]. П'ять разів, 1976, 1980, 1981, 1982, 1989 роках Постановами Ради Міністрів СРСР внесені зміни і доповнення до цього Положення, але жодного разу вони не стосувалися змісту ст. 72 [247 – 251]. Стислий екскурс в історію переконує, що багатьом поколінням адміністраторів ЗВО і викладачів прищеплювалася культура проведення як оперативної, так і статистичної звітності. Основним споживачем інформації були виконавчі органи державної влади, які використовували її для складання планів, оскільки економіка за радянських часів мала планово-директивний характер.

У сучасних умовах господарювання інформація про ринкову ситуацію, окрім держави, необхідна як ЗВО, які обґрунтовують якісні і кількісні параметри ліцензій на надання послуг [194, с. 193], так і споживачам для вибору ОП і ЗВО. Форма

державного статистичного спостереження № 2-3нк «Звіт ВНЗ на початок навчального року» є «довгожителем статистики», оскільки вона майже не змінилася з радянських часів. При цьому її постійно модернізують з урахуванням нагальних завдань. Починаючи зі звіту на початок 2008/2009 н. р., утратив чинність Наказ Держкомстату № 483 від 17.08.2004 щодо затвердження форми державного статистичного спостереження № 2-3нк на підставі Наказу Держкомстату № 333 від 03.09.2007 у якому затверджено нову редакцію цієї форми та Інструкцію щодо її заповнення [252; 253]. Важливість статистичних спостережень доводить поява ст. 72 «Освітня статистика» у Законі 4 [48].

Як відповідь на виклик сучасних технологій і можливостей мережі інтернет, з 2012 р. запрацювала ЄДЕБО. З офіційних джерел відомо, що це – державний освітній електронний реєстр, який призначений для забезпечення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб інформацією в галузі освіти. Власником ЄДЕБО є держава, розпорядником та власником її відомостей і даних є МОНУ [254]. Згідно з Наказом Держстату України 2012 р. форма державного статистичного спостереження № 2-3 нк «Звіт вищого навчального закладу на початок 20__ / __ навчального року» формується за допомогою ЄДЕБО. Дані вносяться ЗВО до відповідного інтерфейсу ЄДЕБО [255].

Державна установа «Український центр оцінювання якості освіти» проводить тестування і накопичує дані про результати ЗНО. Інформаційна база центру також містить інформацію щодо освітніх і наукових досягнень абітурієнтів, підготовчих відділень, пільгових категорій абітурієнтів тощо. З 2008 р. ЗНО через сертифікати дозволяє подати документи до ЗВО, що уніфікує систему вступу, унеможлиблює здирицтво, забезпечує рівні права на вступ. Все це дозволило зменшити кількість питань щодо правдивості поданої інформації [256]. Потенційними споживачами ОП затребувані відомості Інформаційної системи «Конкурс», яка має форму сайту, який здійснює моніторинг вступних кампаній до ЗВО. Сайт дозволяє абітурієнту відстежувати свою позицію у рейтингових списках під час вступу за даними ЗВО за допомогою ЄДЕБО [257]. Отже, інформаційне забезпечення слід визнати підґрунтям реформування вітчизняної СВО.

Гербод П. наголошує на історичному корінні звітності. У другій половині ХІХ ст. в Європі існували вимоги (якість, акуратність, об'єктивність) до складання

щорічної фінансової звітності університетами. Винятком були гранди автономії Оксфорд і Кембридж, які могли дозволити певну апроксимацію до кінця ХІХ століття [201, с. 117]. Дослідивши звітність країн у транснаціональному вимірюванні, Міддлхурст Р. і Тейшейра П. виявили тенденції: інтерес урядів до відповідальності визначає форми звітності ЗВО; створення у багатьох країнах органів, відповідальних за підготовку звітної інформації для цілей уряду, абітурієнтів та їх батьків, майбутніх роботодавців; відповідальність урядів асоціюється із якістю ВО, а тому звітність орієнтована на вимоги акредитації [53, с. 540, 541]. Автори вбачають у звітності метод відповідальності європейських урядів щодо забезпечення якості ВО.

Ель-Кавас Е. помічає, що на початку 1980-х років у США відбувся фундаментальне зрушення у відносинах між державою та ВО. Низький рівень градації університетських програм і недостатня турбота ЗВО про якість успішності студентів обумовили появу інституціональної підзвітності. Зміни ставлення до звітності у ВО обумовили політику держави. Епізодичні звіти уряду, у яких зазначалися рік створення ЗВО і списки дипломів, перетворилися на всебічні річні звіти. Проведення ЗВО звітності було ознакою зміни політики. Ефект виявився 1983 року завдяки публікації у ЗМІ рейтингу коледжів, який жваво обговорювався. Уведення звітності у 1980-ті роки переорієнтувало діяльність ЗВО на державні потреби. За 20 років уряд навчився керувати системою звітності, яка сьогодні є його потужним знаряддям. Звітність дозволяє уряду розв'язувати проблеми якості та результативності фінансування ЗВО. Сьогодні більшість держав публікує оцінки ефективності діяльності ЗВО, які поширюються у школах і ЗМІ, тобто підзвітність має інтернаціональний характер [167, с. 288–290, 295, 300, 301]. Автор не є адептом звітності, а лише коментує її причини та наслідки.

У професійному середовищі подані різні версії пояснення активізації звітності. Ендерс Ю. та інші вбачають у звітності форму контролю якості, яка свідчить про перетворення державного контролю на інституційне управління заради ефективності та здатності реагувати на потреби суспільства [40, с. 5]. На думку Гуань Д., Нунез У. і Уелш Дж., зацікавлені у діяльності ЗВО державні координаційні ради, органи акредитації та установи, що здійснюють інституційний рейтинг у США, оцінюють якість програм підготовки і ЗВО залежно від їх типу та

розміру. ЗВО надають інформацію про вступ, демографію студентів, результативність навчання і т. д. Державні установи аналізують вплив інституційної політики на студентів та їх батьків, викладачів і співробітників, членів рад директорів, правників і громадських діячів. Звітність корисна і для адміністрації ЗВО [199, с. 135, 136]. Автори пояснюють збір інформації турботою держави про якість навчання у ЗВО. За допомогою інформації держава встановлює зворотний зв'язок, який демонструє дієвість інституційної політики у ЗВО.

Сприйняття звітності ЗВО ілюструє реакція громадських організацій, які представляють їх інтереси. Ель-Кавас Е. наголошує на активності цих фондів на етапі впровадження звітності. Створена 1986 року Американською асоціацією державних коледжів і університетів (AASCU) комісія розробила рекомендації щодо звітності ЗВО. 1985 року Асоціація американських коледжів (AAC) опублікувала доповідь з питань реформи звітності ЗВО. Американська асоціація ВО (AANE) визначила тип питань і відповідей звітності. 1984 року ААНЕ організувала національну конференцію з оцінювання ЗВО і щорічно спонсорує її проведення. ААНЕ видає ревію, які містять коментарі експертів щодо оцінювання. Журнал, видаваний ААНЕ, популярний серед тих, хто цікавиться питаннями звітності [167, с. 292]. Огієнко О. підкреслює значний вплив неурядових організацій на розвиток американської ВО [258, с. 133–134]. Отже, ЗВО були готові до співпраці з урядом, оскільки не сприймають звітність як утиск своїх прав і свобод.

Звітність зведена у ранг державної політики щодо ЗВО, що визнає досвід рушійною силою МДР. Таке позиціонування звітності означає функціонування МДР за принципом «від досягнутого», що передбачає еволюційний розвиток ЗВО. Звітність забезпечує поступальний розвиток ВО, що дозволяє державі модифікувати форми і методи, зберігаючи принципи функціонування МДР.

Отже, вживання понять «механізм фінансування», «фінансова автономія», «джерела фінансування», «фінансова установа», «фінансовий дефіцит», «фінансова звітність» [157; 158] для доведення значущості МДР у розвитку ВО слід сприймати як формальний доказ наявності фінансового сенсу у всіх складових механізму.

Висновки до розділу 2

1. Контент-аналіз змісту нормативно-правових актів доводить наявність у держави розуміння місця та ролі споживачів освітніх послуг у розвитку СВО. Позиціонування споживачів у системі координат сфери вищої освіти свідчить, що їх ставлення до реформ не розглядається як головна умова їх успішності. Заактовані різними гілками державної влади, нормативні риси поведінки споживачів одночасно відрізняються різноманітністю аспектів дій і єдністю суті, яка передбачає підпорядкування інтересів особистості інтересам держави, суспільства та бізнесу. Наявність критичних зауважень у нормативно-правових актах і в оцінках провідних фахівців викликає сумніви щодо реальності нормативних аспектів поведінки споживачів послуг. Зауваження підтверджують гіпотезу щодо недооцінювання ролі споживачів у здійсненні освітніх реформ.

2. Риси поведінки споживачів освітніх послуг було досліджено окремо, а разом вони складають цілісну картину, яка оцінює їх здатність до самостійних дій з урахуванням реалій ринку. Підставою для вибору освітніх послуг є егоцентричні устремління особи, прагнення до підвищення цінності професійно-кваліфікаційних якостей. За допомогою поєднання навчання з роботою індивід оптимізує споживання освітньої послуги. Доступність послуг визначається зовнішніми умовами, які не дозволяють попиту значно перевищувати пропозицію. Поведінка споживачів освітніх послуг набуває відповідальності, що підвищує їх якість. Риси споживання освітніх послуг – окремий випадок державної політики мерітократії.

3. На всіх континентах протягом трьох останніх десятиліть під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників відбулися докорінні зміни діяльності ЗВО. Їхні дії більш прагматичні, орієнтовані на ринкові потреби і державні програми регулювання витрачання бюджетних коштів. Наявність трансформацій слід визнати якісною відмінною ознакою діяльності ЗВО. Вітчизняним ЗВО притаманна «короткозорість», оскільки щороку вони орієнтуються на платоспроможний попит. Нерозуміння закладами ситуації, що склалася на ринках освітніх послуг і праці, передбачає, що без підтримки держави ЗВО не здатні забезпечити результат, який би задовольнив потреби особистості, суспільства і бізнесу. Переконавання у

нездатності і небажанні закладів діяти масштабно і перспективно делегує державі функції управління ВО.

4. Слід констатувати, що наявність конфлікту в бажанні ЗВО досягти якості ОП зумовлена усіма типами відносин і різним масштабом розв'язуваних завдань. Визнання наявності конфлікту свідчить про готовність його усунення, але при цьому суспільство, споживачі та ЗВО повинні модернізувати відносини щодо масштабу розв'язуваних завдань. Усунення конфлікту є відмітною ознакою діяльності закладів. Примітно, що українська освітянська політика виключає наявність у ЗВО сумнівів щодо правильності визначеної мети, шляхів, способів і методів її досягнення. Їм невідомі альтернативні варіанти свого фінансово-економічного розвитку. За довгі роки склалися стереотипи діяльності ЗВО, відхилення від яких загрожує негативними наслідками. Заклади освіти звикли до відсутності або нестачі чого-небудь, що їм належить мати згідно з нормативно-правовими актами.

5. Метод системної індукції дозволив виділити складові як фрагменти цілісного МДР вищої школи України та країн Європи і США. Зумовлюючи і доповнюючи одна одну, складові МДР забезпечують поступальний фінансово-економічний розвиток СВО. З урахуванням соціально-політичних цілей МДР базується на економічних відносинах влади і суб'єктів СВО. На відміну від України, Західні держави не опікують споживачів і постачальників освітніх послуг, а вказують вектори фінансово-економічного розвитку СВО. Повсюдно уряди країн контролюють якість, а також використання фінансів, які виділяє на освітні потреби. МДР застосовує економічні важелі впливу на ВО.

6. Професійній думці іманентний сумнів щодо дієвості МДР освіти. Дискутується будь-який аспект державного регулювання СВО. Держава звела звітність у ранг державної політики у СВО. Наявність звітності дозволяє уряду адекватно реагувати на зміни у СВО, зберігаючи баланс інтересів сторін. Функціонування МДР у країнах Європи і США слід сприймати як альтернативу інноваційним і радикальним реформам СВО України, які протягом чверті століття спрямовані на пошуки єднання інтересів суспільства, особистості, бізнесу і ЗВО.

Основні наукові результати розділу 2 опубліковані в працях [133, 137, 170, 214].

Список використаних джерел [8, 9, 10, 19, 38, 39, 40, 41, 43, 48, 53, 55, 59, 60, 61, 78, 114, 115, 117, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258].

РОЗДІЛ 3
НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ПРАГМАТИЗМУ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Використання трудового потенціалу підприємств як характеристики прагматизму споживачів освітніх послуг

Визначення часу та місця виникнення дисбалансу на ринку праці є прерогативою істориків. З перетворенням робочої сили на товар гіпотетично уможливився його дефіцит або надлишок на ринку праці. Протягом століть людство не в змозі розв'язати проблему безробіття. Кожне покоління економістів розробляє оригінальні «рецепти» зменшення дисбалансу на ринку праці. Сьогодні, коли економіка знань набула визнання, авангардними є питання, пов'язані із взаємодією СВО та ринку праці. Академічна спільнота нарікає на слабкі «сигнали» від ринку праці щодо кількісного та якісного складу підготовки фахівців. ЗВО шукають нові, досконаліші форми співпраці з роботодавцями. Водночас роботодавці дорікають вищій школі щодо неналежного орієнтування на потреби ринку праці, на потурання інтересам особи, яка вибирає «модні» професії. Відсутність дієвої взаємодії між цими сферами суспільного життя пояснюється поведінкою третьої сторони – особи, яка, приймаючи рішення щодо вибору майбутньої професії, ігнорує ситуацію на ринку праці. ЗВО, держава і роботодавці не можуть спонукати індивіда до вибору професії та кваліфікації, які будуть затребувані на ринку праці. Свобода вибору професії врівноважується утилітаризмом мотивації, заснованої на потребах роботодавців у кадрах певної професії та кваліфікації. Прагматизм у діях споживачів ОП означає орієнтування на потреби ринку праці у висококваліфікованих кадрах. За цих обставин виникає необхідність кількісного вимірювання прагматизму в діях споживачів ОП завдяки використанню символічного інтеракціонізму, який зосереджується на осмисленні та аналізі соціальних взаємодій, в їх символічному значенні.

Словосполучення «професійно-кваліфікаційна» є суміжним для ринків ОП і праці. Поняття «професійно-кваліфікаційна структура (ПКС) кадрів» у СВО означає спрямованість на потреби роботодавців. Короткова Л. та авторський колектив вважали, що система підготовки кадрів гнучко й оперативно реагує на зміни у ПКС кадрів [163, с. 184]. Шкандибіна Т. побудувала зовнішню модель ЗВО, яка враховує регіональну ПКС зайнятих [259, с. 158]. Гладкова В. називає професійно-кваліфікаційну характеристику прагматичним результатом підготовки майбутніх учителів [260, с. 146]. Бандур С. уважав, що ПКС робочої сили залежить від виду економічної діяльності і характеру виробництва [261, с. 6]. У публікаціях ПКС ілюструє не якості особи, а узагальнені характеристики ринку праці різних рівнів.

Поняття «професійно-кваліфікаційний дисбаланс» (ПКД) і «професійно-кваліфікаційна збалансованість» (ПКЗ) використовуються для ілюстрації стану ринку праці. Короткова Л. спільно з колегами повідомляє, що у галузях виникла диспропорція між затребуваними професіями та кваліфікованими фахівцями [163, с. 5]. Ідеться про галузевий рівень, який, апріорі, унеможлиблює з'ясування прагматичності поведінки особи. Дружиніна В. багаторазово вживає словосполучення «професійно-кваліфікаційні» щодо умов функціонування і забезпечення збалансованості місцевого ринку праці. Авторка використала кластерний аналіз професійно-кваліфікаційних характеристик учасників для узагальнення місцевого ринку праці [262, с. 174–189]. Гільорме Т. розглянув професійно-кваліфікаційні вимоги до кадрів [263]. Ястремська О. і Геращенко І. доводять доцільність узгодження рівнів конкурентоспроможності людських ресурсів та підприємств на ринку праці [264]. Родічева І. аналізує ПКД з огляду регіонального ринку праці [265]. Антонюк В. і Амоша О. розглядають стан галузевого ринку праці [266]. Проблему дисбалансу науковці пояснюють недосконалістю системи ВО, а не поведінкою індивідумів, які вибирають ОП. Якщо безробіття кількісно, то ПКД якісно-кількісно переконує у відсутності прагматичності в діях споживачів ОП. Особа нездатна вигідно продати професійні знання і навички на ринку праці.

Такі вчені як: Будякова О., Кляус Д., Кратт О., Слоква М., Почтовюк А., усіляко визискують ідею професійно-кваліфікаційної відповідності (ПКВ) якостей працівника вимогам посади [267; 268; 269; 270; 271]. Будякова О. з'ясувала сенс трудових відносин залежно від типу професійно-кваліфікаційного партнерства на

внутрішньофірмовому ринку праці [267]. Почтовюк А. розглянув якісний і кількісний зміст ПКВ фахівців з ВО для задоволення потреб економіки [271]. Цей підхід дозволяє використати ПКВ для визначення рівня прагматизму у діях споживачів ОП. Кратт О. і Будякова О. вважають вдалу реалізацію кадрової політики підприємства необхідною умовою та якісною характеристикою ПКЗ регіонального ринку праці [270, с. 203]. Тобто ПКЗ, на їх думку, є результатом трудових відносин. Бандур С. теж стверджував, що саме на підприємствах формується ПКС попиту і пропозиції на робочу силу [261, с. 6]. Оскільки трудові відносини відображають інтереси сторін, то ПКВ гіпотетично ілюструє баланс інтересів. Специфіка робочої сили як товару полягає у слабкій передбачуваності вибору особою майбутньої професії. Тому вибір роботодавця залежить від освітніх бажань працівника. Отже, ПКВ більшою мірою демонструє реалізацію інтересів працівника щодо прагматичності вибору професії.

Гільорме Т. визнає цей тезис, ототожнюючи професійно-кваліфікаційний склад кадрів із соціально-професійною якістю робочої сили [263, с. 20]. Шкандибіна Т. неодноразово підкреслює, що система управління ЗВО формує пропозицію освітніх послуг і пропозицію випускників [259, с. 158]. Відділяючи одну пропозицію від іншої, авторка підкреслює: наявність двох об'єктів купівлі-продажу; ізолюваність двох процесів у часі та просторі; відсутність першого процесу унеможлиблює другий. Суспільство, на думку Кляуса Д., запобігає ситуації, коли більшість працівників не реалізує професійно-кваліфікаційні якості, а працедавці не задовольняють аналогічні потреби. В умовах ринку держава не примушує сторони соціально-трудова відносин до партнерства [268, с. 12]. Добровільний характер трудових відносин у котре доводить, що ПКВ слід визнати характеристикою прагматизму споживачів ОП.

Отже, ПКС – це якісно-кількісна характеристика ситуації на ринку праці, ПКД – це явище, притаманне ринку праці. Ринок – це, передусім, персоніфіковані відносини, а тому ПКС і ПКД – похідні поняття від ПКВ. Амбівалентність полягає у тому, що прагматизм поведінки споживача ОП виявляється за межами СВО. Його рівень залежить від того, наскільки особа зможе реалізувати знання і вміння, отримані у ЗВО. Результативність діяльності ЗВО оцінює не споживач ОП, а роботодавець через задоволення професійно-кваліфікаційних потреб. За цих міркувань варто знайти метод оцінювання міри затребуваності роботодавцем

професійно-кваліфікаційних амбіцій працівника.

Підгрунття ПКВ складають поняття «професія» і «кваліфікація». У міжнародній практиці застосовуються поняття «заняття» і «професія». Ознакою професії є високий рівень кваліфікації та професійної підготовки. Короткова Л. та інші узагальнюють дефініції терміна «професія». Під «професією визначеною» вони розуміють діяльність чи сукупність видів професійної діяльності, доступ до якої чи робота за якою регулюється законами, підзаконними актами або адміністративними розпорядженнями щодо професійної кваліфікації [163, с. 12–14]. Згідно з Класифікатором професій ДК 003:2010 (Класифікатор), професія – здатність особи виконувати подібні роботи, які вимагають певної кваліфікації, а кваліфікація – здатність виконувати завдання та обов'язки відповідної роботи [272]. У документі про професійну підготовку кваліфікація визначається через назву професії. Першою ознакою кваліфікації є рівень освіти. У ст. 1 Закону 3 кваліфікація визначена як «офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей відповідно до стандартів ВО, що засвідчується відповідним документом про ВО [39]. Отже, ці поняття визначено у законодавчих документах, що свідчить про однозначність трактувань їх суті.

Необхідно зазначити, що для оцінювання персоналу підприємства у частині особистісній здатності співробітників вирішувати певний клас професійних завдань застосовується поняття «компетенція» (від лат. *competere* – відповідати, підходити) [273].

У ст. 30 Закону України «Про освіту» визначено [41], а у розділі II Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) охарактеризовано освітньо-кваліфікаційні рівні: кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр [42]. у Листі МОН України «Про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)» ОКР подано відповідно до рівня акредитації ЗВО [274]. У подальшому згідно зі ст. 5 Закону 3 діють такі освітньо-професійні ступені ВО, які прийшли на зміну ОКР: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук [39]. Отже, ОКР відповідає складовій «кваліфікація» ПКВ.

Згідно зі ст. 1 Закону 3 спеціальність – складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка [41]. Сучасну номенклатуру ОП подано у Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка

здобувачів ВО [55].

Виявлення рівня прагматизму у діях споживачів ОП зобов'язує формалізувати ПКВ через відображення її складових у статистичних і управлінських системах підзвітності, що дозволяє створити інформаційну базу для обчислення показників. Короткова Л. та інші наголошують на створенні професійних стандартів, які у межах конкретного виду професійної діяльності визначають вимоги до змісту й умов праці, кваліфікації та компетентності робітників за різними кваліфікаційними рівнями [163, с. 7]. У нормативних документах відсутні чітке визначення терміна «штатний розпис» та уніфікована для всіх підприємств форма розпису. Винятками є бюджетні організації, для яких відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» визначено, що типова форма штатного розпису установи затверджується Мінфіном України [140]. Штатний розпис містить перелік посад. У посадовій інструкції вказується професія згідно з Класифікатором [272].

Професійно-кваліфікаційні якості робітника формально підтверджуються документом про освіту (дипломом), у якому вказується спеціальність та ОКР.

Термінологія наукової публікації передбачає складні мовні конструкції. Проте використання аббревіатур словосполучень, наприклад, ПКВ або ОП, не дозволяє повною мірою досягти семантичної ємності. Ясності і точності викладення надають символи, запозичені з математичної логіки. Носія професійно-кваліфікаційних якостей позначено символом « X_{mk} », а носія професійно-кваліфікаційних потреб – « Y_{mk} ». Професійну складову якостей працівника позначено символом « α_x », а кваліфікаційну – « β_x », де нижній індекс указує на носія якостей. Професійну складову потреб роботодавця позначено символом « α_y », а кваліфікаційну – « β_y », де нижній індекс указує на носія потреб.

Для визначення ПКД Родічева І. як показник пропозиції у секторі використовує «чисельність безробітних або пошукувачів певної групи», а з іншого боку, показник «попит на ринку праці певного сектора» [265, с. 6]. Відповідно до показників розрахунків характеризує дисбаланс потенційного сукупного попиту та пропозиції. Посилання на «сектор» передбачає приналежність професії і

кваліфікації, але безробіття може бути інтерпретовано неоднозначно: як нездатність знайти роботу за професією і кваліфікацією і як небажання працювати не за професією і кваліфікацією. Наявність дуальності не дозволяє робити висновок про прагматизм споживчого вибору особою ОП.

Поєднання α_x і α_y ($\alpha_x : \alpha_y$), β_x і β_y ($\beta_x : \beta_y$) дозволяє визначити типи ПКВ. Професійна відповідність може бути повною, якщо якості працівника цілком задовольняють потреби роботодавця, наприклад, працівник має спеціальність «Маркетинг» та обіймає посаду, яка передбачає наявність аналогічної професії ($\alpha_x = \alpha_y$). Професійна відповідність може бути частковою, якщо якості працівника не повністю задовольняють потреби роботодавця, наприклад, працівник має спеціальність «Маркетинг», і обіймає посаду, яка передбачає наявність спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», яка належить до тієї ж сфери знань, що і «Маркетинг» ($\alpha_x \approx \alpha_y$). Професійної відповідності може і не бути, якщо працівник має спеціальність «Маркетинг», але обіймає посаду, яка передбачає спеціальність «Біологія» ($\alpha_x \neq \alpha_y$). Учені Будякова О., Кляус Д., Кратт О., Слоква М., Почтовюк А. використовували вищеназвані комбінації співвідношень для розв'язання особливих завдань, не пов'язаних з прагматизмом поведінки споживачів ОП [267; 268; 269; 270; 271]. Вони вважали, що відносини працівника і роботодавця у межах комбінації однорідні. Це не зовсім правильно, оскільки у межах однієї комбінації може бути поєднання різних ОКР, що передбачає різні рівні прагматизму.

За допомогою правила комбінаторики у табл. 3.1 визначені дев'ять типів (від *A* до *R*) ПКВ і значення коефіцієнту k^m освітнього прагматизму у кожному типі *m* [275]. При цьому одиницею вимірювання k^m є частка від одиниці, що відповідає стовідсотковому прагматизму.

У табл. 3.1 подані три групи типів залежно від ступеня відповідності. Першу складають типи *A*, *B* і *C*. Тип *A* демонструє вищий рівень прагматизму в поведінці особи, оскільки посада, яку він обіймає, цілком відповідає його професійним претензіям. У цьому разі ВО дозволила особі обійняти посаду, яка відповідає її фінансовим очікуванням. Тип *B* характеризує поведінку особи як гіпертрофований прагматизм, який частково порушує паритет інтересів у стосунках з роботодавцем. У

цьому разі оплата праці працівника гіпотетично перевищує рівень його кваліфікації, але при цьому роботодавець згоден примиритися із ситуацією. Тип *C* ілюструє вимушений прагматизм працівника, коли він добровільно поступається кваліфікацією через обставини. Кратт О. і Будякова О. зазначають, що для української економіки характерна ситуація, коли висококваліфіковані фахівці працюють не за фахом або обіймають посади, що не потребують високої кваліфікації. Роботодавці прагнуть заощадити на висококваліфікованих фахівцях, які в умовах обмеженого вибору змушені погоджуватися на невідповідні умови [270, с. 204, 205].

Таблиця 3.1

Типи професійно-кваліфікаційної відповідності

Професія		Кваліфікація		Тип <i>m</i> ПКВ	Коефіцієнт k^m
$\alpha_x : \alpha_y$		$\beta_x : \beta_y$			
Повна відповідність	$\alpha_x = \alpha_y$	Повна відповідність	$\beta_x = \beta_y$	<i>A</i>	1,00
	$\alpha_x = \alpha_y$	Повна невідповідність	$\beta_x < \beta_y$	<i>B</i>	0,81-0,90
	$\alpha_x = \alpha_y$	Повна невідповідність	$\beta_x > \beta_y$	<i>C</i>	0,61-0,70
Часткова відповідність	$\alpha_x \approx \alpha_y$	Повна відповідність	$\beta_x = \beta_y$	<i>D</i>	0,80
	$\alpha_x \approx \alpha_y$	Повна невідповідність	$\beta_x < \beta_y$	<i>E</i>	0,51-0,60
	$\alpha_x \approx \alpha_y$	Повна невідповідність	$\beta_x > \beta_y$	<i>F</i>	0,41-0,50
Повна невідповідність	$\alpha_x \neq \alpha_y$	Повна відповідність	$\beta_x = \beta_y$	<i>G</i>	0,25
	$\alpha_x \neq \alpha_y$	Повна невідповідність	$\beta_x < \beta_y$	<i>H</i>	0,11-0,20
	$\alpha_x \neq \alpha_y$	Повна невідповідність	$\beta_x > \beta_y$	<i>R</i>	0,01-0,10

Другу групу складають типи *E* і *F*. Тип *D* споріднений з типом *A*, але рівень прагматизму значно нижчий. Типи *E* і *F* споріднені відповідно до типів *B* і *C* за умови зниження рівня прагматизму на «одну сходинку». Третю групу складають типи *G*, *H* і *R*, які через $\alpha_x \neq \alpha_y$ свідчать про низький рівень або повну відсутність прагматизму у поведінці споживачів ОП.

Коефіцієнт k^m освітнього прагматизму у типі *A* (k^A) дорівнює 1, що вказано у табл. 3.1. Коефіцієнти прагматизму інших типів мають однозначне або інтервальні значення. Останні обумовлені наявністю підтипів ПКВ, які демонструють різноманіття СТВ у межах типу. Однозначні значення коефіцієнтів

демонструють однорідність СТВ щодо підтипів. Інтервали типів ПКВ не мають спільних меж, що підкреслює принципову відмінність СТВ у кожному з них.

Метафорично типи ПКВ тотожні сімом кольорам, що уособлюють сім електромагнітних хвиль. Хвилі мають довжину, до того ж вершини сусідніх хвиль не збігаються одна з одною. Оскільки хвилі фігурально відображають типи, у межах їх інтервалів присутні підтипи ПКВ. Кольорова гама прагматизму поведінки особистості щодо формування професійно-кваліфікаційних якостей налічує сімдесят п'ять відтінків – підтипів *nm* ПКВ, які подано у табл. 3.2.

Ознакою виокремлення підтипів є співвідношення різних ОКР щодо якостей працівника та потреб роботодавця. ОКР позначені символами: *кр* – кваліфікований робітник, *мс* – молодший спеціаліст, *б* – бакалавр, *(м/с)* – магістр або спеціаліст. Для посад, що не потребують професійних знань, запроваджено ОКР «некваліфікований робітник» (*нкр*), який знаходиться за офіційними межами.

Логіка ієрархії підтипів така: рівень освітнього прагматизму бакалавра, посада якого вимагає рівня *мс* ($b_x > mc_y$), вищий, ніж бакалавра, який працює кваліфікованим робітником ($b_x > kp_y$). Чим більша різниця у ОКР, тим нижче значення коефіцієнта k^{nm} , який застосовано для позначення рівня освітнього прагматизму підтипу ПКВ, наприклад, $k^{A.1}$ – коефіцієнт підтипу *A.1* (табл. 3.2).

У табл. 3.2 подані 75 підтипів, а, отже, ця кількість СТВ гіпотетично може бути у досліджуваному колективі. У ході дивергенції не варто постійно вживати термін «підтип», оскільки символи *A.3*, *D.5* та інші мають однозначне тлумачення в обмеженому інформаційному просторі. Тільки підтипи типу *A* відображають абсолютний прагматизм споживачів ОП незалежно від професії і кваліфікації, наприклад, $m/c_x = m/c_y$ і $нкp_x = нкp_y$ демонструють однаково абсолютний прагматизм. Підтипи, які складають типи *B* і *G*, теж мають один рівень прагматизму. Логіка побудови інших підтипів така: збільшення порядкового номера підтипу означає зниження рівня прагматизму через більшу різницю у рівнях кваліфікації.

Характеристика підтипів ПКВ

Співвідношення β_x і β_y	Співвідношення α_x і α_y					
	$\alpha_x = \alpha_y$		$\alpha_x \approx \alpha_y$		$\alpha_x \neq \alpha_y$	
	Підтип <i>пт</i>	k^{nm}	Підтип <i>пт</i>	k^{nm}	Підтип <i>пт</i>	k^{nm}
1	2	3	4	5	6	7
$(m/c)_x = (m/c)_y$	A.1	1,0	D.1	0,80	G.1	0,25
$\bar{b}_x = \bar{b}_y$	A.2	1,0	D.2	0,80	G.2	0,25
$mc_x = mc_y$	A.3	1,0	D.3	0,80	G.3	0,25
$kp_x = kp_y$	A.4	1,0	D.4	0,80	G.4	0,25
$нкp_x = нкp_y$	A.5	1,0	D.5	0,80	G.5	0,25
$нкp_x < (m/c)_y$	B.1	0,90	E.1	0,60	H.1	0,20
$kp_x < (m/c)_y$	B.2	0,89	E.2	0,59	H.2	0,19
$нкp_x < \bar{b}_y$	B.3	0,88	E.3	0,58	H.3	0,18
$mc_x < (m/c)_y$	B.4	0,87	E.4	0,57	H.4	0,17
$kp_x < \bar{b}_y$	B.5	0,86	E.5	0,56	H.5	0,16
$нкp_x < mc_y$	B.6	0,85	E.6	0,55	H.6	0,15
$\bar{b}_x < (m/c)_y$	B.7	0,84	E.7	0,54	H.7	0,14
$mc_x < \bar{b}_y$	B.8	0,83	E.8	0,53	H.8	0,13
$kp_x < mc_y$	B.9	0,82	E.9	0,52	H.9	0,12
$нкp_x < kp_y$	B.10	0,81	E.10	0,51	H.10	0,11
$kp_x > нкp_y$	C.1	0,70	F.1	0,50	R.1	0,10
$mc_x > kp_y$	C.2	0,69	F.2	0,49	R.2	0,09
$\bar{b}_x > mc_y$	C.3	0,68	F.3	0,48	R.3	0,08
$(m/c)_x > \bar{b}_y$	C.4	0,67	F.4	0,47	R.4	0,07
$mc_x > нкp_y$	C.5	0,66	F.5	0,46	R.5	0,06
$\bar{b}_x > kp_y$	C.6	0,65	F.6	0,45	R.6	0,05
$(m/c)_x > mc_y$	C.7	0,64	F.7	0,44	R.7	0,04
$\bar{b}_x > нкp_y$	C.8	0,63	F.8	0,43	R.8	0,03
$(m/c)_x > kp_y$	C.9	0,62	F.9	0,42	R.9	0,02
$(m/c)_x > нкp_y$	C.10	0,61	F.10	0,41	R.10	0,01

Наприклад, рівень прагматизму підтипу $B.1$ ($нкp_x < m/c_y$) набагато перевищує рівень підтипу $B.10$ ($нкp_x < kp_y$), оскільки підтип $B.1$ означає, що робітник, який не має професійних знань і навичок, обіймає посаду, яка передбачає наявність повної ВО, що передбачає вищий рівень прагматизму, ніж коли некваліфікований робітник обіймає посаду кваліфікованого робітника, що реальніше, однак менш прагматично через різницю в оплаті, рівень прагматизму підтипу $C.1$ ($kp_x > нкp_y$) перевищує рівень підтипу $C.10$ ($m/c_x > нкp_y$), оскільки бути кваліфікованим працівником і виконувати некваліфіковану роботу менш неприємно і не вигідно, ніж здобувши повну ВО з надією на великий заробіток, виконувати некваліфіковану роботу з мінімальним рівнем заробітку.

Визначення підтипів ПКВ дозволило застосувати метод шкалування для вимірювання рівня прагматизму поведінки споживачів ОП. Якщо у табл. 3.1 подано інтервали шкали коефіцієнтів k^m типів, то у табл. 3.2 – коефіцієнти k^{nm} підтипів ПКВ. Підтипи типів A і R відповідають у край високому або в край низькому рівням прагматизму. Типи мають інтервали рівня прагматизму, у яких підтипам присвоєно коефіцієнти, що дорівнюють відповідній частці в інтервалі типу.

Чисельність осіб, яких віднесено до типу m ПКВ, позначимо n^m , де верхній індекс указує на певний тип ($A, B, C, D, E, F, G, H, R$). Аналогічно чисельність осіб, яких віднесено до підтипу nm , позначимо n^{nm} , де верхній індекс указує на певний підтип ($A.1 \div A.5; B.1 \div B.10; C.1 \div C.10; D.1 \div D.5; E.1 \div E.10; F.1 \div F.10; G.1 \div G.5; H.1 \div H.10; R.1 \div R.10$). Наприклад, символом n^A позначимо чисельність осіб, яких віднесено до типу A , символом $n^{A.1}$ – чисельність осіб, яких віднесено до підтипу $A.1$. Загальну чисельність осіб на підприємстві або у структурному підрозділі позначено N . Очевидно, що коефіцієнт освітнього прагматизму у підтипі nm матиме вигляд k^{nm} , де верхній індекс указує на певний підтип. Відповідно до таблиці 3.2, наприклад, $k^{A.1} = 1$, а $k^{B.3} = 0,88$.

Згідно з прийнятими позначеннями формула для коефіцієнта K загального рівня освітнього прагматизму у підрозділі (приймаючи до уваги останню освіту працівника) може бути подана у вигляді:

$$K = \frac{1}{N} \sum_{nm=1(A1)}^{75(R10)} k^{nm} n^{nm}. \quad (3.1)$$

У формулі (3.1) кількість додатків згідно застосованого методу шкалування дорівнює кількості підтипів ПКВ (табл. 3.2), тобто дорівнює 75.

Отже, дивергенція освітнього прагматизму з урахуванням типізації СТВ за ознакою відповідності професійно-кваліфікаційних якостей працівника вимогам роботодавця надає можливість визначити значення людського капіталу. Її застосування дозволяє типізувати СТВ за ознаками відповідності спеціальності та кваліфікації за дипломом професії та кваліфікації за посадою. Виокремлення трьох значень відповідності за кожною ознакою визначає дев'ять типів ПКВ (табл. 3.1), а співвідношення освітньо-кваліфікаційних рівнів у дипломі та за посадою продукує ієрархію підтипів у типі (табл. 3.2), де кожному підтипу відповідає коефіцієнт освітнього прагматизму. Визначення рівня прагматизму дозволяє з'ясувати якісні та кількісні орієнтири розвитку СВО, які дозволять повніше задовольнити потреби особи.

З урахуванням очевидності користі професійно-кваліфікаційної відповідності для з'ясування рівня освітнього прагматизму існує обставина, яка обмежує використання цього методу у розв'язанні цього завдання. Його сутність полягає у тому, що на момент обстеження спеціальність і кваліфікація працівника за дипломом збігаються з вимогами посадової інструкції, хоча саме ця освіта у особи може бути не першою і навіть не другою. Йдеться про те, якою мірою наявність декількох професійних освіт характеризує освітню прагматичність особи. Якщо кілька десятиліть тому таких осіб було небагато, то на сьогодні ситуація принципово змінилася. Окремі ситуації переросли в явище, яке справедливо слід уважати сучасною тенденцією розвитку СТВ в Україні. Першопричиною виникнення і формування тенденції є доступність професійної освіти всіх рівнів. Як зазначено у п. 1.2, ринковий принцип «попит породжує пропозицію» за умови доступності зробив ВО масовою. Існує думка, що друга професійна освіта, особливо вища, підвищує конкурентоспроможність людини на ринку праці. Тенденція охоплює всі сфери діяльності, але безпосередньо зачіпає СВО і СТВ. Саме у СТВ реалізується освітній потенціал особи. Ступінь реалізації освітнього потенціалу визначає доцільність другої професійної освіти.

У сучасному суспільстві існує стійкий стереотип щодо освіти протягом усього

життя. Так, Лібанова Е. вважає, що стрімке «старіння» знань у постіндустріальній економіці потребує налагодження системи підвищення кваліфікації (перекваліфікації) кадрів після отримання первинної освітньої підготовки» [276, с. 15]. Дубасенюк О. визначає впровадження безперервної освіти як тенденцію реформ західних СВО [277, с. 138]. Цей вид освіти набуває різних форм. Шанскова Т. називає синонімічні терміни до безперервної професійної підготовки – «перманентна освіта», «підвищення кваліфікації», «перекваліфікація», «підготовка і перепідготовка кадрів». Терміни стосуються післядипломної освіти, що забезпечує навчання протягом життя і раціонально поєднує освіту із самоосвітою. Авторка відокремлює другу ВО від стажування, спеціалізації чи підвищення кваліфікації [278, с. 132]. Різноманіття форм і методів свідчить про різноманітність СТВ. Останні передбачають обставини, що зумовлюють необхідність поглиблення знань або їх диверсифікацію. Залишається невирішеним питання, за чиєї ініціативи відбувається оновлення знань?

Питання вигідності професійної освіти загалом і післядипломної зокрема не є оригінальним. На думку Шевченко Л., професійна освіта належить «до змішаних благ», а точніше – до суспільно-приватних благ. Причому, з підвищенням рівня освіти приватний ефект навчання набуває більшої значущості, порівняно із суспільним ефектом». Автор упевнений, що сплачувати за ВО повинен економічний суб'єкт, який отримує користь від ВО [279, с. 7, 8]. Палехова В. також зазначає, що на державному рівні популярності набула точка зору, що ВО корисна насамперед для особи, а потім для суспільства, тож має бути привабливою для приватного інвестування [280, с. 27]. Калінічева Г. розглядає три пов'язані аспекти освітніх цінностей: державний, суспільний і особистісний. Утілення в Україні гуманістичної концепції ВО визначає її сенс як умови особистісного самоствердження відповідно до унікальних здібностей людини. Авторка відносить прагматизацію до викликів сучасної ВО [281, с. 148]. Остання передбачає підпорядкування ВО утилітарним прагненням особи отримати значний заробіток. Щодо цього Палехова В. зазначає, що інвестиції у людський капітал компенсуються збільшенням доходів – значна частина зарплати залежить від освіти та досвіду робітника [280, с. 25]. Шанскова Т., порівнюючи першу та другу ВО, визначає мотивацію другої «чітко обумовленим життєвим досвідом», що реалізується «за кошти фізичних і юридичних осіб» [278, с. 133]. Якщо перша

професійна освіта взагалі визнається суспільно-державним та особистісним благом, то друга (особливо ВО) переважно є благом для особи.

Слід припустити, що інтереси особи в отриманні другої освіти домінують. Так, Калінічева Г. пояснює проблеми ВО «складнощами працевлаштування випускників ЗВО, а також тим, що значна частина їх працює не за спеціальністю або перенавчається (здобувають другу ВО) одразу після закінчення основного навчання» [281, с. 148]. Слід погодитися з авторкою, що друга освіта є вимушеною процедурою адаптації особи до потреб роботодавця. Друга освіта, по суті, визнає незатребуваність першої і, таким чином, визнає низький освітній прагматизм, коли особа не отримала віддачі від інвестицій у першу професійну освіту. Надані логічні та емпіричні докази пояснюють цю тезу.

Ідеальними слід визнати СТВ, у яких професійно-кваліфікаційні якості працівників задовольняють професійно-кваліфікаційні потреби роботодавців. Це перша умова ідеальності. Друга умова ідеальності – досягнення першої умови з першої спроби. Якщо особа знайшла «своє місце у житті» з другої або наступної спроби, то напевно ці СТВ можуть бути визнані ідеальними на думку працівника. Останній доклав зусиль, які не були, на його думку, вдалим, інакше не було б другої професійної освіти. Отже, друга освіта визнає непотрібність першої, що доводить низький рівень освітнього прагматизму у поведінці особи. Для характеристики підтипів у додатках А, Б і В подано відомості про професійну освіту (α_x і β_x) працівника (за наявності кількох освіт), яка переважно відповідає вимогам посади. Інформацію у цих додатках подано станом на жовтень 2016 р. Номер працівника у першій колонці таблиці відповідає номеру у штатному розписі підрозділу підприємства.

Рівень освітнього прагматизму другої освіти визначається мірою відхилення від ідеалу, тобто, надається відповідь на питання, якою мірою вона сприяє реалізації професійно-кваліфікаційних амбіцій робітника. Водночас амбіції мають два параметри: перший – професійні якості працівника, що відповідають спеціальності за дипломом [55]; другий – його кваліфікаційні якості, що відповідають ОКР за дипломом [42].

Відповідність професійно-кваліфікаційних якостей працівника вимогам роботодавця за першою і другою освітою дозволяє визначити три номінації осіб.

До першої номінації віднесено осіб, професійні якості яких за першою і другою освітою не відповідають професійним вимогам посади, яку вони обіймають на момент дослідження. Якщо коефіцієнт k^{on} освітнього прагматизму особи у ідеальних СТВ дорівнює одиниці ($k^{on} = 1$), то стосовно осіб, віднесених до цієї номінації, він дорівнює нулю ($k^{on} = 0$), оскільки не реалізовані їхні професійні якості, незалежно від ОКР. Не має значення, чи особа двічі марно отримала ОКР *кр*, чи *м/с*, чи поєднала різні рівні, оскільки це був її вільний вибір, відповідно до можливостей та обставин.

До другої номінації віднесено осіб, професійні якості яких за першою освітою відповідають вимогам посади, а за другою можуть не відповідати вимогам посади. У табл. 3.3 подано характеристики k^{on} осіб, які належать до другої номінації.

Таблиця 3.3

Характеристики k^{on} осіб, які належать до другої номінації

ОКР за посадою	ОКР за дипломом								k^{on}
	Перша освіта				Друга освіта				
	<i>кр</i>	<i>мс</i>	<i>б</i>	<i>м/с</i>	<i>кр</i>	<i>мс</i>	<i>б</i>	<i>м/с</i>	
<i>кр</i>	X				X				0,5
<i>кр</i>	X					X			0,4
<i>кр</i>	X						X		0,3
<i>кр</i>	X							X	0,2
<i>мс</i>		X			X				0,6
<i>мс</i>		X				X			0,5
<i>мс</i>		X					X		0,4
<i>мс</i>		X						X	0,3
<i>б</i>			X		X				0,7
<i>б</i>			X			X			0,6
<i>б</i>			X				X		0,5
<i>б</i>			X					X	0,4
<i>м/с</i>				X	X				0,8
<i>м/с</i>				X		X			0,7
<i>м/с</i>				X			X		0,6
<i>м/с</i>				X				X	0,5

У табл. 3.3 k^{on} осіб, які мають однакові ОКР першої та другої освіти, дорівнює 0,5, тобто у два рази менший, ніж в ідеальних СТВ. Однаковий ОКР означає, що особи у два рази більше за ідеальний формат СТВ компенсуватимуть витрати на освіту. Якщо ОКР другої освіти вищий, ніж ОКР першої, то значення k^{on}

зменшується на 0,1 відносно 0,5 для кожного більшого рівня. Так, значення k^{on} для ОКР *мс* першої освіти і ОКР *б* другої становить 0,4, а для ОКР *м/с* другої – 0,3. Зменшення k^{on} пояснюється більшими витратами на освіту, порівняно з тим, коли ОКР обох освіт рівні. Навпаки, якщо ОКР другої освіти менший за ОКР першої, то значення k^{on} збільшується на 0,1 відносно 0,5 для кожного нижчого рівня. Так, значення k^{on} для ОКР *б* першої освіти і ОКР *мс* другої становить 0,6, а для ОКР *кр* другої – 0,7. Це пояснюється меншими витратами на освіту, ніж за однакового ОКР обох освіт.

У разі, якщо ОКР обох освіт не відповідає ОКР посади, слід керуватися правилом № 1: значення k^{on} знижується (збільшується) на 0,1 від 0,5 за кожен рівень відхилення за кожною освітою. Наприклад, якщо на посаді, що вимагає ОКР *кр*, працює особа, ОКР першої освіти якої становить *мс*, а другої – *б*, то $k^{on} = 0,5 - 0,1$ (за першу освіту) $- 0,2$ (за другу освіту) $= 0,2$. Необхідно врахувати випадок, коли посаду, що вимагає ОКР *кр*, обіймає особа, яка має повну ВО (ОКР *м/с*) за першою освітою, що професійно відповідає посаді. Значення k^{on} у цьому випадку за першою освітою буде знижено з 0,5 до 0,2, оскільки ОКР *кр* на 3 рівні нижчий за ОКР *м/с*. Далі особа отримує другу ВО, професійний профіль якої не відповідає посаді, тобто значення k^{on} знижується ще на 0,3 і досягає (-0,1). Оскільки негативні значення k^{on} позбавлені сенсу, то його значення дорівнює нулю.

До третьої номінації належать особи, друга освіта яких за професійною ознакою відповідає вимогам посади, а перша може не відповідати. У табл. 3.4 подано характеристики k^{on} осіб, які належать до третьої номінації.

У табл. 3.4 значення k^{on} осіб, які мають однакові ОКР обох освіт, дорівнює 0,5. Якщо ОКР першої освіти перевищує ОКР другої, значення k^{on} зменшується на 0,1, порівняно з 0,5 для кожного більшого рівня.

Так, значення k^{on} для ОКР *кр* другої освіти і ОКР *мс* першої становить 0,4, а для ОКР *б* першої – 0,3. Навпаки, коли ОКР першої освіти нижче за ОКР другої, значення k^{on} збільшується на 0,1, порівняно з 0,5 кожного нижчого рівня. Так, значення k^{on} для ОКР *мс* першої освіти і ОКР *б* другої становить 0,6, а для ОКР *кр* – 0,7.

Характеристики k^{on} осіб, які належать до третьої номінації

ОКР за посадою	ОКР за дипломом								k^{on}
	Перша освіта				Друга освіта				
	<i>кр</i>	<i>мс</i>	<i>б</i>	<i>м/с</i>	<i>Кр</i>	<i>мс</i>	<i>б</i>	<i>м/с</i>	
<i>кр</i>	X				X				0,5
<i>кр</i>		X			X				0,4
<i>кр</i>			X		X				0,3
<i>кр</i>				X	X				0,2
<i>мс</i>	X					X			0,6
<i>мс</i>		X				X			0,5
<i>мс</i>			X			X			0,4
<i>мс</i>				X		X			0,3
<i>б</i>	X						X		0,7
<i>б</i>		X					X		0,6
<i>б</i>			X				X		0,5
<i>б</i>				X			X		0,4
<i>м/с</i>	X							X	0,8
<i>м/с</i>		X						X	0,7
<i>м/с</i>			X					X	0,6
<i>м/с</i>				X				X	0,5

Логіка змін значень k^{on} для осіб, які належать до третьої номінації, подібна до логіки стосовно осіб, які належать до другої, тобто діє вищезазначене правило № 1.

Вищевикладений метод обчислення освітнього прагматизму особи передбачає персоналізацію СТВ, що накладає обмеження на його використання. Підприємства та організації із чисельністю осіб, які мають кілька професійних освіт, біля кількох сотень не потребують персоналізації відносин для обчислення освітнього прагматизму. З урахуванням такого обмеження нижче запропоновано знеособлений метод, який дозволяє розв'язати завдання за умови зміни масштабу явища.

У знеособленому методі для позначення відповідності професійних якостей працівника, згідно зі спеціальністю за дипломом, потребам роботодавця відповідно до спеціальності, вказаної у посадовій інструкції, використано символи: «=» означає, що спеціальність за освітою відповідає вимогам посади; «≈» означає, що спеціальність за освітою частково (у межах однієї галузі знань) відповідає вимогам посади; «≠» означає, що спеціальність за освітою не відповідає вимогам посади.

Наявність кількох професійних освіт передбачає їх конфігурацію. Наприклад, $кр = +мс =$, означає, що особа має два дипломи про освіту, спочатку вона отримала робітничу професію за спеціальністю, яка відповідає вимогам посади, а потім закінчила коледж за спеціальністю, яка теж відповідає вимогам посади; конфігурація $мс \neq +б = +с \approx$ означає, що особа має три документи про освіту, по-перше, вона закінчила коледж за спеціальністю, яка не відповідає вимогам посади, потім отримала диплом бакалавра за спеціальністю, яка відповідає вимогам посади, і насамкінець – повну ВО за спеціальністю, яка частково відповідає вимогам посади. Отже, у конфігурації освіти її етапи вказані у хронологічній послідовності.

Для визначення рівня освітнього прагматизму за знеособленим методом застосовано коефіцієнт $k^{ок}$, де верхній індекс позначає освітню комбінацію. Вимоги i -тої посади передбачають строк навчання за ОКР $t^{noc,i}$. Наявність груп дозволяє впорядкувати освітні комбінації щодо терміну навчання за ОКР, який вимагає посада. Наявність декількох освіт апіорі передбачає, що загальний термін навчання за комбінацією перевищує термін згідно з ОКР за посадою. Якщо вимоги посади за спеціальністю і ОКР тотожні параметрам диплому про освіту, вибір особою освіти є абсолютно прагматичним, наприклад, комбінація освіт $б = +с =$ за посадою, яка вимагає ОКР $с$. Наявність ОКР $б$ слід уважати зайвою формальністю, оскільки повна ВО передбачає факт базової. Значення $k^{б=+с=}$ дорівнює 1,0. Абсолютно непрагматичною слід уважати людину, професійно-освітні якості якої максимально перевищують вимоги посади, наприклад, якщо особа працює кваліфікованим робітником і має комбінацію освіт $мс \approx +б \neq +с \neq +кр =$.

Отже, як критерій прагматизму поведінки особи щодо вибору професійної освіти слід уважати зайво витрачений час відносно виконуваних функцій. Характеризуючи вибір товару, Путнам Х. нагадує про цінність Канта Е., яка іменується автономією і передбачає цінність шансу вибору як свободи дії, а не результату, який буде отримано під час його реалізації [282, с. 22]. Однак наявність кількох освіт свідчить, що громадяни України не тільки вільні у виборі освіти, але мають можливості його реалізувати. Відсутність освітньої дискримінації слід уважати вагомими здобутком українського суспільства.

Стандартизація термінів навчання згідно з п. 3. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) [42] дозволяє згрупувати освітні комбінації за ознакою «загальний термін навчання». Кількість груп за загальним терміном навчання вказує на рівні освітнього прагматизму. Загальний термін навчання позначимо символом t^{OK} , де верхній індекс ілюструє комбінацію освіт.

Отже, коефіцієнт k^{OK} освітньої прагматичності є часткою від ділення одиниці як значення абсолютної прагматичності на відношення t^{OK} до t^{noc} , яке вказує на відносне перевищення фактичного терміну t^{OK} навчання згідно з документами про освіту над необхідним за посадою терміном t^{noc} навчання:

$$k^{OK} = \frac{1}{\frac{t^{OK}}{t^{noc}}} = \frac{t^{noc}}{t^{OK}}. \quad (3.2)$$

Для аналізу освітнього прагматизму у діях особи, яка має кілька професійних освіт, у подальшому передбачається застосування показників: n^{OK} – чисельність осіб, які мають освітню комбінацію ОК; t^p – різниця між загальним терміном навчання згідно з конфігурацією освіт і терміном навчання відповідно до вимог посади:

$$t^p = t^{OK} - t^{noc}. \quad (3.3)$$

Зауважимо, що знеособлений метод дозволяє визначити рівень прагматизму як конкретної особи, так і всього штату підприємства (або його підрозділу).

Так, для підрозділу, у якому працює всього N осіб (тобто зайнято N посад) і кількість ОКР, яких вимагають посади, дорівнює I (у випадку потреби за всіма ОКР: $кр, мс, б, с; I = 4$), можна записати:

$$N = \sum_{i=1}^I N_{окр, i}; \quad (3.4)$$

де $N_{окр, i}$ – чисельність посад, зайнятих працівниками підрозділу, які вимагають певний i -тий ОКР (поточний номер $i = 1, 2, 3, 4$):

$$N_{окр} = \sum_{n=1}^{N_{окр}^{ок}} n_{окр}^{ок, n}. \quad (3.5)$$

У формулі (3.5) $n_{окр}^{ок}$ – чисельність осіб, які мають освітню комбінацію ОК і займають посади, які потребують певного ОКР; $N_{окр}^{ок}$ – чисельність наявних освітніх комбінацій осіб, які займають посади, що потребують певного ОКР.

Згідно з (3.2) знеособлений коефіцієнт (рівня) освітнього прагматизму особи, яка має освітню комбінацію ОК і працює на посаді, що потребує певного ОКР, можна визначити як відношення:

$$k_{окр}^{ок} = \frac{t_{окр}^{пос}}{t_{окр}^{ок}}. \quad (3.6)$$

Тоді коефіцієнт освітнього прагматизму для чисельності $N_{окр}$ усіх осіб, які мають комбінацію освіт ОК і працюють на посадах, що потребують певного ОКР, дорівнюватиме:

$$K_{окр}^{ок} = \frac{1}{N_{окр}} \sum_{n=1}^{N_{окр}^{ок}} k_{окр}^{ок, n} \cdot n_{окр}^{ок, n} = \frac{1}{N_{окр}} \sum_{n=1}^{N_{окр}^{ок}} \frac{t_{окр}^{пос, n}}{t_{окр}^{ок, n}} \cdot n_{окр}^{ок, n}, \quad (3.7)$$

де n – поточний номер освітньої комбінації.

Знеособлений коефіцієнт загального (рівня) освітнього прагматизму всього штату підприємства в цілому можна записати у вигляді:

$$\begin{aligned} K^{ок} &= \frac{1}{N} \sum_{i=1}^I (K_{окр, i}^{ок} \cdot N_{окр, i}) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^I \left\{ \left(\frac{1}{N_{окр, i}} \sum_{n=1}^{N_{окр, i}^{ок}} k_{окр, i}^{ок, n} \cdot n_{окр, i}^{ок, n} \right) \cdot N_{окр, i} \right\} = \\ &= \frac{1}{N} \sum_{i=1}^I \sum_{n=1}^{N_{окр, i}^{ок}} k_{окр, i}^{ок, n} \cdot n_{окр, i}^{ок, n} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^I \sum_{n=1}^{N_{окр, i}^{ок}} \frac{t_{окр, i}^{пос, n}}{t_{окр, i}^{ок, n}} \cdot n_{окр, i}^{ок, n}. \end{aligned} \quad (3.8)$$

У наведених вище формулах $t_{окр, i}^{пос, n}$ і $t_{окр, i}^{ок, n}$ – відповідно необхідний (мінімальний для посади) і загальний (згідно з конфігурацією освіт ОК) терміни навчання, які відносяться до $n_{окр, i}^{ок, n}$ особи, де n – поточний номер з чисельності $N_{окр}^{ок}$ освітніх

комбінацій (ОК), яка займає посаду, яка вимагає i -го ОКР.

За наявності двох методів визначення освітнього прагматизму щодо професійно-кваліфікаційної відповідності, з одного боку, і кількох професійних освіт, з іншого, не уявляється доцільним визначення об'єданого освітнього прагматизму з урахуванням обох результатів. Недоцільність обумовлена такими міркуваннями: по-перше, рівень освітнього прагматизму осіб, що мають кілька професійних освіт, ураховується для визначення рівня освітнього прагматизму у контексті професійно-кваліфікаційної відповідності; по-друге, друга і наступні професійні освіти можуть бути отримані без відриву від виробництва і абсолютно не впливати на посаду і виконання працівником професійних функцій, а, отже, вилучені із соціально-трудова відносин; по-третє, соціально-трудова відносини стосуються виключно виконання працівником своїх професійних функцій і не поширюються на бажання осіб підвищувати свій культурний рівень, у тому числі і щодо професійних знань, умінь і навичок.

3.2. Реалізація освітніх ресурсів як критерій прагматизму закладу вищої освіти

Для громадськості ЗВО уявляються як високоорганізовані структури, діяльність яких ідеально відповідає нормам і правилам, а, отже, є успішною. Логіка безсумнівна: якщо в університетах учать ретельно обдумувати кожен крок, то і безпосередньо для організації власної діяльності вони використовують науково-методичний апарат, який дозволяє звести до мінімуму помилки. Передбачається, що методи повинні дозволяти закладам орієнтуватися у різноманітті потреб на ринку ОП. Оскільки потреби мають якісну і кількісну характеристики, то ЗВО за допомогою методів цілком можуть і повинні визначити їх параметри. Останні необхідні закладам для з'ясування якісних і кількісних характеристик пропозиції. Саме ці характеристики є базовими параметрами освітнього потенціалу ЗВО. Знаючи різноманіття характеристик попиту на ОП, заклади формують освітній потенціал, який здатний задовольнити попит. Оскільки заклади володіють методами вивчення і формування попиту, то гіпотетично потенціал має бути реалізований повністю. Однак, насправді він затребуваний далеко не повною мірою. За цих обставин доречна фраза: немає нічого більш марнотратного, ніж

робити на високому рівні те, чого взагалі не варто робити. Тож ЗВО необхідно задіяти раціональність як міру відповідності результату меті, тобто ступінь реалізації освітнього потенціалу.

У п. 2.2 зауважено, що вітчизняні ЗВО реалізують місію, будучи суб'єктами ринкових відносин. Ця типологічна риса діяльності ЗВО прийнята як перша вихідна умова вибору методів визначення рівня прагматизму. Ринкове середовище потребує уточнення окремих термінів, насамперед терміна «освітня послуга», оскільки вона є формою реалізації місії ЗВО. Як було зазначено у п. 3.1, освітні послуги як об'єкт купівлі–продажу мають структуру, яка визначається двома параметрами. Професійний параметр характеризує зміст освіти, а ієрархічний – її рівень. Професійна підготовка, згідно зі ст. 1 Закону 3 здійснюється ЗВО за спеціальністю, яка є складовою галузі знань. Водночас освітня діяльність ЗВО, відповідно до ст. 24 Закону 3, провадиться на підставі ліцензій, які видаються окремо за кожною спеціальністю. У сертифікаті про акредитацію (ст. 25 Закону 3) зазначені спеціальність і рівень ВО, за якими акредитована освітня програма. У дипломі як документі, який посвідчує надання ЗВО освітньої послуги, окрім іншого зазначається інформація про здобутий особою ступінь ВО, спеціальність (ст. 7 Закону 3) [39]. Отже, ОП – освітня діяльність ЗВО, яка здійснюється відповідно до освітньої програми за певною спеціальністю та рівнем (ступенем) ВО. Спеціальність і рівень є формальними атрибутами ОП, які детермінують діяльність ЗВО.

У дефініції терміна «освітня послуга» (ст. 1 Закону 4) підкреслюється, що дії ЗВО насамперед визначаються законодавством, мають вартість і спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання [48]. Законодавча складова виявилася у затвердженні постановою Кабінету Міністрів України Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [55], який, по суті, є номенклатурою ОП.

Термін «спеціальність» у Переліку означає номенклатурну одиницю, а «галузь знань» – номенклатурну групу, яка складається з одиниць. Подібно до того, як для терміна «освітня послуга» вибрано аббревіатуру ОП, для терміна «галузь знань» – ГЗ, оскільки Закон 3 не містить дефініції терміна «номенклатурна група», а Закон 4 – дефініції терміна «спеціальність». Для інформаційної системи кожній

спеціальності у Переліку присвоєно код, а галузі знань – шифр, наприклад, спеціальності «Хореографія» присвоєно код 024, а галузі знань «Освіта» – шифр 01. На відміну від попередніх переліків, у яких спеціальності подані за ОКР [218, 219, 220, 221, 283], у чинному Переліку не зазначено про рівень освіти, тобто підготовка за усіма спеціальностями здійснюється за чинними ОКР і ОС. У приймальній кампанії 2016 р. були задіяні ОКР «Кваліфікований робітник», «Молодший спеціаліст», «Спеціаліст» та ОС «Бакалавр» і «Магістр». Одночасне існування ОКР і ОС зумовило використання терміна «освітній рівень», який поєднує за змістом ОКР і ОС. Оскільки мова йде про ОКР «Кваліфікований робітник», то слід зазначити, що особа може отримати освіту за робітничими професіями за межами освітнього закладу за результатами неформального професійного навчання [284; 285].

Для позначення освітнього рівня у тексті вибрано аббревіатуру з прописних літер «ОР», а у символах – аббревіатуру з рядкових літер «*ор*» курсивом. Значення ОР у тексті і у символах позначені рядковими літерами курсивом: *кр* – кваліфікований робітник, *мс* – молодший спеціаліст, *б* – бакалавр, *с* – спеціаліст, *м* – магістр. Для покращення візуалізації та економії місця у тексті аббревіатури ОП і ГЗ у символах позначено прописними літерами курсивом, а терміни «код» спеціальності і «шифр» галузі знань у символах – рядковими літерами курсивом. Отже, $OP_{код}^{op}$ – освітня послуга, де нижній індекс позначає код спеціальності у Переліку (далі – код спеціальності), а верхній – ОР, наприклад, OP_{024}^b – освітня послуга за спеціальністю «Хореографія» (код 024), за ОР «Бакалавр». $ГЗ_{шифр}^{op}$ – номенклатурна група за галуззю знань, де нижній індекс позначає шифр галузі у Переліку (далі – шифр спеціальності), а верхній індекс – ОР, наприклад, $ГЗ_{01}^{mc}$ – номенклатурна група за галуззю знань «Освіта» (шифр 01), за ОР «Молодший спеціаліст».

Емпіричне дослідження освітнього прагматизму у діях ЗВО неодмінно передбачає визначення просторово-часових параметрів. Межами просторової площини вибрано ринок освітніх послуг Полтавської області, а часової – вступ до ЗВО 2016 р. Надалі у тексті замість громіздкого словосполучення, що позначає просторову площину, застосовані терміни «ринок» або «ринок Полтавщини».

Вибір саме цього ринку обумовлений, з одного боку, власною зацікавленістю автора дослідження, а з іншого – переконанням у тому, що освітній прагматизм регіональних ЗВО орієнтований на задоволення потреб споживачів $OP_{код}^{op}$, які шукатимуть застосування своїх професійних знань, умінь і навичок у межах регіону. Вибір саме 2016 р. обумовлений вступом у дію Переліку з 01 вересня 2015 р., тобто перший набір за новими спеціальностями і галузями знань відбувся 2016 р. Інформаційною базою показників слугує електронний ресурс <http://www.vstup.info/#2016>.

У попередніх переліках [219, 220, 221] існували інші за назвою спеціальності, кількість яких у Переліку значно зменшилася. З переходом із «старих» спеціальностей на «нові» ЗВО мали можливість вибору серед кількох «нових», при цьому перерозподіливши попередній ліцензійний обсяг серед «нових» спеціальностей на свій розсуд. Такий підхід унеможлиблює отримання потрібного рівня об'єктивності у дослідженнях. Освітній прагматизм ЗВО щорічно змінюється, оскільки трансформуються споживчі прерогативи, які його детермінують. Однак інерційність, іманентна споживчим уподобанням, з одного боку, і тривалий період формування ресурсів ЗВО, з іншого, дозволяє стверджувати, що рівень прагматизму 2016 р. є наслідком діяльності закладу щонайменше попередні п'ять років.

Наявність двох атрибутів $OP_{код}^{op}$ дозволяє сегментувати діяльність ЗВО за ознаками «галузь знань» або «рівень освіти». Вибір галузі знань недоцільний, оскільки у сегменті будуть представлені ЗВО, які мають різні рівні ресурсів. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти та Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах і вищих професійних училищах містять різні вимоги до ліцензування та акредитації ОР [224; 225]. Сегментування за ОР дозволило виокремити сегменти *мс*, *б* і *м* (сегмент *с* не розглядався, бо 2016 р. був останнім роком набору за ОР *с*), у яких представлені ЗВО, які мають відносно однаковий ресурсний потенціал. Зазвичай у сегменті *мс* представлені ЗВО I–II рівнів акредитації (РА), у сегменті *б* – ЗВО II–IV РА, у сегменті *м* – виключно ЗВО IV РА. У табл. 3.5 подано розподіл ЗВО за сегментами ринку Полтавщини.

Відповідно до відомостей у табл. 3.5, найбільш чисельним був сегмент мс (28 ЗВО), у якому два заклади за окремими спеціальностями знаходились у сегменті б, оскільки мали II РА. За ознакою «організаційна-правова незалежність» ЗВО поділено на залежні, які є структурними підрозділами інших ЗВО, та незалежні. У цьому сегменті більшість (17) складала залежні ЗВО. Далі за кількістю ЗВО слідує сегмент б, у якому діяли десять ЗВО, серед яких шість були також представлені у сегменті м. Половина ЗВО у сегменті є незалежними. У сегменті м діяли сім ЗВО, серед яких тільки УМСА через медичний профіль не був задіяний у сегменті б. Тільки один заклад у сегменті був залежним. Отже, чим вищий ОР, тим менше залежних ЗВО у сегменті.

Як було вказано у п. 2.2, ринкові умови господарювання неодмінно зумовлюють суперництво у відношеннях ЗВО. Структура пропозиції освітніх послуг наочно демонструє рівень конкуренції ЗВО [286]. Наявність конкуренції як типологічну рису діяльності ЗВО визнано другою початковою умовою вибору методів визначення рівня освітнього прагматизму. У табл. 3.6 подано розподіл ЗВО за галузями знань і освітніми послугами у сегменті мс (Додаток Д).

За даними табл. 3.6, у сегменті мс заклади опанували 20 $ГЗ_{шифр}^{op}$ та надавали 46 $ОП_{код}^{op}$. Найбільший асортимент $ОП_{код}^{op}$ був у $ГЗ_{02}^{мс}$ і $ГЗ_{20}^{мс}$. У восьми $ГЗ_{шифр}^{op}$ була одна послуга, у п'яти – дві, у трьох – три, а у двох – чотири. Пропорція між кількістю $ГЗ_{шифр}^{op}$ і кількістю $ОП_{код}^{op}$ вказує на наявність більш затребуваних, на думку ЗВО, професійних знань. У восьми галузях з однією $ОП_{код}^{op}$ діяли 14 ЗВО: у п'яти $ГЗ_{шифр}^{op}$ – по одному закладу, у $ГЗ_{08}^{мс}$ – п'ять, а у $ГЗ_{05}^{мс}$ і $ГЗ_{24}^{мс}$ – три.

У одній галузі з двома $ОП_{код}^{op}$ діяли п'ять ЗВО, у двох – чотири і ще у двох – три заклади. Тільки у $ГЗ_{01}^{мс}$ з трьома $ОП_{код}^{op}$ діяв один КрПК, а у двох $ГЗ_{шифр}^{op}$ – шість і сім. У $ГЗ_{07}^{мс}$ з чотирма $ОП_{код}^{op}$ діяли 13 ЗВО, а у $ГЗ_{27}^{мс}$ – п'ять. У $ГЗ_{20}^{мс}$ з п'ятьма $ОП_{код}^{op}$ діяли сім ЗВО. Кількість послуг у $ГЗ_{шифр}^{op}$ не визначається кількістю ЗВО, наприклад, у $ГЗ_{02}^{мс}$ з шістьма $ОП_{код}^{op}$ діяли три ЗВО, що пояснюється залученням обдарованої та талановитої молоді. Примітно, що у більшості $ГЗ_{шифр}^{op}$ присутня одна $ОП_{код}^{op}$, яку надає один ЗВО.

У табл. 3.7 подано розподіл ЗВО за $ГЗ_{шифр}^{op}$ і $ОП_{код}^{op}$ у сегменті б (Додаток Е).

Розподіл ЗВО за сегментами ринку Полтавщини

Назва ЗВО	Абревіатура
1	2
Сегмент <i>м</i>	
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського	КрНУ
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	ПолтНТУ
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка	ПНПУ
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»	ПУЕТ
Полтавська державна аграрна академія	ПДАА
ВДНЗ України «Українська медична стоматологічна академія»	УМСА
Полтавський юридичний інститут НЮУ імені Ярослава Мудрого	ПЮІ
Сегмент <i>б</i>	
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського	КрНУ
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	ПолтНТУ
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка	ПНПУ
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»	ПУЕТ
Полтавська державна аграрна академія	ПДАА
Полтавський юридичний інститут НЮУ імені Ярослава Мудрого	ПЮІ
Полтавська філія Національного університету харчових технологій	ПФНУХТ
Кременчуцький інститут ПВНЗ «Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля	КІДУ
Коледж КрНУ	ККрНУ
Кременчуцький льотний коледж Національного авіаційного університету	КЛК
Сегмент <i>мс</i>	
Політехнічний коледж КрНУ	КПК
Коледж КрНУ	ККрНУ
Полтавський коледж нафти і газу ПолтНТУ	ПКНГ
Миргородський художньо-промисловий коледж імені М. В. Гоголя ПолтНТУ	МХПК
Аграрний коледж управління і права ПДАА	АКУП
Аграрно-економічний коледж ПДАА	АЕК
Лубенський фінансово-економічний коледж ПДАА	ЛубФЕК
Хорольський агропромисловий коледж ПДАА	ХорАПК
Хомутецький ветеринарно-технологічний коледж ПДАА	ХомВТК
Березоворудський технікум ПДАА	БерТ
Лохвицький технологічний технікум ПДАА	ЛохТТ
Кременчуцький льотний коледж Національного авіаційного університету	КЛК
Полтавський коледж харчових технологій НУХТ	ПКХТ
Полтавський політехнічний коледж НТУ «Харківський політехнічний інститут»	ПолтПК
Полтавський кооперативний технікум Полтавської облспоживспілки	ПолтКТ
Пирятинська філія ПВНЗ «Європейський університет»	ПирФЄУ
Полтавський коледж ЗВО «Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна»	ПолтКВМУ
Кременчуцький коледж транспортної інфраструктури	КрКТІ
Гадяцький коледж культури і мистецтв імені І. П. Котляревського	ГККМ
Полтавське музичне училище імені М. В. Лисенка	ПолтМУ

Закінчення таблиці 3.5

1	2
Кременчуцький медичний коледж імені В. І. Литвиненка	КрМК
Полтавський базовий медичний коледж	ПБМК
Лохвицьке медичне училище	ЛохМУ
Лубенське медичне училище	ЛубМУ
Кременчуцький педагогічний імені А. С. Макаренка	КрПК
Лубенський лісотехнічний коледж	ЛЛТК
Полтавський будівельний технікум транспортного будівництва	ПБТТБ
Полтавський комерційний технікум	ПКЖТ

За даними табл. 3.7, ЗВО надавали 59 $ОП_{код}^{\delta}$ у 25 $ГЗ_{шифр}^{\delta}$. У $ГЗ_{01}^{\delta}$ і $ГЗ_{07}^{\delta}$ представлено шість $ОП_{код}^{\delta}$, а у десяти $ГЗ_{шифр}^{\delta}$ підготовка здійснюється за однією $ОП_{код}^{\delta}$. Якщо у $ГЗ_{01}^{\delta}$ низький ступінь конкуренції, то у $ГЗ_{07}^{\delta}$ він найвищий. У одній частині $ГЗ_{шифр}^{\delta}$ з однією $ОП_{код}^{\delta}$ немає конкуренції, а у іншій частині є, тобто існують більш і менш привабливі $ОП_{код}^{\delta}$. За 26 $ОП_{код}^{\delta}$ конкуренція відсутня, за 18 $ОП_{код}^{\delta}$ було два суперники, за п'ятьма $ОП_{код}^{\delta}$ – три, за чотирма $ОП_{код}^{\delta}$ – чотири, за п'ятьма – п'ять, за однією – шість.

Чотири ЗВО суперничали у чотирьох $ГЗ_{шифр}^{\delta}$, п'ять ЗВО теж у чотирьох $ГЗ_{шифр}^{\delta}$, а два – у 19 $ГЗ_{шифр}^{\delta}$. У $ГЗ_{20}^{\delta}$ і $ГЗ_{21}^{\delta}$ панувала ПДАА, у $ГЗ_{23}^{\delta}$ – ПНПУ, а у $ГЗ_{26}^{\delta}$ – КрНУ. ПНПУ домінував у галузях $ГЗ_{01}^{\delta}$ і $ГЗ_{03}^{\delta}$, а ПолтНТУ – у $ГЗ_{18}^{\delta}$. Тільки ПЮІ був монопрофільним.

У табл. 3.8 подано розподіл ЗВО за $ГЗ_{шифр}^{op}$ і $ОП_{код}^{op}$ у сегменті m (Додаток Ж).

За даними табл. 3.8, у сегменті m ЗВО опанували 24 $ГЗ_{шифр}^m$ за 55 спеціальностями. За 28 $ОП_{код}^m$ не було конкуренції, за 13 $ОП_{код}^m$ було два суперники, за сьома $ОП_{код}^m$ було три суперники, за шістьма $ОП_{код}^m$ було чотири суперники, за однією $ОП_{код}^m$ було п'ять суперників. У окремих $ГЗ_{шифр}^m$ одну $ОП_{код}^m$ надавав один ЗВО, наприклад, ПНПУ у $ГЗ_{09}^m$ за $ОП_{091}^m$, КрНУ у $ГЗ_{15}^m$ за $ОП_{151}^m$ і у $ГЗ_{16}^m$ за $ОП_{163}^m$. Украй нерівномірно представлені $ОП_{код}^m$ і ЗВО у галузях знань. Так, у $ГЗ_{01}^m$ представлені сім $ОП_{код}^m$, за чотирма з яких немає конкуренції. У $ГЗ_{07}^m$, навпаки, за усіма $ОП_{код}^m$ точиться запекла боротьба. Ситуація у сегменті m відтворює ринковий хаос.

Таблиця 3.6

Розподіл ЗВО за $GZ_{шифр}^{op}$ і $OP_{код}^{op}$ у сегменті *мс*

$GZ_{шифр}^{мс}$	$OP_{код}^{мс}$	ЗВО	$GZ_{шифр}^{мс}$	$OP_{код}^{мс}$	ЗВО
1	2	3	1	2	3
$GZ_{01}^{мс}$	$OP_{12}^{мс}$	КрПК	$GZ_{14}^{мс}$	$OP_{141}^{мс}$	КПК, ККрНУ, ХорАПК, ПолтПК
	$OP_{13}^{мс}$			$OP_{142}^{мс}$	ПКХТ
	$OP_{14}^{мс}$			$OP_{144}^{мс}$	МХПК
$GZ_{02}^{мс}$	$OP_{023}^{мс}$	МХПК, ГККМ	$GZ_{15}^{мс}$	$OP_{151}^{мс}$	ПКХТ
	$OP_{024}^{мс}$	ГККМ		$GZ_{16}^{мс}$	$OP_{161}^{мс}$
	$OP_{025}^{мс}$	ПолтМУ	$OP_{173}^{мс}$		КЛК
	$OP_{026}^{мс}$		$GZ_{18}^{мс}$		$OP_{181}^{мс}$
	$OP_{028}^{мс}$	ГККМ			$OP_{184}^{мс}$
	$OP_{029}^{мс}$	ПКНГ, МХПК, ГККМ, ПирФСУ		$OP_{185}^{мс}$	
$GZ_{05}^{мс}$	$OP_{51}^{мс}$	КПК, МХПК, ЛубФЕК	$GZ_{19}^{мс}$	$OP_{192}^{мс}$	КПК, ПБТТБ, ХорАПК
$GZ_{07}^{мс}$	$OP_{071}^{мс}$	ЛубФЕК, ПолтКТ, АКУП, АЕК, КЛК, ЛЛТК, ПирФСУ		$OP_{193}^{мс}$	АЕК
	$OP_{073}^{мс}$	АКУП, АЕК, ХорАПК, КЛК	$GZ_{20}^{мс}$	$OP_{201}^{мс}$	АКУП, АЕК, ХорАПК, БерТ
	$OP_{072}^{мс}$	ККрНУ, МХПК, ПолтКТ, АКУП, АЕК, ЛубФЕК		$OP_{204}^{мс}$	ХомВТК, БерТ
	$OP_{076}^{мс}$	ККрНУ, ПКЖТ, ПолтКТ, АКУП, ХорАПК, ЛубФЕК		$OP_{205}^{мс}$	ЛЛТК
$OP_{206}^{мс}$				АЕК, ЛЛТК	
$GZ_{08}^{мс}$	$OP_{81}^{мс}$	ККрНУ, ПолтКТ, АКУП, ПирФСУ, ПолтКВМУ	$OP_{208}^{мс}$	ХорАПК, БерТ	
$GZ_{10}^{мс}$	$OP_{101}^{мс}$	МХПК	$GZ_{21}^{мс}$	$OP_{211}^{мс}$	ХомВТК
	$OP_{103}^{мс}$	ПКНГ, ПирФСУ	$GZ_{22}^{мс}$	$OP_{221}^{мс}$	КрМК
$GZ_{11}^{мс}$	$OP_{113}^{мс}$	КПК		$OP_{223}^{мс}$	КрМК, ПБМК, ЛохМУ, ЛубМУ
$GZ_{12}^{мс}$	$OP_{121}^{мс}$	ПолтПК	$GZ_{24}^{мс}$		$OP_{241}^{мс}$
	$OP_{123}^{мс}$	ККрНУ, ПКХТ, ПолтПК, ПирФСУ		$GZ_{27}^{мс}$	$OP_{272}^{мс}$
$GZ_{13}^{мс}$	$OP_{131}^{мс}$	ККрНУ	$OP_{273}^{мс}$		КрКТІ
	$OP_{133}^{мс}$	ККрНУ, ПБТТБ. ЛохТТ, ПКХТ, ПолтПК	$OP_{274}^{мс}$		КПК, ККрНУ
			$OP_{275}^{мс}$		ПБТТБ

Таблиця 3.7

Розподіл ЗВО за $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ і $OP_{код}^{op}$ у сегменті б

$\Gamma Z_{шифр}^b$	$OP_{код}^b$	ЗВО	$\Gamma Z_{шифр}^b$	$OP_{код}^b$	ЗВО
ΓZ_{01}^b	OP_{012}^b	ПНПУ	ΓZ_{12}^b	OP_{122}^b	КрНУ, ПолтНТУ, ПНПУ, ПУЕТ
	OP_{013}^b	ПНПУ		OP_{123}^b	КрНУ, ПолтНТУ
	OP_{014}^b	КрНУ, ПНПУ	ΓZ_{13}^b	OP_{131}^b	КрНУ, ККрНУ, ПолтНТУ
	OP_{015}^b	ПНПУ		OP_{132}^b	КрНУ
	OP_{016}^b	ПНПУ		OP_{133}^b	КрНУ, ПолтНТУ, ПФНУХТ
	OP_{017}^b	ПНПУ		OP_{141}^b	КрНУ, ПолтНТУ
ΓZ_{02}^b	OP_{022}^b	КрНУ	ΓZ_{14}^b	OP_{144}^b	ПолтНТУ
	OP_{023}^b	ПолтНТУ	ΓZ_{15}^b	OP_{151}^b	КрНУ, ПФНУХТ
	OP_{024}^b	ПНПУ	ΓZ_{16}^b	OP_{162}^b	КрНУ, ПУЕТ
	OP_{029}^b	КрНУ, ПолтНТУ, ПУЕТ		OP_{163}^b	КрНУ
$\Gamma Z_{шифр}^b$	$OP_{код}^b$	ЗВО	$\Gamma Z_{шифр}^b$	$OP_{код}^b$	ЗВО
ΓZ_{03}^b	OP_{032}^b	ПНПУ	ΓZ_{17}^b	OP_{172}^b	КрНУ, ПолтНТУ
	OP_{034}^b	ПНПУ		OP_{181}^b	ПУЕТ, ПФНУХТ
	OP_{035}^b	КрНУ, ПолтНТУ, ПНПУ, ПУЕТ, КІДУ	ΓZ_{18}^b	OP_{183}^b	КрНУ, ПолтНТУ
ΓZ_{05}^b	OP_{051}^b	КрНУ, ПолтНТУ, ПУЕТ, ПДАА, КІДУ		OP_{184}^b	ПолтНТУ
	OP_{053}^b	КрНУ, ПНПУ		OP_{185}^b	ПолтНТУ
	OP_{056}^b	ПолтНТУ, ПУЕТ, КІДУ	OP_{191}^b	ПолтНТУ	
ΓZ_{06}^b	OP_{061}^b	КрНУ, ПНПУ	ΓZ_{19}^b	OP_{192}^b	КрНУ, ПолтНТУ
ΓZ_{07}^b	OP_{071}^b	КрНУ, ПолтНТУ, ПУЕТ, ПДАА, КЛК, КІДУ		OP_{193}^b	КрНУ, ПолтНТУ
	OP_{072}^b	КрНУ, ПолтНТУ, ПУЕТ, ПДАА, КІДУ	ΓZ_{20}^b	OP_{201}^b	ПДАА
	OP_{073}^b	КрНУ, ПолтНТУ, ПУЕТ, ПДАА, КІДУ		OP_{204}^b	ПДАА
	OP_{074}^b	КрНУ, ПДАА		OP_{208}^b	ПДАА
	OP_{075}^b	КрНУ, ПолтНТУ, ПУЕТ, ПДАА, КІДУ,	ΓZ_{21}^b	OP_{211}^b	ПДАА
	OP_{076}^b	КрНУ, ПолтНТУ, ПУЕТ, ПДАА	ΓZ_{22}^b	OP_{227}^b	КрНУ, ПолтНТУ
ΓZ_{08}^b	OP_{081}^b	КрНУ, ПУЕТ, ПЮІ	ΓZ_{23}^b	OP_{231}^b	ПНПУ, КІДУ
ΓZ_{09}^b	OP_{091}^b	ПНПУ	ΓZ_{24}^b	OP_{241}^b	ПУЕТ
ΓZ_{10}^b	OP_{101}^b	КрНУ, ПолтНТУ, ПНПУ, ПДАА		OP_{242}^b	КрНУ, ПолтНТУ, ПНПУ, ПУЕТ
	OP_{102}^b	ПНПУ	ΓZ_{26}^b	OP_{263}^b	КрНУ
	OP_{103}^b	ПолтНТУ, ПНПУ		OP_{272}^b	КЛК
ΓZ_{11}^b	OP_{113}^b	КрНУ, ПолтНТУ	ΓZ_{27}^b	OP_{274}^b	КрНУ, ПолтНТУ
				OP_{275}^b	КрНУ

Таблиця 3.8

Розподіл ЗВО за $GZ_{шифр}^{op}$ і $OP_{код}^{op}$ у сегменті м

$GZ_{шифр}^m$	$OP_{код}^m$	ЗВО	$GZ_{шифр}^m$	$OP_{код}^m$	ЗВО
1	2	3	1	2	3
GZ_{01}^m	OP_{011}^m	КрНУ, ПНПУ, ПУЕТ	GZ_{11}^m	OP_{113}^m	КрНУ, ПолНТУ
	OP_{012}^m	ПНПУ	GZ_{12}^m	OP_{122}^m	КрНУ, ПолНТУ, ПУЕТ
	OP_{013}^m	ПНПУ		OP_{123}^m	КрНУ, ПолНТУ
	OP_{014}^m	КрНУ, ПНПУ	GZ_{13}^m	OP_{131}^m	КрНУ, ПолНТУ
	OP_{015}^m	ПНПУ		OP_{132}^m	КрНУ
	OP_{016}^m	ПНПУ		OP_{133}^m	КрНУ, ПолНТУ
	GZ_{02}^m	OP_{017}^m	ПолНТУ, ПНПУ	GZ_{14}^m	OP_{141}^m
OP_{024}^m		ПНПУ	OP_{144}^m		ПолНТУ
GZ_{03}^m	OP_{029}^m	КрНУ, ПолНТУ, ПУЕТ	GZ_{15}^m	OP_{151}^m	КрНУ
	OP_{032}^m	ПНПУ	GZ_{16}^m	OP_{163}^m	КрНУ
	OP_{034}^m	ПНПУ	GZ_{17}^m	OP_{172}^m	КрНУ, ПолНТУ
GZ_{05}^m	OP_{035}^m	КрНУ	GZ_{18}^m	OP_{181}^m	ПУЕТ
	OP_{051}^m	КрНУ, ПолНТУ, ПУЕТ, ПДАА		OP_{183}^m	КрНУ, ПолНТУ, ПДАА
	OP_{053}^m	КрНУ, ПНПУ	OP_{185}^m	ПолНТУ	
GZ_{06}^m	OP_{056}^m	ПолНТУ, ПУЕТ	GZ_{19}^m	OP_{191}^m	ПолНТУ
	OP_{061}^m	КрНУ, ПолНТУ, ПУЕТ, ПДАА		OP_{192}^m	ПолНТУ
GZ_{07}^m	OP_{071}^m	КрНУ, ПолНТУ, ПУЕТ, ПДАА		OP_{193}^m	КрНУ, ПолНТУ
	OP_{072}^m	КрНУ, ПолНТУ, ПУЕТ, ПДАА	GZ_{20}^m	OP_{201}^m	ПДАА
	OP_{073}^m	КрНУ, ПолНТУ, ПНПУ, ПУЕТ, ПДАА		OP_{204}^m	ПДАА
	OP_{074}^m	КрНУ, ПолНТУ, ПУЕТ, ПДАА		OP_{208}^m	ПДАА
	OP_{075}^m	КрНУ, ПолНТУ, ПУЕТ	GZ_{21}^m	OP_{211}^m	ПДАА
	OP_{076}^m	КрНУ, ПолНТУ, ПУЕТ, ПДАА	GZ_{22}^m	OP_{221}^m	УМСА
GZ_{08}^m	OP_{081}^m	КрНУ, ПУЕТ, ДЮІ		OP_{222}^m	УМСА
GZ_{09}^m	OP_{091}^m	ПНПУ	GZ_{23}^m	OP_{231}^m	ПНПУ
GZ_{10}^m	OP_{101}^m	КрНУ, ПолНТУ, ПНПУ	GZ_{24}^m	OP_{241}^m	ПУЕТ
	OP_{102}^m	ПНПУ		OP_{242}^m	КрНУ, ПУЕТ
	OP_{103}^m	ПНПУ	GZ_{27}^m	OP_{274}^m	КрНУ, ПолНТУ
				OP_{275}^m	КрНУ

Відомості у таблицях 3.6–3.8 наочно доводять факт оригінальної ситуації незалежно від сегменту у $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ як за кількістю $OP_{код}^{op}$, так і за кількістю та складом ЗВО. По суті, $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ являє ринкову нішу, у якій сформовані суперницькі відносини між закладами. Ступінь інтересу закладів до $OP_{код}^{op}$ відбиває наявність конкуренції. Якщо для ЗВО III–VI РА діяльність у різних $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ є нормою, то для ЗВО I–II РА сприймається як відхилення від традиційного розуміння, оскільки більшість сучасних коледжів і технікумів створено понад півстоліття тому для підготовки фахівців певного профілю. Монопрофільний підхід передбачає вузьку спеціалізацію, яка майже виключає конкуренцію ЗВО. Сьогодні, орієнтуючись на споживчі уподобання, інтереси ЗВО всіх РА становлять різні $\Gamma Z_{шифр}^{op}$. Сучасні ЗВО, на думку Кірдан О., перетворилися на підприємницькі організації, які конкурують за бюджетні і позабюджетні кошти [287, с. 46].

Напруженість суперництва вимірюється показником «ступінь конкуренції» (СК), який позначає кількість ЗВО, що реалізують $OP_{код}^{op}$. Наприклад, якщо за $OP_{код}^{op}$ у сегменті один заклад, то це перший ступінь конкуренції, якщо два – другий ступінь, три – третій і т. д. Для позначення СК використовуються як слова, наприклад, «перший», «другий», так і відповідні їм римські цифри – I і II.

За формальною логікою, конкуренція за обмеженого попиту на $OP_{код}^{op}$ зменшує можливість ЗВО повною мірою опанувати освітній потенціал. Якщо тільки один заклад надає $OP_{код}^{op}$, до того ж, єдиний у $\Gamma Z_{шифр}^{op}$, то його шанси реалізувати потенціал збільшуються. Ці умовиводи відтворюють ідеальну ситуацію, оскільки припускають попит на $OP_{код}^{op}$.

У п. 2.2 зазначено, що в Україні існує значний вплив центральних органів державного управління на діяльність ЗВО. Цю типологічну рису прийнято як третю вихідну умову вибору методів вимірювання освітнього прагматизму в діях ЗВО. За допомогою процедур ліцензування та акредитації держава встановлює якісну і кількісну відповідність ЗВО здійснювати освітню діяльність за спеціальністю відповідного рівня ВО, тобто надавати $OP_{код}^{op}$. Згідно з п. 5 Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти, ЗВО здійснює

освітню діяльність у межах ліцензованого обсягу, який дорівнює максимальній кількості осіб, що навчаються одночасно на певному рівні ВО за певною спеціальністю на кожному курсі навчання [224].

Показник «ліцензійний обсяг» характеризує кількісний аспект освітнього потенціалу ЗВО, тобто обсяг пропозиції освітніх послуг. Його віднесено до мікрорівня. Для позначення показника вибрано $l_{код}^{op}$, де нижній індекс позначає код спеціальності, а верхній – ОР, наприклад, l_{141}^{δ} – ліцензійний обсяг за спеціальністю «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» (код 141) за ОР «Бакалавр». Кратт О. і Артюхіна М. вважають, що ресурсний потенціал ЗВО складається з поєднання можливостей ЗВО, які відповідають ліцензійним і акредитаційним вимогам і забезпечують конкурентні переваги на ринку [288, с. 94]. Подібно до промисловості, $l_{код}^{op}$ є «виробничою потужністю» ЗВО, яку неможливо перевищити, але складно реалізувати на ринку $OP_{код}^{op}$.

Якщо атрибути $l_{код}^{op}$ не ідентифіковані відносно ЗВО, то у тексті він неминуче згадується. Ідентифікація показника відносно ЗВО відбувається через використання символу $l_{ЗВО}^{op, код}$, де верхній індекс позначає ОР і код спеціальності, а нижній – аббревіатуру ЗВО, подану в табл. 3.5 (далі – аббревіатура ЗВО). Наприклад, $l_{КрНУ}^{м, 141}$ – ліцензійний обсяг КрНУ за ОР «Магістр» за спеціальністю «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка». Якщо $OP_{код}^{op}$ визнати топологічною одиницею, то $l_{ЗВО}^{op, код}$ є найбільший обсягом пропозиції. Усі інші показники ліцензійного обсягу мають агреговані значення.

У свою чергу, агреговані показники бувають декількох рівнів. До мікрорівня віднесено обсяги пропозиції визначеного ЗВО: у певній $\Gamma Z_{шифр}^{op}$, у певному сегменті і на ринку. Для позначення мікрорівня використано прикметник «сукупний» і прописна латинська літера «l». Сукупну пропозицію закладу у галузі знань (товарній групі) характеризує показник «сукупний ліцензійний обсяг ЗВО у певній $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ », який позначено $l_{шифр}^{op}$, за умови згадування ЗВО, і $l_{ЗВО}^{op, шифр}$, якщо це завбачено вербальними конструкціями. Наприклад, $l_{ПНПУ}^{\delta 01}$ – ліцензійний обсяг ПНПУ за ОР «Бакалавр» галузі знань «Освіта». Для розрахунку $l_{шифр}^{op}$ і $l_{ЗВО}^{op, шифр}$ використано

формули:

$$l_{шифр}^{op} = \sum_{n^{op} ОП = 1}^{N^{op} ОП} l_{код(n^{op} ОП)}^{op} \quad (3.9, а)$$

$$l_{ЗВО}^{op} = \sum_{n^{op} ОП = 1}^{N^{op} ОП} l_{ЗВО(код(n^{op} ОП))}^{op} \quad (3.9, б)$$

де $n^{op} ОП$ – порядковий номер $ОП_{код}^{op}$ у номенклатурі ЗВО у $\GammaЗ_{шифр}^{op}$; $N^{op} ОП$ – гранична кількість $ОП_{код}^{op}$ у номенклатурі ЗВО у $\GammaЗ_{шифр}^{op}$.

Сукупну пропозицію закладу у сегменті характеризує показник «сукупний ліцензійний обсяг ЗВО за ОР», який позначено $l_{ЗВО}^{op}$, де верхній індекс містить ОР, а нижній – аббревіатуру ЗВО. Наприклад, $l_{КрНУ}^M$ – ліцензійний обсяг КрНУ за ОР «Магістр». Показник $l_{ЗВО}^{op}$ відбиває суму усіх $l_{код}^{op}$ ($l_{ЗВО}^{op, код}$) закладу за ОР:

$$l_{ЗВО}^{op} = \sum_{\substack{n_{ЗВО}^{op} \\ ОПГЗ}}^{N_{ЗВО}^{op} ОПГЗ} l_{шифр(n_{ЗВО}^{op} ОПГЗ)}^{op} = \sum_{n_{ЗВО}^{op} ОПГЗ = 1}^{N_{ЗВО}^{op} ОПГЗ} \sum_{n^{op} ОП = 1}^{N^{op} ОП} l_{код(n^{op} ОП)}^{op}, \quad (3.10, а)$$

$$l_{ЗВО}^{op} = \sum_{\substack{n_{ЗВО}^{op} \\ ОПГЗ}}^{N_{ЗВО}^{op} ОПГЗ} l_{ЗВО(н_{ЗВО}^{op} ОПГЗ)}^{op, шифр} = \sum_{n_{ЗВО}^{op} ОПГЗ = 1}^{N_{ЗВО}^{op} ОПГЗ} \sum_{n^{op} ОП = 1}^{N^{op} ОП} l_{ЗВО(н^{op} ОП)}^{op, код}, \quad (3.10, б)$$

$$l_{ЗВО}^{op} = \sum_{n_{ЗВО}^{op} = 1}^{N_{ЗВО}^{op}} l_{код(n_{ЗВО}^{op})}^{op} = \sum_{n_{ЗВО}^{op} = 1}^{N_{ЗВО}^{op}} l_{ЗВО(n_{ЗВО}^{op})}^{op, код}, \quad (3.10, в)$$

де $n_{ЗВО}^{op} ОПГЗ$ – порядковий номер $\GammaЗ_{шифр}^{op}$ у номенклатурі послуг певного ЗВО у сегменті певного ОР; $N_{ЗВО}^{op} ОПГЗ$ – гранична кількість $\GammaЗ_{шифр}^{op}$ у номенклатурі послуг певного ЗВО у сегменті певного ОР, $n_{ЗВО}^{op}$ – порядковий номер певної $ОП_{код}^{op}$ у номенклатурі послуг певного ЗВО у сегменті певного ОР; $N_{ЗВО}^{op}$ – кількість $ОП_{код}^{op}$ за всіма спеціальностями (кодами) певного ОР (ОКР) у певному ЗВО.

Варто зауважити, що ієрархічний характер ВО структурує ліцензійний обсяг стосовно ОР, тобто сегменти ринку є непересічними множинами. Отже, сукупна

пропозиція закладу на локальному ринку освітніх послуг демонструє структуру рівнів освітніх послуг. Сукупну пропозицію закладу на ринку характеризує показник «сукупний ліцензійний обсяг ЗВО на ринку освітніх послуг» ($l_{ЗВО}$):

$$\begin{aligned}
 l_{ЗВО} &= \sum_{n_{ЗВО}^{ЗВО}=1}^{N_{op}^{ЗВО}} l_{ЗВО(n_{op}^{ЗВО})}^{op} = \sum_{n_{op}^{ЗВО}=1}^{N_{op}^{ЗВО}} \sum_{n_{ЗВО}^{opГЗ}=1}^{N_{ЗВО}^{opГЗ}} l_{шифр(n_{ЗВО}^{opГЗ})}^{op} = \sum_{n_{ЗВО}^{ЗВО}=1}^{N_{op}^{ЗВО}} \sum_{n_{ЗВО}^{opГЗ}=1}^{N_{ЗВО}^{opГЗ}} \sum_{n_{op}^{opОП}=1}^{N_{op}^{opОП}} l_{код(n_{op}^{opОП})}^{op} = \\
 &= \sum_{n_{ЗВО}^{ЗВО}=1}^{N_{op}^{ЗВО}} \sum_{n_{ЗВО}^{op}^{ЗВО}=1}^{N_{ЗВО}^{op}} l_{ЗВО(n_{ЗВО}^{op}^{ЗВО})}^{op код} = \sum_{n_{ЗВО}^{ЗВО}=1}^{N_{op}^{ЗВО}} \sum_{n_{ЗВО}^{op}^{ЗВО}=1}^{N_{ЗВО}^{op}} l_{ЗВО(n_{ЗВО}^{op}^{ЗВО})}^{op код}
 \end{aligned} \tag{3.11}$$

де $N_{op}^{ЗВО}$ – кількість ОР у певному ЗВО; $n_{op}^{ЗВО}$ – порядковий номер ОР у номенклатурі послуг певного ЗВО.

Отже, сукупні значення ліцензійного обсягу навчального закладу слід розглядати як індивідуальні амбіції щодо $ОП_{код}^{op}$ ($l_{код}^{op}$ або $l_{ЗВО}^{op код}$), $ГЗ_{шифр}^{op}$ ($l_{шифр}^{op}$ або $l_{ЗВО}^{op шифр}$) або ОР (l^{op} або $l_{ЗВО}^{op}$), а щодо ринку послуг – як здатність одночасної реалізації ОР з огляду наступності знань. Для характеристики освітнього потенціалу закладу важливо, надає він одну $ОП_{код}^{op}$, чи опанував усю товарну групу, діє в одному, або декількох сегментах ринку.

Журавльова І. вважає за доцільне оцінювати інтелектуальний капітал мезоекономічного рівня [289]. До мезорівня віднесено обсяги пропозиції декількох ЗВО у межах $ОП_{код}^{op}$ (товарний) і $ГЗ_{шифр}^{op}$ (галузевий). Товарний обсяг пропозиції за освітньою послугою характеризує показник «загальний ліцензійний обсяг за $ОП_{код}^{op}$ усіх ЗВО, які надають цю послугу» ($L_{код}^{op}$). Наприклад, L_{024}^{δ} – загальний ліцензійний обсяг за спеціальністю 024 – «Хореографія» ОР «Бакалавр». Показник $L_{код}^{op}$ відбиває суму $l_{код}^{op}$ усіх ЗВО на ринку Полтавщини:

$$L_{код}^{op} = \sum_{n_{ОПЗВО}^{ОП}=1}^{N_{ОП}^{ОП}} l_{код(n_{ОПЗВО}^{ОП})}^{op}, \tag{3.12}$$

де $n_{ОПЗВО}^{ОП}$ – порядковий номер ЗВО у номенклатурі всіх ЗВО, які надають певну $ОП_{код}^{op}$; $N_{ОП}^{ОП}$ – загальна кількість всіх ЗВО, які надають певну $ОП_{код}^{op}$.

Галузевий обсяг пропозиції (товарної групи) відбиває показник «загальний ліцензійний обсяг усіх ЗВО за певного $\Gamma^3_{шифр}^{op}$ » ($L_{шифр}^{op}$). Наприклад, L_{01}^{mc} – ліцензійний обсяг за галуззю знань 01 – «Освіта» ОР «Молодший спеціаліст». Показник $L_{шифр}^{op}$ відбиває суму $l_{шифр}^{op}$ (або $l_{ЗВО}^{op\ шифр}$) усіх ЗВО, які діють у певній галузі знань (*шифр*) за певним ОР:

$$L_{шифр}^{op} = \sum_{n^{\Gamma^3\ ЗВО}=1}^{N^{\Gamma^3}} l_{шифр(n^{\Gamma^3\ ЗВО})}^{op} = \sum_{n^{\Gamma^3\ ЗВО}=1}^{N^{\Gamma^3}} \sum_{n^{op\ ОП}=1}^{N^{op\ ОП}} l_{код(n^{op\ ОП})}^{op}, \quad (3.13, a)$$

$$L_{шифр}^{op} = \sum_{n^{\Gamma^3\ ЗВО}=1}^{N^{\Gamma^3}} l_{ЗВО(n^{\Gamma^3\ ЗВО})}^{op\ шифр} = \sum_{n^{\Gamma^3\ ЗВО}=1}^{N^{\Gamma^3}} \sum_{n^{op\ ОП}=1}^{N^{op\ ОП}} l_{ЗВО(n^{op\ ОП})}^{op\ код} \quad (3.13, б)$$

де $n^{\Gamma^3\ ЗВО}$ – порядковий номер ЗВО у номенклатурі всіх ЗВО, які надають ОП у певній ГЗ (шифр) за певним освітнім рівнем (*op*) – $\Gamma^3_{шифр}^{op}$; N^{Γ^3} – загальна кількість усіх ЗВО у певній $\Gamma^3_{шифр}^{op}$.

До макрорівня віднесено сегментний обсяг пропозиції усіх ЗВО у всіх галузях знань певного сегменту. Його відбиває показник «загальний обсяг ліцензійного обсягу за ОР» (L^{op}), наприклад, L° – ліцензійний обсяг усіх ЗВО, що діють на ринку освітніх послуг Полтавщини за ОР «Бакалавр». Показник L^{op} відбиває суму усіх $L_{шифр}^{op}$, або $L_{код}^{op}$, або $l_{ЗВО}^{op}$:

$$L^{op} = \sum_{n^{op\ \Gamma^3}=1}^{N^{op\ \Gamma^3}} L_{шифр}^{op} = \sum_{n^{op\ \Gamma^3}=1}^{N^{op\ \Gamma^3}} \sum_{n^{\Gamma^3\ ЗВО}=1}^{N^{\Gamma^3}} l_{шифр(n^{\Gamma^3\ ЗВО})}^{op} \quad (3.14, a)$$

або

$$L^{op} = \sum_{n^{op\ \Gamma^3}=1}^{N^{op\ \Gamma^3}} L_{шифр}^{op} = \sum_{n^{op\ \Gamma^3}=1}^{N^{op\ \Gamma^3}} \sum_{n^{\Gamma^3\ ЗВО}=1}^{N^{\Gamma^3}} l_{ЗВО(n^{\Gamma^3\ ЗВО})}^{op\ шифр} = \sum_{n^{op\ \Gamma^3}=1}^{N^{op\ \Gamma^3}} \sum_{n^{\Gamma^3\ ЗВО}=1}^{N^{\Gamma^3}} \sum_{n^{op\ ОП}=1}^{N^{op\ ОП}} l_{ЗВО(n^{op\ ОП})}^{op\ код}$$

$$L^{op} = \sum_{n_{код}^{op}=1}^{N_{код}^{op}} L_{код}^{op} = \sum_{n_{код}^{op}=1}^{N_{код}^{op}} \sum_{n^{op\ ЗВО}=1}^{N^{op\ ЗВО}} l_{код(n^{op\ ЗВО})}^{op}, \quad (3.14, б)$$

$$L^{op} = \sum_{n^{op}=1}^{N^{op}} l_{ЗВО(n^{op})}^{op} = \sum_{n^{op}=1}^{N^{op}} \sum_{n_{ЗВО}^{op}=1}^{N_{ЗВО}^{op}} l_{код(n_{ЗВО}^{op})}^{op} = \sum_{n^{op}=1}^{N^{op}} \sum_{n_{ЗВО}^{op}=1}^{N_{ЗВО}^{op}} l_{ЗВО(n_{ЗВО}^{op})}^{op\ код}, \quad (3.14, в)$$

або

$$L^{op} = \sum_{n^{op}=1}^{N^{op}} l_{ЗВО(n^{op})}^{op} = \sum_{n^{op}=1}^{N^{op}} \sum_{\substack{n_{ЗВО}^{opГЗ}=1 \\ n_{опГЗ}^{opГЗ}}}^{N_{ЗВО}^{opГЗ}} l_{шифр(n_{ЗВО}^{opГЗ})}^{op} = \sum_{n^{op}=1}^{N^{op}} \sum_{n_{ЗВО}^{opГЗ}=1}^{N_{ЗВО}^{opГЗ}} \sum_{n^{opОП}=1}^{N^{opОП}} l_{код(n^{opОП})}^{op},$$

або

$$L^{op} = \sum_{n^{op}=1}^{N^{op}} l_{ЗВО(n^{op})}^{op} = \sum_{n^{op}=1}^{N^{op}} \sum_{\substack{n_{ЗВО}^{opГЗ}=1 \\ n_{опГЗ}^{opГЗ}}}^{N_{ЗВО}^{opГЗ}} l_{ЗВО(n_{ЗВО}^{opГЗ})}^{op \text{ шифр } опГЗ} = \sum_{n^{op}=1}^{N^{op}} \sum_{n_{ЗВО}^{opГЗ}=1}^{N_{ЗВО}^{opГЗ}} \sum_{n^{opОП}=1}^{N^{opОП}} l_{ЗВО(n^{opОП})}^{op \text{ код}},$$

де $n^{opГЗ}$ – порядковий номер у номенклатурі $ГЗ_{шифр}^{op}$ всіх ЗВО позначеної в тексті галузі знань певного ОР; $N^{opГЗ}$ – загальна кількість галузей знань певного ОР всіх ЗВО; $N_{код}^{op}$ – кількість спеціальностей (кодів) у всіх ЗВО, за якими надається ОП в сегменті ОР; $n_{код}^{op}$ – порядковий номер певної спеціальності (коду) у номенклатурі всіх ЗВО, за яким надається ОП в сегменті певного ОР; N^{op} – кількість ЗВО, які надають певний ОР; n^{op} – порядковий номер ЗВО у номенклатурі ЗВО, які надають певний ОР.

Слід зазначити, що загальний обсяг пропозиції у всіх сегментах локального ринку має значення виключно щодо порівняння обсягів пропозиції у сегментах між собою.

У п. 2.2 партнерські стосунки ЗВО зі споживачами $ОП_{код}^{op}$ подані як типологічна риса їх діяльності. Попит і пропозиція взаємообумовлюють і взаємодоповнюють один одного, що є підґрунтям для вибору методів вимірювання освітнього прагматизму в діях ЗВО. За наявності показника, який указує на обсяг пропозиції $ОП_{код}^{op}$, необхідно визначити показник обсягу реального попиту на освітні послуги ЗВО. Цим показником є «чисельність осіб, зарахованих на навчання за певними спеціальністю і ОР», який у знеособленій щодо ЗВО формі має вигляд $q_{код}^{op}$. Для порівняння різних ЗВО придатна персоніфікована форма $q_{ЗВО}^{op \text{ код}}$.

Оскільки за умови $l_{код}^{op} = q_{код}^{op}$ освітній потенціал ЗВО реалізовано повністю, то діям ЗВО притаманний вищий рівень абсолютного освітнього прагматизму. Якщо $l_{код}^{op} \neq q_{код}^{op}$, то йдеться про рівень прагматизму, який визначає відповідність реального попиту потенціалу на $ОП_{код}^{op}$. Для позначення рівня прагматизму

використано $r_{код}^{op}$ для знеособлених форм, та $r_{ЗВО}^{op код}$ для персоніфікованих форм викладання. Отже, $r_{код}^{op}$ розраховується за формулою:

$$r_{код}^{op} = \frac{q_{код}^{op}}{l_{код}^{op}}. \quad (3.15)$$

Стосовно цього Натрошвілі С. наполягає, що конкурентна позиція ЗВО має бути як сформованою, так і усвідомленою споживачем послуг вищої освіти. Вона виявляється шляхом визначення ступеня задоволеності споживачів [290, с. 84, 86]. Прикметник «абсолютний» використано як за формою, оскільки застосовані безвідносні величини, так і за суттю, оскільки означає те, що залежить безпосередньо від ЗВО (самодостатність) і протиставляється відносному – умовному, що не залежить від ЗВО. Термін «прагматизм» указує на наявність досвіду, що дозволяє досягти відповідності між бажаним і можливим. Бойко А. вважає, що практично-прагматичне спрямування освіти підвищує відповідальність особи за освіту, завдяки вибору, де превалюють інтереси особи, а не абстрактна «суспільна потреба» [291, с. 17]. Отже, підґрунтя прагматизму у діях ЗВО становлять освітні інтереси особистості.

Рішення щодо розширення або згортання переліку $OP_{код}^{op}$ приймає адміністрація ЗВО, тобто вирішується доля не окремих структурних підрозділів (факультетів, відділень, кафедр), які безпосередньо надають $OP_{код}^{op}$, а закладу у цілому. Діяльність монопрофільних ЗВО можна порівняти із сольним виконанням музичного твору. Коли кількість $GZ_{шифр}^{op}$ і $OP_{код}^{op}$ дві і більше, то заклад подібний музичному колективу, який виконує єдину композицію. Якість виконання залежить не від кількості музикантів, а від віртуозності виконання кожним, з одного боку, і злагодженості виконання, з іншого. Тобто незалежно від числа $GZ_{шифр}^{op}$ і $OP_{код}^{op}$ діяльність ЗВО має бути націлена на реалізацію загального потенціалу, чого неможливо досягти без реалізації потенціалу за кожною спеціальністю. Агреговані обсяги реального попиту на $OP_{код}^{op}$ мають галузевий та сегментний масштаб відповідно до пропозиції.

Сукупний галузевий обсяг попиту на послуги ЗВО відбиває показник

«чисельність осіб, зарахованих до ЗВО на навчання за усіма $ОП_{код}^{op}$ у межах певних галузі знань і ОР» ($q_{шифр}^{op}$ щодо знеособлених і $q_{ЗВО}^{op,шифр}$ щодо персоніфікованих форм викладення), який розраховується за формулою:

$$q_{шифр}^{op} = \sum_{n^{op,OP}=1}^{N^{op,OP}} q_{код(n^{op,OP})}^{op}, \quad (3.16)$$

де $n^{op,OP}$ – порядковий номер певної $ОП_{код}^{op}$ у номенклатурі згаданого в тексті ЗВО за певними $ГЗ_{шифр}^{op}$ і ОР; $N^{op,OP}$ – гранична кількість $ОП_{код}^{op}$ у номенклатурі ЗВО за певними $ГЗ_{шифр}^{op}$ і ОР.

Наприклад, $q_{КрНУ}^{м 03}$ – чисельність осіб, зарахованих до КрНУ на навчання у межах галузі знань «Гуманітарні науки» (шифр 03) за ОР «Бакалавр» (б). Рівень $r_{шифр}^{op}$ освітнього прагматизму у діях ЗВО у галузі знань розраховується як відношення

$$r_{шифр}^{op} = \frac{q_{шифр}^{op}}{l_{шифр}^{op}} \quad (3.17)$$

у разі знеособленої або

$$r_{ЗВО}^{op,шифр} = \frac{q_{ЗВО}^{op,шифр}}{l_{ЗВО}^{op,шифр}} \quad (3.18)$$

відносно персоніфікованої форми викладення тексту. Білошкурська Н., Білошкурська М. і Кравченко Р. вважають відношення показника «подано оригіналів документів» до показника «обсяг ліцензійних місць» показником стратегічного розвитку ЗВО як і показник «кількість ліцензованих спеціальностей за I бакалаврським рівнем» [292, с. 27]. Галузевий рівень прагматизму ілюструє синергетичний ефект діяльності ЗВО за кількома $ОП_{код}^{op}$.

Сукупний сегментний обсяг попиту на послуги ЗВО демонструє показник «чисельність осіб, зарахованих до ЗВО на навчання за усіма $ГЗ_{шифр}^{op}$ у межах

освітнього рівня» (q^{op} щодо знеособлених і $q_{ЗВО}^{op}$ щодо персоніфікованих форм викладення), який розраховується за формулою:

$$q_{ЗВО}^{op} = \sum_{\substack{n_{ЗВО}^{op \Gamma^3} \\ =1}}^{N_{ЗВО}^{op \Gamma^3}} q_{шифр(n_{ЗВО}^{op \Gamma^3})}^{op}, \quad (3.19)$$

де $n_{ЗВО}^{op \Gamma^3}$ – порядковий номер певної $\Gamma^3_{шифр}$ у номенклатурі послуг певного ЗВО у сегменті певного ОР; $N_{ЗВО}^{op \Gamma^3}$ – гранична кількість $\Gamma^3_{шифр}$ у номенклатурі послуг певного ЗВО у сегменті певного ОР.

Наприклад, $q_{КрНУ}^M$ – кількість осіб, зарахованих на навчання до КрНУ за усіма галузями знань за ОР «Магістр».

Рівень r^{op} освітнього прагматизму в діях ЗВО у сегменті демонструє відношення:

$$r^{op} = \frac{q^{op}}{l^{op}} \quad (3.20)$$

у разі знеособленої або

$$r_{ЗВО}^{op} = \frac{q_{ЗВО}^{op}}{l_{ЗВО}^{op}} \quad (3.21)$$

відносно персоніфікованої форми викладення тексту. В (3.19) q^{op} – обсяг первинного попиту (чисельність осіб, зарахованих на нормативний термін навчання) до згаданого в тексті ЗВО за певним ОР (ОКР); r^{op} – коефіцієнт освітнього прагматизму згаданого в тексті ЗВО за первинного попиту за ОР (ор); $q_{ЗВО}^{op}$ – персоніфікована форма запису q^{op} (обсягу первинного попиту) відносно певного ЗВО за певним ОР (ОКР), осіб. Сегментний рівень прагматизму афішує синергетичний ефект у діях ЗВО за кількома $\Gamma^3_{шифр}$.

Примітно, що Дмитрів А. оцінює діяльність ЗВО за допомогою відношення $q_{код}^{\bar{o}}$ до $l_{код}^{\bar{o}}$ [293, с. 136]. Але, визначення $r_{код}^{op}$ відповідно до наведених вище формул не враховує важливу обставину – наявність первинного і вторинного попиту на

$ОП_{код}^{op}$ у сегментах mc і b згідно з Умовами прийому на навчання до вищих навчальних закладів України 2016 р. Первинний попит – зарахування на перший курс з нормативним терміном $t_{норм}^{op}$ навчання: у сегменті mc – осіб з базовою загальною середньою освітою (БЗСО); у сегменті b – осіб з повною загальною середньою освітою (ПЗСО). Коли раніше йшлося про обсяги попиту на $ОП_{код}^{op}$, то враховувався первинний попит, який позначено $q_{код}^{op}$. Вторинний попит – зарахування на перший (зі скороченим терміном навчання) і на другий або третій курс (з нормативним терміном навчання): у сегменті mc – осіб, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень (ОКР) «кваліфікований робітник» ($кр$), або ПЗСО, або ОКР mc , освітні ступені (ОС) b і m , або відраховані здобувачі ОС b ; у сегменті b – осіб, які мають ОКР mc [234; 222]. Для позначення обсягу вторинного попиту використано $\tilde{q}_{код}^{op}$. Вторинний попит знижує освітній потенціал, адже скорочений термін $t_{скор}^{op}$ навчання не дозволяє повною мірою задіяти всі ресурси ЗВО. Законодавчим підґрунтям наявності двох попитів слід уважати статті 27 і 28 Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) [42].

Факт наявності двох попитів визначає інтегровану оцінку реалізації потенціалу ЗВО, засновану на терміні навчання. Нормативний термін підготовки mc на базі ПЗСО і ОКР $кр$ не перевищує три роки, а на базі БЗСО – чотири роки ($t_{норм}^{mc} = 4$). Яблочников С. зазначає, що цикл навчання молодших спеціалістів у названих країнах у середньому дорівнює два роки [294, с. 138]. Радкевич В. вважає, що підготовка молодших спеціалістів має тривати до трьох років і більше [295, с. 41]. Нормативний термін за програмою підготовки b на базі ПЗСО – чотири роки ($t_{норм}^b = 4$), а на базі ОКР mc зменшується на один–два роки [42]. Длугопольський О. і Чекаловська Г. наголошують на збільшенні попиту на навчання у бакалавраті у осіб з дипломами молодшого спеціаліста [296, с. 92].

Словосполучення «не перевищує три роки» або «зменшується на один–два роки» ЗВО тлумачать залежно від відповідності спеціальностей за рівнями знань. Споживачі $ОП_{код}^{op}$ зацікавлені скоріше отримати омріяний диплом, а ЗВО, навпаки, довше надавати $ОП_{код}^{op}$. Знайдуться ЗВО, які запропонують менший термін навчання як конкурентну перевагу. Перевищення 2016 р. у сегменті mc обсягу

$q_{код}^{MC}$ первинного попиту над вторинним $\tilde{q}_{код}^{MC}$ у два рази (табл. 4.10–4.23) доводить більшу привабливість первинної пропозиції ЗВО, ніж вторинної, тому скорочений термін приймаємо три роки ($t_{скор}^{MC} = 3$). Оскільки у сегменті δ вторинний обсяг $\tilde{q}_{код}^{\delta}$ майже дорівнював обсягу первинного $q_{код}^{\delta}$, то скорочений термін приймаємо два роки ($t_{скор}^{\delta} = 2$). Інтегрований коефіцієнт $\hat{r}_{код}^{op}$ прагматизму у діях ЗВО за $OP_{код}^{op}$ розраховується за формулою:

$$\hat{r}_{код}^{op} = \frac{1}{t_{норм\ код}^{op} \cdot l_{код}^{op}} (t_{норм\ код(n)}^{op} \cdot q_{код}^{op} + t_{скор\ код}^{op} \cdot \tilde{q}_{код}^{op}), \quad (3.22)$$

де $t_{норм\ код}^{op}$ – нормативний термін навчання за певними спеціальністю та op ;

$t_{скор\ код}^{op}$ – скорочений термін навчання за певними спеціальністю та op .

Інтегрований коефіцієнт сукупного прагматизму у діях ЗВО за усіма $OP_{код}^{op}$ визначається формулою:

$$\hat{r}_{ЗВО}^{op} = \frac{1}{N_{ЗВО}^{op}} \sum_{n_{ЗВО}=1}^{N_{ЗВО}^{op}} r_{код(n)}^{op} = \frac{1}{N_{ЗВО}^{op}} \sum_{n_{ЗВО}=1}^{N_{ЗВО}^{op}} \frac{1}{t_{норм\ код(n)}^{op} \cdot l_{код}^{op}} (t_{норм\ (n)}^{op} \cdot q_{код(n)}^{op} + t_{скор\ код(n)}^{op} \cdot \tilde{q}_{код(n)}^{op}). \quad (3.23)$$

Мезорівень пропозиції освітніх послуг має товарний і галузевий масштаб. Товарний обсяг первинного попиту ілюструє показник «загальна чисельність осіб, зарахованих до усіх ЗВО на повний термін навчання за спеціальністю певного ОР», який позначено $Q_{код}^{op}$. Наприклад, Q_{101}^{δ} – загальна чисельність осіб, зарахованих до усіх ЗВО на повний термін навчання за спеціальністю «Екологія» ОР Бакалавр. Товарний обсяг вторинного попиту демонструє показник «загальна чисельність осіб, зарахованих на скорочений термін навчання за спеціальністю певного ОР», який позначено $\tilde{Q}_{код}^{op}$. Наприклад, $\tilde{Q}_{102}^{\delta}$ – загальна чисельність осіб, зарахованих на скорочений термін навчання за спеціальністю «Хімія» ОР Бакалавр.

Галузевий обсяг первинного попиту ілюструє показник «загальна чисельність осіб, зарахованих до усіх ЗВО на повний термін навчання за галуззю знань певного ОР», який позначено $Q_{шифр}^{op}$. Наприклад, Q_{11}^{δ} – загальна чисельність осіб, зарахованих до усіх ЗВО на повний термін навчання за галуззю знань «Математика

та статистика» і ОР Бакалавр. Галузевий обсяг вторинного попиту демонструє показник «загальна чисельність осіб, зарахованих до усіх ЗВО на скорочений термін навчання за галуззю знань певного ОР», який позначено $\tilde{Q}_{шифр}^{op}$. Наприклад, $\tilde{Q}_{10}^{\delta}$ – загальна чисельність осіб, зарахованих до усіх ЗВО на скорочений термін навчання за галуззю знань «Природничі науки» і ОР Бакалавр.

Макрорівень дорівнює сегментному обсягу первинного и вторинного попиту на $OP_{код}^{op}$. Первинний обсяг Q^{op} демонструє показник «загальна чисельність осіб, які зараховані на повний термін навчання за усіма $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ у межах ОР». Вторинний обсяг $\tilde{Q}^{op}$ позначає показник «загальна чисельність осіб, які зараховані на скорочений термін навчання за усіма $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ у межах ОР».

Як було зазначено раніше, відсутність конкуренції сприяє реалізації потенціалу, а наявність – перешкоджає реалізації намірів, тобто $OP_{код}^{op}$ неоднорідні за реалізацією потенціалу ЗВО. Конкуренція у сегменті робить доцільним розрахунок відносного рівня освітнього прагматизму ЗВО за $OP_{код}^{op}$. Результати приймальної кампанії 2016 р. показали, що $L^{\delta} > Q^{\delta}$ у 4,26 рази. Символічно, що тільки за OP_{035}^{δ} КрНУ і ПолтНТУ стовідсотково реалізували потенціал завдяки первинному попиту, тобто $l_{035}^{\delta} = q_{035}^{\delta}$ ($r_{код}^{\delta} = 1,00$). Якщо ЗВО майже за усіма $OP_{код}^{op}$ не реалізували потенціал, то для визначення прагматизму в їх діях необхідно порівнювати не тільки абсолютні, а відносні величини, тобто частку ринку, на яку вони претендували, із часткою ринку, яку вони реально отримали.

Показник

$$dl_{код}^{op} = \frac{l_{код}^{op}}{L_{код}^{op}} \quad (3.24)$$

позначає амбіції ЗВО на ринку, а показник

$$dq_{код}^{op} = \frac{q_{код}^{op}}{Q_{код}^{op}} \quad (3.25)$$

– ступінь їх реалізації. Якщо допустити, що всі ЗВО реалізували потенціал, то

$$L_{код}^{op} = Q_{код}^{op}.$$

Відношення

$$dr_{код}^{op} = \frac{dq_{код}^{op}}{dl_{код}^{op}} \quad (3.26)$$

визначає конкурентні позиції ЗВО на ринку.

Значення 1,00 щодо $dr_{код}^{op}$ слід сприймати як граничну величину, оскільки воно вказує на більшу конкурентоздатність ЗВО, порівняно з іншими закладами. Отже, граничну величину $dr_{код}^{op}$ слід вибрати для оцінювання відносного прагматизму $OP_{код}^{op}$. Якщо $r_{код}^{op} \geq 0,5$, то, слід визнати, що рівень абсолютного прагматизму на сьогодні досить високий. За граничними значеннями $r_{код}^{op}$ і $dr_{код}^{op}$ виділено групи $OP_{код}^{мс}$:

$$\begin{aligned} S (r_{код}^{op} \geq 0,5, dr_{код}^{op} \geq 1), \\ V (r_{код}^{op} \leq 0,5, dr_{код}^{op} \geq 1), \\ Z (r_{код}^{op} \geq 0,5, dr_{код}^{op} \leq 1), \\ U (r_{код}^{op} \leq 0,5, dr_{код}^{op} \leq 1; r_{код}^{op} \leq 0,5, dr_{код}^{op} \text{ відсутнє}), \end{aligned}$$

які позиціонують $OP_{код}^{мс}$. У поєднанні зі СК належність до групи демонструють залежність $r_{код}^{op}$ від споживацьких вподобань і дій суперників.

Сформувавши арсенал інструментів пізнання, варто довести його корисність щодо розуміння мотивів діяльності ЗВО.

3.3. Квантифікація прагматизму реалізації фінансової політики держави у сфері вищої освіти

Держава – це соціальний інститут, зміст і спрямованість діяльності якого, відповідно до ст. 3 Конституції України, визначають права і свободи людини та їх гарантії. У ст. 53, окрім права кожного на освіту, держава забезпечує доступність і

безоплатність ВО в державних і комунальних навчальних закладах, а також розвиток ВО [132]. Забезпечення доступності і безоплатності, як і фінансово-економічний розвиток ВО, потребує від держави чималих асигнувань на ВО. Рівень розвитку національної економіки детермінує абсолютний обсяг асигнувань у вищу школу, а державна політика – відносний. При цьому абсолютний і відносний обсяги є необхідною умовою виконання державою зобов'язань перед громадянами щодо доступності, безоплатності та фінансово-економічного розвитку ВО. Достатньою умовою є механізм державного регулювання, який дозволяє з максимальним ступенем результативності використовувати державне фінансування ВО. Практицизм слід сприймати як філософію державного управління СВО, яка об'єднує необхідну та достатню умови в одне ціле (дуальність). Необхідна умова з огляду прагматизму розглядається як наявність можливостей, а достатня умова як уміння (здатність) розпорядитися цими можливостями. Отже, для порозуміння теорії та практики наукового пізнання необхідно задіяти множинну дуальність, яка дозволить виявити ступінь прагматизму в політиці і практиці держрегулювання СВО.

У державних доктринах, програмах і стратегіях розбудови ВО України [38; 59; 60; 216; 217] вибрано орієнтацію на європейські та світові освітні цінності. За часів, коли університети по обидва боки Атлантики перейшли під юрисдикцію світської влади (п. 2.3), держава зобов'язалася за допомогою певних інструментів регулювати відносини постачальників і споживачів $ОП_{код}^{op}$. Складність державного регулювання діяльності ЗВО (п. 2.1) і поведінки споживачів (п. 2.2) властива як вітчизняній, так і закордонним СВО, досягнення яких узято як приклад для наслідування. Минуло достатньо часу, щоб на підставі накопичених знань визнати результативність інструментів щодо покращення ВО у контексті європейських і світових досягнень. Національна система ВО як об'єкт держрегулювання складається з інтернаціональної та субнаціональної підсистем. Інтернаціональна підсистема демонструє місце та роль України у європейській і світовій освітніх системах, субнаціональна – відображає регіональну різноманітність стану та розвитку ВО. Складність системи ВО передбачає оцінювання прагматизму в діях держави на національному і регіональному рівнях, тобто використання методу декомпозиції дозволяє за допомогою дворівневої ієрархії структурувати

розв'язання задачі. У дослідженні прагматизму застосовано каскадне з'єднання підсистем з елементами зворотного зв'язку [297, с. 33–35].

Національний масштаб як вищий рівень декомпозиції зумовлює порівняння наслідків української державної політики у СВО з іншими країнами. За світовий взірець результативності ВО взято досягнення країн ОЕСР. Організація налічує 35 країн: від Північної (Канада (CA), США (US)) і Південної (Чилі (CL), Мексика (MX)) Америк до Європи (Австрія (AT), Бельгія (BE), Чехія (CZ), Данія (DK), Естонія (EE), Фінляндія (FI), Франція (FR), Німеччина (DE), Греція (GR), Угорщина (HU), Ісландія (IS), Ірландія (IE), Італія (IT), Латвія (LV), Люксембург (LU), Нідерланди (NL), Норвегія (NO), Польща (PL), Португалія (PT), Словаччина (SK), Словенія (SI), Іспанія (ES), Швеція (SE), Швейцарія (CH), Сполучене Королівство (GB)) і Азіатсько-Тихоокеанського регіону (Ізраїль (IL), Туреччина (TR), Японія (JP), Корея (KR), Австралія (AU), Нова Зеландія (NZ)). У дужках вказано код країни згідно з Alpha-2 ISO 3166-1 [298]. Код України – UA. До ОЕСР, окрім розвинених країн, входять такі, що розвиваються. ОЕСР співпрацює з КНР, Індією, Бразилією, які мають потужні економіки, а також з багатьма країнами, що розвиваються. Згадування країн доводить, що інформація щодо ОЕСР відображує загальносвітові тенденції у ВО.

Щорічно ОЕСР видає довідник «Education at a Glance» (Довідник), який містить інформацію щодо ВО. Варто наголосити на вживанні у Довіднику терміну «Tertiary Education», який підкреслює послідовність і наступність ВО. Держава опікується усіма складовими ВО. Але для оцінювання прагматизму серед багатьох складових вибрано фінансову. Досвід розвинених держав, на думку Красільник О., свідчить, що рівень освіченості населення детермінує рівень соціально-економічного розвитку. Тому ці країни фінансують розвиток ВО [299, с. 111]. Ця точка зору є аксіоматичною, що переконує у значущості цього інструменту для СВО. З іншого боку, Данканіч О. зауважує, що попит регулюється ринком, а фінансове забезпечення ВО зазнає активного державного втручання [300, с. 212]. Стасюк Т. і Мельничук Ю. у схемі організації бюджетного фінансування галузі освіти виокремлюють складові фінансового забезпечення: джерела, форми і методи [301]. Яшук Т. поділила джерела фінансування ЗВО на державні і недержавні. До державних віднесено вісім джерел, до недержавних – шість [302,

с. 290]. Олексин А., Неклюєнко О. і Ящук Т. проаналізували фінансування ВО в Україні [303; 304; 305]. Отже, фінансування ВО визначає рівень соціально-економічного розвитку країни, при цьому значення державної влади у фінансуванні домінує, тобто для влади фінансування ВО є інструментом регулювання розвитку країни. Значущість інструменту неможливо переоцінити.

Платоспроможність уряду є кращим доказом державного прагматизму, а відсутність коштів – головною проблемою розвитку СВО. Буличева Н. і Пивовар Ю. вказували на вкрай незадовільне спрямування державою фінансових ресурсів на задоволення нагальних потреб цієї галузі [306, с. 412]. Головними проблемами у СВО Буцька О. вважала обмежене фінансування та відсутність ефективних механізмів використання коштів [307, с. 159]. Курко М. зазначає, що бюджетні обмеження – це реалії, які потрібно враховувати. Питання видатків на ВО України є основною проблемою, оскільки хронічна нестача коштів не забезпечує її гідний розвиток [308, с. 140, 142]. Троцик Т. вказувала на проблеми, пов'язані з видатками на освіту в Україні [309]. Вітренко Л. цікавилась специфікою планування і фінансування видатків на утримання майнових комплексів ЗВО, а Коверник Н. – видатків бюджету на освіту [310; 311]. Якубовський Р. до проблем, пов'язаних з «безоплатністю освіти», відніс помітне недофінансування ЗВО, які знаходяться на бюджетному утриманні [312, с. 410]. Утішає те, що ця проблема не суто українська. Так, Мельничук І. наголошує, що у Німеччині існує тенденція неспроможності держави повною мірою фінансувати ВО [313, с. 105]. З роками проблема набула хронічного характеру.

У Главі Б Довідника проілюстровано фінансові ресурси, які інвестуються в освіту. До найбільш доказових показників рівня фінансування ВО належать «загальні щорічні витрати на ВО на одного студента денної форми навчання»:

$$\bar{S}_i^{студ\ кр} = \frac{S_i^{кр}}{B_i^{кр}}, \quad (3.27)$$

де $S_i^{кр}$ – загальні (державні і приватні) витрати певної країни на ВО в i -тому навчальному році; $B_i^{кр}$ – чисельність студентів денної форми навчання певної країни ($кр$) у i -тому навчальному році.

Розмір цих витрат демонструє результативність ВО. Підхід «чим більше коштів, тим якісніше навчання» повною мірою відповідає третій місії університетів (п. 2.2), яка декларує комерційне підґрунтя діяльності ЗВО, тобто якість $OP_{код}^{op}$ детермінується витратами на її надання. За такого підходу оцінюються підсумки діяльності ЗВО у національному масштабі, тобто, по суті, демонструється значущість дослідного знання як підґрунтя прагматизму державної політики у СВО. Якщо підсумки не задовольняють суспільство, то причини криються у некоректно сформульованих завданнях або у неправильно вибраних методах реалізації. У цьому ракурсі Петрашенко Д. проаналізував державну політику фінансування ВО [314].

Основу символу $\bar{S}_i^{студ\ кр}$ складає перша літера англійського терміна «витрати» (spend). Нижній індекс «*i*» позначає рік, а ліва частина верхнього індексу «студ» указує на студента як споживача $OP_{код}^{op}$, а права «кр» – на країну. Наприклад, $\bar{S}_{2014/15}^{студ\ DE}$ – загальні витрати на одного студента Німеччини денної форми навчання у 2014/15 н. р.

Заради міжнародної порівнянності державні субсидії на проживання студентів за межами ЗВО не враховують. Враховують освітні програми ЗВО, за якими є відомості про зарахування і витрати. Витрати у національній валюті конвертуються у долари США [315, с. 175].

Показник характеризується у Довіднику з кількох ракурсів. Перший – методологія формування $\bar{S}_i^{студ\ кр}$. Принципове значення ракурсу визначено браком $\bar{S}_i^{студ\ кр}$ у вітчизняній офіційній статистиці. $\bar{S}_i^{студ\ кр}$ розраховується у доларах США у розрізі рівнів освіти і типів витрат, які відповідають основним і допоміжним послугам і НДДКР. Витрати представлені як базові і допоміжні послуги. До допоміжних віднесено гуртожитки, їдальні і медичні заходи. Базові освітні послуги передбачають витрати, безпосередньо пов'язані з навчанням у ЗВО, зокрема зарплату викладачів, будівництво та утримання споруд, навчальні матеріали, книги і управління ЗВО. Базові послуги обчислюються як залишкові, тобто вирахуванням із загальних витрат на ЗВО витрат на НДДКР і допоміжні послуги. Класифікація витрат на НДДКР ґрунтується на даних ЗВО. НДДКР фінансуються з різних джерел [315, с. 178].

Детальний виклад положень методології покликаний визнати міру тотожності вітчизняного і зарубіжного підходів щодо витрат на ВО. Відповідно до ст. 13 Бюджетного кодексу України, бюджет складається із загального та спеціального фондів. Загальний містить усі доходи та всі видатки бюджету. Структура спеціального фонду подібна до структури загального [316]. Наявність двох фондів свідчить про дихотомію джерел фінансування. Статті витрат можуть бути профінансовані з одного або з обох фондів. Вибір фонду для фінансування статті витрат є частиною державної політики у СВО. Законодавчо політика втілюється у річному бюджеті країни. Якубовський Р. зазначає про відсутність єдиної думки на класифікацію фінансування освіти. За критерієм «джерело» він виокремлює бюджетне та позабюджетне фінансування. Фінансування освіти з державного та місцевих бюджетів складає основу видатків і має домінувати [312, с. 410]. Аналіз формування та використання коштів стабілізаційного фонду Державного бюджету України сприяє розумінню суті фінансування СВО [317].

Оскільки у Довіднику наведено оцінку бюджету освіти ОЕСР за 2014 р., то для порівняння вибрано ЗУ «Про Державний бюджет України на 2014 рік». Згідно з Додатком № 3 «Розподіл видатків Державного бюджету України на 2014 р.», (Додаток № 3), витрати МОН України загалом склали 24 023 987 тис. грн. У Додатку № 3 до компетенції МОНУ віднесено 31 статтю видатків. Із восьми статей, які фінансувались із загального фонду, чотири стосувалися ВО. Відповідно до сенсу видів витрат у Довіднику, статті витрат «Загальне керівництво та управління у сфері освіти і науки» і «Здійснення державного нагляду за діяльністю навчальних закладів» слід віднести до базових освітніх послуг, а статті «Державні премії, стипендії та гранти в галузі освіти, науки і техніки, стипендії переможцям міжнародних конкурсів» і «Пільговий проїзд студентів ВНЗ і учнів професійно-технічних училищ у залізничному, автомобільному та водному транспорті» – до допоміжних. Фраза «стосувалася» означає, що поряд з ВО також фінансувались інші рівні освіти, а отже, зазначені у Додатку № 3 обсяги фінансування цих статей стосуються всіх ОР.

Зі спеціального фонду фінансувалася стаття «Державна атестація наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, ліцензування, атестація та акредитація навчальних закладів, визнання і встановлення еквівалентності

документів про освіту, виданих навчальними закладами іноземних держав, проставлення апостиля», яку слід віднести до базових освітніх послуг. Ці витрати також стосувалися всіх ОР.

З обох фондів фінансувалися 17 статей витрат, серед яких ВО стосувалися 9 статей. До базових освітніх послуг згідно з Довідником віднесено три статті витрат Додатка № 3: «Підготовка кадрів ВНЗ I і II РА та забезпечення діяльності їх баз практики», «Підготовка кадрів ВНЗ III і IV РА та забезпечення діяльності їх баз практики» і «Підготовка кадрів Київським національним університетом імені Тараса Шевченка». Ці статті у повному обсязі стосуються фінансування ВО. До НДДКР віднесено три статті: «Дослідження, наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами та державним замовленням, ...», «Навчання, стажування, підвищення кваліфікації студентів, аспірантів, науково-педагогічних та педагогічних працівників за кордоном, ... » і «Дослідження, наукові та науково-технічні розробки, проведення наукових заходів Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, ...». До допоміжних послуг віднесено три статті: «Здійснення методичного та матеріально-технічного забезпечення діяльності навчальних закладів», «Фізична і спортивна підготовка учнівської та студентської молоді», «Здійснення зовнішнього оцінювання та моніторинг якості освіти Українським центром оцінювання якості освіти та його регіональними підрозділами». Більшість статей з подвійним фінансуванням, окрім ВО, мають відношення до інших рівнів освіти, а також можуть бути класифіковані згідно з Довідником.

Згідно з Додатком № 3 п'ять статей витрат 2014 р. не було профінансовано, серед яких статтю «Надання одноразової адресної допомоги молодим працівникам, які закінчили навчальні заклади державної і комунальної форми власності у поточному році,...» слід віднести до допоміжних послуг Довідника [318]. Отже, оскільки майже всі статті витрат українського бюджету збігаються з видами витрат у Довіднику, то дані української статистики щодо виконання бюджету можуть бути використані для розрахунку $\bar{S}_i^{cmud UA}$. Водночас різноманіття джерел, обсягів, структури джерел і витрат указує на наявність державної політики у сфері освіти.

Другий ракурс характеристики – обчислення значення $\bar{S}_i^{cmud UA}$. Згідно з методологією $\bar{S}_i^{cmud UA}$ демонструє відношення загальних видатків на ВО до загальної

(на національному рівні) чисельності студентів денної форми навчання. У бюлетені Держкомстату України «Основні показники діяльності ВНЗ України на початок навчального року» подано показники «загальні видатки зведеного бюджету на вищу освіту» і «чисельність студентів» за формами навчання. Поділ загальних видатків (чисельник) на чисельність студентів (знаменник) дозволяє обчислити $\bar{S}_i^{cmyd\ UA}$, що відтворено далі у форматі покрокового алгоритму. Для визначення причин зміни $\bar{S}_i^{cmyd\ UA}$ у Довіднику задіяні 2008, 2010, 2011, 2014 роки [315, с. 175, 178], що відображено в алгоритмі.

Перший крок – визначення чисельника $\bar{S}_i^{cmyd\ UA}$. Загальні видатки бюджету країни на ВО позначено S_i^{kp} , де верхній індекс указує на код країни згідно з Alpha-2 ISO 3166-1 [298], а нижній – рік, наприклад, S_{2016}^{PT} – загальні видатки бюджету Португалії на ВО 2016 р. Слід зазначити, що видатки бюджету України передбачали фінансування денної, вечірньої і заочної форм навчання. Витрати на навчання на вечірній і заочній формах значно поступаються денній формі. Відсутність статистики щодо поділу витрат на ВО за формами навчання зумовила використання S_i^{UA} під час розрахунку витрат на ВО на одного студента денної форми. У примітці «1» до табл. В 1.3 у Довіднику зазначається, що значення показників відображають різні ОР [315, с. 178], тобто мають умовний характер щодо заявленого рівня. Це легітимізує умовність значення S_i^{UA} щодо форм навчання. Значення S_i^{UA} склали: 2008 р. – 18 552,9 млн грн, 2010 р. – 24 998,4 млн грн, 2011 р. – 26 619,6 млн грн, 2014 р. – 20 483,0 млн грн. [99, с. 3; 100, с. 3; 111, с. 3]. Якщо порівняно з 2008 р., 2010 і 2011 рр. обсяги витрат на ВО збільшувалися, то 2014 р. вони зменшилися.

Другий крок алгоритму – визначення знаменника $\bar{S}_i^{cmyd\ UA}$. У п. 1.2 застосовано показник «чисельність студентів України у i -му н. р.» (B_i^{UA}). Наявність форм навчання деталізує B_i^{kp} , що позначено літерами fn у лівій частині верхнього індексу показника $B_i^{fn\ kp}$. Денна ($\partial\phi$), вечірня ($\partial\phi$) і заочна ($\partial\phi$) форми навчання складають область визначення fn , тобто $fn \in \{\partial\phi, \partial\phi, \partial\phi\}$. У правій частині верхнього індексу $B_i^{fn\ kp}$ літери kr указують код країни згідно з Alpha-2 ISO 3166-1 [298], а нижній індекс « i » позначає рік прийому на навчання. Необхідно

враховувати, що чисельність студентів змінюється кілька разів на рік: на 01 лютого, коли відбувається відрахування студентів, які навчалися у магістратурі півтора року; на 01 липня, коли відбувається відрахування студентів, які здобули ОР mc , b , і m (які навчалися у магістратурі два роки), на 01 вересня, коли відбувається зарахування студентів на всі ОР. Найбільша чисельність студентів у ЗВО станом на 01 вересня, що обумовило її вибір для $B_i^{\partial\phi UA}$. Наприклад, $B_{2011}^{\partial\phi AT}$ – чисельність студентів денної форми навчання ЗВО Австрії 2011 р. У вітчизняних ЗВО чисельність студентів денного відділення 2008 р. складала 1 622 022 осіб, 2010 р. – 1 509 049 осіб, 2011 р. – 1 403 249 осіб, 2014 р. – 1 153 293 осіб [99, с. 8; 111, с. 7]. На всіх часових відрізках чисельність студентів значно скорочувалася.

Третій крок алгоритму – розрахунок $\bar{S}_i^{cmy\partial UA}$. Відношення S_i^{UA} до $B_i^{\partial\phi UA}$ складало: 2008 р. – 11 438,13 грн, 2010 р. – 16 565,66 грн, 2011 р. – 18969,97 грн, 2014 р. – 17760,45 грн. Оскільки у Довіднику одиницею вимірювання $\bar{S}_i^{cmy\partial kp}$ є долари США, то для порівняння українських реалій ВО зі світовими необхідно $\bar{S}_i^{cmy\partial UA}$ розділити на середній за рік курс гривні до доларів США Нацбанку України. Значення $\bar{S}_i^{cmy\partial UA}$ з урахуванням одиниці вимірювання позначено символом $\check{S}_i^{cmy\partial UA}$ та розраховується за формулою:

$$\check{S}_i^{cmy\partial UA} = \frac{\bar{S}_i^{cmy\partial UA}}{USD}, \quad (3.28)$$

де $\bar{S}_i^{cmy\partial UA}$ – загальні щорічні витрати на ВО на одного студента денної форми навчання в Україні в i -тому навчальному році; USD – середній курс долара Нацбанку за відповідний рік.

Середній за рік курс Нацбанку становив: за 2008 р. – 5,27 грн/\$, за 2010 р. – 7,94 грн/\$, за 2011 р. – 7,97 грн/\$, за 2014 р. – 11,88 грн/\$ [319, с. 54; 320, с. 60]. Отже, значення $\check{S}_i^{cmy\partial UA}$ такі: 2008 р. – 2 170 \$, 2010 р. – 2 086 \$, 2011 р. – 2 380 \$, 2014 р. – 1 495 \$. Існує щорічне коливання значення $\check{S}_i^{cmy\partial UA}$, що відрізняє динаміку $\check{S}_i^{cmy\partial UA}$ від динамік S_i^{UA} і $B_i^{\partial\phi UA}$. Згідно Листа КМУ № 16307/0/2-16 від 01.11.2016 р. розмір видатків на здобуття особою певного рівня освіти впродовж навчального (бюджетного) року є важливим економічним показником в освіті. Розмір бюджетних видатків на одного студента, який здобував ОК b за $\partial\phi$, у

середньому по країні становив понад 60 тис. грн. [321, с. 143].

Третій ракурс характеристики – пояснення динаміки змін $\bar{S}_i^{студ\ кр}$. Як зазначено вище, Довідник містить стислий аналіз змін $\bar{S}_i^{студ\ кр}$ за період з 2008 до 2014 рр. На думку авторів видання, зміни $\bar{S}_i^{студ\ кр}$ є наслідком динаміки чисельності студентів і зарплати викладачів, тобто знаменника і чисельника. Масштаб чисельника визначає обсяг ресурсів і організаційні зусилля, які країна інвестує у систему освіти. Підтвердженням цього є збільшення витрат на ВО у країнах ОЕСР за 2008–2014 рр. у середньому на 18 %, а чисельності студентів – на 10 %. У Бразилії і Туреччині за період загальна чисельність студентів у ЗВО збільшилася більш ніж на 50 %. Туреччина майже вдвічі збільшила витрати на ВО, а витрати на одного студента збільшилися на 60 % [315, с. 174]. Отже, автори Довідника вважають, що між чисельником і знаменником існує лінійна залежність, тобто динаміка чисельності студентів обумовлює динаміку витрат. Залежність відображає прагматичний підхід у діях держави, оскільки вона не дозволяє знижувати соціальні стандарти у ВО. Останні гарантують гідну винагороду для ЗВО і якісні послуги для споживачів $ОП_{код}^{op}$.

За базовий період у розрахунку темпів росту $S_i^{кр}$, $B_i^{\partial\phi\ кр}$ і $\bar{S}_i^{студ\ кр}$ у Довіднику прийнято 2010 р. Керуючись прагненням домогтися простоти сприйняття зорових образів, базові темпи росту, наведені у табл. В 1.3 Довідника [315, с.178], перетворені на темпи приросту: $T_{np}^{\bar{}} S_i^{кр}$ – базовий темп приросту $S_i^{кр}$, $T_{np}^{\bar{}} B_i^{\partial\phi\ кр}$ – базовий темп приросту $B_i^{\partial\phi\ кр}$, $T_{np}^{\bar{}} \bar{S}_i^{студ\ кр}$ – базовий темп приросту $\bar{S}_i^{студ\ кр}$, $T_{np}^{\bar{}} \check{S}_i^{студ\ кр}$ – базовий темп приросту $\check{S}_i^{студ\ кр}$. У табл. 3.9 наведено динаміку витрат на ВО на студента $\partial\phi$ в Україні на зазначених часових відрізках.

Наведені у табл. 3.9 відомості констатують щорічну докорінну зміну ситуації щодо витрат на одного студента $\partial\phi$. Зміни значень $S_i^{кр}$ і $B_i^{\partial\phi\ кр}$, безумовно, можна пояснити, але за темпами динаміки пояснення щороку змінюються. Витрати на ВО як частина бюджету країни залежать від макроекономічних показників, а чисельність студентів безпосередньо пов'язана з демографічною ситуацією, міграцією населення і бажанням молоді здобути освіту. Настільки значні темпи і різні вектори динаміки свідчать про необхідність щорічно корегувати державну

політику у СВО. Слід привернути увагу до значної різниці між $T_{np}^{\bar{S}_i^{stud UA}}$ і $T_{np}^{\check{S}_i^{stud UA}}$ 2008, 2010, і 2014 років і тотожність $T_{np}^{\bar{S}_{2011}^{stud UA}}$ і $T_{np}^{\check{S}_{2011}^{stud UA}}$. Це теж можна пояснити. Відомості дозволяють визначити, якою мірою українські зміни $T_{np}^{\bar{S}_i^{stud UA}}$ відповідають світовим тенденціям.

Таблиця 3.9

Динаміка витрат на ВО на студента $\delta\phi$ в Україні

Показник	Досліджуваний період			
	2008 р.	2010 р.	2011 р.	2014 р.
$T_{np}^{\bar{S}_i^{UA}}$	-26	0	6	-18
$T_{np}^{\bar{B}_i^{\delta\phi UA}}$	7	0	-7	-24
$T_{np}^{\bar{S}_i^{stud UA}}$	44	0	14	7
$T_{np}^{\check{S}_i^{stud UA}}$	4	0	14	-37

Четвертий ракурс характеристики – субнаціональні варіації $\check{S}_i^{stud kp}$. Щорічні витрати на одного студента не однорідні у регіонах країни, наприклад, Російська Федерація має найвищий субнаціональний діапазон, від 3 053 \$ до 27 448 \$. Найнижчі регіональні відмінності спостерігалися в Бельгії і Німеччині (через бюджетне вирівнювання). У 61 з восьмидесяти трьох регіонів Росії річні витрати на студента менші, ніж середнє значення показника по країні, що також указує на неоднорідність фінансування. Це контрастує з Канадою та Німеччиною, де тільки у половині регіонів рівень витрат на ВО на студента вищий, ніж середній по країні [315, с. 175]. Для України цей ракурс є вельми важливим, оскільки демонструє прагнення уряду забезпечити гідний рівень соціально-економічного розвитку всієї території України. У п. 1.2 зазначалося, що паралельно з глобалізацією набирає силу процес регіоналізації ВО. Усвідомлення неможливості добитися підйому національної економіки без належного розвитку економіки регіонів сприяє державній підтримки периферійних ЗВО, які є головним постачальниками трудових ресурсів на місцевий ринок праці.

Регіональний розвиток ВО України наявно демонструють показники:

– «кількість закладів вищої освіти I-IV РА у регіоні на початок i -го н. р.».

Показник позначено N_i^{region} , де нижній індекс указує на навчальний рік, а верхній –

три перші літери назви області, наприклад, $N_{2008/09}^{Vin}$ – кількість закладів вищої освіти I-IV РА у Вінницькій області на початок 2008/09 н. р.;

– «загальна чисельність студентів у регіоні станом на початок i -го навчального року». Показник позначено B_i^{region} , де нижній індекс указує на навчальний рік, а верхній – три перші літери назви області, наприклад, $B_{2010/11}^{Жит}$ – загальна чисельність студентів у Житомирській області станом на початок 2010/11 н. р.

У табл. 3.10 подано субнаціональні відмінності розвитку ВО України [77, с. 20, 23; 111, с. 20, 21; 322, с. 456, 458; 323, с. 30–33].

Візуальне знайомство з даними у табл. 3.10 указує на відмінності у значеннях N_i^{region} і B_i^{region} на всіх часових відрізках. У СВО існує п'ять центрів ВО, з великою концентрацією ЗВО і студентів: східний (Донецька (до 2014 р.) і Дніпропетровська області), західний (Львівська обл.), північний (Харківська обл.), південний (Одеська обл.) і столичний (м. Київ). У Довіднику для характеристики субнаціональних варіацій подані середні значення показника щодо регіонів кількох країн ОЕСР [315, с. 175]. Для України недоцільно розраховувати середні значення N_i^{region} ($\bar{N}_i^{region}$) і B_i^{region} ($\bar{B}_i^{region}$), оскільки суми N_i^{region} і B_i^{region} , значення $\bar{N}_i^{region}$ і $\bar{B}_i^{region}$ для центрів перевищують суми і середнє значення для решти 20-ти регіонів. Значення $\bar{N}_{2008/09}^{region}$ для центрів у три рази перевищувало значення для решти 20-ти регіонів.

На наступних трьох відрізках ця різниця становила більш ніж три рази: значення $\bar{N}_{2014/15}^{region}$ для центрів становило 62, а для решти регіонів – 18, значення $\bar{N}_{2015/16}^{region}$ для центрів – 60, а для решти – 18, значення $\bar{N}_{2016/17}^{region}$ для центрів – 61, а для решти – 18.

Регіони, які не є центрами, різняться за значеннями N_i^{region} і B_i^{region} : у дев'яти регіонах $N_{2008/09}^{region} < \bar{N}_{2008/09}^{region}$ і $B_{2008/09}^{region} < \bar{B}_{2008/09}^{region}$; у восьми регіонах $N_{2014/15}^{region} < \bar{N}_{2014/15}^{region}$, а у десяти $B_{2014/15}^{region} < \bar{B}_{2014/15}^{region}$; у дев'яти регіонах $N_{2015/16}^{region} < \bar{N}_{2015/16}^{region}$, а у десяти $B_{2015/16}^{region} < \bar{B}_{2015/16}^{region}$; у десяти регіонах $N_{2016/17}^{region} < \bar{N}_{2016/17}^{region}$, а у семи $B_{2016/17}^{region} < \bar{B}_{2016/17}^{region}$. Тільки у Вінницькій, Запорізькій і Полтавській областях значення N_i^{region} і B_i^{region} були більші за середні на всіх відрізках. Вибір Буцькою О. для вивчення проблеми фінансування ЗВО на

Таблиця 3.10

Субнаціональні відмінності розвитку ВО України

Регіон (область)	Навчальний рік як часовий відрізок досліджуваного періоду							
	2008/ 09	2014/ 15	2016/ 17	2017/ 18	2008/09	2014/15	2016/17	2017/18
	Показники							
	N_i^{region}				B_i^{region}			
Навчально-наукові центри								
Дніпропетровська	59	52	53	55	188800	134778	119888	113079
Донецька	87				202600			
Львівська	53	43	42	43	167600	129300	124804	123148
Одеська	41	39	40	40	150700	116320	113419	107517
Харківська	73	68	69	65	283400	190184	178126	171298
м. Київ	113	107	97	100	627200	410697	376054	371255
Усього	426	309	301	303	1620300	981279	912291	886297
Середні значення показників	$\bar{N}_i^{region}$				$\bar{B}_i^{region}$			
	68	62	60	61	270050	196256	182458	177259
Регіон (область)	N_i^{region}				B_i^{region}			
Вінницька	23	22	23	23	55700	42411	45193	44955
Волинська	16	14	14	14	36000	27767	26790	25288
Донецька		16	25	29		7944	31030	32186
Житомирська	22	20	20	20	47300	33695	30994	29942
Закарпатська	18	14	14	14	27900	23097	22669	23695
Запорізька	31	24	24	24	111700	75565	69802	67444
Івано-Франківська	29	17	16	16	61100	40251	38118	37088
Київська	24	23	22	21	41500	31919	29405	27545
Регіони, які не віднесено до навчально-наукових центрів								
Кіровоградська	22	17	16	16	32200	17334	15519	14433
Луганська	39	12	12	13	116900	4727	18232	19120
Миколаївська	16	16	16	17	43900	35840	32492	31640
Полтавська	23	21	18	18	73700	51629	48648	46224
Рівненська	17	15	15	14	56300	40725	36135	32473
Сумська	15	15	15	14	59300	40613	36615	34604
Тернопільська	20	20	20	18	63200	41642	42233	40992
Регіон (область)	Навчальний рік як часовий відрізок досліджуваного періоду							
	2008/ 09	2014/ 15	2016/ 17	2017/ 18	2008/09	2014/15	2016/17	2017/18
	Показники							
	N_i^{region}				B_i^{region}			
Херсонська	21	18	20	21	41800	27329	27142	26635
Хмельницька	20	20	18	18	54800	37005	32343	30983
Черкаська	18	17	16	16	57900	41203	38619	37035
Чернівецька	17	17	16	16	38800	32091	31395	29873
Чернігівська	22	17	16	16	36000	23257	21089	20113
Усього	413	355	356	358	1056000	676044	674463	652268
Середні значення	$\bar{N}_i^{region}$				$\bar{B}_i^{region}$			

показників	22	18	18	18	55579	33802	33723	32613
------------	----	----	----	----	-------	-------	-------	-------

регіональному рівні Полтавської області [307, с. 162–164] доводить зацікавленість авторки у розвитку регіону. Семів Л. звертає увагу на освітню міграцію у контексті модернізації соціокультурної сфери регіон [324].

Отже, кожен регіон унікальний як за кількістю ЗВО, так і за чисельністю студентів, а, отже, якщо керуватися логікою Довідника [315], то і величина витрат на ВО у регіонах була різною. Різноманітність абсолютної величини витрат на ВО у регіонах не виключає єдиний вектор її зміни. Так для п'яти центрів ВО загальні значення $N_{2008/09}^{region} < N_{2016/17}^{region}$ на 40,59 %, а $B_{2008/09}^{region} < B_{2016/17}^{region}$ на 82,81 %, тобто скорочення чисельності студентів удвічі перевищувало зменшення кількості ЗВО. Для інших 20-ти регіонів загальні значення $N_{2008/09}^{region} < N_{2016/17}^{region}$ на 15,36 %, а $B_{2008/09}^{region} < B_{2016/17}^{region}$ на 61,90 %, тобто скорочення чисельності студентів майже у чотири рази перевищувало зменшення кількості ЗВО. Темпи скорочення B_i^{region} для усіх регіонів (тобто у національному масштабі) перевищували темпи скорочення N_i^{region} . Скорочення чисельності студентів у ЗВО за логікою ОЕСР мало спричинити зменшення величини витрат на ВО. Але, за даними статистики, $S_{2008}^{UA} < S_{2017}^{UA}$ більш ніж у два рази [99, с. 3; 323, с. 11].

П'ятим ракурсом характеристики є взаємозв'язок $\bar{S}_i^{студ\ кр}$ з реальною економікою. У Довіднику подано показники, що пов'язують фінансування освіти з ВВП, ключовим індикатором економічного розвитку. Так, показник «витрати на одного студента у закладах освіти відносно ВВП на душу населення» ($\hat{D}_i^{кр}$) розраховується шляхом вираження витрат на одного студента закладами освіти (у національній валюті) у відсотках до ВВП на душу населення (у національній валюті) [315, с. 176]

$$\hat{D}^{кр} = \frac{\bar{S}^{студ\ кр}}{ВВП^{оо\ кр}}, \quad (3.29)$$

де $ВВП^{оо\ кр}$ – ВВП певної країни (кр) на одну особу (оо).

За допомогою $\bar{S}_i^{студ\ UA}$ і значень показника «ВВП у розрахунку на одну особу» [320, с. 25; 319, с. 26] обчислено $\hat{D}_i^{UA}$: 2008 р. – 55,81 %, 2010 р. – 67,81 %, 2011 р.

– 64,26 %, 2014 р. – 48,13 %.

Другим показником є «відсоток щорічних витрат $S_i^{BO\text{ кр}}$ країни на ВО у ВВП у i -му році» ($BBB_i^{кр}$), який позначено $D_i^{кр}$ та розраховується за наступною формулою:

$$D_i^{кр} = \frac{S_i^{BO\text{ кр}}}{BBB_i^{кр}}, \quad (3.30)$$

де нижній індекс – рік, а верхній – код країни. Відсоток видатків зведеного бюджету України на ВО у ВВП 2014 р. складала 1,8 % [111, с. 3].

У табл. 3.11 подано витрати на ВО відносно ВВП 2014 р. [315, с. 188; 325].

Таблиця 3.11

Витратити на ВО відносно ВВП 2014 р.

Код Країни	Показники		Код країни	Показники		Код країни	Показники		Код країни	Показники	
	$\hat{D}_i^{кр}$	$D_i^{кр}$		$\hat{D}_i^{кр}$	$D_i^{кр}$		$\hat{D}_i^{кр}$	$D_i^{кр}$		$\hat{D}_i^{кр}$	$D_i^{кр}$
А	1	2	А	1	2	А	1	2	А	1	2
AU	38,2	1,8	FR	40,7	1,5	KR	28,5	2,3	SK		1,1
AT	34,7	1,7	DE	36,4	1,2	LV	37,7	1,4	SI	38,9	1,1
BE	37,0	1,4	GR			LU	45,8	0,5	ES	37,1	1,3
CA		2,6	HU	34,1	0,9	MX	49,3	1,4	SE	51,6	1,7
CL	34,6	2,0	IS	25,7	1,3	NL	39,0	1,7	CH		1,3
CZ	32,5	1,2	IE	27,5	1,1	NZ	40,7	1,8	TR	38,4	1,8
DK		1,7	IL	36,8	1,5	NO	39,4	1,7	UA	48,1	1,8
EE	43,4	1,9	IT	31,7	1,0	PL	38,2	1,3	GB	60,0	1,8
FI	43,0	1,8	JP	48,3	1,5	PT	41,1	1,4	US	53,4	2,7

За даними табл. 3.11, український уряд неможливо дорікнути у скнарості щодо ВО. Свідченням цього є перевищення $\hat{D}_{2014}^{UA}$ значень $\hat{D}_i^{кр}$ двадцяти двох країн, а перевершують Україну вісім країн. За значенням $D_i^{кр}$ Україна 2014 р. випереджувала 24 країни, дорівнювала п'ятьом і поступалася чотирьом. Тим самим уряд демонструє прихильність ідеї відродження ВО, гідної світових стандартів. Макроекономічна ситуація у країні не дозволяє з вибраною політикою доступності ВО досягти високих значень $\bar{S}_i^{студ\text{ кр}}$. За позитивних змін макроекономічної ситуації домогтися збільшення $\bar{S}_i^{студ\text{ кр}}$ можливо адміністративним, економічним і

комбінованим способами. Адміністративний означає зниження рівня доступності ВО унаслідок підвищення вимог ЗНО. Скорочення чисельності студентів зумовить підвищення $\bar{S}_i^{студ\ кр}$, але неминуче зменшиться чисельність тих, хто готовий самостійно платити за навчання, що знизить $S_i^{кр}$. Економічний спосіб означає підвищення плати за навчання до рівня рентабельності, який спонукає плідний розвиток ЗВО. При цьому $B_i^{фн\ кр}$ зменшиться, але витрати збільшаться. Найбільш прийнятним є комбінований спосіб, який забезпечить економічний розвиток ВО зі збереженням крихких соціальних гарантій.

Наведені гіпотетичні міркування відображають ідеальну ситуацію, за якої поповнення фінансових ресурсів супроводжується досконалим використанням. Насправді може бути інакше, коли витрачання коштів не сприяє підвищенню якості $ОП_{код}^{ор}$ та продуктивності діяльності ЗВО. Щодо цього Буличева Н. і Пивовар Ю. зазнали, що збільшення державних витрат на ЗВО не розв'язує проблему бюджетного недофінансування [306, с. 412]. Досвід підказує, що і невеликі кошти можна витратити з користю. З'ясувати результативність витрачання бюджетних коштів на ВО можливо на мікрорівні, у поведінці споживачів і діяльності ЗВО. Отже, проблема полягає не у обсягах фінансування, а у механізмах їх розподілу.

Регіональний масштаб як нижчий рівень декомпозиції оцінювання прагматизму здійснення державної політики у СВО забезпечує визначення результативності використання коштів на підготовку кваліфікованих фахівців. На думку Боголіб Т., ефективність використання бюджетних коштів ЗВО має постійно перебувати в центрі уваги громадськості [326, с. 91]. Заслугове на увагу точка зору Данканіч О. щодо необхідності врахування державного, регіонального та індивідуального рівнів у вивченні проблеми регіоналізації ВО. Поєднання рівнів дозволяє конкретизувати заходи, інструменти розвитку, джерела фінансування, інституційну структуру, обсяг витрат та очікувані наслідки з урахуванням ризиків [300, с.211]. Автор розглядає властивість адитивності, властиву ВО (параграфи 2.3 та 3.2). Будь-яке агреговане значення показників, що характеризують обсяги пропозиції і попиту, дорівнює сумі значень показників, що її складають (формули 3.1–3.12). Красильник О. зазначає, що від рівня освіти залежить рівень кадрового потенціалу держави, а від якості

людських ресурсів – рівень розвитку регіону [299, с. 111].

Визначення результативності використання коштів складається з трьох частин. Перша – ідентифікація тотожності причин змін $\bar{S}_i^{студ\ кр}$ залежно від перетворень $S_i^{кр}$ і $B_i^{оф\ кр}$ у країнах ОЕСР та Україні. Для визначення ідентичності змін потрібно систематизувати перетворення $S_i^{кр}$ і $B_i^{оф\ кр}$. Позитивні темпи приросту $S_i^{кр}$ і $B_i^{оф\ кр}$ позначено символом «↑», негативні – символом «↓», а відсутність змін – символом «→». За умови перевищення темпів приросту одного показника над іншим використано символи «↑↑» або «↓↓». Подана у табл. 3.12 систематизація причин змін $\bar{S}_i^{студ\ кр}$, залежно від перетворення $S_i^{кр}$ і $B_i^{оф\ кр}$, дозволяє виявити логіку, притаманну державній політиці фінансування ВО.

Таблиця 3.12

Систематизація причин змін $\bar{S}_i^{студ\ кр}$

Причини змін	$T_{np}^{\bar{}} \bar{S}_i^{студ\ кр}$	$T_{np}^{\bar{}} S_i^{кр}$	$T_{np}^{\bar{}} B_i^{оф\ кр}$	Примітка
1	↑	↑	↓	
2		↑	→	
3		↑↑	↑	$T_{np}^{\bar{}} S_i^{кр} > T_{np}^{\bar{}} B_i^{оф\ кр}$
4		↓	↓↓	$T_{np}^{\bar{}} S_i^{кр} < T_{np}^{\bar{}} B_i^{оф\ кр}$
5		→	↓	
6	↓	↓	↑	
7		↓	→	
8		↓↓	↓	$T_{np}^{\bar{}} S_i^{кр} > T_{np}^{\bar{}} B_i^{оф\ кр}$
9		→	↑	
10		↑	↑↑	$T_{np}^{\bar{}} S_i^{кр} < T_{np}^{\bar{}} B_i^{оф\ кр}$
11	→	→	→	$T_{np}^{\bar{}} S_i^{кр} = T_{np}^{\bar{}} B_i^{оф\ кр}$
12		↓	↓	$T_{np}^{\bar{}} S_i^{кр} = T_{np}^{\bar{}} B_i^{оф\ кр}$
13		↑	↑	$T_{np}^{\bar{}} S_i^{кр} = T_{np}^{\bar{}} B_i^{оф\ кр}$

Подані у табл. 3.12 причини вказують на потенційну різноманітність щорічної трансформації національних СВО, яка базується на лінійній залежності між чисельником і знаменником $\bar{S}_i^{студ\ кр}$. Якщо залежність не спостерігається, порушується логіка щодо реалізації інтересів постачальників і споживачів $ОП_{код}^{ор}$.

Отже, ідентифікація причин $T_{np}^{\bar{}} \bar{S}_{2008}^{студ\ UA}$ щодо країн ОЕСР дозволить виявити

прагматизм у діях органів державної влади України стосовно СВО.

Друга частина нижнього рівня декомпозиції – визначення результативності задоволення державного попиту на $ОП_{код}^{op}$ у сегментах регіонального ринку. Як зазначав Данканіч О., розгляд регіоналізації ВО має враховувати державний, регіональний та індивідуальний рівні, які визначають конкретність заходів, інструментів розвитку, джерела фінансування, інституційну структуру, обсяг витрат та очікувані наслідки з урахуванням ризиків [300, с. 211].

Як зазначалось у п. 2.2 і 3.2, ієрархічна структура набуття знань обумовлює диференціацію попиту залежно від ОР. Наявність декількох рівнів попиту на $ОП_{код}^{op}$ передбачає окреме фінансування кожного, тобто оцінювання задоволення державного попиту відбувається за сегментами *мс*, *б* і *м* регіонального ринку $ОП_{код}^{op}$. Отже, друга частина має три самостійні блоки визначення результативності задоволення державного попиту, які відповідають ринковим сегментам.

Слід визнати, що у СВО держава одночасно виступає у ролі регулятора відносин суб'єктів у СВО і покупця $ОП_{код}^{op}$. Як було зазначено у п. 2.3, держава платить, але не споживає $ОП_{код}^{op}$. Відповідно до п. 3 «Умов прийому на навчання до ВНЗ України в 2017 році», фінансування підготовки фахівців у ЗВО серед іншого здійснюється за рахунок видатків державного та місцевих бюджетів (за державним замовленням) [223]. Красільник О. зазначає, що у видатках на ВО раніше домінували бюджетні кошти. За ринкових відносин зберіглася важливість такого фінансування, оскільки державні ЗВО є підґрунтям системи ВО [299, с. 112]. Не так зрозуміло залучення коштів місцевого бюджету. Буцька О. впевнена, що він може бути вагомим джерелом фінансування ЗВО, проте єдиних правил щодо виділення коштів місцевих бюджетів на ВО не існує [307, с. 161–162]. У Німеччині, зазначає Мельничук І., усі державні вищі школи мають статус державних установ, що забезпечує першочергове фінансування їх поточних видатків з бюджету федеральних земель [313, с. 103].

Державне замовлення – попит держави на освітні послуги ЗВО [318]. Призначення держзамовлення полягає у заохоченні споживачів отримати у ЗВО сплачені державою $ОП_{код}^{op}$. Держава через держзамовлення одночасно здійснює фінансування ЗВО і задовольняє потреби споживачів у $ОП_{код}^{op}$. Інакше кажучи, здійснюючи оплату $ОП_{код}^{op}$, держава визначає, кому платити і за що платити.

Дуалістичність держзамовлення зумовлює два ракурси його реалізації у кожному з трьох блоків (сегменти *мс*, *б* і *с*): перший – щодо постачальників послуг, другий – щодо товарно-галузевої номенклатури. Міра реалізації держзамовлення детермінує обсяги фінансування ЗВО і задоволення освітніх потреб осіб. Так, Левчишена О. вважає держзамовлення і держзакупівлі ефективним регулятором прямої дії на підготовку фахівців з ВО [327, с. 130]. Фінансування ЗВО досліджували Мокін Б. і Підгорний А. [328; 329]. Для наочності словесні конструкції перетворені у зорові образи на рис. 3.1.

Попит за освітніми рівнями *мс* і *б* був 2016 р. і залишився понині первинним і вторинним. Отже, держзамовлення на підготовку фахівців у ЗВО теж має ознаки первинності і вторинності. Визнавши $OP_{код}^{op}$ топологічною одиницею товарно-грошових відносин постачальників і споживачів, максимальний обсяг первинного держзамовлення кількісно ілюструє показник $f_{код}^{op}$ – максимально можливий обсяг місць, що фінансуються за державним замовленням за ОР (верхній індекс) і спеціальністю (ніжній індекс – код спеціальності). Наприклад, f_{141}^{δ} – максимально можливий обсяг державного замовлення ЗВО за спеціальністю «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» (код 141), за ОР «Бакалавр». Ідентифікація показника відносно ЗВО відбувається з використанням символу $f_{ЗВО}^{op, код}$, де верхній індекс позначає ОР і код спеціальності, а нижній – аббревіатуру ЗВО (табл. 3.5).

Значення $f_{код}^{op}$ визначає уповноважений орган державної влади і кількісно характеризує здатність ЗВО здійснювати підготовку фахівців певного профілю та кваліфікації. Незважаючи на гіпотетичний характер, оскільки $f_{код}^{op}$ декретує верхню межу держзамовлення ЗВО, він визначає відносини між державою та ЗВО, а також політику держрегулювання у СВО.

Інші показники мають агреговані значення декількох рівнів. Оскільки обсяг держзамовлення є складовою частиною попиту на $OP_{код}^{op}$, то існують обсяги держзамовлення закладу освіти у $\Gamma Z_{шифр}^{op}$, сегменті або на ринку. Подібно до попиту, для позначення рівня обсягу державного замовлення використано прикметник «сукупний» і прописна латинська літера «*f*».

Національний масштаб як вищий рівень декомпозиції	
<u>Завдання</u>	Визначення місця та ролі України у європейській та світовій освітній системах
<u>Метод реалізації завдання</u>	Порівняння наслідків української державної політики у сфері вищої освіти з політикою країн ОЕСР
<u>Інструмент втілення методу</u>	<p>Державне фінансування як доказ державного прагматизму демонструють показники:</p> <p>$\bar{S}_i^{студ\ кр}$ – загальні щорічні витрати на вищу освіту на одного студента денної форми навчання; $S_i^{кр}$ – загальні видатки бюджету країни на вищу освіту; чисельність у країні у i-му навчальному році за формою навчання; $B_i^{фн\ кр}$ – чисельність студентів у країні у i-тому навчальному році за формою навчання; $\bar{S}_i^{студ\ кр}$ – загальні щорічні витрати на вищу освіту на одного студента денної форми навчання, дол. США; $T_{пр}^b B_i^{фн}$, $T_{пр}^b S_i^{кр}$, $T_{пр}^b \bar{S}_i^{студ\ кр}$, $T_i^b \bar{S}_i^{студ\ кр}$ – базові темпи приросту; B_i^{region} – загальна чисельність студентів у регіоні станом на початок i-го навчального року; N_i^{region} – кількість закладів вищої освіти I – IV рівня акредитації у регіоні на початок i-го навчального року; $D_i^{кр}$ – частка щорічних витрат країни на вищу освіту у ВВП у i-му році; $\hat{D}_i^{кр}$ – витрати на одного студента у ЗВО відносно ВВП на душу населення</p>
Регіональний масштаб як нижчий рівень декомпозиції	
<u>Завдання</u>	Виявити регіональну різноманітність стану та розвитку вищої освіти України
<u>Метод реалізації завдання</u>	Визначення результативності використання коштів на вищу освіту
<u>Інструмент втілення методу</u>	<p>Ідентифікація тотожності причин змін $\bar{S}_i^{студ\ кр}$ залежно від перетворень $S_i^{кр}$, $B_i^{фн\ кр}$ у країнах ОЕСР та Україні.</p> <p>Визначення результативності завдання державного попиту на $OP_{код}^{op}$ у сегментах регіонального ринку ($f_{код}^{op}$ – обсяг місць у ЗВО, що фінансуються за державним замовленням за ОР і спеціальністю (код))</p>

Рис. 3.1. Схема дворівневого визначення результативності державного фінансування ВО

Сукупний державний попит на послуги закладу в галузі знань (товарній групі) характеризує показник «сукупний обсяг держзамовлення ЗВО за ОР і $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ », який позначено $f_{шифр}^{op}$, або $f_{ЗВО}^{op,шифр}$. Наприклад, $f_{ПНПУ}^{601}$ – обсяг держзамовлення на освітні послуги ПНПУ (Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленко) за ОР «Бакалавр» за галуззю знань «Освіта». Для обчислення $f_{ЗВО}^{op,шифр}$ та інших «сукупних» показників застосовано формули для подібних показників попиту, наприклад:

$$f_{шифр}^{op} = \sum_{n^{op} ОП = 1}^{N^{op} ОП} f_{код (n^{op} ОП)}^{op}. \quad (3.31)$$

Реальні агреговані обсяги держзамовлення на національному рівні визначені постановами КМУ. Протягом 2016, 2017 і 2018 рр. КМУ у липні затверджував обсяги держзамовлення на підготовку фахівців. Постанови КМУ містили показники: держзамовлення на підготовку фахівців за освітнім ступенем, держзамовлення на підготовку фахівців за галуззю знань, держзамовлення на підготовку фахівців за спеціальністю [330; 332; 332].

Хоча у постановах щодо до цих показників застосовано термін «прийом» та одиниця вимірювання «осіб», але за змістом це кількість місць держзамовлення на підготовку фахівців. Прийом відбудеться у разі зарахування осіб на ці місця. Відповідно до риторики дослідження застосовано показники, які тотожні показникам постанов КМУ: $F_{код}^{op}$ – обсяг місць держзамовлення на нормативний термін навчання до усіх ЗВО за $ОП_{код}^{op}$, $\tilde{F}_{код}^{op}$ – обсяг місць держзамовлення для зарахованих на скорочений термін навчання до усіх ЗВО за $ОП_{код}^{op}$, $F_{шифр}^{op}$ – галузевий обсяг місць первинного (на нормативний термін навчання) держзамовлення для усіх ЗВО за певним ОР, $\tilde{F}_{шифр}^{op}$ – галузевий обсяг місць вторинного держзамовлення (на скорочений термін навчання) для усіх ЗВО за $\Gamma Z_{шифр}^{op}$, F^{op} – первинний (на нормативний термін навчання) обсяг місць держзамовлення для усіх ЗВО за усіма $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ у межах певного ОР, $\tilde{F}^{op}$ – вторинний (на скорочений термін навчання) обсяг місць державного замовленням

до усіх ЗВО за певним ОР.

Практика зарахування до ЗВО вказує на те, що наявність держзамовлення зовсім не означає, що абітурієнти, які мали право навчитися за державні кошти, скористалися наданою можливістю. Згідно з правилами прийому абітурієнт мав право подавати заяву до кількох закладів на одну або на кілька спеціальностей і форм підготовки [223; 234]. Оскільки рекомендація до вступу на місце держзамовлення за спеціальністю у конкретному ЗВО не є обов'язковою, то, урахувавши особисті мотиви, деякі абітурієнти вибирали навчання за контрактом в іншому ЗВО або за іншою спеціальністю. Чисельність осіб, зарахованих до ЗВО на місця первинного держзамовлення за $ОП_{код}^{op}$, позначено символом $q_{код}^{op \partial z}$, а на місця вторинного держзамовлення – $\tilde{q}_{код}^{op \partial z}$. Чисельність осіб, зарахованих до ЗВО на місця первинного держзамовлення за $ГЗ_{шифр}^{op}$, позначено символом $q_{шифр}^{op \partial z}$, а на місця вторинного держзамовлення – $\tilde{q}_{шифр}^{op \partial z}$. Визначаючи рівень прагматизму державного регулювання у СВО, слід урахувувати, що у відкритому доступі на сайтах <http://www.vstup.info> та <https://abit-poisk.org.ua> ці показники не систематизовано належним чином, що значно ускладнює їх використання. Співвідношення $q_{код}^{op \partial z}$ і $f_{код}^{op}$ демонструє, у якою мірою ЗВО скористався можливістю надавати $ОП_{код}^{op}$ за державні кошти.

До рівня ЗВО також віднесено агреговані показники: $q^{op \partial z}$ ($q_{ЗВО}^{op \partial z}$) – чисельність осіб, зарахованих до ЗВО на місця первинного (повний термін навчання) держзамовлення (∂z) за всіма $ГЗ_{шифр}^{op}$ у межах ОР. Якщо $q^{op \partial z}$ демонструє сукупний сегментний обсяг первинного держзамовлення на $ОП_{код}^{op}$, то $\tilde{q}^{op \partial z}$ – вторинного; $q_{ЗВО}^{\partial z}$ – чисельність осіб, зарахованих до ЗВО на місця держзамовлення за усіма ОР.

Товарний або галузевий масштаб виконання держзамовлення характеризують показники: $Q_{код}^{op \partial z}$ – загальна чисельність осіб, зарахованих на бюджетні місця до усіх ЗВО на повний термін навчання за $ОП_{код}^{op}$. Якщо $Q_{код}^{op \partial z}$ відбиває товарний обсяг первинного держзамовлення, то $\tilde{Q}_{код}^{op \partial z}$ – вторинного; $Q_{шифр}^{op \partial z}$ – загальна чисельність осіб, зарахованих на бюджетні місця до усіх ЗВО на повний термін навчання $ГЗ_{шифр}^{op}$. Якщо $Q_{шифр}^{op \partial z}$ відбиває галузевий обсяг первинного держзамовлення, то

$\tilde{Q}_{шифр}^{op\ \partial z}$ – вторинного.

Сегментний масштаб держзамовлення характеризує $Q^{op\ \partial z}$ – загальна чисельність осіб, які зараховані на бюджетні місця на повний термін навчання за усіма $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ у межах ОР. Якщо $Q^{op\ \partial z}$ демонструє первинний обсяг, то $\tilde{Q}^{op\ \partial z}$ – вторинний.

Кількість одиниць $OP_{код}^{op}$ у номенклатурі ЗВО за первинним попитом і ОР позначено $n_{ЗВО}^{op}$, а за вторинним попитом – $\tilde{n}_{ЗВО}^{op}$. Наприклад, $n_{КПК}^{op}$ – кількість одиниць $OP_{код}^{op}$ у номенклатурі КПК (Політехнічний коледж КрНУ) за ОР «Молодший спеціаліст».

Держзамовлення фінансується зі статей витрат «Підготовка кадрів ВНЗ I і II РА та забезпечення діяльності їх баз практики», «Підготовка кадрів ВНЗ III і IV РА та забезпечення діяльності їх баз практики» і «Підготовка кадрів Київським національним університетом імені Тараса Шевченка» загального фонду річного бюджету України [333]. Отже, державне замовлення на підготовку фахівців є інструментом державної політики у СВО. Виділення державою грошей передусім свідчить про її зацікавленість у підготовці фахівців певного профілю і рівня освіти.

Відповідно до Розділу XX «Умов прийому на навчання до ВНЗ України в 2016 році» відкритість і прозорість під час прийому до ЗВО забезпечується: оприлюдненням відомостей про ліцензований обсяг та обсяг прийому за держзамовленням за кожною спеціальністю та ОКР, ступенем на сайті ЗВО (п. 3); інформуванням за допомогою системи «Конкурс» про ліцензований обсяг, граничний обсяг місць, що фінансуються за держзамовленням (п. 6); унесення ЗВО до Єдиної бази інформації про граничний обсяг місць, що фінансуються за державним замовленням (п. 7) [234]. Отже, громадськість і зацікавлені особи були повідомлені про максимальний обсяг держзамовлення. Окрім зазначеного, про максимальний обсяг держзамовлення йшлося у п. 2 Розділу XI і п. 4 Розділу II, а про граничний обсяг – у п. 1 Розділу XIV [234]. Слід зауважити, що мінімальний обсяг держзамовлення в Умовах прийому 2016 р. не був визначений. З одного боку, обсяг $f_{код}^{op}$ держзамовлення не перевищував зафіксованого максимуму, а, з іншого, він частково або повністю міг дорівнювати обсягу осіб, зарахованих на

навчання за ОР і спеціальністю, тобто $f_{код}^{op} \leq q_{код}^{op}$.

Дотримуючись тривіальної логіки, державні інтереси слід уважати реалізованими повною мірою за умови заповнення місць, що фінансуються за державним замовленням. 2016 р. існували три варіанти співвідношення $f_{код}^{op}$ і $q_{код}^{op}$, $f_{код}^{op} = q_{код}^{op}$ (варіант 1) або $f_{код}^{op} < q_{код}^{op}$ (варіант 2), або $f_{код}^{op} > q_{код}^{op}$ (варіант 3). Перший і другий варіанти демонструють успішність реалізації державних інтересів, а третій, навпаки, нездійсненність державних намірів. Для позначення співвідношення $f_{код}^{op}$ і $q_{код}^{op}$ у тексті використано позначення « $f_{код}^{op} / q_{код}^{op}$ ». Отже, держзамовлення – попит держави на $OP_{код}^{op}$ в інтересах суспільства, коли державні кошти отримують ЗВО за послуги, які надаються фізичним особам. Данканіч О. зазначає, що джерелом фінансування ЗВО є як загальнодержавні видатки, так і регіональні, місцеві бюджети унаслідок підготовки кадрів у межах держзамовлення [300, с. 208]. Бюджет країни є джерелом оплати $OP_{код}^{op}$. У цьому випадку попит виходить не від потенціального споживача, а від покупця. Ця обставина робить попит на $OP_{код}^{op}$ дуже вразливим, оскільки бажання споживачів не завжди збігаються з готовністю держави за них платити.

Висновки до розділу 3

1. Індивідуум водночас є і споживачем ОП, і продавцем своїх професійно-кваліфікаційних якостей на ринку праці. Бажання отримати ВО базується на прагматизмі, оскільки передбачає більший заробіток. Від того, наскільки особа реалізує свої професійно-кваліфікаційні якості на ринку праці, залежить результативність діяльності ЗВО. ПКВ указує на відповідність або невідповідність якостей працівника вимогам посади. Наявність кореспонденції дозволяє стверджувати про наявність прагматизму в поведінці споживачів ОП, а відсутність – про те, що ВО не виправдала економічні сподівання особи. Характеристики «професія» і «кваліфікація» як складові ПКВ мають різні комбінації співвідношень щодо якостей працівників і потреб роботодавців. Комбінації подані як типи і підтипи ПКВ, що відображають різний рівень прагматизму поведінки споживачів

ОП. Критерієм прагматизму типів і підтипів є економічна вигода, одержана особою у процесі виконання посадових обов'язків, яка залежить від наявності рівня освіти і професійних якостей.

2. На підприємствах працюють особи, які мають кілька професійних освіт різного профілю і рівня. Побудовано інструментарій наукового пізнання, що дозволив виявити та систематизувати поведінку осіб, які отримали декілька професійних освіт, на наявність ознак прагматизму. Інструментарій містить персоніфікований і знеособлений методи оцінювання рівня освітнього прагматизму. Персоніфікований метод заснований на відповідності професійно-кваліфікаційних якостей працівника вимогам роботодавця за першою і другою освітами, виокремлює три номінації осіб. Знеособлений метод оцінювання прагматизму засновано на визнанні зайво витраченого часу відносно виконуваних функцій як критерію поведінки особи щодо вибору професійної освіти.

3. ЗВО реалізують місію за наявності ринкових відносин. Освітня послуга є формою реалізації місії ЗВО. Спеціальність і рівень є формальними атрибутами $ОП_{код}^{op}$, які детермінують діяльність ЗВО. Наявність двох атрибутів дозволяє сегментувати діяльність ЗВО за ознаками «галузь знань» або «рівень освіти». Сегментування за освітнім рівнем дозволило виокремити сегменти «молодші спеціалісти», «бакалаври» і «магістри». Ринкові умови господарювання неодмінно спричиняють суперництво у відношеннях ЗВО. Напруженість суперництва вимірюється показником «ступінь конкуренції», який позначає кількість ЗВО, що реалізують $ОП_{код}^{op}$.

4. За допомогою процедур ліцензування та акредитації держава встановлює якісну і кількісну відповідність ЗВО здійснювати освітню діяльність за $ОП_{код}^{op}$. Показник «ліцензійний обсяг» характеризує кількісний аспект освітнього потенціалу ЗВО, тобто обсяг пропозиції освітніх послуг. Показником, який вимірює обсяг реального попиту на освітні послуги ЗВО, є «чисельність осіб, зарахованих на навчання за спеціальністю і ОР». За умови збалансованості обсягів попиту і пропозиції, освітній потенціал ЗВО реалізовано повністю, а, отже, діям ЗВО притаманний вищий рівень абсолютного освітнього прагматизму. Якщо баланс відсутній, то йдеться про рівень прагматизму.

5. Протягом останньої чверті століття всі гілки державної влади в Україні брали активну участь у «долі» вищої школи. Турбота насамперед виявлялася у фінансуванні, від якого, без перебільшення, залежить сприятливий розвиток усіх складових ВО. Підґрунтям державної політики є платоспроможність, яка сприймається як необхідна умова і основоположна характеристика прагматизму в реалізації національних інтересів у цій сфері. Тому для вивчення прагматизму в реалізації державної політики вибрані загальноприйняті світові показники, що характеризують фінансовий стан вітчизняної ВО.

6. Порівнюючи величину витрат на ВО на студента з розміром ВВП на душу населення, можна констатувати прагнення України відповідати світовим тенденціям фінансування. За відносними значеннями Україна випереджає більшість країн ОЕСР. Однак з урахуванням величини абсолютних витрат на вищу освіту в розрахунку на одного студента Україна значно поступається країнам ОЕСР. Проблема низької державної платоспроможності в Україні породжена як недостатнім рівнем фінансування, так і низькою ефективністю розподілу державних коштів. В умовах слабкого інституційного середовища існує ризик того, що більші обсяги фінансування призведуть до більш неефективних витрат.

Основні наукові результати розділу 3 опубліковані в працях [286, 334, 335].

Список використаних джерел [38, 39, 41, 42, 48, 55, 59, 60, 77, 99, 100, 111, 132, 140, 163, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 234, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 332, 333].

РОЗДІЛ 4
ДІАГНОСТИКА ПРАГМАТИЗМУ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

4.1. Ідентифікація освітнього прагматизму особи в системі відносин у сфері праці

Думка споживачів ОП не була вагомою у реформуванні СВО (п. 2.1), але від їх вибору залежать діяльність ЗВО (п. 2.2) і реалізація державної політики (п. 2.3). Кожен абітурієнт переконливо аргументує вибір професії. Але чимало випускників не знаходять роботу за фахом. Важко знайти у науці логіку, яка б пояснювала вибір українцями ОП. Існує стійка думка, що ВО є безсумнівним благом для особи. В епоху економіки знань вельми актуальними є питання взаємодії СВО і ринку праці. Особа як споживач освітніх послуг і продавець професійно-кваліфікаційних якостей на ринку праці детермінує розвиток цих сфер суспільства. Як і будь-які інші, послуги ВО вимагають оплати. Особа розраховує на компенсацію витрат унаслідок продажу знань, умінь і навичок на ринку праці. Вона прагматично вибирає ВО, сподіваючись на більший заробіток. Професійно-кваліфікаційна відповідність відображає кореляцію якостей працівника вимогам посади. Наявність відповідності дозволяє стверджувати про наявність прагматизму в поведінці споживачів ОП. Для визначення рівня прагматизму використано дивергенцію (від середньовічного лат. *divergo* – відхиляюсь), яка виявляє розходження ознак і властивостей об'єктів з однаковою природою.

Як оперативну область дивергенції подано персонал провідних виробничих підрозділів ПрАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин «КРЕДМАШ» (далі – Кредмаш), ВАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» (далі – ГЗК), ПрАТ «Кременчуцький колісний завод» (далі – КрКЗ).

Перший напрямок дивергенції – визначення рівня освітнього прагматизму споживачів на підставі професійно-кваліфікаційної відповідності. Відповідно до

інформації у Додатку А персонал виробничого підрозділу Кредмашу становив 267 штатних одиниць. На рис. 4.1 показана кількість посад підрозділу Кредмашу у розрізі типів і підтипів (Додаток А).

Типи	$n^A = 142$	Підтипи	$n^{A.1} = 10$	$n^{A.2} = 4$	$n^{A.3} = 3$	$n^{A.4} = 118$	$n^{A.5} = 7$		
	$n^B = 1$		$n^{B.8} = 1$						
	$n^C = 17$		$n^{C.2} = 7$	$n^{C.3} = 1$	$n^{C.6} = 7$	$n^{C.7} = 2$			
	$n^D = 14$		$n^{D.1} = 2$	$n^{D.3} = 3$	$n^{D.4} = 9$				
	$n^F = 6$		$n^{F.2} = 5$	$n^{F.3} = 1$					
	$n^G = 27$		$n^{G.1} = 4$	$n^{G.2} = 1$	$n^{G.3} = 4$	$n^{G.4} = 18$			
	$n^H = 6$		$n^{H.1} = 4$	$n^{H.3} = 2$					
	$n^R = 54$		$n^{R.1} = 9$	$n^{R.2} = 24$	$n^{R.3} = 2$	$n^{R.5} = 4$	$n^{R.6} = 6$	$n^{R.8} = 3$	$n^{R.9} = 6$

Рис. 4.1. Кількість штатних одиниць Кредмашу у розрізі типів і підтипів

На рис. 4.1 найбільш представлений тип *A*, який налічує 142 посади, тобто 53,18 % персоналу підрозділу реалізували освітній потенціал. У типі найчисельніший підтип *A.4* (118 посад), на який припадає 83,10 % СТВ типу. Згідно з вимогами 204 посади передбачають ОКР *кр*, що становить 76,41 % загальної кількості підрозділу. Понад половину (57,84 %) цих посад обіймають працівники, які мають ОКР *кр*. Шість з десяти посад, що належать до *A.1*, становить керівництво підрозділу, а ще дві посади становлять категорію «професіонали» Класифікатора [272], тобто керують підрозділом особи, які володіють необхідними знаннями належного рівня.

Тип *B* поданий підтипом *B.8*, який містить посаду «Старший диспетчер», яка вимагає ОКР *б*, а освіта робітника відповідає ОКР *мс*. Робітник може впоратися з обов'язками, інакше його ОКР став би формальним приводом для розриву СТВ з ініціативи роботодавця. Рівень освітнього прагматизму особи високий ($k^{B.8}$), але існує загроза звільнення, якщо знайдеться інший, хто буде виконувати роботу краще та відповідати посаді за формальними вимогами.

Тип *C* як альтернатива типу *B* доводить домінування інтересів роботодавця і, як наслідок, більш низький рівень освітнього прагматизму у поведінці особи. Чисельно виділяються підтипи *C.2* і *C.6*. У підтипах подані різні посади, але їх об'єднує потреба у кваліфікованих працівниках. Рівень ОКР особи *мс* чи *б* не має значущості, оскільки обидві не затребувані роботодавцем. Рівень освітнього

прагматизму у семи осіб, які мають диплом бакалавра нижчий (підтип *C.6*), ніж у семи осіб, які мають диплом молодшого спеціаліста (підтип *C.2*), оскільки сил, коштів і часу першими на ВО витрачено більше ніж другими, а посади вони займають однакові, а отже, і заробіток у них рівний. Наявність *C.7* свідчить про те, що є і такі, хто маючи повну ВО погодився на роботу, яка під силу молодшому спеціалісту.

Типи *A*, *B* і *C* становлять групу, для якої $\alpha_x = \alpha_y$. Група об'єднує 160 посад, що становить 59,93 % кількості персоналу підрозділу. Це означає, що понад 40 % осіб не знайшли роботу за фахом, тобто професійно не реалізували себе. Очевидно, що ці особи отримували ВО у надії знайти застосування своєму професіоналізму. Ураховуючи тип *C*, навіть ті, хто знайшли себе у професії, мали різний рівень задоволення. Виникає правомірне питання, хто ті, хто не знайшли себе у професії? Відповідь на нього відображена іншими підтипами ПКВ.

Типи *D*, *H* і *F* становлять групу, для якої $\alpha_x \approx \alpha_y$. Згода осіб виконувати функції нетотожні вибраній спеціальності є професійним компромісом, який знецінює знання, уміння та навички, отримані у ЗВО. Девальвація має різні рівні, відображені підтипами ПКВ.

Тип *D* є найменш уразливим для професійної самооцінки працівника, оскільки передбачає $\beta_x = \beta_y$. СТВ підрозділу подані трьома підтипами *D.1*, *D.3* і *D.4*, які налічують 14 посад. Найчисельнішими є підтип *D.4*, до якого належить сім посад, тобто роботодавці більш охоче приймають на роботу за суміжними професіями кваліфікованих працівників. Те, що два працівники з повною ВО (підтип *D.1*) і 3 працівники з неповною ВО (підтип *D.3*) знайшли застосування своїм професійним якостям за спорідненою спеціальністю, доводить недосконалість системи підготовки кадрів вищої кваліфікації. Навіть якщо припустити, що маючи вибір особа вибрала саме це місце роботи, то мотиви відмови від спеціальності за дипломом були досить суттєвими. Саме ці мотиви визначали прагматизм поведінки особи, яка приймаючи рішення усвідомлювала вразливість свого становища через невідповідність вимогам посади за формальною ознакою ($\alpha_x \approx \alpha_y$). Уразливість детермінує коефіцієнти освітнього прагматизму $k^{D.1}$, $k^{D.3}$, $k^{D.4}$.

За співвідношенням β_x і β_y типи *E* і *F* є альтернативними. Відсутність

типу E є знаковим, оскільки демонструє неможливість працевлаштування на посаду за спорідненою спеціальністю, якщо ОКР особи нижче необхідного за посадою. Зворотна ситуація, коли ОКР за дипломом перевищує вимоги за посадою, існує, що підтверджується наявністю типу F . Підтип $F.2$ свідчить про те, що п'ять осіб, які мають ОКР m_s , працюють кваліфікованими робітниками. Безумовно, наявність ВО сприяла працевлаштуванню, але при цьому більшість тих, хто обіймає посади токаря 4-го розряду, слюсаря механоскладальних робіт 4-го розряду, слюсарів зі збирання металоконструкцій 3-го і 2-го розрядів не закінчували ЗВО. Зрозуміло, що ці 5 осіб сподіваються знайти застосування своїм професійно-кваліфікаційними якостями, але станом на дату дослідження коефіцієнт $k^{F.2}$ їх освітнього прагматизму низький. Підтип $F.3$ передбачає більш високий ОКР, ніж підтип $F.2$, а отже, коефіцієнт $k^{F.3}$ освітнього прагматизму особи, яка погодилася на такі умови праці нижчий порівняно з підтипом $F.2$.

Типи G , H і R становлять групу із 87 посад, для якої $\alpha_x \neq \alpha_y$. Тип G поданий 27 посадами, серед яких 18 належить до $G.4$. Більшість осіб мають технічну освіту за дипломом, але є й такі, чия освіта далека від вимог посади. Поєднання якостей працівника та вимог посади для роботодавця не має значення, оскільки кожна особа проходить професійне навчання у бюро підготовки кадрів підприємства, щоб отримати допуск до виконання робіт відповідно до вимог посади. А для працівника перенавчання має принципове значення, оскільки прирікає на забуття прелімінарні професійні знання, уміння та навички. Підтип $G.3$ налічує п'ять посад, а підтипи $G.2$ і $G.1$ менше. Оскільки підтипи $G.3$, $G.2$ і $G.1$ потребують ОКР, які неможливо здобути у бюро підготовки кадрів, то на інженерних посадах зазвичай працюють особи з інженерною освітою. Але є і винятки, наприклад, на посаді начальника бюро організації праці та заробітної плати, яка вимагає повної економічної ВО, працює особа, яка має повну інженерну ВО (підтип $G.1$).

Тип H примітний $\beta_x < \beta_y$, що тільки посилює формальну професійну непридатність працівника. Наявності у типі H посад при тому, що у типі E вони відсутні, свідчить про визнання роботодавцем здатності працівника виконувати функції, визначені посадою. Це той випадок, коли роботодавець довіряє не документу про освіту, а реальним якостям працівника. Теза підтверджується зарахуванням посад

до підтипів *H.1* і *H.3*. Підтип *H.1* доводить виконання особами без професійної освіти роботи, яка вимагає умінь і навичок кваліфікованого робітника. Уміння і навички здобуваються безпосередньо у роботі, а тому підтип *H.1* поданий посадами: швачка 3-го розряду, укладальник-пакувальник 3-го розряду та подібними. Відсутність у працівника документа про освіту за формальною ознакою не дозволяє виявити його рівень освітнього прагматизму. Однак такий існує ($k^{H.1}$), бо він довів своє вміння впоратися з посадовими обов'язками. Роботодавцю байдуже, де отримані професійні вміння і навички: у стінах ЗВО, бюро підготовки кадрів або під час навчання у майстра. Формальне підтвердження професіоналізму є справою часу через зацікавленість сторін СТВ.

Зарахування двох посад до підтипу *H.3* має історичне пояснення. Наприклад, раніше посада «механік корпусу» іменувалася «механік цеху». І якщо згідно з сучасними вимогами посаду може обіймати випускник бакалаврату, то прелімінарну посаду міг обіймати молодший спеціаліст. Механіком корпусу працює фахівець з вагонного господарства, тобто він відмінно розуміється на механічній частині дорожнього обладнання, яке виготовляється у підрозділі. Незважаючи на низький рівень освітнього прагматизму ($k^{H.3}$) підтип *H.3* став реальністю, оскільки у особах, які обіймають посади, органічно поєднується високий професіоналізм та організаційні здібності. Рівень прагматизму детермінується нестандартністю СТВ.

Тип *R* за кількістю посад другий після типу *A*. Він поданий майже усіма підтипами, що підтверджує різноманітність СТВ. Найбільш чисельним є підтип *R.2*, що цілком закономірно оскільки ОКР *мс* наступний за ОКР *кр*. Із 53 осіб, які мають ОКР *мс*, 36 працюють кваліфікованими робітниками, у тому числі 24 не за спеціальністю за дипломом. У штатному розкладі підрозділу 24 посади вимагають наявності ОКР *мс*, тобто кількість посад більш ніж у два рази перевищує кількість власників ОКР *мс*. Спеціальності 53 власників дипломів молодшого спеціаліста не відповідають вимогам 24 посад, які вимагають ОКР *мс*. Тому конкуренція на внутрішньофірмовому ринку праці відсутня. Непотрібність знань, умінь і навичок, отриманих у ЗВО, обумовлює низький рівень освітнього прагматизму у цієї групи осіб.

Другим у типі за кількістю посад є підтип *R.1*. Комірниками, гардеробниками та прибиральниками працюють кваліфіковані робітники. Серед інших підтип *R.1* відрізняється відносно значним рівнем освітнього прагматизму ($k^{R.1}$), тому що

особи жертвують меншим рівнем професіоналізму. Антиподом підтипу *R.1* за ОКР є підтип *R.9* за відсутністю підтипу *R.10*. Шість осіб, які мають повну ВО виявили бажання працювати слюсарями, гальваніками і стропальниками. Тільки одна із шести має гуманітарну освіту, а решта – інженерну, але не за профілем виконуваних функцій. Щонайменше п'ять років навчання цих осіб у ЗВО втратили сенс для кар'єри, що відображає найнижчий рівень освітнього прагматизму ($k^{R.9}$). Колектив авторів розглянув проблеми підготовки інженерів у контексті міжнародних тенденцій [336].

Підтипи *R.3*, *R.5*, *R.6* і *R.8* мають різні рівні прагматизму. До підтипу *R.8* належить посада комірника, на якій працюють бакалаври з маркетингу, фінансів і екології. Нехтування ВО свідчить про її знецінення у свідомості осіб. Символічно, що вони не реалізували себе у професіях, які потребують значної підготовки [337]. Аналогічна ситуація відображена посадами у підтипі *R.5*, коли п'ять осіб, які мають ОКР *мс*, погодилися на роботу комірниками та прибиральниками. Підтипи *R.8* і *R.5* ілюструють не партикулярні відносини сім осіб, а передумови пандемічної зневаги до освітніх цінностей.

Відповідно до 6 посад, що належать до підтипу *R.6*, бакалаври «від» маркетингу, економіки та екології погодилися працювати слюсарями, гальваніками, стропальниками. А посади, що належать до підтипу *R.3*, свідчать, що бакалаври «від» авіації та електроніки погодилися на посади, які потребують ОКР *мс*. Кількість бакалаврів у підрозділі становить 25 осіб, а кількість посад, які потребують ОКР *б* тільки вісім, тобто понад три особи на посаду. Як було зазначено вище, кількість молодших спеціалістів становить 53 особи, а посад, які потребують цей ОКР тільки 16, тобто понад 3 особи на посаду.

24 особи мають повну ВО, а посад, які її вимагають, усього 16. ВО всіх ОКР мають 102 особи, а посад, які її вимагають, усього 40.

Як було зазначено раніше, кількість N персоналу виробничого підрозділу Кредмашу становила 267 осіб. Значення k^{mm} щодо підтипів ПКВ подані у табл. 3.1, а значення n^{mm} щодо підтипів показані на рис. 4.1. Загальний рівень K освітнього прагматизму за наявності у особи однієї освіти, розрахований за формулою (3.1), дорівнює $K = 0,675$, тобто кожен третій працівник обіймає посаду, яка не відповідає його професійно-кваліфікаційним якостям. Причини такого вибору

можуть бути різні, але саме значення коефіцієнта символічне, оскільки демонструє як знецінення людського капіталу, так і часткову марність системи освіти як такої.

Відповідно до інформації у Додатку Б *персонал виробничого підрозділу ГЗК* становив 703 штатних одиниці. Група дослідників виконала оцінку забезпеченості цього підрозділу фахівцями з електротехніки [338]. На рис. 4.2 показана кількість штатних одиниць ГЗК у розрізі типів і підтипів (Додаток Б).

Типи	$n^A = 599$	Підтипи	$n^{A.1} = 38$	$n^{A.2} = 4$	$n^{A.3} = 3$	$n^{A.4} = 556$	$n^{A.5} = 1$	
	$n^B = 16$		$n^{B.4} = 3$	$n^{B.8} = 13$				
	$n^C = 24$		$n^{C.2} = 1$	$n^{C.4} = 22$	$n^{C.6} = 1$			
	$n^D = 26$		$n^{D.1} = 21$	$n^{D.2} = 1$	$n^{D.3} = 1$	$n^{D.4} = 3$		
	$n^E = 6$		$n^{E.8} = 6$					
	$n^F = 14$		$n^{F.4} = 12$	$n^{F.9} = 2$				
	$n^G = 3$		$n^{G.1} = 1$	$n^{G.2} = 1$	$n^{G.3} = 1$			
	$n^H = 3$		$n^{H.4} = 2$	$n^{H.7} = 1$				
	$n^R = 12$		$n^{R.1} = 1$	$n^{R.2} = 4$	$n^{R.4} = 2$	$n^{R.6} = 1$	$n^{R.7} = 2$	$n^{R.9} = 2$

Рис. 4.2. Кількість штатних посад ГЗК у розрізі типів і підтипів

Згідно з рис. 4.2 на ГЗК наявні усі типи СТВ. Тип *A* є найчисельнішим, що доводить відносно значний рівень освітнього прагматизму персоналу. Освітній потенціал реалізували 85,21 % працівників цеху. У типі подані всі підтипи, тобто носії всіх рівнів освіти зуміли знайти застосування своїм професійним знанням, умінням і навичкам. Кількісний розподіл працівників за підтипами відображає структуру кадрів за ОКР. Тип *B* поданий двома підтипами, у яких фігурують особи з неповною ВО. Вони обіймають посади, які передбачають наявність повної (підтип *B.4*) і базової (підтип *B.8*) ВО, тобто у СТВ домінують інтереси працівника. Однак порівняння типів *B* і *C* за кількістю посад свідчить про в цілому превалювання інтересів роботодавця. Підтип *C.4* вказує на готовність осіб з повною ВО виконувати роботу більш низької кваліфікації. Сума штатних одиниць за типами *A*, *B* і *C* дорівнює 639, тобто 90,89 % працівників працювали за спеціальністю, зазначеною у дипломі про освіту.

Ураховуючи кількість осіб у підтипі *D.1*, чимало фахівців з повною ВО працювали за спорідненою спеціальністю на посадах, які потребували ідентичного рівня ВО. Чимало осіб з неповною ВО обіймали посади, які потребували базової

ВО (підтип *E.8*), але вдвічі більше осіб, маючи повну ВО, погодилися на роботу, яка потребувала кваліфікації бакалавра (підтип *F.4*). Підтипи *E.8* і *F.4* свідчать про відсутність прагматизму як роботодавця, так і у діях особи, але чисельно домінують інтереси роботодавців у СТВ.

Підтипи *G. 1*, *G. 2* і *G. 3* переконують у тому, що особи з ВО завжди знайдуть роботу, нехай і не за спеціальністю. Підтипи *H.4* і *H.7* свідчать про працевлаштування осіб, які не мали відповідну посади ані спеціальність, ані ОКР. Тип *R* об'єднує шість підтипів, які демонструють широкий спектр нехтування особами освітніми цінностями. Дві особи з повною ВО працювали на посадах, які потребували ОКР *б* (підтип *R.4*), дві – на посадах, які вимагали ОКР *мс* (підтип *R.7*), а дві – на посадах, які потребували ОКР *кр* (підтип *R.9*).

Раніше зазначалося, що у підрозділі ГЗК (*N*) працювали 703 особи. Значення k^{nm} щодо підтипів ПКВ подані у табл. 3.1, а значення n^{nm} щодо підтипів показані на рис. 4.2. За допомогою формули 3.1 розраховано значення $K = 0,944$, яке свідчить про неймовірно високий рівень освітнього прагматизму персоналу.

Відповідно до інформації у Додатку В персонал виробничого підрозділу *КрКЗ* становив 533 штатних одиниці. На рис. 4.3 показана кількість посад підрозділу *КрКЗ* у розрізі типів і підтипів (Додаток В).

Тип *A* найчисельніший серед типів, але його частка у кількості штатних одиниць становила 45,97 %. Найбільша ідентичність потреб роботодавця та якостей працівників була серед кваліфікованих (підтип *A.4*) і некваліфікованих (підтип *A.5*) робітників. Єдиний у типі підтип *B.7* протистоїть чотирьом підтипам типу *C* за співвідношення β_x і β_y , що свідчить про потурання роботодавцем освітньому потенціалу особи. Сума штатних одиниць за типами *A*, *B* і *C* свідчить про те, що менше половини персоналу підрозділу реалізували себе в професії, що досить показово для споживчого вибору ВО. Тип *D* серед типів, які відрізняє $\alpha_x \approx \alpha_y$, переважає за кількістю одиниць, а тип *F* за кількістю підтипів. Підтипи *D.1* і *D.4* указують, що роботу за спорідненою спеціальністю знайшли особи з повною вищою освітою та кваліфіковані робітники. Тих, хто працевлаштувався за спорідненою спеціальністю але поступився ОКР (тип *F*), набагато більше за тих, хто обіймав посаду, яка вимагала більшого ОКР (тип *E*). Сума штатних одиниць за типами *D*, *F* і

E свідчить про можливість знайти роботу за спорідненою спеціальністю на різних умовах.

Типи	$n^A=245$	Підтипи	$n^{A.1}=4$	$n^{A.4}=184$	$n^{A.5}=57$				
	$n^B=1$		$n^{B.7}=1$						
	$n^C=5$		$n^{C.2}=2$	$n^{C.4}=1$	$n^{C.7}=1$	$n^{C.9}=1$			
	$n^D=35$		$n^{D.1}=10$	$n^{D.4}=25$					
	$n^E=3$		$n^{E.4}=1$	$n^{E.8}=2$					
	$n^F=13$		$n^{F.1}=1$	$n^{F.2}=6$	$n^{F.4}=1$	$n^{F.9}=5$			
	$n^G=103$		$n^{G.1}=19$	$n^{G.4}=84$					
	$n^H=13$		$n^{H.3}=5$	$n^{H.6}=2$	$n^{H.7}=5$	$n^{H.10}=1$			
	$n^R=115$		$n^{R.1}=53$	$n^{R.2}=23$	$n^{R.5}=7$	$n^{R.6}=2$	$n^{R.7}=2$	$n^{R.8}=3$	$n^{R.9}=1$

Рис. 4.3. Кількість штатних одиниць КрКЗ у розрізі типів і підтипів

Підтип *R* займає друге місце, а підтип *G* третє за кількістю штатних одиниць. Найбільше нехтують професією і ОКР кваліфіковані робітники (підтип *R.1*). Багато кваліфікованих робітників погодилися на роботу за іншою спеціальністю (підтип *G.4*). Масово нехтують спеціальністю молодші спеціалісти, коли погоджуються на робітничі посади за іншою спеціальністю (підтип *R.2*). Сума штатних одиниць за типами *G*, *H* і *R* дорівнює 231 особі, що становить 43,34 % від кількості персоналу підрозділу. Настільки велика кількість осіб, які ігнорували професійні знання, уміння і навички, змушує критично переглянути ставлення до системи підготовки кадрів. Незалежно від рівня освіти, від спеціальності, від навчального закладу люди вибирають інший шлях у професії, а отже, багаж знань стає непотрібним. Завдяки розрахункам за формулою (3.1) значення $K=0,602$. Це найнижче значення серед досліджуваних підприємств.

Загальні показники всіх трьох підприємств наведені у табл. 4.1 і на рисунку 4.4.

Типізація СТВ дозволяє визначити параметри професійно-кваліфікаційних потреб роботодавців, які мають стати підґрунтям мотивації потенційних і реальних споживачів ОП. Ретельний аналіз підтипів дозволив встановити характеристики категорій осіб з мінімумом освітньої прагматичності. Низький прагматизм лише частково детермінується затребуваністю професії на ринку праці. Відсутність такої зазвичай означає помилку у виборі спеціальності, яка виправляється шляхом

поєднання навчання з роботою, тобто «випробувати себе у професії». Ось чому Паулсен М. і Барбаро С. багато уваги приділяють цьому питанню [140; 339].

Таблиця 4.1

**Розподіл по типам ПКВ (у %) і значення коефіцієнту
освітнього прагматизму персоналу у підрозділах трьох підприємств
(Кредмаш, ГЗК, КрКЗ)**

Тип ПКВ	Значення $k^{nm}n^{nm}$					
	Кредмаш		ГЗК		КрКЗ	
	Значення	%	Значення	%	Значення	%
A	142	78,8101	602	90,6708	245	76,3192
B	0,83	0,46065	13,4	2,01825	0,84	0,26167
C	11,34	6,29371	16,08	2,42191	3,31	1,03109
D	11,2	6,21601	20,8	3,13281	28	8,7222
E	–	–	3,18	0,47896	1,63	0,50776
F	2,93	1,62615	6,48	0,97599	6,01	1,87216
G	6,75	3,74625	0,75	0,11296	25,75	8,02131
H	1,16	0,6438	0,48	0,0723	2,01	0,62613
R	3,97	2,20335	0,77	0,11597	8,47	2,63846
$\sum_{nm=A.1}^{R.10} k^{nm}n^{nm}$	180,18		663,94		321,02	
Кількість N осіб, що працюють на підприємстві	267		703		533	
Коефіцієнт K прагматизму	0,675		0,944		0,602	

В ідеалі, типізація СТВ формалізує запит роботодавців і вказує категорії осіб, яким він адресується, що дозволяє мінімізувати зусилля осіб на шляху до професійної реалізації. Бездоганність ідеї вказує на її утопічність у часі та просторі.

Другий напрямок дивергенції – визначення рівня освітнього прагматизму другої професійної освіти. На структурному підрозділі Кредмашу 24 працівники мали декілька професійних освіт, що дозволяє застосувати персоніфікований метод оцінювання прагматизму. Дует авторів аналізує прагматизм поведінки працівників Кредмашу, які мали кілька професійних освіт [340]. У табл. 4.2 подано атестації п'яти працівників Кредмашу, які належать до першої номінації.

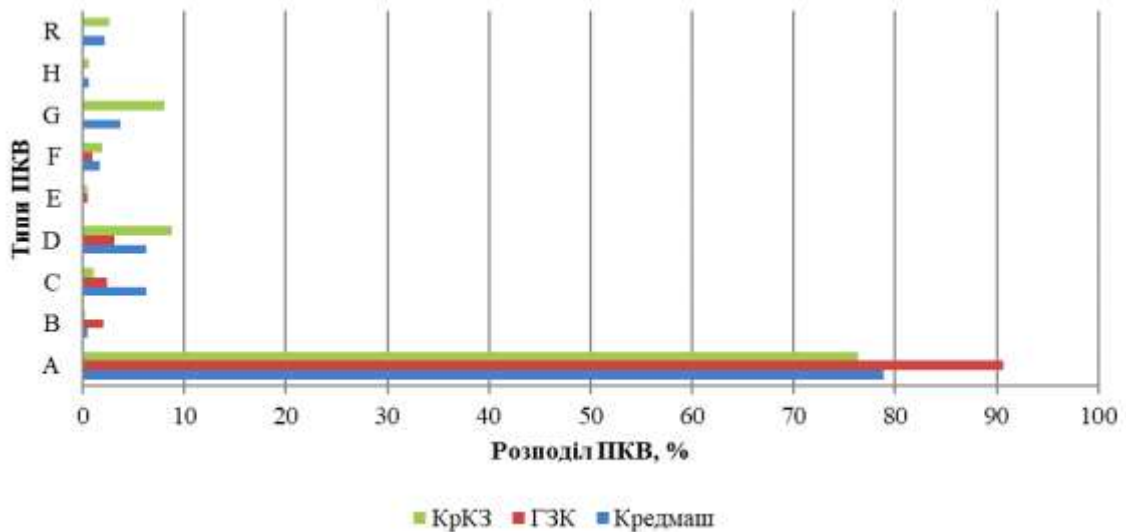

Рис. 4.4. Діаграма розподілу персоналу по типам ПКВ

У табл. 4.2 виділено дві групи осіб. У першу увійшли особи, друга освіта яких відповідає ОКР *мс*. Серед них виділяється слюсар зі збирання металоконструкцій 3-го розряду X_{262} , отримав кваліфікацію «Пілот» у Кременчуцькому льотному коледжі, а далі, бо він закінчив Коледж КрНУ за технічною спеціальністю. Їхня кваліфікація X_{262} відповідала ОКР *мс*, що перевищує вимоги посади, яка вимагає інших професійних знань. Старший комірник X_{25} за першою освітою – швачка після навчання у ПТУ № 5 м. Кременчук, а за другою – технік-технолог після закінчення ККрНУ. Посаду старшого комірника також обіймає X_{98} , яка закінчила СПТУ № 8 м. Кременчук і Кременчуцький автомеханічний технікум.

Другу групу становлять особи, друга освіта яких відповідає ОКР *б*. Унікальну мотивацію до освіти має X_{134} , яка працює комірником. Її перша кваліфікація – «Зубний технік», а потім – бакалаврат з маркетингу. Пояснити поведінку X_{134} можна прагненням до навчання, що не має нічого спільного з освітнім прагматизмом. Освіта X_{154} , отримана у ПТУ № 22 м. Кременчук, відповідає посаді та логіці здорового глузду. Згодом X_{154} закінчила бакалаврат економічного профілю у кременчуцькому ЗВО, що суперечить освітньому прагматизму.

Отже, комірниками у підрозділі працюють освічені особи, які мають декілька різноманітних кваліфікацій. Є такі і серед слюсарів, але всіх їх, незалежно від освіти та посади, об'єднує вміння задовольнити прагнення до знань. Палехова В. пояснює цю ситуацію тим, що в економіці знань насамперед спостерігатиметься не

дефіцит, а надлишок ресурсів [280, с. 25]. Незатребуваність професійної складової, імовірно, компенсується високим рівнем культури і морально-духовними цінностями, що, на думку Дубасенюк О., притаманні професійно підготовленому фахівцю [277, с. 136].

Таблиця 4.2

**Атестації працівників структурного підрозділу Кредмашу,
які належать до першої номінації**

$X_{нк}$	Посада		Освіта			
	Найменування	ОКР	Перша		Друга	
			Спеціальність	ОКР	Спеціальність	ОКР
Перша група						
X_{25}	Старший комірник	нкр	Швачка	кр	Технік-технолог	мс
X_{98}	Старший комірник	нкр	Слюсар з ремонту промислового обладнання	кр	Технік-механік з обробки металів різанням	мс
X_{262}	Слюсар зі збирання металоконструкцій 3-го розряду	кр	Пілот	мс	Технологія зварювального виробництва	мс
Друга група						
X_{134}	Комірник	нкр	Зубний технік	мс	Маркетинг	б
X_{154}	Слюсар механоскладальних робіт 5-го розряду	нкр	Слюсар механоскладальних робіт	кр	Економіка підприємства	б

У табл. 4.3 подано атестації дев'ять працівників виробничого підрозділу Кредмашу, які належать до другої номінації.

Подані у табл. 4.3 кваліфіковані робітники об'єднані у групи відповідно до ОКР другої освіти. Першу групу становлять три особи, друга освіта яких відповідає ОКР *мс*.

Слюсар-інструментальник 6-го розряду X_{16} не задовольнився освітою, отриманою у СПТУ № 5 м. Кременчук, і закінчив ККрНУ за технічною спеціальністю. Машиністом крана 4-го розряду X_{63} працює випускник СПТУ № 26 м. Кременчук, тобто якості особи повністю відповідають вимогам посади. Далі X_{63} закінчив ККрНУ за технічною спеціальністю, але нова освіта не відбилося на посаді X_{63} . Слюсар зі збирання металоконструкцій 3-го розряду X_{146} здобув першу освіту у ПТУ № 26 м. Кременчук, а другу – у ККрНУ за технічною

спеціальністю. Коефіцієнт прагматизму усіх осіб складає $k^{on} = 0,4$, оскільки ОКР мс особи перевищує ОКР кр посади.

Таблиця 4.3

**Атестації працівників виробничого підрозділу Кредмашу,
які належать до другої номінації**

$X_{нк}$	Посада		Освіта			
	Найменування	ОКР	Перша		Друга	
			Спеціальність	ОКР	Спеціальність	ОКР
1	2	3	4	5	6	7
Перша група						
X_{16}	Слюсар-інструментальник	кр	Слюсар-інструментальник	кр	Технік-технолог з обробки металів тиском	мс
X_{63}	Машиніст крана	кр	Машиніст крана	кр	Технік-механік з авто і тракторобудування	мс
X_{146}	Слюсар зі збирання металоконструкцій 3-го розряду	кр	Слюсар механоскладальних робіт	кр	Технік-механік з ремонту і обслуговування автомобілів і двигунів	мс
Друга група						
X_{138}	Слюсар зі збирання металоконструкцій 4-го розряду	кр	Налагоджувальник верстатів і маніпуляторів	кр	Інженер-механік з технології машинобудування	б
X_{149}	Токар 3-го розряду	кр	Верстатник широкого профілю, оператор верстатів з ЧПУ	кр	Інженер-механік з технології машинобудування	б
X_{173}	Токар 4-го розряду	кр	Виробництво верстатів з програмним керуванням	кр	Технологія машинобудування	б
X_{200}	Стропальник 4-го розряду	кр	Технік-технолог з обробки матеріалів на верстатах	мс	Інженер-механік з технології машинобудування	б
X_{224}	Автоматник 3-го розряду	кр	Оператор верстатів з ЧПУ	кр	Технологія машинобудування	б
Третя група						
X_{37}	Слюсар зі збирання металоконструкцій 4-го розряду	кр	Технік-механік з виробництва підйомно-транспортних, дорожніх машин	мс	Інженер-механік з колісних і гусеничних транспортних засобів	м/с

Другу групу становлять п'ять осіб, друга освіта яких відповідає ОКР б. X_{200} , яка обіймає посаду стропальника 4-го розряду, має дві ВО: як перша освіта, отримана у ККрНУ, так і друга, отримана у КрНУ, мають технічний профіль. Обидві ВО не відповідають вимогам посади за ОКР, що означає низький рівень прагматизму у діях X_{200} (за правилом 1: $k^{on} = 0,5 - 0,1 - 0,2 = 0,2$). Слюсарем зі збирання металоконструкцій 4-го розряду працює X_{138} , випускник ВПУ № 7 м. Кременчук, який згодом закінчив бакалаврат КрНУ. Токар 3-го розряду X_{149} отримав освіту у ВПУ № 7 м. Кременчук. Згодом X_{149} закінчив бакалаврат КрНУ технічного профілю. Зараз освіта X_{149} значно перевищує вимоги посади. Токар 4-го розряду X_{173} закінчив ВПУ № 7, а потім бакалаврат КрНУ технічного профілю. Кваліфікація X_{173} за дипломом значно перевершує вимоги посади, що не є прагматичним. Особа X_{224} працює автоматником 3-го розряду, що відповідає освіті, отриманій у СПТУ № 26 м. Кременчук. Але особа X_{224} захотіла здобути ВО і закінчила бакалаврат КрНУ технічного профілю. Залишившись на посаді, X_{224} ігнорує освітній прагматизм. Для вищезазначених чотирьох осіб коефіцієнт прагматизму складає $k^{on} = 0,3$.

До третьої групи належить особа X_{37} , яка має повну ВО. Особа X_{37} працює слюсарем зі збирання металоконструкцій 4-го розряду. Неповну ВО X_{37} здобула у ККрНУ, другу технічного профілю – у КрНУ повну ВО. Однак змін у кар'єрі X_{37} не сталося. Імовірно, X_{37} отримує ВО для підвищення професійної самооцінки ($k^{on} = 0,3$). Ситуація, у якій опинився слюсар X_{37} не поодиноким, наприклад, Е. Лібанова зазначає, що «підприємства, які доволі динамічно розвиваються, потерпають від нестачі кваліфікованої робочої сили» [276, с. 17].

Отже, наявність груп свідчить про різноманітність ставлення до освіти. Оскільки особи, що належать до цієї номінації мають робітничі професії, але при цьому різний рівень ВО, то рівень освітнього прагматизму у представників другої групи нижчий, ніж у першій, а у представника третьої групи нижчий, ніж у другій. Особи витратили час і кошти на ВО, але при цьому наявність ще одного документа про освіту не відбивається на їх заробітку. Особи, що належать до цієї номінації,

не дотримуються «змістовної спадкоємності висхідних ступенів освітніх шаблів» як базової ідеї реалізації принципів безперервної системи освіти [277, с. 138]. Усіх осіб, що належать до цієї номінації, об'єднує те, що друга освіта технічного профілю, тобто повністю сприяє підвищенню кваліфікації особи. Середнє значення коефіцієнта номінації складає $k^{on} = 0,34$.

У табл. 4.4 подано атестації 10 працівників виробничого підрозділу Кредмашу, які належать до третьої номінації.

У табл. 4.4 особи згрупованні за ознакою ОКР другої освіти. До першої групи належать п'ять осіб, друга освіта яких відповідає ОКР *м/с*. Особа X_{57} обіймає посаду економіста з управління 1-ої категорії, що вимагає економічної освіти і ОКР *м/с*. Першу повну ВО особа X_{57} отримала у Національному університеті «Харківський політехнічний інститут». Далі була друга повна ВО економічного профілю у КрНУ, що формально дозволяє X_{57} обіймати посаду. Освітній прагматизм X_{57} детермінується двома повними ВО ($k^{on} = 0,5$). Три особи цієї групи з неповною здобули повну ВО. Серед них X_{143} , яка обіймає посаду бухгалтера 1-ої категорії.

Особа закінчила ККрНУ за технічною спеціальністю, а згодом, щоб відповідати посаді, закінчила кременчуцький ЗВО ($k^{on} = 0,7$). Начальник технологічного бюро X_{180} спочатку закінчив Кременчуцький автомеханічний технікум, а потім КрНУ за спеціальністю, що відповідає вимогам посади ($k^{on} = 0,7$). Особа X_{259} обіймає посаду інженера-технолога 3-ої категорії. Першу освіту X_{259} отримала у ККрНУ, а другу безпосередньо у КрНУ, що свідчить про те, що вона послідовно прямувала до професійного рівня ($k^{on} = 0,7$). Інший шлях до ВО вибрав начальник бюро інструментального господарства X_{238} , який розпочав кар'єру після закінчення ВПУ № 7 м. Кременчук за технічною спеціальністю, а далі після закінчення КрНУ отримав освіту, що відповідає посаді, що теж свідчить про освітній прагматизм ($k^{on} = 0,8$).

Таблиця 4.4

**Атестації працівників виробничого підрозділу Кредмашу,
які належать до третьої номінації**

X _{нк}	Посада		Освіта			
	Найменування	ОКР	Перша		Друга	
			Спеціальність	ОКР	Спеціальність	ОКР
1	2	3	4	5	6	7
Перша група						
X ₅₇	Економіст з управління 1-ої категорії	м/с	Інженер-механік з обробки металів тиском	м/с	Інженер-економіст з економіки і управління виробництвом	м/с
X ₁₄₃	Бухгалтер 1-ої категорії	м/с	Технік-технолог з технології зварювального виробництва	мс	Облік і аудит	м/с
X ₁₈₀	Начальник технологічного бюро	м/с	Обробка матеріалів на верстатах	мс	Технологія машинобудування	м/с
X ₂₃₈	Начальник бюро інструментального господарства	м/с	Налагоджувальних автоматичних ліній	кр	Інженер-механік з технології машинобудування	м/с
X ₂₅₉	Інженер-технолог 3-ої категорії	м/с	Технік-технолог зварювального виробництва	мс	Інженер-механік з технології машинобудування	м/с
Друга група						
X ₃	Майстер заготівельної дільниці	мс	Столяр	кр	Інженер-механік з колісних і гусеничних транспортних засобів	б
X ₁₀₃	Старший диспетчер	б	Технік-електромеханік	мс	Інженер-механік з технології машинобудування	б
X ₁₅₉	Майстер з ремонту обладнання	б	Електромонтер з ремонту і обслуговування електрообладнання	кр	Інженер-електромеханік	б
X ₁₇₀	Старший майстер дільниці	б	Слюсар-монтажник	кр	Інженер-електромеханік	б
Третя група						
X ₁₆₆	Майстер електродільниці	мс	Слюсар-складальник радіоапаратури	кр	Технік-механік	мс

До другої групи належить чотири особи, друга освіта яких відповідає ОКР б. Молодший спеціаліст X_{103} закінчив бакалаврат і обіймає посаду старшого диспетчера. Після Кременчуцького залізничного технікуму, щоб відповідати вимогам посади, особа закінчила КрНУ ($k^{on} = 0,6$). Три особи до бакалаврату були кваліфікованими робітниками. Особа X_3 після ПТУ № 2 м. Кременчук закінчила бакалаврат КрНУ за технічною спеціальністю, що дозволяє їй обіймати посаду майстра заготівельної ділянки ($k^{on} = 0,7$). Поведінку особи X_{159} слід уважати зразковим прикладом освітнього прагматизму. Першу освіту майстер з ремонту обладнання X_{159} отримав у ПТУ № 26 м. Кременчук, а другу – у бакалавраті КрНУ. ВО дозволяє X_{159} реалізувати професійні амбіції ($k^{on} = 0,6$). Старший майстер ділянки X_{170} спочатку закінчив ПТУ № 26, а потім бакалаврат КрНУ ($k^{on} = 0,7$).

Третю групу становить майстер електродільниці X_{166} , який закінчив ПТУ № 30 річкового флоту у м. Гомель, а потім отримав освіту у Гомельському машинобудівному технікумі, що відповідає вимогам посади. Особа керувалася бажанням реалізуватися у професії, що демонструє освітній прагматизм.

Отже, майже усі особи отримали від другої освіти те, чого бажали, тобто посаду, що гіпотетично передбачає гідний зарібок, який компенсує витрати на освіту. Середнє значення коефіцієнта прагматизму номінації становить $k^{on} = 0,67$.

На КрКЗ декілька професійних освіт мають 28 осіб, що дозволяє використати персоніфікований метод обчислення освітнього прагматизму. У табл. 4.5 подано атестації працівників КрКЗ, які належать до першої номінації.

У табл. 4.5 п'ятнадцять працівників поділено на три групи. До першої увійшли дві особи, друга освіта яких відповідає ОКР *кр*. Вони мали повну ВО за першою освітою, та отримали робітничу професію, яка теж не відповідала вимогам посади. Другу групу складають дві особи, друга освіта яких відповідає ОКР *мс*. Перша освіта цих працівників відповідала ОКР *кр*, а другу слід сприймати як підвищення освітнього рівня, навіть за іншим профілем.

Таблиця 4.5

Атестації працівників КрКЗ, які належать до першої номінації

X _{нк}	Посада		Освіта			
	Найменування	ОКР	Перша		Друга	
			Спеціальність	ОКР	Спеціальність	ОКР
1	2	3	4	5	6	7
Перша група						
X ₄₈₁	Транспортувальник 3-го розряду	нкр	Маркетинг	с	Електрогазозварник	кр
X ₅₂₆	Штампувальник 2-го розряду	кр	Технічний фахі-вєць з інженерної механіки	с	Модельник дерев'яних моделей	кр
Друга група						
X ₂₃₉	Наждачник 2-го розряду	кр	Штукатур, лицювальник-плиточник	кр	Технік-будівельник	мс
Третя група						
X ₂₈₀	Оператор фарбувально-сушильної лінії та агрегату 3-го розряду	кр	Штукатур, муляр	кр	Технік-технолог	мс
X ₁₀₀	Зварник машино-контактного зварювання 3-го розряду	кр	Технік-технолог	мс	Інженер-механік	с
X ₁₅₀	Майстер	с	Інженер з комп'ютерних систем	с	Менеджер-економіст	с
X ₁₅₄	Майстер	с	Інженер-електромеханік	с	Менеджер-економіст	с
X ₂₅₉	Начальник бюро	с	Вихователь дошкільного закладу	мс	Спеціаліст з обліку та аудиту	с
X ₂₆₂	Начальник дільниці	с	Бакалавр електронних апаратів	б	Інженер-електронік	с
X ₂₆₄	Начальник дільниці	с	Технік-технолог	мс	Економіка підприємства	с
X ₃₀₁	Профілювальник 3-го розряду	кр	Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів	мс	Економіст	с
X ₃₃₁	Розподілювач робіт 4-го розряду	нкр	Бухгалтер	мс	Спеціаліст з обліку та аудиту	с
X ₃₃₂	Розподілювач робіт 4-го розряду	нкр	Технік-технолог	мс	Інженер-механік	с
X ₄₀₇	Слюсар-ремонтник 6-го розряду	кр	Фінанси	с	Обладнання нафтових і газових промислів	с
X ₄₁₅	Слюсар-сантехнік 6-го розряду	кр	Монтажник, електрогазозварник	кр	Електротехніка та електротехнології	с

Третя група була найчисельнішою та складалася з 11 осіб, друга освіта яких відповідає ОКР *с*. У групі більшість становили працівники, у яких перша освіта мала ОКР *мс*, тобто друга освіта підвищувала їх освітній рівень. Але у їх поведінці не було прагматизму, оскільки дві посади передбачали наявність ОКР *кр*, а ще дві – *нкр*. Значення k^{on} для усіх 15 працівників дорівнює нулю.

У табл. 4.6 подано атестації працівників КрКЗ, які належать до другої номінації.

Таблиця 4.6

Атестації працівників КрКЗ, які належать до другої номінації

$X_{нк}$	Посада		Освіта			
	Найменування	ОКР	Перша		Друга	
			Спеціальність	ОКР	Спеціальність	ОКР
Перша група						
X_{69}	Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	Електромонтер 5-го розряду	кр	Електромонтер 6-го розряду	кр
X_{82}	Електромонтер з ремонту електрообладнання 5-го розряду	кр	Електромонтер	кр	Електромонтер	кр
X_{511}	Шліфувальник 5-го розряду	кр	Шліфувальник	кр	Слюсар-інструментальник	кр
Друга група						
X_{76}	Електромонтер з ремонту електрообладнання 5-го розряду	кр	Електромонтер	кр	Технік-електромеханік	мс
X_{194}	Машиніст крана 4-го розряду	кр	Машиніст крану	кр	Технік-технолог	мс
Третя група						
X_{412}	Слюсар-сантехнік 5-го розряду	кр	Монтажник санітарно-технічних систем та устаткування	кр	Технічний фахівець у галузі електромеханіки	с

Подані у табл. 4.6 шість кваліфікованих робітників об'єднані у групи відповідно до ОКР другої освіти. Першу групу становлять три особи, друга освіта яких відповідає ОКР *кр*. Для кожної особи значення $k^{on} = 0,5$. Другу групу становлять дві особи, друга освіта яких відповідає ОКР *мс*. Підвищення рівня освіти не сприяло покращенню виконання професійних функцій, а тому $k^{on} = 0,4$.

Третю групу становить одна особа, яка отримала повну ВО. Для цієї особи значення $k^{on} = 0,2$.

У табл. 4.7 подано атестації працівників КрКЗ, які належать до третьої номінації.

Працівники у табл. 4.7 згрупованні за ознакою ОКР другої освіти. До першої групи увійшло п'ять осіб, друга освіта яких відповідає ОКР *кр*. Два працівники ще раз отримали робітничу професію, а тому їх $k^{on} = 0,5$. Дві особи за першою освітою мали неповну ВО ($k^{on} = 0,4$), а одна – повну ($k^{on} = 0,2$), але отримали робітничу професію заради виконання професійних функцій. До другої групи належить дві особи, друга освіта яких відповідає ОКР *с*. Прагматизму у діях цих осіб набагато більше ніж у їх колег по номінації. Для колишнього бакалавра значення $k_{101}^{on} = 0,6$, а для молодшого спеціаліста $k_{102}^{on} = 0,7$.

Таблиця 4.7

Атестації працівників КрКЗ, які належать до третьої номінації

$X_{нк}$	Посада		Освіта			
	Найменування	ОКР	Перша		Друга	
			Спеціальність	ОКР	Спеціальність	ОКР
1	2	3	4	5	6	7
Перша група						
X_{19}	Електрогазозварник 3-го розряду	кр	Технік-технолог зварювального виробництва	мс	Електрогазо-зварник	кр
X_{72}	Електромонтер з ремонту електрообладнання 5-го розряду	кр	Інженер-електромеханік	с	Електромеханік	кр
X_{187}	Машиніст крану 4-го розряду	кр	Кранівник	кр	Машиніст крану	кр
X_{373}	Слюсар-ремонтник 5-го розряду	кр	Технік-електромеханік	мс	Слюсар-монтажник	кр
X_{476}	Транспортувальник 3-го розряду	нкр	Токар	кр	Помічник машиніста тепловоза	кр
Друга група						
X_{101}	Інженер з підготовки виробництва	с	Технічний фахівець з інженерної механіки	б	Інженер-механік	с
X_{102}	Інженер з планування	с	Бухгалтер	мс	Спеціаліст з фінансів і кредиту	с

Два працівники виробничого підрозділу КрКЗ мали чотири освіти. Оператор верстатів з ПК 3-го розряду X_{274} усі чотири робітничі освіти отримав у ВПУ № 7 м. Кременчук. Першою була спеціальність «Налагоджувальник», другою – «Верстатник широкого профілю», третьою – «Електромеханік», четвертою – «Налагоджувальник верстатів з ПК та робототехніка». Токар 4-го розряду X_{445} першу спеціальність «Налагоджувальник автоматичних ліній і агрегатних верстатів» і другу «Обробка матеріалів на верстатах та автоматичних лініях» отримав у ВПУ № 7 м. Кременчук. Далі X_{445} отримав повну ВО за спеціальністю «Технологія машинобудування» у КрНУ. Однак він залишився вірним ВПУ № 7, де отримав останній диплом за спеціальністю «Верстатник широкого профілю».

Отже, персоніфікований аналіз освітнього прагматизму працівників КрКЗ, які мали декілька професійних освіт, свідчить, що для більшості $k^{on} = 0$ (перша номінація). Кількість працівників другої та третьої номінації майже співпадає. В обох номінаціях були ті, хто підвищував освітній рівень, і ті, хто його знижував. Були ті, хто змінював рівень заради вимог посади, і ті, хто задовольняв особисті примхи. Різноманітність поведінки зайвий раз доводить відсутність освітніх цінностей як таких, що є більш важливими ніж вимоги посади. Мартиненко М. пропонує визначати тип корпоративної культури у процесі управління знаннями підприємства [341].

На виробничому підрозділі ГЗК декілька документів про професійну освіту мають 387 осіб, що становить 54,61 % персоналу підрозділу. За такої умови необхідно використовувати знеособлений метод обчислення освітнього прагматизму особи. Освітня структура працівників підрозділу є похідною від його функціонального призначення. Гранична кількість посад припадає на робітничі професії, серед яких найчисельнішими є: машиніст екскаватора у кар'єрі (152 посади), помічник машиніста екскаватора у кар'єрі (161 посада), помічник машиніста бурової установки у кар'єрі (97 посад). Тому більшість працівників мають диплом ОКР *мс*. У табл. 4.8 подано кількість працівників цеху, які мають декілька професійних освіт у розрізі ОКР.

Згідно з відомостями у табл. 4.8 диплом ОКР *кр* мають 338 осіб, серед яких 89 особи мають дві професійно-технічні освіти. Якщо припустити, що нормативний термін за програмою підготовки ОКР *мс* становить півтора роки, то ці особи

навчались три роки. Зазвичай особа отримує наступну професійну освіту, коли перша не відповідає вимогам посади за спеціальністю ($кр\neq + кр=$) або відповідає частково ($кр\approx + кр=$). За цих обставин півтора роки були надлишковими для подальшого професійного збагачення. Однак непоодинокі випадки, коли освіта працівника повністю відповідає вимогам посади, але він отримує другу, яка немає ніякого відношення для виконання професійних функцій ($кр= + кр\neq$). При цьому кваліфікований робітник залишається на посаді, сумлінно виконуючи професійні обов'язки. Імовірно, особа отримала другу освіту для особистого задоволення, а оскільки вона непотрібна для виконання професійних обов'язків, то витрачений на неї час слід уважати марним. Однак освіта є справою кожного, і особа власноруч розпоряджається своїм часом.

Таблиця 4.8

**Кількість працівників цеху, які мають декілька професійних освіт
у розрізі рівнів освіти**

Освітньо-кваліфікаційний рівень	Спеціаліст	Бакалавр	Молодший спеціаліст	Кваліфікований робітник
Спеціаліст	126	29	60	78
Бакалавр	29	39	20	21
Молодший спеціаліст	60	20	238	207
Кваліфікований робітник	78	21	207	338

Слід зазначити, що більшість кваліфікованих робітників мають диплом ОКР *мс* (207 осіб), тобто вони опанували професійні знання, уміння і навички протягом чотирьох з половиною років, якщо передувала неповна ВО, або три з половиною роки, якщо передувала професійно-технічна освіта (за умови якщо спеціальність ОКР *мс* споріднена зі спеціальністю ОКР *б*). Якщо посада вимагає ОКР *кр*, то роки, витрачені на неповну ВО, є марнотратством. Позбавленими здорового глузду слід уважати ситуації, коли кваліфікований робітник і дня не працював за раніше отриманою неповною ВО ($мс\neq + кр=$), або коли ОКР *мс* досягнуто працівником, посада якого вимагає ОКР *кр* за іншою спеціальністю ($кр= + мс\neq$). У разі, коли спеціальність у дипломі ОКР *мс* повністю ($мс= + кр=$, $кр= + мс=$) або частково ($мс\approx + кр=$, $кр= + мс\approx$) співпадає з вимогами посади, роботодавці не готові оплачувати зайвий рівень знань, умінь і навичок.

Маючи можливість і бажання витрати час на чергову освіту, особа повинна орієнтуватися на її визнання роботодавцем. Інакше, професійні амбіції не будуть

ніколи і ніким визнані, наприклад, машиніст бурової установки у кар'єрі закінчив технікум, потім у ВПК (ГЗК) здобув професію машиніста, а через рік знов закінчив технікум. Ані після першої, ані після другої неповної ВО він не працював за кваліфікаціями ОКР mc . У 80 осіб спеціальність неповної ВО співпадає з вимогами посади ($mc=$), у 131 особи співпадає частково ($mc\approx$), а у 26 осіб не співпадає ($mc\neq$). Оскільки тільки одна посада передбачає наявність ОКР mc , то 237 осіб не реалізували освітній потенціал, особливо 54 працівники, які за наявності $mc=$ працюють на робітничій посаді. Із цього приводу Р. Ніккерсон констатує різницю між володінням знаннями та їх використанням. Автор бачить цілі освіти як у отриманні бажаних знань, так і в ефективному їх використанні [342, с. 88].

Вислови «21 кваліфікований робітник має диплом бакалавра» і «21 бакалавр має диплом кваліфікованого робітника» різні за змістом. Якщо особа обіймає посаду, що вимагає ОКР kr , то для виконання професійних функцій зайвими будуть роки навчання у бакалавраті, а якщо посада вимагає ОКР b , то надлишковими слід уважати півтора роки навчання у ПТНЗ. Можна припустити, що хтось з 21 особи має також диплом ОКР mc . Якщо є послідовність опанування освіти $kr + mc + b$, то особа витратила на навчання як мінімум п'ять з половиною років, (якщо спеціальність за ОКР mc споріднена зі спеціальністю ОКР b), а як максимум – вісім з половиною років. У 22 осіб бакалаврська освіта за дипломом збігається з вимогами посади ($b=$), у 11 осіб збігається частково ($b\approx$), а у 6 осіб не збігається ($b\neq$). Більшість осіб реалізувала освітній потенціал ($b=$), але їх поведінку тільки умовно можна характеризувати як раціональну, оскільки 7 з 22 осіб працюють на робітничих посадах, а одна особа обіймає посаду, яка вимагає ОКР mc . Ірраціональною є поведінка 10 з 11 осіб, у яких $b\approx$, оскільки вони обіймають робітничі посади. Отже, бакалаврські дипломи 23 осіб незатребувані, а отже, вони є «колекційними».

Кількість осіб з повною ВО втричі перевищує власників бакалаврських дипломів. Тільки 10 з 39 бакалаврів, за відомостями кадрової служби ГЗК, не мають повної ВО. Відповідно до базових положень ступеневої освіти отримання ОКР c передбачає наявність ОКР b [42], а 126 осіб з повною ВО або мають базову ВО, або не мають, якщо закінчили ЗВО давно. Наявність у відділі кадрів запису щодо одночасної наявності у особи неповної, базової та повної ВО обумовлює термін навчання у ЗВО. Якщо є комбінація освіт $kr = + mc = + b = + c =$, то за умови відповідності

спеціальностей усіх ОКР термін навчання становить: 1,5 роки ОКР kr + 2,0 роки ОКР mc + 2 роки ОКР b + 1 рік ОКР c = 6,5 років. Якщо є комбінація освіт $kr = + mc = + c =$, то беручи до уваги радянські та пострадянські терміни навчання строк навчання становить: 1,5 роки ОКР kr + 3 роки ОКР mc + 5 років ОКР c = 9,5 років. Різниця між комбінаціями освіт у строках навчання становить три роки. Сучасні засоби обліку кадрів дозволяють урахувувати усі відомості щодо освіти персоналу, що робить розрахунки строку навчання арифметичною операцією. Але підсумок операції має принципове значення, оскільки наявність ОКР обумовлює призначення на посаду. У разі, коли посада не вимагає ОКР c , різниця між освітніми комбінаціями додає непотрібні для виконуваних функцій роки навчання.

Примітно, що 12 осіб, тобто майже кожен десятий працівник, мав дві повні вищі освіти. На посаді старшого гірничого майстра у кар'єрі, яка передбачала ОКР b , працювала особа, яка мала конфігурацію освіти $c = + c =$, тобто за фактом професійної відповідності була невідповідність за ОКР за дипломами та за посадою. Посаду енергетика з налагодження гірничого устаткування у кар'єрі, яка вимагала ОКР b , обіймала особа з конфігурацією освіти $c \approx + c \approx$, що свідчить про очевидну зайвість однієї повної ВО. На чотирьох посадах, які вимагали ОКР c , працювали особи з конфігурацією освіти $c = + c \neq$, тобто за тотожності ОКР диплому і посади була марність другої повної ВО. На посаді, яка вимагала ОКР b , і на двох посадах, які вимагали ОКР c , працювали особи з конфігурацією освіти $c \neq + c =$, що вказує на даремність як мінімум року навчання. На посаді майстра гірничого підземної ділянки, яка вимагала ОКР b , і на посаді маркшейдера гірничих робіт у кар'єрі, яка вимагала ОКР c , попрацювали особи з конфігурацією освіти $c \approx + c \neq$. Мотиви вибору гірничим майстром другої ВО у сфері менеджменту, а маркшейдером – у сфері права, як зазначав Путнам Х., розташовуються не у площині теорії ігор фон Неймана, а у площині естетичній, оскільки моральні мотиви, які становлять основу цінності вибору, не є остаточними щодо почуття винятковості або виключної коректності. Моральні образи постійно оновлюються [282, с. 27]. Із цих міркувань легко зрозуміти освітні уподобання помічника машиніста бурової установки у кар'єрі, який мав конфігурацію освіти $c \neq + c \neq$, причому першою була економічна освіта, а друга – патентознавця-маркетолога.

Освітні комбінації за ознакою «загальний термін навчання» згруповані так.

Загальний термін навчання три роки мають п'ять освітніх комбінацій, які охоплюють 78 осіб. Термін 3,5 роки мають сім комбінацій, які охоплюють 168 осіб. Термін 5 років мають одинадцять комбінацій, які охоплюють 16 осіб. Термін 6 років мають дев'ять комбінацій, які охоплюють 14 осіб. Термін 6,5 років мають шістнадцять комбінацій, які охоплюють 49 осіб. Термін 7 років мають дві комбінації щодо трьох осіб. Термін 7,5 років мають тринадцять комбінацій, які охоплюють 29 осіб. Термін 8 років мають тринадцять комбінацій, які охоплюють 27 осіб. Термін 8,5 років мають дві комбінації, які належать двом особам. Термін 9 років має комбінація щодо однієї особи. Виділено десять груп комбінацій. Загальний термін навчання позначено символом $t^{ок}$, де верхній індекс демонструє комбінацією. У табл. 4.9 подано параметри раціональності комбінації за комбінаціями освіт у розрізі ОКР, які вимагають посади.

Відповідно до табл. 4.9, посади цеху вимагають наявності у працівників одного з ОКР: $кр$, $мс$, $б$ і $с$, тому персонал цеху можна розбити на чотири категорії. Першу становлять працівники, посади яких вимагають ОКР $кр$. На таких працюють $N_{кр}^к = 339$ осіб, які мають $N_{кр}^{ок} = 53$ освітні конфігурації. Групування конфігурацій за значенням $t^{ок}$ дозволила їх систематизувати за сімома значеннями $k^{ок}$ і t^p . Найбільш раціональним слід уважати освітній вибір 78 осіб, які мали одну з п'яти конфігурацій, для яких $k^{ок} = 0,50$, а $t^p = 1,5$ рокам. Сім комбінацій мають значення t^p , яке дорівнює двом рокам. Сума $n^{ок}$ цих комбінацій становить 168 осіб, тобто майже 50 % робітничих посад обіймають особи, які закінчили коледж або технікум. За трьома конфігураціями 69 осіб спочатку отримали робітничу спеціальність, а потім неповну ВО, та ще за трьома 98 осіб спочатку отримали неповну ВО, а потім робітничу спеціальність. Отже, більшість осіб не підвищили, а понизили кваліфікацію, щоб відповідати вимогам посади. Більшість тих, хто понизив, становили особи, неповна ВО яких частково відповідала вимогам посади за спеціальністю ($мс \approx +кр =$). Значення $n^{мс=+кр=}$ дорівнює значенню $n^{мс\neq+кр=}$, що демонструє рівновагу між тими, хто зберіг вірність спеціальності, і тими, хто освоював професію від початку. Отже, чисельно переважали особи, освітній шлях яких до робітничої посади становив три–три з половиною роки, з яких півтора–два роки були зайвими для виконання професійних обов'язків.

Характеристика типів комбінації освіт за ОКР посади

Параметри раціональності за комбінаціями освіт						Параметри раціональності за комбінаціями освіт					
№ пп	Комбінація освіт	$n_{окр}^{ок}$	$t_{окр}^{ок}$	$k_{окр}^{ок}$	$t_{окр}^p$	№ пп	Комбінація освіт	$n_{окр}^{ок}$	$t_{окр}^{ок}$	$k_{окр}^{ок}$	$t_{окр}^p$
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
Посади, які вимагають ОКР $кр$, $t^{noc} = 1,5$						44	$кр=+мс=+б=+с=$	3	7,5	0,20	6,0
1	$кр\neq+кр=$	11	3,0	0,50	1,5	45	$кр=+мс=+с\neq$	1	7,5	0,20	6,0
2	$кр\approx+кр=$	56	3,0	0,50	1,5	46	$с\neq+с\neq+кр=$	1	7,5	0,20	6,0
3	$кр=+кр=$	6	3,0	0,50	1,5	47	$кр\approx+кр=+с=$	1	8,0	0,19	6,5
4	$кр=+кр\approx$	4	3,0	0,50	1,5	48	$кр\approx+кр=+с\approx$	2	8,0	0,19	6,5
5	$кр=+кр\neq$	1	3,0	0,50	1,5	49	$кр=+кр\approx+с=$	1	8,0	0,19	6,5
6	$кр=+мс=$	24	3,5	0,43	2,0	50	$кр\approx+с=+кр=$	1	8,0	0,19	6,5
7	$мс=+кр=$	16	3,5	0,43	2,0	51	$кр=+кр\approx\approx\approx+с\approx$	1	8,0	0,19	6,5
8	$кр=+мс\approx$	41	3,5	0,43	2,0	52	$мс\approx+б\neq+с\neq+кр=$	1	8,5	0,18	7,0
9	$мс\approx+кр=$	66	3,5	0,43	2,0	53	$мс=+кр=+б=+с=$	1	8,5	0,18	7,0
10	$кр=+мс\neq$	4	3,5	0,43	2,0	Усього за ОКР $кр$		$N_{кр} = 339, N_{кр}^{ок} = 53$			
11	$мс\neq+кр=$	16	3,5	0,43	2,0	Посади, які вимагають ОКР $мс$, $t^{noc} = 3$					
12	$кр\neq+кр=+кр=$	1	3,5	0,43	2,0	1	$мс=+б=+с=$	1	6,5	0,46	3,5
13	$кр=+кр=+мс\approx$	1	5,0	0,30	3,5	Усього за ОКР $мс$		$N_{мс} = 1, N_{мс}^{ок} = 1$			
14	$кр\approx+мс\approx+кр=$	1	5,0	0,30	3,5	Посади, які вимагають ОКР $с$, $t^{noc} = 5$					
15	$кр\approx+кр=+мс\approx$	2	5,0	0,30	3,5	1	$мс=+б=$	1	5,0	1,00	0,0
16	$кр=+б=$	1	5,0	0,30	3,5	2	$б=+с=$	2	5,0	1,00	0,0
17	$кр=+б\neq$	2	5,0	0,30	3,5	3	$б=+с\approx$	1	5,0	1,00	0,0
18	$кр=+б\approx$	1	5,0	0,30	3,5	4	$с=+с\neq$	3	6,0	0,83	1,0
19	$б\approx+с\neq$	1	5,0	0,30	3,5	5	$с\neq+с=$	2	6,0	0,83	1,0
20	$б\neq+кр=+кр=$	1	6,5	0,23	5,0	6	$б\neq+с\approx+с\neq$	1	6,0	0,83	1,0
21	$кр=+с=$	5	6,5	0,23	5,0	7	$мс=+б=+с=$	1	6,0	0,83	1,0
22	$мс\approx+кр=+мс\approx$	1	6,5	0,23	5,0	8	$кр=+б=+с=$	1	6,5	0,77	1,5
23	$с=+кр=$	4	6,5	0,23	5,0	9	$мс\neq+б=+с=$	1	7,0	0,71	2,0
24	$кр=+с\neq$	3	6,5	0,23	5,0	10	$мс=+с=$	5	8,0	0,63	3,0
25	$с\neq+кр=$	4	6,5	0,23	5,0	11	$мс=+с\approx$	3	8,0	0,63	3,0
26	$кр=+с\approx$	6	6,5	0,23	5,0	12	$мс\approx+с\approx$	2	8,0	0,63	3,0
27	$с\approx+кр=$	15	6,5	0,23	5,0	13	$мс=+с\neq$	1	8,0	0,63	3,0
28	$б\neq+кр=+с\neq$	1	6,5	0,23	5,0	14	$мс=+с=+с\neq$	1	9,0	0,56	4,0
29	$кр=+б\approx+с\approx$	2	6,5	0,23	5,0	Усього за ОКР $с$		$N_c = 25, N_c^{ок} = 14$			
30	$б\approx+с\approx+кр=$	1	6,5	0,23	5,0	Посади, які вимагають ОКР $б$, $t^{noc} = 4$					
31	$кр=+мс\approx+б=$	1	6,5	0,23	5,0	1	$б=+с=$	3	5,0	0,80	1,0
32	$кр=+мс\approx+б\approx$	2	6,5	0,23	5,0	2	$мс=+б=+с=$	3	6,0	0,67	2,0
33	$мс\approx+кр=б=$	1	6,5	0,23	5,0	3	$с\neq+с=$	1	6,0	0,67	2,0
34	$кр=+мс\neq+с\neq$	1	7,5	0,20	6,0	4	$с\approx+с\neq$	1	6,0	0,67	2,0
35	$мс=+с\neq+кр=$	1	7,5	0,20	6,0	5	$с=+с=$	1	6,0	0,67	2,0
36	$кр=+мс=+с=$	2	7,5	0,20	6,0	6	$с\approx+с\approx$	1	6,0	0,67	2,0
37	$мс=+кр=+с=$	1	7,5	0,20	6,0	7	$мс\neq+б=+с=$	1	7,0	0,57	3,0
38	$мс\neq+кр=с=$	1	7,5	0,20	6,0	8	$мс=+б\approx+с\approx$	1	7,0	0,57	3,0

Закінчення таблиці 4.9

1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
39	$mc=+c=+kp=$	3	7,5	0,20	6,0	9	$mc=+c=$	7	8,0	0,50	4,0
40	$mc\approx+kr\approx+c\approx$	2	7,5	0,20	6,0	10	$mc=+c\neq$	1	8,0	0,50	4,0
41	$mc\approx+c\approx+kr=$	2	7,5	0,20	6,0	11	$c\neq+mc=$	1	8,0	0,50	4,0
42	$kr=+mc\approx+c\approx$	9	7,5	0,20	6,0	12	$mc\neq+c\neq$	1	8,0	0,50	4,0
43	$kr=+mc=+\tilde{b}\approx+c=$	2	7,5	0,20	6,0	Усього за ОКР б		$N_{\tilde{b}} = 22, N_{\tilde{b}}^{ок} = 12$			

Чотирнадцять конфігурацій освіти, для яких $k^{ок} = 0,23$, є підтвердженням тому, що реальність набагато перевершує навіть найвитонченіші фантазії. Протягом шести з половиною років 47 осіб здобували професійні знання, здібності та навички, щоб у підсумку виконувати роботу, для якої п'ять років навчання були зайвими. Аналогічна доля спіткала 29 осіб, які сім з половиною років мандрували одним з тринадцяти освітніх шляхів до робітничої посади. Те, що вони шість років марно гаяли час на навчання, обумовлює $k^{ок} = 0,20$. Однак шість відчайдуш вісім років, а два – вісім з половиною років прямували до робітничої посади. Конфігурації освіт $kr \approx + kr = + c =$ у однієї особи, $kr = + kr \approx + c =$ у другій особи, $kr = + kr \approx \tilde{b} \approx + c \approx$ у третьої, $mc = + kr = + \tilde{b} = + c =$ у четвертій, а $kr \approx + kr = + c \approx$ у п'ятої та шостої особи змушує шукати пояснення професійної освіти за межами раціонального вибору.

Така поведінка особи ускладнює управління персоналом підприємства. Так, Мартиненко М. висвітлює провідне значення управління знаннями як ключової технології розвитку підприємства [343]. Ястремська О. пропонує раціонально впроваджувати стимулюючі заходи для оздоровлення соціально-психологічного клімату в колективі [344]. Міра врахування роботодавцями надлишкової освіти є предметом окремого дослідження.

Отже, серед осіб, які обіймали робітничі посади, 287 мали два документи про освіту, 44 особи мали три документи, а вісім осіб мали чотири документи про освіту за п'ятьма конфігураціями. Те, що 287 осіб мали освіту за 21 конфігурацією, свідчить про наявність у суспільстві стереотипів мислення щодо вибору шляху до майбутньої професії. У 44 осіб шлях до професії мав 27 конфігурацій, тобто вибір третього диплому був більш особистий ніж другого. Вибір четвертого диплому вісьмома особами мав п'ять конфігурацій освіти, що доводить його ще більшу персоніфікованість.

За формулою (3.7) можна розрахувати коефіцієнт освітнього прагматизму цієї категорії:

$$K_{кр}^{ок} = \frac{1}{N_{кр}} \sum_{n=1}^{N_{кр}^{ок}} \frac{t_{кр}^{нос,n}}{t_{кр}^{ок,n}} \cdot n_{кр}^{ок,n} = \frac{t_{кр}^{нос}}{\sum_{n=1}^{N_{кр}^{ок}} n_{кр}^{ок,n}} \cdot \sum_{n=1}^{N_{кр}^{ок}} \frac{n_{кр}^{ок,n}}{t_{кр}^{ок,n}} = 0,384 .$$

До другої категорії належить особа, посада якої потребує ОКР *мс*. Така особа має повну ВО, а конфігурація $мс = + \bar{b} = + c =$ дозволяє припустити, що додаткові ОКР особа розглядала як підвищення кваліфікації.

Для цієї категорії коефіцієнт освітнього прагматизму знаходиться за виразом:

$$K_{мс}^{ок} = \frac{1}{N_{мс}} \sum_{n=1}^{N_{мс}^{ок}} \frac{t_{мс}^{нос,n}}{t_{мс}^{ок,n}} \cdot n_{мс}^{ок,n} = \frac{t_{мс}^{нос}}{\sum_{n=1}^{N_{мс}^{ок}} n_{мс}^{ок,n}} \cdot \sum_{n=1}^{N_{мс}^{ок}} \frac{n_{мс}^{ок,n}}{t_{мс}^{ок,n}} = 0,462 .$$

До третьої категорії належить 22 особи, посади яких потребують ОКР *б*, дипломи свідчать, що до складу кожної з 12 комбінацій освіти належить ОКР *с*, тобто кожен працівник мав повну ВО. У шести комбінаціях для 14 осіб першим ОКР був *мс*, тобто більшість під час вибору кар'єри вважала за доцільне почати саме з цього ОКР. Однак наявність ОКР *мс* додає два зайві роки навчання, що знижує $k^{ок}$ до 0,67. У чотирьох комбінаціях наявні ОКР *мс* і *с*, що додає чотири зайві роки та знижує $k^{ок}$ до 0,50. Чотири особи за оригінальними комбінаціями мали дві повні ВО. Вищезазначені ситуації свідчать про транзитний характер ОКР *б*, тобто бакалаври зазвичай здобувають повну ВО. П'ять осіб мали три документи про професійну освіту, а 17 осіб – два документи.

Для цієї категорії працівників згідно з табл. 4.9 і формулою (3.7) дорівнює:

$$K_{\bar{b}}^{ок} = \frac{1}{N_{\bar{b}}} \sum_{n=1}^{N_{\bar{b}}^{ок}} \frac{t_{\bar{b}}^{нос,n}}{t_{\bar{b}}^{ок,n}} \cdot n_{\bar{b}}^{ок,n} = \frac{t_{\bar{b}}^{нос}}{\sum_{n=1}^{N_{\bar{b}}^{ок}} n_{\bar{b}}^{ок,n}} \cdot \sum_{n=1}^{N_{\bar{b}}^{ок}} \frac{n_{\bar{b}}^{ок,n}}{t_{\bar{b}}^{ок,n}} = 0,600 .$$

До четвертої категорії належить 25 осіб, посади яких вимагають ОКР *с*, а професійна освіта яких характеризується 14 комбінаціями дипломів різних ОКР і

спеціальностей. Порівняно з попередніми категоріями ці особи набагато раціональніші у виборі освіти. Три працівники абсолютно раціональні у виборі професії ($k^{ок} = 1,0$). Був і такий, хто до повної інженерної ВО додав ще освіту менеджера ($mc = + c = + c \neq$), а наявність ОКР mc ще зменшила $k^{ок}$ до 0,56. Два дипломи мали 20 осіб, а п'ять осіб – три.

Ця категорія працівників має коефіцієнт освітнього прагматизму:

$$K_c^{ок} = \frac{1}{N_c} \sum_{n=1}^{N_c^{ок}} \frac{t_c^{noc,n}}{t_c^{ок,n}} \cdot n_c^{ок,n} = \frac{t_c^{noc}}{\sum_{n=1}^{N_c^{ок}} n_c^{ок,n}} \cdot \sum_{n=1}^{N_c^{ок}} \frac{n_c^{ок,n}}{t_c^{ок,n}} = 0,750.$$

У цілому для визначених чотирьох категорій виробничого підрозділу ГЗК за формулою (3.8) отримуємо знеособлений коефіцієнт загального освітнього прагматизму:

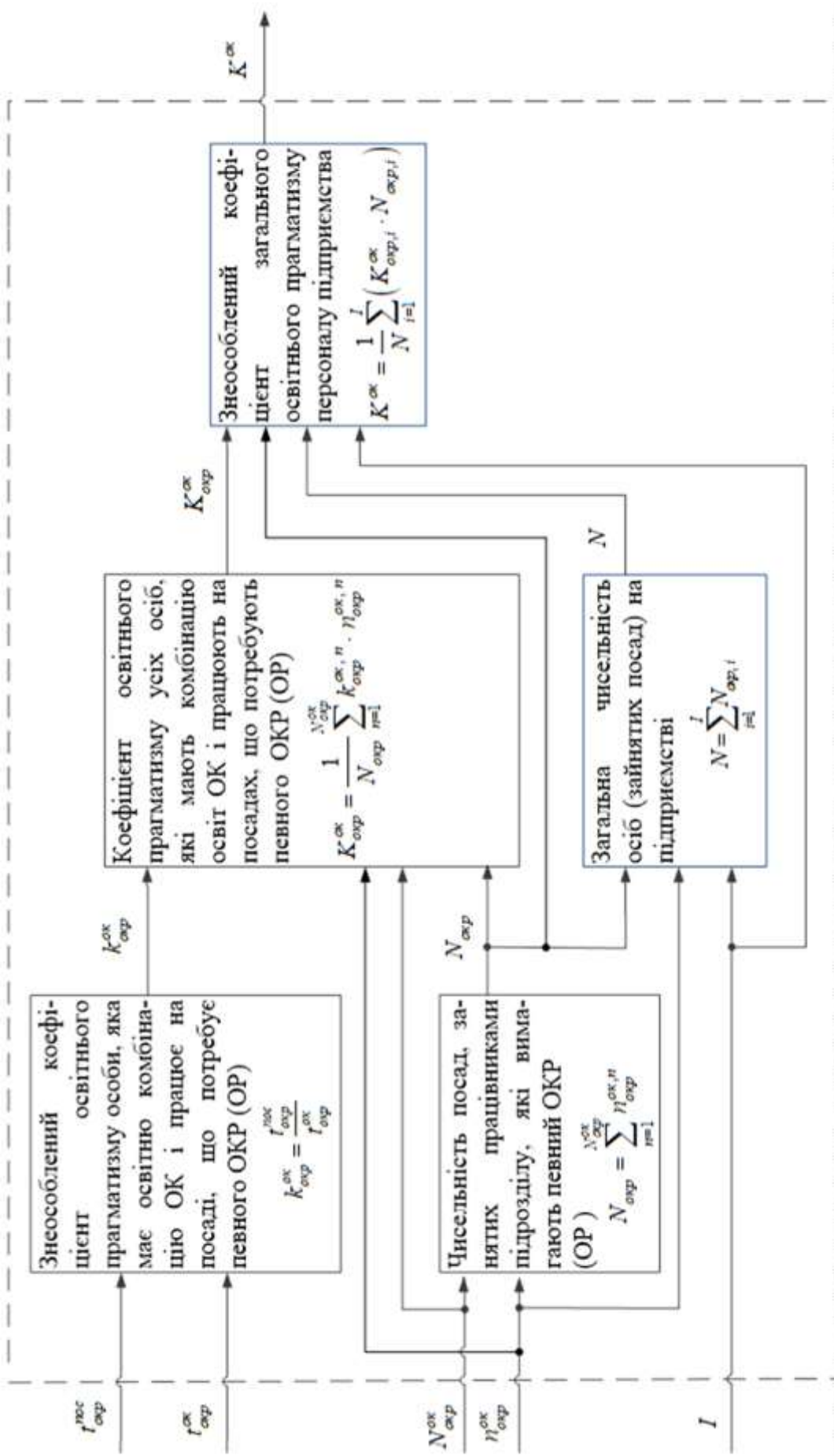
$$K^{ок} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^I (K_{окр,i}^{ок} \cdot N_{окр,i}) = 0,420.$$

Всі ці розрахунки коефіцієнту освітнього прагматизму по формулам (3.7 – 3.8) виконувалися в математичному пакеті Mathcad (Додаток И) відповідно до моделі наведеної на рисунку 4.5.

Послідовне порівняння категорій працівників демонструє підвищення рівня раціональності вибору освіти. Рівень освіченості першої категорії дорівнює рівню другої, а рівень другої і третьої рівню четвертої. Такий освітній феномен слід сприймати як з позицій особистості, так і позицій суспільства.

Існує повторюваність комбінацій освіти у посадах з різними ОКР ($b = + c =$, $mc = + b = + c =$, $c \neq + c =$, $mc \neq + b = + c =$, $mc = + c =$, $mc = + c \neq$), яка свідчить про стереотипи у поведінці споживачів ВО. Стереотипи є свідченням впливу колективної свідомості на суб'єктивний вибір особою освіти.

Отже, дивергенція освітнього прагматизму через типізацію СТВ за ознакою відповідності професійно-кваліфікаційних якостей працівника вимогам роботодавця довела знецінення людського капіталу.

Зазвичай люди нехтують спеціальністю за дипломом про освіту, не тому, що розчарувалися у професії, а тому, що не змогли знайти роботу за фахом або їх не влаштовує розмір оплати праці. Таких, хто вступав і вчився у коледжі або в університеті, свідомо знаючи, що не працюватиме за фахом, дуже мало.

Переважно освоєння нової професії є вимушеним заходом, обумовленим вищезазначеними обставинами. Тому за допомогою інформованості молоді щодо професійно-кваліфікаційної структури ринку праці необхідно підіймати рівень раціональності вибору особою освіти.

Особи, що здобули другу професійну освіту, за мотивами принципово відрізняються від тих, хто не мав бажання реалізувати свій освітній потенціал. Наявність номінацій переконує в різноманітності не лише мотивів здобуття другої освіти, а й можливостей їх реалізації. Перша номінація нечисленна, але готовність осіб з освітою виконувати некваліфіковану роботу зовсім не означає, що вони не реалізувалися в професії. Під час детального дослідження може з'ясуватися, що номінація складається з осіб пенсійного віку, які фізично і морально готові виконувати цю роботу. Номінація не підлягає оцінюванню освітнього прагматизму. Друга номінація свідчить про нездатність осіб реалізувати освітній потенціал другої освіти. У третій номінації дев'ять з десяти осіб реалізували потенціал другої освіти. Отже, освітній потенціал другої освіти реалізований кожним другим. Однак підвищення освітнього рівня для половини працівників не сприяло кар'єрному зростанню, що не дозволяє компенсувати витрати на другу освіту. Із цього приводу слід погодитися з Палеховою В., що економічні закони діють не подібно до законів фізики, а подібно до закону великих чисел, оскільки можна передбачити поведінку більшості людей, але завжди залишається можливість нехарактерної поведінки окремих осіб [280, с. 29]. Не факт, що користь є першопричиною освіти. Ця обставина переконує у тому, що крім бажання необхідно вміти правильно розпорядитися освітнім потенціалом.

Абсолютна більшість осіб отримали як першу, так і другу професійні освіти у м. Кременчук. Отже, настільки висока освіченість персоналу підрозділу стала можливою завдяки наявності у місті навчальних закладів усіх рівнів акредитації та профілів підготовки. КрНУ є класичним прикладом орієнтації навчального закладу на задоволення потреб локального ринку праці у кадрах вищої кваліфікації. В

осязному майбутньому КрНУ вбачається як локальний координаційний центр, який орієнтує споживачів освітніх послуг на потреби бізнесу в кадрах відповідної професії та кваліфікації.

Суспільство не повинне допустити ситуацію, коли рівень освітнього прагматизму досягне критичної межі. Систематичний контроль за станом освітнього рівня прагматизму дозволяє не тільки виявити тенденції, але і намітити шляхи, форми та методи співпраці підприємств з ЗВО щодо підготовки фахівців необхідної професії та кваліфікації.

4.2. Оцінювання освітнього прагматизму закладів вищої освіти стосовно освітніх ступенів

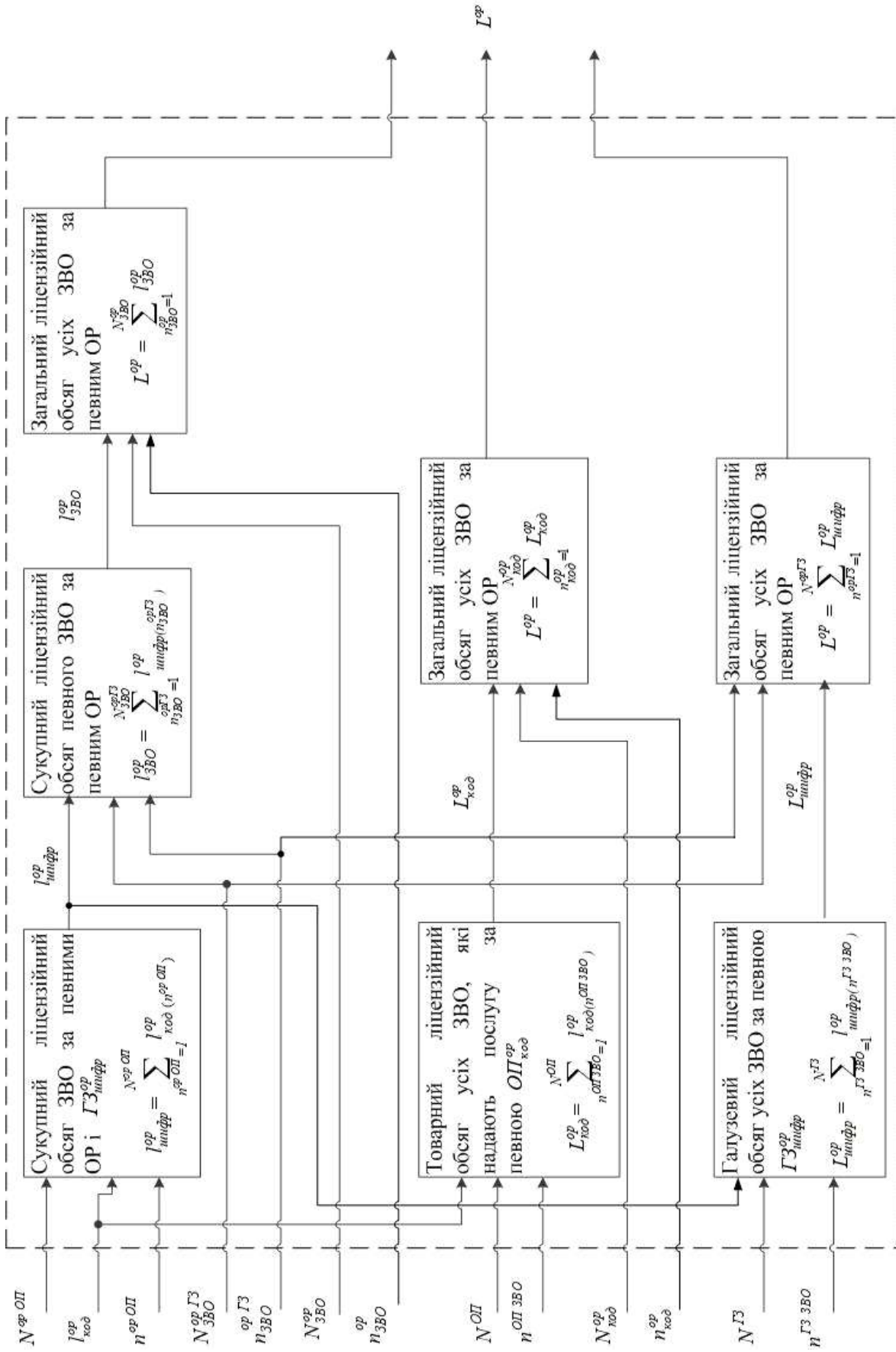
ЗВО як постачальники ОП функціонують у суворій відповідності до норм і правил, установлених державою для системи ВО. Система має трирівневу ієрархічну структуру. ОР «Молодший спеціаліст» був емблемою механізації, коли технологія та організація виробництва зажадали теоретичних знань у предметній галузі. Програма підготовки ОР «Бакалавр» забезпечувала здобуття базової ВО та сприймалася споживачами як «стартова платформа». Термін «Магістратура» виявився символом розбудови української СВО. Майже усі ЗВО мали на меті отримання ліцензії на підготовку за багатьма спеціальностями, а досягши її, намагалися збільшити обсяги ліцензійного набору. Відтепер, коли в українському суспільстві запанували демократичні цінності, а європейський вектор розвитку набув конкретних форм і змісту, освітній ідеалізм, що ґрунтувався на бажанні досягти омріяних вершин, має замінити освітній прагматизм, що реально оцінює можливості ЗВО.

Для проведення аналізу реалізації освітнього потенціалу в кожному сегменті (*мс, б, м*) ЗВО Полтавської області на підставі формул, наведених у розділі 3.2 були розроблені і використані відповідні моделі розрахунків (рис. 4.6 – 4.9) а також алгоритм (рис. 4.10) визначення конкурентної позиції (*S, Z, V, U*) ЗВО на ринку освітніх послуг. Зазначені моделі і алгоритм слід розглядати як окремі інструменти дедуктивного умовивіду, у якому висновок про

окремий предмет класу роблять на підставі класу в цілому.

У спадок суверенній Україні дісталася розгалужена мережа технікумів, кількість яких у рази перевищувала кількість інститутів і університетів. Останнім часом багато технікумів перетворено на коледжі, але лише деякі з них за окремими спеціальностями здійснюють підготовку бакалаврів, а більшість, як і раніше, продовжують готувати молодших спеціалістів. Сьогодні ЗВО І РА конкурують між собою і із ЗВО вищих РА. Закон України «Про вищу освіту» передбачав останній прийом на ОКР *мс* 2016 р. [39]. Але Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо ОКР «молодший спеціаліст» дозволив набір у коледжі та технікуми на ОКР *мс* 2017 р. [66]. Останню крапку поставлено у Законі України «Про освіту» [48]. ОКР *мс* є шаблем ієрархічної системи професійної освіти, який потребує реформування. Для визначення шляхів перетворень варто враховувати реалізацію ЗВО І РА освітнього потенціалу. Саме затребуваність фахівців у ринкових умовах є критерієм доцільності діяльності ЗВО І РА. Але дотепер не визначена затребуваність освітнього потенціалу ЗВО, що діють у сегменті *мс*. За цих обставин злободенним є питання щодо затребуваності освітнього потенціалу технікумів і коледжів.

Сьогодні і майбутнє молодших спеціалістів широко обговорюється академічною громадськістю. Так, Мороз В. висвітлювала проблеми підготовки молодших спеціалістів в Україні через призму Болонського процесу [345]. На думку Ратушної С., визнання місця молодшого спеціаліста в освітній галузі, суспільстві, виробничій сфері, на міжнародному рівні є назрілим питанням протягом останніх років [346, с. 2]. Загірняк М., Сергієнко С. і Загірняк Д. визначають місце коледжів і технікумів у системі ВО України [347]. Спираючись на досвід Європи, США та Канади, Яблочников С. зауважує, що у державах, де капіталістичні відносини розвиваються протягом століть, акцент зроблено на професійній підготовці молодших спеціалістів і бакалаврів [294, с. 138]. Жорняк Т. і Філатова Т. пропонують виокремити в маркетинговій стратегії сегментації кадрового ринку сегмент «молодший спеціаліст» [348, с. 54].

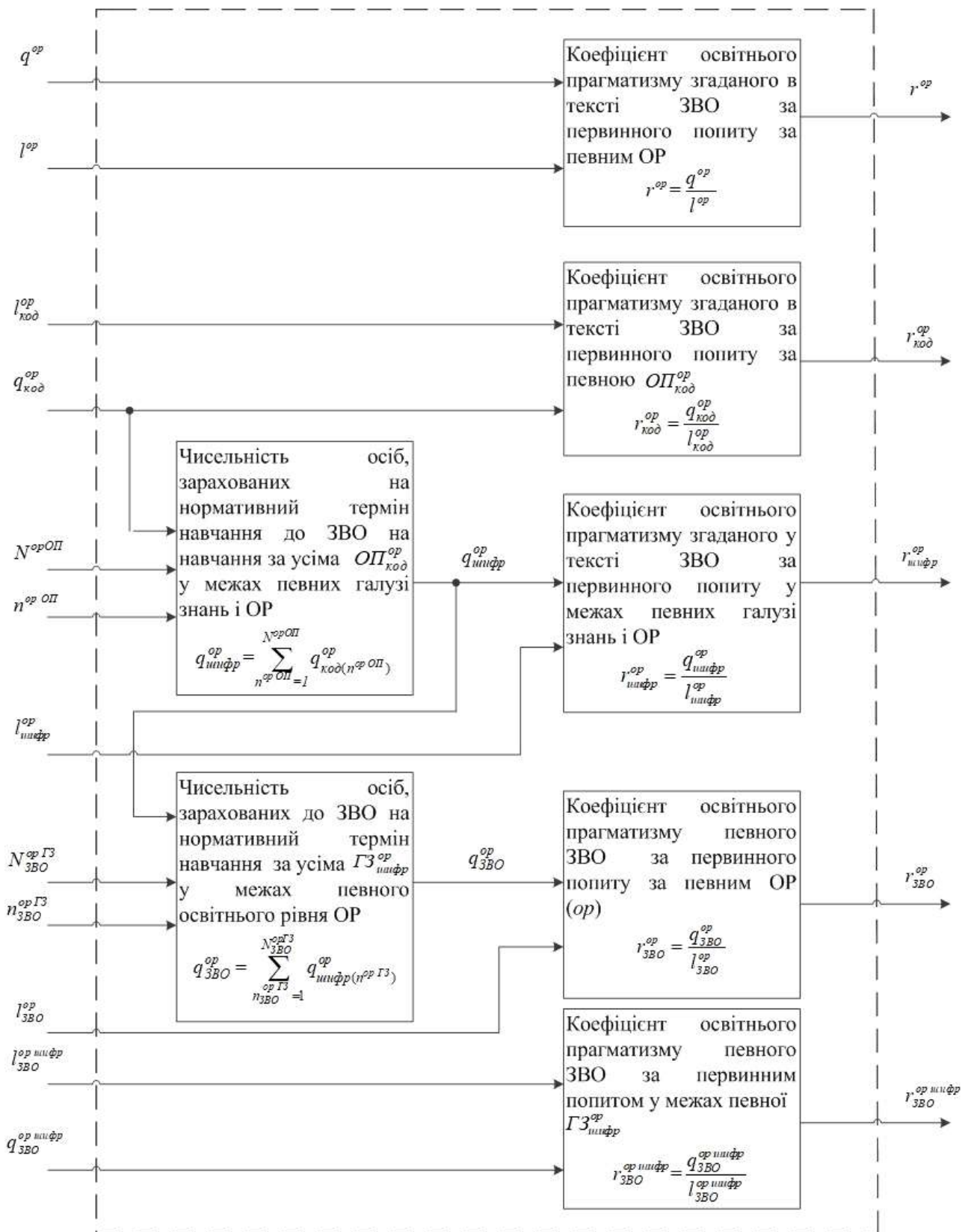

Рис. 4.7. Модель розрахунку коефіцієнту освітнього прагматизму використання освітнього потенціалу за певним освітнім рівнем згаданого у тексті (або певного) ЗВО за первинного попиту

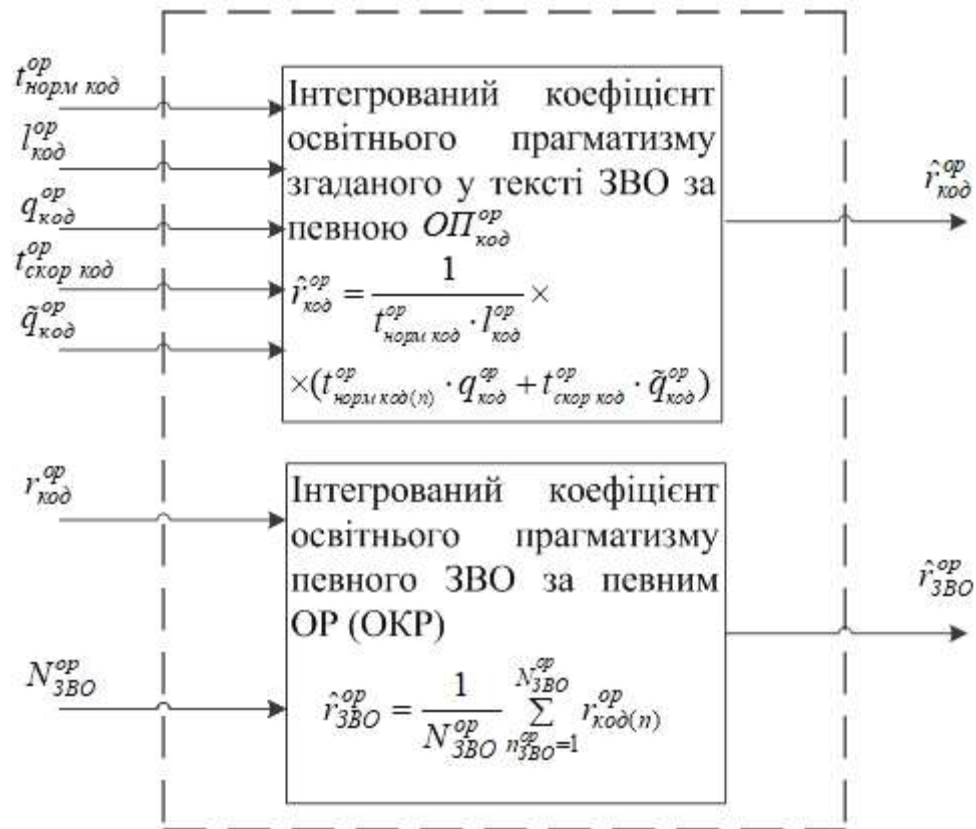

Рис. 4.8. Модель розрахунку інтегрованого (за інтеграцією первинного та вторинного попиту) коефіцієнту освітнього прагматизму згаданого у тексті (або певного) ЗВО за певною ОП_{код}^{op}

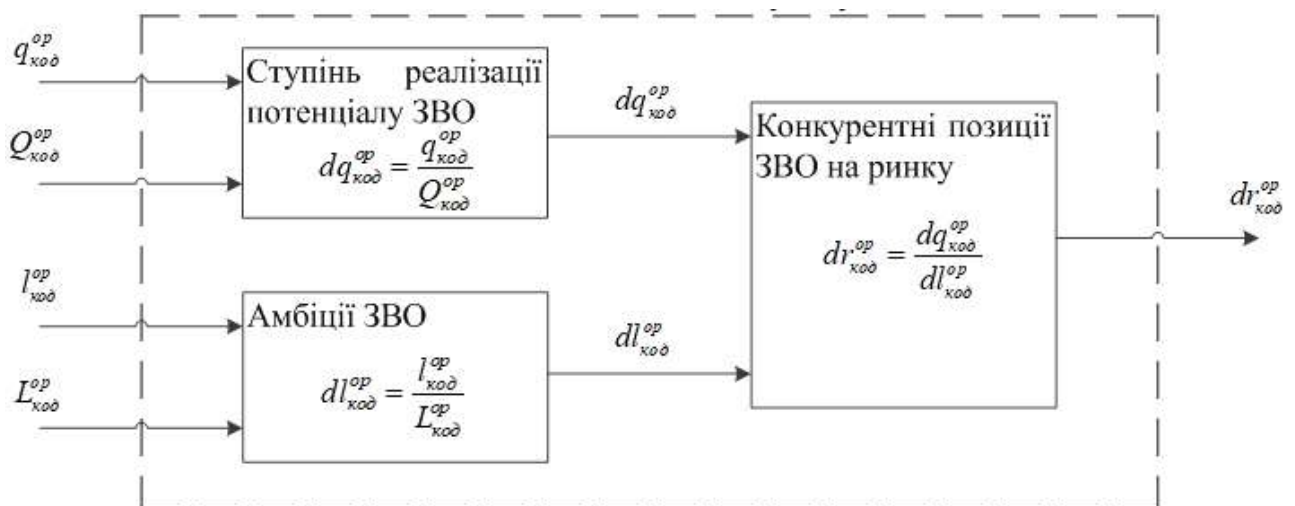

Рис. 4.9. Модель розрахунку коефіцієнту відносного освітнього прагматизму згаданого у тексті ЗВО за певною ОП_{код}^{op}, який визначає конкурентну позицію цього ЗВО на ринку

Бойчук І. вважає, що рівень і зміст фундаментальної, професійної та практичної підготовки молодшого спеціаліста як продукт підсистеми «коледж» у системі ВО здатні виконувати виробничо-соціальні та інші функції згідно з кваліфікацією [349, с. 34]. Є і такі, хто аналізує економічні аспекти реалізації коледжами і технікумами освітнього потенціалу [350]. Отже, сегмент *мс* (сегмент) слід уважати самодостатнім для вивчення (Додаток Д). Прагматизм двох коледжів КрНУ охарактеризовано у табл. 4.10.

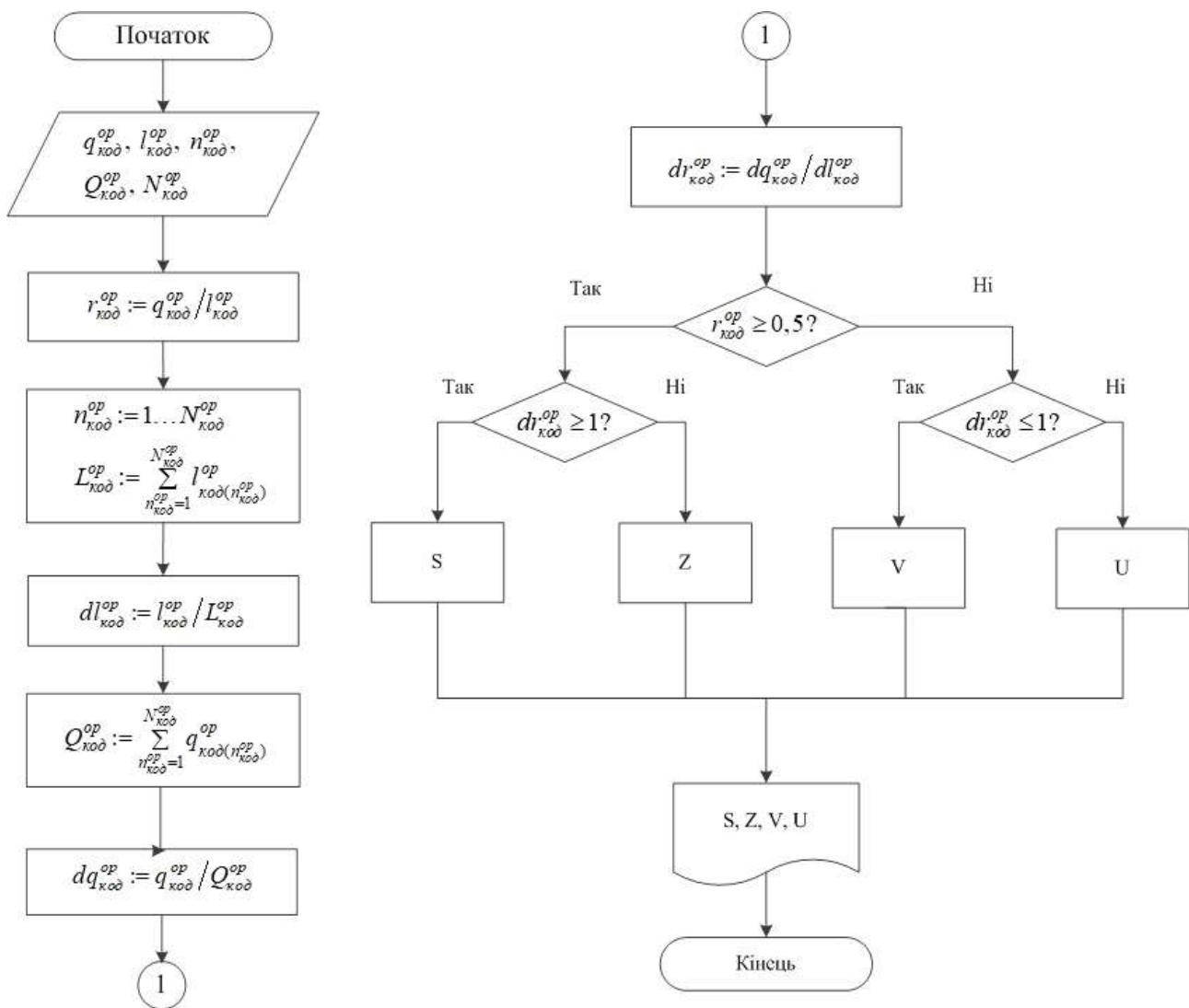

Рис. 4.10. Алгоритм визначення конкурентної позиції ЗВО на ринку освітніх послуг

Інформація у табл. 4.10 указує на низький рівень $\hat{r}_{КПК}^{mc}$ завдяки відсутності попиту на $ОП_{51}^{mc}$ за умови конкуренції, слабкому попиту на $ОП_{113}^{mc}$ за відсутності

конкуренції і на OP_{184}^{MC} і OP_{192}^{MC} за її наявності. Однак суперники не завадили КПК реалізувати потенціал за OP_{141}^{MC} і OP_{274}^{MC} . Високий рівень $\hat{r}_{KKpHY}^{MC}$ досягнуто завдяки вторинному попиту на OP_{274}^{MC} та конкурентним перевагам OP_{81}^{MC} , OP_{123}^{MC} і OP_{133}^{MC} .

Таблиця 4.10

Характеристика прагматизму коледжів КрНУ

$OP_{код}^{MC}$	СК	$l_{код}^{MC}$	$dl_{код}^{MC}$	$q_{код}^{MC}$	$dq_{код}^{MC}$	$r_{код}^{MC}$	$dr_{код}^{MC}$	$\tilde{q}_{код}^{MC}$	$\hat{r}_{код}^{MC}$	Група
КПК										
OP_{51}^{MC}	Третій	30	35,29							<i>U</i>
OP_{113}^{MC}	Перший	60	100,0	9	100,0	0,15	1,00		0,15	<i>V</i>
OP_{141}^{MC}	Четвертий	60	18,46	38	22,09	0,63	1,19		0,63	<i>S</i>
OP_{184}^{MC}	Другий	50	35,71	19	18,45	0,38	0,52		0,38	<i>U</i>
OP_{192}^{MC}	Четвертий	60	33,33	10	20,40	0,16	0,60		0,16	<i>U</i>
OP_{274}^{MC}	Другий	60	54,55	25	54,35	0,42	1,00	14	0,59	<i>S</i>
Усього		320		101		0,31		14	0,35	
ККрНУ										
OP_{072}^{MC}	Шостий	50	14,08	14	11,20	0,28	0,79		0,28	<i>U</i>
OP_{076}^{MC}	Шостий	75	14,42					18	0,18	<i>U</i>
OP_{81}^{MC}	П'ятий	50	15,62	18	17,30	0,36	1,12	17	0,62	<i>S</i>
OP_{123}^{MC}	Четвертий	50	29,41	30	30,61	0,60	1,04	6	0,69	<i>S</i>
OP_{131}^{MC}	Перший	50	100,0	20	100,0	0,40	1,00	37	0,96	<i>S</i>
OP_{133}^{MC}	П'ятий	100	33,33	38	31,40	0,38	0,94	38	0,66	<i>Z</i>
OP_{141}^{MC}	Четвертий	50	15,38	22	12,79	0,44	0,81	21	0,76	<i>Z</i>
OP_{274}^{MC}	Другий	80		21	45,65	0,26		45	0,68	<i>Z</i>
Усього		505		163		0,34		182	0,63	

Прагматизм коледжів ПолтНТУ показано в табл. 4.11.

За відомостями табл. 4.11, ПКНГ був прагматичним, оскільки всі $OP_{код}^{MC}$ склали групу *S* незалежно від відсутності (OP_{103}^{MC} , OP_{185}^{MC}) або від наявності (OP_{184}^{MC} , OP_{029}^{MC}) суперників. За відсутності q_{103}^{MC} , але зі значенням $\tilde{q}_{103}^{MC}$, яке майже дорівнює l_{103}^{MC} , значення dq_{103}^{MC} вибрано як 100,0 %. Половина послуг МХПК склали групу *S* за наявності (OP_{101}^{MC} , OP_{144}^{MC} , OP_{161}^{MC}) або за відсутності (OP_{023}^{MC}) суперників. Перемога у боротьбі за OP_{51}^{MC} не сприяла реалізації потенціалу. Конкуренція за OP_{029}^{MC} дозволила МХПК реалізувати потенціал більшою мірою,

ніж за $ОП_{072}^{MC}$ і $ОП_{241}^{MC}$. Отже, $\hat{r}_{ПКНГ}^{MC} > \hat{r}_{МХПК}^{MC}$ майже у два рази.

Таблиця 4.11

Характеристика прагматизму коледжів ПолтНТУ

$ОП_{код}^{MC}$	СК	$l_{код}^{MC}$	$dl_{код}^{MC}$	$q_{код}^{MC}$	$dq_{код}^{MC}$	$r_{код}^{MC}$	$dr_{код}^{MC}$	$\tilde{q}_{код}^{MC}$	$\hat{r}_{код}^{MC}$	Група
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ПКНГ										
$ОП_{029}^{MC}$	Четвертий	30	26,08	25	59,52	0,83	2,28		0,83	S
$ОП_{103}^{MC}$	Перший	25	100,0		100,0		1,00	22	0,66	S
$ОП_{184}^{MC}$	Другий	90	64,29	84	81,55	0,93	1,27		0,93	S
$ОП_{185}^{MC}$	Перший	120	100,0	95	100,0	0,79	1,00	32	0,99	S
Усього		265		204		0,77		54	0,92	
МХПК										
$ОП_{023}^{\hat{}}$	Другий	30	42,86	17	73,91	0,57	1,72		0,57	S
$ОП_{029}^{MC}$	Четвертий	30	26,08	16	38,09	0,53	1,46		0,53	S
$ОП_{51}^{MC}$	Третій	25	29,41	10	35,71	0,40	1,21		0,40	V
$ОП_{072}^{MC}$	Шостий	25	7,04	11	8,80	0,44	1,25	1	0,47	V
$ОП_{101}^{MC}$	Другий	30	46,15	15	100,0	0,50	2,17		0,50	S
$ОП_{144}^{MC}$	Перший	30	100,0	15	100,0	0,50	1,00		0,50	S
$ОП_{161}^{MC}$	Перший	30	100,0	15	100,0	0,50	1,00		0,50	S
$ОП_{241}^{MC}$	Другий	25	20,00	5	26,32	0,20	1,32		0,20	V
$ОП_{5.02010501}^{MC}$								3		
$ОП_{5.0202080}^{MC}$								2		
Усього		225		104		0,46		6	0,48	

ПДАА налічує сім коледжів і два технікуми, характеристику прагматизму яких подано у табл. 4.12.

Дані табл. 4.12 характеризують дії АКУП як досить прагматичні незалежно від СК: четвертого ($ОП_{073}^{MC}$, $ОП_{201}^{MC}$), п'ятого ($ОП_{81}^{MC}$), шостого ($ОП_{072}^{MC}$, $ОП_{076}^{MC}$) або сьомого ($ОП_{071}^{MC}$). Значення $\hat{r}_{АЕК}^{MC}$ і $\hat{r}_{ХорАПК}^{MC}$ значно менші за значення $\hat{r}_{ЛубФЕК}^{MC}$. АЕК і БерТ не змогли реалізувати потенціал, а ХомВТК, навпаки, продемонстрував неабиякі комерційні здібності. Високий СК за $ОП_{133}^{MC}$ і $ОП_{181}^{MC}$ вплинув на рівень $\hat{r}_{ЛохТТ}^{MC}$. Отже, рівень прагматизму у діях коледжів і технікумів ПДАА обумовлений напруженістю конкурентної боротьби.

Характеристика прагматизму закладів ПДАА

$OP_{код}^{MC}$	СК	$l_{код}^{MC}$	$dl_{код}^{MC}$	$q_{код}^{MC}$	$dq_{код}^{MC}$	$r_{код}^{MC}$	$dr_{код}^{MC}$	$\tilde{q}_{код}^{MC}$	$\hat{r}_{код}^{MC}$	Група
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
АКУП										
OP_{071}^{MC}	Сьомий	30	5,82	16	18,39	0,53	3,15	2	0,58	S
OP_{072}^{MC}	Шостий	65	18,31	35	28,00	0,53	1,46	1	0,55	S
OP_{073}^{MC}	Четвертий	50	10,87	30	56,60	0,60	3,26	1	0,61	S
OP_{076}^{MC}	Шостий	25	10,86	13	18,57	0,52	1,71	5	0,67	S
OP_{81}^{MC}	П'ятий	90	28,12	47	45,19	0,52	1,60	8	0,59	S
OP_{201}^{MC}	Четвертий	25	7,81	15	12,40	0,60	1,59	10	0,81	S
Усього		285		156		0,55		27	0,62	
АЕК										
OP_{071}^{MC}	Сьомий	80	15,53	14	16,09	0,28	0,79	13	0,29	U
OP_{072}^{MC}	Шостий	25	7,04	10	8,00	0,40	1,83	4	0,52	S
OP_{073}^{MC}	Четвертий	75	32,60	10	14,28	0,13	0,44	8	0,21	U
OP_{193}^{MC}	Перший	75	100,0	21	100,0	0,42	1,00	3	0,46	V
OP_{201}^{MC}	Четвертий	50	16,13	44	36,36	0,88	2,25	1	0,90	S
OP_{206}^{MC}	Перший	50	62,50	14	100,0	0,28	1,60	7	0,39	V
Усього		355		113		0,32		36	0,39	
ЛубФЕК										
OP_{051}^{MC}	Третій	30	35,29	18	64,28	0,60	1,82	9	0,83	S
OP_{071}^{MC}	Сьомий	80	15,53	28	32,18	0,35	2,07	15	0,49	V
OP_{072}^{MC}	Шостий	25	7,04	11	8,8	0,44	1,25	4	0,56	S
OP_{076}^{MC}	Шостий	20	3,85	17	13,18	0,85	3,43	2	0,93	S
Усього		155		74		0,48		30	0,62	
ХорАПК										
OP_{073}^{MC}	Четвертий	80	34,78	13	18,57	0,16	0,53		0,16	U
OP_{076}^{MC}	Шостий	30	32,38	10	14,29	0,33	0,44		0,33	U
OP_{141}^{MC}	Четвертий	115	35,38	26	15,12	0,23	0,43	7	0,27	U
OP_{192}^{MC}	Третій	60	33,33	25	51,02	0,42	1,53	3	0,45	V
OP_{201}^{MC}	Четвертий	45	14,52	20	16,53	0,44	1,14	3	0,49	V
OP_{208}^{MC}	Другий	185	42,53	63	68,48	0,34	1,61	20	0,42	V
Усього		515		157		0,30		33	0,35	
ХомВТК										
OP_{204}^{MC}	Другий	45	31,03	16	31,37	0,35	1,01	28	0,82	S
OP_{211}^{MC}	Перший	60	100,0	32	100,0	0,53	1,0	9	0,65	S
Усього		105		48		0,45		37	0,72	

Закінчення таблиці 4.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
БерТ										
$ОП_{201}^{MC}$	Четвертий	200	64,52	42	34,71	0,21	0,54	4	0,23	<i>U</i>
$ОП_{204}^{MC}$	Другий	100	68,97	35	68,63	0,35	1,00	2	0,37	<i>V</i>
$ОП_{208}^{MC}$	Другий	250	57,47	29	31,52	0,12	0,55	16	0,16	<i>U</i>
Усього		550		106		0,19		22	0,22	
ЛохТТ										
$ОП_{133}^{MC}$	П'ятий	60	20,00	21	17,36	0,35	0,87	7	0,44	<i>U</i>
$ОП_{181}^{MC}$	Четвертий	150	28,04	51	33,77	0,35	1,20	8	0,38	<i>V</i>
Усього		210		72		0,35		15	0,40	

Характеристики прагматизму КЛК подано у табл. 4.13.

Таблиця 4.13

Характеристика прагматизму КЛК

$ОП_{код}^{MC}$	СК	$l_{код}^{MC}$	$dl_{код}^{MC}$	$q_{код}^{MC}$	$dq_{код}^{MC}$	$r_{код}^{MC}$	$dr_{код}^{MC}$	$\tilde{q}_{код}^{MC}$	$\hat{r}_{код}^{MC}$	Група
$ОП_{071}^{MC}$	Сьомий	60	11,65	14	16,09	0,23	1,38	1	0,25	<i>V</i>
$ОП_{073}^{MC}$	Четвертий	25	10,87	17	24,29	0,68	2,23		0,68	<i>S</i>
$ОП_{173}^{MC}$	Перший	60	100,0	32	100,0	0,53	1,00	4	0,58	<i>S</i>
$ОП_{272}^{MC}$	Перший	110	100,0	69	100,0	0,63	1,00	9	0,69	<i>S</i>
Усього		255		132		0,52		14	0,56	

За даними табл. 4.13, за відсутності суперників за $ОП_{173}^{MC}$ і $ОП_{272}^{MC}$ або за їх наявності за $ОП_{073}^{MC}$ попит на зазначені послуги КЛК був високим. Однак високий СК за $ОП_{071}^{MC}$ значно вплинув на $\hat{r}_{КЛК}^{MC}$.

Прагматизм ПКХТ охарактеризовано у табл. 4.14.

Поданий у табл. 4.14 рівень прагматизму ПКХТ обумовила, з одного боку, зацікавленість споживачів як за умови наявності ($ОП_{123}^{MC}$, $ОП_{181}^{MC}$), так і за умови відсутності ($ОП_{142}^{MC}$) конкуренції, а, з іншого, їх байдужість, незалежно від наявності ($ОП_{133}^{MC}$) чи від відсутності ($ОП_{151}^{MC}$) суперництва.

Характеристику прагматизму ПолтПК подано у табл. 4.15.

Незалежно від СК (табл. 4.15), усі послуги ПолтПК належать до групи *S*, що обумовлює високий рівень $\hat{r}_{ПолтПК}^{MC}$.

Прагматизм ПолтКТ атестовано у табл. 4.16.

Таблиця 4.14

Характеристика прагматизму ПКХТ

$OP_{код}^{MC}$	СК	$l_{код}^{MC}$	$dl_{код}^{MC}$	$q_{код}^{MC}$	$dq_{код}^{MC}$	$r_{код}^{MC}$	$dr_{код}^{MC}$	$\tilde{q}_{код}^{MC}$	$\hat{r}_{код}^{MC}$	Група
OP_{123}^{MC}	Четвертий	30	17,64	18	18,37	0,60	1,04		0,60	Z
OP_{133}^{MC}	П'ятий	50	16,67	7	5,79	0,14	0,35		0,14	U
OP_{142}^{MC}	Перший	30	100,0	17	100,0	0,57	1,00		0,56	S
OP_{151}^{MC}	Перший	50	100,0	15	100,0	0,30	1,00		0,30	V
OP_{181}^{MC}	Четвертий	130	24,30	60	39,74	0,46	1,64	3	0,60	V
$OP_{5.05010201}^{MC}$								2		
$OP_{5.05020201}^{MC}$								1		
$OP_{5.05060403}^{MC}$								2		
Усього		290		117		0,40		8	0,42	

Таблиця 4.15

Характеристика прагматизму ПолтПК

$OP_{код}^{MC}$	СК	$l_{код}^{MC}$	$dl_{код}^{MC}$	$q_{код}^{MC}$	$dq_{код}^{MC}$	$r_{код}^{MC}$	$dr_{код}^{MC}$	$\tilde{q}_{код}^{MC}$	$\hat{r}_{код}^{MC}$	Група
OP_{121}^{MC}	Перший	50	100,0	50	100,0	1,00	1,00	2	1,00	S
OP_{123}^{MC}	Четвертий	50	29,41	49	51,02	0,98	1,74	6	1,00	S
OP_{133}^{MC}	П'ятий	35	11,67	23	19,01	0,66	1,63	6	0,79	S
OP_{141}^{MC}	Четвертий	100	30,77	86	50,00	0,86	1,63	4	0,89	S
$OP_{5.05070105}^{MC}$								2		
Усього		235		208		0,88		20	0,95	

Таблиця 4.16

Характеристика прагматизму ПолтКТ

$OP_{код}^{MC}$	СК	$l_{код}^{MC}$	$dl_{код}^{MC}$	$q_{код}^{MC}$	$dq_{код}^{MC}$	$r_{код}^{MC}$	$dr_{код}^{MC}$	$\tilde{q}_{код}^{MC}$	$\hat{r}_{код}^{MC}$	Група
OP_{071}^{MC}	Сьомий	180	34,95	7	8,05	0,04	0,23		0,04	U
OP_{072}^{MC}	Шостий	180	50,70	27	21,60	0,15	0,43	29	0,27	U
OP_{076}^{MC}	Шостий	230	44,23	49	37,98	0,21	0,86	24	0,29	U
OP_{81}^{MC}	П'ятий	90	28,125	31	29,81	0,34	1,06	19	0,50	S
OP_{181}^{MC}	Четвертий	120	22,43					7	0,04	U
OP_{241}^{MC}	Другий	75	60,00	14	73,68	0,19	1,23	46	0,65	S
Усього		875		128		0,15		125	0,25	

Дані у табл. 4.16 вказують на широкий спектр послуг ПолтКТ. Так, значення $\hat{r}_{241}^{mc}$ найбільше у сегменті, а значення $\hat{r}_{81}^{mc}$ порівняно високе. Значний СК за $ОП_{072}^{mc}$ і $ОП_{076}^{mc}$ не завадив первинному і вторинному попиту, а мізерний попит на $ОП_{071}^{mc}$ і $ОП_{181}^{mc}$ знизив рівень $\hat{r}_{ПолтКТ}^{mc}$.

Прагматизм ПирФЄУ охарактеризовано у табл. 4.17.

Таблиця 4.17

Характеристика прагматизму ПирФЄУ

$ОП_{код}^{mc}$	СК	$l_{код}^{mc}$	$dl_{код}^{mc}$	$q_{код}^{mc}$	$dq_{код}^{mc}$	$r_{код}^{mc}$	$dr_{код}^{mc}$	$\tilde{q}_{код}^{mc}$	$\hat{r}_{код}^{mc}$	Група
$ОП_{029}^{mc}$	Четвертий	25	21,74	1	2,38	0,04	0,11	1	0,07	U
$ОП_{071}^{mc}$	Сьомий	25	4,85	2	2,29	0,08	0,47		0,08	U
$ОП_{081}^{mc}$	П'ятий	30	9,38	1	0,96	0,03	0,10	8	0,23	U
$ОП_{101}^{mc}$	Другий	35	53,85							U
$ОП_{123}^{mc}$	Четвертий	40	23,52	1	1,02	0,02	0,04	1	0,04	U
Усього		155		5		0,03		10	0,08	

ПирФЄУ не мала успіху у жодної з п'яти галузей знань (табл. 4.17).

Прагматизм ПолтКВМУ охарактеризовано у табл. 4.18.

Згідно з відомостями табл. 4.18, вторинний попит на послуги ПолтКВМУ у чотири рази перевищував первинний.

Таблиця 4.18

Характеристика прагматизму ПолтКВМУ

$ОП_{код}^{mc}$	СК	$l_{код}^{mc}$	$dl_{код}^{mc}$	$q_{код}^{mc}$	$dq_{код}^{mc}$	$r_{код}^{mc}$	$dr_{код}^{mc}$	$\tilde{q}_{код}^{mc}$	$\hat{r}_{код}^{mc}$	Група
$ОП_{81}^{mc}$	П'ятий	60	18,75	7	6,73	0,12	0,36	29	0,48	U

Отже, ліцензійний обсяг 17 адміністративно залежних ЗВО складав 5255 осіб, обсяг первинного попиту – 1895 осіб, а вторинного – 662 особи. Середній $r_{код}^{mc}$ цих ЗВО складав 0,36, а завдяки вторинному попиту середній $\hat{r}_{ЗВО}^{mc}$ складав 0,46. Мороз В. ставить під сумнів позитивний вплив на розвиток технікумів уведення їх до складу університетів на правах структурних підрозділів, оскільки це може призвести до зниження їх ініціативності і самостійності [345, с. 13].

У групі адміністративно незалежних ЗВО (незалежні) виділено дві підгрупи

профільності. До монопрофільних віднесено вісім ЗВО, які діють у межах галузі знань. Типовою особливістю підгрупи є КрКТІ, прагматизм якого охарактеризовано у табл. 4.19.

За даними табл. 4.19, незважаючи на відсутність конкуренції, рівень $\hat{r}_{273}^{mc}$ незначний. Завдяки попиту на $ОП_{5.07010501}^{mc}$ рівень $\hat{r}_{КрКТІ}^{mc}$ значно підвищився. Прагматизм двох монопрофільних комунальних ЗВО (КЗВО), які діяли у галузі знань «Культура і мистецтво», охарактеризовано у табл. 4.20.

Таблиця 4.19

Характеристика прагматизму КрКТІ

$ОП_{код}^{mc}$	СК	$l_{код}^{mc}$	$dl_{код}^{mc}$	$q_{код}^{mc}$	$dq_{код}^{mc}$	$r_{код}^{mc}$	$dr_{код}^{mc}$	$\tilde{q}_{код}^{mc}$	$\hat{r}_{код}^{mc}$	Група
$ОП_{273}^{mc}$	Перший	180	100,0	85	100,0	0,47	1,00	5	0,49	V
$ОП_{5.07010501}^{mc}$								17		
$ОП_{5.07010503}^{mc}$								3		
Усього		180		85		0,47		25	0,58	

Відповідно до даних табл. 4.20, ГККМ не мав попиту на $ОП_{029}^{mc}$, а попит на $ОП_{023}^{mc}$ і $ОП_{025}^{mc}$, за якими відсутнє суперництво, був низьким. Відсутність конкурентів за $ОП_{024}^{mc}$ і $ОП_{028}^{mc}$ не сприяла значному первинному попиту.

Рівень $\hat{r}_{ГККМ}^{mc}$ констатує низький прагматизм у діях коледжу. ПолтМУ навпаки діяло прагматично, бо мало високий попит на $ОП_{025}^{mc}$. Пасивність дій за $ОП_{026}^{mc}$ навіть за відсутності конкуренції знизило рівень $\hat{r}_{ПолтМУ}^{mc}$.

Прагматизм монопрофільних КЗВО у галузі знань «Охорона здоров'я» охарактеризовано у табл. 4.21.

Відомості табл. 4.21 свідчать, що КрМК, ПБМК, ЛохМУ і ЛубМУ конкурують за $ОП_{223}^{mc}$. Значення $\hat{r}_{ЗВО}^{mc}$ доводять, що більш успішним був ПБМК, а найменш успішним – ЛохМУ. Попри відсутність конкуренції за $ОП_{221}^{mc}$ КрМК не мав первинного попиту, що обумовило друге місце серед ЗВО медичного профілю.

КрПК теж є монопрофільним, а характеристику його прагматизму подано у табл. 4.22.

Таблиця 4.20

Характеристика прагматизму КЗВО культури і мистецтв

$ОП_{код}^{мс}$	СК	$l_{код}^{мс}$	$dl_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$dq_{код}^{мс}$	$r_{код}^{мс}$	$dr_{код}^{мс}$	$\tilde{q}_{код}^{мс}$	$\hat{r}_{код}^{мс}$	Група
ГККМ										
$ОП_{023}^{мс}$	Другий	40	57,14	6	26,09	0,15	0,46	6	0,26	<i>U</i>
$ОП_{024}^{мс}$	Перший	30	100	17	100	0,57	1	17	0,99	<i>S</i>
$ОП_{028}^{мс}$	Перший	135	100	28	100	0,47	1	8	0,25	<i>V</i>
$ОП_{029}^{мс}$	Четвертий	30	10,52					12	0,30	<i>U</i>
$ОП_{5.02020201}^{мс}$		60						9	0,11	<i>U</i>
$ОП_{5.02010401}^{мс}$		40						13	0,24	<i>U</i>
$ОП_{5.02020801}^{мс}$		20						2	0,08	<i>U</i>
Усього		355		51		0,14		67	0,29	<i>U</i>
ПолтМУ										
$ОП_{025}^{мс}$	Перший	82	100,0	62	100,0	0,75	1,00	5	0,80	<i>S</i>
$ОП_{026}^{мс}$	Перший	16	100,0	6	100,0	0,38	1,00		0,37	<i>V</i>
Усього		98		68		0,69		5	0,81	

Таблиця 4.21

Характеристика прагматизму КЗВО медичного профілю

$ОП_{код}^{мс}$	СК	$l_{код}^{мс}$	$dl_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$dq_{код}^{мс}$	$r_{код}^{мс}$	$dr_{код}^{мс}$	$\tilde{q}_{код}^{мс}$	$\hat{r}_{код}^{мс}$	Група
КрМК										
$ОП_{221}^{мс}$	Перший	30	100,0					10	0,25	<i>U</i>
$ОП_{223}^{мс}$	Четвертий	330	40,24	120	31,17	0,36	0,77	92	0,57	<i>Z</i>
Усього		360		120		0,33		102	0,55	
ПБМК										
$ОП_{223}^{мс}$	Четвертий	180	21,95	90	23,38	0,50	1,07	66	0,78	<i>S</i>
ЛохМУ										
$ОП_{223}^{мс}$	Четвертий	130	15,85	42	10,91	0,32	0,69	10	0,38	<i>U</i>
ЛубМУ										
$ОП_{223}^{мс}$	Четвертий	180	21,95	133	34,55	0,74	1,57	28	0,86	<i>S</i>

Таблиця 4.22

Характеристика прагматизму КрПК

$ОП_{код}^{мс}$	СК	$l_{код}^{мс}$	$dl_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$dq_{код}^{мс}$	$r_{код}^{мс}$	$dr_{код}^{мс}$	$\tilde{q}_{код}^{мс}$	$\hat{r}_{код}^{мс}$	Група
$ОП_{12}^{мс}$	Перший	240	100	43	100	0,18	1,00	82	0,44	<i>S</i>
$ОП_{13}^{мс}$	Перший	180	100	91	100	0,51	1,00	31	0,63	<i>S</i>
$ОП_{14}^{мс}$	Перший	70	100					16	0,17	<i>U</i>
Усього		490		134		0,27		129	0,47	

Згідно з інформацією у табл. 4.22, прагматичність КрПК не визначається відсутністю суперників, оскільки $ОП_{12}^{mc}$ і $ОП_{13}^{mc}$ віднесено до групи S , а $ОП_{14}^{mc}$ – до групи U .

Отже, монопрофільні ЗВО функціонували у педагогічній, медичній і культуро-мистецькій галузях знань. Середній рівень $\hat{r}_{ЗВО}^{mc}$ підгрупи складав 0,53, що не виправдовує вузьку спеціалізацію.

До підгрупи багатoproфільних незалежних віднесено три ЗВО, характеристику прагматизму яких подано у табл. 4.23.

Таблиця 4.23

Характеристика прагматизму багатoproфільних незалежних ЗВО

$ОП_{код}^{mc}$	СК	$l_{код}^{mc}$	$dl_{код}^{mc}$	$q_{код}^{mc}$	$dq_{код}^{mc}$	$r_{код}^{mc}$	$dr_{код}^{mc}$	$\tilde{q}_{код}^{mc}$	$\hat{r}_{код}^{mc}$	Група
ЛЛТК										
$ОП_{071}^{mc}$	Сьомий	60	11,65	6	6,89	0,10	0,59		0,10	U
$ОП_{205}^{mc}$	Перший	220	100	68	100	0,31	1,00	22	0,38	V
$ОП_{206}^{mc}$	Другий	30	37,5					11	0,28	U
Усього		310		74		0,24		33	0,32	
ПБТТБ										
$ОП_{133}^{mc}$	П'ятий	85	25,76	32	26,45	0,38	1,03	14	0,50	S
$ОП_{192}^{mc}$	Третій	60	33,33	14	28,57	0,23	0,86	1	0,25	U
$ОП_{275}^{mc}$	Перший	35	100,0	17	100,0	0,49	1,00		0,49	V
Усього		180		63		0,35		15	0,41	
ПКЖТ										
$ОП_{076}^{mc}$	П'ятий	150	28,85	23	17,83	0,15	0,62	38	0,34	U
$ОП_{181}^{mc}$	Четвертий	135	25,23	30	19,87	0,22	0,79	29	0,38	U
$ОП_{241}^{mc}$	Третій	25	20,00					10	0,30	U
Усього		310		53		0,17		77	0,36	

Дані табл. 4.23 доводять, що високий рівень $\hat{r}_{205}^{mc}$ у ЛЛТК має значення, оскільки за $ОП_{071}^{mc}$ коледж мав сімох суперників, а за $ОП_{205}^{mc}$ не мав жодного. ПБТТБ за $ОП_{133}^{mc}$ і $ОП_{192}^{mc}$ конкурував, але рівень прагматизму вдвічі перевищував $ОП_{275}^{mc}$, за якою технікум не мав жодного суперника. Навіть за наявності у ПКЖТ п'яти конкурентів за $ОП_{076}^{mc}$ і чотирьох за $ОП_{181}^{mc}$ значення $\hat{r}_{076}^{mc}$ і $\hat{r}_{181}^{mc}$ вищі за середні у

підгрупі. Відсутність первинного попиту на $ОП_{241}^{mc}$ вплинула на рівень $\hat{r}_{ПКЖТ}^{mc}$.

Отже, загальний обсяг $l_{ЗВО}^{mc}$ багатoproфільних незалежних ЗВО склав 800 осіб. Кожен заклад мав три спеціальності, але ЛЛТК – за двома галузями знань, а ПБТТБ і ПКЖТ – за трьома. Загальний $q_{код}^{mc}$ підгрупи (190) перевищував загальний $\tilde{q}_{код}^{mc}$ (125), а середній $\hat{r}_{ЗВО}^{mc}$ склав 0,35.

Загальний ліцензійний обсяг групи незалежних ЗВО склав 2771 осіб, тобто освітній потенціал монопрофільних закладів у 2,4 рази перевищував багатoproфільні. Загальний $q_{код}^{mc}$ групи (913) значно перевищував загальний $\tilde{q}_{код}^{mc}$ групи (217), а середній $\hat{r}_{ЗВО}^{mc}$ склав 0,39.

Вищенаведене дозволяє зробити висновки. По-перше, загальний ліцензійний обсяг у сегменті склав 8026 осіб, з яких на групу залежних закладів припадає 65,47 %, а на групу незалежних – 34,53 %. За потенціалом залежні заклади вдвічі перевершували незалежні. Загальний обсяг первинного попиту у сегменті склав 2808 осіб, з яких на групу залежних ЗВО припадає 67,48 %, а на групу незалежних – 32,52 %. Зіставлення часток груп у первинному попиті з частками у ліцензійному обсязі свідчить про майже однакову реалізацію потенціалу ЗВО обох груп. Загальний обсяг вторинного попиту у сегменті склав 879 осіб, з яких на групу залежних ЗВО припадає 75,31 %, а на групу незалежних – 24,69 %. На деякі послуги існує виключно вторинний попит. Залежні заклади краще реалізували потенціал, ніж незалежні, оскільки середній інтегрований рівень прагматизму ($\bar{r}_{код}^{mc}$ або $\bar{r}_{ЗВО}^{mc}$) залежних (0,46) перевищував середній рівень незалежних (0,39), а середній інтегрований рівень прагматизму у сегменті склав 0,43, що вказує на незначну затребуваність послуг.

По-друге, у групі залежних більшість складають багатoproфільні заклади. Граничну кількість спеціальностей (9) і ліцензійний обсяг набору (400) у сегменті мав ККрНУ, що діяв у шести галузях знань. У семи галузях за вісьмома спеціальностями діяв МХПК. Тільки БерТ діяв у одній галузі знань за трьома спеціальностями і мав незначний для цієї групи інтегрований рівень прагматизму (0,22). Виокремлення підгруп незалежних ЗВО підтверджує результативність реалізації потенціалу монопрофільними закладами.

По-третє, за більшістю спеціальностей 2016 р. точилася конкурентна боротьба. Оскільки послуги пропонували декілька закладів вищої освіти, то залежні заклади пропонували 80 послуг, а незалежні заклади – 27. Значення інтегрованого коефіцієнту прагматизму залежних закладів пояснюються структурою ступенів конкуренції послуг: перший ступінь – 14, другий – 12, третій – 5, четвертий – 25, п'ятий – 13, шостий – 7, сьомий – 5. Значення інтегрованих рівнів прагматизму незалежних закладів значно вищі, оскільки вони мають іншу структуру ступенів конкуренції послуг: перший ступінь – 9, другий – 3, третій – 2, четвертий – 9, п'ятий – 6, сьомий – 1. Однак відсутність суперників не є беззаперечним доказом впливу ступеня конкуренції на значення інтегрованого рівня прагматизму закладу.

Варто зауважити, що бакалаврський рівень підготовки досі з недовірою сприймається українським суспільством. Протягом багатьох років ЗВО збільшували освітній потенціал у сегменті б. Сьогодні ступінь ВО «бакалавр» отримується на першому (бакалаврському) рівні ВО [39], що підтверджує статус сегмента б як «стартової платформи». У вітчизняному освітньому просторі існує декілька підходів до вивчення бакалаврату. Так, Сисоєва С., Батечко Н., Другов О., Карутін Є. розглядають підготовку бакалаврів у контексті проблем розвитку та напрямів реформування ВО України [351; 352; 353]. Кулініч О., Маслак Л., Півнева Л. розглядають бакалаврат як інструмент інтеграції України у світовий освітній простір [354; 355; 356]. Завдяки аналізу ринку кооперативної ВО Дмитрів А. наголошує на необхідності бакалаврської програми підготовки [293].

На думку Сисоєвої С. і Батечко Н., законодавство визначає ступінь бакалавра як неповну ВО, що підриває його фундамент [351, с. 100]. Маслак Л. визнає, що українські роботодавці, на відміну від західних колег, психологічно не визнають бакалавра спеціалістом вищої кваліфікації [355, с. 143]. Другов О. вважає проблемою, що стримує розвиток ВО, слабе визнання у суспільстві кваліфікаційного рівня «Бакалавр», його незатребуваність вітчизняною економікою [352, с. 128]. Кулініч О. стверджує, що в абсолютній більшості цивілізованих країн бакалаврат віднесено до базового рівня ВО [354, с. 41–49]. Півнева Л. ототожнює ступінь бакалаврату в Україні з іншими країнами у контексті базової ВО, але помічає, що в Україні багато хто вважає, що бакалаврат

не є самостійним рівнем освіти й роботодавці не зацікавлені у таких фахівцях [356]. На думку Карутініна Є., «формально бакалаврат є повноцінною ВО, але працедавці часто не вважають його таким і віддають перевагу спеціалістам і магістрам» [353, с. 19]. Але поза увагою науковців знаходиться рівень здатності ЗВО реалізувати освітній потенціал у підготовці бакалаврів, що підтверджує потребу в освітніх послугах цього рівня. Реалізація потенціалу ЗВО щодо базової вищої освіти демонструє прагматизм їх діяльності [357]. Водночас громадська думка взагалі не впливає на попит і пропозицію в сегменті δ , оскільки альтернативи бакалаврату не існує.

Сформувавши арсенал інструментів пізнання, варто довести його корисність щодо розуміння мотивів діяльності ЗВО (Додаток Е). У табл. 4.24 подано характеристику прагматизму КрНУ у сегменті δ .

У табл. 4.24 подано 34 $ОП_{код}^{\delta}$ з 21 галузі знань. $ОП_{076}^{\delta}$, за якою КрНУ мав чотирьох суперників, і $ОП_{132}^{\delta}$, за якою конкуренції не існувало, були незатребувані. Пропозиція упр'ятеро перевищувала первинний попит, що підтверджує $r_{КрНУ}^{\delta}$. Порівняння $q_{КрНУ}^{\delta}$ і $\tilde{q}_{КрНУ}^{\delta}$ вказує на домінування вторинного попиту над первинним. Найчисельнішою була група U , до якої належать: $ОП_{053}^{\delta}$, $ОП_{074}^{\delta}$, $ОП_{141}^{\delta}$, $ОП_{151}^{\delta}$, $ОП_{172}^{\delta}$, $ОП_{183}^{\delta}$, $ОП_{193}^{\delta}$, $ОП_{274}^{\delta}$ за якими КрНУ мав одного суперника; $ОП_{131}^{\delta}$, за якою мав трьох; $ОП_{072}^{\delta}$, $ОП_{073}^{\delta}$, $ОП_{075}^{\delta}$, $ОП_{101}^{\delta}$ за якими мав трьох; $ОП_{051}^{\delta}$, за якою мав чотирьох; $ОП_{071}^{\delta}$, за якою мав п'ять. За більшістю $ОП_{код}^{\delta}$ університет мав слабкі конкурентні позиції у сегменті. До групи S належить $ОП_{022}^{\delta}$, за якою відсутня конкуренція; $ОП_{014}^{\delta}$, $ОП_{061}^{\delta}$, $ОП_{162}^{\delta}$, за якими КрНУ мав одного суперника; $ОП_{122}^{\delta}$ і $ОП_{242}^{\delta}$, за якими заклад мав чотирьох; $ОП_{035}^{\delta}$, за якою мав п'ять. До групи V належать: $ОП_{163}^{\delta}$, за якими конкуренції не існувало; $ОП_{192}^{\delta}$ і $ОП_{227}^{\delta}$, за якими КрНУ мав одного суперника; $ОП_{029}^{\delta}$, за якою заклад мав двох конкурентів; $ОП_{029}^{\delta}$, $ОП_{133}^{\delta}$, за якими мав двох. Отже, умовно номенклатура КрНУ розділена на дві майже однакові за кількістю $ОП_{код}^{\delta}$ групи, про що свідчить $\hat{r}_{КрНУ}^{\delta}$.

У табл. 4.25 подано характеристику прагматизму ПолтНТУ у сегменті δ .

Характеристика прагматизму КрНУ у сегменті б

$OP_{код}^{\bar{b}}$	СК	$l_{код}^{\bar{b}}$	$dl_{код}^{\bar{b}}$	$q_{код}^{\bar{b}}$	$dq_{код}^{\bar{b}}$	$r_{код}^{\bar{b}}$	$dr_{код}^{\bar{b}}$	$\tilde{q}_{код}^{\bar{b}}$	$\hat{r}_{код}^{\bar{b}}$	Група
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
$OP_{014}^{\bar{b}}$	Другий	20	1,21	10	2,53	0,50	2,09	9	0,72	S
$OP_{022}^{\bar{b}}$	Перший	30	100,0	29	100,0	0,97	1,00	2	1,00	S
$OP_{029}^{\bar{b}}$	Третій	50	33,33	16	64,0	0,32	1,92		0,32	V
$OP_{035}^{\bar{b}}$	П'ятий	30	10,71	30	20,41	1,00	1,91		1,00	S
$OP_{051}^{\bar{b}}$	П'ятий	90	15,76	7	10,77	0,08	0,68	10	0,13	U
$OP_{053}^{\bar{b}}$	Другий	25	17,24	12	11,88	0,48	0,69		0,48	U
$OP_{053}^{\bar{b}}$	Другий	25	50,00	22	61,11	0,88	1,22		0,88	S
$OP_{071}^{\bar{b}}$	Шостий	160	18,39	7	10,0	0,04	0,54	9	0,07	U
$OP_{072}^{\bar{b}}$	Четвертий	100	15,27	11	13,09	0,11	0,86	23	0,22	U
$OP_{073}^{\bar{b}}$	Четвертий	85	21,19	24	17,91	0,28	0,85	29	0,45	U
$OP_{074}^{\bar{b}}$	Другий	50	50,00	15	37,50	0,30	0,75		0,30	U
$OP_{075}^{\bar{b}}$	Четвертий	100	27,39	6	8,69	0,06	0,32	10	0,11	U
$OP_{076}^{\bar{b}}$	Четвертий	60	12,00							
$OP_{081}^{\bar{b}}$	Третій	125	26,59	37	23,41	0,30	0,88	83	0,63	Z
$OP_{101}^{\bar{b}}$	Четвертий	60	50,00	12	26,67	0,20	0,53	1	0,21	U
$OP_{113}^{\bar{b}}$	Другий	15	33,33	7	100,0	0,47	3,00		0,47	U
$OP_{122}^{\bar{b}}$	Четвертий	25	12,82	18	23,08	0,72	1,80	9	0,90	S
$OP_{123}^{\bar{b}}$	Другий	55	52,38	16	32,00	0,29	0,61	15	0,43	U
$OP_{131}^{\bar{b}}$	Третій	100	66,67	4	33,33	0,04	0,49	39	0,23	U
$OP_{132}^{\bar{b}}$	Перший	25	100,0							
$OP_{133}^{\bar{b}}$	Третій	160	74,41	10	76,92	0,06	1,03	39	0,03	V
$OP_{141}^{\bar{b}}$	Другий	330	76,74	28	54,90	0,08	0,72	96	0,23	U
$OP_{151}^{\bar{b}}$	Другий	130	81,25	25	59,52	0,19	0,73	29	0,30	U
$OP_{162}^{\bar{b}}$	Другий	25	33,33	11	47,83	0,44	1,44	6	0,56	S
$OP_{163}^{\bar{b}}$	Перший	25	100,0	1	100,0	0,04	1,00		0,04	V
$OP_{172}^{\bar{b}}$	Другий	50	50,00	13	37,14	0,26	0,74	8	0,34	U
$OP_{183}^{\bar{b}}$	Другий	40	80,0	3	50,0	0,08	0,63		0,07	U
$OP_{192}^{\bar{b}}$	Другий	25	7,53	7	14,58	0,28	1,94	5	0,38	V
$OP_{193}^{\bar{b}}$	Другий	55	60,44	9	27,27	0,16	0,45	14	0,29	U
$OP_{227}^{\bar{b}}$	Другий	25	40,32	13	30,95	0,52	0,77	7	0,66	V
$OP_{242}^{\bar{b}}$	Четвертий	25	14,29	24	25,53	0,96	1,79		0,96	S
$OP_{263}^{\bar{b}}$	Перший	75	100,0	22	100,0	0,29	1,00		0,29	V
$OP_{274}^{\bar{b}}$	Другий	160	84,21	14	42,42	0,09	0,50	57	0,26	U
$OP_{275}^{\bar{b}}$	Перший	100	100,0	13	100,0	0,13	1,00	38	0,32	V
Усього		2395		476		0,20		547	0,37	

Характеристика прагматизму ПолтНТУ у сегменті б

$OP_{код}^b$	СК	$l_{код}^b$	$dl_{код}^b$	$q_{код}^b$	$dq_{код}^b$	$r_{код}^b$	$dr_{код}^b$	$\tilde{q}_{код}^b$	$\hat{r}_{код}^b$	Група
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
OP_{023}^b	Перший	25	100,0	2	100,0	0,08	1,00		0,08	V
OP_{029}^b	Третій	25	16,67	8	32,00	0,32	1,92	21	0,74	S
OP_{035}^b	П'ятий	30	10,71	30	20,41	1,00	1,91		1,00	S
OP_{051}^b	П'ятий	100	17,51	17	26,15	0,17	1,49		0,17	V
OP_{056}^b	Третій	50	22,72	30	83,33	0,60	3,67		0,60	S
OP_{071}^b	Шостий	90	10,35	24	34,29	0,27	3,31		0,27	V
OP_{072}^b	Четвертий	155	23,66	34	40,48	0,22	1,71	12	0,26	V
OP_{073}^b	Четвертий	75	18,70	50	37,31	0,67	1,99		0,67	S
OP_{075}^b	Четвертий	65	17,81	18	26,09	0,28	1,46		0,28	V
OP_{076}^b	Четвертий	100	20,00	29	36,71	0,29	1,84	6	0,32	V
OP_{101}^b	Четвертий	10	8,33	7	15,56	0,70	1,87	9	1,00	S
OP_{103}^b	Другий	15								
OP_{113}^b	Другий	30								
OP_{122}^b	Четвертий	50	25,64	39	51,32	0,78	2,00		0,78	S
OP_{123}^b	Другий	50	47,62	34	68,00	0,68	1,43		0,68	S
OP_{131}^b	Третій	50	33,33	8	66,66	0,16	2,00		0,16	V
OP_{133}^b	Третій	25	11,63	3	23,08	0,12	1,98	23	0,08	S
OP_{141}^b	Другий	100	23,26	23	45,09	0,23	1,94	18	0,32	V
OP_{144}^b	Перший	25	100,0	7	100,0	0,28	1,00	14	0,56	S
OP_{172}^b	Другий	50	50,00	22	72,06	0,44	1,44		0,44	V
OP_{183}^b	Другий	10	20,00	3	50,00	0,30	2,50		0,30	V
OP_{184}^b	Перший	20	100,0	9	100,0	0,45	1,00	40	1,00	S
OP_{185}^b	Перший	185	100,0	56	100,0	0,30	1,00	107	0,59	S
OP_{191}^b	Перший	75	100,0	33	100,0	0,44	1,00		0,44	V
OP_{192}^b	Другий	307	92,47	41	85,42	0,13	0,92	41	0,20	U
OP_{193}^b	Другий	36	39,56	24	72,73	0,67	1,84	16	0,89	S
OP_{227}^b	Другий	37	59,68	29	69,05	0,78	1,16	13	0,96	S
OP_{242}^b	Четвертий	50	28,57	25	26,59	0,50	0,93		0,50	Z
OP_{274}^b	Другий	30	15,79	19	57,57	0,63	3,65	6	0,73	S
Усього		1870		624		0,33		326	0,46	

Відомості у табл. 4.25 вказують, що заклад надавав 29 $ОП_{код}^{\circ}$ за 15 галузями знань. Попиту на $ОП_{103}^{\circ}$ і $ОП_{113}^{\circ}$ не існувало. Пропозиція у три рази перевищувала первинний попит. Те, що $q_{ПолтНТУ}^{\circ} > \tilde{q}_{ПолтНТУ}^{\circ}$ майже у два рази, свідчить про домінування первинного попиту. Завдяки вторинному попиту $\hat{r}_{ПолтНТУ}^{\circ} > r_{ПолтНТУ}^{\circ}$. Найчисельнішою є група S , до якої належать послуги: за якими конкуренції немає ($ОП_{144}^{\circ}$, $ОП_{184}^{\circ}$, $ОП_{185}^{\circ}$), за якими є один конкурент ($ОП_{193}^{\circ}$, $ОП_{227}^{\circ}$, $ОП_{274}^{\circ}$), за якими – два конкуренти ($ОП_{029}^{\circ}$, $ОП_{056}^{\circ}$, $ОП_{133}^{\circ}$), за якими – три конкуренти ($ОП_{073}^{\circ}$, $ОП_{101}^{\circ}$, $ОП_{122}^{\circ}$), за якими – чотири конкуренти ($ОП_{035}^{\circ}$). Наступна група – V , до якої належать: $ОП_{023}^{\circ}$ і $ОП_{191}^{\circ}$, за якими конкуренції немає; $ОП_{141}^{\circ}$, $ОП_{172}^{\circ}$, $ОП_{183}^{\circ}$, за якими заклад мав одного конкурента; $ОП_{131}^{\circ}$, за якою мав двох; $ОП_{072}^{\circ}$, $ОП_{075}^{\circ}$, $ОП_{076}^{\circ}$, за якими мав трьох; $ОП_{051}^{\circ}$, за якою мав чотирьох; $ОП_{071}^{\circ}$, за якою мав п'ять. Кількість послуг, що належать до груп S і V , переконує у високому рівні конкурентоспроможності ПолтНТУ. До групи Z належить $ОП_{242}^{\circ}$, а до групи U – $ОП_{192}^{\circ}$. Отже, порівняно з іншими ЗВО у сегменті, університет мав кращий рівень реалізації потенціалу.

У табл. 4.26 подано характеристику прагматизму ПНПУ у сегменті $\bar{b}$.

Дані табл. 4.26 вказують, що ПНПУ надавав 19 $ОП_{код}^{\circ}$ за десятьма галузями знань. Значення $r_{ПНПУ}^{\circ}$ доводить, що пропозиція перевищує первинний попит у 3,62 рази. За жодною зі спеціальностей $r_{код}^{\circ} \geq 1$. На шість $ОП_{код}^{\circ}$ попиту немає, що відрізняє ПНПУ від інших у сегменті. Університет вирізняє кількість $ОП_{код}^{\circ}$, за якими відсутня конкуренція – одинадцять. Співвідношення $q_{ПНПУ}^{\circ}$ і $\tilde{q}_{ПНПУ}^{\circ}$ вказує на домінування первинного попиту у 3,25 рази. Найчисельнішою була група V , що містила $ОП_{013}^{\circ}$, $ОП_{015}^{\circ}$, $ОП_{024}^{\circ}$, $ОП_{032}^{\circ}$ і $ОП_{231}^{\circ}$, за якими заклад не мав конкурентів. Групи S і U мали однакову кількість $ОП_{код}^{\circ}$. До S належать $ОП_{012}^{\circ}$, $ОП_{016}^{\circ}$ і $ОП_{017}^{\circ}$, за якими ПНПУ не мав суперників, і $ОП_{053}^{\circ}$, за якою мав одного конкурента. До U належать: $ОП_{034}^{\circ}$, за якою конкуренції немає; $ОП_{014}^{\circ}$, за якою був один суперник; $ОП_{101}^{\circ}$, за якою було три конкуренти; $ОП_{035}^{\circ}$, за якою було чотири конкуренти. Отже, позиція ПНПУ в сегменті вразлива, бо за відсутності конкуренції ресурси не реалізовані.

Характеристика прагматизму ПНПУ у сегменті б

$OP_{код}^{\delta}$	СК	$l_{код}^{\delta}$	$dl_{код}^{\delta}$	$q_{код}^{\delta}$	$dq_{код}^{\delta}$	$r_{код}^{\delta}$	$dr_{код}^{\delta}$	$\tilde{q}_{код}^{\delta}$	$\hat{r}_{код}^{\delta}$	Група
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
OP_{012}^{δ}	Перший	90	100,0	49	100,0	0,54	1,00	29	0,71	S
OP_{013}^{δ}	Перший	180	100,0	49	100,0	0,27	1,00	46	0,40	V
OP_{014}^{δ}	Другий	1635	98,79	386	97,47	0,24	0,99	117	0,27	U
OP_{015}^{δ}	Перший	85	100,0	18	100,0	0,21	1,00		0,21	V
OP_{016}^{δ}	Перший	50	100,0	34	100,0	0,68	1,00		0,68	S
OP_{017}^{δ}	Перший	45	100,0	33	100,0	0,73	1,00		0,73	S
OP_{024}^{δ}	Перший	20	100,0	4	100,0	0,20	1,00	8	0,40	V
OP_{032}^{δ}	Перший	40	100,0	11	100,0	0,28	1,00		0,27	V
OP_{034}^{δ}	Перший	50						25	0,25	U
OP_{035}^{δ}	П'ятий	100	35,71	27	18,37	0,27	0,51		0,27	U
OP_{053}^{δ}	Другий	120	82,76	89	88,12	0,74	1,06		0,74	S
OP_{061}^{δ}	Другий	25	50,0	14	38,89	0,56	0,78		0,56	Z
OP_{091}^{δ}	Перший	30								
OP_{101}^{δ}	Четвертий	25	20,83	6	13,33	0,24	0,64		0,24	U
OP_{102}^{δ}	Перший	20								
OP_{103}^{δ}	Другий	35								
OP_{122}^{δ}	Четвертий	20								
OP_{231}^{δ}	Перший	50	100,0	11	100,0	0,22	1,00		0,22	V
OP_{242}^{δ}	Четвертий	25								
Усього		2645		731		0,28		225	0,34	

У табл. 4.27 подано характеристику прагматизму ПУЕТ у сегменті б.

Згідно з табл. 4.27, ПУЕТ надавав 15 $OP_{код}^{\delta}$ за дев'ятьма галузями знань. Значення $r_{ПУЕТ}^{\delta}$ указує, що пропозиція майже у сім разів перевищувала первинний попит. У 2,29 рази $\tilde{q}_{ПУЕТ}^{\delta} > q_{ПУЕТ}^{\delta}$, тобто вторинний попит домінує. Значний $\tilde{q}_{ПУЕТ}^{\delta}$ сприяв тому, що $\hat{r}_{ПУЕТ}^{\delta}$ у два рази перевищує $r_{ПУЕТ}^{\delta}$. До найчисельнішої групи U належать: OP_{071}^{δ} , за якою заклад мав п'ять конкурентів; OP_{051}^{δ} – чотири конкуренти; OP_{072}^{δ} , OP_{073}^{δ} , OP_{075}^{δ} – три конкуренти; OP_{029}^{δ} і OP_{056}^{δ} – два конкуренти; OP_{162}^{δ} – одного конкурента. До групи Z належали OP_{035}^{δ} і OP_{076}^{δ} , за

якими заклад мав відповідно чотири і три конкуренти, і $ОП_{081}^{\bar{o}}$, за якою мав два конкуренти. До групи V належить $ОП_{181}^{\bar{o}}$, за якою ПУЕТ мав одного конкурента. Групу S складала дві послуги: за $ОП_{241}^{\bar{o}}$ конкуренції не існувало, а за $ОП_{242}^{\bar{o}}$ заклад мав три конкуренти. Дмитрів А. 2012 р. зазначив, що значення $r_{241}^{\bar{o}}$ і $r_{242}^{\bar{o}}$ були максимальні та становили 1,00 [293, с. 139]. Отже, за більшістю $ОП_{код}^{\bar{o}}$ діяльність ПУЕТ не була прагматичною, а конкуренція не детермінувала прагматизм.

Таблиця 4.27

Характеристика прагматизму ПУЕТ у сегменті $\bar{o}$

$ОП_{код}^{\bar{o}}$	СК	$l_{код}^{\bar{o}}$	$dl_{код}^{\bar{o}}$	$q_{код}^{\bar{o}}$	$dq_{код}^{\bar{o}}$	$r_{код}^{\bar{o}}$	$dr_{код}^{\bar{o}}$	$\tilde{q}_{код}^{\bar{o}}$	$\hat{r}_{код}^{\bar{o}}$	Група
$ОП_{029}^{\bar{o}}$	Третій	75	50,00	1	4,00	0,01		21	0,15	U
$ОП_{035}^{\bar{o}}$	П'ятий	120	42,86	60	40,82	0,50	0,95		0,50	Z
$ОП_{051}^{\bar{o}}$	П'ятий	300	52,54	25	38,46	0,08	0,73	14	0,11	U
$ОП_{056}^{\bar{o}}$	Третій	170	77,27	6	16,67	0,04	0,22		0,04	U
$ОП_{071}^{\bar{o}}$	Шостий	150	17,24	3	4,28	0,02	0,25	120	0,42	U
$ОП_{072}^{\bar{o}}$	Четвертий	200	30,53	5	5,95	0,03	0,19	160	0,42	U
$ОП_{073}^{\bar{o}}$	Четвертий	130	32,42	22	16,42	0,17	0,51	24	0,26	U
$ОП_{075}^{\bar{o}}$	Четвертий	100	27,39	10	14,49	0,10	0,53	15	0,17	U
$ОП_{076}^{\bar{o}}$	Четвертий	250	50,00	33	41,77	0,13	0,84	289	0,71	Z
$ОП_{081}^{\bar{o}}$	Третій	120	25,53	33	20,89	0,28	0,82	63	0,58	Z
$ОП_{122}^{\bar{o}}$	Четвертий	100	51,28	19	25,00	0,19	0,49	7	0,22	U
$ОП_{162}^{\bar{o}}$	Другий	50	66,67	12	52,17	0,24	0,78		0,24	U
$ОП_{181}^{\bar{o}}$	Другий	195	100,0	14	100,0	0,07	1,00	87	0,29	V
$ОП_{241}^{\bar{o}}$	Перший	300	100,0	103	100,0	0,34	1,00	98	0,51	S
$ОП_{242}^{\bar{o}}$	Четвертий	75	42,86	45	47,87	0,60	1,12		0,60	S
Усього		2335		391		0,17		898	0,46	

У табл. 4.28 подано характеристику прагматизму ПДАА у сегменті $\bar{o}$.

Ураховуючи відомості табл. 4.28, ПДАА надавала 12 $ОП_{код}^{\bar{o}}$ за п'ятьма галузями знань. Значення $r_{ПДАА}^{\bar{o}}$ показує, що пропозиція у 3,89 раза перевищувала первинний попит. У 2,65 раза $\tilde{q}_{ПДАА}^{\bar{o}} > q_{ПДАА}^{\bar{o}}$, що свідчить про орієнтацію на вторинний попит, але $\hat{q}_{ПДАА}^{\bar{o}}$ доводить, що значний вторинний попит не компенсує низький первинний. Те, що шість $ОП_{код}^{\bar{o}}$ належать до групи S , а чотири – до V ,

свідчить про відносно високий рівень прагматизму у діях академії. До групи *S* належать $ОП_{201}^{\delta}$, $ОП_{204}^{\delta}$ і $ОП_{208}^{\delta}$, за якими академія не має конкурентів, а також $ОП_{073}^{\delta}$ і $ОП_{101}^{\delta}$, за якими у ПДАА три конкуренти, і $ОП_{074}^{\delta}$, за якою один конкурент. Відсутність конкуренції частково сприяє реалізації потенціалу. За відсутності конкуренції на $ОП_{211}^{\delta}$ не було первинного попиту, а $ОП_{071}^{\delta}$, хоча і належить до групи *U*, мала добрі конкурентні позиції і вторинний попит. До групи *V* належать $ОП_{075}^{\delta}$ і $ОП_{076}^{\delta}$, що вказує на високі конкурентні позиції ПДАА. До групи *U* належить $ОП_{071}^{\delta}$, за якою заклад мав п'ять конкурентів, і $ОП_{211}^{\delta}$, за якою він не мав конкурентів. Отже, заклад зумів реалізувати усі $ОП_{код}^{\delta}$.

Таблиця 4.28

Характеристика прагматизму ПДАА у сегменті б

$ОП_{код}^{\delta}$	СК	$l_{код}^{\delta}$	$dl_{код}^{\delta}$	$q_{код}^{\delta}$	$dq_{код}^{\delta}$	$r_{код}^{\delta}$	$dr_{код}^{\delta}$	$\tilde{q}_{код}^{\delta}$	$\hat{r}_{код}^{\delta}$	Група
$ОП_{051}^{\delta}$	П'ятий	81	14,19	16	24,62	0,20	1,73	43	0,46	<i>V</i>
$ОП_{071}^{\delta}$	Шостий	470	54,02	36	51,43	0,08	0,95	130	0,21	<i>U</i>
$ОП_{072}^{\delta}$	Четвертий	200	30,53	34	40,48	0,17	1,33	112	0,45	<i>V</i>
$ОП_{073}^{\delta}$	Четвертий	111	27,68	38	28,36	0,34	1,03	66	0,64	<i>S</i>
$ОП_{074}^{\delta}$	Другий	50	50,00	25	62,50	0,50	1,25		0,50	<i>S</i>
$ОП_{075}^{\delta}$	Четвертий	100	27,39	35	50,73	0,35	1,85	1	0,35	<i>V</i>
$ОП_{076}^{\delta}$	Четвертий	90	18,00	17	24,64	0,19	1,37	29	0,35	<i>V</i>
$ОП_{101}^{\delta}$	Четвертий	25	20,83	20	44,44	0,80	2,13	5	0,90	<i>S</i>
$ОП_{201}^{\delta}$	Перший	200	100,0	81	100,0	0,41	1,00	80	0,60	<i>S</i>
$ОП_{204}^{\delta}$	Перший	185	100,0	64	100,0	0,35	1,00	117	0,66	<i>S</i>
$ОП_{208}^{\delta}$	Перший	225	100,0	80	100,0	0,36	1,00	125	0,63	<i>S</i>
$ОП_{211}^{\delta}$	Перший	151						30	0,09	<i>U</i>
Усього		1737		446		0,26		738	0,58	

У табл. 4.29 подано характеристику прагматизму ПЮІ у сегменті б.

За даними табл. 4.29, монопрофільний інститут майже наполовину реалізував освітні амбіції, але був більш успішним, ніж його конкуренти. Багато у чому комерційний успіх ПЮІ залежав від репутації ЗВО-засновника.

У табл. 4.30 подано характеристику прагматизму ПФНУХТ.

Таблиця 4.29

Характеристика прагматизму ПЮІ у сегменті б

$ОП_{код}^{\delta}$	СК	$l_{код}^{\delta}$	$dl_{код}^{\delta}$	$q_{код}^{\delta}$	$dq_{код}^{\delta}$	$r_{код}^{\delta}$	$dr_{код}^{\delta}$	$\tilde{q}_{код}^{\delta}$	$\hat{r}_{код}^{\delta}$	Група
$ОП_{081}^{\delta}$	Третій	225	47,87	122	77,21	0,54	1,61	12	0,58	S

Таблиця 4.30

Характеристика прагматизму ПФНУХТ у сегменті б

$ОП_{код}^{\delta}$	СК	$l_{код}^{\delta}$	$dl_{код}^{\delta}$	$q_{код}^{\delta}$	$dq_{код}^{\delta}$	$r_{код}^{\delta}$	$dr_{код}^{\delta}$	$\tilde{q}_{код}^{\delta}$	$\hat{r}_{код}^{\delta}$	Група
$ОП_{133}^{\delta}$	Третій	30	13,95					9	0,23	U
$ОП_{151}^{\delta}$	Другий	30	18,75	17	40,47	0,57	2,15		0,57	S
$ОП_{181}^{\delta}$	Другий	50	20,40					44	0,66	Z
Усього		110		17		0,15		53	0,52	

Маючи в арсеналі три $ОП_{код}^{\delta}$ із трьох $ГЗ_{шифр}^{op}$ (табл. 4.30), філія по-різному реалізувала потенцію за кожною з них. Якщо за $ОП_{133}^{\delta}$ обсяг вторинного попиту був незначний, то за $ОП_{181}^{\delta}$ він становив 88 % від ліцензійного обсягу. За $ОП_{151}^{\delta}$ частка обсягу первинного попиту у q_{151}^{δ} у два рази перевищувала dl_{151}^{δ} , що позитивно характеризує прагматизм у діях філії.

Окрім зазначених ЗВО, у сегменті б діяли ККрНУ, КЛК і КІДУ. Отже, ККрНУ надавав тільки $ОП_{131}^{\delta}$, абсолютний прагматизм за якою дорівнював 100 %, оскільки $l_{131}^{\delta} = \tilde{q}_{131}^{\delta} = 30$. КЛК здійснював підготовку бакалаврів за $ОП_{071}^{\delta}$ і $ОП_{272}^{\delta}$. За $ОП_{071}^{\delta}$ коледж при $l_{071}^{\delta} = 100$ здійснив набір 13 студентів за скороченим терміном ($\tilde{q}_{071}^{\delta}$) навчання, а за $ОП_{272}^{\delta}$, яку лише він надає на Полтавщині, при $l_{272}^{\delta} = 60$ набір студентів склав чотири особи (q_{272}^{δ}). Абсолютний прагматизм КЛК за обома спеціальностями був незначний. КІДУ 2016 р. пропонував вісім $ОП_{код}^{\delta}$ ($ОП_{035}^{\delta}$, $ОП_{051}^{\delta}$, $ОП_{056}^{\delta}$, $ОП_{071}^{\delta}$, $ОП_{073}^{\delta}$, $ОП_{075}^{\delta}$, $ОП_{231}^{\delta}$), загальний ліцензійний обсяг за якими складав 420 місць, а зараховано було 18 осіб, тобто заклад реалізував потенціал на 4,29 %. Мізерний внесок ККрНУ, КЛК і КІДУ у задоволення попиту у сегменті б не впливав на конкурентні позиції інших закладів, у наслідок, чого значення $l_{код}^{\delta}$, $q_{код}^{\delta}$ і $\tilde{q}_{код}^{\delta}$ цих ЗВО не були враховані під час визначення відносного прагматизму в сегменті.

Отже, аналіз прагматизму дій ЗВО у сегменті β дозволив зробити висновки. По-перше, найбільшу номенклатуру мав КрНУ, а за ліцензійним обсягом – ПНПУ. За обсягом ліцензії КрНУ був другим, що у поєднанні з широкою номенклатурою визначило низьке значення $r_{\text{КрНУ}}^{\beta}$. ПНПУ мав найбільший обсяг первинного попиту, але велика номенклатура та обсяг пропозиції сприяли непродажу шести $ОП_{\text{код}}^{\beta}$. Поєднання кількості $ОП_{\text{код}}^{\beta}$ та обсягів пропозиції обумовило для ПолтНТУ суттєве значення $r_{\text{ПолтНТУ}}^{\beta}$. ПУЕТ і ПДАА реалізували всі $ОП_{\text{код}}^{\beta}$, отже, вони більш вдало управляли номенклатурою.

По-друге, обсяг первинного попиту (2720) у сегменті майже дорівнює вторинному (2729). Якщо за співвідношенням первинного і вторинного попиту у ПолтНТУ (624/317) і ПНПУ (731/225) домінує первинний, а у ПУЕТ (391/898) і ПДАА (446/738) – вторинний, то у КрНУ (476/538) явного домінування немає. Завдяки вторинному попиту прагматизм ПУЕТ і ПДАА значно підвищився, тобто наявність орієнтації дозволила більшою мірою реалізувати потенціал. Рівень прагматизму ЗВО Полтавщини підтверджує зауваження Сисоевої С. і Батечко Н., що кількість ЗВО в Україні нерентабельна з огляду економіки [351, с. 105]. Якщо припустити, що кожен механізм має нижню межу використання ресурсів, то всі ЗВО Полтавщини балансують на цій межі.

По-третє, виділення груп $ОП_{\text{код}}^{\beta}$ дозволило визначити конкурентні позиції ЗВО у сегменті завдяки кількісному співвідношенню $S:V:Z:U$. Найліпше співвідношення мав ПолтНТУ (13:12:1:1), ПДАА (6:4:0:2) і ПНПУ (4:5:0:4) мали більшість конкурентоспроможних $ОП_{\text{код}}^{\beta}$, а КрНУ (8:7:0:17) балансував. Найгірше співвідношення (2:1:3:9) у ПУЕТ не завадило мати другий (35,97 %) після ПолтНТУ (41,84 %) рівень прагматизму у сегменті. При цьому однаковий рівень прагматизму КрНУ (31,11 %), ПНПУ (31,89 %), ПДАА (31,84 %) свідчить про схожість умов ведення бізнесу для усіх ЗВО.

Абсолютна більшість ЗВО успішно пройшли випробування ліцензуванням і акредитацією та продовжують збільшувати обсяги ліцензійного набору, пояснюючи це значним попитом на магістерську програму підготовки. Спостерігаючи за успішністю інших, чимало ЗВО почали освоювати нові галузі знань. Збільшення обсягів пропозиції за окремими $ОП_{\text{код}}^{\beta}$ посилювало конкурентну

боротьбу на локальних ринках. Кожен ЗВО самостійно вибирав стратегію і тактику дій, орієнтуючись як на власні можливості, так і на ринкову ситуацію. Тому уявляється досить актуальним неупереджений аналіз реалізації потенціалу ЗВО щодо магістерських програм підготовки щодо індивідуальних і колективних досягнень. Такий аналіз дозволить з'ясувати, наскільки прагматизм перевищує неприборкані амбіції закладів [358]. Слід зазначити, що на відміну від попередніх освітніх рівнів, для аналізу сегменту m задіяний показник, який характеризує обсяг держзамовлення ($f_{код}^m$), який наочно демонструє вплив державної політики на прагматизм діяльності ЗВО.

Проблема реалізації потенціалу ЗВО у конкурентному середовищі актуальна протягом двох останніх десятиліть. Натрошвілі С. розглядає конкурентні переваги у контексті розвитку стратегічного потенціалу ЗВО [290]. Сацик В. вивчає базові чинники становлення конкурентоспроможних університетів [359]. Козак О. характеризує маркетингову стратегію конкурентної боротьби ЗВО [360]. Кукурудза І. розв'язує проблеми функціонування та розвитку ринку ОП в Україні [361]. Огаренко Т. аналізує особливості попиту на ОП для прогнозування [362]. Науковці ототожнюють СВО з ринком ОП, а програму підготовки магістрів розглядають як сегмент. Визнається наявність надлишкової кон'юнктури у сегменті m , що зумовлює конкуренцію ЗВО. Водночас обмаль досліджень, які визначають вплив конкуренції на реалізацію потенціалу ЗВО.

Ситуація у сегменті m дозволяє зауважити, що ЗВО мали можливість вибрати один із двох напрямів освоєння ринку: спеціалізацію чи універсальність (Додаток Ж). Товарна спеціалізація передбачає підготовку магістрів одним ЗВО, що значно підвищує шанси кожного закладу на реалізацію освітнього потенціалу. Натрошвілі С. пояснює, що у класичному розумінні ЗВО не конкурують, оскільки надають унікальні ОП, орієнтуючись на певних споживачів. Конкуренція можлива між ЗВО, якщо для споживача не має значення, у якому ЗВО отримувати ОП [290, с. 84, 86]. Товарна універсальність передбачає зіткнення інтересів кількох ЗВО завдяки сумісному опануванню однієї або більше спеціальностей у одній або кількох галузях знань, що послаблює шанси кожного щодо реалізації потенціалу. Із 114 спеціальностей, зазначених у Переліку, ЗВО Полтавщини освоїли 55, тобто 51,75 % товарного асортименту ще не освоєно. За усіма спеціальностями освоєні

п'ять галузей знань: «Освіта», «Управління та адміністрування», «Біологія», «Архітектура та будівництво», «Сфера обслуговування», а не освоєні три: «Богослов'я», «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», «Цивільна безпека» [363]. Найбільші амбіції у секторі *m* мав КрНУ, оскільки був лідером за кількістю послуг.

У табл. 4.31 подано характеристику прагматизму КрНУ.

Відповідно даних табл. 4.31, КрНУ надає 30 $ОП_{код}^M$, які належать до 19 товарних груп. За $ОП_{035}^M$, $ОП_{132}^M$, $ОП_{151}^M$, $ОП_{163}^M$ і $ОП_{163}^M$ – університет є єдиним у сегменті, а за $ОП_{151}^M$, $ОП_{163}^M$ єдиним у товарній групі. Рівень прагматизму цих трьох $ОП_{код}^M$ досить високий, а за $ОП_{163}^M$ досяг ідеального. Відсутність продажів $ОП_{132}^M$, а також значення r_{275}^M доводять необов'язковість стовідсоткової реалізації освітнього потенціалу ЗВО за умов відсутності конкуренції. Але, навіть за відсутності конкуренції, ніхто не застрахований від нехтування клієнтів. Вісім років тому Огаренко Т. вважала, що на ринку ОП України пропозиція перевищує попит, що спричиняє конкуренцію ЗВО за абітурієнтів [362, с. 93]. Середній абсолютний прагматизм у цих $ОП_{код}^M$ ($\bar{r}_{код}^M$) складав 0,67.

За 11 $ОП_{код}^M$ університет мав одного конкурента, причому за 8 $ОП_{код}^M$ таким виявився ПолтНТУ. $ОП_{014}^M$, $ОП_{113}^M$, $ОП_{141}^M$, $ОП_{193}^M$, $ОП_{242}^M$ віднесено до групи *S*. $ОП_{053}^M$, $ОП_{123}^M$ і $ОП_{133}^M$ віднесено до групи *Z*, а $ОП_{131}^M$, $ОП_{172}^M$ і $ОП_{274}^M$ – до групи *U*. Для цих $ОП_{код}^M$ середній інтегрований коефіцієнт прагматизму $\bar{r}_{код}^M = 0,68$, що більше, ніж за відсутності конкуренції. За наявності двох конкурентів до групи *S* віднесено $ОП_{011}^M$, $ОП_{075}^M$, $ОП_{081}^M$, $ОП_{101}^M$, $ОП_{122}^M$, $ОП_{183}^M$, до групи *V* – $ОП_{183}^M$, а до групи *U* – $ОП_{029}^M$. Для цих $ОП_{код}^M$ $\bar{r}_{код}^M = 0,65$, що ненабагато більше за відсутності конкуренції. За наявності трьох конкурентів до групи *S* віднесено $ОП_{051}^M$, $ОП_{071}^M$, $ОП_{072}^M$ і $ОП_{076}^M$, а до групи *U* – тільки $ОП_{074}^M$. Для цих $ОП_{код}^M$ $\bar{r}_{код}^M = 0,68$, що більше за наявності конкуренції. За наявності п'яти конкурентів $ОП_{073}^M$ належить до групи *S*. Значення r_{073}^M перевищує абсолютний потенціал $ОП_{код}^M$ за відсутності конкуренції. Значний $\bar{r}_{код}^M$ за наявності конкуренції пояснюється зарахуваннями багатьох $ОП_{код}^M$ до групи *S*, тобто КрНУ мав добрі конкурентні позиції у секторі *m*.

Характеристика прагматизму КрНУ у сегменті *m*

$OP_{код}^m$	СК	$l_{код}^m$	$f_{код}^m$	$q_{код}^m$	$r_{код}^m$	$dl_{код}^m$	$dq_{код}^m$	$dr_{код}^m$	Група
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
OP_{011}^m	Третій	20	4	15	0,75	19,80	88,24	4,45	<i>S</i>
OP_{014}^m	Другий	5	3	5	1,00	4,00	6,49	1,62	<i>S</i>
OP_{029}^m	Третій	50	11	19	0,38	40,65	38,77	0,95	<i>U</i>
OP_{035}^m	Перший	15	7	12	0,80				
OP_{051}^m	Четвертий	20	5	15	0,75	5,93	10,27	1,73	<i>S</i>
OP_{053}^m	Другий	15	3	13	0,87	60,00	56,52	0,94	<i>Z</i>
OP_{061}^m	Четвертий	15	4	12	0,80				
OP_{071}^m	Четвертий	25	5	16	0,64	7,31	8,38	1,15	<i>S</i>
OP_{072}^m	Четвертий	25	4	19	0,76	4,42	7,79	1,76	<i>S</i>
OP_{073}^m	Шостий	70	17	56	0,80	9,10	19,37	2,12	<i>S</i>
OP_{074}^m	Четвертий	70	7	18	0,26	30,04	25,35	0,84	<i>U</i>
OP_{075}^m	Третій	10	5	9	0,90	9,01	22,50	2,49	<i>S</i>
OP_{076}^m	Четвертий	5	4	5	1,00	1,65	2,79	1,69	<i>S</i>
OP_{081}^m	Третій	31	6	30	0,97	22,96	34,88	1,52	<i>S</i>
OP_{101}^m	Третій	15	7	8	0,53	23,08	33,33	1,44	<i>S</i>
OP_{113}^m	Другий	5	3	3	0,60	16,67	27,27	1,64	<i>S</i>
OP_{122}^m	Третій	20	18	18	0,90	32,25	36,00	1,12	<i>S</i>
OP_{123}^m	Другий	15	10	14	0,93	33,33	31,81	0,95	<i>Z</i>
OP_{131}^m	Другий	50	6	14	0,28	50,00	36,84	0,74	<i>U</i>
OP_{132}^m	Перший	5							
OP_{133}^m	Другий	35	17	22	0,63	46,66	44,00	0,94	<i>Z</i>
OP_{141}^m	Другий	72	30	48	0,67	52,56	56,47	1,07	<i>S</i>
OP_{151}^m	Перший	37	24	31	0,84				
OP_{163}^m	Перший	5	5	5	1,00				
OP_{172}^m	Другий	15	5	6	0,40	33,33	18,18	0,54	<i>U</i>
OP_{183}^m	Третій	15	7	7	0,47	17,65	25,00	1,42	<i>V</i>
OP_{193}^m	Другий	31	1	25	0,81	38,27	38,46	1,01	<i>S</i>
OP_{242}^m	Другий	20	4	11	0,55	25,97	26,19	1,01	<i>S</i>
OP_{274}^m	Другий	31	8	15	0,48	43,66	27,77	0,63	<i>U</i>
OP_{275}^m	Перший	30	7	17	0,57				
Усього		777	237	488	0,63	10,87	13,85	1,27	

Друге місце у сегменті за кількістю $ОП_{код}^M$ займає ПолтНТУ. У табл. 4.32 подано характеристику його прагматизму.

Таблиця 4.32

Характеристика прагматизму ПолтНТУ у сегменті m

$ОП_{код}^M$	СК	$l_{код}^M$	$f_{код}^M$	$q_{код}^M$	$r_{код}^M$	$dl_{код}^M$	$dq_{код}^M$	$dr_{код}^M$	Група
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
$ОП_{017}^M$	Другий	40	0	32	0,80	61,54	60,37	0,98	Z
$ОП_{029}^M$	Третій	30	10	12	0,40	24,39	24,49	1,00	V
$ОП_{051}^M$	Четвертий	50	10	33	0,66	14,83	22,60	1,52	S
$ОП_{056}^M$	Другий	50	5	30	0,60	43,86	61,22	1,39	S
$ОП_{071}^M$	Четвертий	70	10	42	0,60	20,47	21,99	1,07	S
$ОП_{072}^M$	Четвертий	160	10	79	0,49	28,27	32,38	1,15	V
$ОП_{073}^M$	Шостий	170	15	45	0,26	22,11	15,57	0,70	U
$ОП_{074}^M$	Четвертий	50	20	34	0,68	21,46	47,89	2,23	S
$ОП_{075}^M$	Третій	50	5	18	0,36	45,05	45,00	1,00	S
$ОП_{076}^M$	Четвертий	105	7	73	0,70	34,65	40,78	1,18	S
$ОП_{101}^M$	Третій	25	5	9	0,36	38,46	37,50	0,97	Z
$ОП_{113}^M$	Другий	25		8	0,32	83,33	72,72	0,87	U
$ОП_{122}^M$	Третій	30	10	29	0,97	48,39	58,00	1,20	S
$ОП_{123}^M$	Другий	30	10	30	1,00	66,66	68,18	1,02	S
$ОП_{131}^M$	Другий	50	10	24	0,48	50,00	63,16	1,26	V
$ОП_{133}^M$	Другий	40	10	28	0,70	53,33	56,00	1,05	S
$ОП_{141}^M$	Другий	65	20	37	0,57	47,45	43,53	0,92	Z
$ОП_{144}^M$	Перший	30	15	21	0,70				
$ОП_{172}^M$	Другий	30	10	27	0,90	47,45	43,53	0,91	Z
$ОП_{183}^M$	Третій	20	5	8	0,40	23,53	28,57	1,21	V
$ОП_{185}^M$	Перший	165	60	137	0,83				
$ОП_{191}^M$	Перший	85	5	40	0,47				
$ОП_{192}^M$	Перший	360	57	146	0,41				
$ОП_{193}^M$	Другий	50	15	40	0,80	61,73	61,54	0,99	Z
$ОП_{274}^M$	Другий	40	15	39	0,98	56,34	72,22	1,28	S
Усього		1820	339	1021	0,56	25,45	28,98	1,14	

За даними табл. 4.32, магістратура ПолтНТУ нараховувала 25 спеціальностей. Якщо за кількістю $ОП_{код}^M$ ПолтНТУ поступався КрНУ, то за значеннями $f_{код}^M$, $l_{код}^M$ і

$q_{код}^M$ він надпотужний у сегменті. За $ОП_{144}^M$, $ОП_{185}^M$, $ОП_{191}^M$ і $ОП_{192}^M$ університет був єдиним у сегменті, але не зміг повністю реалізувати освітній потенціал, оскільки $\bar{r}_{код}^M = 0,60$. За наявності одного конкурента до групи S належить $ОП_{056}^M$, $ОП_{123}^M$, $ОП_{133}^M$, $ОП_{274}^M$; до групи V – $ОП_{131}^M$; до групи Z – $ОП_{017}^M$, $ОП_{141}^M$, $ОП_{172}^M$, $ОП_{193}^M$; до групи U – $ОП_{113}^M$. Значення $\bar{r}_{код}^M$ за цими $ОП_{код}^M$ складало 0,72, тобто більше, ніж за відсутності конкуренції. За п'ятьма $ОП_{код}^M$ університет мав двох конкурентів: до групи S належить $ОП_{075}^M$, $ОП_{122}^M$; до групи V – $ОП_{029}^M$, $ОП_{183}^M$; до групи Z – $ОП_{101}^M$. Такий розподіл за групами обумовив $\bar{r}_{код}^M = 0,50$. За наявності трьох конкурентів до групи S належить $ОП_{051}^M$, $ОП_{071}^M$, $ОП_{074}^M$, $ОП_{076}^M$, а $ОП_{072}^M$ – до групи V . За трьома конкурентами $\bar{r}_{код}^M = 0,63$. Значення r_{073}^M свідчить про запеклу конкуренцію за $ОП_{код}^M$. Отже, за кількісними і якісними ознаками освітній прагматизм ПолтНТУ відрізняється від КрНУ. Сацик В. указує на спроможність ЗВО займати та утримувати стійкі позиції на певних сегментах ринку завдяки ефективній реалізації науково-педагогічного потенціалу [359, с. 77].

Трійку лідерів за кількістю $ОП_{код}^M$ замикає ПНПУ. У табл. 4.33 подано характеристику його прагматизму у сегменті m .

Відповідно до відомостей табл. 4.33, ПНПУ здійснює підготовку за 17 спеціальностями, за 11 з яких конкуренції не було. За $ОП_{012}^M$, $ОП_{016}^M$, $ОП_{024}^M$, $ОП_{034}^M$, $ОП_{231}^M$ університет повністю реалізував потенціал, а за іншими п'ятьма $ОП_{код}^M$ значення $\bar{r}_{код}^M \geq 0,50$. Водночас на $ОП_{091}^M$ не було попиту. Значення $\bar{r}_{код}^M$ на $ОП_{код}^M$ за відсутності конкуренції становило 0,75, що перевищує подібне значення в інших ЗВО. За наявності двох конкурентів $ОП_{011}^M$ не була затребувана, а $ОП_{101}^M$ не мала великого успіху. За $ОП_{073}^M$ виникла рідкісна ситуація, коли за відсутності держфінансування за непрофільною для університету спеціальністю значення q_{073}^M було найбільшим у сегменті. Імовірно, це домірний маркетинговий хід, коли бакалаври-педагоги зажадали диплома магістра економіко-управлінського зразка.

У табл. 4.34 подано характеристику прагматизму ПУЕТ у сегменті m .

Дані табл. 4.34 визнають підготовку ПУЕТ за 15 спеціальностями у восьми $ГЗ_{шифр}^{op}$. За більшістю послуг університет мав конкурентів, але за $ОП_{181}^M$ і $ОП_{241}^M$ їх не було, але $\bar{r}_{код}^M$ складав 0,47. За наявності одного конкурента $ОП_{056}^M$

належить до групи U , а $ОП_{242}^M$ – до групи Z . Значення $\bar{r}_{код}^M$ цих $ОП_{код}^M$ складало 0,32. За наявності двох конкурентів $ОП_{011}^M$, $ОП_{075}^M$, $ОП_{081}^M$ і $ОП_{122}^M$ належать до групи U , а $ОП_{029}^M$ – до групи V . Значення $\bar{r}_{код}^M$ цих $ОП_{код}^M$ складало 0,24. Конкуренція та примхи споживачів обумовлюють рівень $\bar{r}_{код}^M$. Отже, доречним є питання щодо нижньої межі рівня $\bar{r}_{код}^M$. Кукурудза І. зазначає, що ЗВО змагаються за більші ліцензійні обсяги, але з малими обсягами набору студентів освітня діяльність може виявитися збитковою [361, с. 74]. За наявності трьох конкурентів $ОП_{071}^M$ і $ОП_{076}^M$ належать до групи S , а $ОП_{051}^M$, $ОП_{072}^M$ і $ОП_{074}^M$ – до групи U . Значення $\bar{r}_{код}^M$ цих $ОП_{код}^M$ складало 0,47, що відносно ПНПУ спростовує залежність рівня прагматизму від кількості конкурентів. З додаванням r_{073}^M до інших $\bar{r}_{код}^M$ група U є чисельнішою у ПНПУ, що вказує на низький рівень прагматизму у його діях. Але за $ОП_{076}^M$, разом з ПолтНТУ, університет є лідером у сегменті.

Таблиця 4.33

Характеристика прагматизму ПНПУ у сегменті m

$ОП_{код}^M$	СК	$l_{код}^M$	$f_{код}^M$	$q_{код}^M$	$r_{код}^M$	$dl_{код}^M$	$dq_{код}^M$	$dr_{код}^M$	Група
$ОП_{011}^M$	Третій	25							
$ОП_{012}^M$	Перший	5	4	5	1,00	100,00	100,00	1,00	S
$ОП_{013}^M$	Перший	5	4	4	0,80	100,00	100,00	1,00	S
$ОП_{014}^M$	Другий	120	50	72	0,60	96,00	93,51	0,97	Z
$ОП_{015}^M$	Перший	25	5	15	0,60	100,00	100,00	1,00	S
$ОП_{016}^M$	Перший	10	5	10	1,00	100,00	100,00	1,00	S
$ОП_{017}^M$	Другий	25	5	21	0,84	38,46	39,62	1,03	S
$ОП_{024}^M$	Перший	5	2	5	1,00	100,00	100,00	1,00	S
$ОП_{032}^M$	Перший	5		3	0,60	100,00	100,00	1,00	S
$ОП_{034}^M$	Перший	5		5	1,00	100,00	100,00	1,00	S
$ОП_{053}^M$	Другий	10	5	10	1,00	40,00	43,48	1,09	S
$ОП_{073}^M$	Шостий	150		81	0,54	19,51	28,08	1,44	S
$ОП_{091}^M$	Перший	5							
$ОП_{101}^M$	Третій	25		7	0,28	38,46	29,17	0,76	U
$ОП_{102}^M$	Перший	5		3	0,60	100,00	100,00	1,00	S
$ОП_{103}^M$	Перший	15		8	0,53	100,00	100,00	1,00	S
$ОП_{231}^M$	Перший	15	3	17	1,13	100,00	100,00	1,00	S
Усього		455	83	266	0,58	6,36	7,55	1,19	

Характеристика прагматизму ПУЕТ у секторі *m*

$OP_{код}^m$	СК	$l_{код}^m$	$q_{код}^m$	$r_{код}^m$	$dl_{код}^m$	$dq_{код}^m$	$dr_{код}^m$	Група
OP_{011}^m	Третій	56	2	0,04	55,45	11,76	0,21	<i>U</i>
OP_{029}^m	Третій	43	18	0,42	34,96	36,73	1,05	<i>V</i>
OP_{051}^m	Четвертий	187	63	0,34	55,49	43,15	0,77	<i>U</i>
OP_{056}^m	Другий	64	19	0,30	56,14	38,78	0,69	<i>U</i>
OP_{071}^m	Четвертий	47	42	0,89	13,74	21,99	1,60	<i>S</i>
OP_{072}^m	Четвертий	81	27	0,33	14,31	11,06	0,77	<i>U</i>
OP_{073}^m	Шостий	189	44	0,23	24,58	15,22	0,62	<i>U</i>
OP_{074}^m	Четвертий	63	8	0,13	27,04	11,27	0,42	<i>U</i>
OP_{075}^m	Третій	51	13	0,25	45,95	32,50	0,71	<i>U</i>
OP_{076}^m	Четвертий	113	73	0,65	37,29	40,78	1,09	<i>S</i>
OP_{081}^m	Третій	54	6	0,11	40,00	6,97	0,17	<i>U</i>
OP_{122}^m	Третій	12	3	0,25	19,35	6,00	0,31	<i>U</i>
OP_{181}^m	Перший	87	24	0,28				
OP_{241}^m	Перший	83	54	0,65				
OP_{242}^m	Другий	57	31	0,54	74,03	73,81	0,99	
Усього		1187	427	0,36	16,60	12,12	0,73	

У табл. 4.35 подано характеристику прагматизму ПДАА у сегменті *m*.

За даними табл. 4.35, ПДАА здійснювала підготовку за 12 спеціальностями у п'яти галузях знань. Академія мала два профілі підготовки. Перший – аграрний, за яким у неї не було конкурентів. Але значення $\bar{r}_{код}^m$ за OP_{201}^m , OP_{204}^m , OP_{208}^m і OP_{211}^m складало 0,51, тобто освітній потенціал за відсутності конкуренції реалізовано наполовину. За OP_{183}^m академія мала два конкуренти, але послуга належить до групи *U*. За п'ятьох $OP_{код}^m$ академія мала три конкуренти: OP_{051}^m належить до групи *V*, а OP_{071}^m , OP_{072}^m , OP_{074}^m і OP_{076}^m – до групи *U*. З урахуванням r_{073}^m більшість $OP_{код}^m$ належить до групи *U*, що свідчить про низький рівень прагматизму у діях ПДАА. До того ж, по-перше, q_{201}^m у п'ять разів перевищує f_{201}^m , що вказує на наявність платоспроможного попиту на OP_{201}^m , а, по-друге, q_{211}^m майже дорівнює l_{211}^m , що теж підтверджує наявність попиту.

Таблиця 4.35

Характеристика прагматизму ПДАА у сегменті *m*

$OP_{код}^m$	СК	$l_{код}^m$	$f_{код}^m$	$q_{код}^m$	$r_{код}^m$	$dl_{код}^m$	$dq_{код}^m$	$dr_{код}^m$	Група
OP_{051}^m	Четвертий	80	5	35	0,44	23,74	23,97	1,01	V
OP_{071}^m	Четвертий	200	5	91	0,46	58,48	47,64	0,82	U
OP_{072}^m	Четвертий	300	10	119	0,40	53,00	48,77	0,92	U
OP_{073}^m	Шостий	190	6	63	0,33	24,71	21,80	0,88	U
OP_{074}^m	Четвертий	50	1	11	0,22	21,46	15,49	0,72	U
OP_{076}^m	Четвертий	80	1	28	0,35	26,40	15,64	0,59	U
OP_{183}^m	Третій	50	3	13	0,26	58,82	46,43	0,79	U
OP_{201}^m	Перший	250	20	100	0,40	100,00	100,00	1,00	V
OP_{204}^m	Перший	180	20	48	0,27	100,00	100,00	1,00	V
OP_{208}^m	Перший	140	20	62	0,44	100,00	100,00	1,00	V
OP_{211}^m	Перший	151	88	139	0,92	100,00	100,00	1,00	S
Усього		1671	179	709	0,42	23,37	20,12	0,86	

У табл. 4.36 подано характеристику прагматизму УМСА у сегменті *m*.

Таблиця 4.36

Характеристика прагматизму УМСА у сегменті *m*

$OP_{код}^m$	СК	$l_{код}^m$	$f_{код}^m$	$q_{код}^m$	$r_{код}^m$	$dl_{код}^m$	$dq_{код}^m$	$dr_{код}^m$	Група
OP_{221}^m	Перший	525	7	242	0,46	100,00	100,00	1,00	V
OP_{222}^m	Перший	715	273	370	0,52	100,00	100,00	1,00	S
Усього		1240	280	612	0,49				

За відомостями табл. 4.36, УМСА обмежилася двома спеціальностями. За відсутності конкурентів академія реалізувала потенціал $\approx 50\%$. Слід зауважити, що $r_{221}^m < r_{222}^m$ на 0,06, тобто різниця у рівнях прагматизму незначна, оскільки $l_{221}^m < l_{222}^m$ на 190, а $q_{221}^m < q_{222}^m$ на 128. Водночас $f_{221}^m < f_{222}^m$ у 39 разів, тобто OP_{221}^m незрівнянно комерційно успішніша, ніж OP_{222}^m . Кукурудза І. зазначає, що ЗВО конкурують за обсяги державного замовлення на підготовку фахівців за кошти держбюджету. Але наведені дані за усіма ЗВО вказують на спірність висловлювання автора, що «студентів-контрактників завжди більше в тих ЗВО, де більші обсяги держзамовлення» [361, с. 74].

У табл. 4.37 подано характеристику прагматизму ПЮІ у сегменті *m*.

Таблиця 4.37

Характеристика прагматизму ПЮІ у сегменті *m*

$ОП_{код}^M$	СК	$l_{код}^M$	$f_{код}^M$	$q_{код}^M$	$r_{код}^M$	$dl_{код}^M$	$dq_{код}^M$	$dr_{код}^M$	Група
$ОП_{081}^M$	Третій	50	20	50	1,0	37,03	58,13	1,57	S
Усього		50	20	50	1.0	37,03	58,13	1,57	

Табл. 4.37 указує на унікальний випадок, коли навчальний заклад стовідсотково реалізував свій потенціал у сегменті. Щодо цього важко не погодитися з Козак О., який відносить потенціал ЗВО до внутрішніх чинників конкурентоспроможності [360, с. 79].

Отже, аналіз прагматизму у діях ЗВО у сегменті *m* дозволив дійти висновків. По-перше, загальний ліцензований обсяг 2016 н. р. у сегменті *m* складав 7150 осіб, а обсяг прийому – 3523 особи. Абсолютний прагматизм сегменту складав 0,49, тобто ЗВО реалізували освітній потенціал менше ніж наполовину. Лідером за значеннями $l_{код}^M$ і $q_{код}^M$ був ПолтНТУ, друге місце посіла ПДАА, третє – УМСА. Однак найбільш прагматично у загальному абсолютному ($r_{код}^M=0,63$) і відносному ($dr_{код}^M=1,27$) вигляді діяв КрНУ (табл. 4.31). Він більш раціонально і конкурентно зміг розпорядитися потенціалом. Це пояснюється не стільки кількістю спеціальностей, скільки $f_{код}^M$. Відсоток $f_{код}^M$ у $q_{код}^M$ щодо КрНУ становив 48,57 %, УМСА – 45,75 %, ПолтНТУ – 33,20 %, а ПДАА – 25,25 % (табл. 4.31–4.37). Необхідно звернути увагу, що КрНУ має більший, ніж інші, відсоток $f_{код}^M$ у $q_{код}^M$ $ОП_{код}^M$, щодо яких є конкуренція. Держфінансування дозволяє КрНУ опанувати нові послуги, але робить його вразливим до перипетій ринкової кон'юнктури.

По-друге, для багатьох спеціальностей майже в усіх ЗВО значення $l_{код}^M$ набуває номінального характеру. Якщо $l_{код}^M$ не підкріплено $f_{код}^M$, подібно до $ОП_{132}^M$ у КрНУ, або $ОП_{011}^M$ і $ОП_{091}^M$ у ПНПУ, то набір, може, і не відбудеться. За цих умов доцільно зняти з $l_{код}^M$ статус нормативного показника та наділити статусом орієнтовного, оскільки у будь-який момент після акредитації спеціальності можуть відбутися

відхилення потенціалу ЗВО. Кожен ЗВО має у номенклатурі комерційно успішні ОП_{код}^М, які дозволяють йому компенсувати втрати за іншими.

По-третє, оцінювання абсолютного і відносного прагматизму ЗВО у сегменті *М* довело, що кількість конкурентів або їх відсутність не визначає здатність закладів реалізувати освітній потенціал. Якщо найбільший ліцензований обсяг у галузі знань «Управління та адміністрування» (2324 особи), де представлені п'ять із шести ЗВО у сегменті, то на другому місці – галузь «Аграрні науки та продовольство» (570 осіб), де відсутня конкуренція. До того ж, середній рівень абсолютного прагматизму у цих галузях майже однаковий, відповідно $\bar{r}_{07}^M = 0,44$ і $\bar{r}_{20}^M = 0,37$ (Додаток Ж). Отже, затребуваність освітнього потенціалу ЗВО визначає не конкуренція, а поведінка споживачів, яка не завжди є прагматичною.

4.3. Аналіз результативності фінансового забезпечення сфери вищої освіти

В Україні залишається досить високий рівень державної турботи про ВО (п. 2.3). Проголошуючи високі цілі, вищі органи законодавчої та виконавчої влади змусили українське суспільство повірити у благопристойність своїх намірів. Однак протягом останніх років споживачі та постачальники ОП усе менше відчують державну фінансову підтримку. За цих обставин необхідно з'ясувати результативність роботи механізму, що забезпечує фінансову турботу держави про споживачів ОП і заклади вищої освіти.

Пам'ять старшого покоління українців зберегло той час, коли ВО була предметом гордості як окремої особи, так і країни у цілому. Сьогодні через доступність цей рівень професійних знань набув масовості. Дані табл. 4.9 переконують у збільшенні випадків, коли люди жертвують ВО заради гідної оплати праці. Водночас щорічно багато молодих людей віддають перевагу українським ЗВО, що підтверджують дані п. 4.2. У світових рейтингах Україна значно відстає від багатьох країн за якістю ВО. Але багато випускників українських ЗВО знаходять високооплачувану роботу в країнах з рівнями економіки і життя, гідними для наслідування. Бінарне ставлення до вітчизняної ВО як особи, так і зарубіжного бізнесу є результатом державної політики у СВО за

часи суверенної України. За цих обставин для визначення результату фінансової політики держави у СВО доречно залучити метод конгруентності, який дозволить визначити відповідність інтересів держфінансування інтересам споживачів і постачальників освітніх послуг.

Як наведено у п. 2.3, усі гілки державної влади опікувалися ВО. Насамперед це відбивалося на фінансуванні ВО. Якщо макроекономічні показники обумовлювали порівняно низький обсяг фінансування ВО, то державна політика – порівняно високі відносні значення фінансування (п. 3.3). Обмеженість ресурсів актуалізує питання результативності їх використання як складової державного прагматизму. Основу результативності у ОЕСР становить принцип «залежність обсягу витрат на ВО від чисельності студентів». Відхилення від принципу означає ірраціональність, тобто витрати не пов'язані з контингентом студентів. Із застосуванням запропонованого у п. 3.3 методу динаміку причин змін $T_{np}^{\bar{\delta}} \bar{S}_i^{студ\ кр}$ у країнах ОЕСД і в Україні подано у табл. 4.38 [315, с. 178, 179].

Як свідчать відомості табл. 4.38, із 35 країн ОЕСР інформацію за зазначеними показниками надали 29 країн. Значення $S_i^{кр}$ 2010 р., порівняно з 2008 р., збільшилися у 25 країнах, а значення $B_i^{\delta\ кр}$ збільшилися у 21 країні. Отже, витрати на ВО збільшувалися навіть у тих країнах, де чисельність студентів зменшувалася або залишалася незмінною. У 20 країнах одночасно збільшилися $S_i^{кр}$ і $B_i^{\delta\ кр}$, але при цьому у 14 країнах існувала третя причина змін відповідно до табл. 3.12 ($T_{np}^{\bar{\delta}} S_i^{кр} > T_{np}^{\bar{\delta}} B_i^{\delta\ кр}$), у п'яти країнах – десята причина ($T_{np}^{\bar{\delta}} S_i^{кр} < T_{np}^{\bar{\delta}} B_i^{\delta\ кр}$), в одній країні – тринадцята ($T_{np}^{\bar{\delta}} S_i^{кр} = T_{np}^{\bar{\delta}} B_i^{\delta\ кр}$). У трьох країнах одночасно зменшувалися $S_i^{кр}$ і $B_i^{\delta\ кр}$, зокрема у двох країнах була четверта причина змін ($T_{np}^{\bar{\delta}} S_i^{кр} < T_{np}^{\bar{\delta}} B_i^{\delta\ кр}$), а в одній – восьма ($T_{np}^{\bar{\delta}} S_i^{кр} > T_{np}^{\bar{\delta}} B_i^{\delta\ кр}$). Отже, за однакових векторів динаміки $S_i^{кр}$ і $B_i^{\delta\ кр}$ інтенсивність їх пертурбацій зумовлює різні напрями трансформацій значень $\bar{S}_i^{студ\ кр}$. Якщо у Японії, Кореї і Польщі за умов збільшення $S_i^{кр}$ і зменшення $B_i^{\delta\ кр}$ значення $\bar{S}_i^{студ\ кр}$ збільшилося, то в Україні воно навпаки зменшилося, що обумовлено інфляцією. Оскільки ситуація в Україні не відповідає жодній зі згаданих у табл. 3.12 причин, то у табл. 4.38. відображено знак питання «?». Загалом значення $\bar{S}_i^{студ\ кр}$ 2010 р., порівняно з 2008 р., збільшилися у 20 країнах, а зменшилися у семи.

Динаміка причин змін $T_{np}^{\delta} \bar{S}_i^{студ\ кр}$ у країнах ОЕСР і в Україні

Код країни (Alpha 2)	Вектори динаміки показників										Причина змін $T_{np}^{\delta} \bar{S}_i^{студ\ кр}$		
	$S_{2014}^{кр}, \$$ США	$T_{np}^{\delta} S_i^{кр}$			$T_{np}^{\delta} B_i^{оф\ кр}$			$T_{np}^{\delta} \bar{S}_i^{студ\ кр}$					
		2010	2011	2014	2010	2011	2014	2010	2011	2014	2010	2011	2014
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
AU	18 038	↑	↑	↑↑	↑↑	↑↑	↑	↓	↓	↑	10	10	3
AT	16 933												
BE	16 599	↑	↑	↑	↑↑	↑↑	↑↑	↓	↓	↓	10	10	10
CA ^{1,2}	21 326	↑↑	↓	↑	↑	→	↑↑	↑	↓	↓	3	7	10
CL ³	6 952	↑↑	↑↑	↑	↑	↑	↑↑	↑	↑	↓	3	3	10
CZ	10 521	↑	↑	↑	↑↑	↑	↓	↓	↑	↑	10	3	1
DK	16 568	↑↑	↑	↓	↑	↓	↑	↑	↑	↓	3	1	6
EE	12 375	↑↑	↑	↑	↑	→	↓	↑	↑	↑	3	2	1
FI	17 893	↑↑	↑↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↓	3	3	6
FR	16 422	↑↑	↑	↑	↑	↑	↑↑	↑	→	↓	3	13	10
DE	17 180	↑	↑	↑	↑	↑↑	↑↑	→	↓	↓	13	10	10
GR													
HU	8 688	↓	↑↑	↓↓	↓↓	↑	↓	↑	↑	↓	4	3	8
IS	11 435	↓	↓	↑↑	↑	↑	↑	↓	↓	↑	6	6	3
IE	14 131	↑	↓	↓		→	↑		↓	↓		7	6
IL	12 989	↑	↑↑	↑↑	↑↑	↑	↑	↓	↑	↑	10	3	3
IT	11 510	↓	↑	↓	↓↓	↓	↓↓	↑	↑	↑	4	1	4
JP ¹	18 022	↑	↑	↑	↓	→	↓	↑	↑	↑	1	2	1
KR	9 570	↑	↑↑	↑	↓	↑	→	↑	↑	↑	1	3	
LV	8 962	↓↓	↑	↑	↓	↓	↓	↓	↑	↑	8	1	1
LU ²	46 526												
MX	8 949	↑↑	↓	↑	↑	↑	↓↓	↑	↓	↓	3	6	4
NL	19 159	↑↑	↑↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	→	3	3	13
NZ	15 088												
NO ¹	20 962	↑↑	↓	↑↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	3	6	3
PL ¹	9 708	↑	↓↓	↓	↓	↓	↓↓	↑	↓	↑	1	8	4
PT ¹	11 813	↑↑	↓	↓↓	↑	↑	↓	↑	↓	↓	3	6	8
SK ²	11 290	↑	↑	↑	→	↓	↓	↑	↑	↑	2	1	1
SI	12 067	↑↑	↑	↓	↑	↓	↓	↑	↑	→	3	1	12
ES	12 489	↑↑	↓	↓	↑	↑	↑	↑	↓	↓	3	6	6
SE	24 072	↑↑	↑	↑	↑	↑↑	↓	↑	↓	↑	3	10	1
CH	27 831												
TR	8 927	↑↑	↑	↑↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	3	3	3
UA ¹	1495	↑	↑	↓	↓	↓	↓↓	↓	↑	↓	?	1	?
GB	24 542												
US ¹	29 328	↑	↑	↑	↑↑	↑	→	↓	→	↑	10	13	2

¹ Деякі рівні освіти входять до інших; ² Тільки державні заклади; ³ Рік звернення – 2015.

2011 р. 30 країн надали інформацію щодо значень показників. У 16 країнах того року збільшився $\check{S}_i^{студ\ кр}$, що на чотири менше, ніж 2010 р. Порівняно з минулим роком, 2011 р. також змінилася структура причин збільшення $\check{S}_i^{студ\ кр}$: у шести країнах – перша причина, у двох – друга, у восьми – третя. В Україні існувала перша причина, тобто збільшення витрат супроводжувалося зменшенням чисельності студентів. Кількість країн, у яких зменшився $\check{S}_i^{студ\ кр}$, досягла 12, що на п'ять більше, ніж 2010 р. Франція і США мали однакові темпи збільшення обох показників (причина 13). Сім країн 2010–2011 рр. мали однакову причину зміни $\check{S}_i^{студ\ кр}$.

2014 р. кількість країн, порівняно з 2010 р., не змінилась, як і тих, у яких збільшився $\check{S}_i^{студ\ кр}$. Але структура причин збільшення показника зазнала змін, наприклад, у п'яти країнах – третя причина, а у трьох – четверта. На одну зменшилася кількість країн, у яких зменшився $\check{S}_i^{студ\ кр}$, а структура причин теж зазнала змін. В Україні зменшення $\check{S}_i^{студ\ кр}$ сталося завдяки $T_{np}^{\delta} S_i^{кр} < T_{np}^{\delta} B_i^{\delta\phi\ кр}$, що не відповідає загальноприйнятій логіці. Якщо у Нідерландах 2014 р. незмінність $\check{S}_i^{студ\ кр}$, порівняно з 2010 р., була обумовлена однаковим збільшенням $S_i^{кр}$ і $B_i^{\delta\phi\ кр}$, то у Словенії, навпаки, однаковим зменшенням.

Подані у табл. 4.38 дані вказують на різючі відмінності у значеннях $S_{2014}^{кр}$. Показник відбиває рівень розвитку національної економіки з одного боку, і політику в галузі ВО з іншого. Не вдаючись до дрібниць, слід зауважити, що чисельність студентів в Україні набагато більша, ніж у багатьох названих країнах. Вочевидь значення S_{2014}^{UA} України в чотири рази менше, ніж значення S_{2014}^{CL} Чилі, яке було найменшим в ОСЕР. Так, Красільник О. зазначає найбільш значущу відмінність поточного стану системи освіти України – значно нижчі, ніж у розвинених країнах, абсолютні показники фінансування [299, с. 116]. Значення S_i^{UA} України констатує загальновідомі для професіоналів у СВО положення. Низька ціна українських $ОП_{код}^M$ робить їх привабливими для громадян країн третього світу. Проблема фінансування є найболючішою для ВО ще й тому, що держава, як і раніше, є одним із провідних джерел фінансування, що

підтверджується обсягом загального і спеціального фондів бюджету України. При цьому випускники вітчизняних ЗВО за деякими високотехнологічними спеціальностями затребувані на світовому ринку праці, що вказує на якість вітчизняної ВО.

Отже, по-перше, принцип результативності фінансування ВО існує у всіх країнах ОЕСР у всіх часових межах. В Україні 2010 і 2014 рр. цей принцип не дотримувався, що не може бути прояснено девальвацією гривні відносно долара США, оскільки одиниця вимірювання витрат не змінювалася. Отже, в Україні існує інша логіка фінансування ВО, або зовсім немає логіки. По-друге, величини $T_{np}^{\bar{b}} S_i^{kp}$ і $T_{np}^{\bar{b}} B_i^{\partial\phi kp}$ не здатні значно вплинути на величину $\tilde{S}_i^{stud kp}$. Це означає, що рівень $\tilde{S}_i^{stud kp}$ не залежить від значення змінних S_i^{kp} і $B_i^{\partial\phi kp}$.

За цих обставин привертає увагу результат використання коштів, виділених державою на ВО. Ахновська І. звертає увагу на низьку ефективність використання державних видатків на освіту [21, с. 38]. Мартинюк В. вказує на необхідність ефективного використання державних коштів чи модернізації формування обсягів держзамовлення на підготовку фахівців з ВО [364, с. 25]. Павлушенко Т. виявляє сутність використання фінансових ресурсів бюджетних ЗВО [365]. Олексин А. наголошує на ефективності фінансування ВО України [366]. Зазначені автори розглядають ефективність на макрорівні. Рибак М., навпаки, оцінює ефективність фінансового забезпечення ЗВО [367].

Як зазначено у п. 3.3, реальні обсяги держзамовлення мають агреговані значення у національному масштабі [330], що унеможливорює визначення на регіональному рівні міри реалізації держзамовлення із залученням $F_{код}^{op}$ і $\tilde{F}_{код}^{op}$. Водночас співвідношення $f_{код}^{op}$ і $q_{код}^{op}$, $\tilde{f}_{код}^{op}$ і $\tilde{q}_{код}^{op}$ дозволяє з'ясувати готовність ЗВО виконати держзамовлення. Встановлюючи обсяг $f_{код}^{op}$ держава розраховує, що певна кількість споживачів, які мають право на місця держбюджету, виберуть цю послугу. Перевищення $q_{код}^{op}$ над $f_{код}^{op}$ указує на наявність потреби у $ОП_{код}^{op}$, що є необхідною умовою для реалізації держзамовлення, а зворотне співвідношення – про відсутність такої. Отже, співвідношення $f_{код}^{op}$ і $q_{код}^{op}$ демонструє результативність державних сподівань щодо задоволення потреби у фахівцях з певними професійно-

кваліфікаційними характеристиками. Оскільки $f_{код}^{op}$ встановлюється тільки для державних ЗВО, то його слід сприймати як державну програму задоволення попиту суспільства у фахівцях. Якщо $q_{код}^{op}$ перевищує $f_{код}^{op}$, то ЗВО виконало програму, але при цьому держава заощадила кошти, що доводить результативність державного регулювання СВО. У табл. 4.39 подано параметри ЗВО (І–ІІ РА) щодо зіставлення $f_{ЗВО}^{mc}$ і $q_{ЗВО}^{mc}$, $\tilde{f}_{ЗВО}^{mc}$ і $\tilde{q}_{ЗВО}^{mc}$.

Таблиця 4.39

Параметри ЗВО Полтавщини (І–ІІ РА) щодо зіставлення

$$f_{ЗВО}^{mc} \text{ і } q_{ЗВО}^{mc}, \tilde{f}_{ЗВО}^{mc} \text{ і } \tilde{q}_{ЗВО}^{mc}$$

ЗВО	Показники											
	$N_{ЗВО}^{mnp}$	Співвідношення $f_{ЗВО}^{mc}$ і $q_{ЗВО}^{mc}$					$\tilde{N}_{ЗВО}^{mc}$	Співвідношення $\tilde{f}_{ЗВО}^{mc}$ і $\tilde{q}_{ЗВО}^{mc}$				
		Значення $f_{ЗВО}^{mc}/q_{ЗВО}^{mc}$	Варіант зіставлення $f_{код}^{mc}$ і $q_{код}^{mc}$ у ЗВО			Міст/осіб		Значення $\tilde{f}_{ЗВО}^{mc}/\tilde{q}_{ЗВО}^{mc}$	Варіант зіставлення $\tilde{f}_{код}^{mc}$ і $\tilde{q}_{код}^{mc}$ у ЗВО			
			2	1	3				2	1	3	
		Кількість ОП ^{mc} _{код}				Кількість ОП ^{mc} _{код}						
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
КПК	6	101/101		5		4	14/14		1			
ККрНУ	7	127/163	5	1		8	105/183	4		1		
ПКНГ	3	155/204	3			3	45/54	2				
МХПК	8	100/104	3	5		8	0/6					
ХомВТК	2	45/48	2			2	47/37			2		
БерТ	3	103/106	2	1		3	40/22	2				
ЛохТТ	2	73/72		1	1	2	14/15	1	1			
КЛК	4	124/132	3		1	4	13/14			1		
ПКХТ	5	110/117	2	1	2	5	0/8					
ПолтПК	4	140/208	4			6	2/20	1				
ПолтКТ	6	0/128				6	46/125		1			
КрКТІ	1	81/85	1			4	0/25					
ГККМ	4	52/51		2	1	4	32/44	3	1			
ПолтМУ	2	68/68		2		1	5/5		1			
КрМК	1	78/120	1			2	107/102			1		
ПБМК	1	60/90	1			1	70/66			1		
ЛохМУ	1	42/42		1		1	26/10			1		
ЛубМУ	1	100/133	1			1	30/28			1		
КрПК	3	150/134	1	2		3	100/129	2		1		
ЛЛТК	2	61/74	2			2	25/33	2				
ПБТТЬ	3	60/63	1		2	2	30/15			2		
ПКЖТ	2	80/80		2		3	81/77		1	2		
Усього	92	2404/2823	41	29	14	97	937/1158	19	12	18		

Щодо вторинного попиту, то 23 ЗВО у сегменті *мс* отримали бюджетні місця. Кількість бюджетних місць щодо вторинного попиту у сегменті *мс* ($\tilde{F}^{op}$) на 59,35 % перевищувала F^{op} , що підтверджує державну турботу про цей сегмент ринку освітніх послуг Полтавщини.

За наявності чималої кількості бюджетних місць щодо первинного попиту МХПК, ПКХТ і КрКТІ не отримали держзамовлення щодо вторинного попиту. Десять ЗВО були не спроможні виконати державне замовлення за всім спектром номенклатури послуг ($f_{ЗВО}^{mc} > q_{ЗВО}^{mc}$). При цьому окремі заклади, не впоравшись з держзамовленням, здійснили прийом студентів на спеціальності, на які не було виділено бюджетних місць. Тому подана у табл. 4.39 величина $q_{ЗВО}^{mc}$ в пропорції $f_{ЗВО}^{mc} / q_{ЗВО}^{mc}$ завищена на обсяг набору студентів на вищезазначені спеціальності. Подібно до первинного попиту, $\tilde{F}^{op}$ є номінальною величиною, а реально 2016 р. заклади опанували менш ніж 854 місць, оскільки на окремі спеціальності з незаповненням бюджетних місць був здійснений набір студентів за контрактом. Кількість $ОП_{код}^{mc}$, віднесених до варіанта 3 зіставлення (18), майже тотожна кількості варіанта 2 (19), тобто невиконання держзамовлення відносно вторинного попиту було масовим явищем у сегменті.

Отже, держава доклала чимало зусиль, щоб викликати попит у сегменті *мс*, проте споживчі переваги не завжди збігалися з державним фінансуванням окремих спеціальностей. Невиконання держзамовлення викликає сумнів не стільки щодо політики державного фінансування сегменту *мс*, скільки щодо механізму розподілу коштів. Подвійна адресність держзамовлення щодо споживача, з одного боку, і закладу освіти, з іншого, передбачає наявність ризиків, пов'язаних з остаточним вибором споживачем як ЗВО, так і спеціальності.

У табл. 4.40 подано значення $f_{код}^{mc} / q_{код}^{mc}$ у ЗВО за $ГЗ_{шифр}^{mc}$ і $ОП_{код}^{mc}$.

У табл. 4.40 подано 27 випадків, коли $f_{код}^{mc} = q_{код}^{mc}$, тобто особи погодилися на державні інвестиції у власну професійну освіту. Слід привернути увагу до діапазону обсягу держзамовлення у ЗВО. Найменший обсяг – п'ять місць – опанував МХПК за $ОП_{241}^{mc}$. Шість місць держзамовлення за $ОП_{023}^{mc}$ опанував ГККМ, а за $ОП_{026}^{mc}$ – ПолтМУ. КПК за $ОП_{113}^{mc}$ опанував дев'ять місць держзамовлення.

Таблиця 4.40

Зіставлення $f_{код}^{MC}$ і $q_{код}^{MC}$ у ЗВО за $GZ_{шифр}^{MC}$ і $OP_{код}^{MC}$

$GZ_{шифр}^{MC}$	$OP_{код}^{MC}$	ЗВО ($f_{код}^{MC} / q_{код}^{MC}$)	$GZ_{шифр}^{MC}$	$OP_{код}^{MC}$	ЗВО ($f_{код}^{MC} / q_{код}^{MC}$)	
1	2	3	1	2	3	
GZ_{01}^{MC}	OP_{12}^{MC}	КрПК (50/43)	GZ_{14}^{MC}	OP_{141}^{MC}	КПК (38/38), ККрНУ (20/22), ХорАПК (45/26), ПолтПК (80/86)	
	OP_{13}^{MC}	КрПК (75/91)		OP_{142}^{MC}	ПКХТ (15/17)	
	OP_{14}^{MC}	КрПК (25/0)		OP_{144}^{MC}	МХПК (15/15)	
GZ_{02}^{MC}	OP_{023}^{MC}	МХПК (15/17), ГККМ (6/6)	GZ_{15}^{MC}	OP_{151}^{MC}	ПКХТ (15/15)	
	OP_{024}^{MC}	ГККМ (17/17)		GZ_{16}^{MC}	OP_{161}^{MC}	МХПК (15/15)
	OP_{025}^{MC}	ПолтМУ (62/62)	GZ_{17}^{MC}	OP_{173}^{MC}	КЛК (30/32)	
	OP_{026}^{MC}	ПолтМУ (6/6)		GZ_{18}^{MC}	OP_{181}^{MC}	ПКЖТ (40/40), ПолтКТ (0/0), ЛохТТ (52/51), ПКХТ (50/60)
	OP_{028}^{MC}	ГККМ (29/28)			OP_{184}^{MC}	КПК (19/19), ПКНГ (60/84)
	OP_{029}^{MC}	ПКНГ(20/25), МХПК (15/16), ГККМ (0/0), ПирФСУ (0/1)				
GZ_{05}^{MC}	OP_{51}^{MC}	КПК (0/0), МХПК (10/10), ЛубФЕК (17/18)	GZ_{19}^{MC}	OP_{185}^{MC}	ПКНГ (75/95)	
GZ_{07}^{MC}	OP_{071}^{MC}	ЛубФЕК (28/28), ПолтКТ (0/7), АКУП (15/16), АЕК (15/14), КЛК (10/14), ЛЛТК (5/6), ПирФСУ (0/2)		OP_{192}^{MC}	КПК (10/10), ПБТТЬ (20/14), ХорАПК (25/25)	
	OP_{073}^{MC}	АКУП (25/30), АЕК (10/10), ХорАПК (15/13), КЛК (10/17)	OP_{193}^{MC}	АЕК (40/21)		
	OP_{072}^{MC}	ККрНУ (7/14), МХПК (10/11), ПолтКТ (0/27), АКУП (25/35), АЕК (10/10), ЛубФЕК (10/11)	GZ_{20}^{MC}	OP_{201}^{MC}	АКУП (15/15), АЕК (40/44), ХорАПК (25/20), БерТ (40/42)	
	OP_{076}^{MC}	ККрНУ (0/0), ПКЖТ (40/40), ПолтКТ (0/49), АКУП (8/13), ХорАПК (10/10), ЛубФЕК (16/17)		OP_{204}^{MC}	ХомВТК (15/16), БерТ (35/35)	
GZ_{08}^{MC}	OP_{81}^{MC}	ККрНУ (0/18), ПолтКТ (0/31), АКУП (15/47), ПирФСУ (0/1), ПолтКВМУ (0/7)		OP_{205}^{MC}	ЛЛТК (56/58)	
				OP_{206}^{MC}	АЕК (30/14), ЛЛТК (0/0)	
				OP_{208}^{MC}	ХорАПК (55/63), БерТ (28/29)	
GZ_{10}^{MC}	OP_{101}^{MC}	МХПК (15/15), ПирФСУ (0/0)	GZ_{21}^{MC}	OP_{211}^{MC}	ХомВТК (30/32)	
	15/15	OP_{103}^{MC}	GZ_{22}^{MC}	OP_{221}^{MC}	КрМК (0/0)	
GZ_{11}^{MC}	OP_{113}^{MC}	КПК (9/9)	GZ_{24}^{MC}	OP_{223}^{MC}	КрМК (78/120), ПБМК (60/90), ЛохМУ (42/42), ЛубМУ (100/133)	
GZ_{12}^{MC}	OP_{121}^{MC}	ПолтПК (20/50)		OP_{241}^{MC}	МХПК (5/5), ПКЖТ (0/0), ПолтКТ (0/14)	
	OP_{123}^{MC}	ККрНУ (20/30), ПКХТ (15/18), ПолтПК (20/49), ПирФСУ (0/1)	GZ_{27}^{MC}	OP_{272}^{MC}	КЛК (74/69)	
GZ_{13}^{MC}	OP_{131}^{MC}	ККрНУ (20/20)		OP_{273}^{MC}	КрКТИ (81/85)	
	OP_{133}^{MC}	ККрНУ (40/38), ПБТТЬ (20/32), ЛохТТ (21/21), ПКХТ (15/7), ПолтПК (20/23)		OP_{274}^{MC}	КПК (25/25), ККрНУ (20/21)	
			OP_{275}^{MC}	ПБТТЬ (20/17)		

Співвідношення $f_{код}^{мс} = q_{код}^{мс}$ не передбачає інших державних джерел фінансування за спеціальністю. Витрати ЗВО на навчання п'ятьох, шістьох, дев'ятьох і навіть десятих студентів (п'ять епізодів) за спеціальністю економічно не виправдані. Безсумнівне існування межі рентабельності для кожної освітньої послуги у кожному закладі освіти. Наявність малочисельних груп є підставою вважати, що, за умови $f_{код}^{мс} = q_{код}^{мс}$, державну політику реалізовано чисельно формально.

У 34 випадках існувало зіставлення $f_{код}^{мс} < q_{код}^{мс}$, тобто, окрім студентів, яким пощастило навчатися за державні кошти, були студенти, які знайшли інші джерела фінансування. Зіставлення демонстрували чималий інтервал різниць між $f_{код}^{мс}$ і $q_{код}^{мс}$. Так, різниця за $ОП_{029}^{мс}$ у МХПК складала одну особу.

Аналогічною була різниця у ЛубФЕК за $ОП_{51}^{мс}$, у АКУП і ЛЛТК за $ОП_{071}^{мс}$ та у шести ЗВО за шістьма послугами. Різниця дві особи теж була непоодиноким випадком, наприклад, у МХПК – за $ОП_{023}^{мс}$, у ПКХТ – за $ОП_{142}^{мс}$, у КЛК – за $ОП_{173}^{мс}$, у БерТ – за $ОП_{201}^{мс}$, у ЛЛТК – за $ОП_{205}^{мс}$, у ХомВТК – за $ОП_{211}^{мс}$. Поширеність випадків наявності незначної різниці між $f_{код}^{мс}$ і $q_{код}^{мс}$ на користь $q_{код}^{мс}$ дозволяє припустити, що ця обставина характеризує зіставлення $f_{код}^{мс} = q_{код}^{мс}$ як явище у сегменті *мс*, а наявність різниці – як його прояв.

Малочисельний прийом до ЗВО, як у випадку ЛЛТК за $ОП_{071}^{мс}$, теж є ознакою сучасної фінансової політики держави у СВО. Але, поряд із цим явищем, існують непоодинокі випадки, коли $q_{код}^{мс}$ набагато перевищує $f_{код}^{мс}$, наприклад, у АКУП $f_{81}^{мс} < q_{81}^{мс}$ більш ніж у три рази, а у ПолтПК $f_{121}^{мс} < q_{121}^{мс}$ і $f_{123}^{мс} < q_{123}^{мс}$ більш ніж у два рази. У $ГЗ_{12}^{мс}$ і $ГЗ_{22}^{мс}$ обсяги держзамовлення у всіх ЗВО були значними, але не покривали попит на послуги. Отже, держзамовлення у сегменті *мс* стимулювало попит на окремі спеціальності.

У 12 випадках за відсутності держзамовлення ($f_{код}^{мс} = 0$) існував попит на $ОП_{код}^{мс}$. У половині епізодів попит був незначний, наприклад у ПирФЄУ за $ОП_{029}^{мс}$, $ОП_{81}^{мс}$ і $ОП_{123}^{мс}$ попит складав одну особу, а за $ОП_{071}^{мс}$ – дві особи. За $ОП_{81}^{мс}$ відсутність держзамовлення не завадила ККрНУ і ПолтКТ здійснити набір студентів як і ПолтКТ за $ОП_{072}^{мс}$. Поряд із цим у дев'яти випадках відсутність держзамовлення цілком могла

спровокувати відсутність попиту. Наприклад, за $ОП_{181}^{MC}$ усі ЗВО, окрім ПолтКТ, мали держзамовлення та здійснили набір студентів.

У 15 випадках $f_{код}^{MC} > q_{код}^{MC}$, тобто держзамовленню не вдалося повною мірою заохотити потенційних споживачів $ОП_{код}^{MC}$. Примітно, що за $ОП_{028}^{MC}$ у ГККМ, $ОП_{071}^{MC}$ у АЕК і $ОП_{181}^{MC}$ у ЛохТТ різниця на користь $f_{код}^{MC}$ складала одну особу. Більше на одну особу складала різниця у ХорАПК за $ОП_{073}^{MC}$ і у ККрНУ за $ОП_{133}^{MC}$. Вищезазначені випадки підтверджують, що відхилення від $f_{код}^{MC} = q_{код}^{MC}$ у будь-який бік на одну-дві особи слід сприймати як явище, суть якого полягає у прагненні споживачів отримати ВО за державні кошти. Деякі ЗВО не опанували держзамовлення за кількома $ОП_{код}^{MC}$: ХорАПК – за $ОП_{073}^{MC}$, $ОП_{141}^{MC}$ і $ОП_{201}^{MC}$; АЕК – за $ОП_{071}^{MC}$, $ОП_{193}^{MC}$ і $ОП_{206}^{MC}$; ПБТТБ – за $ОП_{192}^{MC}$ і $ОП_{275}^{MC}$; КрПК – за $ОП_{12}^{MC}$ і $ОП_{14}^{MC}$.

Отже, серед 20 послуг, які надає один ЗВО, у шести $ОП_{код}^{MC}$ – перший варіант $f_{код}^{MC} / q_{код}^{MC}$, у шести $ОП_{код}^{MC}$ – другий і третій варіанти, а у двох $ОП_{код}^{MC}$ немає держзамовлення і прийому студентів. Тобто виконання держзамовлення не залежить від ступеня конкуренції. Серед послуг, які надають кілька закладів, є такі, у яких домінує один варіант $f_{код}^{MC} / q_{код}^{MC}$. Наприклад, за $ОП_{208}^{MC}$ обидва заклади мали другий варіант $f_{код}^{MC} / q_{код}^{MC}$, за $ОП_{123}^{MC}$ і $ОП_{223}^{MC}$, із чотирьох у трьох ЗВО – другий варіант $f_{код}^{MC} / q_{код}^{MC}$, за $ОП_{81}^{MC}$, з п'яти ЗВО чотири не мали держзамовлення, але здійснили набір студентів, за $ОП_{072}^{MC}$, із шести ЗВО четверо мали другий варіант $f_{код}^{MC} / q_{код}^{MC}$. У більшості $ОП_{код}^{MC}$, які надають кілька закладів, відсутній домінуючий варіант $f_{код}^{MC} / q_{код}^{MC}$. Умовно рівномірний розподіл варіантів $f_{код}^{MC} / q_{код}^{MC}$ за $ОП_{код}^{MC}$ і $\Gamma_{шифр}^{MC}$ переконує у помірному впливі державної політики на всіх постачальників і споживачів освітніх послуг.

Наявність первинного і вторинного попиту в сегменті δ передбачає наявність відповідних видів держзамовлення. Шість з десяти ЗВО у сегменті отримали держзамовлення, первинний обсяг якого складав 1450 місць, а вторинний – 588 місць. У табл. 4.41 подано параметри ЗВО щодо зіставлення $f_{ЗВО}^{\delta}$ і $q_{ЗВО}^{\delta}$, $\tilde{f}_{ЗВО}^{\delta}$ і $\tilde{q}_{ЗВО}^{\delta}$ у ЗВО.

Таблиця 4.41

Параметри ЗВО щодо зіставлення $q_{ЗВО}^{\bar{b}}$ і $f_{ЗВО}^{\bar{b}}$, $\tilde{f}_{ЗВО}^{\bar{b}}$ і $\tilde{q}_{ЗВО}^{\bar{b}}$

Показник	Одиниця вимірювання	ЗВО						Усього
		КрНУ	ПолтНТУ	ПНПУ	ПДАА	ПЮІ	КЛК	
$f_{ЗВО}^{\bar{b}}$	Місць	378	282	455	279	46	10	1450
$q_{ЗВО}^{\bar{b}}$	Осіб	476	624	731	446	126	4	2407
$f_{ЗВО}^{\bar{b}} < q_{ЗВО}^{\bar{b}}$	Кількість ОП _{код} ^{$\bar{b}$}	17	19	9	11	1		57
$f_{ЗВО}^{\bar{b}} = q_{ЗВО}^{\bar{b}}$		1		1				2
$f_{ЗВО}^{\bar{b}} > q_{ЗВО}^{\bar{b}}$		15	6	2			1	24
$\tilde{f}_{ЗВО}^{\bar{b}}$	Місць	219	125	30	214			588
$\tilde{q}_{ЗВО}^{\bar{b}}$	Осіб	538	317	225	738	12	13	1843
$\tilde{f}_{ЗВО}^{\bar{b}} < \tilde{q}_{ЗВО}^{\bar{b}}$	Кількість ОП _{код} ^{$\bar{b}$}	14	13	3	6			36
$\tilde{f}_{ЗВО}^{\bar{b}} = \tilde{q}_{ЗВО}^{\bar{b}}$		2			1			3

За даними табл. 4.41, у сегменті $\bar{b}$ шість ЗВО мали місця первинного держзамовлення і чотири – вторинного, тобто ПЮІ і КЛК мали вторинний попит на ОП_{код} ^{$\bar{b}$} , але не мали місць держзамовлення. Окрім КЛК, у всіх ЗВО існувало $f_{ЗВО}^{\bar{b}} < q_{ЗВО}^{\bar{b}}$ відносно як первинного, так і вторинного попиту. Зіставлення обсягів $f_{ЗВО}^{\bar{b}}$ і $q_{ЗВО}^{\bar{b}}$ закладів доводить відсутність прямої залежності між ними. Наприклад, ПНПУ мав найбільший у сегменті обсяг держзамовлення, який на 20,37 % перевищував обсяг держзамовлення КрНУ. Водночас $q_{ПНПУ}^{\bar{b}} > q_{КрНУ}^{\bar{b}}$ на 53,57 %, тобто немає пропорції між $f_{ЗВО}^{\bar{b}}$ і $q_{ЗВО}^{\bar{b}}$ у різних ЗВО. Якщо $f_{КрНУ}^{\bar{b}} > f_{ПолтНТУ}^{\bar{b}}$ на 34,04 %, то $q_{КрНУ}^{\bar{b}} < q_{ПолтНТУ}^{\bar{b}}$ на 31,09 %. ПолтНТУ був набагато комерційно успішніший за КрНУ, оскільки, якщо $q_{КрНУ}^{\bar{b}} > f_{КрНУ}^{\bar{b}}$ на 25,92 %, то $q_{ПолтНТУ}^{\bar{b}} > f_{ПолтНТУ}^{\bar{b}}$ на 121,27 %. Зіставлення $f_{ПЮІ}^{\bar{b}}$ і $q_{ПЮІ}^{\bar{b}}$ є яскравим прикладом посилення комерційної складової первинного попиту завдяки держзамовленню. Водночас наявність держзамовлення не передбачає, а сприяє збільшенню попиту на освітні послуги ЗВО.

Кожен із шести ЗВО має оригінальну структуру зіставлення $f_{ЗВО}^{\bar{b}}$ і $q_{ЗВО}^{\bar{b}}$. КрНУ за 15 ОП_{код} ^{$\bar{b}$} не був здатен реалізувати держзамовлення. Споживачі, які мали змогу отримати ВО за державні кошти, не вибрали університет для реалізації наданих державою можливостей. За однією ОП_{код} ^{$\bar{b}$} КрНУ мав паритет $f_{КрНУ}^{\bar{b}}$ і $q_{КрНУ}^{\bar{b}}$, а за

17 $OP_{код}^{\circ}$ зарахував студентів більше, ніж було місць держзамовлення. Згідно з умовами прийому 2016 р., величина $f_{ЗВО}^{\circ}$ є граничною для осіб, які мали можливість зайняти місця держзамовлення [234]. Інакше кажучи, $f_{ЗВО}^{\circ}$ є готовністю держави профінансувати освіту за $OP_{код}^{\circ}$ визначеної чисельності осіб у певному ЗВО. Інформаційна система «Конкурс» 2016 р. містила граничні обсяги держзамовлення [257], тобто підґрунтям наступного дослідження є наміри держави фінансувати ЗВО, а не реальна чисельність осіб, зарахованих на місця державного бюджету. Саме цим частково пояснюється чисельність $OP_{код}^{\circ}$, за якими КрНУ мав зіставлення $f_{КрНУ}^{\circ} > q_{КрНУ}^{\circ}$. Якщо ПолтНТУ і ПНПУ за деякими $OP_{код}^{\circ}$ не виправдали довіри держави на отримання держзамовлення, то ПДАА і ПЮІ повною мірою реалізували наміри держави. Отже, не всі ЗВО Полтавщини у сегменті β ринку ОП оволоділи вмінням отримати місця держзамовлення у межах первинного попиту.

Частка F° у Q° складала 60,24 %, а $\tilde{F}^{\circ}$ у $\tilde{Q}^{\circ}$ – 31,90 %, тобто була майже вдвічі меншою. Водночас величина $\tilde{F}^{\circ}$ складала 76,57 % від F° , що вказує на комерційну привабливість вторинного попиту, порівняно з первинним. Привертає увагу відсутність $\tilde{f}_{ЗВО}^{\circ} > \tilde{q}_{ЗВО}^{\circ}$. Із чотирьох ЗВО, які отримали місця держзамовлення у межах вторинного попиту, найбільший $\tilde{f}_{ЗВО}^{\circ}$ отримав КрНУ, що було однією з передумов перевищення $\tilde{q}_{КрНУ}^{\circ}$ над $q_{КрНУ}^{\circ}$. У задоволенні вторинного попиту КрНУ повністю реалізував держзамовлення. ПолтНТУ за 13 $OP_{код}^{\circ}$ бездоганно реалізував держзамовлення. ПНПУ продемонстрував неабияку комерційну кмітливість, довівши різницю між $\tilde{f}_{ПНПУ}^{\circ}$ і $\tilde{q}_{ПНПУ}^{\circ}$ на користь $\tilde{q}_{ПНПУ}^{\circ}$ за трьома $OP_{код}^{\circ}$ до більш ніж семи разів. ПДАА щонайліпше змогла використати держзамовлення як інструмент, який посилює вторинний попит. Доказом цього є зменшення $\tilde{f}_{ПДАА}^{\circ}$, порівняно з $f_{ПДАА}^{\circ}$, на 30,37 % і підвищення $\tilde{q}_{ПДАА}^{\circ}$, порівняно з $q_{ПДАА}^{\circ}$, на 65,47 %. Вторинний обсяг держзамовлення у всіх ЗВО за абсолютною більшістю спеціальностей не мав вирішального значення для прийому студентів, але це було доказом визнання державою важливості тієї чи іншої послуги. Отже, цей вид держзамовлення слід сприймати більше як морально-психологічну, ніж як економічну підтримку тих, які бажали продовжити навчання у бакалавраті.

Невиконання окремими ЗВО держзамовлення у межах первинного попиту за окремими спеціальностями є ненавмисною акцією, яка серед іншого пояснюється, з одного боку, невмінням закладів реагувати на зміну правил прийому (умов продажу послуг), а, з іншого, інерцією поведінки споживачів, які не розуміють і не вміють отримувати вигоду від держзамовлення. Принципово інша ситуація існує у межах вторинного попиту, де умови продажу $ОП_{код}^{\bar{o}}$ залишаються незмінними, а потенційний споживач досвідчений, оскільки отримав диплом молодшого спеціаліста. Виконання держзамовлення за одними спеціальностями і невиконання за іншими потребує з'ясування причин, оскільки одні ЗВО в умовах конкуренції реалізували держзамовлення, а інші, за її відсутності, не впоралися з ним. У табл. 4.42 подано зіставлення $f_{код}^{\bar{o}}$ і $q_{код}^{\bar{o}}$ у ЗВО за $ГЗ_{шифр}^{\bar{o}}$ і $ОП_{код}^{\bar{o}}$.

Згідно із зіставленнями у табл. 4.42, $ОП_{код}^{\bar{o}}$ поділено на групи, залежно від впливу держзамовлення на обсяг первинного попиту ЗВО. До першої групи належать послуги, за якими обсяг держзамовлення сприяв реалізації освітнього потенціалу ЗВО ($f_{код}^{\bar{o}} = l_{код}^{\bar{o}}$) або наближав до реалізації. Першу групу у КрНУ складали послуги, за якими потенціал було реалізовано повністю ($ОП_{014}^{\bar{o}}$, за якою $l_{014}^{\bar{o}} = q_{014}^{\bar{o}} = 10$, а $f_{014}^{\bar{o}} = 5$; $ОП_{035}^{\bar{o}}$, за якою $l_{035}^{\bar{o}} = q_{035}^{\bar{o}} = 30$, а $f_{035}^{\bar{o}} = 13$), і послуги, за якими обсяг попиту максимально наближений до ліцензійного попиту ($ОП_{022}^{\bar{o}}$, за якою $l_{022}^{\bar{o}} = 30$, $q_{022}^{\bar{o}} = 29$, а $f_{022}^{\bar{o}} = 5$; $ОП_{242}^{\bar{o}}$, за якою $l_{242}^{\bar{o}} = 25$, $l_{242}^{\bar{o}} = 24$, а $f_{242}^{\bar{o}} = 5$). Обсяг держзамовлення за всіма названими послугами був значним, щоб сприяти реалізації потенціалу ЗВО. ПолтНТУ за жодною послугою, за наявності держзамовлення, не наблизився до реалізації потенціалу. За $ОП_{035}^{\bar{o}}$ ПолтНТУ реалізував потенціал, але не мав держзамовлення. Цей факт переконує у тому, що держзамовлення не визначає, а сприяє попиту на освітні послуги. Відсутність у ПНПУ, ПУЕТ і ПДАА послуг, за якими $f_{код}^{\bar{o}} = l_{код}^{\bar{o}}$, доводить справедливість цього твердження.

Другу групу складають $ОП_{код}^{\bar{o}}$, за якими величина $f_{код}^{\bar{o}}$ детермінувала $q_{код}^{\bar{o}}$. Так, у КрНУ за $ОП_{072}^{\bar{o}}$ обсяг держзамовлення (10 місць) майже дорівнював первинному попиту (11 осіб), а за $ОП_{141}^{\bar{o}}$ різниця між $f_{141}^{\bar{o}}$ (25) і $q_{141}^{\bar{o}}$ (28) незначна.

Таблиця 4.42

Зіставлення $f_{код}^{\sigma}$ і $q_{код}^{\sigma}$ у ЗВО за $\Gamma Z_{шифр}^{\sigma}$ і $OP_{код}^{\sigma}$

$\Gamma Z_{шифр}^{\sigma}$	$OP_{код}^{\sigma}$	ЗВО ($f_{код}^{\sigma}/q_{код}^{\sigma}$)	$\Gamma Z_{шифр}^{\sigma}$	$OP_{код}^{\sigma}$	ЗВО ($f_{код}^{\sigma}/q_{код}^{\sigma}$)		
1	2	3	1	2	3		
ΓZ_{01}^{σ}	OP_{012}^{σ}	ПНПУ (25/49)	ΓZ_{13}^{σ}	OP_{131}^{σ}	КрНУ (10/4), ККрНУ (0/30), ПолтНТУ (10/8)		
	OP_{013}^{σ}	ПНПУ (35/49)		OP_{132}^{σ}	КрНУ (10/0)		
	OP_{014}^{σ}	КрНУ (5/10), ПНПУ (313/386)		OP_{133}^{σ}	КрНУ (10/10), ПолтНТУ (0/3), ПФНУХТ		
	OP_{015}^{σ}	ПНПУ (10/18)		ΓZ_{14}^{σ}	OP_{141}^{σ}	КрНУ (25/28), ПолтНТУ (10/23)	
	OP_{016}^{σ}	ПНПУ (10/34)			OP_{144}^{σ}	ПолтНТУ (10/7)	
	OP_{017}^{σ}	ПНПУ (5/33)			ΓZ_{15}^{σ}	OP_{151}^{σ}	КрНУ (30/25), ПФНУХТ (0/17)
ΓZ_{02}^{σ}	OP_{022}^{σ}	КрНУ (5/29)	ΓZ_{16}^{σ}	OP_{162}^{σ}		КрНУ (10/11), ПУЕТ (0/12)	
	OP_{023}^{σ}	ПолтНТУ (0/2)		OP_{163}^{σ}			
	OP_{024}^{σ}	ПНПУ (3/3)	ΓZ_{17}^{σ}	OP_{172}^{σ}		КрНУ (10/1) КрНУ (15/13), ПолтНТУ (15/22)	
	OP_{029}^{σ}	КрНУ (5/16), ПолтНТУ (10/8), ПУЕТ (0/1)			OP_{181}^{σ}		ПУЕТ (0/14), ПФНУХТ
OP_{032}^{σ}		ПНПУ (0/11)					
ΓZ_{03}^{σ}	OP_{034}^{σ}	ПНПУ (0/0)	ΓZ_{18}^{σ}	OP_{183}^{σ}	КрНУ (10/3), ПолтНТУ (5/3)		
	OP_{035}^{σ}	КрНУ (13/30), ПолтНТУ (0/30), ПНПУ (18/37), ПУЕТ (0/60), КІДУ (0/4)				OP_{184}^{σ}	ПолтНТУ (10/9)
		OP_{051}^{σ}					
ΓZ_{05}^{σ}	OP_{053}^{σ}	КрНУ (5/12), ПНПУ (9/89)	OP_{185}^{σ}	ПолтНТУ (25/56)			
	OP_{056}^{σ}	ПолтНТУ (10/30), ПУЕТ (0/6), КІДУ (0/4)	ΓZ_{19}^{σ}	OP_{191}^{σ}	ПолтНТУ (10/33)		
	ΓZ_{06}^{σ}	OP_{061}^{σ}				КрНУ (3/22), ПНПУ (3/14)	
ΓZ_{07}^{σ}	OP_{071}^{σ}	КрНУ (10/7), ПолтНТУ (10/24), ПУЕТ (0/3), ПДАА (11/36), КЛК (0/0), КІДУ (0/0)				OP_{192}^{σ}	КрНУ (10/7), ПолтНТУ (25/41)
	OP_{072}^{σ}	КрНУ (10/11), ПолтНТУ (10/34), ПУЕТ (0/5), ПДАА (11/34), КІДУ (0/3)					
	OP_{073}^{σ}	КрНУ (15/24), ПолтНТУ (12/50), ПУЕТ (0/22), ПДАА (12/38), КІДУ (0/0)	ΓZ_{20}^{σ}	OP_{201}^{σ}	ПДАА (67/81)		
	OP_{074}^{σ}	КрНУ (10/15), ПДАА (10/25)				OP_{204}^{σ}	ПДАА (63/64)
			OP_{208}^{σ}	ПДАА (64/80)			

Закінчення таблиці 4.42

1	2	3	1	2	3	
$\Gamma Z_{07}^{\bar{0}}$	$OP_{075}^{\bar{0}}$	КрНУ (10/6), ПолтНТУ (10/18), ПУЕТ (0/10), ПДАА (10/35), КІДУ (0/5)	$\Gamma Z_{21}^{\bar{0}}$	$OP_{211}^{\bar{0}}$	ПДАА ()	
	$OP_{076}^{\bar{0}}$	КрНУ (0/0), ПолтНТУ (10/29), ПУЕТ (0/33), ПДАА ()	$\Gamma Z_{22}^{\bar{0}}$	$OP_{227}^{\bar{0}}$	КрНУ (5/13), ПолтНТУ (5/29)	
$\Gamma Z_{08}^{\bar{0}}$	$OP_{081}^{\bar{0}}$	КрНУ (12/37), ПУЕТ (0/33), ПЮІ (46/122)	$\Gamma Z_{23}^{\bar{0}}$	$OP_{231}^{\bar{0}}$	ПНПУ (12/11), КІДУ (0/1)	
$\Gamma Z_{09}^{\bar{0}}$	$OP_{091}^{\bar{0}}$	ПНПУ (0/0)	$\Gamma Z_{24}^{\bar{0}}$	$OP_{241}^{\bar{0}}$	ПУЕТ (0/103)	
$\Gamma Z_{10}^{\bar{0}}$	$OP_{101}^{\bar{0}}$	КрНУ (10/12), ПолтНТУ (10/7), ПНПУ (11/6), ПДАА (10/20)		$OP_{242}^{\bar{0}}$	КрНУ (5/24), ПолтНТУ (5/25), ПНПУ (0/0), ПУЕТ (0/45)	
	$OP_{102}^{\bar{0}}$	ПНПУ (0/0)		$\Gamma Z_{26}^{\bar{0}}$	$OP_{263}^{\bar{0}}$	КрНУ (10/22)
	$OP_{103}^{\bar{0}}$	ПолтНТУ (0/0), ПНПУ(0/0)		$\Gamma Z_{27}^{\bar{0}}$	$OP_{272}^{\bar{0}}$	КЛК (10/4)
$\Gamma Z_{11}^{\bar{0}}$	$OP_{122}^{\bar{0}}$	КрНУ (15/18), ПолтНТУ (20/39), ПНПУ (0/0), ПУЕТ (0/19)		$OP_{274}^{\bar{0}}$	КрНУ (15/14), ПолтНТУ (10/19)	
$\Gamma Z_{12}^{\bar{0}}$	$OP_{123}^{\bar{0}}$	КрНУ (25/16), ПолтНТУ (20/34)		$OP_{275}^{\bar{0}}$	КрНУ (15/13)	

Обсяг держзамовлення (20 місць) у ПолтНТУ за $OP_{122}^{\bar{0}}$ складав більше половини обсягу первинного попиту (39 осіб), а за $OP_{123}^{\bar{0}}$ 20 місць держзамовлення обумовили вступ 34 осіб. Типовими $OP_{код}^{\bar{0}}$ групи у ПНПУ були $OP_{013}^{\bar{0}}$, за якою зіставлення $f_{013}^{\bar{0}}/q_{013}^{\bar{0}}$ складало 35/49, і $OP_{014}^{\bar{0}}$, за якою $f_{014}^{\bar{0}}/q_{014}^{\bar{0}}$ складало 313/386. Серед $OP_{код}^{\bar{0}}$ у ПДАА слід виокремити $OP_{201}^{\bar{0}}$ ($f_{201}^{\bar{0}}/q_{201}^{\bar{0}} = 67/81$), $OP_{204}^{\bar{0}}$ ($f_{204}^{\bar{0}}/q_{204}^{\bar{0}} = 63/64$) і $OP_{208}^{\bar{0}}$ ($f_{208}^{\bar{0}}/q_{208}^{\bar{0}} = 64/80$), які склали $\Gamma Z_{20}^{\bar{0}}$. Якщо держава мала намір за допомогою держзамовлення збільшити попит на окремі послуги, то віднесення до другої групи багатьох послуг у всіх ЗВО переконує, що бажання держави здійснилися повною мірою.

До третьої групи увійшли $OP_{код}^{\bar{0}}$, за якими держзамовлення не впливало на обсяг попиту. Наприклад, у КрНУ за $OP_{022}^{\bar{0}}$ зіставлення $f_{022}^{\bar{0}}/q_{022}^{\bar{0}}$ складало 5/29, а за $OP_{242}^{\bar{0}}$ – 5/24. У ПолтНТУ за окремими $OP_{код}^{\bar{0}}$ зіставлення $f_{код}^{\bar{0}}/q_{код}^{\bar{0}}$, як і в КрНУ, наприклад, за $OP_{242}^{\bar{0}}$, складало 5/25, а за $OP_{227}^{\bar{0}}$ – 5/29. У ПНПУ типовими для групи були $OP_{017}^{\bar{0}}$, за якою зіставлення $f_{код}^{\bar{0}}/q_{код}^{\bar{0}}$ складало 5/33, і $OP_{053}^{\bar{0}}$, за якою

$f_{053}^{\bar{o}}/q_{053}^{\bar{o}} = 9/89$. У монопрофільному ПЮІ за $ОП_{081}^{\bar{o}}$ зіставлення $f_{код}^{\bar{o}}/q_{код}^{\bar{o}}$ склало 46/122. За кількістю $ОП_{код}^{\bar{o}}$ у ЗВО ця група була найчисельнішою у сегменті. Цей факт переконує у тому, що, як ЗВО, так і споживачі освітніх послуг, реально оцінюють ситуацію, тобто не сподіваються на держзамовлення. З одного боку, ЗВО реалізують третю місію, а з іншого, споживачі демонструють платоспроможність. Кожна сторона відносин реалізувала свої інтереси, при цьому інтереси держави обмежені обсягом держзамовлення. У цьому випадку держава підтвердила підтримку осіб, підготовка яких була на гідному рівні. Отже, держзамовлення сприймається не як задоволення професійно-кваліфікаційних потреб, а як інструмент популяризації потреби знань.

До четвертої групи віднесено $ОП_{код}^{\bar{o}}$, за якими обсяг держзамовлення перевищував обсяг первинного попиту ($f_{ЗВО}^{\bar{o}} > q_{ЗВО}^{\bar{o}}$). У номенклатурі КрНУ такі $ОП_{код}^{\bar{o}}$ були у 10 із 25 $ГЗ_{шифр}^{\bar{o}}$ у сегменті. Серед 10 галузей деякі мали кілька послуг, наприклад, $ГЗ_{07}^{\bar{o}}$ ($ОП_{071}^{\bar{o}}$ і $ОП_{075}^{\bar{o}}$), $ГЗ_{19}^{\bar{o}}$ ($ОП_{192}^{\bar{o}}$ і $ОП_{193}^{\bar{o}}$), $ГЗ_{27}^{\bar{o}}$ ($ОП_{274}^{\bar{o}}$ і $ОП_{275}^{\bar{o}}$). У п'яти $ОП_{код}^{\bar{o}}$ цієї групи у ПолтНТУ різниця між $f_{ЗВО}^{\bar{o}}$ і $q_{ЗВО}^{\bar{o}}$ на користь $f_{ЗВО}^{\bar{o}}$ значно менша, ніж у КрНУ, наприклад, за $ОП_{131}^{\bar{o}}$ зіставлення у КрНУ склало 10/4, а у ПолтНТУ – 10/8. ПНПУ за двома $ОП_{код}^{\bar{o}}$, а КЛК за однією послугою не повною мірою скористалися державними коштами. Кошти, виділені на держзамовлення, закладені в державному бюджеті. Нереалізація закладами держзамовлення за окремими спеціальностями гіпотетично знижує рівень фінансування ВО, якщо інше не передбачено механізмом перерозподілу бюджетних коштів. Віднесення $ОП_{код}^{\bar{o}}$ до цієї групи констатує достатню результативність державної політики у СВО.

Отже, у сегменті $\bar{o}$ відсутні освітні послуги, за якими повторюється поєднання однакових комбінацій $f_{ЗВО}^{\bar{o}}$ і $q_{ЗВО}^{\bar{o}}$ у ЗВО. Автентичність ситуації щодо кожної $ОП_{код}^{\bar{o}}$ виявляється як у поєднанні різних груп $f_{ЗВО}^{\bar{o}}$ і $q_{ЗВО}^{\bar{o}}$ у ЗВО, так і у значеннях показників. Неможливо ідентифікувати послуги за ознакою успішної (невдалої) реалізації держзамовлення усіма ЗВО. Реалізація держзамовлення залежить як від репутації закладу, так і від уподобань споживача. Візуалізація розподілу держзамовлення за галузями знань і спеціальностями у сегменті не дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки між обсягами держзамовлення і вибором

послуг споживачами. Суб'єктивний характер вибору не завжди збігається з державною програмою фінансування освітніх послуг, що обумовлює різноманіття поєднання інтересів держави, особистості і ЗВО у сегменті.

У табл. 4.43 подано параметри ЗВО щодо зіставлення $f_{ЗВО}^m$ і $q_{ЗВО}^m$.

Згідно з відомостями у табл. 4.43, у сегменті m , на відміну від інших сегментів, немає зіставлення $f_{ЗВО}^m > q_{ЗВО}^m$, тобто усі ЗВО за усіма $ОП_{код}^m$ виконали держзамовлення. Причини абсолютного заповнення бюджетних місць насамперед полягають у стосунках студентів і професорсько-викладацького колективу, які сформувалися протягом навчання у бакалавраті. Цьому також сприяв механізм надання закладам бюджетних місць у магістратурі за спеціальністю, який ґрунтувався на чисельності студентів бакалаврату, які навчалися за державні кошти. Загалом цьому сприяла суспільна думка щодо необхідності завершити повний цикл навчання до початку професійної кар'єри.

Таблиця 4.43

Параметри ЗВО щодо зіставлення $f_{ЗВО}^m$ і $q_{ЗВО}^m$

Показник	Одиниця вимірювання	Абревіатура ЗВО						Усього
		КрНУ	ПолтНТУ	ПНПУ	ПДАА	УМСА	ПЮІ	
$f_{ЗВО}^m$	Місць	237	339	83	179	280	20	1138
$q_{ЗВО}^m$	Осіб	488	1021	266	709	612	50	3146
Кількість $ОП_{код}^m$ взагалі	Одиниць	30	25	17	11	2	1	86
$f_{ЗВО}^m < q_{ЗВО}^m$	Одиниць	25	23	8	11	2	1	70
$f_{ЗВО}^m = q_{ЗВО}^m$	$ОП_{код}^m$	4		1				5

Якщо держзамовлення сприймали як стимулятор попиту на $ОП_{код}^m$, то найкраще ним скористалася ПДАА, оскільки $q_{ПДАА}^m > f_{ПДАА}^m$ у 3,96 рази. Розташування ЗВО, залежно від перевищення $q_{ЗВО}^m$ над $f_{ЗВО}^m$, було послідовним: ПНПУ (у 3,20 рази), ПолтНТУ (у 3,01 рази), ПЮІ (у 2,50 рази), УМСА (у 2,18 рази), КрНУ (у 2,06 рази). Отже, на одного «бюджетного» студента магістратури у середньому припадало як мінімум два, а як максимум майже чотири контрактних студенти. Ранжування ЗВО щодо кількості бюджетних місць на одну спеціальність виявило суттєву різницю між закладами: УМСА – 140 місць/ $ОП_{код}^m$,

ПЮІ – 20 місць/ $ОП_{код}^M$, ПДАА – 16 місць/ $ОП_{код}^M$, ПолтНТУ – 15 місць/ $ОП_{код}^M$, ПНПУ – 9 місць/ $ОП_{код}^M$, КрНУ – 8 місць/ $ОП_{код}^M$. З огляду на те, що навчання за спеціальністю зазвичай здійснюється кафедрою, ранжування в усередненому вигляді дозволяє продемонструвати приблизний бюджетний потенціал кафедр. Ця обставина ускладнюється ситуацією, коли за окремими спеціальностями ЗВО не мали бюджетних місць, наприклад, ПНПУ не мав бюджетних місць за шістьма $ОП_{код}^M$. Отже, обсяги держзамовлення суттєво впливають на реалізацію освітнього потенціалу ЗВО за $ГЗ_{шифр}^M$ і $ОП_{код}^M$ (табл. 4.44).

Згідно із зіставленнями у табл. 4.44, виокремлено три групи $ОП_{код}^M$, залежно від міри впливу держзамовлення на обсяг попиту. До першої групи віднесено послуги ЗВО, за якими $f_{код}^M = l_{код}^M$, тобто обсяг держзамовлення дозволяв реалізувати освітній потенціал. Наприклад, обсяг держзамовлення КрНУ за $ОП_{163}^M$ дорівнював обсягу прийому, а за $ОП_{014}^M$ і $ОП_{076}^M$ обсяги держзамовлення ненабагато поступалися l_{014}^M .

Другу групу складали $ОП_{код}^M$, попит на які залежав від обсягу держзамовлення. Номінальною ознакою віднесення до цієї групи слід уважати те, що у обсязі попиту більшу (значну) частину складає держзамовлення. У КрНУ такі послуги складають більшість, наприклад, $ОП_{141}^M$, за якою частка f_{141}^M у q_{141}^M склала 62,50 %, або $ОП_{133}^M$ чи $ОП_{029}^M$ та інші. У ПолтНТУ також було немало послуг цієї групи, наприклад, $ОП_{141}^M$ або $ОП_{144}^M$. Тільки $ОП_{014}^M$ складала другу групу у ПНПУ, оскільки частка f_{014}^M у q_{141}^M складала 69,44 %. До такої групи у ПДАА віднесено $ОП_{204}^M$ і $ОП_{208}^M$, за якими частка держзамовлення в обсязі попиту була значною. Отже, ця група найчисельніша у номенклатурі КрНУ, ПолтНТУ.

Третю групу склала $ОП_{код}^M$, обсяг попиту на які не залежав від обсягу держзамовлення. У КрНУ до таких послуг належали $ОП_{193}^M$, за якою q_{193}^M у 25 разів перевищував f_{193}^M , і $ОП_{081}^M$, за якою $q_{081}^M > f_{081}^M$ у п'ять разів, а також $ОП_{072}^M$ і $ОП_{073}^M$ тощо. У ПолтНТУ належали $ОП_{191}^M$, за якою q_{191}^M перевищував f_{191}^M у вісім разів, і $ОП_{072}^M$, за якою $q_{072}^M > f_{072}^M$ майже у вісім разів, а також $ОП_{076}^M$, $ОП_{056}^M$ тощо.

Таблиця 4.44

Зіставлення $f_{код}^M$ і $q_{код}^M$ у ЗВО за $\Gamma Z_{шифр}^M$ і $OP_{код}^M$

$\Gamma Z_{шифр}^M$	$OP_{код}^M$	ЗВО ($f_{код}^M / q_{код}^M$)	$\Gamma Z_{шифр}^M$	$OP_{код}^M$	ЗВО ($f_{код}^M / q_{код}^M$)	
1	2	3	1	2	3	
ΓZ_{01}^M	OP_{011}^M	КрНУ (4/15), ПНПУ (0/0), ПУЕТ (0/2)	ΓZ_{11}^M	OP_{113}^M	КрНУ (3/3), ПолНТУ (0/8)	
	OP_{012}^M	ПНПУ (4/5)		ΓZ_{12}^M	OP_{122}^M	КрНУ (18/18), ПолНТУ (10/29), ПУЕТ (0/3)
	OP_{013}^M	ПНПУ (4/4)			OP_{123}^M	КрНУ (10/14), ПолНТУ (10/30)
	OP_{014}^M	КрНУ (3/5), ПНПУ (50/72)	ΓZ_{13}^M		OP_{131}^M	КрНУ (6/14), ПолНТУ (10/24)
	OP_{015}^M	ПНПУ (5/15)			OP_{132}^M	КрНУ (0/0)
	OP_{016}^M	ПНПУ (5/10)		OP_{133}^M	КрНУ (17/22), ПолНТУ (10/28)	
	OP_{017}^M	ПолНТУ (0/32), ПНПУ (5/21)		ΓZ_{14}^M	OP_{141}^M	КрНУ (30/48), ПолНТУ (20/37)
ΓZ_{02}^M	OP_{024}^M	ПНПУ (2/5)	OP_{144}^M		ПолНТУ (15/21)	
	OP_{029}^M	КрНУ (11/19), ПолНТУ (10/12), ПУЕТ (0/18)	ΓZ_{15}^M	OP_{151}^M	КрНУ (24/31)	
ΓZ_{03}^M	OP_{032}^M	ПНПУ (0/3)		ΓZ_{16}^M	OP_{163}^M	КрНУ (5/5)
	OP_{034}^M	ПНПУ (0/5)			ΓZ_{17}^M	OP_{172}^M
	OP_{035}^M	КрНУ (7/12)	ΓZ_{18}^M			OP_{181}^M
ΓZ_{05}^M	OP_{051}^M	КрНУ (5/15), ПолНТУ (10/33), ПУЕТ (0/63), ПДАА (5/35)		OP_{183}^M	КрНУ (7/7), ПолНТУ (5/8), ПДАА (3/13)	
	OP_{053}^M	КрНУ (3/13), ПНПУ (5/10)		OP_{185}^M	ПолНТУ (60/137)	
	OP_{056}^M	ПолНТУ (5/30), ПУЕТ (0/19)	ΓZ_{19}^M	OP_{191}^M	ПолНТУ (5/40)	
ΓZ_{06}^M	OP_{061}^M	КрНУ (4/12),		OP_{192}^M	ПолНТУ (57/146)	
	ΓZ_{07}^M	OP_{071}^M		КрНУ (5/16), ПолНТУ (10/42), ПУЕТ (0/42), ПДАА (5/91)	OP_{193}^M	КрНУ (1/25), ПолНТУ (15/40)
OP_{072}^M		КрНУ (4/19), ПолНТУ (10/79), ПУЕТ (0/27), ПДАА (10/119)		ΓZ_{20}^M	OP_{201}^M	ПДАА (20/100)
OP_{073}^M		КрНУ (13/56), ПолНТУ (15/45), ПНПУ (0/81), ПУЕТ (0/44), ПДАА (6/63)			OP_{204}^M	ПДАА (20/48)
OP_{074}^M		КрНУ (7/18), ПолНТУ (20/34), ПУЕТ (0/8), ПДАА (1/11)			OP_{208}^M	ПДАА (20/62)
OP_{075}^M		КрНУ (5/9), ПолНТУ (5/18), ПУЕТ (0/13)		ΓZ_{21}^M	OP_{211}^M	ПДАА (88/139)
OP_{076}^M		КрНУ (4/5), ПолНТУ (7/73), ПУЕТ (0/73), ПДАА (1/28)	ΓZ_{22}^M	OP_{221}^M	УМСА (7/242)	
ΓZ_{08}^M	OP_{081}^M	КрНУ (6/30), ПУЕТ (0/6), ДЮІ (20/50)		OP_{222}^M	УМСА (273/370)	
			ΓZ_{23}^M	OP_{231}^M	ПНПУ (3/17)	
			ΓZ_{24}^M	OP_{241}^M	ПУЕТ (0/54)	
				OP_{242}^M	КрНУ (4/11), ПУЕТ (0/31)	

Закінчення таблиці 4.44

1	2	3	1	2	3
$GЗ_{09}^M$	$ОП_{091}^M$	ПНПУ (0/0)	$GЗ_{27}^M$	$ОП_{274}^M$	КрНУ (8/15), ПолНТУ (15/39)
$GЗ_{10}^M$	$ОП_{101}^M$	КрНУ (7/8), ПолНТУ (5/19), ПНПУ (0/7)		$ОП_{275}^M$	КрНУ (7/17)
	$ОП_{102}^M$	ПНПУ (0/3)			
	$ОП_{103}^M$	ПНПУ (0/8)			

У ПНПУ припадала $ОП_{231}^M$, оскільки $q_{231}^M > f_{231}^M$ більш ніж у п'ять разів, і $ОП_{017}^M$, за якою різниця складала п'ять разів. До речі, у ПолНТУ, за відсутності держзамовлення, $q_{017}^M = 32$, що підтверджує доцільність виокремлення цієї групи. Сім з одинадцяти послуг ПДАА належать до цієї групи. Найтиповішою у третій групі є $ОП_{221}^M$ в УМСА, за якою $q_{221}^M > f_{221}^M$ більш ніж у 34 рази.

Як зазначалося раніше, величина $f_{код}^M$ похідна від величини $f_{код}^b$, тобто гіпотетично відсутність держзамовлення у бакалавраті передбачає його відсутність і в магістратурі. Відсутність держзамовлення не сприймається державними ЗВО як трагедія, адже для таких закладів, як ПУЕТ, відсутність держзамовлення не означає припинення діяльності. Так, ПНПУ за відсутності бюджетних місць здійснив набір студентів за двома спеціальностями: $GЗ_{03}^M$ ($ОП_{032}^M$, $ОП_{034}^M$) і трьома спеціальностями: $GЗ_{10}^M$ ($ОП_{101}^M$, $ОП_{102}^M$ і $ОП_{103}^M$).

Таким чином, вищевикладене дозволяє зробити такі висновки. По-перше, у сегменті mc багато потенційних споживачів знехтували держзамовленням. Так, у межах первинного попиту за 14 $ОП_{код}^{mc}$ у семи ЗВО: АЕК – 36 місць ($ОП_{071}^{mc}$ – 1 місце, $ОП_{193}^{mc}$ – 19 місць, $ОП_{206}^{mc}$ – 16 місць), ХорАПК – 28 місць ($ОП_{073}^{mc}$ – 2 місця, $ОП_{141}^{mc}$ – 19 місць, $ОП_{192}^{mc}$ – 2 місця, $ОП_{201}^{mc}$ – 5 місць), ЛохТТ – 1 місце ($ОП_{181}^{mc}$), КЛК – 5 місць ($ОП_{272}^{mc}$), ПКХТ – 8 місць ($ОП_{133}^{mc}$), ГККМ – 1 місце ($ОП_{028}^{mc}$), ПБТТБ – 9 місць ($ОП_{192}^{mc}$ – 6, $ОП_{275}^{mc}$ – 3). Слід також зауважити, що за $ОП_{14}^{mc}$ КрПК не заповнив жодного з 25 місць держзамовлення. Загалом споживачі не вибрали 113 місць первинного держзамовлення. У межах вторинного попиту потенційні споживачі знехтували місцями держзамовлення за 18 $ОП_{код}^{mc}$ у 13 ЗВО: ККрНУ – 2 місця ($ОП_{133}^{mc}$), АКУП – 8 місць ($ОП_{072}^{mc}$), АЕК – 19 місць ($ОП_{193}^{mc}$), ХорАПК – 10 місць

($OP_{192}^{mc} - 2$, $OP_{208}^{mc} - 8$), ХомВТК – 10 місць ($OP_{204}^{mc} - 1$, $OP_{211}^{mc} - 9$, КЛК – 4 місця (OP_{272}^{mc}), КрМК – 15 місць (OP_{223}^{mc}), ПБМК – 4 місця (OP_{223}^{mc}), ЛохМУ – 16 місць (OP_{223}^{mc}), ЛубМУ – 2 місця (OP_{223}^{mc}), КрПК – 9 місць (OP_{14}^{mc}), ПБТТБ – 15 місць ($OP_{133}^{mc} - 6$, $OP_{192}^{mc} - 9$), ПКЖТ – 4 місця ($OP_{076}^{mc} - 3$, $OP_{181}^{mc} - 1$). Загалом споживачі не вибрали 118 місць вторинного держзамовлення. Кількість послуг, ЗВО і місць держзамовлення доводять, що відмова споживачів була масовою. Дії держави у сегменті *mc* локального ринку не можна вважати прагматичними.

По-друге, у сегменті *b* потенційні споживачі не вибрали місця первинного держзамовлення у чотирьох ЗВО за 23 $OP_{код}^b$: КрНУ – 73 місця ($OP_{051}^b - 3$, $OP_{071}^b - 3$, $OP_{075}^b - 4$, $OP_{133}^b - 8$, $OP_{123}^b - 9$, $OP_{131}^b - 6$, $OP_{132}^b - 10$, $OP_{151}^b - 5$, $OP_{163}^b - 9$, $OP_{172}^b - 2$, $OP_{183}^b - 7$, $OP_{192}^b - 3$, $OP_{193}^b - 1$, $OP_{274}^b - 1$, $OP_{275}^b - 2$), ПолтНТУ – 13 місць ($OP_{029}^b - 2$, $OP_{101}^b - 3$, $OP_{131}^b - 2$, $OP_{144}^b - 3$, $OP_{183}^b - 2$, $OP_{184}^b - 1$), ПНПУ – 6 місць ($OP_{101}^b - 5$, $OP_{231}^b - 1$), КЛК – 6 місць (OP_{272}^b). Загалом споживачі не вибрали 98 місць первинного держзамовлення. Усі місця вторинного держзамовлення було реалізовано. Отже, дії держави у цьому сегменті локального ринку не можна вважати абсолютно прагматичними.

По-третє, у сегменті *m* держзамовлення реалізовано у повному обсязі. Водночас за абсолютною більшістю $OP_{код}^m$ ліцензійний обсяг не відповідав обсягу держзамовлення. Так, ліцензійний обсяг КрНУ складав 777 місць, а обсяг держзамовлення – 237 місць (табл. 4.31). Лише за OP_{113}^m , OP_{122}^m , OP_{163}^m , OP_{183}^m ці обсяги (33 місць), а також обсяги попиту були тотожні, тобто інтереси закладу, держави і споживачів були рівноцінні. У ПолтНТУ ліцензійний обсяг складав 1820 місць, а держзамовлення – 339 місць (табл. 4.32). За жодною $OP_{код}^m$ ці обсяги не збігалися. У ПНПУ ліцензійний обсяг (455 місць) більш ніж у п'ять разів перевищував обсяг держзамовлення (83 місця) і за жодною $OP_{код}^m$ ці обсяги не збігалися (табл. 4.32). У ПДАА ліцензійний обсяг (1671 місце) більш ніж у дев'ять разів перевищував обсяг держзамовлення (179 місць) і за жодною $OP_{код}^m$ ці обсяги не збігалися (табл. 4.35). У УМСА ліцензійний обсяг (1240 місць) більш ніж у п'ять разів перевищував обсяг держзамовлення (280 місць), що показано у табл. 4.36. У ДЮІ виникла унікальна ситуація, коли ліцензійний обсяг (50 місць)

більш ніж удвічі перевищував обсяг держзамовлення (20 місць) і дорівнював обсягу попиту на $ОП_{081}^m$ (табл. 4.37). Аналогічна ситуація виникла і в інших сегментах локального ринку, де за рідкісним винятком ліцензійний обсяг дорівнював обсягу держзамовлення. Отже, держава не фінансувала реалізацію освітнього потенціалу ЗВО, спонукаючи заклади комерціалізувати освітні програми. Оскільки право вибрати місця держзамовлення залишається за споживачем, то сучасній системі державного фінансування закладів іманентна суперечливість інтересів зацікавлених сторін.

Висновки до розділу 4

1. Структуру типів ПКВ слід сприймати як результат багаторічної кадрової політики підприємств. Структура типів ПКВ демонструє реалії взаємозв'язку СВО і ринку праці. Загальний рівень освітнього прагматизму на Кредмаші становив $K_1 = 0,675$. На ГЗК рівень прагматизму був неймовірно високим – $K_1 = 0,944$, а на КрКЗ, навпаки, занадто низьким – $K_1 = 0,602$. Кадрова політика підприємств більше залежить від вибору особою професії, а не від зусиль менеджерів з персоналу. За відсутності спонукання людини до праці освітній прагматизм демонструє добровільну відмову від професійно-кваліфікаційних якостей.

2. Наявність у працівників кількох професійних освіт слід зарахувати до побічних явищ у сфері соціально-трудових відносин. Незатребуваність професійних знань, умінь і навичок незмінно породжує у особи девальвацію освітніх цінностей. Особа як носій освіти і суспільство мають індиферентне ставлення до явища. Неосвіченість та ілюзії не дозволяють особі вважати величину t^p марнотратством. У суспільства відсутня дискусія щодо доцільності кількох професійних освіт.

3. Середній інтегрований рівень прагматизму у сегменті mc склав 0,43, що вказує на незначну затребуваність послуг. Залежні заклади краще реалізували потенціал, ніж незалежні, оскільки середній інтегрований рівень прагматизму ($\bar{r}_{код}^{mc}$ або $\bar{r}_{ЗВО}^{mc}$) залежних (0,46) перевищував середній рівень незалежних (0,39). У групі залежних більшість складають багатопрофільні заклади.

Виокремлення підгруп незалежних ЗВО підтверджує результативність реалізації потенціалу монопрофільними закладами. За більшістю спеціальностей 2016 р. точилася конкурентна боротьба. Значення інтегрованого коефіцієнту прагматизму залежних закладів пояснюються структурою ступенів конкуренції послуг. Значення інтегрованих рівнів прагматизму незалежних закладів значно вищі, оскільки вони мають іншу структуру ступенів конкуренції послуг.

4. Обсяг первинного попиту (2720) у сегменті майже дорівнює вторинному (2729). Якщо за співвідношенням первинного і вторинного попиту у ПолтНТУ (624/317) і ПНПУ (731/225) домінує первинний, а у ПУЕТ (391/898) і ПДАА (446/738) – вторинний, то у КрНУ (476/538) явного домінування немає. Завдяки вторинному попиту прагматизм ПУЕТ і ПДАА значно підвищився, тобто наявність орієнтації дозволила більшою мірою реалізувати потенціал.

5. Аналіз прагматизму у діях ЗВО у сегменті *m* дозволив стверджувати, що загальний ліцензований обсяг 2016 н. р. складав 7150 осіб, а обсяг прийому – 3523 особи. Абсолютний прагматизм сегменту складав 0,49, тобто ЗВО реалізували освітній потенціал менше ніж наполовину. Оцінювання абсолютного і відносного прагматизму ЗВО у сегменті *m* довело, що кількість конкурентів або їх відсутність не визначає здатність закладів реалізувати освітній потенціал. Отже, затребуваність освітнього потенціалу ЗВО визначає не конкуренція, а поведінка споживачів, яка не завжди є прагматичною.

6. Зіставлення країн ОЕСР і України за значенням S_{2014}^{KP} демонструє незначну результативність державної політики у СВО. Ураховуючи щорічне збільшення статей витрат на ВО у бюджеті України, органи державної влади докладають зусилля, пропорційні дохідній частині бюджету. З одного боку, прагнення населення здобути освіту, а, з іншого боку, прагнення ЗВО задовольнити цю потребу, через обмежену платоспроможність обумовив рівень S_{2014}^{UA} . Ця обставина пояснює відсутність прямої залежності між чисельністю студентів денної форми навчання та витратами на ВО.

7. В умовах обмеженості державних коштів на ВО дуже актуальними є питання, пов'язані з їх витрачанням. Сегменти ринку освітніх послуг Полтавщини 2016 р. значно відрізнялися за обсягами держзамовлення. У сегменті *ms* частка держбюджетних місць у обсязі первинного попиту склала

85,16 %, частка у сегменті *б* – 60,24 %, а у сегменті *м* – 36,17 %. Якщо у сегменті *б* частка держбюджетних місць в обсязі вторинного попиту складала 29,19 %, то у сегменті *мс* – 80,92 %. Тобто, за допомогою держзамовлення держава стимулювала потенційних споживачів купувати $ОП_{код}^{мс}$.

Основні наукові результати розділу 4 опубліковані в працях [275, 350, 357, 358].

Список використаних джерел [21, 39, 42, 48, 66, 140, 234, 257, 272, 276, 277, 280, 282, 290, 293, 294, 299, 315, 330, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367].

РОЗДІЛ 5

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ УПРОВАДЖЕННЯ ПРАГМАТИЗМУ
У ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ

5.1. Раціоналізація професійної орієнтації особи з урахуванням потреб бізнесу

На сьогодні ЗВО та ПТНЗ докладають максимум зусиль, щоб потенційний споживач зробив вибір саме на користь їхніх освітніх послуг. Непідробна переконаність закладів в істинності своїх доводів, педагогічна майстерність, яка межує з лицедійством, обумовлюють споживчий вибір. Складається враження, що заклади не допомагають особі, а безпосередньо за неї вибирають спеціальність і освітній ступінь. Але у більшості випадків ні ЗВО, ані ПТНЗ не відповідають за працевлаштування випускників. Так, у п. 1.2 визначено, що реформування ВО збільшило дисбаланс попиту і пропозиції на ринку праці. У п. 2.1 указано на переорієнтацію споживчого вибору ВО на економічні інтереси. У п. 3.1 обґрунтовано, що реалізація економічного інтересу відбувається завдяки працевлаштуванню, тобто задоволенню потреб роботодавців. Аналіз прагматизму споживачів професійних освітніх послуг у п. 4.1 довів, що професійні знання, уміння та навички не повною мірою затребувані на внутрішньофірмовому ринку праці. Отже, відсутній зв'язок між споживацьким вибором і потребами бізнесу. Забезпечити зв'язок можливо за допомогою інструментарію, який ідентифікує параметри попиту на ВО з потребами роботодавців.

Орієнтація вибору особою ВО на потреби роботодавців не більше ніж декларація, якщо відсутній інструментарій (від лат. *Istrumentum* – знаряддя) утілення її у реальність. Неможливо переоцінити внесок інструментарію у теорію наукового пізнання і науково-технічного прогресу (НТП). Якщо у природничих науках роль інструменту вкрай важлива, то у гуманітарних, до яких належить економіка, його значення ще варто довести. Вища школи найяскравіша ілюстрація

цього. Буманн С. (S. Bußmann) і Сейда С. (S. Seyda) називають інструменти розв'язання у Німеччині проблеми дефіциту окремих професій [368]. Утилітарне призначення інструментарію як сукупності методичних і технічних методів, прийомів і засобів орієнтації споживчого вибору ВО на потреби роботодавців поступається місцем методологічному, оскільки його використання дозволяє досягти сполучення інтересів особи, бізнесу і навчального закладу.

Основу будь-якого інструменту становить принцип дії. Як було задекларовано у п. 1.3, прагматизм споживчого вибору ВО ґрунтується на досвіді. Але молода особа, яка вибирає професійне майбутнє, не має професійного досвіду, що унеможливорює прагматичну поведінку. Проблема розв'язується за допомогою раціонального вибору. Із цього приводу Бергер Дж. (J. Berger) і Оффе К. (C. Offe) запевняють, що істина законів руху капіталістичного способу виробництва К. Маркса доведена досвідом сучасного капіталізму. Однак, це не мотив уникати аналізу на основі парадигми раціонального вибору [369, с. 525]. Раціоналізм користується популярністю у західних дослідників ВО. Ніккерсон Р. (R. Nickerson) розкриваючи аспекти раціональності 65 разів згадує освіту в контексті дидактики [342]. Домпер К. (K. Domper) ураховує те, що безліч значень раціональності породжує багато аспектів її визначення [370]. Мерфі М. (M. Murphy) визначає межі бюрократії через порівняння підзвітності і раціональності у ВО [371]. Стенмарк М. (M. Stenmark) критикує моделі раціональності у науці, релігії та буденному житті [372]. Путнам Х. (H. Putnam) порівнює раціоналізм у теорії прийняття рішень та етиці [282]. Річардс М. (M. Richards) пов'язує вибір ВО з раціональністю [373]. До вітчизняних адептів раціональності належить Почтовюк А., якого цікавлять проблеми управління ВО [122]. Десять років тому Кратт О. і Деева Л. намагалися привнести у діяльність вищої школи елементи раціональності [374, 375, 376].

Теорія раціональності бездоганно характеризує поведінку абітурієнтів. Почтовюк А. афористично заявив, що «ВО апріорі раціональна по суті, бо заснована на законах розуму» [122, с. 65]. З позицій епістемології Домпер К. бачить сенс раціональності у кращому когнітивному шляху прийняття рішень щодо досягнення мети через здійснення вибору [370, с. 101]. Когнітивність (лат. *cognitio*, «пізнання, вивчення, усвідомлення») як сприйняття особою зовнішнього світу за допомогою наявної системи поглядів є базисом визначення абітурієнтом

майбутньої професії. Незріла система поглядів спотворює сприйняття, що не дозволяє зробити вибір, який би задовольнив особу протягом життя.

На думку Бергер Дж. і Оффе К., раціональний вибір – ядро аналізу економічних явищ у мікроекономіці [369, с. 525]. Вибір послуг ВО, урахувавши масштаби і тривалість, є економічним явищем мікрорівня, оскільки зачіпає інтереси особи та ЗВО, а отже, його основу становить раціональність. Остання привносить у вибір цілепокладання, яке пов'язане зі спеціальністю та ОКР як базисом майбутньої професії та кваліфікації. Якщо держава впливає на вибір ВО, то вітчизняний бізнес як споживач професійно-кваліфікаційних якостей майбутнього працівника не впливає. Із цього приводу Річардс М. трактує вибір ВО як цілісний процес, у якому надії та бажання узгоджуються з реальною ситуацією на ринку праці [373, с. 9].

Для економістів, на думку Ніккерсона Р., раціональність означає оптимальний вибір щодо конкретних критеріїв. Щодо ВО прийнятна точка зору автора, згідно з якою раціональною слід уважати поведінку особи, яка робить вибір на користь найкращого результату [342, с. 17]. Особа вибирає спеціальність, яка принесе їй найбільшу користь, а якщо вона працює не за спеціальністю або нехтує рівнем освіти, то її вибір слід уважати ірраціональним. Згідно з п. 2.1 економічні мотиви отримання освіти превалюють у свідомості особи. Ґрунтуючись на теорії людського капіталу, Паулсен М. передбачає, що люди аналізують інформацію щодо залежності величини заробітку від рівня освіти з метою вибору оптимального рівня освіти [140, с. 63].

Насамперед, Кратт О. і Деєва Л. пропонували застосовувати раціональність як інструмент наукового пізнання будь-яких економічних процесів і явищ [374, с. 49–53]. Потім вони довели, що раціональність є тією винятковою характеристикою, яка дозволяє оцінити функціонування СВО. Подана схема раціональної діяльності є візуалізацією ознак раціональності. [15, с. 266–273]. На завершення автори дійшли висновку щодо застосування характеристики «раціональність» для оцінювання розвитку вищої школи у рамках інституціональної теорії [376, с. 41]. Отже, раціоналізм є одночасно інструментом і характеристикою, що підкреслює його пізнавальну спрямованість. З концептуальних позицій Стенмарк М. характеризує раціональність як засіб

обрання корисних методів щодо реалізації цілей або уподобань. Оскільки, на думку автора, ідеться про засоби досягнення як доведених, так і сумнівних цілей, то раціональність є відносним поняттям [372, с. 26, 27]. Відносність полягає у тому, що здобуті особою професійні знання, уміння та навички потрібні для подальшого продажу на ринку праці. Якщо вона не в змозі продати свої професійно-кваліфікаційні якості, то вибір засобів навряд можна вважати раціональним. Отже, наявність кількох професійних освіт свідчить про ірраціональність споживчого вибору. Ірраціональність наявна і у разі обрання неоптимального шляху реалізації професійно-кваліфікаційних якостей. Наприклад, якщо посада передбачає повну ВО, то навчання у коледжі на базі повної середньої освіти збільшує шлях до посади мінімум на два роки.

Річардс М. визначає вибір як функцію цінностей освіти та сприйняття шансів їх реалізації в альтернативних професіях [373, с. 9, 10]. Шаульська Л. наполягає на постійному моніторингу професійно-кваліфікаційної структури зайнятих [377]. Отже, раціональність вибору особою професійної освіти визначається затребуваністю роботодавцем спеціальності й ОКР, задекларованих у дипломі. Тому на вибір споживача професійних освітніх послуг мають впливати роботодавці, оскільки саме їх професійно-кваліфікаційні потреби мають задовольнити якості випускників освітніх закладів. Отже, розв'язати проблему раціонального вибору особою майбутньої професії без посередньої та діяльної участі роботодавців не уявляється здійсненним.

Сутність раціоналізму як принципу дії інструменту полягає у публічності визначення професійно-кваліфікаційних потреб роботодавця, що дозволяє ідентифікувати вибір особою спеціальності та ОКР. Публічність інструменту, насамперед, передбачає всеосяжність інформації для певного кола осіб. Задля відповідності цієї умови інструмент набуває форми Довідника спеціальностей, які затребувані на локальному ринку праці (далі – Довідник). Довідник як форма подання інформації забезпечує візуалізацію інструментарію, тобто окреслює матеріальні форми. Межі інформації, подані у Довіднику, окреслюються терміном «локальний», який означає територіальну доступність, тобто економічну й естетичну доцільність подолання відстані до робочого місця. Економічна доцільність означає співвідношення витрат грошей і часу на дорогу із заробітком.

Естетична передбачає зручність проїзду і комфортні умови у місці перебування.

Інструментарій визначає якісні та кількісні аспекти потреб бізнесу у кадрах, для яких необхідне уточнення термінів «штат», «штатний розпис» і «штатна одиниця». У п 3.1 реальні кадрові потреби роботодавця визначені штатом підприємства. Хоча штат і штатний розпис є невід'ємними атрибутами управління персоналом, але не закріплені у чинному законодавстві. Відповідно до загальноживаного значення, штат – постійний або встановлений на певну дату склад персоналу підприємства із зазначенням посад та інших параметрів. Штатний розпис – документ, що визначає склад персоналу підприємства із зазначенням посад і посадових окладів. Терміни майже тотожні, але якщо штатний розпис – це завжди документ, то штат – не обов'язково документ, скоріше навпаки, це не документ, а реальні люди. Наприклад, якщо на підприємстві на підставі трудового договору постійно працюють десять осіб, то є підстави вважати, що штат цього підприємства складається з десяти працівників. При цьому ніякого документального свідчення у вигляді штатного розпису не потрібно, термін «штатна одиниця» – посадова чи робоча одиниця, передбачена штатом або штатним розписом. Щодо штату термін «кількість штатних одиниць» означає кількість працівників, які реально обіймають певну посаду, а щодо штатного розпису – кількість одиниць однієї посади передбачена документом. За умовами наведеного прикладу, некоректно стверджувати, що підприємство має десять штатних одиниць. Воно має десять працівників, які становлять його штат або працюють на штатних посадах. Штатних одиниць може бути більше чи менше, залежно від того, яка їх кількість визначена штатним розписом. Термін «штатна одиниця» в аналізі професійно-кваліфікаційної структури (ПКС) штату означає кількість працівників, які обіймають посаду. У характеристиці потреб роботодавців термін означає необхідність у працівнику для обіймання посади, тобто мається на увазі як задоволений, так і незадоволений попит.

Інструментарій ґрунтується на тому, що неможливо примусити бізнес до співпраці з особистістю. Роботодавці повинні повністю усвідомлювати причетність і відповідальність за правильний вибір особою спеціальності й освітнього ступеня. Буманн С. і Сейда С. заявляють, що для Німеччини професіоналізм персоналу є ключовим елементом інноваційної сили і конкурентоздатності економіки. Дефіцит кваліфікованих кадрів на ринку праці у короткостроковій перспективі загрожує

порушенням термінів поставки, а у середньо- та довгостроковій перспективі має серйозні наслідки. Конкуレントоздатність національної економіки залежить від заповнення вакансій у фірмі [368, с. 6]. Позичуючи інструментарій бізнесу, слід дотримуватися чіткості в розумінні: яка інформація, у якій формі і, найголовніше, яка користь роботодавцю від оприлюднення кадрових потреб. Відповідаючи на перше питання слід урахувувати те, що вибираючи професію молода людина та її оточення розраховують знайти застосування знанням, задекларованим у дипломі про освіту. Тому призначення інструменту полягає у ідентифікації параметрів попиту абітурієнтів із професійно-кваліфікаційними потребами роботодавців. Останні формально закріплені у посадових інструкціях, які містять вимоги щодо спеціальності й ОКР претендента. Щодо ОКР необхідно зауважити, що ОКР *кр* не належить до ВО, але зважаючи на значну частку осіб, які маючи ВО працюють кваліфікованими робітниками (п. 4.1), цей ОКР має бути у Довіднику.

Для з'ясування можливості бізнесу надати подібну інформацію необхідно мати уявлення про стан кадрових потреб підприємства. Воно досягається на прикладі підприємств, які подані у п. 4.1. Ураховуючи, що дипломовані фахівці обіймають посади, які не потребують ніякої кваліфікації (п. 4.2), сегмент внутрішньфірмового ринку праці «Некваліфіковані робітники» (*нкр*) подано у аналізі кадрових потреб роботодавців. У табл. 5.1 подано кількість посад і штатних одиниць Кредмашу, ГЗК і КрКЗ за ОКР (ОР).

Відомості у табл. 5.1 доводять, що кількість штатних одиниць підприємств значно відрізняється, але кількість посад перебувають на одному рівні. Так, кількість одиниць на КрКЗ удвічі більше ніж на Кредмаші, але на КрКЗ усього на дві посади більше ніж на Кредмаші. Посади й ОКР характеризують якісний бік потреб роботодавців, а штатні одиниці кількісний. Кількісно потреби ГЗК у 1,32 рази перевищують потреби КрКЗ, та у 2,63 рази Кредмашу, але якісно потреби ГЗК не перевищують потреби інших підприємств. За кількістю штатних одиниць відсоток сегменту потреб ОКР *с* на Кредмаші вдвічі перевищував відсоток сегменту ОКР *б*. На КрКЗ відсоток ОКР *с* був більше за відсоток ОКР *б* у 1,60 рази, а на ГЗК – усього на 1,00%. За кількістю посад різниця між відсотками сегментів була значно більшою: на Кредмаші ОКР *с* > ОКР *б* у 2,14 рази, на КрКЗ ОКР *с* > ОКР *б* у 5,66 рази, на ГЗК ОКР *с* > ОКР *б* у 1,79 рази. Отже, роботодавці

віддають перевагу фахівцям з повною ВО, що слід враховувати бакалаврам під час вирішення питання щодо продовження навчання у магістратурі.

Таблиця 5.1

Кількість посад і штатних одиниць підприємств за ОКР (ОР)

Підприємство і його характеристики			Освітньо-кваліфікаційний рівень					Усього
			<i>нкp</i>	<i>кp</i>	<i>мc</i>	<i>б</i>	<i>с/м</i>	
Кредмаш	Обсяг	Посад	7	54	8	7	15	91
		Одиниць	23	204	16	8	16	267
	Відсоток	Посад	7,69	59,34	8,79	7,69	16,48	100,0
		Одиниць	8,61	76,40	5,99	3,00	5,99	100,0
ГЗК	Обсяг	Посад	1	29	2	19	34	85
		Одиниць	2	580	4	60	67	703
	Відсоток	Посад	1,18	34,12	2,35	22,35	40,00	100,0
		Одиниць	0,28	81,08	0,57	8,53	9,53	100,0
КpКЗ	Обсяг	Посад	11	60	2	3	17	93
		Одиниць	115	350	3	25	40	533
	Відсоток	Посад	11,83	64,52	2,15	3,23	18,28	100,0
		Одиниць	21,58	65,67	0,56	4,69	7,50	100,0

Не настільки виразним є співвідношення сегментів ОКР *б* і ОКР *мc*. Якщо за кількістю штатних одиниць відсоток ОКР *б* перевищує відсоток ОКР *мc* на ГЗК у 14,96 рази, а на КpКЗ у 8,37 рази, то на Кредмаші, навпаки, відсоток ОКР *мc* перевищує відсоток ОКР *б* у два рази. За кількістю посад пропорція дещо інша: на ГЗК відсоток ОКР *б* перевищував відсоток ОКР *мc* у 9,51 рази, на КpКЗ – у 1,5 рази, а на Кредмаші відсоток ОКР *мc* у 1,16 рази перевищував відсоток ОКР *б*. У підприємств різне ставлення до цього сегменту потреб, що необхідно враховувати потенційному споживачу ОП під час обрання ОКР.

Однакове на підприємствах співвідношення ОКР дозволяє відтворити ймовірну кількість штатних працівників локального ринку праці за ОКР. Так, середньооблікова кількість штатних працівників за січень–грудень 2015 р. становила у м. Кременчук 61589 осіб, а у м. Горішні Плавні (Комсомольськ) 18834 осіб [378], тобто середньорічний попит на локальному ринку праці становив 80423 осіб. Середній відсоток штатних одиниць сегментів становив: *нкp* – 10,16 %, ОКР *кp* – 74,39 %, ОКР *мc* – 2,37 %, ОКР *б* – 5,41 %, ОКР *с* – 7,67 %. Відповідно до структури ймовірна кількість штатних працівників локального ринку за ріннями

освіти наступна (осіб): *нкp* – 8168, ОКР *кp* – 59823, ОКР *мc* – 1910, ОКР *б* – 4349, ОКР *с* – 6173.

Сегмент потреб *нкp*, який складав 10,16 % локального ринку праці та становив 8168 осіб, априорі, не репрезентує інтерес для споживачів ОП, Примітно, що посада «комірник» на ГЗК належить до сегменту ОКР *кp*, оскільки у відділі підготовки кадрів (далі – ВПК) ГЗК є така спеціальність, а отже, ця професія не така вже й проста. Більш за все сегмент *нкp* представлено на КpКЗ, де понад сто посад не вимагають кваліфікації. Сегмент містить посади, найменуванні яких згадується розряд, наприклад, мастильник 3-го розряду, що вказує на наявність кваліфікації. На підставі ліцензії МОН України КpКЗ здійснює підготовку кадрів кваліфікованих робітників, у тому числі спеціальностей, які належать до сегменту ОКР *нкp*, наприклад, транспортувальник 3-го розряду.

Оскільки для обстеження вибрано виробничі підрозділи підприємств, то у них домінував попит на кваліфікованих робітників. Є підстави вважати, що сегмент кадрових потреб ОКР *кp* є досить привабливим для потенційних споживачів послуг професійної освіти. У табл. 5.2 подано характеристики потреб Кредмашу у фахівцях, які мають спеціальність за ОКР *кp*.

Таблиця 5.2

**Характеристика потреб Кредмашу у фахівцях,
які мають спеціальність за ОКР *кp***

Найменування спеціальності (професії)	Кількість посад	Кількість штатних одиниць
Електрозварники на автоматичних і напівавтоматичних машинах 3-го, 4-го, 5-го і 6-го розрядів	4	26
Слюсар механоскладальних робіт 3-го, 4-го і 5-го розрядів	3	26
Слюсар зі складання металоконструкцій 2-го, 3-го і 4-го розрядів	3	22
Машиніст крану 4-го і 5-го розрядів	2	17
Слюсар-електромонтажник 2-го, 3-го і 4-го розрядів	3	15
Слюсар-ремонтник 3-го, 5-го і 6-го розрядів	3	13
Токар 3-го, 4-го і 5-го розрядів	3	12
Маляр 3-го розряду	1	7
Розподільник робіт 2-го і 3-го розряду	2	7
Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 5-го і 6-го розряду	2	6
Слюсар-інструментальник 5-го і 6-го розряду	2	6
Стропальник 4-го і 5-го розряду	2	6

Відповідно до інформації у табл. 5.2, кількість спеціальностей у 4,5 рази менша за кількість посад і у 17 разів за кількість штатних одиниць. На фахівців деяких професій попит незначний або навіть малий. Три слюсарі-сантехніки, дві швачки та до п'яти штатних одиниць інших професій для цеху було достатньо. Одинадцять посад мали одну штатну одиницю. До того ж, незначний попит у межах одного структурного підрозділу не означає, що потреба в електрогазоварниках, теслярах, водіях та інших професіях відсутня на підприємстві, а тим паче на локальному ринку праці. Тому інформація про ці професії обов'язково має прийматися до уваги під час складання Довіднику.

У цеху ГЗК 29 посад вимагали ОКР *кр*. Деякі посади передбачали одну спеціальність, а тому кількість спеціальностей сягала 19. Кількість спеціальностей у 3,22 рази менша кількості посад і у 64,44 рази менша за кількість штатних одиниць. У табл. 5.3 наведено дев'ять найбільш затребуваних спеціальностей за кількістю штатних одиниць.

Таблиця 5.3

**Характеристики значних потреб ГЗК у фахівцях,
які мають спеціальність за ОКР *кр***

Найменування спеціальності (професії)	Кількість посад	Кількість штатних одиниць
Машиніст екскаватора	2	194
Машиніст бурової установки	2	110
Електрослюсар	2	85
Слюсар-ремонтник	3	67
Електрогазоварник	3	34
Машиніст насосних установок	2	18
Гірничий робітник	1	18
Оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	1	15
Електрослюсар підземний	1	6

Згідно з табл. 5.3, найчисельнішою серед цих посад була «Машиніст екскаватора у кар'єрі», яка нараховувала 98 штатних одиниць. Друге місце займала посада «Помічник машиніста екскаватора у кар'єрі», яка нараховувала 96 одиниць. Обидві посади вимагали відповідно до посадових інструкцій спеціальності «Машиніст екскаватора», а, тому, значущість 194 кваліфікованих робітників із цією спеціальністю є вагомою для ГЗК. Усі машиністи екскаватора мали

відповідну спеціальність за дипломом (підтип *A.4*), а серед помічників машиніста тільки один працівник мав іншу спеціальність (підтип *R.6*). Якщо припустити, що у кожного машиніста має бути помічник, то станом на момент обстеження на ГЗК, імовірно, було дві вакансії на посаду «Помічник машиніста екскаватора у кар'єрі». Саме наявністю вакансій пояснюється присутність підтипу *R.6*, тобто на цій посаді працювала особа, яка мала ОКР *б* за фахом «Інженер з гірничих робіт». Отже, потреба ГЗК у машиністах екскаватора становила, як мінімум, 196 штатних одиниць. При цьому неможливо бути абсолютно впевненим, що всі штатні одиниці за посадою «Помічник машиніста екскаватора у кар'єрі» заповнені стовідсотково, а тому кількість вакансій за посадою «Машиніст екскаватора у кар'єрі» може бути більшою. Фахівці кадрової служби ГЗК, безсумнівно, володіють цією інформацією і докладають зусиль, щоб заповнити вакансії. Наявність як мінімум двох вакансій дозволяє міркувати про необхідність, по-перше, підвищення рівня відкритості інформації щодо наявності вакансій, а по-друге, наявності кадрового резерву за спеціальністю «Машиніст екскаватора».

Посада «Машиніст бурової установки у кар'єрі» нараховувала 52 штатні одиниці, а посада «Помічник машиніста бурової установки у кар'єрі» – 58 одиниць. Застосовуючи припущення щодо рівності штатних одиниць обох посад, можна зробити висновок про наявність як мінімум шести вакансій за посадою «Машиніст бурової установки у кар'єрі». У 50 машиністів фахова освіта відповідає вимогам посади (підтип *A.4*), у одного відповідає частково (підтип *D.4*), а ще у одного не відповідає (підтип *R.2*). Призначення на посаду «Машиніст бурової установки у кар'єрі» кваліфікованого робітника за спеціальністю «Машиніст екскаватора» і молодшого спеціаліста за спеціальністю «Гірничий технік» підтверджує нестачу фахівців відповідного посаді профілю. На посаді «Помічник машиніста бурової установки у кар'єрі» окрім 56 осіб, які мають освіту подібну до вимог посади, теж працює машиніст екскаватора (підтип *D.4*) і гірничий технік-електромеханік (підтип *R.2*), що дозволяє припустити, що за цією посадою теж є вакансії, оскільки до виконання посадових функцій допущені особи, які не пройшли навчання в навчальному комбінаті ГЗК.

ГЗК має ліцензію МОН України (Серія АЕ № 458914) на надання освітніх послуг навчальними закладами, пов'язаних з одержання професійної освіти на

рівні кваліфікаційних вимог до професійно-технічного навчання, перепідготовки, підвищення кваліфікації спеціальності (професії) і ліцензійні обсяги прийому. Отже, відділ підготовки кадрів (ВПК) ГЗК, який здійснював професійно-технічне навчання, перепідготовку та підвищення кваліфікації, діяв як повноцінний навчальний заклад. Так, 52 із 98 осіб, які обіймали посаду «Машиніст екскаватора у кар'єрі», 38 із 96 осіб, які обіймали посаду «Помічник машиніста екскаватора у кар'єрі», 30 із 52 осіб, які обіймали посаду «Машиніст бурової установки у кар'єрі», 29 із 58 осіб, які обіймали посаду «Помічник машиніста бурової установки у кар'єрі», отримали професійну освіту у ВПК ГЗК, що надало можливість обіймати відповідну посаду. Із цього випливає, що п'ять осіб, які обіймали зазначені посади але не отримали професійну освіту у ГЗК, згодом напевно заповнять прогалину у своїй професійній освіті у стінах ВПК комбінату. Зазначимо що, після здобуття особами професійної освіти за вимогами посади, перша освіта втрачає сенс.

Посада «Черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі» вимагає спеціальності «Електрослюсар». Так, 50 із 80 осіб, які обіймають цю посаду, здобули спеціальність у ВПК ГЗК, а решта у ПТНЗ (підтип *A.4*). Особа, яка мала повну ВО та кваліфікацію інженера-електромеханіка (підтип *F.9*), із часом як і багато інших пройде навчання у ВПК ГЗК. Наявності подібної спеціальності також вимагає посада «Черговий електрослюсар з ремонту обладнання», яка нараховувала п'ять штатних одиниць. Четверо працівників отримали спеціальність у ВПК ГЗК, а один – у ПТНЗ. За чисельністю штатних одиниць спеціальність «Електрослюсар» є третьою у цеху.

Посади «Слюсар-ремонтник» і «Слюсар-ремонтник у кар'єрі» передбачали наявність у робітника спеціальності «Слюсар-ремонтник». Якщо перша посада мала п'ять, то друга – 57 штатних одиниць. Усі 52 кваліфікованих робітники, які обіймали ці посади, мали підтип *A.4*, а 39 з них здобули освіту у ВПК.

Навіть для такого потужного структурного підрозділу деякі спеціальності є другорядними. Цех не потребував більш ніж одного теслі, шліфувальника, розподільника робіт, машиніста крана і старшого комірника. Потреба у слюсарях-інструментальниках складала дві штатних одиниці, операторах пульта керування – 4 одиниці, операторах теплового пункту і машиністах підйомної машини –

5 одиниць кожного, а водіях – 3 одиниці. Однак не слід заперечувати, що ці спеціальності важливі для інших підрозділів ГЗК або інших підприємств локального ринку.

Отже 327 осіб за посадами, які вимагали наявності ОКР *кр*, здобули спеціальність у ВПК, що становила 57,27 % усіх кваліфікованих робітників цеху. Тобто ВПК гідно конкурує з ПТНЗ, коледжами і технікумами. Необхідно звернути увагу, що 250 осіб із 339, які мали кілька освіт та обіймали робітничі посади, здобули освіту у ВПК, тобто абсолютна більшість особистостей задовольнила освітню потребу заради конкретної досяжною мети – посади. У цій ситуації рівень прагматизму в їх поведінці значний, оскільки, мабуть, перший раз у житті вони чітко усвідомлюють заради чого їм необхідні професійні знання, уміння і навички. До того ж, із 238 осіб, які мали спеціальність за ОКР *кр*, 77 осіб отримали освіту у ВПК, тобто більшість претендентів на робітничі посади шукали традиційні шляхи до професії. Отже, підвищення рівня прагматизму припускає злам стереотипів за допомогою інформаційного впливу на свідомість особистості.

На КрКЗ кількість спеціальностей у 3,16 рази менша за кількість посад, та у 18,42 рази за кількість штатних одиниць. У табл. 5.4 подано характеристики потреб КрКЗ у фахівцях, які мають спеціальність за ОКР *кр*.

Подані у табл. 5.4 дев'ятнадцять спеціальностей демонструють специфіку технології виробництва КрКЗ і одночасно є спільні з попередніми підприємствами професійні уподобання. Найбільший попит на слюсарів-ремонтників 6-го розряду (33 штатні одиниці), за ними слідує наждачник 2 розряду, а замикають трійку найбільш затребуваних спеціальностей електрозварники на автоматичних і напівавтоматичних машинах 3-го розряду. На 19 спеціальностей з високим рівнем попиту припадає 309 штатних одиниць, що становить 88,28 % кваліфікованих робітників підрозділу. Серед спеціальностей, які не увійшли до табл. 5.4 є досить своєрідні, наприклад, вальцювальник або заточувальник. До того ж, є і поширені, наприклад, оператор верстатів з ПК або токар-карусельник. Так, серед 115 кваліфікованих робітників КрКЗ 23 особи мали підтип освітнього прагматизму *R.2*. Є такі, хто після закінчення медичного коледжу за спеціальністю «Лікарська справа» став слюсарем механоскладальних робіт 5-го розряду. Інші закінчивши сільськогосподарський технікум за спеціальністю «Ветеринарна медицина» вибрали посаду штампувальника 2-го розряду.

**Характеристики потреб КрКЗ у фахівцях, які мають спеціальність
за ОКР кр**

Найменування спеціальності (професії)	Кількість посад	Кількість штатних одиниць
1	2	3
Слюсар-ремонтник	3	41
Машиніст крана	2	32
Наждачник	1	28
Електрогазозварник на автоматичних і напівавтоматичних машинах	2	26
Електромонтер з ремонту електрообладнання	1	19
Токар	4	18
Штампувальник	1	18
Слюсар механоскладальних робіт	4	15
Маляр	2	14
Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	1	13
Електрогазозварник	4	12
Слюсар-інструментальник	2	12
Зварник машиноконтактного зварювання	1	11
Стропальник	2	10
Оператор фарбувально-сушильної лінії та агрегату	2	9
Профільювальник	1	9
Налагоджувальник, зварювальник на газоплазморізному устаткуванні	2	8
Свердлувальник	3	7
Слюсар-сантехнік	2	7

У табл. 5.5 подано характеристики потреб підприємств у фахівцях, які мають спеціальність за ОКР *мс*. Відомості у табл. 5.5 приголомшують обмеженістю спеціальностей. Усі дев'ять посад Кредмашу вимагають однієї спеціальності. Із шістнадцяти тільки три працівники вибрали освіту відповідно до вимог роботодавця (підтип *A.3*). Освіта двох діловодів із ГЗК не відповідає вимогам посади (підтип *R.7*). Незалежно від того, за яких обставин інженер-механік і практичний психолог з повною вищою освітою вибрали професію діловода, їх вибір слід вважати ірраціональним. Повна вища освіта двох працівників КрКЗ не відповідає вимогам посади, зокрема фахівець з економіки підприємства працював диспетчером, а помічником майстра був фахівець з колісних і гусеничних транспортних засобів.

Кількість спеціальностей демонструє, що потреби Кредмашу у фахівцях із неповною ВО у вісім разів менші за кількість посад, та у 16 разів менші за кількість штатних одиниць. Потреби ГЗК у фахівцях з ОКР *мс* відповідають

кількості посад, але вдвічі менші за кількість штатних одиниць. Потреби КрКЗ удвічі менші за кількість посад, і втричі за кількість штатних одиниць.

Таблиця 5.5

**Характеристики потреб підприємств у фахівцях,
які мають спеціальність за ОКР мс**

Найменування підприємства	Найменування спеціальності	Кількість посад	Кількість штатних одиниць
Кредмаш	Будівельні та дорожні машини й обладнання	9	16
Полтавський ГЗК	Діловод	2	2
	Статист	2	2
КрКЗ	Обробка металів тиском	2	3

Характеристики потреб підприємств у фахівцях, які мають спеціальність за ОКР б, подано у табл. 5.6. Відповідно до даних у табл. 5.6, широкий спектр спеціальностей був у ГЗК. Серед шістьох спеціальностей найбільш затребуваною була «Гірничий інженер», що відповідає технологічному профілю підприємства. Масштаби робіт потребували наявності 12 штатних одиниць за посадою «Майстер гірничих робіт у кар'єрі», а посади «Гірничий майстер підземних робіт», «Начальник зміни у кар'єрі», «Диспетчер у кар'єрі» по чотири одиниці кожна. Чималий попит на енергетиків та інженерів-механіків.

Таблиця 5.6

**Характеристики потреб підприємств у фахівцях,
які мають спеціальність за ОКР б**

Найменування підприємства	Найменування спеціальності	Кількість посад	Кількість штатних одиниць
Кредмаш	Будівельні та дорожні машини й обладнання	6	7
	Інженер-технолог	1	1
Полтавський ГЗК	Бурильні роботи	1	1
	Гірничий інженер	8	30
	Інженер-механік	1	1
	Електромеханік	2	2
	Енергетик	6	14
	Інженер-механік	3	13
КрКЗ	Управління персоналом і економіка праці	1	1
	Обробка металів тиском	2	24

На Кредмаші та КрКЗ наявні дві спеціальності цього ОКР. Але співвідношення кількості посад і штатних одиниць на підприємствах дуже різне: на Кредмаші вдвічі більше посад, а на КрКЗ утричі більше штатних одиниць. Це пояснюється типом виробництва. Якщо на КрКЗ крупносерійний тип виробництва, то на Кредмаші одиничний тип, який передбачає набагато більшу різноманітність операцій, а через те і посад.

Ураховуючи кількість спеціальностей, потреби Кредмашу у фахівцях з базовою вищою освітою у 3,50 рази менші ніж кількість посад і у чотири рази менші ніж кількість штатних одиниць. Потреби ГЗК 3,17 рази менші за кількість посад та у десять разів менші ніж кількість штатних одиниць. Потреби КрКЗ у 1,50 рази менші ніж кількість посад та у 12,5 рази менші ніж кількість штатних одиниць. Отже, у опорних підрозділах попит на фахівців з дипломом бакалавра незначний, що є аргументом на користь слабкої затребуваності у межах підприємства.

У табл. 5.7 подано характеристики потреб підприємств у фахівцях, які мають спеціальність за ОКР *с, м*.

Таблиця 5.7

**Характеристики потреб підприємств у фахівцях,
які мають спеціальність за ОКР *с, м***

Найменування підприємства	Найменування спеціальності	Кількість посад	Кількість штатних одиниць
Кредмаш	Будівельні та дорожні машини й обладнання	11	11
	Управління персоналом і економіка праці	2	3
	Економіст	1	1
	Бухгалтер	1	1
Полтавський ГЗК	Гірничий інженер	19	37
	Геолог	5	7
	Маркшейдер	4	16
	Інженер-механік	3	3
	Гідрогеолог	1	1
	Інженер-електромеханік	1	1
	Енергетик	1	1
КрКЗ	Економіст з праці	1	1
	Економіка підприємства	3	7
	Обробка металів тиском	14	33

Відповідно до інформації у табл. 5.7, ГЗК мав чималі потреби у гірничих інженерах, а також у маркшейдерах і геологах. Кадрові потреби Кредмашу і КрКЗ у фахівцях з повною освітою також відповідали технологічному профілю виробництва. Примітно, що на Кредмаші із чотирьох спеціальностей три мали економічну орієнтацію, а на КрКЗ – дві з трьох спеціальностей теж мали економічну орієнтацію. Отже, потреби Кредмашу обмежувалися чотирма спеціальностями, що у 3,75 рази менше ніж кількість посад і у чотири рази менше ніж кількість штатних одиниць. Потреби ГЗК складали сім спеціальностей, що у 4,86 рази менше ніж кількість посад та у 9,57 рази менше ніж кількість штатних одиниць. Потреби КрКЗ обмежувалися трьома спеціальностями, що у 5,67 рази менше за кількість посад та у 13,33 рази менше ніж кількість штатних одиниць. Отже, потреби підприємств у фахівцях з повною вищою освітою у межах структурного підрозділу вимірюються одиницями, що дає підставу вважати, що у межах підприємства їх чисельність не перевищить кількох десятків, оскільки ідеться про єдиний технологічний цикл.

За кожними ОКР на будь-якому підприємстві загальна потреба у фахівцях певних спеціальностей набагато менша за чисельність посад і тим більше штатних одиниць. Ця обставина дозволяє стверджувати, що трудомісткість формування переліку спеціальностей локального ринку праці цілком прийнятна для виконання міською або районною службою зайнятості.

Співвідношення кількості спеціальностей за ОКР демонструє наявність пропорцій між рівнями. Якщо на Кредмаші спеціальностей ОКР *кр* майже вдвічі більше ніж інших ОКР, а на КрКЗ більш ніж втричі, то на ГЗК більше ніж спеціальностей кожного ОКР окремо. Кількість спеціальностей за ОКР *с* перевищує кількість за ОКР *б*, яка перевищує кількість за ОКР *мс*. Для обчислення орієнтовної величини попиту на фахівців окремих спеціальностей за ОКР на локальному ринку праці використано відношення кількості спеціальностей до кількості штатних одиниць у підрозділі. Оскільки присутність на ринку двох підприємств з однаковим співвідношенням штатних одиниць і спеціальностей малоймовірно, то доцільно виконати розрахунок пропорції на 1000 штатних одиниць.

Кількість штатних одиниць трьох обстежуваних підприємств становить 1503

особи, а кількість спеціальностей ОКР *кр* – 40 одиниць, тобто на 1000 осіб приблизно 30 спеціальностей. Як було розраховано раніше, на локальному ринку 2015 р. працювало 59823 кваліфікованих робітників, а отже, кількість спеціальностей становила 1795. Відповідно до Додатків А, Б і В, на обстежуваних підприємствах чимало посад, які належать до Розділу 1. «Професії, загальні для всіх видів економічної діяльності» Державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах [283]. На Кредмаші та КрКЗ чимало спільних посад, які належать до розділу 2. «Професії із зварювання металу, загальні для виробництва готових металевих виробів (розділ 28) виробництва машин устаткування (розділ 29), будівництва (розділ 45), виробництва автоматичних та електричних машин (розділ 31), виробництва транспортних засобів та (секція DM) технічного обслуговування та ремонту автомобілі в (група 50.2)», професії якого споріднені з технологією виробництва інших підприємств, наприклад, КрАЗ. Окрім ГЗК, у Кременчуцькому регіоні є кар'єри з видобутку щебеню, а також обговорюється питання щодо побудови Біланівського ГЗК, що підтверджує уніфікацію спеціальностей щодо розділу «3. Професії, загальні для добувної промисловості (розділи 10, 12) та будівництва (розділ 45, підклас 45.21.2). Будівництво мостів, шляхових естакад, тунелів та метрополітену». Вагомим аргументом на користь зменшення кількості спеціальностей є економічна доцільність, яка накладає обмеження щодо кількісної затребуваності. Отже, попит на кваліфікованих робітників на локальному ринку праці навряд перевищить півтори тисячі спеціальностей.

За подібним розрахунком на 1000 штатних одиниць кількість спеціальностей ОКР *мс* сягала шести, ОКР *б* – 31, ОКР *с, м* – 62. Якщо навіть припустити, що фактично кількість спеціальностей буде вдвічі або втричі більшою, то навіть збільшений у кілька разів обсяг інформації легко сприймається для прийняття рішень щодо вибору майбутньої професії.

Отже, вищевикладені аргументи свідчать про можливість створення Довіднику, який вмістить якісний (найменування спеціальностей) і кількісний (чисельність штатних одиниць) аспекти реального попиту на локальному ринку праці. Відсутність згадки носія потреб як і галузевої приналежності дозволить усі без винятку підприємства поставити в рівні умови щодо подальшого працевлаштування. Можлива поява згодом динаміки штатних одиниць дозволить

зафіксувати тенденції попиту. Відсутність у Довідку постачальників послуг ставить їх в рівні умови перед споживчим вибором.

Формат Довіднику має максимально відповідати параметрам споживчого вибору. Вибираючи професійне майбутнє особа, окрім спеціальності, ще визначається з ОКР, а тому потреби споживачів слід систематизувати за ОКР. Вибираючи професію, споживачі освітніх послуг орієнтуються на перелік освітніх послуг, у якому подані спеціальності. Якщо раніше за кожним ОКР існував окремий перелік освітніх послуг [220, 219, 221], у подальшому він буде єдиний, що значно спрощує споживчий вибір [55]. Зазначені переліки є частиною освітнього стандарту. Однак існує обставина, яка перешкоджає формалізації вибору споживачем спеціальності. Сучасні форми обліку кадрів на підприємстві передбачають графи, у яких міститься інформація щодо освіти співробітника. На обстежуваних підприємствах у цих графах указано навчальний заклад, найменування та навіть шифр спеціальності, а також присвоєна кваліфікація. До того ж, відсутня графа, у якій указується потрібна спеціальність, а якщо вона присутня, то у ній подано інформацію, яка не відповідає освітнім стандартам. Тому, щоб дотриматися належних вимог споживачів формат подання інформації у Довіднику роботодавцям слід упорядкувати кадровий облік щодо освітнього стандарту спеціальностей.

Щодо Довіднику вбачаються два заклади, які, з одного боку, зацікавлені у подібній інформації, а з другого, мають достатній рівень професіоналізму. Ініціатива зі створення Довіднику має належати органу місцевого самоврядування, який є відповідальним, а тому і зацікавлений у розвитку територій. Фахівці районних або міських центрів зайнятості Державної служби зайнятості Міністерства праці та соціальної політики України добре обізнані у працевлаштуванні громадян і задоволенні кадрових потреб підприємств. Оскільки місцеві центри зайнятості одночасно підпорядковані Державній службі зайнятості та місцевим органам державної влади, то саме вони повинні взяти на себе відповідальність за створення Довіднику.

Таким чином, контент стосовно якісних (спеціальність) і кількісних (штатні одиниці) аспектів знеособлених кадрових потреб локального бізнес слід визнати науково-практичною засадою фінансово-економічного розвитку ВО у контексті споживацького вибору. Саме контент надає можливість роботодавцям впливати на

раціональний вибір особою найбільш корисних щодо майбутнього працевлаштування професійно-кваліфікаційних параметрів ВО в умовах відсутності у неї професійного досвіду, що значно поліпшить професійну орієнтацію особи.

5.2. Визначення емпіричних правил управління освітніми закладами, орієнтованих на споживчі переваги

Аналіз довів, що, незалежно від сегмента, кожен ЗВО Полтавщини мав унікальну пропозицію $OP_{код}^{op}$ як щодо номенклатури, так і щодо обсягу (п. 4.2). Самобутність пропозиції позначалася на попиті. Навіть попит на ті самі $OP_{код}^{op}$ у різних ЗВО відрізнявся за обсягом, що свідчить про диференціацію споживацьких переваг. У одних ЗВО обсяг первинного попиту перевищував обсяг вторинного, а у інших - навпаки. Ринкова різноманітність не виключає наявності спільних ознак у діяльності ЗВО, які визначаються загальною ситуацією на ринку $OP_{код}^{op}$ і в сегментах. Так, загальний ліцензійний обсяг на ринку за певним ОР (L^{op}) значно перевищує загальний обсяг первинного попиту за певним ОР (Q^{op}). Були також перевищення (п. 4.2) товарного ліцензійного обсягу на ринку за усіма $OP_{код}^{op}$ ($L_{код}^{op}$) над загальною чисельністю осіб, зарахованих на нормативний термін навчання за спеціальностями певного ОР ($Q_{код}^{op}$), а також галузевого ліцензійного обсягу всіх ЗВО за $ГЗ_{шифр}^{op}$ ($L_{шифр}^{op}$) над загальною чисельністю осіб, зарахованих над нормативний термін навчання за $ГЗ_{шифр}^{op}$ певного ОР ($Q_{шифр}^{op}$). Перевищення пропозиції над попитом на усіх рівнях слід сприймати як факт, який вимагає пояснення (висунення гіпотези), оскільки встановлення факту не є самоціллю у прагматизмі. Метод абдукції дозволяє інтерпретувати факти за допомогою гіпотези і встановлювати правила, які дозволяють ЗВО адекватно реагувати на факти.

Перманентне реформування ВО протягом останньої чверті століття було покликане підвищити результативність діяльності ЗВО. У підсумку, як свідчать

відомості у п. 4.1, професійно-кваліфікаційні якості значної частини випускників ЗВО не відповідають потребам роботодавців. Водночас запропоновані закладами обсяги ОП у кожному із сегментів ринку набагато перевищують попит (п. 4.2). Отже, слід визнати наявність освітньої колізії, коли професійно-кваліфікаційний дисбаланс на ринку праці існує паралельно з дисбалансом на ринку ОП, який виявляється у надлишкових «виробничих потужностях ЗВО». Існування колізії протягом тривалого часу переконує у тому, що ніякі нормативно-правові акти не здатні змінити ситуацію на краще. Отже, ЗВО у межах своїх повноважень, наданих освітньою автономією згідно із чинними законами [39; 48], необхідно самостійно шукати шляхи виходу з патової ситуації. Запропонована у п 1.3 концепція прагматизму реформування СВО передбачає заміну орієнтації дій ЗВО з доктрин, програм і стратегій, які проголошують благополуччя у майбутньому, на сучасні реалії ВО. Суворі факти вимагають висунення гіпотез, які пояснюють причини, що їх обумовили. При цьому, безсумнівно поглиблюючи наукове пізнання, гіпотези не є самоціллю для ЗВО. Призначення гіпотез – утворити підґрунтя для управлінських рішень, які підвищать рівень реалізації освітнього потенціалу навчальних закладів. Вищевикладене доводить необхідність вибору методології, яка дозволить ЗВО реально втілити концепцію прагматизму.

Дослідні знання одночасно є концептуальним підґрунтям прагматизму та абдукції. Ця обставина зумовила апріорний вибір методу наукового обґрунтування підвищення прагматизму в діях закладів освіти. Започаткував поняття «абдукція» засновник прагматизму Пірс Ч. [379]. Ідеї Пірса Ч. набули розвитку в працях Хансона Н. (Hanson N.), який на прикладах довів переваги абдукції [380]. Хінтікка Я. (Hintikka J.) уважав, що правильність абдуктивних висновків має бути обґрунтована за допомогою стратегічних принципів [381]. Летов О. надав розв'язок проблеми наукової об'єктивності від постпозитивізму до постмодернізму [382]. Рузавін Г. (Рузавин Г.) характеризує абдукцію як метод пошуку й обґрунтування пояснювальних гіпотез [383]. Овчаров О. (Овчаров А.) визначив методи, методологію і логіку наукових досліджень [384]. Демидова М. (М. Демидова) розглядала філософію та методологію пізнання соціальних ризиків в умовах символічного капіталізму [385]. Лисов О. (О. Лысов) культивував елементи індукції у ситуаційному аналізі щодо прийняття управлінських рішень

[386]. Ретельний аналіз вітчизняних публікацій довів відсутність таких, у яких абдукція використовувалася як метод наукового пізнання економічних процесів, явищ і відносин. Інструмент наукового пізнання, який активно використовується в природничих науках (фізиці, хімії, біології, медицині), незаслужено ігнорується гуманітарними науками, для яких він був призначений спочатку. Застосування методу абдукції обумовлено відсутністю прямого логічного зв'язку між фактами, які ілюструють діяльність ЗВО на локальному ринку ОП, і теоретичним поясненням їх. Рамазанов С. з однодумцями вважає, що «завжди є твердження, істинність якого не може бути визначена за допомогою формальних алгоритмів [387, с. 27]. За цих умов необхідно визначити напрями підвищення прагматизму в діях ЗВО за сприяння абдукції, орієнтованої на пошук і раціональний вибір гіпотез на підставі ретельного аналізу фактів, що дозволить зробити управління ЗВО більш гнучким, здатним реагувати на кон'юнктурні коливання попиту на окремі спеціальності.

Термін «абдукція» поширений у англійській (abduction) і німецькій (abduktion) мовах і походить з латині (лат. *abductio* від *abducere* – відвід, відхилення). Термін застосовується у багатьох сферах науки і практики, зокрема в логіці. Пірс Ч. пояснює абдукцію як різновид висновку, коли перевага віддається одній гіпотезі серед інших, які пояснюють факти (F_1) або емпіричні дані. Ця гіпотеза не повинна базуватися на попередньому знанні, яке має відношення до істинності інших гіпотез. Закономірність абдукції залежить від принципів, протилежних тим, які доречні в інших різновидах висновку [379, с. 303]. Подібно до індукції, вектор абдукції спрямовано від окремого до загального. Вивчаючи окремі випадки, що підтверджують гіпотези, індукція не дозволяє генерувати правило (закон або теорію), яке пояснює природу явищ.

Процедура дедукції правил з гіпотез можлива за умови визнання, що саме ця гіпотеза (G) пояснює F_1 . На відміну від класичної індукції, абдуктивна G має імовірнісний характер, тобто не сприймається як алгоритм безпомилкового наукового відкриття. Отже, призначення абдукції полягає у відкритті емпіричних правил (R), які встановлюють зв'язки між властивостями діяльності ЗВО. Міркування від F_1 до G , а далі – до R являє собою абдуктивне судження як повідомлення, яке містить невідому інформацію. Хінтікка Я. різнобічно з'ясував

зміст абдуктивного висновку [381, с. 22, 44, 50, 53]. У цьому сенсі абдукція істотно відрізняється від дедукції. Але, спираючись на філософські аспекти, Хансон Н. доводить наявність логіки у пошуку теорій для визначення висновків і прогнозувань. Наголошуючи на логіці завершених наукових систем, учений демонструє наявність закономірності (шаблону) у знаходженні теорій, подібно до встановлення теорій щодо розробки висновків і прогнозів [380, с. 124–168]. Лисов О. теж уважав, що абдукція може бути ефективно запроваджена щодо аналізу ситуацій, формування висновків і рекомендацій [386, с. 31]. Отже, за ознакою «тип логічних міркувань» абдукція складається з двох процедур: індукційної – висунення G із F_1 , тобто « G пояснює F_1 »; дедуктивної – генерування R із G , тобто « R узагальнює G » (рис. 5.1).

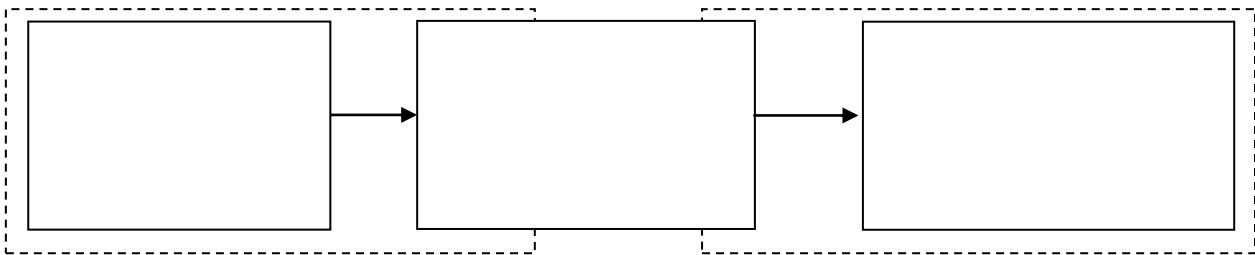

Рис. 5.1. Схема абдуктивного судження

Оцінка правдоподібності G , яка породжена індукцією фактів F_1 , досягається завдяки відповідності вимогам: 1) G пояснює як факт F_1 , що спостерігається, так і той, що не спостерігається та перевіряється непрямым шляхом; 2) G має форму інтегративних висловлювань, тобто містить питання, на яке слід відповісти під час дослідження; 3) G не обмежує перевірку достовірності підтверджених фактів. Вимоги достовірності як логічно коректні правила усувають хибні гіпотези. Демидова М. – одна з небагатьох, хто застосував поняття абдукції стосовно соціальних процесів. Вона впевнена, що перша сконструювала і використала «прогнозу абдукцію» як метод наукового вивчення фактів і побудови гіпотези, яка пояснює їх механізм і прогнозує наслідки його дії [385, с. 91].

Індуктивна процедура пов'язана з констатуванням фактів діяльності ЗВО та висуванням гіпотез, які пояснюють зв'язки між ними. Так, відомості у п. 4.2 є фактами, які позначають рівень освітнього прагматизму діяльності ЗВО

Полтавщини під час прийому 2016 р. *Першим наочним фактом*, який потребує тлумачення, слід визнати низький рівень освітнього прагматизму у діяльності більшості ЗВО, поданих у всіх сегментах ринку $ОП_{код}^{op}$ (F_l , де індекс « l » позначає черговість згадування у тексті). У табл. 5.8 подано рівні освітнього прагматизму ЗВО за сегментами ринку.

Згідно з відомостями у табл. 5.8, жоден із 28 ЗВО у сегменті *мс* не діяв прагматично ($\hat{r}_{ЗВО}^{mc} < 1$, $r_{ЗВО}^{mc} < 1$). Подібна характеристика була притаманна і закладам, які функціонували у сегменті *б* ($\hat{r}_{ЗВО}^b < 1$, $r_{ЗВО}^b < 1$), та у сегменті *м* ($r_{ЗВО}^m < 1$). Прагматизм у діях ПЮІ в сегменті *м* слід сприймати як виняток, який указує на його низький рівень у інших ЗВО. У сегменті *б* ККрНУ, подібно ПЮІ, теж діяв вельми прагматично, але, слід зауважити, що ці заклади надавали виключно одну послугу у вказаному сегменті, тобто ступінь концентрації зусиль була максимальною. Характеристика « < 1 » сприймається як ознака, яка об'єднує всі заклади, незалежно від сегмента і конкретного значення (абстрактно-загальне).

Таблиця 5.8

Рівні освітнього прагматизму ЗВО за сегментами ринку

ЗВО	$r_{ЗВО}^{окр}$	$\hat{r}_{ЗВО}^{окр}$	ЗВО	$r_{ЗВО}^{окр}$	$\hat{r}_{ЗВО}^{окр}$	ЗВО	$r_{ЗВО}^{окр}$	$\hat{r}_{ЗВО}^{окр}$
1	2	3	1	2	3	1	2	3
Сегмент <i>мс</i>			ПирФЄУ	0,03	0,08	ПНПУ	0,28	0,32
КПК	0,27	0,29	ПолтКВМУ	0,12	0,48	ПУЕТ	0,17	0,46
ККрНУ	0,26	0,63	КрКТІ	0,47	0,58	ПДАА	0,26	0,58
ПКНГ	0,77	0,92	ГККМ	0,14	0,29	ПЮІ	0,54	0,58
МХПК	0,46	0,48	ПолтМУ	0,69	0,81	ПФНУХТ	0,15	0,52
АКУП	0,55	0,62	КрМК	0,33	0,55	ККрНУ	1,00	1,00
АЕК	0,32	0,36	ПБМК	0,50	0,78	КЛК	0,03	0,09
ЛубФЕК	0,48	0,62	ЛохМУ	0,32	0,38	КІДУ	0,04	0,04
ХорАПК	0,30	0,35	ЛубМУ	0,74	0,86	Сегмент <i>м</i>		
ХомВТК	0,45	0,72	КрПК	0,27	0,47	КрНУ	0,63	0,63
БерТ	0,19	0,22	ЛЛТК	0,24	0,32	ПолтНТУ	0,56	0,56
ЛохТТ	0,35	0,40	ПБТТБ	0,35	0,41	ПНПУ	0,58	0,58
КЛК	0,52	0,56	ПКЖТ	0,17	0,36	ПУЕТ	0,36	0,36
ПКХТ	0,40	0,42	Сегмент <i>б</i>			ПДАА	0,42	0,42
ПолтПК	0,88	0,95	КрНУ	0,20	0,37	УМСА	0,49	0,49
ПолтКТ	0,15	0,25	ПолтНТУ	0,33	0,46	ПЮІ	1,00	1,00

У сегменті *mc* однаковий $r_{ЗВО}^{mc}$ мали КПК і КрПК, АЕК і ЛохМУ, ЛохТТ, ПБТТБ, але їх значення $\hat{r}_{ЗВО}^{mc}$ різне, що доводить автентичність діяльності кожного ЗВО. У сегментах *б* і *м* значення $r_{ЗВО}^b$ і $r_{ЗВО}^m$ усіх ЗВО різні, що наголошує на самобутності їх практики. Отже, правило «єдності у різноманітті» пов'язує різноманіття дій ЗВО у систему (конкретно-загальне). Особливість ЗВО як цілісного суб'єкта ринку $ОП_{код}^{op}$ полягає у єдності одиничного і загального. Значення $r_{ЗВО}^{mc}$ як одиничні є наслідком загального, тобто перевищення L^{mc} (8026) над Q^{mc} (3975) більш ніж у два рази. Аналогічна ситуація існує у сегменті *б*, де L^b (11817) перевищує Q^b (5587) більш ніж у два рази, та у сегменті *м*, де L^m (7200) теж більш ніж у два рази перевищує Q^m (3573). Отже, низький рівень прагматизму у діях ЗВО слід сприймати не як факт діяльності окремого закладу, а як аномальне явище, притаманне локальному ринку $ОП_{код}^{op}$.

Якщо обсяг попиту у сегментах залежить від багатьох чинників, на більшість з яких ЗВО не в змозі вплинути, то пропозиція детермінується стратегією і тактикою їх діяльності. Протягом тривалого періоду заклади розширювали асортимент освітніх послуг і збільшували обсяги пропозиції, що неодмінно позначалося на форматі загальної пропозиції. З урахуванням активності ЗВО щодо збільшення $l_{ЗВО}^m$ у 2016–2017 н. р. слід припустити, що з оновленням ліцензії у найближчій перспективі заклади неохоче зменшуватимуть асортимент і обмежуватимуть ліцензійний обсяг у всіх сегментах ринку ОП. Отже, тлумачення змісту першого факту (аномального явища) дозволило зробити редукативний висновок: формуючи стратегію і тактику дій, абсолютна більшість ЗВО керувалися не реальною ринковою ситуацією, а благородними намірами задовольнити попит і наявністю для цього ресурсів, що призвело до дисбалансу сукупного попиту і пропозиції (G_1). Критерієм достовірності G_1 є припущення, що виправлення ситуації можливе лише за сприяння ЗВО. Водночас G_1 має інтегративну форму: як у цьому випадку необхідно діяти ЗВО?

У сучасній логіці абдукція є видом редукативного висновку з такою особливістю, що з посилення, яке є умовним висловлюванням, впливає наступне посилення. Водночас для висунення гіпотез щодо пояснення релевантних фактів

абдукція використовує, окрім кількісних, якісні характеристики. Отже, наступний, *другий факт*, з одного боку, має безпосереднє відношення до попиту на освітні послуги ЗВО, а, з іншого, цілком відображає якісну характеристику попиту. Ідеться про характер формування значень $q_{ЗВО}^{op}$ і $\tilde{q}_{ЗВО}^{op}$, який слід урахувати, оскільки він відображає специфіку споживання $OP_{код}^{op}$ (F_2). Вона полягає у тому, що прийом студентів відбувається раз на рік. Ця відома для всіх і водночас залишена без уваги освітньої спільноти ознака освітньої послуги вельми істотно впливає на рівень прагматизму ЗВО, оскільки, незалежно від їх бажання але залежно від зусиль, щорічно змінюються кількісні, а можливо і якісні параметри їх діяльності. Прикладом якісної зміни стану діяльності ЗВО слід уважати припинення з 2017 р. набору студентів на здобуття ОКР «Спеціаліст» відповідно до п. 2 розділу XV Закону 3 [39]. У найближчому майбутньому ЗВО I–II РА, разом із ЗВО III–IV РА, належить розв’язувати завдання доцільності інтеграції унаслідок ліквідації ОКР *мс* [66; 48]. Необхідно також ураховувати щорічне внесення змін до умов прийому до ЗВО [234; 223].

Отже, для пояснення діяльності ЗВО, а також системи ВО в цілому неможливо використовувати безперервну функцію, яка з високим ступенем імовірності дозволяє припустити зміну станів через зміну вхідних параметрів. Ідеться про дискретні стани як системи ВО, так і окремих ЗВО. За своєю природою дискретні процеси припускають кінцеве число можливих станів об’єкта. Вищевикладене дозволяє зробити другий редуکتивний висновок – процес купівлі–продажу ОП має дискретний характер (G_2). Критерієм достовірності G_2 слугує нормативно-правова база вітчизняної ВО. Інтегративна форма G_2 : які наслідки для ЗВО має дискретний характер попиту?

Третій факт спирається на другий, оскільки, залежно від асортименту і масштабу освітніх послуг, відповідно до правил комбінаторики, заклади можуть мати різну кількість станів (F_3). Наявність галузей знань визначає структурування діяльності закладів за цією ознакою (деканати, інститути). Це передбачає, що структурні підрозділи гіпотетично можуть мати різні стани, які не повинні зумовлювати один одного, оскільки потенційні споживачі (абітурієнти) в ідеалі відбивають сукупність непересічних множин через різні для $\Gamma Z_{шифр}^{op}$ предмети ЗНО. Однак, оскільки ЗВО протягом деякого часу було надано право самостійно визначати предмети ЗНО для спеціальностей, то стан одного підрозділу цілком

може залежати від стану іншого. Тобто не виключається внутрішня конкуренція, яка потенційно детермінує значення $r_{код}^{op}$ і $\tilde{r}_{код}^{op}$ та одночасно знижує рівень прагматизму закладу ($r_{ЗВО}^{op}$). Оскільки кількість предметів ЗНО обмежена, то уникнути повторюваності їх комбінацій для 29 $\Gamma_{шифр}^{op}$, поданих у Довіднику галузей знань і спеціальностей зі змінами, що відбулися 2016 р. і 2017 р. [55], вельми проблематично. Уникнути повторюваності предметів ЗНО у межах $\Gamma_{шифр}^{op}$ іще складніше, що пророкує конкуренцію кафедр. Реалізація принципу набору студентів «кожен сам за себе» потребує значних витрат грошей і часу на агітацію, а у підсумку ослаблює освітній потенціал факультету. З вибором у $\Gamma_{шифр}^{op}$ однієї спеціальності (навіть за наявності спеціалізацій) усувається внутрішня конкуренція, але у цьому випадку ЗВО не в змозі повноцінно охопити науковий напрям. ЗВО власноруч розв'язують діалектичну проблему концентрації або розосередження зусиль.

Ознака дискретності «кінцева множина» виявляється у межах закладу завдяки виділенню потенційно можливих станів: «Усі факультети однаково відносно добре реалізували потенціал», «Одні факультети відносно добре, а інші відносно погано реалізували потенціал», «Усі факультети однаково відносно погано реалізували потенціал». Слово «відносно» вказує на те, що факультети інших ЗВО реалізували потенціал гірше або краще. Подані у п. 4.2 відносні рівні освітнього потенціалу ЗВО у сегментах mc , b і m ($dr_{код}^{mc}$, $dr_{код}^b$, $dr_{код}^m$) указують на конкурентні досягнення закладів. На прикладі чотирьох груп $OP_{код}^b$ за значеннями $r_{код}^b$ і $dr_{код}^b$ у сегменті b у табл. 5.9 показано наявність конкурентної боротьби як на локальному ринку $OP_{код}^{op}$, так і у межах закладів за галузями знань.

Згідно з відомостями у табл. 5.9 у Γ_{05}^b подані всі ЗВО. У шести галузях діють чотири ЗВО. Три ЗВО діють у одній $\Gamma_{шифр}^b$. Два ЗВО діють у одинадцяти галузях. Тільки у чотирьох галузях діє один ЗВО. ПолтНТУ і ПУЕТ у всіх галузях мають конкурентів. Аналогічна ситуація існує і в інших сегментах ринку послуг ЗВО Полтавщини. З іншого боку, кожен заклад у окремих галузях пропонує декілька $OP_{код}^b$, тобто у межах факультетів точиться конкурентна боротьба між кафедрами за умови, що кафедра не є випусковою за декількома спеціальностями. Отже, за

наявності настільки напруженої зовнішньої і внутрішньої конкуренції ЗВО за результатами наступної приймальної кампанії мають перейти в інший стан, що відповідатиме постулатам дискретного процесу. Слід зауважити, що це відбудеться навіть за умови незмінності кількості абітурієнтів і структури предметів ЗНО. Також демографічна ситуація та освітня міграція неодмінно зумовлюють зміну значень $q_{ЗВО}^{op}$ і $\tilde{q}_{ЗВО}^{op}$.

Таблиця 5.9

Поділ груп $OP_{код}^{\delta}$ за галузями знань і ЗВО

КрНУ		ПолтНТУ		ППНУ		ПУЕТ		ПДАА	
Шифр ГЗ	Групи $OP_{код}^{\delta}$	Шифр ГЗ	Групи $OP_{код}^{\delta}$	Шифр ГЗ	Групи $OP_{код}^{\delta}$	Шифр ГЗ	Групи $OP_{код}^{\delta}$	Шифр ГЗ	Групи $OP_{код}^{\delta}$
01	S	02	$V + S$	01	$3S+2V+U$	02	U	05	V
02	$S+V$	03	S	02	V	03	Z	07	$2S+3V+U$
03	S	05	$V + S$	03	$V + 2U$	05	$2U$	10	S
05	$2U$	07	$2S+4V$	05	S	07	$Z + 4U$	20	$3S$
06	S	10	$S + U$	06	Z	08	Z	21	U
07	$6U$	11	U	09	U	12	U		
08	S	12	$3S$	10	$3U$	16	U		
10	U	13	$2V$	12	U	18	V		
11	U	14	$S + V$	23	V	24	$2S$		
12	$S + U$	17	V	24	U				
13	U	18	$2S+V$						
14	U	19	$S+V+U$						
15	V	22	S						
16	$S+V$	24	Z						
17	U	27	S						
18	U								
19	$V+U$								
22	V								
24	S								
26	V								
27	$V+U$								

З'ясування сутності факту дозволяє зробити третій редуктивний висновок – рівень прагматизму у діях ЗВО є похідним від реалізації інтересів кафедр, які змагаються за наповнення ліцензії за окремою спеціальністю (спеціальностями), а не інтересів факультетів, які змагаються за наповнення ліцензії у межах галузей

знань, і інтересів закладу в цілому (G_3). Як критерій достовірності G_3 слід визнати щорічну зміну кількості штатних одиниць професорсько-викладацького складу (ПВС) кафедри. Інтегративна форма G_3 : чиї інтереси мають домінувати – кафедри, факультету або навчального закладу у цілому?

Четвертий факт – невідворотність змін вихідних параметрів діяльності ЗВО (F_4). Для підтвердження цього факту щодо діяльності ЗВО III–IV РА Полтавщини у табл. 5.10 подано порівняння прийому студентів за ОС $\bar{b}$ і m 2017 р. і 2016 р.

За даними табл. 5.10, первинний попит у сегменті $\bar{b}$ зменшився у двох ЗВО і збільшився у трьох, а вторинний попит, навпаки, зменшився у трьох ЗВО і збільшився у двох. Якщо в КрНУ одночасно зменшився первинний і вторинний попит, то в ПНПУ обидва попити збільшилися. Первинний попит на послуги ПолтНТУ зменшився, а вторинний збільшився, а на послуги ПУЕТ і ПДДА, навпаки, вторинний зменшився, а первинний збільшився. У сегменті m ситуація більш однорідна ніж у сегменті $\bar{b}$, оскільки тільки ПолтНТУ скоротив обсяги прийому до магістратури. Більш ніж у півтора рази збільшили обсяги прийому КрНУ і ПДДА, у два рази збільшив ПУЕТ, а рекордсменом був ПНПУ, який спромігся збільшити обсяг прийому більш ніж у чотири рази. Як було зазначено раніше, стрімке збільшення обсягів прийому у сегменті m обумовлено відсутністю 2017 р. прийому на підготовку за ОКР c .

Значення $T_{np}^l q_{ЗВО}^{\bar{b}}$, $T_{np}^l \tilde{q}_{ЗВО}^{\bar{b}}$ і $T_{np}^l q_{ЗВО}^m$ щодо усіх ЗВО не збігалися між собою та з темпами динаміки загальних (первинного і вторинного) попитів у сегментах, що вказує на унікальність дій кожного ЗВО. Динаміка первинного і вторинного попиту у сегменті mc відрізнялася різноманіттям ситуацій щодо попиту на послуги ЗВО: на послуги одних збільшився як первинний, так і вторинний попит, на послуги інших первинний зменшився, а вторинний збільшився, на послуги третіх, навпаки, збільшився первинний попит, а вторинний зменшився. Але були й такі ЗВО, на послуги яких зменшилися обидва попити (табл. 4.10 – 4.23). На думку Співаковського О., результати вступної компанії – це привід для роздумів і обговорення у суспільстві, а для держави є основою для стратегічного планування [388].

Таблиця 5.10

Обсяги попиту ЗВО у сегментах б і м у 2016–2017 роках

ЗВО	2016 рік набору			2017 рік набору					
	$q_{ЗВО}^{\bar{b}}$	$\tilde{q}_{ЗВО}^{\bar{b}}$	$q_{ЗВО}^M$	$q_{ЗВО}^{\bar{b}}$	$T_{np}^L q_{ЗВО}^{\bar{b}}$	$\tilde{q}_{ЗВО}^{\bar{b}}$	$T_{np}^L \tilde{q}_{ЗВО}^{\bar{b}}$	$q_{ЗВО}^M$	$T_{np}^L q_{ЗВО}^M$
КрНУ	476	538	488	455	-4,41	443	-17,66	785	60,86
ПолтНТУ	624	317	1021	566	-9,29	383	20,82	865	-15,28
ПНПУ	731	225	266	832	13,82	320	42,22	1422	434,59
ПУЕТ	391	898	427	409	4,60	760	-15,37	901	111,01
ПДДА	446	738	709	590	32,29	493	-33,20	1069	50,78
Усього	2668	2716	2911	2852	6,90	2399	-11,67	5042	73,21

Отже, з'ясування природи цього факту дозволяє зробити четвертий редукативний висновок – перманентні зміни у зовнішньому оточенні ЗВО є симбіозом конкурентної боротьби на ринку $ОП_{код}^{op}$ та впливу демографічних чинників (G_4). Критерієм достовірності G_4 є відомості, які містить офіційний інформаційний ресурс МОН України «Інформаційна систем «Конкурс» (www.vstup.info/). Інтегративна форма G_4 : чи в змозі коливання попиту дестабілізувати діяльність ЗВО?

Подання фактів, гіпотез і правил у вигляді передбачуваної схеми надає додатковий ступінь достовірності абдукції. На рис. 5.2 зображено схему кореляції чинників, редукативних висновків та емпіричних правил як складових абдукції. За змістом інтегративних форм гіпотези поділено на дві групи. Першу складають G_1 і G_3 , оскільки емпіричне правило як відповідь на питання регулює той бік організації навчального процесу, який стосується реальних споживачів $ОП_{код}^{op}$.

До другої групи увійшли G_2 і G_4 , інтегральні форми яких передбачають відповідь як емпіричне правило щодо регулювання навчального процесу тих, хто безпосередньо надає освітні послуги. Оскільки правила регулюють відносини щодо організації навчального процесу, то наявна дихотомія, коли правила симетричні до процесу. Організація навчального процесу є невід'ємною складовою внутрішнього управління закладом, а, отже, емпіричні правила регулюють стосунки виключно між суб'єктами ЗВО, тобто не порушують межі автономії ЗВО.

Оскільки правила зачіпають хрестоматійні форми освітніх відносин у вітчизняній ВО, то їх упровадження суттєво впливатиме на свідомість як студентів, так і викладачів.

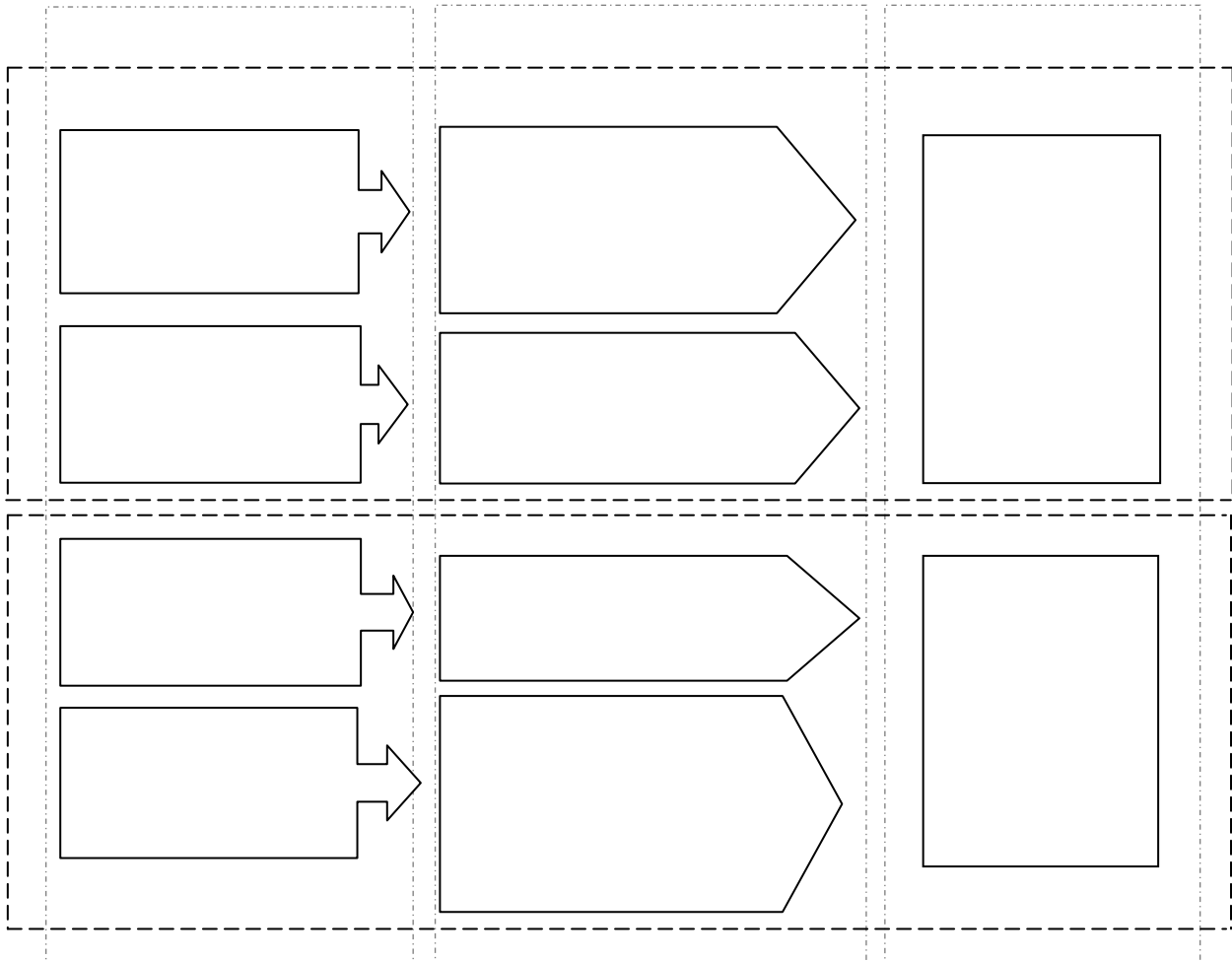

Рис. 5.2. Кореляція семантики складових абдукції щодо дій ЗВО

Це побудова емпіричних правил діяльності ЗВО, які націлені посилити прагматизм у діях ЗВО. Стосовно цього Хинтикки Я., поєднуючи епістемологію, семантику і синтаксис, довів правила міркувань. Так, дефінаторні правила визначають істинність висновків. Прагматизм, окрім знання дефінаторних правил, завбачає стратегічне бачення. Стратегія як правило мислення означає здатність передбачати події, оцінювати й вибирати найбільш придатне. Стратегія усунення негативного явища завбачає вибір альтернативи, яка корелює з інформацією про нього. Опору на стратегію автор уважав запорукою наближення до істини [389, с. 80–97; 390]. Отже, окрім наведених вище редуktivних висновків, заснований на

абдукції прагматизм у діях ЗВО передбачає необхідність дотримання емпіричних правил, які, по суті, є стратегічними орієнтирами їх діяльності.

Для з'ясування рівня прагматизму зазначимо, що абдукція дозволяє вивчати як різні аспекти діяльності ЗВО, так і функціонування різних закладів під одним ракурсом, оскільки вони знаходяться в абдуктивному зв'язку, який базується на єдності правил згідно із чинним законодавством і підзаконними актами. Передбачається, що окремі формальні характеристики одного ЗВО відображаються в іншому. СВО у цілому та ЗВО зокрема слід розглядати як єдину за змістом значну абдуктивну систему. Так, організацію навчального процесу як для студентів, так і для викладачів, слід сприймати як єдину абдуктивну систему, яка завжди має власну внутрішню узгодженість. Слід зазначити, що, незважаючи на іншу природу зовнішнього оточення ЗВО, ніж його внутрішня система організації діяльності, між ними існує узгодженість. Зміни у зовнішньому середовищі незмінно мають відобразитися на внутрішньому управлінні закладом. Отже, успішність реформування системи ВО залежить від того, якою мірою задовольняється подвійна вимога: з одного боку, реформування має відповідати внутрішнім вимогам організації (анатомії) закладу, а, з іншого – вимогам зовнішнього оточення, тобто, насамперед, інтересам споживачів $ОП_{код}^{op}$. У подальшому споживачі вступають у СТВ з роботодавцями, які придбавають їх професійно-кваліфікаційні якості. Узгодженість потреб роботодавців і якостей працівників доводить наявність тотожних компонент у різних суб'єктів СВО. Саме це бокове розширення суттєвих компонент і є абдукцією. Її зразками у ментальній сфері людини є види мистецтв, галузі науки, релігійні течії, організація фактів у порівняльній анатомії тощо.

Існує важлива обставина, яка відрізняє діяльність українських ЗВО від європейських і американських закладів протягом останньої чверті століття. Ураховуючи тривалість, полеміку навколо управління університетом слід сприймати як ідефікс західного освітнього співтовариства. Наприклад, десять років тому Бурган М. писав про управління як про предмет стурбованості критиків ВО [391, с. 101]. На межі століть Морі Е. пояснював необхідність перегляду місії, структури і способів діяльності університетів прискореними темпами пертурбацій. У підсумку академічна професія зазнала значних змін [392, с. 68]. Гуань Д.,

Нунез У. і Уелш Дж. указували на різноманітність організаційних структур, адміністративних систем і систем управління ЗВО. Прийняття рішень усередині закладу вимагає значного обсягу інформації для задоволення потреб навколишнього оточення [199, с. 135]. Уїлсон А. певен, що університет потребує сильної внутрішньої структури, яка передбачає взаємодію з елементами зовнішнього середовища [393, с. 38]. Епітет «сильний» означає сприйнятливості структури до зовнішніх проявів. На думку Кента Р., сучасний академічний менеджмент займає провідне місце у «прихованих інституційних програмах» [169, с. 38]. Тривала дискусія має логічне тлумачення: зміни в управлінні ЗВО викликані змінами в зовнішньому середовищі. Слід констатувати, що на відміну від західних колег, корінні реформи вітчизняної системи ВО зовсім не вплинули на арсенал методів, способів, прийомів і форм внутрішнього управління ЗВО. Відсутність критичних зауважень на адресу внутрішнього управління та пропозицій щодо його вдосконалення не вказує на відсутність їх необхідності.

Якщо визнати необхідність змін у внутрішньому управлінні вітчизняних ЗВО, то передусім необхідно з'ясувати причини, що їх обумовили. Вибір інструментів реалізації стратегій управління університетом, на думку Уїлсона А., має ґрунтуватися на вихідному стані ЗВО [393, с. 38]. Вітчизняні реалії вказують на наявність малочисельних студентських груп, що неодмінно викликає питання про їхню рентабельність. Статистичні дані переконливо доводять, що щороку різна чисельність студентів вступає до ЗВО. До того ж, співвідношення між тими, хто навчається за державні кошти і тими, хто самостійно оплачує за навчання, змінюється. Щорічно також змінюється чисельність студентів, які навчаються за спеціальністю за усіма ОР [110, с. 8, 10, 11, 34, 62–75]. Отже, контингент студентів у закладах щорічно змінюється як кількісно, так і якісно. Цю важливу обставину слід сприймати як вихідну умову внутрішнього управління ЗВО сьогодення.

Якщо для ЗВО, які розташовані у визнаних освітньо-наукових центрах (Київ, Харків, Львів, Одеса), коливання попиту не критично вплине на їх діяльність, то для закладів в обласних центрах і у містах обласного призначення, навіть незначні коливання попиту можуть мати негативні наслідки. У табл. 5.11 подано окремі $OP_{код}^{op}$ у сегментах *б* і *м*, попиту на які у 2016–2017 рр. не існувало, або він не перевищував 10 осіб.

Таблиця 5.11

Обсяги попиту на окремі ОП^{оп}_{код} у сегментах б і м у 2016–2017 рр.

ОП ^{оп} _{код}	2016 рік набору			2017 рік набору			ОП ^{оп} _{код}	2016 рік набору			2017 рік набору		
	q ^б _{код}	q̃ ^б _{код}	q ^м _{код}	q ^б _{код}	q̃ ^б _{код}	q ^м _{код}		q ^б _{код}	q̃ ^б _{код}	q ^м _{код}	q ^б _{код}	q̃ ^б _{код}	q ^м _{код}
КрНУ							ПолтНТУ						
ОП ^{оп} ₀₅₁	7	10	15	4	17	20	ОП ^{оп} ₀₂₃	2	-	-	-	-	1
ОП ^{оп} ₀₇₁	7	9	16	4	3	25	ОП ^{оп} ₀₂₉	8	21	12	5	18	12
ОП ^{оп} ₀₇₅	6	10	9	37	2	13	ОП ^{оп} ₁₀₁	7	9	9	12	5	10
ОП ^{оп} ₀₇₆	-	-	5	-	-	9	ОП ^{оп} ₁₀₃	-	-	-	5	6	-
ОП ^{оп} ₁₁₃	7	-	-	5	-	5	ОП ^{оп} ₁₁₃	-	-	8	-	-	6
ОП ^{оп} ₁₃₁	4	39	14	5	37	29	ОП ^{оп} ₁₃₁	8	-	24	8	1	20
ОП ^{оп} ₁₃₂	-	-	-	-	-	5	ОП ^{оп} ₁₃₃	3	14	28	7	18	-
ОП ^{оп} ₁₆₃	1	-	5	-	-	5	ОП ^{оп} ₁₄₄	7	14	21	7	18	19
ОП ^{оп} ₁₈₃	3	-	7	-	1	13	ОП ^{оп} ₁₈₃	3	-	8	8	3	10
ОП ^{оп} ₁₉₂	7	5	-	-	1	-	ОП ^{оп} ₁₈₄	9	40	-	13	29	-
ПУЕТ							ПНПУ						
ОП ^{оп} ₀₂₉	1	21	18	1	12	28	ОП ^{оп} ₀₂₄	4	8	5	15	4	18
ОП ^{оп} ₀₅₆	6	0	19	-	1	-	ОП ^{оп} ₀₃₄	-	-	5	23	27	28
ОП ^{оп} ₀₇₁	3	120	42	19	60	99	ОП ^{оп} ₀₉₁	-	-	-	-	-	10
ОП ^{оп} ₀₇₂	5	160	27	19	106	117	ОП ^{оп} ₁₀₁	6	-	7	9	-	10
КІДУ							ОП ^{оп} ₁₀₂	-	-	-	-	-	1
ОП ^{оп} ₀₃₅	4	-	-	1	-	-	ОП ^{оп} ₁₀₃	-	-	-	-	-	-
ОП ^{оп} ₀₅₁	3	-	-	-	-	-	ОП ^{оп} ₁₂₂	-	-	-	-	-	-
ОП ^{оп} ₀₅₆	4	-	-	-	-	-	ОП ^{оп} ₂₄₂	-	-	-	-	-	-
ОП ^{оп} ₀₇₁	-	-	-	1	-	-	КЛК НАУ						
ОП ^{оп} ₀₇₂	3	-	-	-	-	-	ОП ^{оп} ₀₇₁	-	13	-	-	22	-
ОП ^{оп} ₀₇₃	-	-	-	-	-	-	ОП ^{оп} ₂₇₂	4	-	-	-	16	-
ОП ^{оп} ₀₇₅	3	-	-	5	4	-	ПДАА						
ОП ^{оп} ₂₃₁	1	-	-	1	-	-	ОП ^{оп} ₀₇₄	25	-	11	-	-	-
							ОП ^{оп} ₀₇₆	17	29	28	3	10	35

Відомості у табл. 5.11 демонструють наявність трьох груп ОП^{оп}_{код}. Перша містить послуги, попит на які 2017 р., порівняно з 2016 р., збільшився. Так, ОП^б₀₇₅ у КрНУ, q^б₀₇₅ якої збільшився у шість разів, а q^м₀₇₅ – на 44,4 %. У ПУЕТ до цієї групи належать ОП^б₀₇₁ і ОП^б₀₇₂, на які попит у бакалавраті збільшився у рази. У ПолтНТУ з'явилися q^б₁₀₃ і q̃^б₁₀₃, яких раніш не було. Тільки у ПДАА 2016 р. не було

малочисельних груп, а 2017 р. за $ОП_{074}^b$ не було набору як у бакалавраті, так і у магістратурі. Цілком імовірна ситуація, коли набору студентів на окремі спеціальності може і не відбутися. Не можна також виключити ситуацію, коли кілька років поспіль набір студентів може бути настільки незначний, що не зможе забезпечити навантаженням усіх викладачів кафедри. Нечисленні студентські групи є сучасною ознакою діяльності регіональних ЗВО.

Другою суттєвою ознакою слід визнати наявність первинного і вторинного попиту на $ОП_{код}^{op}$ у сегменті *б*. Інтеграція ОКР *мс* і ОС *б* як явище ВО незмінно відбивається на організації навчального процесу у через необхідність інтегрувати знання, уміння і навички меншого рівня у більший. Однак, навіть наявність інтегрованих навчальних планів не дозволяє повною мірою досягти відповідності в обсягах знань за однойменною дисципліною як через значну різницю у кредитах *ECTS*, так і, в першу чергу, цільову спрямованість кожного з рівнів. Так, згідно ст. 5 Закону 3 початковий рівень (короткий цикл) рівень ВО відповідає п'ятому кваліфікаційному рівню, а перший (бакалаврський) рівень ВО – шостому рівню Національної рамки кваліфікацій [39]. Національна рамка кваліфікацій покликана забезпечити гармонізацію норм законодавства у сфері освіти та СТВ і налагодити ефективну взаємодію сфери освітніх послуг і ринку праці [44].

Виникає необхідність академічної адаптації студентів як за формальною дисциплінарною ознакою – ліквідація академічної різниці з навчальних дисциплін, які вивчалися на нижчому рівні, так і з неформального – інтеграція у відносини, які сформувалися між студентами, а також між студентами і викладачами. Тиверіадська Л. указує на значення студентства в академічних досягненнях [394, с. 49]. Так, у КрНУ 2017 р. набору у сегменті *б* обсяг вторинного попиту на денному відділенні за 13 $ОП_{код}^{op}$ не перевищував 10 осіб, а на заочному – за чотирьомма $ОП_{код}^{op}$. Обсяг вторинного попиту до 20 осіб складав за чотирьомма $ОП_{код}^{op}$ на денному відділенні і за вісьмомма $ОП_{код}^{op}$ на заочному. Ці студенти зазвичай будуть зараховані в наявні групи другого (третього) курсу або виділені в окремі групи залежно від обставин. Обсяг вторинного попиту за п'ятьма $ОП_{код}^{op}$ на денному відділенні і за чотирьомма на заочному перевищував 20 осіб, що передбачає їх виокремлення у групи. Рішення про формування груп є прерогативою ЗВО. Незалежно від інтеграції або утворення окремої студентської

групи студентам необхідно ліквідувати академічну різницю, для чого їм надається певний час. Оскільки навчальні плани не передбачають повторного вивчення навчальних дисциплін, то студенти вивчають самостійно, відвідуючи консультації викладачів.

Отже, малочисельні студентські групи та наявність двох попитів зумовлюють необхідність оновлення правил організації навчального процесу, під час якого викладачі як постачальники послуг задовольняють попит студентів як споживачів. Уілсон А. пояснює, що управління університетом має лінійку ключових ролей: від визначення систем і «правил», шляхом обліку і розподілення ресурсів розвитку. Однак ключовими внутрішніми елементами є факультети, школи або відділи [393, с. 38].

Організація навчального процесу передбачає наявність організаційних форм з боку споживачів і постачальників $ОП_{код}^{op}$. Викладачі та студенти є «зв'язані» елементи адміністративної ієрархії, фіксовані межами кафедри та групи [395, с. 57]. Традиційною формою організації української студентської молоді є група, а викладачів – кафедра. Слід погодитися з Кентом Р., що цінності, іманентні адміністративній практиці, відображають соціальну структуру університету. Остання демонструє спектр відносин: адміністрації і студентів, студентів і викладачів, викладачів і ЗВО, навчання і викладання, у цілому сенс знань [169, с. 36, 37]. Перше оновлене правило (R_1) організації навчального процесу регулює відносини між студентами та адміністрацією закладу й означає перехід з орієнтації на академічну групу до необхідності вивчення студентом навчальної дисципліни. Воно забезпечує повноцінне вивчення навчальних дисциплін, академічну різницю за якими потрібно ліквідувати, забезпечується завдяки наданню студентам можливості відвідувати лекції, практичні і лабораторні заняття на молодших курсах. Наприклад, академічна різниця на другому курсі складає п'ять навчальних дисциплін, з яких дві викладаються в осінньому і три – у весняному семестрах першого курсу. Студенти другого курсу відвідують ці заняття і ліквідують різницю у відповідних навчальному плану сесіях, що уможливило їх переведення на третій курс. По суті, правило ламає стереотип сприйняття навчального процесу, коли в одному потоці навчаються студенти різних курсів. У цьому випадку підсумковий контроль з навчальної дисципліни здійснюється не у межах групи, а щодо

студентів, які виявили бажання її вивчати. Одночасне вивчення навчальної дисципліни студентами кількох курсів передбачає внесення змін до графіка навчального процесу.

Сьогодні у абсолютній більшості вітчизняних ЗВО превалює традиційний підхід до організації навчального процесу, що ґрунтується на наявності студентських або академічних груп. До переваг підходу слід віднести оптимізацію графіка навчального процесу щодо використання аудиторного фонду та задіяння викладачів. Безсумнівною перевагою груп є керованість студентської молоді з боку деканату і кафедри. У багатьох ЗВО зберігся інститут кураторства та старости групи. На кураторських годинах, які збереглися у розкладі занять, обговорюються злободенні питання студентського життя. В університетах більшості цивілізованих країн Сходу і Заходу не існує поняття «студентська група», оскільки чимало студентів протягом навчання кілька разів беруть академічну відпустку і щоразу повертаються у новий студентський колектив. Студентська група як форма організації навчального процесу символізує колективістський підхід, коли між студентами зазвичай з'являються зобов'язання і відповідальність. Відсутність груп зумовлює особисту відповідальність студента, а також уміння постійно пристосовуватися до нових колективів, які формуються для вивчення навчальних дисциплін. Особиста відповідальність більшою мірою сприяє прагматизму поведінки студентів.

Друге правило (R_2) регулює бік навчального процесу, який відображає відносини між ЗВО та викладачами. Кількісно-якісні трансформації контингенту студентів завдають змін у обсязі навчального навантаження викладачів і перегляді кількості штатних одиниць ПВС кафедр. Щорічні зміни чисельності ПВС стали реальністю для багатьох ЗВО, що позначилося на СТВ у колективах кафедр, факультетів і ЗВО у цілому. При обранні на посаду і укладенні контракту з викладачами адміністрація ЗВО вимушена враховувати ситуацію, а розв'язання складної задачі покладено на завідувача кафедри або декана факультету. Наявна ситуація, коли на кафедрах факультету викладачі мають різну частку ставки. Нерівність провокує загострення СТВ, що позначається на якості викладання навчальних дисциплін. Уникнути проблеми можливо через зміну формату СТВ, який передбачає єдину для ЗВО кадрову політику. Зміна формату означає злам

організаційних бар'єрів між кафедрами факультету, тобто відсутність кафедр як адміністративних одиниць.

Майкл С. і Кретович М. ілюструють типову організаційну структуру ЗВО для США, яка складається з п'яти рівнів. Керівники відділів (5-й рівень) підпорядковані деканам коледжів [396, с. 36, 37]. Слід зазначити, що факультети та підпорядковані їм структурні підрозділи апріорно другорядні, оскільки створені для розв'язання визначених завдань. Термін «кафедра» відсутній у англійській мові. У вітчизняній термінології він, зважаючи на походження, є сакральним. Поняття «кафедра» ототожнюється з колективом викладачів [397; 398; 399; 400]. Чуйко О. визначає місію кафедри як модернізатора освітнього середовища завдяки інтеграції психологічних, педагогічних, соціальних і культурологічних практик [401, с. 86]. Згідно зі ст. 33 Закону 3 кафедра є базовим структурним підрозділом ЗВО, що провадить освітню, методичну, наукову діяльність за спеціальністю (міжгалузевою групою спеціальностей), до складу якого входить не менше п'яти науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менш як три з них мають науковий ступінь або вчене звання [39]. Наявність обмежень за кількісним і якісним складом ПВС за умов пертурбації контингенту студентів провокує злиття (поглинання) кафедр.

Імовірна ситуація, коли завідувач кафедри, обраний на п'ять років, через зменшення контингенту студентів може позбутися посади. Відповідно до ст. 35 Закону 3, завідувач забезпечує організацію освітнього процесу, виконання навчальних планів і програм навчальних дисциплін, здійснює контроль за якістю викладання навчальних дисциплін, навчально-методичною та науковою діяльністю викладачів [39]. Зазвичай керує кафедрою професор з доброю репутацією у $\Gamma Z_{\text{шифр}}^{\text{op}}$, який уважає своїм покликанням добре вчити спеціальності і проводити наукові дослідження, а не формувати попит на $OP_{\text{код}}^{\text{op}}$. Згідно з ліцензійними умовами керівником проектної групи може бути науково-педагогічний або науковий працівник, який має науковий ступінь та/або вчене звання за відповідною або спорідненою до освітньої програми спеціальністю, стаж науково-педагогічної та/або наукової роботи не менше десяти років [224]. Отже, не обов'язково завідувач кафедри повинен бути гарантом освітньої програми. За цих обставин уважається за доцільне у межах академічної автономії дозволити ЗВО самостійно

вирішувати долю кафедри.

У провідних ЗВО Америки та Європи, Азії та Австралії відсутній підрозділ, який би називався «кафедра» та виконував функції, притаманні сучасній кафедрі українського ЗВО. Подібно до західних ЗВО, факультет вітчизняного «національного» університету або академії міг налічувати 20–25 викладачів, розподілених на групи: професорів (докторів наук), доцентів (кандидатів наук) і асистентів, науково-технічних співробітників, лаборантів і секретарів. Головне, що викладачі не являють собою усереднену, знеособлену масу, а навпаки, вони – індивідуальності, які підпорядковані декану або вченій раді факультету. Пафосне висловлювання Морі Е. «Академічна професія є основою розвитку і передачі інтелектуальної спадщини світу» – відображає думку західного освітнього співтовариства про роль викладача в суспільстві [392, с. 68].

Щодо особистої спеціалізації у викладанні і дослідній діяльності кожен викладач повинен мати у своєму арсеналі стандартний набір і набір особистих навчальних дисциплін, що відображають його освітні і наукові уподобання. В арсеналі викладача має бути мінімум чотири навчальні дисципліни – дві викладаються в осінньому семестрі і дві – у весняному. Повторення можливе, але факультет повинен стежити за постійним оновленням викладачем багажу знань. Якщо навантаження викладачів «національного» університету складає дві навчальні дисципліни на семестр, то ЗВО III–VI РА – три, коледжу II РА – три–чотири. Декан або вчена рада факультету будують загальну композицію навчальних дисциплін, ураховуючи індивідуальність кожного викладача. На думку Співаковського О, зміни в управлінні університетом підвищують роль деканів і керівників навчально-наукових інститутів ЗВО, які повинні стати потужними менеджерами середньої ланки [402].

Новий формат соціально-трудових відносин у межах факультету дозволить виявити індивідуальність викладачів, позбавить їх кафедральної кругової поруки та орієнтації на вузькогрупові цінності. Дволанкова система «викладач–факультет», на противагу триланковій «викладач–кафедра–факультет», значно більше мобілізує творчий потенціал професорсько-викладацького складу, підвищує ступінь академічної свободи та відповідальності. Система «викладач–факультет» не суперечить науковому колективізму, оскільки для проведення

досліджень, написання підручника чи організації конференцій на факультеті створюються тимчасові спеціалізовані групи із широкими адміністративними повноваженнями, які дорівнюють правам традиційних кафедр. Як наслідок, оновлений факультет буде більш динамічний і наближений до освітніх потреб студентів.

Таким чином, за сприяння абдукції сформульовано правила управління ЗВО, спрямовані на еволюційне підвищення рівня прагматизму його діяльності завдяки дихотомії відносин адміністрації закладу з викладачами і студентами щодо організації навчального процесу. Правила слід визнати науково-практичною засадою фінансово-економічного розвитку ВО, оскільки вони дозволять зробити управління більш гнучким, здатним адекватно реагувати на кон'юнктурні коливання попиту і таким чином підняти рівень реалізації освітнього потенціалу закладу.

5.3. Зміна типу фінансових відносин у сфері вищої освіти як напрям бюджетної політики держави

Природна інерційність індивідуальної свідомості неодмінно сприяє формуванню суспільних стереотипів. Так, кілька поколінь українців звикли вбачати в органах державної влади захисників власних інтересів. З урахуванням норм і правил громадського устрою така поведінка населення цілком виправдана, оскільки призначення держорганів полягає у захисті суспільних інтересів, які відображають інтереси особистості. Це повною мірою стосується інституту освіти. Будь-яке цивілізоване суспільство пишається досягненнями у галузі освіти, зокрема вищої. Українська ВО має славу історію та великі амбіції, які неодмінно втіляться у грандіозні досягнення в усіх сферах науки і техніки. З кожним роком органи держуправління все більше усвідомлюють усю повноту своєї відповідальності щодо СВО. Керуючись громадськими інтересами і освітніми потребами особи, держава має намір перекласти частину відповідальності за підготовку фахівців на інших суб'єктів СВО. Зокрема держава розуміє, що видані ЗВО ліцензії не підтверджені платоспроможним попитом. Потреба реформування

фінансування ВО зумовлена тим, що, попри високий відносний рівень фінансування, абсолютний обсяг витрат на одного студента в Україні досить незначний. Тому основне питання сьогодення – перерозподіл невеликих бюджетних ресурсів задля підняття результативності їх використання.

Роль держави у СВО якнайкраще визначає термін «патерналізм» (від лат. *pater* – батько). Зазвичай його використовують для характеристики соціально-трудова і політичних відносин, у яких держава під виглядом «батьківської турботи» нав'язує суб'єктам свою волю. Перманентні реформи ВО впродовж чверті століття переконують у тому, що державу обтяжує роль опікуна. Кожен документ щодо перспектив розвитку ВО, містив положення, націлені на подолання державного монополізму у СВО. Саме держава ініціювала децентралізацію та регіоналізацію управління СВО, посилення впливу громадськості на освітню політику з поступовим формуванням державно-громадської системи управління ВО [59; 217; 216; 60; 38].

Однак задекларовані широкі та привабливі напрями розбудови СВО не були значною мірою втілені. Відсутність організаційно-економічного механізму реалізації, політичної волі керівництва та досконалого менеджменту у СВО, надто повільні та непослідовні дії законодавців, недостатнє держфінансування, а також брак досвіду реалізації масштабних проектів не дозволили реалізувати кращі задуми. Неприйняття положень Болонського процесу Купець О. пояснює глибокою суперечністю їх з інституційними реаліями української ВО, яким іманентні радянські риси системи управління ЗВО [403, с. 126]. Отже, система держрегулювання одночасно ініціювала і стримувала реформи ВО.

Щодо методології сучасний стан ВО є наслідком антагонізму між патерналізмом і принципом ринкових відносин, згідно з яким вільні суб'єкти переслідують власні інтереси. Головну проблему економічних відносин у СВО Вітренко Ю. та однодумці вбачають у невідповідності сучасної моделі діяльності ВО принципам вільної ринкової економіки [404, с. 7, 33]. Отже, реновація ролі держави у СВО надто потребує визначення типу відносин (типізація), який забезпечить компроміс інтересів суспільства та ЗВО і споживачів *ОП_{код}^{op}*.

Секстет науковців на чолі з Вітренко Ю. формулює економічні відносини у СВО як відносини суб'єктів економіки стосовно виробництва, обміну, розподілу та

споживання $ОП_{код}^{op}$ [404, с. 40]. Поряд з патерналізмом існує декілька типів відносин. У СТВ партнерство як тип відносин засновано на принципах, згідно з якими роботодавці, працівники і держава є партнерами щодо досягнення своїх цілей. Але ієрархічність СВО унеможлиблює рівноправні відносини унаслідок підпорядкованості цілей суб'єктів СВО.

Солідарність як тип відносин передбачає спільну відповідальність і взаємодопомогу, засновану на єдності інтересів суб'єктів СВО. ЗВО зацікавлені продати, а споживачі придбати $ОП_{код}^{op}$, завдяки чому тисячі осіб щороку вступають до ЗВО. Водночас у п. 4.1 доведено, що отримання $ОП_{код}^{op}$ не означає задоволення потреб особи. Так, загальний рівень (K_1) освітнього прагматизму колективу підрозділу КрКЗ 2016 р. дорівнював 0,59, а кілька професійних освіт мали 28 осіб, що складало 5,25 % персоналу. У цеху Кредмашу значення $K = 0,68$, а кілька професійних освіт мали 24 особи, що складало 8,99 % персоналу цеху. Значення K працівників підрозділу ГЗК складало 0,93, а більше, ніж один диплом мали 387 осіб (54,61 % персоналу підрозділу). Чим більша частка осіб, що мають кілька освіт, тим більше значення K , тобто, за допомогою наступних освіт особа виправляє помилку у виборі першої в житті професії. Слід погодитися з Купець О., що навіть якісна освіта, велика частка освічених людей і сприятливе інституційне середовище не обумовлюють прискорене економічне зростання, якщо освіта і навички, задекларовані у дипломі, не відповідають потребам економіки [403, с. 129].

Отже, низький рівень прагматизму вибору першої професії не дозволяє державі сприймати особу як надійного партнера у задоволенні освітніх потреб бізнесу. Держава розраховувала на вибір абітурієнтами $ОП_{код}^{op}$ за держзамовленням, але у сегменті *мс* за первинним попитом не було отримано 14 $ОП_{код}^{op}$, а за вторинним – 18 $ОП_{код}^{op}$ (табл. 4.39). У сегменті *б* за первинним попитом не було отримано 24 $ОП_{код}^{op}$ за держзамовленням (табл. 4.41). З огляду на це Красільник О. зазначає, що держзамовлення на підготовку кадрів різних рівнів і підвищення їхньої кваліфікації призводить до утримання ЗВО, а не до підготовки конкурентоздатних фахівців відповідно до державної потреби на ринку праці [299, с. 114]. Незатребуваність роботодавцями професії та кваліфікації за дипломом указує на державне освітне марнотратство. Однак у подальшому превалює думка, що об'єктом

держфінансування є студент, який має право вибирати ЗВО [234; 223; 405].

Солідарність держави і ЗВО виявляється у двох аспектах. Перший – унаслідок процедур ліцензування та акредитації, які демонструють відносини щодо отримання дозволу на освітню діяльність за спеціальністю у визначеному обсязі ($l_{код}^{op}$). Надаючи ЗВО дозвіл, держава погоджується з тим, що професійні знання у визначеному обсязі затребувані на ринку праці. Процедури передбачають наявність необхідних ресурсів (освітнього потенціалу) у закладах для надання $OP_{код}^{op}$ у межах $l_{код}^{op}$. Якщо ЗВО не у повному обсязі реалізували потенціал, то ресурси зайві. З урахуванням значень $r_{ЗВО}^{okp}$ шість ЗВО у сегменті *mc* менш ніж на третину реалізували потенціал, 16 закладів – менш ніж на половину, але жоден ЗВО не реалізував потенціал повністю (табл. 5.8). У сегменті *б* шість з десяти ЗВО реалізували потенціал менш ніж наполовину (табл. 5.8). Тільки КрНУ за двома $OP_{код}^b$ (OP_{022}^b і OP_{035}^b , табл. 4.24) і ПолтНТУ за трьома $OP_{код}^b$ (OP_{035}^b , OP_{101}^b і OP_{184}^b , табл. 4.25) реалізували потенціал повною мірою. У сегменті *м* три із семи ЗВО менш ніж на половину реалізували потенціал і тільки ПЮІ повною мірою використав потенціал за OP_{081}^m (табл. 5.8). Отже, оскільки отримання ліцензії вимагало аргументації закладом розміру $l_{код}^{op}$, то, за винятком кількох, доводи усіх ЗВО щодо попиту на $OP_{код}^{op}$ виявилися хибними. Купець О. зауважує, що багато вітчизняних університетів наприкінці минулого століття завдяки корупції перетворилися на заводи, які штампували дипломи, а не знання, уміння і навички [403, с. 127]. Держоргани не мають інструментів для визначення реального $l_{код}^{op}$. Отже, $l_{код}^{op}$ сприймається як номінальна величина освітнього потенціалу.

Протягом дії ліцензії розмір $l_{код}^b$ залишався незмінним, але обсяги первинного ($q_{ЗВО}^b$) і вторинного ($\tilde{q}_{ЗВО}^b$) попиту ЗВО щорічно змінювалися (табл. 5.10), що позначалося на обсязі ресурсів ЗВО. Отже, щорічно кількісно, а можливо, і якісно ЗВО трансформували внутрішні ресурси, наприклад, ПВС, відповідно до змін попиту. Запропонована у п. 5.2 реконструкція відносин між адміністрацією ЗВО і викладачами дозволяє гнучкіше реагувати на якісні та кількісні зміни у попиті на $OP_{код}^{op}$. Водночас щорічні пертурбації у діяльності ЗВО зовсім не впливали на відносини з державою, яка є покупцем $OP_{код}^{op}$. У цій іпостасі держава має спільні

інтереси з ЗВО, що обумовлюють взаємну відповідальність за підготовку кадрів вищої кваліфікації. Це – другий аспект солідарності держави і ЗВО. Аспекти солідарності є відображенням регуляторних і комерційних повноважень держави.

Вітренко Ю. з колегами вважають укладання документа про виконання замовлення підставою для початку виробництва та надання *ОП_{код}^{оп}* [404, с. 46]. Згідно з п. 14 Порядку розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (Порядок) за результатами конкурсу держзамовник (Замовник) укладає з виконавцем держзамовлення державний контракт, у якому зазначаються економічні та правові зобов'язання замовника і виконавця та регулюються їх взаємовідносини [406]. Оскільки виконавцем зазвичай є ЗВО, то Замовник укладає контракт із ЗВО.

Історія реформування вітчизняної ВО переконує, що децентралізація та регіоналізація управління унаслідок передачі частини владних повноважень державно-громадським і громадським організаціям, а також органам місцевого самоврядування, не мали належного успіху. Сиченко В. виокремив основні етапи розвитку державного управління системою ВО [407]. Слід визнати, що тільки держава здатна реформувати систему, яку вона побудувала. Лі Е. і Зумета У. вважають державу першим урядовим гравцем в американській ВО, оскільки державні установи набагато більші за приватні [408, с. 466]. Зміну типу відносин між Замовником і ЗВО слід сприймати як реновацію, під час якої держава власноруч змінює відповідальності відповідно до спільних інтересів. Взаємна відповідальність суб'єктів різних рівнів організаційної ієрархії утворює особливий принцип відносин, що називається субсидіарністю. У подальшому держава і ЗВО роблять перші кроки щодо встановлення субсидіарних відносин. Вибираючи відповідальність, держава орієнтується на регуляторні та комерційні повноваження, які складають підґрунтя оновлених правил фінансування ВО.

Аспектом повноважень держави у СВО є забезпечення економіки кадрами вищої кваліфікації. Матерлі Ш. (Matherly Ch.) і Тілліман М. (Tillman M.) не оригінальні, коли стверджують, що освіта є основним чинником економічного росту. Автори впевнені, що національна політика у СВО неминуче враховує різні потреби у регіонах [409, с. 282, 295]. Для Невьє Г. (Neave Guy) регіоналізація як тренд розвитку університетів обумовлена впливом місцевих бюджетів на їхні

пріоритети. Розвиток регіональних ринків праці перетворює цілісну одноманітність університетської системи у нові форми інституційної диверсифікації та спеціалізації. Історії ВО відомі періоди інституційної конвергенції та дивергенції. Регіоналізацію ЗВО автор сприймає як протиположність конвергенції, вираженої у створенні ЄПВО [80, с. 53, 54]. Купець О. зазначає, що раніше рівновага попиту і пропозиції кваліфікованої робочої сили вивчалася на рівні країни, галузей або індивідууму. Насправді вона існує в регіонах і містах унаслідок обмеженої просторової гнучкості робочої сили. Новітні дослідження містять регіональні атестації ринку праці [403, с. 126, 141]. Поступна О. вивчає механізми державного управління ВО на регіональному рівні [410]. Отже, освітній політиці притаманна орієнтація на потреби регіонального бізнесу в кадрах вищої кваліфікації.

Регіоналізація ВО має концептуальні межі. Так, Мен-Сюань Чжоу (Meng-Hsuan Chou) і Равінет П. (Ravinet P.) визначають «регіоналізм вищої освіти» як явище, що відбиває зміни в управлінні ВО у контексті глобалізації та трансформації традиційної рутинної ролі держав [411, с. 375]. Практично регіоналізація як зворотній бік глобалізації розділила ЗВО на два табори. Названі тренди спонукали захоплення рейтингами ЗВО Мендіола Г. (Mendiola G.) убачає, що у гонитві за репутацією в умовах конкуренції деякі ЗВО прагнуть рівнятися на заклади світового рівня. Нормативи акредитації, орієнтовані на ці заклади, автор вважає ганебними, оскільки їх рейтинги не можна задіяти у змаганні за якість знань. Більшість ЗВО знаходиться за межами світового рейтингу, але це не означає, що якість знань у них низька, оскільки вони покликані виконувати іншу місію – кадрове забезпечення певного ринку праці [168, с. 12]. Поділ вітчизняних ЗВО на категорії «освітньо-наукові центри» і «регіональні» слід сприймати як реальність (табл. 3.10). Віднесення закладів до регіональних зовсім не означає їх наукову неспроможність або слабе методичне забезпечення. Окремі ЗВО, які розташовані навіть не в обласних центрах, але не останні в престижних рейтингах. Наприклад, у рейтингу «Топ-200 Україна 2018» 9 місце обіймає Сумський державний університет, 59 місце – КрНУ [412].

Другим аспектом повноважень держави є фінансування ВО держзамовлення на надання $OP_{код}^{op}$. На думку Лі Е. і Зумети У., державна політика повинна орієнтуватися на ефективне та підзвітне фінансування ВО [408, с. 463]. Поєднання термінів «ефективність» і «підзвітність» означає накопичення і систематизацію

дослідного знання щодо фінансування освітньої діяльності. Як зазначено у п.1. 3, цей вид знання є підґрунтям прагматизму державної політики у СВО. Мартинюк В. згадує прагматику щодо розробки і реалізації фінансової політики розвитку ВО України [413], тобто досвідне знання превалює. Так, Данканіч О. упевнений, що держзамовлення не враховує регіональні кадрові потреби бізнесу, що знижує ефективність держфінансування ВО регіону [300, с. 208, 212, 214, 215]. На думку Курко М., фінансування ВО відповідає економічному розвитку країни й обумовлено дефіцитом фахівців у стратегічних для держави сферах і потребами бізнесу у висококваліфікованих фахівцях. За умови браку коштів автор пропонує розробити модель фінансування ВО, яка забезпечить поступове збільшення асигнувань з бюджетів усіх рівнів [308, с. 142]. Люта О. і Пігуль Н. розглянули фінансування та визначили основні напрямки удосконалення фінансового забезпечення ЗВО [414, с. 89–92]. Примітно, що вітчизняні дослідники пов'язують фінансування ВО з національним рівнем економіки, а потреби у кадрах вищої кваліфікації аналізують на регіональному рівні.

Отже, українська СВО, будучи складовою частиною світового освітнього простору, зазнає впливу світових тенденцій розвитку, зокрема регіоналізації. Відображення тенденції у державному регулюванні СВО передбачає оновлення правил фінансування регіональних ЗВО. Підґрунтям оновленого підходу є солідарно-субсидіарний тип відносин Замовника зі споживачами $ОП_{код}^{op}$ та закладами освіти, який, з одного боку, передбачає взаємну підтримку сторін фінансових відносин, а з іншого – їх персоніфіковану відповідальність, що неодмінно сприяє діалогу щодо конкретизації можливостей і зобов'язань сторін. Водночас тип відносин є методологічною засадою реновації державного фінансування ЗВО.

У п. 3.2 заклади освіти I–II РА розділено на організаційно залежні від закладів III–IV РА та організаційно незалежні. У подальшому центральні органи державної влади переклали функцію фінансування незалежних ЗВО на органи місцевого самоврядування, що передбачає їх фінансування з обласного бюджету. Фінансування залежних ЗВО 2018–19 н.р. здійснюватиметься з резервів держбюджету. Отже, щодо закладів I–II РА держава зробила впевнений крок до регіональної децентралізації.

У п. 3 розділу IV Умов прийому на навчання до ЗВО України 2018 р. (Умови

прийому 2018 р.) викладено механізм розподілу бюджетних місць за ОР б: «Розподіл обсягу прийому за державним і регіональним замовленням між ЗВО здійснюється державними (регіональними) замовниками за спеціальностями та формами навчання». Згідно з Розділом VII, конкурсний відбір для вступу на перший курс для здобуття ступеня бакалавра на основі ПЗСО відбувається у формі ЗНО або в інших формах (п. 1). Незалежно від форм відбір проводиться на основі конкурсного бала (п. 2). Відповідно до п. 8 остаточно конкурсний бал множиться на коефіцієнти, серед яких – регіональний (РК) і сільський (СК). РК дорівнює 1,00 для конкурсних пропозицій ЗВО у Києві, 1,04 – у дев'яти областях (Донецькій, Житомирській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Сумській, Херсонській, Хмельницькій, Чернігівській) і переміщених ЗВО, 1,02 – у інших випадках. СК дорівнює 1,02 і 1,05 – для спеціальностей галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство» [405]. Отже, за формальною ознакою, Замовник надав преференції, які враховують регіональну приналежність вступника та ЗВО.

Преференції сприймаються неоднозначно щодо заявлених у їх назві цілей. Так, виникає питання щодо вибору саме цих дев'яти областей? Оскільки основу конкурсного балу складає ЗНО, то $РК = 1,04$ підвищує ЗНО вступників до регіональних ЗВО. Для недосвідченого в освітніх перипетіях спостерігача відсутні явні, а, значить, переконливі пояснення такого шляхетного жесту держави. РК, з одного боку, стимулює здачу ЗНО тими, хто вагається, а, з іншого, компенсує порівняно невисокі значення ЗНО у вступників з інших регіонів. Для місцевих вступників РК однаковий для всіх, а вступників з ННЦ навряд зацікавлять регіональні ЗВО, тобто РК стимулює міжрегіональну освітню міграцію.

Викликає сумнів і практична користь РК і СК для більшості вступників, які проживають на зазначених територіях і мають право на преференції. Багаторічний досвід ЗНО переконує у тому, що селяни та мешканці районних центрів поступаються знаннями жителям мегаполісів і обласних центрів. Різниця в результатах ЗНО така, що зазначені в Умовах значення РК і СК ніяк не зможуть її компенсувати. Отже, значення РК і СК надають більшою мірою моральну (символічну) ніж реальну підтримку. Для селян, які все-таки знайшли можливість добре підготуватися і здати ЗНО вище за середній рівень, сільський коефіцієнт буде допомогою у боротьбі за бюджетні місця у престижних закладах ННЦ. Для володарів привілей з балами ЗНО, дещо нижчими за середній рівень, значення РК і

СК не мають практичної цінності, оскільки на бюджетні місця вони не претендують, а ліцензійний обсяг дозволяє їм вступити за контрактом до будь-якого ЗВО на абсолютну більшість спеціальностей. Отже, ті, кому адресовані РК і СК, маючи здоровий глузд (не вдаючись до постулатів формальної логіки), зрозуміють низьку результативність коефіцієнтів. Той, хто створив РК і СК, аналізуючи вступну компанію 2018 р., дійде аналогічного висновку. Наступного року, можливо, будуть змінені значення РК і СК або виникнуть нові ідеї. Купець О. називає ВО України цікавою лабораторією для вивчення чинників унаслідок швидкої зміни освітнього середовища, структурних перетворень і перехідних реформ [403, с. 125].

Використання РК і СК у конкурсному наборі є знаковим явищем для української ВО. Цим держава визнає власну нездатність створити умови для забезпечення рівня якості середньої освіти у сільських районах, який не поступався б якості знань в обласних центрах. Це підтверджує перевищення 2016 р. обсягу первинного попиту у сегменті мс над обсягом у сегменті б ринку освітніх послуг Полтавщини (п. 4.2). Після закінчення 9-го класу молодь вступає до коледжів і технікумів, не будучи впевненою у здачі ЗНО. По суті, РК і СК є інструментами, які покликані нівелювати різницю у рівнях якості середньої освіти і забезпечити однаковий доступ до державного замовлення, незалежно від місця проживання вступників.

Однак недосконалість інструменту ніяк не доводить марність його вибору для розв'язання завдань. Регіоналізація ВО насамперед орієнтована на професійно-кваліфікаційні потреби ринку праці. Держава зобов'язується забезпечити гідний рівень життя населення на всій території країни, а для цього необхідно розвивати економіку регіонів. Матерлі Ш. і Тіллмант М. наголошують, що працевлаштування у регіоні є принципом Європейської стратегії зайнятості та компонентом стратегій «Європа 2020», «Освіта і підготовка 2020». Політика Єврокомісії наголошує на важливості для ЗВО надання випускникам знань і навичок для конкуренції за посади. Тривалий час уряд США намагається пов'язати можливості працевлаштування з питаннями доступу до ВО. З одного боку, 50 % роботодавців США мають проблеми з кваліфікацією випускників ЗВО, а, з іншого, менше 50 % студентів добре не розуміли ринок праці, коли вибирали професію [409, с. 284, 286, 287]. Купець О. вважає, що регіони з людським капіталом, який стрімко зростає, залучають інвестиції з високою продуктивністю. Авторка припускає, що

регіони з високим рівнем прямих інвестицій змогли реконструювати свою економіку, створивши висококваліфіковані робочі місця у сучасних галузях, тобто ефективно використали людський капітал [403, с. 143]. Безумовно, без якісної середньої освіти не може бути якісної ВО, але це є проблемою окремого дослідження.

Відносини Замовника та ЗВО щодо фінансування підготовки магістрів регулюються Критеріями конкурсного відбору виконавців держзамовлення на підготовку магістрів у ЗВО, які знаходяться у сфері управління МОНУ (Критерії). Для визначення обсягу держзамовлення задіяні дев'ять критеріїв. За ознакою «тип впливу» критерії розділено на три групи. До першої належать три критерії, які безпосередньо впливають на підготовку магістрів: критерій якості наукової роботи у ЗВО (К1); критерій акредитованості магістерської освітньої програми (К5); критерій наявності аспірантури та/або докторантури за цією спеціальністю у ЗВО за умови наявності контингенту аспірантів та/або докторантів (К6). До другої групи віднесено три критерії, які частково впливають на підготовку магістрів: критерій диверсифікації джерел доходу ЗВО (К2); регіональний критерій (К4); інтегральний критерій якості кадрового забезпечення, якості навчання та міжнародного визнання (К3). Три критерії третьої групи опосередковано впливають на підготовку магістрів: критерій популярності магістерських програм ЗВО (К7); критерій чисельності іноземних студентів (К8); спеціалізований критерій (К9) [415]. Серед критеріїв є такі, які заздалегідь недоступні для регіональних ЗВО, що зменшує їхні шанси на отримання держзамовлення. Так, К7 ураховує осіб, зарахованих на магістерські програми серед випускників інших ЗВО, що надає безперечну та суттєву перевагу ЗВО з ННЦ. Антирегіональний характер має К8, оскільки для іноземців більш привабливими є мегаполіси. Регіональним ЗВО складніше досягти міжнародного визнання, що робить К3 антирегіональним. Отже, критерії, які мають частковий або опосередкований вплив, надають переваги закладам з ННЦ.

Чинні правила фінансування провокують освітню міграцію, коли кращі за результатами ЗНО абітурієнти вступають до ННЦ. Саме цю проблему характеризує Співаковський О. [416, с. 4]. Але проблема не у тому, що до ННЦ їдуть обдаровані, а у тому, що більшість після навчання не повертається у рідні пенати. Отже, регіони можуть розраховувати виключно на випускників

регіональних ЗВО, які не мали намірів виїжджати з рідних місць.

Отже, необхідно перевірити тезис щодо неповернення осіб, які виїхали на навчання за межі регіону. Як аргумент вибрано територіальну структуру освіти персоналу КрКЗ, ГЗК і Кредмаш. У табл. 5.12 подано територіальну структуру персоналу КрКЗ за ОР.

За відомостями у табл. 5.12, колектив підрозділу КрКЗ отримав професійну освіту у 29 населених пунктах. Абсолютна більшість працівників навчалась у Кременчуці, тобто у місці розташування заводу. Чимало осіб отримали освіту у сусідніх з Кременчуком районах, наприклад, у Горішніх Плавнях, смт Градизьк, Олександрії. Професійні знання та навички набували як в обласному центрі, так і у селищах, наприклад, Березова Рудка у БерТ або Хомутець у ХомВТК. У Полтавській обл. отримали освіту 79,17 % працівників підрозділу, серед яких за ОР кр – 96,10 %, за ОР мс – 75,38 %, за ОР б – 62,50 %, що вказує на регіональний характер професійної освіти. У табл. 5.13 подано територіальну структуру персоналу ГЗК за ОР.

За даними табл. 5.13 працівники ГЗК отримали професійну освіту як у 19 населених пунктах України, так і за її межами. Абсолютна більшість осіб навчалась у м. Горішні Плавні, де розташований ГЗК. На навчальні заклади Полтавщини припадає підготовка 85,49 % колективу. Серед ННЦ особливо виділяється Дніпро, де освіту отримали 50 осіб. У табл. 5.14 подано територіальну структуру персоналу Кредмаш за ОР.

Відповідно до інформації у табл. 5.14, персонал Кредмашу отримав професійну освіту у 11 населених пунктах України та у семи за кордоном.

Абсолютна більшість (82,40 %) осіб отримали освіту на Полтавщині, зокрема у Кременчуці (81,27 %). Регіональний характер професійної освіти безумовний.

Отже, відомості у табл. 5.12–5.14 наочно вказують на домінування регіональної складової в освітній характеристиці пропозиції на локальному ринку праці (м. Кременчук і м. Горішні Плавні). Регіоналізація є вихідним аргументом у відносинах Замовника та ЗВО.

Оновлення відносин Замовника та ЗВО у контексті регіоналізації потребує реалізації комплексу процедур.

Територіальна структура персоналу КрКЗ за ОР

Назва населеного пункту	Усього у пункті		Розподіл осіб за освітніми рівнями				
	Осіб	Відсоток	<i>нкр</i>	<i>кр</i>	<i>мс</i>	<i>б</i>	<i>с</i>
1	2	3	4	5	6	7	8
Населені пункти Полтавської області							
м. Полтава	9	1,69		1	6		2
с. Березова Рудка Пирятинського району	1	0,19			1		
м. Горішні Плавні	3	0,56		2	1		
смт Градизьк Глобинського району	1	0,19		1			
м. Кременчук	403	75,61	1	314	38	5	45
м. Лубни	1	0,19		1			
м. Решетилівка	1	0,19		1			
с. Хомутець Миргородського району	1	0,19			1		
м. Хорол	2	0,38			2		
Усього	422	79,17	1	320	49	5	47
Навчально-наукові центри України							
м. Київ	5	0,94		1			4
м. Дніпро	11	2,06			1	2	8
м. Донецьк	1	0,19					1
м. Харків	17	3,19			3		14
м. Одеса	1	0,19			1		
Усього	35	6,57		1	5	2	27
Інші населені пункти України							
м. Глухів Сумської обл.	2	0,38			1		1
м. Дніпродзержинськ	2	0,38			1		1
м. Корсунь-Шевченківський	1	0,19		1			
м. Кривий Ріг	1	0,19		1			
м. Кропивницький	4	0,75				1	3
м. Олександрія Кіровоградської обл.	4	0,75		1	3		
м. Павлоград	1	0,19			1		
смт Славянськ Луганської обл.	1	0,19			1		
м. Слов'янськ Донецької обл.	1	0,19			1		
смт. Старобешево Донецької обл.	1	0,19		1			
м. Черкаси	2	0,38		1			1
Усього	20	3,75		5	8	1	6
Населені пункти за кордоном							
м. Выборг Ленінградської області РФ	1	0,19					1
м. Кумертау Республіка Башкортостан РФ	1	0,19		1			
м. Москва РФ	1	0,19			1		
м. Самара РФ	1	0,19					1
Взагалі	4	0,75		1	1		2
Населенні пункти не вказані	52	9,76	44	6	2		
Усього	533	100,00	45	333	65	8	82

Таблиця 5.13

Територіальна структура персоналу ГЗК за ОР

Назва населеного пункту	Усього у пункті		Розподіл осіб за освітніми рівнями				
	Осіб	Відсоток	<i>нкp</i>	<i>кp</i>	<i>мc</i>	<i>б</i>	<i>с</i>
1	2	3	4	5	6	7	8
Населені пункти Полтавської області							
м. Полтава	3	0,43		2			1
м. Горішні Плавні	548	77,95		521	26		1
м. Кобеляки	2	0,28		2			
м. Кременчук	47	6,69		19	1		27
м. Решетилівка	1	0,14		1			
Усього	601	85,49		545	27		29
Навчально-наукові центри України							
м. Київ	2	0,28					2
м. Дніпро	50	7,11		1		3	46
м. Харків	11	1,56		1	1		9
Усього	63	8,96		2	1	3	57
Інші населенні пункти України							
м. Вільногірськ Дніпропетровської обл.	1	0,14		1			
м. Дніпродзержинськ	1	0,14				1	
м. Кривий Ріг	20	2,84			2	5	13
м. Кропивницький	1	0,14		1			
м. Луганськ	2	0,28			1	1	
смт Новозибківськ Чернігівська обл.	1	0,14				1	
м. Олександрія	1	0,14		1			
Усього	27	3,84		3	3	8	13
Населенні пункти за кордоном							
м. Абакан	1	0,14					1
м. Єреван	1	0,14					1
м. Москва	1	0,14					1
м. Ташкент	1	0,14		1			
Усього	4	0,57		1			3
Пункти не вказані	8	1,14		8			
Усього	703	100,00		559	31	11	102

Таблиця 5.14

Територіальна структура персоналу Кредмаш за ОР

Назва населеного пункту	Усього у пункті		Розподіл осіб за освітніми рівнями				
	Осіб	Відсоток	<i>нкp</i>	<i>кp</i>	<i>мc</i>	<i>б</i>	<i>с</i>
1	2	3	4	5	6	7	8
Населені пункти Полтавської області							
м. Горішні Плавні	1	0,37			1		
м. Кременчук	217	81,27	1	140	41	22	13
м. Хорол	2	0,75			2		
Усього	220	82,40	1	140	44	22	13

Закінчення таблиці 5.14

Назва населеного пункту	Усього у пункті		Розподіл осіб за освітніми рівнями				
	Осіб	Відсоток	<i>нкр</i>	<i>кр</i>	<i>мс</i>	<i>б</i>	<i>с</i>
1	2	3	4	5	6	7	8
Навчально-наукові центри України							
м. Київ	1	0,37					1
м. Харків	9	3,37				3	6
Усього	10	3,75				3	7
Інші населені пункти України							
м. Вінниця	1	0,37		1			
м. Кропивницький	2	0,75					2
м. Макіївка Донецька обл.	1	0,37			1		
м. Миколаїв	1	0,37			1		
м. Новомосковськ Дніпропетровська обл.	1	0,37		1			
м. Умань Черкаська обл.	1	0,37			1		
Усього	7	2,62		2	3		2
Населені пункти за кордоном							
м. Белгород РФ	1	0,37			1		
м. Гомель Білорусь	1	0,37			1		
м. Новочеркаськ Ростовська обл. РФ	1	0,37					1
м. Ростов-на-Дону РФ	1	0,37			1		
м. Санкт-Петербург РФ	1	0,37			1		
м. Тольятті Самарська обл. РФ	1	0,37			1		
м. Туркменбаші Туркменістан	1	0,37			1		
Усього	7	2,62			6		1
Пункти не вказані	23	8,61	11	12			
Усього	267	100,00	12	154	53	25	23

Перша – мотивування вступників до вибору регіональних ЗВО. Як інструменти мотивації вибрано РК і СК. Пропонується встановити такі значення РК:

– РК = 1,00 для конкурсних пропозицій ЗВО у Дніпрі, Києві, Львові, Одесі, Харкові (перша категорія). Міста є визнаними навчально-науковими центрами, які є реципієнтами в освітній міграції, а тому не потребують мотивації випускників;

– РК = 1,21 для конкурсних пропозицій ЗВО, розташованих у областях, визначених Замовником і переміщених ЗВО (друга категорія). «1,21» – символічне значення, покликане, порівняно із чинним значенням «1,04» (Умови прийому 2018 р.), продемонструвати значну різницю значень ЗНО для вступників, які проживають на різних територіях;

– РК = 1,15 для конкурсних пропозицій ЗВО, розташованих в інших областях (третья категорія). «1,15» – символічне значення, покликане, порівняно із чинним

значенням «1,02» (Умови прийому 2018 р.), продемонструвати вагому різницю значень ЗНО для вступників, які проживають на різних територіях.

Для СК пропонується встановити значення відповідно до другої і третьої категорій РК. З дотриманням прагматизму реальні значення РК і СК для другої і третьої категорій ЗВО визначаються на підставі ретельного аналізу вступних кампаній за попередні три роки (обсяги первинного і вторинного попиту, обсяги міжрегіональної освітньої міграції абітурієнтів, прогноз динаміки випускників ПЗСО), а також стан і перспективи розвитку регіону. Необхідно враховувати, що освітня міграція характерна насамперед тим, що випускники не вбачають застосування своїх майбутніх професійних знань у регіоні. Тому для визначення РК необхідно враховувати середньострокові перспективи розвитку економіки регіону. Інакше освітню міграцію змінить міграція висококваліфікованої робочої сили. Окрім раціонально-аналітичної основи, значення РК повинно мати емоційне забарвлення, яке спонукатиме вступників зробити вибір на користь регіональних ЗВО.

Наприклад, об'єктом цього дослідження вибрано Полтавський ГЗК, на якому працює вісім тисяч працівників. Компанії Ferrexpo також належить Єривський ГЗК (м. Горішні Плавні), уведений у дію у 2012 р. Вихід на проектну потужність вимагатиме інженерних кадрів спеціальності 184 – «Гірництво» [55]. У проектах компанії Ferrexpo – побудова Біланівського КЗК (м. Горішні Плавні) для розробки Біланівського та Галещинського родовищ. Уведення в експлуатацію Біланівського ГЗК теж вимагатиме інженерних кадрів указаної спеціальності [417]. Купець О. вважає, що потужне виробництво у регіоні може бути стимулом для створення відповідного університету [403, с. 144]. Саме так і може бути, тільки стосовно спеціальності 184 – «Гірництво» у КрНУ.

Друга процедура – надання регіональним ЗВО реальної можливості набору студентів за держзамовленням. Слід погодись з Пономаренко В., Єрмаченко В. і Раєвневою О. щодо побудови механізму управління державним замовленням у межах ЗДІ [418]. Найбільш придатною для цього слід уважати закриту (фіксовану) конкурсну пропозицію (закритий або фіксований конкурс), яка передбачає заздалегідь визначену для регіональних ЗВО кількість місць для навчання за державним замовленням [405]. За окремими спеціальностями, що мають першочергову значущість для економіки регіону, Замовник, за ініціативою

регіональних ЗВО, надає дозвіл на закритий конкурс. Загальний обсяг державного замовлення, згідно з п. 4 Порядку, наведено у Державному контракті, який укладається Замовником із ЗВО. Слід зауважити, що Державний контракт складено щодо «надання послуг з підготовки кваліфікованих робітників закладом професійної (професійно-технічної) освіти за професіями загальнодержавного значення», а у п. 4 Порядку йдеться про надання послуг з підготовки магістрів [406; 419]. У подальшому, згадуючи Державний контракт йдеться про підготовку магістрів.

Отже, перша і друга процедури передбачають подвійну персоніфікацію держзамовлення: стосовно абітурієнтів, які за підсумками ЗНО та значенням РК отримали таке право, і стосовно ЗВО, які отримали бюджетні місця згідно з фіксованим конкурсом.

Третя процедура – запровадження економічної доцільності надання $ОП_{код}^{op}$. У подальшому відносинам Замовника і ЗВО бракує економічної відповідальності сторін. В Умовах прийому 2018 р. [405], а також у Критеріях [405] відсутній економічний аспект державної політики фінансування ЗВО, який лежить у площині беззбитковості діяльності ЗВО. Шляхи вирішення проблем представлені у чисельних у дослідженнях. Павлушенко Т. пояснює зміст формування та вживання фінансових ресурсів бюджетних ЗВО [365]. Підгорний А., Лапіна І. і Корольова Т. вивчають бюджетування як інструмент управління фінансовими ресурсами ЗВО [420; 421]. Однак, бюджетування потребує впровадження програмного забезпечення, що досить затратно [422]. Куклін О. є прибічником оптимізації фінансового механізму ЗВО [423]. Боголіб Т. була поборником нормативного методу фінансування освіти [424]. Коверник Н. оптимізував шляхи фінансового забезпечення освіти [425]. Колегіальна форма управління ЗВО, з одного боку, то державна форма власності, з іншого, припускають застосування фінансових інструментів корпоративного управління щодо беззбитковості закладів [426]. Отже, слід констатувати пошук методів поліпшення фінансового стану ЗВО.

Згідно з відомостями у табл. 5.11, малочисельні студентські групи є сучасною ознакою діяльності регіональних ЗВО. Об'єктом субсидіарності відносин між Замовником і ЗВО мають бути мінімальний щодо беззбитковості обсяг ($q_{код}^{'op\phiи}$) первинного попиту за $ОП_{код}^{op\phiи}$ за формою навчання. Необхідною умовою

визначення $q'_{код\text{ }ор}$ є встановлення розміру витрат на надання $ОП_{код\text{ }ор\text{ }фн}$. Щорічно фінансовий підрозділ ЗВО, спільно з бухгалтерією, складають кошторис витрат за кожною освітньою програмою та формою навчання. Цю процедуру слід уважати стандартною, оскільки вона виконується протягом багатьох років. Для позначення показника «витрати на одного студента на навчальний рік, який отримує $ОП_{код\text{ }ор\text{ }фн}$ за відповідною формою навчання» використано показник $\bar{S}_{код\text{ }ор\text{ }фн}$. Верхній індекс символу складається з двох абревіатур: *ор* – освітній рівень, *фн* – форма навчання, а нижній індекс код – код спеціальності у Довіднику [55]. Наприклад, $\bar{S}_{075\text{ }б\text{ }дф}$ – витрати на одного студента денної форми навчання, який навчається за спеціальністю «Маркетинг». Значення $\bar{S}_{код\text{ }ор\text{ }фн}$ у сегменті *б* поширюється і на студентів, зарахованих на другий (третій) курс на базі *ОР мс*.

Визначення $q'_{код\text{ }ор\text{ }фн}$ обумовлено наявністю на балансі державні ЗВО великої кількості будівель і споруд, які належать державі. Щодо утримання цих споруд є безліч вимог – будівельні норми, санітарні норми і правила, пожарні норми, норми персоналу на обслуговування, трудове законодавство, правила користування електричною енергією та ін. І виконання всіх цих вимог потребує у поточному режимі, без урахування ремонту та модернізації, чималої фіксованої суми, яка ніяк не пов'язана ні з наявним контингентом, ні з якістю освітніх послуг, ні з масштабом діяльності.

За відсутності достатнього фінансування цих потреб вже не йдеться про рівень освітніх послуг, а про порушення законодавства, або навіть про безпеку учасників навчально-виховного процесу. Прикладів наслідків такого становища в Україні достатньо – і щодо гуртожитків, і щодо навчальних будівель. І завжди винним у всіх негараздах виявляється керівництво навчального закладу. Зразком нерозуміння такої ситуації розробниками формульного розподілу є наведений працівником МОН України на нараді з обговорення першої редакції проекту Постанови приклад щодо невдалого фінансового менеджменту керівництва одного з неназваних малих ЗВО про співвідношення між кількісним складом викладачів і чисельністю допоміжного персоналу.

Те, що штатний розпис викладачів формується з урахуванням контингенту, а штатний розпис допоміжного персоналу – з урахуванням наявної матеріальної

бази згідно з міжгалузевими нормами працівників, що обслуговують громадські будівлі, під час розробки формули ігнорується. З іншого боку, зважаючи на демографічні процеси і зменшення контингенту студентів навчальних закладів, будівлі наразі задіяні в навчальному процесі не в повному обсязі, а частина взагалі може бути безболісно передана іншим власникам.

Проте на сьогодні відповідного механізму не існує, особливо щодо ЗВО, які мають статус національних. Основною перешкодою цьому є вимога щодо збереження цільового освітнього призначення в разі відчуження. Але необхідність відчуження саме і викликана відсутністю споживачів освітніх послуг. Тепер те саме відбувається з орендою: говорячи про диверсифікацію джерел надходжень та автономію ЗВО, фонди держмайна і прокуратура висувують вимоги про те, що вся оренда має бути пов'язана з освітнім процесом безпосередньо, або, знову таки, пов'язана з наданням освітніх послуг. Те саме замкнене коло та відсутність грошей на утримання вільних площ і приміщень. Певним позитивним зрушенням є прийняття наприкінці минулого року Закону України «Про внесення зміни до статті 80 Закону України «Про освіту»...» [427]. Але це незначне зрушення у потрібному напрямі.

На сьогодні обслуговування державного майна як невід'ємна складова функціонування ЗВО фінансується частково із заробітної плати, а частково – із комунальних видатків. При цьому за першою складовою існує різкий дисбаланс у фінансуванні «старих» ЗВО і ЗВО, створених за часів нової української історії. Перші з них мають структуру штатних розписів, сформовану ще за радянських часів, за якими переважна більшість допоміжного персоналу знаходиться на загальному фонді, другі вимушені утримувати матеріальну базу зі спеціального фонду. Слід зауважити, що і «старі» ЗВО мають ті самі проблеми з утриманням нововведених будівель. Ніякий модельний заклад, який закладено в методику розподілу, не враховує цих чинників.

Визначення видатків фінансування ЗВО. Існує два фактично прозоро непов'язаних між собою на рівні держави показники фінансування вищої освіти – обсяги державного замовлення і обсяги фінансування відповідно до Закону України «Про державний бюджет». До того ж, обсяги державного замовлення є соціальним показником у напружений час приймальних кампаній і формуються

фактично за обсягами випуску закладів середньої освіти, а фінансування освіти – як частка ВВП, або з інших міркувань.

Тому насамперед формула потрібна не для розподілу виділених законом про бюджет коштів, а для визначення достатніх обсягів фінансування для забезпечення надання освітніх послуг, відповідно до ліцензійних вимог, тій кількості студентів, яка передбачена обсягами державного замовлення.

По-перше, незалежно від обсягів державного замовлення, така формула повинна передбачати видатки (FDV), необхідні на утримання будівель і споруд державної власності відповідно до вимог законів і державних нормативних актів.

Розмір (FDV) видатків фінансування обслуговування державної власності, яка знаходиться на балансі закладів вищої освіти, сумарно визначається за даними реєстру об'єктів державної власності з урахуванням показників державних нормативів ($FDV(i)$):

$$FDV = \sum_{i=1}^{N_1} FDV(i), \quad (5.1)$$

де i , N_1 – порядковий номер і загальна кількість ЗВО державної форми власності.

Це, у свою чергу, потребує розробки низки нормативів. Наприклад, нормативу штатної чисельності допоміжного персоналу, який би базувався не на фінансово-економічних чинниках, а відповідав би технічним вимогам.

По-друге, частина коштів, яка призначена для фінансування обслуговування державної власності, що знаходиться на балансі закладів вищої освіти, ніяк не може корегуватися за коефіцієнтами на кшталт коефіцієнтів стабільності, якості, масштабу діяльності.

Одночасно потрібно розробити механізм відчуження та низку спонукальних і заохочувальних важелів з урахуванням того, що, у разі відчуження, ЗВО не є вигодонабувачем і для нього це вимушений крок з метою економії коштів.

З іншого боку, потрібно обмежити таку «діяльність» вимогами ліцензійних умов, які розроблені з урахуванням вимог надання якісних освітніх послуг. В іншому разі споруди регіональних (і не тільки) ЗВО спікатиме така сама доля, яка спіткала приміщення багатьох дитячих садків, шкіл і професійно-технічних

навчальних закладів нашої держави.

Окремо повинна бути обчислена сума видатків на розвиток вищої освіти (FI), резервного фонду (FR), а видатки соціальної підтримки здобувачів вищої освіти, фінансування стипендій аспірантів і докторантів (FSA), зважаючи на їхню соціальну сутність, узагалі доцільно вилучити з видатків на вищу освіту.

Решта видатків (FHE), безпосередньо пов'язана з освітньою діяльністю ЗВО, може вже бути обчислена з урахуванням інших показників (FS – видатки фінансування стабільної діяльності ЗВО, FP – видатки за показники діяльності ЗВО):

$$FHE = FS + FP + FR. \quad (5.2)$$

Визначення складової «Видатки фінансування стабільної діяльності ЗВО». Зважаючи на цільовий конкурсний характер коштів за складовою $FR(i)$, для i -го ЗВО державної форми власності доцільно вилучити цю складову з розрахунку видатків стабільності під час обчислення видатків ($FHE^{-1}(i)$) на фінансування освітньої діяльності закладу в попередньому бюджетному році і розраховувати їх як добуток коефіцієнта стабільності (p), який визначається в однаковому розмірі для всіх ЗВО, і суми лише видатків $FS(i)$ і $FP(i)$ цього закладу за попередній бюджетний рік.

Тобто розраховувати $FS(i)$ не за наведеною в другій редакції Порядку [428] формулою:

$$FS(i) = p * FHE^{-1}(i), \quad (5.3)$$

а за формулою:

$$FS(i) = p * (FS(i)^{-1} + FP(i)^{-1}) \quad (5.4)$$

Інакше кажучи, у Порядку, запропонованому в другій редакції проекту (п. 6), отримання коштів з резервного фонду в попередньому бюджетному році i -го ЗВО державної форми власності неправомірно збільшує його фінансування на $p * FR(i)^{-1}$ у поточному році.

Сумарні видатки фінансування стабільності діяльності закладів вищої освіти визначаються як розрахункова сума витрат на видатки стабільності кожного ЗВО державної форми власності:

$$FS = \sum_i FS(i). \quad (5.5)$$

Визначення складової «Видатки за показники діяльності ЗВО». Первинним гаслом запровадження формульного розподілу було «Фінансування якісної освіти». У другій редакції проекту, порівняно з першою, поняття «якість» зникло з формулювань, як і поняття «досягнення». Замість показників якості пропонується величина $FP(i)$ – видатки за показники діяльності.

Відповідно до п. 10 нової редакції Порядку, видатки за показники діяльності ЗВО обчислюються з урахуванням досягнень і масштабів їх освітньої діяльності та визначаються як частка від видатків за показники діяльності закладів вищої освіти з урахуванням питомої ваги показника діяльності закладу ($Pr(i)$) в сумі показників діяльності усіх ЗВО у сфері управління державного замовника:

$$FP(i) = FP * Pr(i) / \sum_i Pr(i). \quad (5.6)$$

Згідно з п. 11 нової редакції Порядку, показник діяльності ЗВО обчислюється з урахуванням наведеного контингенту здобувачів вищої освіти, які навчаються за кошти державного бюджету ($PK(i)$), і показників рівня масштабності ($M(i)$), наукової діяльності ($N(i)$), диверсифікації джерел доходу закладу вищої освіти ($B(i)$), міжнародного визнання ($R(i)$), регіональної підтримки ($O(i)$), працевлаштування випускників закладу вищої освіти ($P(i)$):

$$Pr(i) = PK(i) * M(i) * N(i) * B(i) * R(i) * O(i) * P(i). \quad (5.7)$$

Зважаючи на цю формулу розрахунку показника діяльності ЗВО, єдиним фактично економічним параметром є приведений контингент $PK(i)$ здобувачів вищої освіти, а решта співмножників є коефіцієнтами, частина з яких до того ж є валовими (див. п. 11–12 Порядку), і до них виникають певні зауваження.

Перший коефіцієнт – показник рівня масштабності ЗВО $M(i)$ (п. 13 Порядку) не має до якості ніякого відношення, а з огляду економіки його можна трактувати таким чином: у малому ЗВО можна підготувати фахівця для народного господарства України відповідно до акредитаційних вимог і вимог освітніх стандартів за кошти, майже вдвічі менші, ніж у великому ЗВО. Так, для ЗВО, у яких контингент осіб, які здобувають вищу освіту за державним замовленням, менше 1000 осіб $M(i) = 0,8$, а для ЗВО, у яких контингент осіб, які здобувають вищу освіту за державним замовленням, не менше 15000 осіб $M(i) = 1,5$ ($1,5/0,8$).

Зважаючи на занепад заочної форми навчання та майже відсутність її бюджетного фінансування, різниця, можливо, буде невелика, але все ж таки незрозуміло, про який контингент йдеться у цих розрахунках: контингент денної форми, контингент денної та заочної форм разом, або про приведений контингент.

До того ж такі параметри вступу, як середній бал ЗНО, або навіть кількість вступників ніяк не характеризують якість надання освітніх послуг (освіти) в певному ЗВО, особливо, якщо порівнювати центральні та регіональні заклади. В останньому випадку переважає міграційний чинник і намагання молоді покинути «глибинку» в умовах сучасної соціально-економічної ситуації. Він і раніше впливав на формування контингенту, а із запровадженням системи відкритого всеукраїнського конкурсу ситуація значно загострилася. За таких умов ЗВО великих міст завжди матимуть перевагу, що вже зараз видно за показниками розподілу обсягів державного замовлення. Вони і так уже внаслідок цього мають більший контингент і, відповідно, базове фінансування, а трактування обсягу контингенту як показника якості до того ж суттєво збільшує їх фінансування. Іще через два роки, коли ЗВО матимуть лише контингент, який вступав на умовах широкого всеукраїнського конкурсу, становище у регіонах додатково кардинально погіршиться в наслідок випуску останніх великих за обсягом контингентів. Тоді кількість університетів, які фінансуватимуться нижче базового, значно зросте.

Можливо, саме такий вигляд має той механізм фінансового стимулювання укрупнення університетів, який декларується протягом тривалого часу. «Позбавлення» належного фінансування майже половини ЗВО України дійсно дієвіше, ніж прямі адміністративні заходи. А за таких умов ще більшої актуальності набуває проблема утримання регіональними університетами матеріальної бази

згідно з чинними нормами, навіть після об'єднання.

Окрім того, у такому разі необхідно визначити, у якому регіоні, що саме залишиться і чи є це прийнятним. Інакше процес буде некерований, як стосовно наявності ЗВО в певних регіонах, так і стосовно «долі» споруд, що знаходяться на їхньому балансі. До того ж, слід наголосити, що, наприклад, у Полтавській області, за нашими дослідженнями, близько 85 % фахівців, що працюють, підготовлені саме в навчальних закладах Полтавщини.

Щодо показника $N(i)$ рівня наукової діяльності ЗВО. На нашу думку, для проекту Порядку [428], який визначає параметри фінансових розрахунків, недопустимо залишати детермінацію вхідних параметрів на розсуд зацікавлених осіб без чіткого визначення послідовності дій. Так, згідно з прописаним положенням (п. 14), «один диплом (документ, призове місце) може бути зарахований одному науково-педагогічному (науковому) працівнику або в рівних частках двом чи трьом працівникам». Проте у визначенні самого показника $N(i)$ не йдеться ні про які частки та їх урахування, а тільки про кількість штатних науково-педагогічних і наукових працівників ЗВО. Як результат, з тією ж кількістю дипломів/призових місць можна отримати удвічі, або утричі більшу питому вагу штатних науково-педагогічних і наукових працівників ЗВО.

Щодо показника $R(i)$ міжнародного визнання вважаємо за доцільне враховувати місце ЗВО не тільки за даними рейтингу QS World University Rankings (оскільки у світовому рейтингу QS зазначено лише 6 ЗВО України за даними 2018 року), а і за даними рейтингу QS Emerging Europe and Central Asia (QS EECA), у якому кількість ЗВО України теж не така велика – 16 за даними 2018 року (з урахуванням вищезазначених ЗВО). Це дозволить більш об'єктивно враховувати місце ЗВО та створить передумови для стимулювання розвитку як тих ЗВО, рейтинг яких визначено, так і тих, рейтинг яких не визначено. Відповідно пропонується встановити $R(i) = 1,2$ для ЗВО, що належать до ТОП-1000 одного з міжнародних рейтингів (без поділу на факультети, спеціальності тощо): QS World University Rankings та/або рейтингу The Times Higher Education World University Rankings; $R(i) = 1,1$ для ЗВО, що належать до ТОП-1000 рейтингу QS Emerging Europe and Central Asia, або $R(i) = 1$ в інших випадках. Для визначення враховується остання версія рейтингів, яка офіційно оприлюднена до 31 грудня попереднього року.

Розглянемо показник регіональної підтримки ЗВО $O(i)$. Виникає питання, чому саме Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області отримали преференції, які будуть зафіксовані на весь термін дії цього Порядку. Щодо фінансування формування контингенту регіональної підтримки потребують регіони, які найбільше потерпають від «відтоку» випускників загальноосвітніх навчальних закладів. Але наведений вище перелік не збігається ні з результатами відповідного дослідження аналітичної групи SEDOS 2017 р., ні з аналогічною статистикою МОНУ 2018 р. Доцільно визначати перелік регіонів, яким надається особлива підтримка у значенні цього показника $O(i) = 1,04$, щороку за даними приймальної кампанії попереднього року.

Показник $P(i)$ працевлаштування випускників ЗВО через відмову від вагових коефіцієнтів (під час обчислення показників, що визначають $Pr(i)$), може значно спотворити картину, оскільки обчислюється як одиниця плюс частка випускників третього, четвертого та п'ятого календарних років, що передують поточному року, які навчалися за державним замовленням, працевлаштовані (zareєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності) та сплачують податки відповідно до даних державного реєстру фізичних осіб – платників податків, знаходяться на військовій службі або перебувають у соціальній відпустці. Наприклад, за стовідсоткового працевлаштування, відповідно до умов п. 18, його значення складе 2, що значно нівелює вплив інших складових. І знову таки маємо парадокс: вища якість освітніх послуг і відповідно рівень підготовки випускників спричиняє їх міграцію за кордон, що суперечить сенсу показника.

Оскільки серед якісних показників діяльності ЗВО не наведено жодного показника, пов'язаного з якістю підготовки студентів упродовж навчання, доцільно наведену формулу $Pr(i)$ доповнити показниками, які дійсно віддзеркалюють якість підготовки, а відповідно якість освіти, і подати її у вигляді:

$$Pr(i) = PK(i) * M(i) * N(i) * B(i) * R(i) * O(i) * P(i) * S1(i) * S2(i), \quad (5.8)$$

де $S1(i)$ – співвідношення загальної кількості дипломів, отриманих студентами певного ЗВО за результатами участі у II-му етапі Всеукраїнської студентської

олімпіади згідно з наказом МОНУ за минулий рік до приведеної кількості студентів зазначених ЗВО; $S2(i)$ – співвідношення загальної кількості студентських наукових робіт від певного ЗВО, нагороджених дипломами за результатами другого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт згідно з наказом МОНУ за минулий навчальний рік до приведеної кількості студентів ЗВО. До того ж, Інститут модернізації змісту освіти офіційно узагальнює підсумки як Всеукраїнської студентської олімпіади з навчальних дисциплін і спеціальностей.

Визначення видатків на підготовку кадрів ЗВО. Отже, формула визначення достатніх обсягів FHE фінансування ЗВО для забезпечення надання освітніх послуг (освітньої діяльності), відповідно до ліцензійних вимог, тій кількості студентів, яка передбачена обсягами державного замовлення повинна мати вигляд:

$$FHE = FDV + FI + FR + FS + FP. \quad (5.9)$$

Тому розмір F видатків на підготовку кадрів ЗВО III-IVPA та забезпечення діяльності їх баз практик (КПКПВ 2201160), передбачений Законом України «Про державний бюджет», відповідному державному замовнику має бути:

$$F = (FSA + FJS) + FDV + FI + FR + FS + FP, \quad (5.10)$$

за умови, що розмір FSA видатків соціальної підтримки здобувачів освіти, фінансування стипендій аспірантів і докторантів, а також розмір FJS видатків фінансування підготовки молодших спеціалістів у коледжах у структурі ЗВО залишити в обсягах фінансування ЗВО.

Отже, на сьогодні запровадження механізму формульного розподілу наявних бюджетних коштів, запропонованого в другій редакції Порядку [428], не є прийнятним принципово, оскільки ніяк не враховує видатки фінансування обслуговування державної власності, яка знаходиться на балансі ЗВО. До того ж, він передбачає для визначення показників діяльності ЗВО низку складових за валовими абсолютними показниками. Запровадження такого Порядку формування фінансування додатково до наявного механізму розподілу обсягів державного замовлення за відкритим усеукраїнським конкурсом призведе до руйнування та ліквідації регіональної вищої освіти, чим порушується конституційне право

більшості регіональної молоді на доступ до вищої освіти, а в подальшому, за відсутності кваліфікованих кадрів, – і до руйнування всієї регіональної економіки. Унаслідок цього доведеться залучати фахівців у регіони так само, як сьогодні вимушено надається місце державного замовлення за згоду відпрацювати певний термін у сільській місцевості.

До цього часу ЗВО якщо і розраховували $q'_{код}{}^{ор\phiи}$, то виключно для власного користування. Так, під час попереднього розподілу навчального навантаження між кафедрами і викладачами на наступний навчальний рік використовується показник «чисельність майбутнього контингенту студентів», який ураховує не тільки майбутніх студентів першого курсу, але і зарахованих на другий або третій курс за скороченим терміном навчання. Перехід до принципу субсидіарності у відносинах закладів із Замовником робить мінімальним щодо беззбитковості обсяг попиту надбанням Замовника. Розрахунок $q'_{код}{}^{ор\phiи}$ набагато складніший за вартість освітніх послуг, оскільки має враховувати контингент студентів старших курсів, а також можливі зміни у майбутньому контингенті студентів першого курсу. У разі неможливості сформувати мінімальний обсяг попиту набір за спеціальністю скасовується. Згідно з ринковими принципами, величини $q'_{код}{}^{ор\phiи}$ становлять для ЗВО інтерес у випадку, коли плата за навчання покриває витрати на надання $ОП_{код}{}^{ор\phiи}$. Якщо $q'_{код}{}^{ор\phiи} > q_{код}{}^{ор}$, то $q'_{код}{}^{ор\phiи}$ є збитковим, а значить, ця послуга вилучається з номенклатури, яка виставляється закладом на продаж у період приймальні компанії. У разі $q'_{код}{}^{ор\phiи} < q_{код}{}^{ор}$, то $q'_{код}{}^{ор\phiи}$ є беззбитковим, тобто його слід уважати об'єктом відносин ЗВО із Замовником. Отже, номенклатура $ОП_{код}{}^{ор\phiи}$ закладу може щорічно змінюватися. Відносини регулюють зобов'язання сторін щодо фінансування прогнозованих обсягів попиту на $ОП_{код}{}^{ор\phiи}$.

У межах мінімального обсягу первинного попиту Замовник установлює обсяг $f_{код}{}^{ор\phiи}$ державного замовлення за $ОП_{код}{}^{ор\phiи}$, тобто закриту конкурсну пропозицію. У разі скасування набору за спеціальністю обсяг державного замовлення дорівнює нулю ($f_{код}{}^{ор\phiи} = 0$). Якщо не усі міста держзамовлення за $ОП_{код}{}^{ор\phiи}$ будуть затребувані, то набір відбудеться у разі сформованого мінімального обсягу попиту.

Загальні на обсяг $f_{код}{}^{ор\phiи}$ бюджетні витрати за $ОП_{код}{}^{ор\phiи}$ за формою навчання

позначено символом $S'_{код}{}^{ор\ \phiн}$. Обчислення $\bar{S}_{код}{}^{ор\ \phiн}$ і $S'_{код}{}^{ор\ \phiн}$ містяться у додатках до Державного контракту: «Загальна вартість послуг з підготовки кваліфікованих робітників за бюджетні кошти в розрізі професій» (Додаток 1), «Плановий кошторис витрат на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах державного замовлення за професією загальнодержавного значення» (Додаток 2), «Розрахунок до планового кошторису витрат на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах державного замовлення за професією загальнодержавного значення» (Додаток 3) [419].

Загальні на обсяг $q'_{код}{}^{ор\ \phiн}$ витрати за усіма джерелами фінансування за $ОП_{код}{}^{ор}$ за формою навчання позначено символом $S_{код}{}^{ор\ \phiн}$.

Різниця між $S_{код}{}^{ор\ \phiн}$ і $S'_{код}{}^{ор\ \phiн}$:

$$S''_{код}{}^{ор\ \phiн} = S_{код}{}^{ор\ \phiн} - S'_{код}{}^{ор\ \phiн} \quad (5.11)$$

демонструє фінансові зобов'язання ЗВО щодо підготовки фахівців за певним освітнім рівнем і формою підготовки у обсязі $q''_{код}{}^{ор\ \phiн}$, який складає різницю між $q'_{код}{}^{ор\ \phiн}$ і $f_{код}{}^{ор\ \phiн}$:

$$q''_{код}{}^{ор\ \phiн} = q'_{код}{}^{ор\ \phiн} - f_{код}{}^{ор\ \phiн}. \quad (5.12)$$

Обчислення $S_{код}{}^{ор\ \phiн}$ і $S''_{код}{}^{ор\ \phiн}$ необхідно занести до вищезгаданих додатків до Державного контракту.

Отже, субсидіарні відносини ЗВО і Замовника регулюються параметрами: мінімальний обсяг $(q'_{код}{}^{ор\ \phiн})_{\min}$ первинного попиту за $ОП_{код}{}^{ор\ \phiн}$ за відповідною формою навчання; кількість $f_{код}{}^{ор\ \phiн}$ місць первинного державного замовлення за $ОП_{код}{}^{ор\ \phiн}$ за відповідною формою навчання; витрати $\bar{S}_{код}{}^{ор\ \phiн}$ на одного студента на навчальний рік, який отримує $ОП_{код}{}^{ор\ \phiн}$ за відповідною формою навчання; загальні бюджетні витрати $S'_{код}{}^{ор\ \phiн}$ за $ОП_{код}{}^{ор\ \phiн}$ за формою навчання за первинним попитом; загальні витрати $S_{код}{}^{ор\ \phiн}$ за усіма джерелами фінансування за $ОП_{код}{}^{ор\ \phiн}$ за формою навчання за первинним і вторинним попитом. У табл. 5.15 подано приклад параметрів відповідальності КрНУ і Замовника за $ОП_{код}{}^{ор\ \phiн}$.

Таблиця 5.15

Параметри відповідальності КрНУ і Замовника за ОП^б_{код}^{фн}

ОП ^б _{код}	l ^б _{код}	фн	l ^б _{код} за фн	$\bar{S}_{\text{код}}^{\text{ор фн}}$	q ^б _{код} ^{фн}	f ^{ор фн} _{код}	q ^н _{код} ^{б фн}	S ^б _{код} ^{фн}	S ^н _{код} ^{б фн}	S ^{ор фн} _{код}
ОП ^б ₀₁₄	20	∂ф	20	10,2	15	7	8	71,4	81,6	153,0
ОП ^б ₀₂₂	30	∂ф	20	10,6	16	8	8	84,8	127,2	212,0
		зф	10	6,15	8	4	4	24,6	36,9	61,5
ОП ^б ₀₂₉	50	∂ф	30	11,25	16	6	10	67,5	112,5	180,0
		зф	20	6,8	10	5	5	34,0	34,0	68,0
ОП ^б ₀₃₅	30	∂ф	20	10,7	15	8	7	85,6	235,4	321,0
		зф	10	5,9	8	3	5	17,7	29,5	47,2
ОП ^б ₀₅₁	90	∂ф	50	11,65	18	8	10	93,2	139,8	233,0
		зф	40	6,35	10	4	6	25,4	50,8	76,2
ОП ^б ₀₅₃	25	∂ф	15	12,1	12	5	7	60,5	108,9	169,4
		зф	10	7,3	6	3	3	21,9	36,5	58,4
ОП ^б ₀₅₃	25	∂ф	25	11,8	16	7	9	82,6	153,4	236,0
ОП ^б ₀₇₁	160	∂ф	100	13,4	20	9	11	120,6	214,4	335,0
		зф	60	7,55	15	5	10	37,8	113,2	151,0
ОП ^б ₀₇₂	100	∂ф	40	13,6	20	7	13	95,2	176,8	272,0
		зф	60	7,7	15	6	9	46,2	107,8	154,0
ОП ^б ₀₇₃	85	∂ф	50	12,2	20	9	11	109,8	183,0	292,8
		зф	35	6,9	15	7	8	48,3	55,2	103,5
ОП ^б ₀₈₁	125	∂ф	75	16,4	20	5	15	82,0	328,0	410,0
		зф	50	9,5	15		15		190,0	190,0
ОП ^б ₁₄₁	330	∂ф	230	10,3	50	35	15	360,5	669,5	1030,0
		зф	100	6,4	25	20	5	128,0	192,0	320,0
ОП ^б ₁₆₂	25	∂ф	25	11,6	15	8	7	92,8	116,0	208,8
ОП ^б ₁₆₃	25	∂ф	15	11,2	12	7	5	78,4	78,4	156,8
		зф	10	6,65	10	5	5	33,3	33,2	66,5
ОП ^б ₂₄₂	25	∂ф	25	13,7	15	5	10	68,5	191,8	260,3
ОП ^б ₂₇₄	160	∂ф	100	10,9	25	18	7	196,2	348,8	545,0
		зф	60	6,15	20	10	10	61,5	123,0	184,5
Усього	1305	∂ф	840		305	152	153	1749,6	3265,5	5015,1
		зф	465		157	114	43	958,6	1771,0	2729,6

Поданий у табл. 5.15 розподіл $l_{\text{код}}^{\text{б}}$ за формами навчання є прерогативою ЗВО, яка має враховувати $q_{\text{код}}^{\text{ор фн}}$. Відносно ОП^б₀₁₄, ОП^б₀₅₃, ОП^б₁₆₂ і ОП^б₂₄₂ прийнято рішення не здійснювати набір на заочну форму навчання. Великої різниці у значеннях $\bar{S}_{\text{код}}^{\text{ор фн}}$ у різних ЗВО не очікується, оскільки ліцензійні умови передбачають однакові для усіх закладів вимоги за усіма видами ресурсів. Якщо у додатку 4 до Державного контракту «Помісячний план витрат на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах державного замовлення за професією загальнодержавного

значення» подані значення $S'_{код}{}^{об\ фн}$, які відбивають відповідальність Замовника, то у оновлений варіант додатка 4 має містити також значення $S_{код}{}^{ор\ фн}$ і $S_{код}{}^{ор\ фн}$, які відбивають відповідальність ЗВО. Затвердження сторонами Державного контракту значень $\bar{S}_{код}{}^{ор\ фн}$ відбувається у додатку 5 «Протокол узгодження вартості послуг з підготовки кваліфікованих робітників закладом професійної (професійно-технічної) освіти за професіями загальнодержавного значення». До додатка 6 до Державного контракту «Акт наданих послуг з підготовки кваліфікованих робітників за професією загальнодержавного значення» необхідно ввести зміни на величину $q'_{код}{}^{ор\ фн}$ [419].

Шевцов А., коментуючи особливості нових Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти зазначив, що «кількість здобувачів ВО на певній спеціальності та рівні ВО має становити не менше 50 % відповідного ліцензійного обсягу» [429, с. 8]. Автор поставив межу нормативно дозволеного обсягу прийому, але при цьому не пояснив економічну доцільність обмеження. Можна припустити, що КрНУ реально продав 19 одиниць $ОП_{022}{}^{\sigma}$ ($q_{код}{}^{ор} > 50\%$ від $l_{код}{}^{\sigma}$), що допустимо, на думку Шевцова А. Але при цьому обсяг продажу менший ніж беззбитковий обсяг попиту ($q'_{код}{}^{\sigma} = 23$), розрахованого фінансовою службою університету. У цьому випадку послуга для КрНУ буде збитковою, що суперечить принципам практицизму. Мінімальний обсяг попиту слід розглядати не як показник діяльності ЗВО, а як концептуальний прийом у відносинах ЗВО і держави. Його втілення у практику діяльності ЗВО дозволить домогтися у стислий термін фінансової автономії. Аналогічно ОР б концептуальний прийом може бути застосовано у фінансуванні ОР м і мс.

Таким чином, солідарно-субсидіарний тип фінансових відносин держзамовника з постачальниками та споживачами освітніх послуг слід визнати науково-практичною засадою фінансово-економічного розвитку ВО у контексті реалізації державної політики. Тип відносин за допомогою інструментів, що дозволяють одночасно уникнути беззбитковості освітньої діяльності за спеціальністю і задовольнити потреби регіонального ринку праці, реалізує бюджетну політику держави у СВО, спрямовану на культивування індивідуальної та взаємної відповідальності суб'єктів.

Висновки до розділу 5

1. Низький рівень освітнього прагматизму у поведінці споживачів освітніх послуг пояснюється відсутністю професійного досвіду. Компенсувати цей недолік можливо за допомогою створення інструменту вибору особою професії, заснованого на принципі раціональності. Раціональність як принцип дії інструменту вибору передбачає оприлюднення роботодавцями своїх професійно-кваліфікаційних потреб, що дає змогу абітурієнтам сформулювати цілі та вибрати методи їх реалізації. Формально потреби роботодавців на локальному ринку праці подані у Довіднику спеціальностей і ОКР.

2. Під час вибору професійного майбутнього абітурієнти орієнтуються на спеціальності, подані в освітніх стандартах, а не на посади. Ідентифікація освітніх потреб особистості та кадрових потреб роботодавців виявила багаторазове перевищення кількості посад і штатних одиниць над кількістю спеціальностей. Ця обставина є основним доказом щодо можливості формування Довіднику. Подана у Довіднику інформація повинна бути систематизована за ОКР і має знеособлений характер щодо роботодавців і ЗВО. Роботодавець самостійно виважено визначає, які кадрові потреби необхідно оприлюднити. Ініціатором створення Довіднику мають стати місцеві органи самоврядування, а безпосереднім виконавцем – місцеві центри Державної служби, зайнятості.

3. Факти з різних аспектів демонструють ступінь успішності дій ЗВО на локальному ринку $ОП_{код}^{op}$, наголошуючи на залежності прагматизму від споживчих переваг. Систематизація фактів сприяє розумінню невідворотності змін у діяльності ЗВО. Виконуючи функцію пояснення, гіпотези демонструють суб'єктивне ставлення до фактів. Уніфікуючи характер фактів, їх слід ідентифікувати як явища, що відображають типаж діяльності ЗВО. При цьому разюча різноманітність характерів виключає шаблонізацію функції пояснення. Тому гіпотези, пояснюючи суть явища, відображають його характер.

4. Емпіричні правила покликані вплинути на аномальні явища, які супроводжують діяльність ЗВО для підвищення рівня реалізації їх освітнього потенціалу. Вплив передбачає впровадження нових правил управління ЗВО, які дозволять адекватно реагувати на зміну в споживчих перевагах. З огляду логіки,

правила є відповідями на питання, які висувають гіпотези. Вони покликані еволюційно підвищувати рівень прагматизму в діяльності закладів унаслідок зміни форм організації навчання студентів і діяльності професорсько-викладацького складу. Зміна форм підвищить рівень відповідальності за формування освітнього потенціалу ЗВО.

5. Тривале недофінансування державою ВО прийняло хронічний характер. Подолати неминучість можливо завдяки розумінню суті відносин держави з тими, кому адресовано фінансування. Перехід до солідарного і субсидіарного типу відносин у СВО породжує індивідуальну та колективну відповідальність зацікавлених сторін у фінансуванні ВО. Солідарно-субсидіарний тип відносин визначає роль держави одночасно як регулятора і замовника освітніх послуг. Як регулятор держава за допомогою владних інструментів орієнтує поведінку споживачів освітніх послуг на потреби ринку праці, а діяльність ЗВО – на фінансову автономію. Як замовник держава бере на себе частину відповідальності за фінансування ВО у формі державного замовлення, але при цьому вимагає від ЗВО аналогічної відповідальності щодо залучення інших джерел фінансування освітніх послуг.

6. Як панацею від хронічного недофінансування державою ВО використаний концептуальний прийом, що дозволяє державі як одночасно регулятору відносин у СВО і замовнику освітніх послуг досягти компромісу з постачальниками. Суть прийому полягає у визначенні ЗВО мінімально можливого щодо беззбитковості обсягу поставок послуг, який вони зобов'язуються продати державі як регулятору. А держава як замовник зобов'язується розділити з ЗВО відповідальність за допомогою придбання частини послуг за умови продажу мінімального обсягу. Концептуальний прийом дозволяє досягти єдності регулювальної та комерційної складових у діяльності держави у СВО.

Основні наукові результати розділу 5 опубліковані в працях [2, 130, 430, 431].

Список використаних джерел [15, 38, 39, 44, 48, 55, 59, 60, 66, 110, 122, 140, 168, 169, 199, 216, 217, 219, 220, 221, 223, 224, 282, 283, 299, 300, 308, 342, 365, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429].

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове розв'язання важливої наукової проблеми, що полягає у розробленні та обґрунтуванні теоретичних положень, методологічного та методичного забезпечення, практичних рекомендацій щодо фінансово-економічного розвитку СВО на засадах прагматизму.

1. Визначено спрямованість фінансово-економічного розвитку ВО України як складової професійної освіти щодо загальноприйнятих освітніх моделей. Доведено, що ринковому механізму у СВО немає гідної заміни, а отже, зацікавлені суб'єкти повинні визначати напрями, створювати умови та будувати інструментарій щодо ефективного використання механізму на користь суспільства. Сформована цілісна система поглядів щодо реформування української ВО як складової професійної освіти завдяки вибору інтервальної логіки як підґрунтя доведення достовірності реконструкції основних рис ринкових відносин у СВО. Використання наукових абстракцій для тлумачення ідентичності та відмінностей ринкових відносин в українській і зарубіжних СВО дозволило визначити вектор фінансово-економічного розвитку української ВО щодо загальноприйнятих освітніх моделей.

2. Оновлено понятійно-термінологічний апарат фінансово-економічного розвитку вищої освіти завдяки визначенню понять: «фінансово-економічний розвиток ВО», «прагматизм фінансово-економічного розвитку ВО», «соціальні функції ЗВО», «солідарно-субсидіарний тип фінансових відносин у СВО». Фінансово-економічний розвиток ВО – синергетичний ефект, отриманий у результаті кількісних та якісних змін у державному фінансуванні ВО, економічній поведінці споживачів та економічній діяльності ЗВО. Прагматизм фінансово-економічного розвитку ВО – концепція, яка спирається на досвід реалізації економічних інтересів і фінансові можливості суб'єктів СВО. Соціальні функції закладів вищої освіти – взаємопов'язані та взаємообумовлені функції щодо виконання заклади місії вищої освіти у сучасному суспільстві. Солідарно-субсидіарний тип фінансових відносин у СВО – тип відносин держзамовника зі споживачами освітніх послуг $ОП_{код}^{op}$ та закладами освіти, який сприяє діалогу щодо конкретизації можливостей і зобов'язань сторін.

3. Систематизовано наслідки реформування ВО, одним з яких є скорочення обсягів державного фінансування ВО. Доведено, що фінансова складова складає

базис реформування ВО. Візуалізовано наслідки підвищення комерційної активності ЗВО. Комерційна активність як з боку попиту, так і з боку пропозиції, означає диверсифікацію джерел фінансування, тобто фінансування є базовою складовою розвитку ВО. Виявлено наслідки глобалізації у СВО. Інтернаціоналізація надання освітніх послуг спрямована на покращення значень фінансових показників діяльності ЗВО. Проілюстровано наслідки регіоналізації СВО. Працевдатні представники спільноти розраховують здобути ВО на гідний заробіток, а бізнес – на висококваліфіковану робочу силу, тобто фінансові аспекти регіоналізації очевидні. Зафіксовано наслідки соціального характеру розвитку ВО, які теж пов'язані з фінансовим результатом, залежно від коротко- або довгострокової перспективи. Виявлено наслідки реформування СВО, які вийшли за її межі та впливають на неї. Наслідки слід урахувувати для формування стратегії фінансово-економічного розвитку системи і ЗВО для збалансування їхньої соціальної відповідальності та прагматизму функціонування.

4. Обґрунтовано та запропоновано концепцію фінансово-економічного розвитку ВО освіти. Перманентне реформування української СВО базувалося на організаційно-правових аспектах, уникаючи формування ідеологічних засад розвитку. Розуміння неможливості усунення недоліків без ідеології потребує формування концепції розвитку. Запропонована концепція розвитку ВО України ґрунтується на засадах філософії прагматизму, складовими якої є подолання сумніву як умова визначення суб'єктами СВО мети; реалізація мети за наявності у суб'єктів віри в успіх; базування віри на досвіді суб'єктів, який дозволяє уникнути хибних рішень і є підґрунтям теоретичних конструкцій. Перехід ВО на концепцію прагматизму дозволить зосередити обмежені ресурси на найперспективніших напрямках фінансово-економічного розвитку.

5. Обґрунтовано методологію фінансово-економічного розвитку ВО. Необхідність і доцільність розроблення методології пояснюється автентичністю запровадження постулатів філософської доктрини прагматизму щодо фінансово-економічного розвитку ВО, яка потребує наукового обґрунтування послідовності дій. Послідовність є двоетапною ітерацією дуалістичності. На першому етапі її сутність полягає у двоїстому сприйнятті потреб і можливостей запровадження концепції: з одного боку, існують потреби запровадження, обумовлені необхідністю належного виконання ЗВО соціальних функцій, а з іншого боку – для запровадження необхідні можливості, обумовлені фінансовим забезпеченням

реалізації соціальних функцій ЗВО. На другому етапі передбачено, що отримання нової якості надання ЗВО освітніх послуг полягає у дуальному узгодженні: з одного боку, суб'єктивних уявлень суб'єктів соціальних і фінансово-економічних відносин у СВО, а з іншого – об'єктивних потреб і можливостей суб'єктів соціальних та фінансово-економічних відносин у СВО. Досягнення узгодженості дозволяє визначити обсяги, види та терміни фінансування ВО за участю роботодавців, споживачів, держави як замовника і споживача, ЗВО безпосередньо.

6. Систематизовано нормативні риси участі споживачів у фінансово-економічному розвитку вітчизняної ВО. Позиціонування споживачів освітніх послуг у системі координат СВО доводить, що нормативні риси поведінки споживачів вирізняються різноманітністю аспектів дій і єдністю суті, яка передбачає підпорядкування інтересів особистості інтересам держави, суспільства та бізнесу. Запропоновано формат участі споживачів у розбудові СВО, яка демонструє їх здатність до самостійних дій з урахуванням реалій ринку освітніх послуг. Це сприяє удосконаленню регулювання ринку освітніх послуг для розвитку системи ВО відповідно до євроінтеграційних процесів та економіки в цілому; упровадженню державної політики мерітократії, яка надає обдарованим і працьовитим особам шанс досягти високого суспільного становища в умовах вільної конкуренції.

7. Конкретизовано соціальні функції освітніх закладів у розбудові вищої освіти. Наявність трансформацій є якісною відмінною рисою діяльності ЗВО. Державна політика усуває наявність у них сумнівів як щодо вибору мети, так і щодо способів її досягнення. Визнано існування стереотипів діяльності ЗВО, відхилення від яких може мати негативні наслідки. Оновлено соціальні функції закладів у розбудові ВО з використанням моделі соціальних ролей, яка за допомогою компонентів (нормативно-правова база, правила та традиції; дія у ролі; рольові експектації; варіабельність; рольовий конфлікт) виявила інституційні та конвенціональні функції ЗВО у відносинах з іншими суб'єктами СВО відповідно до статусного положення закладів у реальних історичних умовах. Це дозволило уточнити ціннісні орієнтації та цільові установки ЗВО.

8. Розроблено механізм державного регулювання вищої освіти. Завдяки системній індукції виокремлено складові цілісного МДР вищої освіти, які визначають поступальний фінансово-економічний розвиток. З урахуванням соціально-політичних цілей ВО механізм заснований на фінансово-економічних

відносинах суб'єктів СВО. Оновлено механізм державного регулювання ВО завдяки визначенню кордонів державних повноважень у сфері ВО як складових механізму (невідворотність змін у відносинах держави та ВО; концептуальні засади розвитку; державна політика; комплект інструментів управління; державне фінансування; забезпечення якості освітніх послуг і ЗВО загалом; звітність ЗВО). МДР надає можливість виявити і задіяти резерви української вищої школи.

9. Розроблено метод визначення прагматизму споживачів освітніх послуг з використанням трудового потенціалу підприємств. Професійна освіта визначає стан і розвиток ринку праці. З огляду професійно-кваліфікаційної відповідності якості працівника стосуються потреб роботодавця. Професія та кваліфікація мають різні комбінації співвідношень якостей і потреб. Комбінації подано як типи та підтипи ПКВ, що вказують на рівень прагматизму поведінки особи. Визначено інтеракціонізм як прояв прагматичного вибору особою ВО, орієнтований на еталонні судження роботодавця як члена референтної групи, для якої нормою є ПКВ якостей працівника потребам роботодавця. Це дозволяє у короткостроковій перспективі типізувати соціально-трудова відносини за ознакою ступеня відповідності нормі, а у довгостроковій – покращити використання трудового потенціалу підприємств завдяки комунікації потенційних споживачів освітніх послуг з роботодавцями.

10. Виявлено ознаки прагматизму у діяльності закладів вищої освіти на підставі реалізації освітнього потенціалу згідно з методичним підходом до його оцінювання. До показників освітнього прагматизму ЗВО віднесено такі: «ліцензійний обсяг за спеціальністю і ОР $l_{код}^{op}$ », який характеризує кількісний аспект освітнього потенціалу ЗВО, тобто обсяг пропозиції освітніх послуг; «чисельність осіб, зарахованих на навчання за спеціальністю і ОР ($q_{код}^{op}$)» який характеризує обсяг реального попиту на освітні послуги ЗВО; «відношення чисельності зарахованих осіб до ліцензійного обсягу» ($r_{код}^{op}$), яке демонструє наслідки ринкового реформування діяльності ЗВО щодо наявності ознак прагматизму за допомогою перевірки реалізації освітнього потенціалу стосовно номенклатурних одиниць (спеціальностей), упорядкованих за сегментами ринку (рівнями вищої освіти) і номенклатурними групами (галуззями знань). Це дозволяє виявити вплив реального попиту на реалізацію потенціалу закладів, тобто сильні та слабкі сторони їх діяльності.

11. Запропоновано інструменти визначення прагматизму реалізації фінансової політики держави у сфері вищої освіти. Підґрунтям державної політики у СВО є платоспроможність, яка сприймається як необхідна умова та основоположна характеристика прагматизму. Удосконалено методичний підхід до квантифікації результативності фінансової політики держави у СВО за умови залучення потрійної дуальності: дворівневої декомпозиції простору (національний і регіональний рівні); біфункціональності державної місії (залучення і витрачання коштів); подвійної ролі держави (як регулятора фінансових відносин і покупця освітніх послуг). Це дозволило визначити платоспроможність держави як конститутивну характеристику прагматизму в реалізації національних інтересів у цій сфері.

12. Визначено субнаціональні відмінності розвитку ВО. Паралельно з глобалізацією набирає силу процес регіоналізації ВО. Для України цей ракурс є вельми важливим, оскільки демонструє прагнення уряду забезпечити гідний рівень соціально-економічного розвитку всієї території України. Регіональний розвиток ВО України наявно вказують показники «кількість закладів вищої освіти I–IV рівня акредитації у регіоні на початок i -го н. р.» (N_i^{region}); «загальна чисельність студентів у регіоні станом на початок i -го навчального року» (B_i^{region}). Розраховано середні значення N_i^{region} ($\bar{N}_i^{region}$) і B_i^{region} ($\bar{B}_i^{region}$). Існує п'ять центрів ВО, з великою концентрацією ЗВО і студентів: східний (Донецька (до 2014 р.) і Дніпропетровська області), західний (Львівська обл.), північний (Харківська обл.), південний (Одеська обл.) і столичний (м. Київ). Значення $\bar{N}_{2008/09}^{region}$ для центрів у три рази перевищувало значення для решти 20-ти регіонів. На наступних трьох відрізках ця різниця становила більш, ніж у три рази. Регіони, які не є центрами, різняться за значеннями N_i^{region} і B_i^{region} . Кожен регіон унікальний як за кількістю ЗВО, так і за чисельністю студентів, а, отже, величина витрат на ВО у регіонах була різною. Різноманітність абсолютної величини витрат на ВО у регіонах не виключає єдиний вектор її зміни.

13. Виявлено прагматизм споживачів освітніх послуг на підставі типізації відносин у сфері праці за сформованими параметрами вибору особою ВО. Рівень (коефіцієнт) освітнього прагматизму персоналу на досліджуваних підприємствах коливався від 0,602 до 0,944, що характеризує значну різницю в умовах реалізації

працівниками освітнього потенціалу на підприємствах. Отже, рівень освітнього прагматизму демонструє добровільну відмову від професійно-кваліфікаційних якостей. Ідентифіковано параметри наслідків вибору особою вищої освіти (характеру, структури та масштабу) для соціально-трудових відносин щодо відповідності професійно-кваліфікаційних якостей працівника вимогам роботодавця. Це створює необхідні та достатні умови для розроблення зацікавленими сторонами профілактичних і оперативних заходів, спрямованих на забезпечення прагматичного вибору особою майбутньої професії. Доведено, що незатребуваність професійних знань, умінь і навичок неодмінно викликає у особи девальвацію освітніх цінностей.

14. Обчислено ступінь реалізації освітнього потенціалу як інтегровану характеристику прагматизму закладу вищої освіти за спеціальностями щодо освітніх ступенів. Середній інтегрований рівень (коефіцієнт) прагматизму ЗВО Полтавської області в сегменті *мс* складав 0,43, а у сегменті *б* складав 0,47. Абсолютний прагматизм сегмента *м* складав 0,49. Зроблено дедуктивний умовивід щодо неминучості реформування управління закладом вищої освіти як наслідок зіткнення двох свобод, з одного боку, закладів вищої освіти стосовно вибору стратегії і тактики їхньої діяльності, а з іншого – споживачів послуг вищої освіти щодо вибору спеціальності та закладу, що довело необхідність підвищення результативності використання закладами освітнього потенціалу як властивості прагматизму. Оцінювання прагматизму ЗВО у сегментах підтвердило, що кількість конкурентів не визначає здатність закладів реалізувати освітній потенціал.

15. Розроблено фінансове забезпечення сфери вищої освіти в умовах обмеженості державних коштів на ВО. Запропоновано фінансове забезпечення ВО унаслідок з'ясування за відсутності конгруентності між механізмом держзамовлення і суб'єктивним вибором особами освітніх послуг у просторі, який має параметри «освітній ступінь» і «галузь знань». Це дозволило визначити низьку результативність використання державних фінансових ресурсів стосовно спеціальностей і ЗВО Полтавщини та вибрати напрями реновації механізму держзамовлення у цій сфері. У сегменті *мс* не вибрано 113 місць первинного держзамовлення і 118 місць вторинного, а у сегменті *б* – 98 місць первинного держзамовлення. За більшістю спеціальностей у сегментах ліцензійний обсяг не відповідав обсягу держзамовлення. Отже, держава не фінансувала реалізацію потенціалу ЗВО, спонукаючи їх комерціалізувати освітні програми. Доведено, що

фінансування розвитку ВО доцільно здійснювати з урахуванням рівня її прагматизму.

16. Сформовано методичні рекомендації щодо професійної орієнтації особи у контексті потреб бізнесу. Низький рівень освітнього прагматизму у поведінці споживачів освітніх послуг пояснено відсутністю професійного досвіду. Штатний розклад підприємств указує на якісний і кількісний склад професійно-кваліфікаційних потреб роботодавців, зафіксованих у посадових інструкціях. Вибираючи професію, абітурієнти орієнтуються на спеціальності, запропоновані в освітніх стандартах, а не на потреби роботодавців. Відповідно до методичних рекомендацій запропоновано ввести Довідник, який містить якісні (спеціальність) і кількісні (штатні одиниці) аспекти знеособлених кадрових потреб локального бізнесу, що дозволяє роботодавцям впливати на раціональний вибір особою корисних, з огляду на майбутнє працевлаштування, професійно-кваліфікаційних параметрів ВО за умови відсутності у неї професійного досвіду, що значно поліпшить професійну орієнтацію споживачів освітніх послуг.

17. З використанням методу абдукції обґрунтовано правила управління освітніми закладами, орієнтовані на споживчі переваги. Обґрунтовані правила управління закладом вищої освіти спрямовані на еволюційне підвищення рівня прагматизму його діяльності унаслідок дихотомії відносин адміністрації закладу з викладачами і студентами щодо організації навчального процесу. Це забезпечує гнучкість і адекватність управління під час регулювання кон'юнктурних коливань попиту, що підвищує рівень реалізації освітнього потенціалу закладу.

18. Визначено інструментарій реалізації бюджетної політики держави за допомогою типізації фінансових відносин суб'єктів сфери вищої освіти. Солідарно-субсидіарний тип фінансових відносин визначає роль держави як регулятора, так і замовника освітніх послуг. Як регулятор держава орієнтує поведінку споживачів на потреби ринку праці, а діяльність ЗВО – на фінансову автономію. Як замовник держава відповідає за фінансування ВО у вигляді держзамовлення. Солідарно-субсидіарний тип відносин держзамовника з постачальниками і споживачами освітніх послуг за допомогою інструментів, що дозволяють одночасно уникнути безбитковості освітньої діяльності за спеціальністю і задовольнити потреби регіонального ринку праці, реалізує бюджетну політику держави у СВО, спрямовану на культивування індивідуальної та взаємної відповідальності суб'єктів.

19. Запропоновано методичний підхід до визначення витрат на ВО, який на відміну від існуючого, завдяки формульному розрахунку дозволяє обчислити достатні обсяги видатків на утримання будівель і споруд які знаходяться на балансі державних ЗВО та належать державі, що забезпечує безбитковість ЗВО. Необхідно також додатково враховувати суму видатків на розвиток, та формування резервного фонду, а видатки соціальної підтримки здобувачів ВО (фінансування стипендій аспірантів і докторантів) запропоновано вилучити з видатків на фінансування ВО зважаючи на їхню соціальну сутність. Решту видатків, що безпосередньо пов'язана з освітньою діяльністю ЗВО, слід обчислювати з урахуванням інших показників (видатків фінансування стабільної діяльності ЗВО та видатків за показниками діяльності ЗВО). Методичний підхід до визначення витрат для прагматичного розвитку ВО забезпечує досягнення її значущої соціальної місії.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні науково-теоретичні положення, викладені в дисертації, доведено до рівня практичного використання. Основні рекомендації та розробки дисертаційної роботи впроваджені: МОН України під час обговорення механізму розподілу держзамовником обсягу видатків держбюджету на підготовку за держзамовленням молодших бакалаврів, бакалаврів, магістрів, аспірантів, докторантів у державних ЗВО (довідка № 10.5-262 від 26.12.2018 р.); Інститутом вищої освіти НАПН України результати дисертації використано у процесі реалізації наукового дослідження «Механізми розширення фінансової автономії закладів вищої освіти України» (довідка № 278/1 від 27.12.2018 р.); Департаментом фінансів Полтавської обласної державної адміністрації для визначення якісних (за спеціальностями) і кількісних параметрів держфінансування вищої освіти з обласного бюджету (довідка № 28/05.1-26 від 04.01.2019 р.). Наукові результати також упроваджено у діяльність підприємств: ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» (довідка № 4601/16762 від 18.12.2018 р.), ПрАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин» (довідка № 617 від 05.12.2018 р.); ПрАТ «Кременчуцький колісний завод» (довідка № 01-15-03 від 26.12.2018 р.).

Результати дисертації використані у навчальному процесі Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського для створення навчально-методичних комплексів з навчальних дисциплін: «Фінанси, гроші і кредит», «Інвестування» і «Фінансовий ринок», «Ринок фінансових послуг», «Фінансовий контролінг» (довідка № 72-10/1496 від 29.12.2018 р.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Zagirniak D. Higher education in Ukraine: search for development models / D. Zagirniak // *Econtechmod. An international quarterly journal* – Lublin-Rzeszow, 2015. Vol. 4. № 4, 11–16.
2. Zagirniak D. Modification of the forms of services provided by higher education establishments / D. Zagirniak // *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. – Кременчук: КрНУ. – 2017. – № 6/2017 (107), част. 2. – С. 54–61.
3. Погорєлов Ю. С. Категорія розвитку та її експлейнарний базис / Ю. С. Погорєлов // *Теоретичні та практичні питання економіки*. – 2012. – Вип. 27, Т.1. – С.30–34.
4. Куклін О. В. Економічні аспекти вищої освіти / О. В. Куклін. – Київ: Знання України, 2008. – 331
5. Каленюк І. С. Розвиток вищої освіти та економіка знань: монографія / І. С. Каленюк, О. В. Куклін. – К.: Знання, 2012. – 343 с.
6. Semiv L.K. The modern stage of the knowledge economy formation in Ukraine / L.K. Semiv, A.R. Semiv // *Регіональна економіка*. – 2018. – № 2. – С. 44–54.
7. Загірняк Д. М. Ринкова орієнтація вищої освіти: доцільність і необхідність / Д. М. Загірняк // *Стратегія інноваційного розвитку економіки: бізнес, наука, освіта: Праці VII Міжнародної науково-практичної конференції (29 вересня – 2 жовтня – 2015 р.) / за редакцією Савченко О.І.* – Харків: НТУ “ХПІ”, 2015. – С. 20–22.
8. Бок Д. Университеты в условиях рынка. Коммерциализация высшего образования / Д. Бок ; [пер. с англ. С. Карпа]. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. – 224 с.
9. Shattock M. *Managing successful universities* / M. Shattock. – Berkshire : Society for Research into Higher Education & Open University Press, 2003. – 201 p.
10. Кларк Б. Р. Создание предпринимательских университетов: организационные направления трансформирования / Б. Р. Кларк // [пер. с англ. А. Смирнова]. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. – 240 с.
11. Неборский Е. Экономика образования США: университеты и капитализация : монография / Е. Неборский. – Saarbrucken: LAP LAMBERT

Academic Publishing GmbH & Co. KG, 2012. – 70 с.

12. Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни / Р. Патора. – Львів : Нац. ун-т Львів. політехніка, 2002. – 336 с.

13. Geiger R. Knowledge and money: research universities and the paradox of the marketplace / R. Geiger. – Stanford : Stanford University Press, 2004. – 321 p.

14. Urbano D. Entrepreneurial Universities: Socioeconomic Impacts of Academic Entrepreneurship in a European Region / D. Urbano, M. Guerrero // *Economic Development Quarterly*. – 2013. – 27(1). – P. 40–55.

15. Квіск М. Університет і держава: вивчення глобальних трансформацій / М. Квіск ; [пер. з англ. Т. Цимбала]. – К. : Таксон, 2009. – 380 с.

16. Goldstein H. The Economic Development Impacts of Universities on Regions: Do Size and Distance Matter? / H. Goldstein, J. Drucker // *Economic Development Quarterly*. – 2006. – Vol. 20. – No. 1. – P. 22–43.

17. Hussey T. The trouble with higher education: a critical examination of our universities / T. Hussey, P. Smith. – New York and London : Routledge, 2010. – 153 p.

18. Нуссбаум М. Не ради прибыли: зачем демократии нужны гуманитарные науки / М. Нуссбаум ; [пер. с англ. М. Бендет ; под науч. ред. А. Смирнова]. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. – 192 с.

19. Pusser B. Higher Education, the Emerging Market, and the Public Good / B. Pusser // *The knowledge economy and postsecondary education: Report of a workshop* / Center for Education, Division of Behavioral and Social Sciences and Education, National Research Council ; [Eds. P. A. Graham, N. G. Stacey]. – Washington, DC : National Academy Press, 2002. – P. 105–126.

20. Ахновська І. О. Тенденції розвитку ринку освітніх послуг в Україні / І. О. Ахновська // *Економіка і організація управління*. – 2017. – № 2(26). – С. 39–49.

21. Ахновська І. О. Аналіз потенціалу освітнього ринку України / І. О. Ахновська // *Фінанси, облік, банки*. – 2017. – 1(22). – С. 34–45.

22. Пасінович І. І. Державне регулювання вищої освіти в умовах ринкових відносин : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / І. І. Пасінович. – Львів, 2009. – 20 с.

23. Карпюк О. А. Організаційно-економічні засади формування та розвитку ринку освітніх послуг (регіональний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / О. А. Карпюк . – Чернігів, 2011. – 20 с.

24. Мосьпан Н. В. Вища освіта України в умовах розвитку ринкової економіки / Н. В. Мосьпан // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2013. – Вип. 4. – С. 145–153.

25. Кучеренко С. Ю. Ринок вищої освіти України: економічний аспект / С. Ю. Кучеренко // Економічний вісник університету : зб. наук. праць Переяслав-Хмельницького дер. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди. – Переяслав-Хмельницький : «Вид-во КСВ», 2014. – Вип. 23. – С. 18–25.

26. Гончаров С. Маркетингові дослідження ринку вищої освіти в Україні / С. Гончаров, О. Бордюженко, Н. Бордюженко // Нова пед. думка. – 2012. – № 1. – С. 180–187.

27. Загірняк Д. М. Сучасний стан та перспективи розвитку вітчизняної сфери вищої освіти / Д. М. Загірняк // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – Кременчук: КрНУ. – 2017. – № 5/2017 (106). – С. 143–149.

28. Цимбал Л. І. Особливості регулювання ринку освітніх послуг в Україні : автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Л. І. Цимбал. – Чернігів, 2010. – 20 с.

29. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний і зарубіжний досвід / Т. Є. Оболенська. – К. : Вид-во КНЕУ, 2001. – 208 с.

30. Дубровка О. В. Система маркетингу в державному управлінні вищою освітою України : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 «Механізми державного управління» / О. В. Дубровка. – К., 2005. – 20 с.

31. Романовський О. Підприємницькі ЗВО у сучасних ринкових умовах / О. Романовський // Освіта і управління. – 2011. – № 4. – С. 116–131.

32. Боголіб Т. М. Роль освіти і науки у постіндустріальному розвитку України : монографія / Т. М. Боголіб – Київ : Корпорація, 2010. – 408 с.

33. Загірняк Д. М. Тотожність принципів господарювання у вітчизняній та західних сферах вищої освіти / Д. М. Загірняк, О. А. Кратт // Вісник НТУ «ХП», Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва ТА/АБО. – Харків: НТУ «ХП», 2015. – С. 183–187.

34. Загірняк Д. М. Координати вищої школи України відносно моделей

вищої освіти / Д. М. Загірняк, О. А. Кратт // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Одеса: ОНЕУ. – 2016. – № 1(233). – С. 28–39.

35. Новосёлов М. М. Логика абстракций (методологический анализ) / М. М. Новосёлов. – М. : ИФРАН, 2003. – Ч. 2. – 155 с.

36. Шапчиц П. А. Интервальная временная логика и грамматические времена : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. философ. наук : 09.00.07 спец. «Логика» / П. А. Шапчиц. – С. Пб., 2010. – 170 с.

37. Вахштайн В. С. После модернизации. Кросс-национальный обзор систем высшего образования: особенности атлантической модели / В. С. Вахштайн // Учёный совет. – 2014. – № 1. – С. 56–68.

38. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 № 344/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 50. – ст. 1783.

39. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37–38. – ст. 2004.

40. Reform of Higher Education in Europe / [J. Enders, H. de Boer, J. File and etc.] // Reform of Higher Education in Europe ; [Eds J. Enders, H.F. de Boer, D.F. Westerheijden]. – AW Rotterdam : Sense Publishers, 2011. – P. 1–10.

41. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – ст. 451.

42. Постанова КМ України «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)» від 20.01.1998 № 65 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 3. – ст. 108.

43. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 № 2984-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – ст. 134.

44. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 101. – ст. 3700.

45. Международная стандартная классификация образования. МСКО 2011 / Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры, Институт статистики ЮНЕСКО. – Montreal : Succursale Centre-Ville, 2013 г. – 87 р.

46. Проект Концепції «Національна стандартна класифікація освіти» / Національна академія педагогічних наук України; [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту : <https://naps.gov.ua/uploads/files/sod/NSKO.pdf>.

47. Наказ Держкомстату України «Про затвердження Методологічних положень зі статистики освіти» від 09.11.2011 р. № 288; [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2011/288/288.htm.

48. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 38–39. – ст. 380.

49. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 01.04.2014 № 333-р // Офіційний вісник України. – 2014. – № 30. – Ст. 831.

50. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 № 79-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 12. – ст. 76.

51. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 № 71-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 7–8. – ст. 55.

52. Ганущак Ю. Фінансування освіти і децентралізація /Ю. Ганущак // Дзеркало тижня. – 2018. – 19–25 травня. – №18/19. – С.1, 13.

53. Middlehurst R. Governance Within the EHEA: Dynamic Trends, Common Challenges, and National Particularities / R. Middlehurst, P.N. Teixeira // European Higher Education at the Crossroads Between the Bologna Process and National Reforms Part 1 ; [Eds A. Curaj, P. Scott, L. Vlasceanu, L. Wilson]. – Dordrecht: Springer Science+Business Media, 2012. – P. 527–552.

54. Eiggins H. Globalization and reform: necessary conjunctions in higher education / H. Eiggins // Globalization and Reform in Higher Education ; [Edited by H. Eiggins]. – Glasgow : Bell & Bain Ltd, 2003. – P. 1–8.

55. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 38. – ст. 1147.

56. Антонюк В.П. Вища освіта України в системі відносин ринку праці / В.П. Антонюк // Економічний вісник Донбасу. – 2015. – № 2(40). – С.132 – 137.

57. A History of the University in Europe. Vol. 1. Universities in the Middle Ages / [W. Rüegg, J. Verger, P. Nardi and other] ; Editor Hilde de Ridder-Symoens. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 536 p.

58. A History of the University in Europe. Volume 2. Universities in Early Modern Europe (1500–1800) / [W. Rüegg, W. Frijhoff, N. Hammerstein and other] ; Editor Hilde de Ridder-Symoens. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 720 p.

59. Постанова КМ України «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття») від 03.11.1993 № 896 / відп. за вип. С. С. Павловський. – К. : Райдуга, 1994. – 63 с.

60. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17.04.2002 № 347/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – ст. 860.

61. Постанова КМ України «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності» від 27.08. 2010 № 796 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 67. – ст. 2410.

62. Наказ Мінфіну України «Про затвердження Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій» від 24.01.2013 № 37 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 17. – Ст. 591.

63. Економічна енциклопедія : у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний. – К. : Видавничий центр Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с.

64. Zagirniak D. Identities and differences in understanding of market relations in Ukrainian and Western fields of higher education / D. Zagirniak // Vybrané ekonomické problémy regionu střední a východní Evropy: Sborník vědecké konference udržitelný rozvoj VII 30 let od Jednotného evropského aktu aneb Evropa čtyř svobod, termín konání: 31.3. – 1.4.2016, České budějovice. – S. 34–43.

65. Community College Models: Globalization and Higher Education Reform / [Eds R.L. Raby, E.J. Valeau]. – Dordrecht: Springer Science + Business Media B.V., 2009. – 633 p.

66. Закон України «Про внесення зміни до Закону України «Про вищу освіту» щодо освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» від 21.03.2017 № 1958-

VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 17. – ст. 206.

67. Тимошенко І. В. Інституційні основи розвитку системи освіти: автореферат дис. д-ра. екон. наук / І. В. Тимошенко ; 08.00.01 – «Економічна теорія та історія економічної думки». – Харків : ХНУ ім. Н. Каразіна, 2014. – 40 с.

68. Коваленко Ю.М. Формування джерел фінансових ресурсів закладів вищої освіти в Україні / Ю.М. Коваленко, Л.О. Попович // Стан та умови розвитку економіки в Україні: теорія, методологія, практика / Під ред. д.е.н., проф. О.О. Непочатенко. – Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2018. – С. 178–184.

69. Котенко Т. М. Фінансування вищих навчальних закладів в умовах імплементації вищої освіти / Т. М. Котенко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. – Кіровоград: КНТУ, 2014. – Вип. 26. – С. 21–26.

70. Другов О. О. Інвестиційне забезпечення інтелектуалізації економіки України [моног.] / О. О. Другов; Ун-т банківської справи Нац. банку України (м. Київ); НАН України. Ін-т регіон. досліджень. – К.: УБС НБУ, 2010. – 284 с.

71. Кратт О. А. Інвестування у вищу освіту: умови та специфіка / О. А. Кратт // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Вип. 5(70). – Кременчук : КрНУ, 2011. – С. 167–173.

72. Краус Н. М. Інноваційно-інвестиційні процеси системи вищої освіти в національній економіці / Н. М. Краус // Держава та регіон. Серія: Економіка та підприємництво. – 2012. – № 5. – С. 249–255.

73. Волинець У. А. Основні тенденції розвитку освіти як складової соціальної політики держави / У. А. Волинець // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7. – С. 44–45.

74. Зінченко В. О. Джерела фінансового забезпечення вищих навчальних закладів / В. О. Зінченко // Економіка і регіон. – ПолтНТУ. – 2009. – № 1(20). – С. 39–42.

75. Бенедик Ю. Ю. Джерела фінансового забезпечення діяльності державних вищих навчальних закладів в Україні / Ю. Ю. Бенедик // Наукові записки. Серія «Економіка». Фінансова система України. Ч. 1. – 2008. – Вип. 10. – С. 295–303.

76. Боголіб Т. М. Модель фінансування й організація діяльності вищого навчального закладу / Т. М. Боголіб // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 40–50.

77. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2015/16 навчального року: стат. бюлетень / відп. за вип. О. О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 169 с.

78. Національні рахунки освіти України у 2016 році: стат. збірник // Відп. за вип. О.О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2018. – 105 с.

79. Ben-Peretz M. Policy-making in education: a holistic approach in response to global changes / M. Ben-Peretz. – Lanham : Rowman & Littlefield Education, 2009. – 171 p.

80. A History of the University in Europe. Volume IV. Universities since 1945. / General Editor W. Rüegg. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. – 635 p.

81. Щербак В.Г. Глобальні виклики функціонування професійної вищої освіти України / В.Г. Щербак, І.М. Грищенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки. – 2018. – № 2 (121). – С. 8–25.

82. Загірняк Д. М. Наслідки реформування вищої освіти: пошук вихідних передумов / Д. М. Загірняк, О. А. Кратт // Науковий вісник ХДУ. Серія Економічні науки – Херсон: ХДУ. – 2015. – № 14 . – Ч.1 – С. 35–39.

83. Загірняк Д. М. Емпірика ринкових перетворень як базис реформування вищої освіти / Д. М. Загірняк // Часопис економічних реформ – Северодонецьк: СХУ ім. В.Даля. – 2015. – № 4(20)2015. – С. 6–14.

84. Григанська С. В. Державне регулювання системи вищої освіти в Україні: дисертація на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 – «Механізми державного управління» / С. В. Григанська. – Запоріжжя, 2008. – 225 с.

85. Урусова З. П. Роль держави у фінансуванні освіти в Україні / З. П. Урусова // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – Харків : ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2013. – № 4. – С. 136–142.

86. Іванов Ю. Аналіз застосування фінансових інструментів державного регулювання розвитку сфери вищої освіти в Україні / Ю. Іванов, Ю. Малишко // Формування ринкової економіки в Україні. – 2017. – Вип. 37. – Ч. 1. – С. 221–228.

87. Дегтяр А. О. Державне фінансування системи вищої освіти в Україні / А. О. Дегтяр, Я. В. Каледжян. – Держава та регіони. – 2010. – № 4. – С. 153–156.

88. Пурій Г. М. Світові моделі організації державного фінансування вищої освіти / Г. М. Пурій // Зб. наук. праць Миколаївського нац. ун-ту імені В. О. Сухомлинського. Серія: Економіка. Вип. 5. – Миколаїв, 2015. – С. 227–230.

89. Дегтяр А. О. Адаптація зарубіжного досвіду державного фінансування вищої освіти / А. О. Дегтяр, Я. В. Каледжян // Теорія та практика державного управління. – 2010. – № 4. – С. 3–8.

90. Бенедик Ю. Ю. Покращення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в Україні на основі досвіду зарубіжних країн / Ю. Ю. Бенедик // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: зб. наук. праць. Вип. 1 (45). – Рівно: НУВГП, 2009. – С. 14–21.

91. Павлова Т. В. Досвід фінансування системи освіти у зарубіжних країнах / Т. В. Павлова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2010. – Вип. 40. – С. 373–380.

92. Чекаловська Г. З. Зарубіжний досвід фінансування вищої освіти / Г. З. Чекаловська // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту: Економічні науки. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2012. – Вип. 1. – С.441–447.

93. Цалько Ю. М. Фінансове забезпечення системи вищої освіти у зарубіжних країнах: основні тенденції та досвід для України / Ю. М. Цалько // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 21. – С. 62–65.

94. Горін І. І. Зарубіжний та український досвід фінансування вищої освіти / І. І. Горін // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2013. – № 9 (1). – С. 176–182.

95. Малишко В. В. Використання зарубіжного досвіду фінансування системи вищої освіти в Україні / В. В. Малишко // Молодий вчений. – 2015. – № 1(2). – С. 11–14.

96. Лапіна Т. В. Фінансування вищої освіти України в контексті інтеграційних процесів / Т. В. Лапіна // Економічний простір. – 2008. – № 15. – С. 112–118.

97. Карзун І. Фінансове забезпечення інтеграційних процесів розвитку вищої освіти / І. Карзун // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2015. – Вип. 2. – С. 113–119.

98. Захаревич Г. О. Державне кредитування здобуття вищої освіти: вітчизняний та зарубіжний досвід / Г. О. Захаревич // Економічний часопис-XXI. –

2011. – № 9–10. – С. 41–44.

99. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2010/11 навчального року : стат. бюлетень / відп. за вип. І. В. Калачова. – К. : Державний комітет статистики України, 2011. – 207 с.

100. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2013/14 навчального року: стат. бюлетень / відп. за вип. І. В. Калачова. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 165 с.

101. Варналій З. С. Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів України – справа держави (присвячено пам'яті Т. М. Боголіб) / З. С. Варналій // Економічний вісник університету: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, 2018. – Вип. № 36/1. – С.9–17.

102. Боголіб Т. М. Освітній та науковий фандрайзинг в Україні / Т. М. Боголіб // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Вип. 5. – Донецьк: ДонНТУ, 2014. – С. 11–17.

103. Бенедик Ю. Ю. Стан і тенденції фінансування вищої освіти в Україні / Ю. Ю. Бенедик // Науковий Вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Економічні науки. Вип. 7. – Луцьк, 2009. – С. 11–17.

104. Бучковська Я. Г. Проблеми фінансування освіти в Україні / Я. Г. Бучковська // Наука й економіка. – 2010. – № 2 (18). – С. 20–24.

105. Ткачук О. В. Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи / О. В. Ткачук // Економіка і суспільство. – 2017. – № 1. – С. 636–641.

106. Тульчинська С. О. Проблеми фінансування вищої освіти в Україні / С. О. Тульчинська, Ю. О. Хваль // Сучасні проблеми економіки та підприємництва. – 2011. – Вип. 6 – С. 181–184.

107. Авксентьев М. Ю. Аналіз державного фінансування галузі вищої освіти України / М. Ю. Авксентьев // Вчені записки університету КРОК. Серія : Економіка. – 2014. – № 38. – С. 54–61.

108. Костюкова О. В. Фінансове забезпечення діяльності державних та приватних вищих навчальних закладів України / О. В. Костюкова, Т. І. Петрук // Економічний вісник Донбасу. – 2012. – № 1 (27). – С.113–115.

109. Зеленська О.О. Проблеми взаємодії ринків освітніх послуг і праці в

Україні / О.О. Зеленська, Ю.В. Краснянська // Чернігівський науковий часопис. – Сер. : Економіка і управління. – 2016. – Вип. 1(8). – С.54–63.

110. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2016/17 навчального року: стат. бюлетень / відп. за вип. О. О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – 205 с.

111. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2014/15 навчального року: стат. бюлетень / відп. за вип. О. О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 169 с.

112. Кратт О. А. Прагматичний підхід до розвитку вищої освіти / О. А. Кратт, Д. М. Загірняк // Прометей. Регіональний збірник наукових праць з економіки. – ДонДУУ, ІЕП НАН України. – 2015. – № 1(46) 2015. – С. 79–85.

113. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета / Х. Ортега-и-Гассет ; [пер. с исп. М. Н. Голубевой ; ред. перевода А. М. Корбут ; под общ. ред. М. А. Гусаковского]. – Мн. : БГУ, 2005. – 104 с.

114. Ридигинс Б. Университеты в руинах / Б. Ридигинс ; [пер. с англ. А. М. Корбута]. – М. : Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2010. – 304 с.

115. Кларк Б. Р. Поддержание изменений в университетах. Преимущество кейс-стади и концепций / Б. Р. Кларк ; [пер. с англ. Е. Стёпкиной]. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. – 312 с.

116. Hayter C.S. Harnessing University Entrepreneurship for Economic Growth: Factors of Success Among University Spin-offs / C.S. Hayter // Economic Development Quarterly. – 2013. – Vol. 27. – No. 1. – P. 18–28.

117. Григорук В. Державний та комерційний вплив на реформування університетів: західноєвропейський досвід / В. Григорук, Р. Пилипенко // Вища школа. – 2011. – № 10. – С. 32–36.

118. Калюжина Е. В. Социально-исторические модели высшего образования / Е. В. Калюжина // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 7. Философия. Социология и социальные технологии. – 2011. – № 1(13). – С. 123–127.

119. Романовський О. О. Феномен підприємництва в університетах світу : [моногр.] / О. О. Романовський. – Вінниця : Нова Книга, 2012. – 504 с.

120. Кратт О. А. Ринок послуг вищої освіти: методологічні основи

дослідження кон'юнктури: [моногр.] / О. А. Кратт. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 360 с.

121. Тоффлер Е. Третя хвиля / Е. Тоффлер [пер. з англ. А. Євса, за ред. В. Шовкуна. – Київ : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.

122. Почтовюк А. Б. Вища освіта: методологічні основи раціональності управління : [моногр.] / А. Б. Почтовюк. – Комсомольськ : СВД Олексієнко В.В., 2014. – 444 с.

123. Chyrva O. N. Marketing analysis of the market conditions of higher education in Ukraine / M. V. Biloshkurskyi, N. O. Pacheva // Scientific bulletin of Polissia. – 2017. – № 4(12). – P. 2. – P. 112–116.

124. Загірняк Д. М. Проблеми та парадигма розвитку вітчизняного ринку освітніх послуг / Д. М. Загірняк // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Сєверодонецьк: СНУ. – 2016. – № 6(230). – С. 59–65.

125. Парій Є. В. Поняття концептуалізації та типологія концептів у сучасній когнітивній лінгвістиці / Є. В. Парій / Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Вип. 45. – Острог : НаУОА. – С. 339–340.

126. Пирс Ч. С. Начала прагматизма. Том 1 / Ч. С. Пирс ; [пер. с англ., предисл. В. В. Кирющенко, М. В. Колопотина]. – СПб. : Лаборатория Метафизических Исследований философского факультета СПбГУ ; Алетейя, 2000. – 320 с.

127. Дьюи Дж. Реконструкция в философии. Проблемы человека / Дж. Дьюи; [пер. с англ., послесл. и примеч. Л. Е. Павловой]. – М. : Республика, 2003. – 494 с.

128. Терованесов М. Р. Система вищої освіти: управління на засадах інерційності : [моногр.] / М. Р. Терованесов. – К. : ТОВ «ВП Едельвейс», 2015. – 340 с.

129. Джемс У. Прагматизм: новое название для некоторых старых методов мышления. Популярные лекции по философии / У. Джемс ; [пер. с англ., закл. ст. П. С. Юшкевича]. – [3-е изд]. – М. : Издательство ЛКИ, 2011. – 240 с.

130. Загірняк Д. М. Концептуальна платформа реформування закладу вищої освіти на засадах прагматизму / Д. М. Загірняк // Науковий вісник Полтавського

національного технічного університету імені Юрія Кондратюка “Економіка і регіон”. – Полтава: ПолтНТУ. – 2017. – № 6 (67). – С. 98–106.

131. Zagirniak D. Renewal of paradigm of Ukrainian higher education field development / D. Zagirniak // Theoretical, methodological and practical foundations of human resources management: collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi / ISMA University. – Riga: «Landmark» SIA, 2016. – P. 227–239.

132. Основний Закон України «Конституція України» від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

133. Zagirniak D. Normative features of conduct of higher education services consumers / D. Zagirniak // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – Кременчук: КрНУ. – 2016. – № 3/2016 (98), Част. 2. – С. 54–61.

134. Кремень В. Чому і що потрібно змінювати в українській освіті? / В. Кремень // Урядовий кур’єр. – 01.11.2012 – № 200. – С. 4.

135. Квіт С. Потрібні зміни: зміст і завдання освітніх реформ / С. Квіт // Освіта України. – 02.02.2015 – № 5. – С. 4–5.

136. Дніпров О. Концептуальні засади розвитку освіти України / О. Дніпров // Вища школа. – 2014. – № 7. – С. 7–12.

137. Загірняк Д. М. Ознаки споживання послуг вищої освіти: закордонний досвід / Д. М. Загірняк // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – Полтава: ПУЕТ. – 2016. – № 4 (76), – С. 202–211.

138. Vries W. Concluding Reflections. Between Humboldt and Newman: Marketization and Global Contributions in Contemporary Higher Education / W. Vries, M. Slowey // State and Market in Higher Education Reforms : Trends, Policies and Experiences in Comparative Perspective ; [Eds. H. G. Schuetze, G. Á. Mendiola]. – AW Rotterdam : Sense Publishers, 2012. – P. 215–223. (Series «Comparative and International Education», Volume 13).

139. Dill D. D. Public Policy Design and University Reform: Insights into Academic Change / D. D. Dill // Reforming Higher Education: Public Policy Design and Implementation; [Eds. Chr. Musselin, P.N. Teixeira]. – Dordrecht : Springer, 2014. – P. 21–38. (Series «Higher Education Dynamics», Volume 41).

140. Paulsen M. The Economics of Human Capital and Investment in Higher

Education / M. Paulsen // The finance of higher education: theory, research, policy, and practice; [Edited by M. Paulsen and J. Smart]. New York : Agathon Press A division of Algora Publishing, 2001. – P. 55–94.

141. Açıkgenç A. Challenges and new trends in higher education /A. Açıkgenç // Higher Education in the Twenty-First Century: Issues and Challenges ; [Eds. A.Y. Al-Hawaj, W.Elali, E.H. Twizell]. – London : Taylor & Francis Group, 2008. – P. 29–46.

142. Neusner J. Reaffirming Higher Education / J. Neusner, N. Neusner; [with an epilogue by W. Green]. – New Brunswick: Transaction Publishing, 2000. – 209 p.

143. Zomer A. The Rise of the University's Third Mission / A. Zomer, P. Benneworth // Reform of Higher Education in Europe ; [Eds J. Enders, H.F. de Boer, D.F. Westerheijden]. – AW Rotterdam : Sense Publishers, 2011. – P. 81–101.

144. Robertson D. Students as Consumers: The Individualization of Competitive Advantage / D. Robertson // Higher Education Reformed ; [Edited by P. Scott]. – London : Falmer Press, 2005. – P. 77–92.

145. Романовський О. Розвиток університетського підприємництва / О. Романовський // Вища школа. – 2011. – № 10. – С. 37–53.

146. Improving Measurement of Productivity in Higher Education. Panel on Measuring Higher Education Productivity : Conceptual Framework and Data Needs / National Research Council, Committee on National Statistics and Board on Testing and Assessment, Division of Behavioral and Social Sciences and Education; [Eds T. Sullivan, C. Mackie, W. Massy, E. Sinha]. – Washington : The National Academies Press, 2012. – 210 p.

147. Антонюк В. П. Проблеми розвитку вищої освіти в контексті потреб модернізації національної економіки України // Управління економікою: теорія та практика: зб. наук. праць / НАН України, Ін-т економіки пром-сті; . – Київ, 2018. – С. 24–35.

148. Загірняк Д. М. Експертиза та страхування на транспорті (автомобільному) / О. Д. Коноваленко, М. М. Мороз, Л. П. Шаповал, Д. М. Загірняк. – Навч. посіб. з грифом МОН України, лист МОН № 1/11-1061 від 18.02.2011 р. – Харків: Точка, 2012. – 492 с.

149. Загірняк Д. М. Соціальне страхування / В. О. Безугла, Л. П. Шаповал, Д. М. Загірняк. – Навч. посіб. з грифом МОН України, лист МОН № 1.4 / 18 Г 347

від 9.01.2009 р. – К: Центр учбової літератури, 2011. – 208 с.

150. Change Dynamics and Higher Education Reforms: Effects on Education, Research, Governance and Academic Profession / [P. Maassen, M. Nerland, R. Pinheiro and other] // Effects of Higher Education Reforms: Change Dynamics; [Eds. M. Vukasović, P. Maassen, M. Nerland, R. Pinheiro, B. Stensaker, A. Vabø]. – AW Rotterdam: Sense Publishers, 2012. – P. 1–16. (Series «Higher Education Research in the 21st Century», Volume 4).

151. Пономаренко В. Діагностика здатності студентів до професіоналізації / В. Пономаренко // Вища школа. – 2015. – Вип. 9–10 (135). – С. 23–41.

152. Эрроу К. Коллективный выбор и индивидуальные ценности : [моногр.] / Кеннет Дж. Эрроу; [пер. с англ. Ю. Яновской; науч. ред. перевода, авт. предисл. и послесл. Ф. Т. Алескеров]. – М. : Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2004. – 204 с. <http://ivan-kod.narod.ru/arrow.htm>

153. Пакт «Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права»: Міжнародний документ, ухвалений ООН від 16.12.1966 // Режим доступу до Пакту: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

154. Декларація «Загальна декларація прав людини»: Міжнародний документ, ухвалений ООН від 10.12.1948 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – ст. 3103.

155. Хартія «Європейська соціальна хартія (переглянута)»: Міжнародний документ, ухвалений Радою Європи від 03.05.1996 р. № ETS № 163 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 40. – Ст. 2660.

156. Загірняк Д. М. Якісні параметри діяльності іноземних вищих навчальних закладів / Д. М. Загірняк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Міжнародні економічні відносини та світове господарство". – Ужгород: УНУ. – 2016. – № 9. – С. 67–71.

157. Загірняк Д. М. Ринок фінансових послуг / Д. М. Загірняк. – Навч. посіб. з грифом МОН України, лист № 1/11-8872 від 10.06.2014 р. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2014. – 304 с.

158. Загірняк Д. М. Фінансовий ринок / Т. В. Калінеску, Л. А. Костирко, Д. М. Загірняк, О. М. Антіпов. – Навч. посіб. з грифом МОН України / Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. – 343 с.

159. Загірняк Д. М. Позичіонування поведінки споживачів послуг вищої освіти / Д. М. Загірняк // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні питання управління сталим розвитком у сучасному суспільстві: проблеми та перспективи”. 20 – 21 жовтня 2016 р. – Кременчук: Видавець СВД Олексієнко В.В., 2016. – С. 138–140.

160. Лялюк А. М. Управління розвитком вищого навчального закладу на засадах маркетингу і логістики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / А. М. Лялюк. – Львів, 2005. – 20 с.

161. Dmitrishin A. Deconstructing Distinctions. The European University in Comparative Historical Perspective / A. Dmitrishin // *Entremons. UPF Journal of World History*. – 2013. – Número 5. – P. 1–18.

162. Губерський Л. Не може бути успішної держави без конкурентоспроможних фахівців / Л. Губерський // *Урядовий кур’єр*. – 16 грудня 2011 р. – № 235. – С. 8.

163. Професійні стандарти : теорія і практика розроблення : колективна монографія / [Л. І. Короткова, Г. І. Лук’яненко, Л. Б. Лук’янова та ін.]. – К. : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2011. – 310 с.

164. Луговой В. Автономія та лідерство в Європейському просторі вищої освіти / В. Луговой, С. Калашнікова, О. Слюсаренко, Ж. Таланова // *Вища освіта України*. – 2014. – № 1. – С. 14–20.

165. Гладченко М. Особливості управління системою вищої освіти Нідерландів / М. Гладченко // *Вища школа*. – 2013. – № 8. – С. 37–45.

166. Чмутова І. М. Аналіз світових моделей управління вищою освітою у контексті забезпечення автономії ВНЗ / І. М. Чмутова, Ж. О. Андрійченко // *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки*. – 2017. – № 4(113). – С. 14–23.

167. El-Khawas E. The Push for Accountability: Policy Influences and Actors in American Higher Education / E. El-Khawas // *Reformand change in higher education: Analysing Policy Implementation / Consortium of higher education research ; [Eds. A. Gornitzka, M. Kogan, A. Amaral]. – Dordrecht : Springer, 2005. – P. 287–304. (Series «Higher Education Dynamics», Volume 8).*

168. Mendiola G. Á. State and Market in Higher Education Reforms: Overview of the Issues / G. Á. Mendiola // State and Market in Higher Education Reforms : Trends, Policies and Experiences in Comparative Perspective ; [Eds. H. G. Schuetze, G. Á. Mendiola]. – AW Rotterdam : Sense Publishers, 2012. – P. 7–24. (Series «Comparative and International Education», Volume 13).

169. Kent R. State and Market in Higher Education: Genealogy and Insufficiencies of a Conceptual Dichotomy / R. Kent // State and Market in Higher Education Reforms : Trends, Policies and Experiences in Comparative Perspective ; [Eds. H. G. Schuetze, G. Á. Mendiola]. – AW Rotterdam : Sense Publishers, 2012. – P. 25–39. (Series «Comparative and International Education», Volume 13).

170. Загірняк Д. М. Роль вищих навчальних закладів у розвитку вищої освіти / Д. М. Загірняк // Вісник Хмельницького національного університету. Серія "Економічні науки". – Хмельницький: ХНУ. – 2016. – № 6, – С. 184–189.

171. Огієнко О. І. Модель дослідницького університету В. Гумбольдта: історія і сучасність / О. І. Огієнко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 5. – С. 53–61.

172. Ньюмен Дж. Г. Идея Университета / Дж. Г. Ньюмен ; [пер. с англ. С. Б. Бенедиктова ; под общ. ред. М. А. Гусаковского]. – Минск : БГУ, 2006. – 208 с.

173. Черних Г. А. Особливості концептуалізації понять соціальний статус та роль в теоретичній соціології ХХ ст. / Г. А. Черних // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2011. – 12. – С. 23–27.

174. Turner J. H. Handbook of Sociological Theory / J. H. Turner. – Dordrecht : Springer, 2006. – 730 p.

175. Про народну освіту: закон Української РСР від 28.06.1974 № 2778-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1974. – № 28. – Ст. 233.

176. Об утверждении Положения о высших учебных заведениях СССР : Постановление Совета Министров СССР от 22.01.1969 № 64 [Електронний ресурс] // Режим доступу до Постанови : <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15196.htm>

177. Снісарчук І. В. Фінансовий аспект управління маркетинговим потенціалом вищих навчальних закладів / І. В. Снісарчук // Фінанси, облік, банки. – 2017. – № 1(22). – С. 250–259.

178. Попович Л. О. Характеристика механізму фінансування закладів вищої

освіти / Л. О. Попович // Вісник Хмельницького національного університету. – 2018. – № 1. – С. 142–147.

179. Пшик Б. Напрями забезпечення економічної безпеки вищих навчальних закладів: фінансові аспекти / Б. Пшик // Формування ринкової економіки в Україні. – 2017. – Вип. 37. – Ч. 2. – С. 148–154.

180. Kovalenko Yu. M. Financing of higher education institutions: problem and directions of improvement in Ukraine / Yu. M. Kovalenko, L. O. Popovich // Проблеми і перспективи економіки та управління. – Чернігів: ЧНТУ, 2018. – № 1(13). – С. 150–160.

181. Прус Л. Р. Управління конкурентоспроможністю вищих навчальних закладів на засадах бенчмаркінгу: автореф. дис. канд. екон. наук / Л. Р. Прус; спец. 08.00.04 – «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 20 с.

182. Коллинз Р. Четыре социологических традиции / Р. Коллинз. – М. : Изд. дом «Территория будущего», 2009. – 317 с.

183. Про Положення про національний заклад (установу) України : Указ Президента України від 16.06.1995 № 451/95 [Електронний ресурс] // Режим доступу до Указу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/451/95>

184. Про затвердження Положення про дослідницький університет : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.2010 № 163 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 13. – Ст. 612.

185. Zagirniak D. The convergence of the system of education at Scottish and Ukrainian Universities in the context of ethic leadership / D. Zagirniak, I. Khovrak, V. Perevozniuk. – International Journal of Engineering & Technology (IJET). – Science publishing corporation, UAE, 2018. – P. 550–556.

186. Питання Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Постанова Кабінет Міністрів України від 29.07.2009 р. № 795 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 58. – Ст. 2034.

187. Пірус В. О. Формування організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності вищого навчального закладу / В. О. Пірус // Вісник Запорізького національного університету. – 2015. – № 3(27). – С.11–16.

188. Загірняк Д. М. Методологічні засади академічної чесності вищого навчального закладу / Д. М. Загірняк // Вісник КрНУ імені Михайла

Остроградського. – Кременчук: КрНУ. – 2015. – № 1/2015(90). – Ч.1. – С. 157–160.

189. Magna Charta Universitatum / University of Bologna. – 1988. – September 18; [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум. : <http://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum>

190. Загірняк Д. М. Автономія вишів: реалізація прав і обов'язків / Д. М. Загірняк // Класичний університет у контексті викликів епохи: матеріали українсько–польської міжнародної конференції (м. Київ, 22–23 вересня) / уклад.: А.С. Філіпенко. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. – С. 359–361.

191. Пономаренко В. С. Класифікація методів рейтингування закладів вищої освіти України / В. С. Пономаренко // Педагогіка і психологія. – 2018. – Т. 2. – С. 24–36.

192. Антошкіна Л. І. Вища освіта в системі суспільних інтересів : монографія / Л. І. Антошкіна. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 284 с.

193. Колишко Р. А. Реформування системи вищої освіти України: погляд роботодавців [«Higher Education in Ukraine : Internationalization, Reform, Innovation»] (April 20, 2012 – April 21, 2012) [Електронний ресурс] / Р. А. Колишко – Режим доступу : [http://educationconferenceua2012.org.ua/doc/papers/ Kolyshko UA Paper.pdf](http://educationconferenceua2012.org.ua/doc/papers/Kolyshko_UA_Paper.pdf).

194. Шевченко С. О. Удосконалення ліцензування вищих навчальних закладів України в контексті забезпечення якості вищої освіти: державно-управлінський аспект // Держава та регіони. – № 1. – 2009. – С. 190–196.

195. Садовенко А. Сталий розвиток суспільства / А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко. – [2-ге вид.]. – К.: Академія муніципального управління, 2011. – 392 с.

196. Шевляков І. Освітня реформа: зв'язок освіти та ринку праці / І. Шевляков, Н. Бородчук [Міжнародний центр перспективних досліджень]. – К.: ТОВ «Оптима», 2011. – 24 с.

197. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг [моногр.] / В. М. Огаренко ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 326 с.

198. Яструбський М. Я. Гармонійний розвиток та державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів України : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.04 – «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / М. Я. Яструбський. – Львів, 2018. – 40 с.

199. Guan J. Institutional Strategy and Information Support: The Role of Data Warehousing in Higher Education / J. Guan, W. Nunez, J. Welsh // Best technology practices in higher education; [edited by L. Lloyd]. – Medford: Published by Information Today, Inc., 2004. – P. 133–144.

200. Francis Ph. Reconstructing Alma Mater: the coming crisis in higher education, a blueprint for reform / Ph. Francis. – New York: Algora Publishing, 2006. – 201 p.

201. A History of the University in Europe. Volume III. Universities in the nineteenth and early twentieth centuries / General Editor W. Rüegg. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 751 p.

202. Харченко Н. П. Поняття механізму держави, наукові пошуки теоретико-правової дефініції / Н. П. Харченко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2007. – Том 20 (59), № 2. – С. 278–284.

203. Россіхін В. В. Механізм держави і місце в ньому пенітенціарної системи / В. В. Россіхін // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х.: Магістр, 2008. – № 2 (34). – С. 182–188.

204. Древаль Ю. Д. До питання про сутність та зміст механізмів державного управління / Ю. Д. Древаль // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління: зб. наук. пр. – Х.: НУЦЗУ, 2010. – Вип. 1 (10). – С. 57–63.

205. Про затвердження Переліку наукових спеціальностей: Наказ МОНмолодьспорт України від 14.09.2011 № 1057 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 78. – Ст. 2893.

206. Древаль Ю. Д. Механізми державного управління вищою освітою в Україні: проблеми формування та вдосконалення / Ю. Д. Древаль // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління: зб. наук. пр. – Х.: НУЦЗУ, 2014. – Вип. 2. – С. 107–111.

207. Чечель О. М. Принципи та механізм державного регулювання

економіки / О. М. Чечель // Вісник Академії митної служби України. Серія : «Державне управління» : наук. зб. – Дніпропетровськ : АМСУ, 2013. – № 2 (9). – С. 103–111.

208. Волошин О. Механізми державного регулювання альтернативної електроенергії в Україні / О. Волошин // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2015. – Вип. 2 (25). – С. 103–112.

209. Крупін В. Є. Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств / В. Є. Крупін // Регіональна економіка. – 2009. – № 1. – С. 114–120.

210. Дружиніна В. В. Механізм державного регулювання ринку праці: теоретичний аспект / В. В. Дружиніна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 4. Т. 4. – С. 67–71.

211. Про основи національної безпеки України: закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

212. Карпенко Н. М. Організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку загальної середньої освіти в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Надія Миколаївна Карпенко. – Харків, 2017. – 215 с.

213. Яременко Л. М. Організаційно-економічні механізми державного управління вищою освітою в Україні : автореф. дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00. 03 – «Економіка та управління національним господарством» / Л. М. Яременко. – К., 2008. – 20 с.

214. Загірняк Д. М. Реконструкція механізму державного регулювання вищої освіти за кордоном / Д. М. Загірняк // Науковий журнал “Причорноморські економічні студії”. – Одеса: Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2017. – № 13, част.2. – С. 159–165.

215. Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 роки: Наказ МОН України №49 від 23.01.2004 // Освіта. – 2004. – № 49. – С. 6–7.

216. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 67.

217. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України : Постанова

Верховної Ради України від 11.12.2014 № 26-VIII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 102. – Ст. 3005.

218. Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівням : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.1997 № 507 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 22. – С. 42.

219. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2006 № 1719 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 50. – Ст. 3333.

220. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.06.2007 № 839 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 46. – Ст. 1877.

221. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 787 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 67. – Ст. 2406.

222. Про затвердження Змін до Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2016 році: Наказ МОН України від 02.07.2016 № 755 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 53. – Ст. 1876.

223. Про затвердження Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2017 році: Наказ МОН України від 13.10.2016 № 1236 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 96. – Ст. 3132.

224. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1187 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 7. – Ст. 345.

225. Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2001 № 978 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 32. – Ст. 1491.

226. Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і

наукових кадрів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.1999 № 309 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 9. – Ст. 345.

227. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 29. – Ст. 1164.

228. Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності: Наказ МОН України від 07.11.2000 № 522 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 1, том 1. – Ст. 52.

229. Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності: Наказ МОН України від 11.07.2017 № 994 // Офіційний вісник України. – 2017. – № 85. – Ст. 2589.

230. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів : Постанова КМ України від 24.07.2013 № 567 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 64. – Ст. 2328.

231. Деякі питання діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.2016 № 567 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 70. – Ст. 2352.

232. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні : Указ Президент України від 30.09.2010 № 926/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 75. – Ст. 2659.

233. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 № 244 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 36. – Ст. 1070.

234. Про затвердження Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2016 році: Наказ МОН України від 15.10.2015 № 1085 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 89. – Ст. 3009.

235. Куклін О. В. Фінансові механізми функціонування вищої освіти / О. В. Куклін // Формування ринкової економіки. – 2010. – № 24. – С. 373–381.

236. Іщук Л. І. Передумови вдосконалення механізму фінансування вищої освіти /Л. І. Іщук // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2012. – № 9 (4). – С. 146–151.

237. Ящук Т. А. Шляхи удосконалення фінансового механізму вищої школи

в Україні / Т. А. Ящук / Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки : мат. IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 30.11. – 01.12.2017 р. / за ред. О.Г. Чирви. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. – С. 113 – 115.

238. Бескид Й. М. Фінансовий механізм вищої школи в умовах ринку / Й. М. Бескид // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 103–106.

239. Вахович І. М. Механізм фінансового забезпечення вищої освіти в умовах формування соціально орієнтованої ринкової економіки / І. М. Вахович, Ю.В. Волинчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 2 (105). – С. 103–110.

240. Волинчук Ю. В. Механізм фінансового забезпечення вищої освіти в умовах формування соціально орієнтованої ринкової економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» / Ю. В. Волинчук. – Львів, 2010. – 20 с.

241. Письменна Т. Пріоритети державної політики у фінансуванні системи освіти в Україні / Т. Письменна. – Тернопіль : Вектор, 2012. – С. 92–98.

242. Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів: закон України від 20.11.2012 № 5499-VI // Офіційний вісник України. – 2013. – № 1. – Ст. 3.

243. Труфен А. О. Критерії ефективності видатків на освіту / А. О. Труфен // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Ч. 3 Вип 7(25). – Луцьк, 2010. – С. 348–355.

244. Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ МОН України від 01.06.2016 № 600 [Електронний ресурс] // Режим доступу до сайту : mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-rovidomlennya-2016-06-01-metodichni-rekomendacziyi-shhodo-rozroblennya-stand

245. Об утверждении Положения о высших учебных заведениях СССР : Постановление Совета Министров СССР № 251 от 21.03.1961 // Собрание Постановлений Правительства СССР. – 1961. – № 6. – Ст. 40.

246. Об утверждении Положения о высших учебных заведениях СССР : Постановление Совета Министров СССР № 64 от 22.01.1969 // Собрание Постановлений Правительства СССР. – 1969. – № 4. – Ст. 24.

247. Об изменении и признании утратившими силу решений Правительства

СССР по вопросам аттестации научных и научно-педагогических кадров : Постановление Совета Министров СССР от № 562 от 14.07.1976 // Собрание Постановлений Правительства СССР. – 1976. – № 14. – Ст. 70.

248. Об изменении и признании утратившими силу решений Правительства СССР о служебных командировках : Постановление Совета Министров СССР № 49 от 17.01.1980 // Собрание Постановлений Правительства СССР. – 1980. – № 5. – Ст. 39.

249. О порядке реализации сверхнормативных и неиспользованных материальных ценностей : Постановление Совета Министров СССР № 732 от 31.07.1981 // Собрание Постановлений Правительства СССР. – 1981. – № 22. – Ст. 126.

250. О порядке создания, реорганизации и ликвидации предприятий, объединений, организаций и учреждений : Постановление Совета Министров СССР № 816 от 02.09.1982 // Собрание Постановлений Правительства СССР. – 1982. – № 25. – Ст. 130.

251. О признании утратившими силу решений Правительства СССР по вопросам аренды и отношений : Постановление Совета Министров СССР № 1172 от 29.12.1989 // Собрание Постановлений Правительства СССР. – 1990. – № 3. – Ст. 21.

252. Про внесення змін до наказу Держкомстату України від 17.08.2004 № 483: Наказ Держкомстату України від 03.09.2007 № 333 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 68. – Ст. 2617.

253. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Держкомстату України від 17 серпня 2004 року № 483: Наказ Держстату України від 03.02.2014 № 23 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 19. – Ст. 601.

254. Єдина державна електронна база з питань освіти (ЄДЕБО) [Електронний ресурс] // Режим доступу до сайту : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/yedebo>

255. Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 2-3 нк (один раз на рік) «Звіт вищого навчального закладу на початок 20__/_ навчального року: Наказ Держстату України № 500 від 30.11.2012 [Електронний ресурс] // Режим доступу до Наказу : www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2012/500/500_2012.htm

256. ДУ «Український центр оцінювання якості освіти» [Електронний ресурс] // Режим доступу до сайту : <http://testportal.gov.ua/about/>

257. Інформаційна система Конкурс [Електронний ресурс] // Режим доступу до сайту : www.vstup.info

258. Огієнко О. Сучасна система вищої освіти США: особливості функціонування та розвитку / О. Огієнко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2017. – № 10(74). – С.131–139.

259. Шкандибіна Т. В. Моделювання системи управління вищим навчальним закладом на регіональному рівні / Т. В. Шкандибіна // Проблеми інформатизації та управління : зб. наук. праць. – Київ : НАУ, 2009. – № 26. – Том 2 – С. 156–160.

260. Гладкова В. Акмеологічні аспекти підготовки майбутніх фахівців / В. Гладкова // Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред. : М.Т. Мартинюк– Умань : ПП Жовтий О.О., 2010. – Ч. 2. – С. 144–147.

261. Бандур С. І. Стратегічні імперативи розвитку трудового потенціалу України / С. І. Бандур // Ринок праці та зайнятість населення. – 2013. – № 1. – С. 5–9.

262. Дружиніна В. В. Місцевий ринок праці: умови функціонування, методи та способи забезпечення збалансованості : монографія / В. В. Дружиніна ; наук. ред. В. М. Василенко; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк : Юго-Восток, 2014. – 366 с.

263. Гільорме Т. В. Інноваційні зрушення у кваліфікаційно-професійному складі кадрів : регіональний аспект / Т. В. Гільорме // Економічний вісник НГУ. – 2004. – №1 (5). – С. 17–23.

264. Ястремська О. М. Методичний інструментарій узгодження рівнів конкурентоспроможності людських ресурсів та підприємства на ринку праці / О. М. Ястремська, І. М. Геращенко // Бізнес Інформ. – 2016. – № 2. – С. 227–233.

265. Родічева І. С. Дисбаланс на ринку праці України: регіональний аспект / І. С. Родічева // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2010. – № 4 (43). – С. 83–86.

266. Антонюк В. П. Ринок праці промисловості та трудовий потенціал

галузі: сучасні тенденції і проблеми / О. І. Амоша, В. П. Антонюк // Ринок праці та зайнятість населення. – 2016. – № 4(49). – С. 18–25.

267. Будякова О. Ю. Професійно-кваліфікаційне партнерство у соціально-трудовах відносинах / О. Ю. Будякова // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 2 (16). – С. 10–15.

268. Кляус Д. П. Інструментарій аналізу професійно-кваліфікаційної відповідності на ринку праці машинобудівного підприємства / Д. П. Кляус // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Тернопіль : Економічна думка, 2013. – № 12. – Ч. 3. – С. 183–187.

269. Кратт О. А. Теоретико-методологічні основи відтворення кваліфікованої робочої сили в регіоні : брошура / О. Кратт, М. Слоква, О. Будякова // Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2009. – 72 с.

270. Кратт О. А. Менеджмент персоналу: професійно-кваліфікаційний аспект / О. А. Кратт, Е. Ю. Будякова // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. – Вип. 33–1 (128). – Донецьк : ДонНТУ, 2008, – С. 201–206.

271. Почтовюк А. Б. Професійно-кваліфікаційна відповідність як вектор розвитку вищої школи в інтересах національної економіки / А. Б. Почтовюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць. – Острог : Вид-во НУ «Острозька академія», 2013. – Випуск 24. – С. 44–48.

272. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010 // Стандарти: Інформаційний покажчик. – 2010. – №8.

273. Zagirniak D. Determination of electrical engineering business entity's core fields of competence as sources of Its competitive advantages / O. Sushchenko, I. Trunina, D. Zagirniak. – Proceedings of the 2017 IEEE International Conference on Modern Electrical and Energy System (MEES). – Kremenchuk, Ukraine, 2017. – P. 344–347.

274. Про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту): Лист МОН України від 25.04.2001 р. № 1/9-168 // Орієнтир. – 2001. – 08. – № 30.

275. Zagirniak D. Educational pragmatism divergence in the context of

professional qualification conformity / D. Zagirniak // Науковий вісник Полісся. – Чернігів: ЧНТУ, 2017. – № 3 (11). Ч. 2. – С. 18–28.

276. Лібанова Е.М. Стратегічні пріоритети соціальної політики України на початку XXI століття / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2008. – № 1. – С. 9–22.

277. Дубасенюк О.А. Розвиток вищої освіти : тенденції та перспективи / О.А. Дубасенюк // Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура : матер. Всеукр. конф. К. : ІОД НАПН України. – 2011. – С. 135–142.

278. Шанскова Т.І. Особливості сучасної професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти в Україні / Т.І. Шанскова // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2014. – № 2 (8). – С. 131–135.

279. Шевченко Л. С. Вища освіта: політика "розподілу витрат" та її ризики в Україні / Л. С. Шевченко // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2011. – № 2 (5). – С. 5–19.

280. Палехова В.А. Освіта: суспільне благо або товар? / В.А Палехова // Економіка. Наукові праці. – 2010. – Т. 133. – С. 25–31.

281. Калінічева Г. Вища освіта України в контексті сучасних цивілізаційних змін / Г. Калінічева // Українознавчий альманах. – Випуск. – Т. 17. – С. 146–149.

282. Putnam H. Rationality in Decision Theory and in Ethnics / H. Putnam // Rationality question. On Eastern and Western Views of Rationality : [Eds H. Viderman, Ben-Ami Scharfstein]. – Leiden : E. J. Brill, 1989. – P. 19–28.

283. Про затвердження Державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.2007 р. № 1117 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 70. – ст. 2656.

284. Про затвердження Порядку видачі та форм документів про підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями : Наказ Мінсоцполітики України від 17.07.2014 р. № 477 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 67. – ст. 1874.

285. Про затвердження Переліку робітничих професій, за якими здійснюється підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями : Наказ Мінсоцполітики України від 23.12.2013 р. № 886 //Офіційний вісник України. – 2014. – № 7. – ст. 212.

286. Загірняк Д. М. Послуги вищої освіти: структура пропозиції та рівень конкуренції / Д. М. Загірняк // Економіка і право. – Київ: Інститут економіко-правових досліджень Національної академії наук України. – 2018. – № 1(49). – С. 105–116.

287. Кірдан О. Трансформація традиційної моделі управління вищими навчальними закладами: проблеми, пошуки, рішення / О. Кірдан // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. – Вип. 2, Ч. 2. – С. 41–50.

288. Кратт О. А. Градієнти соціально-економічного потенціалу вищої школи: формування та реалізація / О. А. Кратт, М. В. Артюхіна // Економіка та право. – 2008. – № 3. – С. 94–98.

289. Журавльова І. В. Розроблення методичного підходу щодо оцінки функціонування інтелектуального капіталу мезоекономічного рівня / І. В. Журавльова // Технологический аудит и резервы производства. – 2016. – № 3/5(29). – С. 36–40.

290. Натрошвілі С. Г. Стратегічне управління вищим навчальним закладом: теорія, методологія, практика : монографія / С. Г. Натрошвілі. – К. : КНУТД, 2015. – 320 с.

291. Бойко А. І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій: світоглядно-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти» / А. І. Бойко. – Київ, 2010. – 20 с.

292. Білошкурська Н. В. Маркетинговий аналіз стратегічної конкурентоспроможності вищих навчальних закладів / Н. В. Білошкурська, М. В. Білошкурський, Р. О. Кравченко // Економічні горизонти. – 2017. – № 2(3). – С. 25–30.

293. Дмитрів А.Я. Маркетингове дослідження показників розвитку ринку кооперативної освіти в Україні / А.Я. Дмитрів //Вісник Львівської комерційної

академії. Серія економічна. – 2013. – №. 40. – С. 135–143.

294. Яблочников С. Л. Аспекти професійної підготовки у ВНЗ фахівців економічного профілю / С. Л. Яблочников // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 3. – С. 136–139.

295. Радкевич В. О. Концептуальні засади розвитку професійної освіти і навчання в ринкових умовах / В. О. Радкевич // Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців [Текст] : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., 9–10 жовт. 2013 р., м. Львів / Нац. акад. пед. наук України, Львів. наук.-практ. центр проф.-техн. освіти ; [редкол.: Г. П. Васянович та ін.]. – Л. : СПОЛОМ, 2013. – № 1. – С. 37–42.

296. Длугопольський О.В. Розвиток системи вищих навчальних закладів в Україні та її фінансове забезпечення / О. В. Длугопольський, Г. З. Чекаловська // Світ фінансів. – 2012. – № 3. – С. 89–96.

297. Буч Г. Объектно-ориентированный анализ и проектирование с применениями приложений на С** / Г. Буч ; [пер. с англ. под ред. И. Романовского и Ф. Андреева]. – [2-е изд.]. – М. : Издательство Бином, СПб. : «Невский диалект», 2000. – 560 с.

298. Международная организация по стандартизации [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : www.iso.org/ru/iso-3166-country-codes.html

299. Красільник О. Проблеми та перспективи фінансування вищих навчальних закладів України / О. Красільник // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – № 2 (167). – С. 110–117.

300. Данканіч О. М. Регіоналізація процесів фінансового забезпечення розвитку галузі вищої освіти в Україні / О. М. Данканіч // Економічний простір. – 2014. – № 85. – С. 207–216.

301. Стасюк Т. Г. Особливості бюджетного фінансування галузі освіти / Т. Г. Стасюк, Ю. Н. Мельничук // Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. пам'яті Івана Ісаковича Пилипенка (Київ, 17 жовтня 2017 р.) / Державна служба статистики України [та ін.]. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – С. 245–248.

302. Ящук Т. А. Напрями фінансування вищих навчальних закладів різних форм власності в Україні / Т. А. Ящук // Стратегія розвитку України: економічний

та гуманітарний виміри: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. пам'яті Івана Ісаковича Пилипенка (Київ, 17 жовтня 2017 р.) / Державна служба статистики України [та ін]. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – С. 289–293.

303. Олексин А. Г. Аналіз фінансування вищої освіти в Україні / А. Г. Олексин // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2012. – № 1. – С. 120–122.

304. Неклюєнко О. В. Аналітичні аспекти засад фінансування освіти / Неклюєнко О. В. // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна. Вип. 2. – Хмельницький: ХІСТ УУ, 2010. – С. 212–217.

305. Ящук Т. А. Аналіз сучасного стану фінансового забезпечення вищої освіти в Україні / Т. А. Ящук // Молодий вчений. – 2018. – № 1 (53). – С. 1026–1030.

306. Буличева Н. А. Сучасні правові та організаційні проблеми фінансування вищої освіти в Україні / Н. А. Буличева, Ю. І. Пивовар // Держава і право. – 2009. – Вип. 44. – С. 411–416.

307. Буцька О. Ю. Освітня діяльність вищих навчальних закладів та її фінансове забезпечення на регіональному рівні / О. Ю. Буцька // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – 4 (94). – С. 159–165.

308. Курко М. Н. Стан та нормативно-правове врегулювання фінансового забезпечення освіти / М. Н. Курко // Право і безпека. – 2010. – № 1 (33). – С. 140–143.

309. Троцик Т. І. Видатки на освіту та науку в Україні: проблеми та основні шляхи вдосконалення / Т. І. Троцик // Економічний вісник університету. Вип. № 17/2. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ ПХДПУ ім. Г. Сковорди. – С. 27–30.

310. Вітренко Л. О. Особливості планування та фінансування капітальних видатків на утримання майнових комплексів вищих навчальних закладів України / Л. О. Вітренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон : ХДУ, 2015. – № 13. – С. 46–50.

311. Коверник Н. В. Особливості планування і фінансування видатків бюджету на освіту / Н. В. Коверник // Молодий вчений. – 2016. – № 11 (38). – С. 614–617.

312. Якубовський Р. В. Фінансування освіти: правовий зміст, поняття та види / Р. В. Якубовський // Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 46. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – С. 410–416.

313. Мельничук І. Структура і основні принципи фінансування системи вищої освіти Німеччини / І. Мельничук // Молодь і ринок. – 2011. – № 2(73). – С. 102–106.

314. Петрашенко Д. В. Аналіз державної політики фінансування вищої освіти України / Д. В. Петрашенко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 5. – С. 172–179.

315. Education at a Glance 2017 : OECD Indicators / [Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)]. – Paris : OECD Publishing, 2017. – 453 p.

316. Кодекс України «Бюджетний кодекс України» від 08.07.2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50. – Ст. 572.

317. Загірняк Д. М. Аналіз формування та використання коштів стабілізаційного фонду Державного бюджету України / В. І. Глухова, Д. М. Загірняк, І. М. Кіяніця. – Актуальні питання розвитку економіки: теорія і практика. Колективна монографія / За ред. А. О. Касич, М. М. Хоменко. – Кременчук: ТОВ «Кременчуцька міська друкарня», 2012. – С. 64–72.

318. Закон України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» від 16.01.2014 № 719-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 9. – Ст. 93.

319. Статистичний щорічник України за 2014 рік / [відповід. за вип. О. А. Вишневська ; за ред. І. М. Жук]. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 586 с.

320. Статистичний щорічник за 2010 рік / [відповід. за вип. Н. П. Павленко ; за ред. О.Г. Осауленка]; Державна служба статистики України. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. – 560 с.

321. Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні : матеріали парлам. слухань у Верховній Раді України 16 лист. 2016 р. / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти ; упоряд. : Левчук О. М., Семенюк С. В., Чижевський Б. Г., Шевченко М. М., Андрощук Г. О. – К. : Парлам. вид-во, 2017. – 472 с.

322. Статистичний щорічник України за 2008 рік / [за ред. О. Г. Осауленка;

відповід. за випуск Н. П. Павленко]. – Київ : Державний комітет статистики України, 2009. – 567 с.

323. Вища освіта в Україні у 2017 році: Статистичний збірник / [Відповід. за випуск О. О. Кармазіна]. – К. : Державна служба статистики України. – 2018. – 298 с.

324. Семів Л. К. Освітня міграція в контексті модернізації соціокультурної сфери регіон: колективна монографія / Наслідки міграційних процесів: нові виклики та можливості для регіонів // Л. К. Семів; наук. ред. У. Я. Садова; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». – Львів, 2015. – 252 с.

325. Table B1.5 Annual expenditure per student by educational institutions for all services, relative to per capita GDP (2014) [Електронний ресурс] // Education at a Glance 2017 : OECD Indicators / [Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)]. – Paris : OECD Publishing, 2017. – P. 176. – Режим доступу до докум. : <http://stats.oecd.org>

326. Боголіб Т. М. Процеси капіталізації розвитку вищої освіти та університетської науки / Т. М. Боголіб // Фінанси України. – 2012. – № 11. – С. 84–93.

327. Левчишена О. Вища школа в Україні на сучасному етапі розвитку в контексті регуляторної політики держави / О. Левчишена // Українознавство. – 2009. – № 2. – С. 128–132.

328. Мокін Б. І. Шляхи удосконалення управління фінансовим забезпеченням вищих навчальних закладів / Б. І. Мокін, Н. С. Желюк // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2011. – № 1. – С. 31–35.

329. Підгорний А. З. Проблеми управління фінансами вищих навчальних закладів : [монограф.] / А. З. Підгорний, Т. С. Корольова, Т. В. Павлова, І. С. Лапіна / за ред. А. З. Підгорного. – Одеса: ФОП Гуляєва В.М., 2017. – 152 с.

330. Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2016 році : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.07.2016 р. № 408 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 54. – Ст. 1898.

331. Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2017 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 511

// Офіційний вісник України. – 2017. – № 60. – Ст. 1832.

332. Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2018 році : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 р. № 556

// Офіційний вісник України. – 2018. – № 59. – Ст. 2044.

333. Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 25.12.2015 № 928-VIII // [Відомості Верховної Ради України](#). – 2016. – № 5. – Ст. 54.

334. Загірняк Д. М. Професійно-кваліфікаційні аспекти прагматизму поведінки споживачів послуг вищої освіти / Д. М. Загірняк. – Науковий економічний журнал «Інтелект ХХІ». – Київ : Національний університет харчових технологій. – 2017. – №1. – С. 141–149.

335. Загірняк Д. М. Прагматизм фінансування вищої освіти : інструменти визначення / Д. М. Загірняк. – Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. – Херсон : Херсонський національний технічний університет, 2018. – № 28 (17). – С. 99–105.

336. Загірняк Д. М. Критерии выбора программного обеспечения для автоматизации процессов бюджетирования на предприятиях / Д. М. Загірняк, Ю. Г. Лактионов, Л. А. Лактионова. – Науковий вісник «Економіка і регіон». – Полтава: ПолтНТУ, 2009. – № 3 (22). – С. 119–124.

337. Горшунова І. В. Професійні вимоги до фахівців з фінансів в Україні / І. В. Горшунова // Вісник Чернігівського держ. технологічного ун-ту. Серія: Економічні науки. Вип. 1. – Чернігів : ЧДТУ, 2013. – С. 221–230.

338. Zagirniak D. The assessment of the provision of the Industry by electrical engineers / D. Zagirniak, O. Kratt, I. Trunina // Proceedings of the 2017 IEEE International Conference on Modern Electrical and Energy System (MEES). – Kremenchuk, Ukraine, 2017. – P. 356–359.

339. Barbaro S. Equity and Efficiency Considerations of Public Higher Education / S. Barbaro. – Heidelberg : Springer-Verlag, 2005. – 127 p.

340. Zagirniak D. The second professional education: the pragmatism of consumers' behaviour / D. Zagirniak, O. Kratt // Proceedings of the International Scientific Conference Economic Theory and Practice 2017 (ETAR 2017). – Banska Bystrica, Slovakia, 2017. – P. 48.

341. Мартиненко М. В. Методичний підхід до визначення типу

корпоративної культури у процесі управління знаннями підприємства / М. В. Мартиненко // Економіка розвитку. – 2017. – № 1(81). – С. 91–99.

342. Nickerson R. S. Aspects of rationality: reflections on what it means to be rational and whether we are / R. S. Nickerson. – New York : Psychology Press Taylor & Francis Group, 2008. – 503 p.

343. Мартиненко М. В. Управління розвитком підприємства в умовах інноваційної знанієорієнтованої економіки / М. В. Мартиненко // Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Економічна». – 2018. – 94. – С. 36–46.

344. Ястремська О. М. Формування кадрової стратегії управління персоналом підприємства / О. М. Ястремська // Математичні моделі та новітні технології управління економічними системами : монограф. / За заг. ред. В. О. Тимофєєва, І. В. Чумаченко. – Харків : ФОП Мезіна В. В., 2017. – С. 35–48.

345. Мороз В. Д. Проблеми підготовки молодших спеціалістів в Україні і Болонський процес / В. Д. Мороз // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. Укр. інж.-пед. акад.; [редкол.: Б. М. Арпентьев та ін.; голов. ред. О. Е. Коваленко]. – Вип. 8. – Харків : УПА, 2004. – С. 12–19.

346. Ратушна С. В. Модель підготовки молодших спеціалістів та система формування професійних компетенцій випускника ВНЗ I–II р. а. в сучасних умовах : доповідь / С. В. Ратушна // Циклова комісія Внутрішньої медицини Куп'янського медичного коледжу ім. Марії Шкарлетової. – Куп'янськ : КМК ім. Марії Шкарлетової, 2014. – 9 с.

347. Загірняк М. Щодо місця коледжів і технікумів у системі вищої освіти України / М. Загірняк, С. Сергієнко, Д. Загірняк // Вища школа. – Київ: Знання. – 2018. – № 2/2018. – С. 43–52.

348. Жорняк Т. С. Регулювання якості підготовки кваліфікованих кадрів для підприємств промислового регіону / Т. С. Жорняк, Т. В. Філатова // Економіка промисловості. – 2007. – № 1. – С. 50–54.

349. Бойчук І. Д. Підготовка бакалаврів у коледжі як фактор готовності їх до професійної діяльності / І. Д. Бойчук // Освіта. Технікуми, коледжі. – Київ, 2007. – № 4. – С. 33–34.

350. Загірняк Д. М. Реалізація коледжами і технікумами освітнього

потенціалу: економічний аспект / Д. М. Загірняк // Економіка і організація управління. – Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса. – 2017. – № 4 (28). – С. 65–78.

351. Сисоєва С. О. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку / С. О. Сисоєва, Н. Г. Батечко // МОН України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К. : ВД ЕКМО, 2011. – 368 с.

352. Другов О. Проблеми та напрями модернізації вищої освіти в Україні / О. Другов // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2010. – № 5. – С. 127–135.

353. Карутін Є. Напрями реформування системи освіти в Україні / Є. Карутін // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць ; за заг. ред. В. І. Сипченка. – Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2008. – Вип. XL. – 301 с.

354. Кулініч О. О. Порівняльний аналіз міжнародного досвіду реалізації права на вищу освіту / О. О. Кулініч // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 2. – С. 41–49.

355. Маслак Л. П. Проблеми підготовки спеціаліста в контексті євро-інтеграційних процесів в Україні / Л. П. Маслак // Модернізація вищої освіти у контексті євро-інтеграційних процесів : [зб. наук. праць учасн. Всеукр. методолог. семінару з міжнар. участю]. – 2007. – С. 114–120.

356. Півнева Л. М. Глобальний вимір болонського процесу в контексті порівняння ступенів у вищій освіті / Л. М. Півнева // Політологічні записки : зб. наук. праць. Вип. 4. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – № 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2011_4_11.

357. Загірняк Д. М. Базова вища освіта: оцінювання прагматизму вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг / Д. М. Загірняк // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк: Вежа-Друк. – 2017. – № 2 (10), – С. 52–63.

358. Загірняк Д. М. Магістратура: освітній прагматизм вищих навчальних закладів / Д. М. Загірняк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Економічна» – Харків, 2017. – № 93. – С. 67–78.

359. Сацик В. І. Ключові фактори становлення конкурентоспроможних університетів / В. І. Сацик // Економіка України. – 2013. – № 5 (618). – С. 75–90.
360. Козак О. М. Формування маркетингової стратегії конкурентної боротьби ВНЗ / О. М. Козак // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 5 (119). – С. 78–82.
361. Кукурудза І. І. Проблеми функціонування та розвитку ринку послуг вищої школи в Україні / І. І. Кукурудза // Вісник економічної науки України. – 2011. – № 2. – С. 72–78.
362. Огаренко Т. Аналіз особливостей попиту на освітні послуги з метою прогнозування / Т. Огаренко // Вища школа. – 2009. – № 10. – С. 86–98.
363. Про затвердження Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 38. – Ст. 1147.
364. Мартинюк В. Особливості контролю за реалізацією окремих напрямів фінансової політики у вищій освіті / В. Мартинюк // Формування ринкової економіки в Україні. – 2016. – Вип. 35. – Ч. 2. – С. 23–28.
365. Павлушенко Т. О. Сутність формування та використання фінансових ресурсів бюджетних вищих навчальних закладів / Т. О. Павлушенко // Науковий вісник ХДУ. Серія Економічні науки. Вип. 11. Ч. 4. – Херсон : ХДУ, 2015. – С. 134–138.
366. Олексин А. Г. Ефективність фінансування освітніх інновацій в системі вищої освіти України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» / А. Г. Олексин. – Чернівці, 2011. – 254 с.
367. Рибак М. П. Оцінка ефективності фінансового забезпечення діяльності вищих навчальних закладів / М. П. Рибак // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2014. – № 1. – С. 172–179.
368. Bußmann S. Fachkräfteengpässe in Unternehmen: Die Altersstruktur in Engpassberufen / S. Bußmann, S. Seyda // Institut der deutschen Wirtschaft Köln. – Köln : IW Medien GmbH, 2014. – 54 s.
369. Berger J. Functionalism vs. Rational Choice?: Some Questions concerning the Rationality of Choosing One or the Other / J. Berger, C. Offe // Theory and Society.

– 1982. – Vol. 11, No. 4. – P. 521–526.

370. Domper K. K. Fuzzy rationality: Critical and methodological unity Classical, limited and other rationalities / K. K. Domper. – Berlin, Heidelberg : Springer-Verlag, 2009. – 283 p.

371. Murphy M. Bureaucracy and its limits: accountability and rationality in higher education / M. Murphy // *British Journal of Sociology of Education*. – 2009. – Vol. 30. – № 6. – 683–695 p.

372. Stenmark M. Rationality in science, religion, and everyday life: a critical evaluation of four models of rationality / M. Stenmark. – Notre Dame : University of Note Dame Press, 1995. – 383 p.

373. Richards M. A. Rationality and choice of higher education / M. A. Richards // *The Vocational Aspect of Education*. – 1973. – Vol. XXV, № 60. – P. 9–16.

374. Кратт О. А. Вища освіта: принципова схема раціональної діяльності / О. А. Кратт, Л. Г. Деєва // *Вісник Нац. університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. – 2008. – №635. – С. 266–273.

375. Кратт О. А. Раціональність як інструмент наукового пізнання економічних процесів і явищ / О. А. Кратт, Л. Г. Деєва // *Економічний вісник Донбасу*. – 2007. – №4 (10). – С. 49–53.

376. Кратт О. А., Деєва Л. Г. Розвиток вищої освіти: інституціональний підхід / О. А. Кратт, Л. Г. Деєва // *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Вип. 34–2 (138)*. – Донецьк: ДонНТУ, 2008. – С. 37–41.

377. Шаульська Л. В. Нові риси сфери зайнятості та перспективи її регулювання / Л. В. Шаульська // *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : Збірник наукових праць*. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2015. – Вип. 2(12), Т. 1. – 120–128 с.

378. Офіційний веб-портал Кременчуцької міської ради та виконавчого комітету // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до інформації : <http://kremen.gov.ua>.

379. Пирс Ч. С. Начала прагматизма / Ч. С. Пирс / пер. с англ., предисл. В. В. Кирющенко, М. В. Колопотина. – СПб. : Лаборатория метафизических

исследований философского факультета СПбГУ; Алетейя, 2000. – 318 с. (Серия «Метафизические исследования. Приложение к альманаху»).

380. Hanson N. Patterns of Discovery: An Inquiry into the Conceptual Foundations of Science / N. R. Hanson. – New York : Cambridge University Press, 1958. – 256 p.

381. Hintikka J. Socratic epistemology: explorations of knowledge-seeking by questioning / J. Hintikka. – New York : Cambridge University Press, 2007. – 248 p.

382. Летов О. В. Проблема научной объективности: от постпозитивизма к постмодернизму : монография / О. В. Летов. – М. : РАН ИНИОН. Центр гуманист. научн-информ. исследований. Отделение философии, 2010. – 196 с.

383. Рузавин Г. И. Абдукция как метод поиска и обоснования объяснительных гипотез / Г. И. Рузавин // Теория и практика аргументации. ИФРАН ; [ред. И. А. Герасимова]. – М. : Directmedia, 2013. – С. 28–48.

384. Овчаров А. О. Методы, методология и логика научных исследований / А. О. Овчаров // Актуальные проблемы современных научных исследований: методология, экономика, статистика. – М. : Директ-медиа, 2013. – 143 с.

385. Демидова М. В. Социальные риски в условиях символического капитализма: философия и методология исследования / М. В. Демидова // Вестник Поволжского института управления. – 2014. – № 5 (44). – С. 87–92.

386. Лысов О. Е. Способ принятия управленческих решений на основе ситуационного анализа / О.Е. Лысов // Научно-технические ведомости СПбГПУ. Экономические науки. – 2011. – № 1. – С. 28–31.

387. Інноваційні технології антикризового управління вищою освітою: аналіз, методології і системні рішення : [моногр.] / Під ред. проф. С. К. Рамазанова. – Київ : КНЕУ ім. В. Гетьмана; Луганськ : СЛУ ім. В. Даля, 2016. – 510 с.

388. Співаковський О. Чого вчить нас вступна компанія 2018 року? / О. Співаковський // Голос України. – 18 вересня 2018 р. – №174(6929). – С.16.

389. Hintikka J. Knowledge and the Known: Historical Perspectives in Epistemology / J. Hintikka. – Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1991. – 255 p.

390. Hintikka J. The Semantics of Questions and the Questions of Semantics: Case Studies in the Interrelations of Logic, Semantics, and Syntax. / J. Hintikka // Review by: David Harrah. – Noûs. – Vol. 13, № 1. – 1979. – pp. 95–99.

391. Burgan M. What ever happened to the faculty? : drift and decision in higher education / M. Burgan. – Baltimore : The Johns Hopkins University Press, 2006. – 238 p.
392. Morey A. Major trends impacting faculty roles and rewards: an international perspective / A. Morey // Globalization and Reform in Higher Education [Ed. H. Eggins]. – Glasgow : & Open University Press, 2003. – P. 68–84.
393. Wilson A. Strategy and Management for University Development / A. Wilson // Higher Education Reformed ; [Ed. P. Scott]. – London : Falmer Press, 2005. – P. 29–43.
394. Тивериадская Л. В. Студенческая группа как элемент педагогической системы и воспитательного процесса в вузе / Л. В. Тивериадская // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – 2013. – № 6 (183). – С. 46–51.
395. Модель комбінованого навчання у вищій школі України / Н. В. Рашевська, С. О. Семеріков, К. І. Словак, А. М. Стрюк // Сборник научных трудов. – Харків : Міськдрук, 2011. – С. 54–59.
396. Michael S. Financing higher education in the United States of America: strategies for the 21 st century / S. Michael, M. Kretovics // Financing higher education in a global market ; [Eds S. Michael, M. Kretovics]. – New York : Algora Publishing, 2005. – P. 33–70.
397. Земан І. Зігмунт Цибіховський – перший завідувач кафедри права народів та міжнародного приватного права у Львівському університеті / І. Земан // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 30. – С. 210–218.
398. Посвятенко Е. К. Еволюція уявлень про лідера науково-технічної школи / Е. К. Посвятенко, Н. І. Посвятенко // Вісник НТУ «ХПІ». Серія : Історія науки і техніки. – 2012. – № 42 (948). – С. 104–112.
399. Юрейко П. Структура навчально-наукових підрозділів медієвістичного спрямування на філософському (гуманітарному) факультеті Львівського університету міжвоєнного періоду (1918–1939) / П. Юрейко // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2013. – Вип. 48. – С. 129–151.
400. Плавуцька Я. Ю. Розвиток суспільнознавчих наук та підготовка наукових кадрів в університетах Російської імперії у другій половині XIX–

на початку ХХ ст. / Я. Ю. Плавуцька // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. праць. – К. : КНЛУ, 2011. – Вип. 44. – С. 26–30.

401. Чуйко О. В. Управлінські засади створення середовища особистісно-професійного розвитку на кафедрі / О. В. Чуйко // Організаційна психологія. Економічна психологія. – 2017. – № 1 (8). – С. 84–90.

402. Співаковський О. Управління університетом : які зміни нам потрібні? / О. Співаковський // Голос України. – 17 травня 2018 р. – № 89. – С. 9.

403. Kupets O. Education-job mismatch in Ukraine: Too many people with tertiary education or too many jobs for low-skilled? / O. Kupets // Journal of Comparative Economics. – 2016. – Volume 44, Issue 1. – P. 125–147.

404. Економічні відносини у системі вищої освіти: модернізація в умовах інноваційної економіки: [монографія] / [Ю. Вітренко, В. Ворона, Д. Кірієнко, В. Ковтунець, С. Мельник, О. Мусієнко]; за заг. ред. Ю. Вітренка. – К. : Інститут вищої освіти НАПН України, 2017. – 165 с.

405. Наказ МОН України «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з питань прийому на навчання до закладів вищої освіти» від 13.10.2017 № 1378 // Офіційний вісник України. – 2017. – № 97. – Ст. 2975.

406. Про затвердження Порядку розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2013 № 363 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 39. – Ст. 1378.

407. Сиченко В. В. Основні етапи розвитку державного управління системою вищої освіти / В. В. Сиченко // Теорія та практика державного управління. – 2009. – № 1. – С. 265–273.

408. Li A. State Support for Higher Education / A. Li, W. Zumeta// The Palgrave international handbook of higher education policy and governance ; [Eds. J. Huisman, H. Boer, D. Dill, M. Souto-Otero]. – New York : Palgrave Macmillan, 2015 – P. 463–483.

409. Matherly Ch. Higher Education and the Employability Agenda / Ch. Matherly, M. Tillman // The Palgrave international handbook of higher education policy and governance ; [Eds. J. Huisman, H. Boer, D. Dill, M. Souto-Otero]. – New

York : Palgrave Macmillan, 2015 – P. 281–299.

410. Поступна О. В. Механізми державного управління вищою освітою на регіональному рівні : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.02 – «Механізми державного управління» / О. В. Поступна. – Харків, 2010. – 19 с.

411. Chou Meng-Hsuan The Rise of 'Higher Education Regionalism': An Agenda for Higher Education Research / Meng-Hsuan Chou, P. Ravinet // The Palgrave international handbook of higher education policy and governance ; [Eds. J. Huisman, H. Voer, D. Dill, M. Souto-Otero]. – New York : Palgrave Macmillan, 2015 – P. 361 – 378.

412. Академічний рейтинг вищих навчальних закладів України «Топ-200 Україна 2018» [Електронний ресурс] / Центр міжнародних проєктів «Євроосвіта». – Режим доступу до сайту. <http://www.euroosvita.net/>

413. Мартинюк В. Прагматика розробки і реалізації стратегії фінансової політики інноваційного розвитку вищої освіти України / В. Мартинюк // Світ фінансів. – 2017. – Вип. 2. – С. 72–83.

414. Люта О. В. Фінансування закладів вищої освіти в Україні / О. В. Люта, Н. Г. Пігуль // Економічний аналіз : зб. наук. праць кафедри економічного аналізу Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль, 2009. – Вип. 4. – С. 89–92.

415. Наказ МОН України «Про затвердження Критеріїв конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку магістрів у закладах вищої освіти, які знаходяться у сфері управління МОН» від 03.05.2018 № 445 // Офіційний вісник України. – 2018. – № 48. – Ст. 1687.

416. Співаковський О. Закон «Про вищу освіту»: з поправками на національний інтерес і вимоги часу / О. Співаковський // Голос України. – 10 липня 2018. – № 123 (6878). – С. 4.

417. Холдингова компанія Ferrgхро [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : www.ferrgхро.ua.

418. Пономаренко В. С. Концептуально-методичне та модельне забезпечення механізму управління державним замовленням у межах ВНЗ / В. С. Пономаренко, В. Є. Єрмаченко, О. В. Расвнєва. – Х. : Видавець ФОП Лібуркіна Л.М., 2017. – 444 с.

419. Наказ МОН України «Державний контракт на надання послуг з підготовки кваліфікованих робітників закладом професійної (професійно-

технічної) освіти за професіями загальнодержавного значення» від 04.10.2017 № 1349 // Офіційний вісник України. – 2017. – № 92. – Ст. 2809.

420. Методика впровадження системи бюджетування у вищих навчальних закладах : ротапринт / Укладачі А. З. Підгорний, І. С. Лапіна, Т. С. Корольова. – Одеса : ОНЕУ, 2012. – 31 с.

421. Підгорний А. З. Бюджетування – ефективний засіб управління фінансами ВНЗ / А. З. Підгорний, Т. С. Корольова, І. С. Лапіна // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 2 (49), ч. 1. – С. 155–162.

422. Загірняк Д. М. Критерии выбора программного обеспечения для автоматизации процессов бюджетирования на предприятиях / Д. М. Загірняк, Ю. Г. Лактионов, Л. А. Лактионова. – Науковий вісник «Економіка і регіон». – Полтава: ПолтНТУ, 2009. – № 3 (22). – С. 119–124.

423. Куклін О. В. Напрями оптимізації фінансового механізму вищого навчального закладу / О. В. Куклін // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – № 18. – С. 219–230.

424. Боголіб Т. Нормативний метод фінансування освіти / Т. Боголіб // Економічний вісник університету. Вип. № 18/2. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ ПХДПУ ім. Г. Сковорди, 2012. – С. 260–266.

425. Коверник Н. В. Оптимальні шляхи фінансового забезпечення освіти в Україні / Економічний вісник університету. Вип. № 27/1. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ ПХДПУ ім. Г. Сковорди, 2015. – С. 178–183.

426. Загірняк Д. М. Фінансова складова корпоративного управління / Т. Є. Циба, О. Ф. Саленко, М. І. Сокур, Д. М. Загірняк. – Навч. посіб. з грифом МОН України для студентів вищих навчальних закладів. – Кременчук: Вид. ПП Щербатих О.В., 2008 – 204 с.

427. Про внесення зміни до статті 80 Закону України “Про освіту” щодо забезпечення освітнього процесу належними умовами для праці та здобуття освіти : Закон України від 20.12.2018 № 2661-VIII [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2661-19>.

428. Проект Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження формули розподілу обсягів видатків загального фонду державного бюджету між закладами вищої освіти на підготовку кадрів на умовах замовлення та забезпечення діяльності їх баз практики”.

429. Шевцов А. Ліцензування по-новому / А. Шевцов // Освіта України. – 29 травня 2018 р. – № 21 (1567). – С. 8, 9.

430. Загірняк Д. М. Розподіл держзамовлення як інструмент фінансової політики у сфері вищої освіти / Д. М. Загірняк. – Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – Кременчук : КрНУ, 2018. – № 4/2018 (111). – С. 122–129.

431. Загірняк Д. М. Методологічні засади реновації державного фінансування закладів вищої освіти / Д. М. Загірняк. – Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – Дніпро : Дніпровський державний аграрно-економічний університет, 2018. – №6.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Професійно-кваліфікаційні характеристики персоналу виробничого підрозділу
ПрАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин «КРЕДМАШ»

x_i	Професійно-кваліфікаційні потреби роботодавця			Професійно-кваліфікаційні якості робітника		Відповідність			
	Посада	α_x	β_x	α_y	β_y	$\alpha_x : \alpha_y$	$\beta_x : \beta_y$	Тип	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)									
153	начальник корпусу колісної техніки	будівельні і дорожні машини і обладнання	м/с	будівельні і дорожні машини і обладнання	м/с	=	=	A.1	
129	заступник начальника корпусу		м/с	будівельні і дорожні машини і обладнання	м/с	=	=	A.1	
21	заступник начальника корпусу з виробництва		м/с	будівництво дорожніх машин і обладнання	м/с	=	=	A.1	
212	заступник начальника корпусу з технічної частини		м/с	технологія машинобудування	м/с	=	=	A.1	
157	енергетик корпусу		м/с	автоматизація технічних процесів і просторів	м/с	≈	=	D.1	
238	начальник бюро інструментального господарства		м/с	технологія машинобудування	м/с	=	=	A.1	
180	начальник технологічного бюро		м/с	технологія машинобудування	м/с	=	=	A.1	
31	начальник виробничо-диспетчерського бюро цеху		м/с	будівництво, експлуатація і ремонт автомобільних доріг	м/с	≈	=	D.1	
18	начальник бюро організації праці та заробітної плати		управління персоналом і економіка праці	м/с	автомобільне господарство	м/с	≠	=	G.1
2	майстер дільниці остаточного здавання		будівельні і дорожні машини і обладнання	мс	технічне обслуговування і ремонт автомобілів	мс	≈	=	D.3
3	майстер заготівельної дільниці	мс		колісні та гусеничні транспортні засоби	б	=	>	C.3	
11	старший майстер складального ділянки	мс		ливарне виробництво чорних і кольорових металів	мс	≠	=	G.3	
71	майстер гальванічної ділянки	мс		технологія машинобудування	м/с	=	>	C.7	
81	старший майстер дільниці	м/с		автоматизовані системи управління	м/с	≠	=	G.1	
170		б		інженер-електромеханік	б	=	=	A.2	
115	старший майстер механічної ділянки	б		автомобілебудування	мс	=	<	H.3	
126	майстер механічної ділянки	б		технологія машинобудування	б	=	=	A.2	
244		м/с		авіаційний інженер-механік	б	≠	>	R.3	
158		б		вагонне господарство	мс	≠	<	H.3	

Продовження додатку А
Продовження табл. А.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
159	майстер по ремонту обладнання		б	інженер-електромеханік	б	=	=	A.2
166	майстер електродільниці		мс	технік-механік	мс	=	=	A.3
199	майстер малярної ділянки		мс	технік-шляховик	мс	≠	=	G.3
237			м/с	інженер-електронник	б	≠	>	R.3
206	майстер складальної ділянки		мс	технологія зварювального виробництва	мс	≈	=	D.3
210			мс	технологія зварювального виробництва	б	≈	>	F.3
Професіонали								
139	інженер з організації та нормування праці 2-ої категорії	управління персоналом і економіка праці	м/с	електронні прилади та пристрої	м/с	≠	=	G.3
92			м/с	технологія машинобудування	м/с	≠	=	G.1
57	економіст з планування 1-ої категорії	економіст	м/с	економіка і управління виробництвом	м/с	=	=	A.1
79	інженер-технолог	будівельні і дорожні машини і обладнання	м/с	колісні та гусеничні транспортні засоби	м/с	=	=	A.1
121	інженер-технолог 2-ї категорії	інженер-технолог	б	хімічні технології неорганічних речовин	б	≠	=	G.2
143	бухгалтер 1-ої категорії	бухгалтер	м/с	бухгалтер	м/с	=	=	A.1
259	інженер-технолог 3-ої категорії	будівельні і дорожні машини і обладнання	м/с	інженер-механік	м/с	=	=	A.1
Фахівці								
103	старший диспетчер	будівельні і дорожні машини і обладнання	б	технологія машинобудування	б	=	=	A.2
107			б	технологія машинобудування	мс	=	<	B.8
62	диспетчер	будівельні і дорожні машини і обладнання	мс	будівельні і дорожні машини і обладнання	мс	=	=	A.3
64			мс	збірка матеріалів на верстатах	мс	≈	=	D.3
124			мс	парогенераторобудування	мс	≠	=	G.3
156			мс	технік-плановик	мс	≠	=	G.3
205			мс	технологія машинобудування	м/с	=	>	C.7
260			мс	обробка матеріалів на верстатах	мс	=	=	A.3
253	табельник	різнороб	нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
Кваліфіковані робітники з інструментом								
1	різьбяр металу на ножицях і пресах 3-го розряду	різьбяр	кр	слюсар механоскладальних робіт 3-го розряду	кр	≈	=	D.4
77			кр	пекар	кр	≠	=	G.4
193			кр	технік-суднобудівник	мс	≠	>	R.2
219			кр	слюсар-ремонтник	кр	≈	=	D.4
169	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 6-го розряду	електрозварник	кр	електромонтер з ремонту і обслуговуванню електроустаткування	кр	≈	=	D.4

Продовження додатку А
Продовження табл. А.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
90	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 5-го розряду	електрозварник	кр	електрозварник	кр	=	=	A.4
197		електрозварник	кр	електромонтер з ремонту електроустаткування	кр	=	=	A.4
202		електрозварник	кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
4	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 4-го розряду	електрозварник	кр	електрозварник	кр	=	=	A.4
19			кр	газоелектрозварник	кр	=	=	A.4
26			кр	технологія зварювального виробництва	мс	=	>	C.2
167			кр	електрозварник	кр	=	=	A.4
168			кр	фортепіано	мс	≠	>	R.2
195			кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
201			кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
214			кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
255			кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
263			кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
6	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3-го розряду	електрозварник	кр	електрозварник	кр	=	=	A.4
27			кр	модельник по дерев'яним моделям	кр	≠	=	G.4
47			кр	електрозварник	кр	=	=	A.4
89			кр	електрозварник	кр	=	=	A.4
100			кр	електрозварник	кр	=	=	A.4
108			кр	електромонтер	кр	=	=	A.4
142			кр	слюсар механоскладальних робіт	кр	=	=	A.4
147			кр	електрозварник	кр	=	=	A.4
160			кр	електрозварник	кр	=	=	A.4
196			кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
207			кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
233			кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
54			електрогазозварник 4-го розряду	електрогазозварник	кр	електрогазозварник	кр	=
53	токар 5-го розряду	токар	кр	токар	кр	=	=	A.4
93			кр	обробка матеріалів на верстатах і автоматичних лініях	кр	=	=	A.4
130			кр	токар	кр	=	=	A.4
175			кр	токар	кр	=	=	A.4
213			кр	обробка матеріалів на верстатах і автоматичних лініях	мс	=	>	C.2
248			кр	токар	кр	=	=	A.4
50	токар 4-го розряду	токар	кр	верстатник	кр	=	=	A.4
7			кр	наладчик верстатів з ЧПУ	кр	≈	=	D.4
59			кр	обробка металів тиском	мс	≈	<	F.2
204			кр	токар	кр	=	=	A.4

Продовження додатку А
Продовження табл. А.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9		
149	токарь 3-го розряду	токарь	кр	технологія машинобудування	б	=	>	C.6		
173			кр	технологія машинобудування	б	=	>	C.6		
58	слюсар механоскладальних робіт 5-го розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4		
10			кр	організація перевезень і управління рухом на залізничному транспорті	мс	≠	>	R.2		
30			кр	слюсар	кр	=	=	A.4		
42			кр	слюсар	кр	=	=	A.4		
88			кр	технічне обслуговування та ремонт залізничного шляху	мс	≠	>	R.2		
154			кр	економіка підприємства	б	≠	>	R.6		
49			слюсар механоскладальних робіт 4-го розряду	слюсар	кр	авто і тракторобудування	мс	≈	>	F.2
8	кр	слюсар-ремонтник			кр	≈	=	D.4		
17	кр	слюсар-ремонтник			кр	≈	=	D.4		
97	кр	наладчик агрегатних верстатів і автоматичних ліній			кр	=	=	A.4		
215	кр	слюсар			кр	=	=	A.4		
216	кр	слюсар			кр	=	=	A.4		
265	кр	слюсар			кр	=	=	A.4		
39	слюсар механоскладальних робіт 3-го розряду	слюсар			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
84			кр	пекар	кр	≠	=	G.4		
106			кр	слюсар	кр	=	=	A.4		
125			кр	електрогазоварник	кр	≠	=	G.4		
155			кр	пекар	кр	≠	=	A.4		
172			кр	автомобіле- і тракторобудування	мс	=	>	C.2		
176			кр	технік-шляховик	мс	≠	>	R.2		
187			кр	економіка і організація	б	≠	>	R.6		
190			кр	слюсар	кр	=	=	A.4		
208			кр	слюсар	кр	=	=	A.4		
218			кр	слюсар	кр	=	=	A.4		
232			кр	слюсар	кр	=	=	A.4		
264			кр	штукатур	кр	≠	=	G.4		
14			слюсар по збірці металоконструкцій 4-го розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
37					кр	колісні та гусеничні транспортні засоби	м/с	≠	>	R.9
138	кр	технологія машинобудування			б	=	>	C.6		
242	кр	слюсар			кр	=	=	A.4		
256	кр	слюсар	кр	=	=	A.4				
44	слюсар по збірці металоконструкцій 3-го розряду	слюсар	кр	технік-механік	мс	=	>	C.2		
51		слюсар	кр	авто і тракторобудування	мс	≈	>	F.2		

Продовження додатку А
Продовження табл. А.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
96		слюсар	кр	слюсар-монтажник устаткування підприємств хімічної та нафтохімічної промисловості	кр	≈	=	D.4
104		слюсар	кр	технік механік	мс	≠	>	R.2
117		слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
146		слюсар	кр	обслуговування і ремонт автомобілів і двигунів	мс	=	>	C.2
174		слюсар	кр	історик	м/с	≠	>	R.9
184		слюсар	кр	електротягове господарство залізниць	м/с	≠	>	R.9
223		слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
226		слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
249		слюсар	кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
257		слюсар	кр	столяр	кр	≠	=	G.4
262		слюсар	кр	технологія зварювального виробництва.	мс	≈	>	F.2
32			кр	авто і тракторобудування	мс	≈	>	F.2
198	слюсар по збірці металоконструкцій 2-го розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
222			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
245			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
13			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
16	слюсар-інструментальник 6-го розряду	слюсар	кр	обробка матеріалів на верстатах	мс	≠	>	R.2
165			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
178			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
188			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
236	слюсар-інструментальник 5-го розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
20			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
65	слюсар-ремонтник 6-го розряду	слюсар	кр	обслуговування і ремонт нафтових і газових свердловин	мс	≠	>	R.2
141			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
152			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
67			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
24	слюсар-ремонтник 5-го розряду	слюсар	кр	наладчик агрегатних та спеціальних верстатів	кр	≈	=	D.4
109			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
163			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
189			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
182			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
191			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
209			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
220			слюсар-ремонтник 3-го розряду	слюсар	кр	слюсар-електромонтажник	кр	=

Продовження додатку А
Продовження табл. А.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
35	слюсар-електромонтажник 4-го розряду	слюсар	кр	повар	кр	≠	=	G.4
118			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
150			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
203			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
250			кр	автоматичне управління енергетичними системами	м/с	≠	>	R.9
261			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
68	слюсар-електромонтажник 3-го розряду	слюсар	кр	ремонт електричного обладнання	кр	=	=	A.4
40			кр	обробка металів тиском	мс	≠	>	R.2
72			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
85			кр	маркетинг	б	≠	>	R.6
227			кр	паровозне господарство	мс	≠	>	R.2
235			кр	вагонне господарство	мс	≠	>	R.2
87	слюсар-електромонтажник 2-го розряду	слюсар	кр	слюсар-електромонтажник	кр	=	=	A.4
140			кр	електрогазозварник	кр	≠	=	G.4
225			кр	слюсар	кр	=	=	A.4
137	слюсар-сантехнік 5-го розряду	слюсар-сантехнік	кр	слюсар-сантехнік	кр	=	=	A.4
145		слюсар-сантехнік	кр	електромонтер з ремонту і обслуговуванню електроустаткування	кр	≠	=	G.4
230		слюсар-сантехнік	кр	автомобіле- і тракторобудування	мс	=	>	C.2
86	тесляр 3-го розряду	тесляр	кр	столяр	кр	=	=	A.4
73	заточник 4-го розряду	заточник	кр	електромонтажник	кр	≠	=	G.4
9	газорізальник 5-го розряду	газорізальник	кр	слюсар з ремонту автомобілів	кр	≠	=	G.4
99			кр	наладчик верстатів з ЧПУ	кр	≠	=	G.4
240			кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
12	фрезерувальник 4-го розряду	фрезерувальник	кр	виробництво автомобілів і тракторів	мс	≠	>	R.2
128	фрезерувальник 5-го розряду	фрезерувальник	кр	технологія машинобудування	б	=	>	C.6
60	гальванік 3-го розряду	гальванік	кр	машиніст крану	кр	≠	=	G.4
15			кр	технологія машинобудування	м/с	≠	>	R.9
112			кр	інженер-еколог	б	≠	>	R.6
116	гальванік 4-го розряду	гальванік	кр	різнороб	нкр	≠	<	H.1
23	комплектувальник виробів та інструменту 3-го розряду	комплектувальник	кр	комплектувальник	кр	=	=	A.4
41			кр	дошкільне виховання	мс	≠	>	R.2
114			кр	комплектувальник	кр	=	=	A.4
151			кр	комплектувальник	кр	=	=	A.4
217			кр	комплектувальник	кр	=	=	A.4
185	стропальник 5-го розряду	стропальник	кр	інженер-механік	м/с	≠	>	R.9
28		стропальник	кр	стропальник	кр	=	=	A.4
162		стропальник	кр	стропальник	кр	=	=	A.4
247		стропальник	кр	столяр	кр	≠	=	A.4

Продовження додатку А
Продовження табл. А.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
91	стропальник 4-го розряду	стропальник	кр	Гірничий технік	мс	≠	>	R.2
200		стропальник	кр	технологія машинобудування	б	≠	>	R.6
131	зварник пластмас 3-го розряду	зварник	кр	вагони	мс	≠	>	R.2
267	сверловщик 3-го розряду	сверловщик	кр	сверловщик	кр	=	=	A.4
36	розподільник робіт 3-го розряду	розподільник робіт	кр	маркетинг	б	≠	>	R.6
127			кр	технік-технолог	мс	=	>	C.2
234			кр	вагонне господарство	мс	≠	>	R.2
148			кр	токарь	кр	≠	=	G.4
251	розподільник робіт 2-го розряду	розподільник робіт	кр	технологія машинобудування	б	=	>	C.6
74			кр	різнороб	нкр	≠	<	H.1
136			кр	обробка металів тиском	мс	≠	>	R.2
38	маляр 3-го розряду	маляр	кр	машиніст крану	кр	≠	=	G.4
75	маляр 3-го розряду	маляр	кр	верстатник широкого профілю	кр	≠	=	G.4
102	маляр 3-го розряду	маляр	кр	маляр	кр	=	=	A.4
132	маляр 3-го розряду	маляр	кр	маляр	кр	=	=	A.4
224	маляр 3-го розряду	маляр	кр	маляр	кр	=	=	A.4
229	маляр 3-го розряду	маляр	кр	маляр	кр	=	=	A.4
231	маляр 3-го розряду	маляр	кр	затяжник верху взуття	кр	≠	=	G.4
46	укладальник-пакувальник 3-го розряду	укладальник-пакувальник	кр	різнороб	нкр	≠	<	H.1
80			кр	автомобілі сільського господарства	мс	≠	>	R.2
110			кр	економічне і соціальне планування	мс	≠	>	R.2
113	швачка 3-го розряду	швачка	кр	різнороб	нкр	≠	<	H.1
55	швачка 2-го розряду		кр	дошкільне виховання	мс	≠	<	R.2
94	консервувальник устаткування та металовиробів 3-го розряду	консервувальник	кр	планування на підприємствах машинобудування	мс	≠	>	R.2
95	шліфувальник 3-го розряду	шліфувальник	кр	верстальник широкого профілю	кр	=	=	A.4
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин								
56	водій автотранспортних засобів		кр	механізація сільського господарства	мс	≠	<	R.2
78	машиніст мийних машин	машиніст	кр	машиніст крану	кр	≈	=	D.4
61	машиніст крана 4-го розряду	машиніст крану	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
63			кр	авто і тракторобудування	мс	≠	>	R.2
69			кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
105			кр	машиніст	кр	=	=	A.4
111			кр	машиніст	кр	=	=	A.4
122			кр	електромонтер	кр	≠	=	G.4
135			кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
181			кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
192			кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
228			кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4

Продовження додатку А
Продовження табл. А.1

239			кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
1	2	3	4	5	6	7	8	9
241			кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
243			кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
246			кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
66		машиніст крану	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
70	машиніст крана 5-го розряду	машиніст крану	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
123		машиніст крану	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
82	електромонтер з ремонту та обслуговування	електромонтер	кр	електромонтер	кр	=	=	A.4
171	електроустаткування 5-го розряду	електромонтер	кр	електромонтер	кр	=	=	A.4
76			кр	електромонтер	кр	=	=	A.4
101	електромонтер з ремонту та обслуговування	електромонтер	кр	електромонтер	кр	=	=	A.4
119	електроустаткування 6-го розряду		кр	електромонтер	кр	=	=	A.4
120			кр	технік-механік	мс	≠	>	R.2
177	налагоджувальник зварювального й		налагоджувальник	кр	електромонтер з ремонту і	кр	=	=
254	газоплазморізального устаткування 5-го розряду	налагоджувальник	кр	обслуговуванню електроустаткування	кр	=	=	A.4
144	наладчик холодноштамповочного устаткування 5-го розряду	наладчик	кр	наладчик	кр	=	=	A.4
221	автоматник 3-го розряду	автоматник	кр	автоматник	кр	=	=	A.4
224			кр	технологія машинобудування	б	=	>	C.6
Найпростіші професії								
5	старший комірник		нкр	контролер верстатних і слюсарних робіт	кр	≠	>	R.1
22			нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
25			нкр	технологія зварювального виробництва	мс	≠	>	R.5
98			нкр	обробка металів тиском	мс	≠	>	R.5
52	комірник	різнороб	нкр	економіка підприємства	мс	≠	>	R.5
83			нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
134			нкр	маркетинг	б	≠	>	R.8
161			нкр	фінанси	б	≠	>	R.8
164			нкр	інженер-еколог	б	≠	>	R.8
33	гардеробник		нкр	кондитер	кр	≠	>	R.1
45			нкр	швачка мотористка	кр	≠	>	R.1
252			нкр	електромонтер	кр	≠	>	R.1
34	прибиральник службових приміщень		нкр	обробка металів тиском	мс	≠	>	R.5
43			нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
186			нкр	машиніст мостового та козлового крана	кр	≠	>	R.1
194			нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5

Закінчення додатку А
Закінчення табл. А.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
133	прибиральник виробничих приміщень		нкр	машиніст крану	кр	≠	>	R.1
179			нкр	машиніст крану	кр	≠	>	R.1
183			нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
258			нкр	кухар	кр	≠	>	R.1
266			нкр	машиніст крану	кр	≠	>	R.1
48	маркувальник		нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
211	підсобний робітник 2-го розряду		кр	технологія машинобудування	б	=	>	C.6

Додаток Б

Таблиця Б.1

Професійно-кваліфікаційні характеристики персоналу виробничого підрозділу
ВАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»

x_i	Професійно-кваліфікаційні потреби роботодавця	Професійно-кваліфікаційні якості робітника	Відповідність	Професійно-кваліфікаційні якості робітника		Відповідність		
				α_y	β_y	$\alpha_x : \alpha_y$	$\beta_x : \beta_y$	Тип
	Посада	α_x	β_x	α_y	β_y	$\alpha_x : \alpha_y$	$\beta_x : \beta_y$	Тип
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)								
1	головний інженер	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
2	майстер бурильних робіт	бурильні роботи	б	спеціаліст з фінансів	с	≠	>	R.4
3	майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий інженер	с	=	>	C.4
4	майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	інженер з гірничих робіт	б	=	=	A.2
5	майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий технік-технолог	б	=	=	A.2
6	майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий інженер	с	=	>	C.4
7	майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий інженер	с	=	>	C.4
8	майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий інженер	с	=	>	C.4
9	майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	інженер з гірничих робіт	б	=	=	A.2
10	майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий інженер	с	=	>	C.4
11	майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий інженер	с	=	>	C.4
12	майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий технік	мс	=	<	B.8
13	майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий технік-технолог	б	=	=	A.2

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
14	майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий технік	мс	=	<	B.8
15	гірничий майстер підземних робіт	гірничі роботи	б	інженер-електрик	с	≈	>	F.4
16	гірничий майстер підземних робіт.	гірничі роботи	б	інженер-електромеханік	с	≈	>	F.4
17	гірничий майстер підземних робіт.	гірничі роботи	б	гірничий технік-технолог	мс	=	<	B.8
18	гірничий майстер підземних робіт	гірничі роботи	б	гірничий технік-технолог	мс	=	<	B.8
19	старший майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий технік	мс	=	<	B.8
20	старший майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий інженер	с	=	>	C.4
21	старший майстер гірничих робіт у кар'єрі	гірничі роботи	б	гірничий технік	мс	=	<	B.8
22	заступник начальника цеху з ремонтних робіт	гірничий інженер	с	інженер-дослідник	с	≈	=	D.1
23	начальник виробничого відділу	гірничий інженер	с	молодший гірничий інженер	б	=	<	B.8
24	заступник начальника виробничого відділу	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
25	заступник начальника дільниці в кар'єрі	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
26	заступник начальника дільниці в кар'єрі	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
27	заступник начальника дільниці в кар'єрі	гірничий інженер	с	гірничий технік	мс	=	<	B.4
28	заступник начальника дільниці в кар'єрі	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
29	заступник начальника дільниці в кар'єрі	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
30	заступник начальника дільниці в кар'єрі	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
31	начальник дільниці у кар'єрі	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
32	начальник дільниці у кар'єрі	гірничий інженер	с	гірничий технік-електромеханік	мс	=	<	B.4
33	начальник дільниці у кар'єрі	гірничий інженер	с	інженер-електромеханік	с	≈	=	D.1
34	начальник дільниці у кар'єрі	гірничий інженер	с	інженер-механік	с	≈	=	D.1
35	начальник дільниці у кар'єрі	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
36	начальник дільниці у кар'єрі	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
37	начальник дільниці у кар'єрі	гірничий інженер	с	інженер-механік	с	≈	=	D.1
38	начальник підземної дільниці	гірничий інженер	с	гірничий інженер-електромеханік	с	=	=	A.1
39	замісник начальника підземної дільниці	гірничий інженер	с	гірничий технік	мс	=	<	B.4
40	начальник зміни у кар'єрі	гірничий інженер	б	гірничий інженер	с	=	>	C.4
41	начальник зміни у кар'єрі	гірничий інженер	б	гірничий технік	мс	=	<	B.8
42	начальник зміни у кар'єрі	гірничий інженер	б	гірничий інженер	с	=	>	C.4
43	начальник зміни у кар'єрі	гірничий інженер	б	гірничий технік	мс	=	<	B.8
44	начальник цеху	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
45	замісник начальника цеху з виробництва	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
46	начальник геологічного відділу	геолог	с	геолог	с	=	=	A.1
47	замісник начальника геологічного відділу	геолог	с	гірничий інженер-геолог	с	=	=	A.1
48	головний маркшейдер	маркшейдер	с	інженер-геодезист	с	≈	=	D.1
49	замісник головного маркшейдера у кар'єрі	маркшейдер	с	гірничий інженер	с	≈	=	D.1
50	начальник технічного відділу	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
51	замісник начальника технічного відділу	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
52	начальник бюро з підготовки виробництва	гірничий інженер	б	технік-будівельник	мс	≈	<	E.8
53	завідуючий господарством	інженер-механік	б	спеціаліст з теплозабезпечення і вентиляції	с	≈	>	F.4
Професіонали								
54	геолог у кар'єрі	геолог	с	гірничий інженер-геолог	с	=	=	A.1
55	геолог у кар'єрі	геолог	с	інженер-гідрогеолог	с	=	=	A.1
56	геолог у кар'єрі	геолог	с	магістр гідрогеолог	м	=	=	A.1
57	геолог комплексу у кар'єрі	геолог	с	гірничий інженер-геолог	с	=	=	A.1
58	провідний геолог у кар'єрі	геолог	с	інженер-геофізик	с	≈	=	D.1
59	інженер з технічного нагляду	інженер-механік	с	інженер-механік	с	=	=	A.1
60	інженер-електронник	гірничий інженер	с	інженер-системотехнік систем управління і автоматизації	с	=	=	A.1
61	гідрогеолог кар'єру	гідрогеолог	с	інженер-гідрогеолог	с	=	=	A.1
62	інженер гірничих робіт	гірничий інженер	с	технік-технолог	мс	≠	<	H.7
63	провідний інженер гірничих робіт	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
64	провідний інженер гірничих робіт	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
65	провідний інженер гірничих робіт	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
66	провідний інженер гірничих робіт	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
67	маркшейдер комплексу у кар'єрі	маркшейдер	с	інженер з землевпорядкування та кадастру	с	≈	=	D.1
68	маркшейдер комплексу у кар'єрі	маркшейдер	с	гірничий інженер-маркшейдер	с	=	=	A.1
69	маркшейдер комплексу у кар'єрі	маркшейдер	с	гірничий інженер-маркшейдер	с	=	=	A.1

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
70	маркшейдер гірничих робіт у кар'єрі	маркшейдер	с	інженер-геолог	с	≈	=	D.1
71	маркшейдер гірничих робіт у кар'єрі	маркшейдер	с	інженер з землевпорядкування та кадастру	с	≈	=	D.1
72	маркшейдер гірничих робіт у кар'єрі	маркшейдер	с	гірничий інженер	с	≈	=	D.1
73	маркшейдер гірничих робіт у кар'єрі	маркшейдер	с	інженер з землевпорядкування та кадастру	с	≈	=	D.1
74	маркшейдер гірничих робіт у кар'єрі	маркшейдер	с	гірничий інженер	с	≈	=	D.1
75	маркшейдер гірничих робіт у кар'єрі	маркшейдер	с	інженер з землевпорядкування та кадастру	с	≈	=	D.1
76	маркшейдер гірничих робіт у кар'єрі	маркшейдер	с	гірничий інженер	с	≈	=	D.1
77	маркшейдер гірничих робіт у кар'єрі	маркшейдер	с	гірничий інженер-маркшейдер	с	=	=	A.1
78	маркшейдер гірничих робіт у кар'єрі	маркшейдер	с	гірничий інженер	с	≈	=	D.1
79	маркшейдер гірничих робіт у кар'єрі	маркшейдер	с	гірничий інженер	с	≈	=	D.1
80	маркшейдер гірничих робіт у кар'єрі	маркшейдер	с	інженер-маркшейдер	с	=	=	A.1
81	інженер	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
82	інженер	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
83	інженер	гірничий інженер	с	інженер-механік	с	≈	=	D.1
84	інженер	гірничий інженер	с	гірничий інженер	с	=	=	A.1
85	інженер	гірничий інженер	с	інженер-механік	с	≈	=	D.1
86	інженер	гірничий інженер	с	спеціаліст у сфері обчислювальної техніки	б	≠	<	H.4

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
87	інженер з підготовки виробництва	гірничий інженер	с	викладач фізичного виховання	б	≠	<	Н.4
88	провідний енергетик	інженер-електромеханік	с	інженер-електромеханік	с	=	=	А.1
89	енергетик з освітлення у кар'єрі	електромеханік	б	гірничий технік-електромеханік	мс	=	<	В.8
90	електромеханік підземної дільниці	електромеханік	б	інженер-електрик	с	≈	>	Ф.4
91	енергетик	енергетик	б	інженер-енергетик	с	=	>	С.4
92	енергетик у кар'єрі	енергетик	б	інженер-електромеханік	с	≈	>	Ф.4
93	енергетик у кар'єрі	енергетик	б	інженер-електромеханік	с	≈	>	Ф.4
94	енергетик у кар'єрі	енергетик	б	інженер-електрик	с	=	>	С.4
95	енергетик у кар'єрі	енергетик	б	технік-електромеханік	мс	≈	<	Е.8
96	енергетик зміни	енергетик	б	гірничий інженер-електромеханік	с	≈	>	Ф.4
97	енергетик зміни	енергетик	б	гірничий технік-електромеханік	мс	≈	<	Е.8
98	енергетик зміни	енергетик	б	інженер-системотехнік систем управління і автоматизації	с	≈	>	Ф.4
99	енергетик зміни	енергетик	б	інженер електронної техніки	с	≈	>	Ф.4
100	енергетик електромереж у кар'єрі	енергетик	б	інженер-електромеханік	с	≈	>	Ф.4
101	енергетик електромереж у кар'єрі	енергетик	б	гірничий технік-електромеханік	мс	≈	<	Е.8
102	енергетик з налагодження гірничого обладнання у кар'єрі	енергетик	б	інженер системотехнік	с	≈	>	Ф.4
103	енергетик з налагодження гірничого обладнання у кар'єрі	енергетик	б	технік-електромеханік	мс	≈	<	Е.8
104	енергетик цеху	енергетик	б	інженер-електрик	с	=	>	С.4

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
105	старший енергетик у кар'єрі	енергетик	с	інженер-електромеханік	с	≈	=	D.1
106	провідний механік	інженер-механік	с	інженер-механік	с	=	=	A.1
107	механік з ремонту обладнання	інженер-механік	с	інженер з автомобільного транспорту	с	≈	=	D.1
108	механік з ремонту обладнання у кар'єрі	механік	б	вчитель фізичної культури	б	≠	=	G.2
109	механік з ремонту обладнання у кар'єрі	механік	б	гірничий інженер-механік	с	=	>	C.4
110	механік з ремонту обладнання у кар'єрі	механік	б	інженер-механік	с	=	>	C.4
111	механік з ремонту обладнання у кар'єрі	механік	б	інженер-механік	с	=	>	C.4
112	механік з ремонту обладнання у кар'єрі	механік	б	гірничий інженер-механік з дослідницькою діяльністю	с	=	>	C.4
113	механік з ремонту обладнання у кар'єрі	механік	б	технік-механік	мс	=	<	B.8
114	механік з ремонту обладнання у кар'єрі	механік	б	інженер-механік	с	=	>	C.4
115	механік з ремонту обладнання у кар'єрі	механік	б	молодший гірничий інженер-електромеханік	б	=	=	A.1
116	механік з ремонту обладнання у кар'єрі	механік	б	інженер-механік	с	=	>	C.4
117	механік з ремонту обладнання у кар'єрі	механік	б	гірничий інженер-електромеханік	с	=	>	C.4
118	механік з ремонту обладнання у кар'єрі	механік	б	гірничий технік-електромеханік	мс	=	<	B.8
119	механік цеху	механік	б	інженер-механік	с	=	>	C.4
120	старший механік з ремонту обладнання у кар'єрі	інженер-механік	б	інженер-механік	с	=	>	C.4
121	диспетчер	гірничий інженер	б	гірничий технік	мс	=	<	E.8
122	диспетчер у кар'єрі	гірничий інженер	б	молодший гірничий інженер	б	≈	=	D.2

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
123	диспетчер у кар'єрі	гірничий інженер	б	технік-механік	мс	≈	<	E.8
124	диспетчер у кар'єрі	гірничий інженер	б	гірничий інженер	с	=	>	F.4
125	диспетчер у кар'єрі	гірничий інженер	б	інженер з організації перевезень і управління на автотранспорті	с	≠	>	R.4
126	старший диспетчер у кар'єрі	гірничий інженер	б	гірничий інженер	с	≈	>	F.4
127	провідний спеціаліст	гірничий інженер	с	спеціаліст з менеджменту організацій і адміністрування	с	≠	=	G.1
Фахівці								
128	секретар-машиністка	діловод	мс	інженер-механік	с	≠	>	R.7
129	секретар-машиністка	діловод	мс	практичний психолог	с	≠	>	R.7
130	статист	статист	мс	технік-економіст	мс	≈	=	D.3
131	статист	статист	мс	гірничий інженер-електромеханік	мс	≠	=	G3
132	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A.4
133	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A.4
134	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A.4
135	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A.4
136	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A.4
137	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A.4

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
138	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A4
139	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A4
140	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A4
141	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A4
142	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A4
143	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A4
144	Оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A4
145	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A4
146	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	оператор	кр	оператор електронно-обчислювальних та обчислювальних машин	кр	=	=	A4
Кваліфіковані робітники з інструментом								
147	гірничий робітник на геологічних роботах	гірничий робітник	кр	гірничий робітник на геологічних роботах	кр	=	=	A4
148	гірничий робітник на геологічних роботах	гірничий робітник	кр	гірничий робітник на геологічних роботах	кр	=	=	A4

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
149	гірничий робітник на маркшейдерських роботах у кар'єрі	гірничий робітник	кр	гірничий робітник на маркшейдерських роботах	кр	=	=	A.4
150	гірничий робітник на маркшейдерських роботах у кар'єрі	гірничий робітник	кр	гірничий робітник на маркшейдерських роботах	кр	=	=	A.4
151	гірничий робітник на маркшейдерських роботах у кар'єрі	гірничий робітник	кр	гірничий робітник на маркшейдерських роботах	кр	=	=	A.4
152	гірничий робітник на маркшейдерських роботах у кар'єрі	гірничий робітник	кр	гірничий робітник на маркшейдерських роботах	кр	=	=	A.4
153	гірничий робітник на маркшейдерських роботах у кар'єрі	гірничий робітник	кр	гірничий робітник на маркшейдерських роботах	кр	=	=	A.4
154	гірничий робітник на маркшейдерських роботах у кар'єрі	гірничий робітник	кр	гірничий робітник на маркшейдерських роботах	кр	=	=	A.4
155	гірничий робітник на маркшейдерських роботах у кар'єрі	гірничий робітник	кр	гірничий робітник на маркшейдерських роботах	кр	=	=	A.4
156	гірничий робітник на маркшейдерських роботах у кар'єрі	гірничий робітник	кр	гірничий робітник на маркшейдерських роботах	кр	=	=	A.4
157	гірничий робітник на маркшейдерських роботах у кар'єрі	гірничий робітник	кр	фахівець в галузі гірництва	с	=	>	C.9
158	гірничий робітник на маркшейдерських роботах у кар'єрі	гірничий робітник	кр	технік-технолог гірничий	мс	=	>	C.2
159	гірничий робітник на маркшейдерських роботах у кар'єрі	гірничий робітник	кр	гірничий робітник на маркшейдерських роботах	кр	=	=	A.4

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
267	черговий слюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	слюсар-ремонтник	кр	слюсар-ремонтник	кр	=	=	A.4
268	черговий слюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	слюсар-ремонтник	кр	слюсар-ремонтник	кр	=	=	A.4
269	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
270	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	електрослюсар	кр	електрослюсар	кр	=	=	A.4
271	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
272	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
273	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
274	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
275	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
276	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
277	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
278	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	інженер-електромеханік	с	≈	>	F.9
279	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
313	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
314	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
315	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
316	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
317	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
318	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
319	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
320	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
321	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
322	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
323	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
335	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрик	кр	інженер з транспорту	кр	=	=	A.4
336	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрик	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
337	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрик	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
338	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрик	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
339	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрик	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
340	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрик	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
341	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрик	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
342	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрик	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
343	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрик	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
344	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрик	кр	черговий електрик з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
345	черговий електрик з ремонту обладнання у кар'єрі	електрик	кр	технік-електромеханік гірничий	мс	=	=	A.4

*Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1*

1	2	3	4	5	6	7	8	9
346	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
347	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
348	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
349	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
350	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
351	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
352	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
353	черговий електрослюсар з ремонту обладнання у кар'єрі	електрослюсар	кр	черговий електрослюсар з ремонту обладнання	кр	=	=	A.4
354	електрослюсар підземний	електрослюсар підземний	кр	електрослюсар підземний	кр	=	=	A.4
355	електрослюсар підземний	електрослюсар підземний	кр	електрослюсар підземний	кр	=	=	A.4
356	електрослюсар підземний	електрослюсар підземний	кр	електрослюсар підземний	кр	=	=	A.4
357	електрослюсар підземний	електрослюсар підземний	кр	електрослюсар підземний	кр	=	=	A.4

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
358	електрослюсар підземний	електрослюсар підземний	кр	електрослюсар підземний	кр	=	=	A.4
359	електрослюсар підземний	електрослюсар підземний	кр	інженер-електромеханік	с	≈	>	F.9
360	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
361	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
362	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
363	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
364	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
365	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
366	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
367	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
368	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
369	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
370	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
371	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
372	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
373	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
422	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
423	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
424	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	інженер з гірничих робіт	б	≠	>	R.6
425	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
426	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
427	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
428	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
429	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
430	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
431	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
432	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
433	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
434	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
435	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
436	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
437	помічник машиніста екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
502	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
503	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
504	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
505	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
506	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
507	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	технік-механік	б	=	=	A.4
508	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
509	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
510	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
511	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
512	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
513	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
514	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
515	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
516	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
517	машиніст екскаватора у кар'єрі.	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
550	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
551	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
552	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
553	машиніст екскаватора у кар'єрі	машиніст екскаватора	кр	машиніст екскаватора	кр	=	=	A.4
554	оператор пульта управління	оператор	кр	оператор пульта управління	кр	=	=	A.4
555	оператор пульта управління	оператор	кр	оператор пульта управління	кр	=	=	A.4
556	оператор пульта управління	оператор	кр	оператор пульта управління	кр	=	=	A.4
557	оператор пульта управління	оператор	кр	оператор пульта управління	кр	=	=	A.4
558	машиніст бурової установки у кар'єрі	машиніст бурової установки	кр	машиніст бурової установки	кр	=	=	A.4
559	машиніст бурової установки у кар'єрі	машиніст бурової установки	кр	машиніст бурової установки	кр	=	=	A.4
560	машиніст бурової установки у кар'єрі	машиніст бурової установки	кр	машиніст екскаватора	кр	≈	=	D.4
561	машиніст бурової установки у кар'єрі	машиніст бурової установки	кр	машиніст бурової установки	кр	=	=	A.4
562	машиніст бурової установки у кар'єрі	машиніст бурової установки	кр	машиніст бурової установки	кр	=	=	A.4
563	машиніст бурової установки у кар'єрі	машиніст бурової установки	кр	машиніст бурової установки	кр	=	=	A.4
564	машиніст бурової установки у кар'єрі	машиніст бурової установки	кр	машиніст бурової установки	кр	=	=	A.4
565	машиніст бурової установки у кар'єрі	машиніст бурової установки	кр	машиніст бурової установки	кр	=	=	A.4
566	машиніст бурової установки у кар'єрі	машиніст бурової установки	кр	машиніст бурової установки	кр	=	=	A.4
567	машиніст бурової установки у кар'єрі	машиніст бурової установки	кр	машиніст бурової установки	кр	=	=	A.4

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
683	машиніст насосних установок у кар'єрі	машиніст насосних установок	кр	машиніст насосних установок	кр	=	=	A.4
684	машиніст насосних установок у кар'єрі	машиніст насосних установок	кр	машиніст насосних установок	кр	=	=	A.4
685	машиніст насосних установок у кар'єрі	машиніст насосних установок	кр	машиніст насосних установок	кр	=	=	A.4
686	машиніст насосних установок - підземний	машиніст насосних установок	кр	машиніст насосних установок	кр	=	=	A.4
687	машиніст насосних установок - підземний	машиніст насосних установок	кр	машиніст насосних установок	кр	=	=	A.4
688	машиніст насосних установок - підземний	машиніст насосних установок	кр	машиніст насосних установок	кр	=	=	A.4
689	машиніст насосних установок - підземний	машиніст насосних установок	кр	машиніст насосних установок	кр	=	=	A.4
690	машиніст насосних установок - підземний	машиніст насосних установок	кр	машиніст насосних установок	кр	=	=	A.4
691	шліфувальник	шліфувальник	кр	шліфувальник	кр	=	=	A.4
692	розподільник робіт	розподільник робіт	кр	розподільник робіт	кр	=	=	A.4
693	водій автотранспортних засобів	водій	кр	технік-будівельник	мс	≠	>	R.2
694	водій автотранспортних засобів	водій	кр	гірничий інженер	с	≠	>	R.9
695	водій автотранспортних засобів	водій	кр	гірничий інженер	с	≠	>	R.9
696	машиніст крана	машиніст крана	кр	машиніст крана (кранівник)	кр	=	=	A.4
697	машиніст підйомної машини на поверхні	машиніст підйомної машини	кр	машиніст підйомної машини	кр	=	=	A.4
698	машиніст підйомної машини на поверхні	машиніст підйомної машини	кр	машиніст підйомної машини	кр	=	=	A.4
699	машиніст підйомної машини на поверхні	машиніст підйомної машини	кр	машиніст підйомної машини	кр	=	=	A.4
700	машиніст підйомної машини на поверхні	машиніст підйомної машини	кр	машиніст підйомної машини	кр	=	=	A.4

Закінчення додатку Б

Закінчення табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
701	машиніст підйомної машини на поверхні	машиніст підйомної машини	кр	технік-геолог	мс	≠	>	R.2
702	підсобний робітник		нкр	електромонтер з ремонту та обслуговування обладнання	кр	≠	>	R.1
703	старший комірник	комірник	кр	комірник	кр	=	=	A.4

Додаток В

Таблиця В.1

Професійно-кваліфікаційні характеристики персоналу виробничого підрозділу ПрАТ «Кременчуцький колісний завод»

№ № поз.	Професійно-кваліфікаційні потреби роботодавця			Професійно-кваліфікаційні якості робітника		Відповідність		
	Посада	α_y	β_y	α_x	β_x	$\alpha_x : \alpha_y$	$\beta_x : \beta_y$	Тип
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)								
258	начальник бюро	обробка металів тиском	с	автоматизація і комплексна механізація машинобудівної промисловості	с	≠	=	G.1
259	начальник бюро	обробка металів тиском	с	облік і аудит	с	≠	=	G.1
260	начальник дільниці	обробка металів тиском	с	автомобілі і трактори	с	≠	=	G.1
261	начальник дільниці	обробка металів тиском	с	автомобілі і автомобільне господарство	с	≠	=	G.1
262	начальник дільниці	обробка металів тиском	с	електронна побутова апаратура	с	≠	=	G.1
263	начальник дільниці	обробка металів тиском	с	технологія машинобудування металорізальні верстати й інструменти	с	≈	=	D.1
264	начальник дільниці	обробка металів тиском	с	економіка підприємства	с	≠	=	G.1
265	начальник дільниці	обробка металів тиском	с	автомобілі і автомобільне господарство	с	≠	=	G.1
266	начальник дільниці	обробка металів тиском	с	металорізальні верстати та системи	с	≈	=	D.1
267	начальник зміни	обробка металів тиском	с	колісні і гусеничні транспортні засоби	с	≠	=	G.1
268	начальник служби	обробка металів тиском	с	колісні і гусеничні транспортні засоби	с	≠	=	G.1
269	начальник центрального складу	обробка металів тиском	с	електромеханічне обладнання енергоємних виробництв	с	≠	=	G.1
419	старший майстер	обробка металів тиском	с	механізація сільського господарства	мс	≠	<	H.7
420	старший майстер	обробка металів тиском	с	автомобілі і автомобільне господарство	с	=	=	A.1
421	старший майстер	обробка металів тиском	с	технологія зварювального виробництва	мс	≠	<	H.7
422	старший майстер	обробка металів тиском	с	будівництво залізниць, колія та колійне господарство	с	≠	=	G.1
423	старший майстер	обробка металів тиском	с		нкp	≠	<	H.10
424	старший майстер	обробка металів тиском	с	механізація сільського господарства	с	≠	=	G.1
425	старший майстер	обробка металів тиском	с	обробка металів різанням	с	≈	=	D.1
426	старший майстер	обробка металів тиском	С	колісні і гусеничні транспортні засоби	с	≈	=	D.1
427	старший майстер	обробка металів тиском	С	автомобільний транспорт	с	=	=	A.1

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
428	старший майстер	обробка металів тиском	С	хімічна технологія високомолекулярних сполук	с	≠	=	G.1
429	старший майстер	обробка металів тиском	с	електропривод і автоматизація промислових установок і технологічних комплексів	с	≈	=	D.1
Професіонали								
18	економіст з праці	економіст з праці	с	менеджер-економіст	с	≈	=	D.1
101	інженер з підготовки виробництва	обробка металів тиском	с	металорізальні верстати та системи	с	=	=	A.1
102	інженер з планування	економіка підприємства	с	спеціаліст з фінансів і кредиту	с	≈	=	D.1
103	інженер з планування	економіка підприємства	с	машини і технологія обробки металів тиском	с	≠	=	G.1
104	інженер з планування	економіка підприємства	с	бухгалтерський облік і аудит	с	≈	=	D.1
105	інженер з планування	економіка підприємства	с	маркетинг	с	≈	=	D.1
106	інженер з планування	економіка підприємства	с	економіка і підприємництво	б	=	<	B.7
107	інженер-інспектор	обробка металів тиском	с	технологія машинобудування	с	=	=	A.1
108	інспектор з кадрів	управління персоналом і економіка праці	б	технологія машинобудування металорізальні верстати й інструменти	с	≠	<	H.7
297	провідний економіст з планування	економіст	с	машини і технологія обробки металів тиском	с	≠	=	G.1
298	провідний інженер	обробка металів тиском	с	обробка металів різанням	мс	≈	=	D.1
299	провідний інженер з підготовки виробництва	обробка металів тиском	с	автомобілі і трактори	с	≠	=	G.1
300	провідний інженер-конструктор - керівник групи	обробка металів тиском	с	вагони	с	≠	=	G.1
418	старший диспетчер	обробка металів тиском	б	технологія машинобудування	с	=	>	C.4
531	інженер-технолог 1-ої категорії	обробка металів тиском	с	колійне господарство	мс	≠	<	H.7
532	економіст з планування 2-ої категорії	економіка підприємства	с	бухгалтерський облік	мс	≈	<	E.4
533	інженер з підготовки виробництва 2-ої категорії	обробка металів тиском	с	планування на підприємствах машинобудівної промисловості	мс	≠	<	H.7

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Фахівці								
16	диспетчер	обробка металів тиском	мс	економіка підприємства	с	≠	>	R.7
17	диспетчер	обробка металів тиском	мс	обробка металів тиском	с	=	>	C.7
325	розподільвач робіт 4 розряду	розподільвач робіт	нкр	продавець продовольчих товарів	кр	≠	>	R.1
326	розподільвач робіт 4 розряду	розподільвач робіт	нкр	промислове і цивільне будівництво	мс	≠	>	R.5
327	розподільвач робіт 4 розряду	розподільвач робіт	нкр	обслуговування рухомого складу та спеціальної техніки залізничного транспорту	мс	≠	>	R.5
328	розподільвач робіт 4 розряду	розподільвач робіт	нкр	касир-контролер, продавець прод. товарів	кр	≠	>	R.1
329	розподільвач робіт 4 розряду	розподільвач робіт	нкр	слюсар-судоремонтник	кр	≠	>	R.1
330	розподільвач робіт 4 розряду	розподільвач робіт	нкр	фінанси і кредит	с	≠	>	R.10
331	розподільвач робіт 4 розряду	розподільвач робіт	нкр	бухгалтерський облік	с	≠	>	R.10
332	розподільвач робіт 4 розряду	розподільвач робіт	нкр	технологія машинобудування	с	≠	>	R.10
333	розподільвач робіт 4 розряду	розподільвач робіт	нкр	фінанси	с	≠	>	R.10
139	майстер	обробка металів тиском	б	автоматизація і комплексна механізація будівництва	с	≠	>	R.1
140	майстер	обробка металів тиском	б	екологія і охорона навколишнього середовища	с	≠	>	R.1
141	майстер	обробка металів тиском	б	автомобілі і трактори	с	≠	>	R.1
142	майстер	обробка металів тиском	б	оператор технологічних установок	кр	≠	<	H.6
143	майстер	обробка металів тиском	б	електрифікація сільського господарства	мс	≠	<	H.3
1	2	3	4	5	6	7	8	9
144	майстер	обробка металів тиском	б	автомобілі і автомобільне господарство	с	≠	>	R.1
145	майстер	обробка металів тиском	б	слюсар механоскладальних робіт	кр	≠	<	H.6
146	майстер	обробка металів тиском	б	обслуговування та ремонт електропобутової техніки	мс	≠	<	H.3
147	майстер	обробка металів тиском	б	автомобіле- і тракторобудування	с	≠	>	R.1
148	майстер	обробка металів тиском	б	обслуговування рухомого складу та спеціальної техніки залізничного транспорту	мс	≠	<	H.3
149	майстер	обробка металів тиском	б	менеджмент організацій	с	≠	>	R.1

150	майстер	обробка металів тиском	с	інженер з комп'ютерних систем	с	≠	=	G.1
-----	---------	------------------------	---	-------------------------------	---	---	---	-----

Продовження додатку В

Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
151	майстер	обробка металів тиском	б	обробка матеріалів на верстатах і автоматичних лініях	мс	≈	<	E.8
152	майстер	обробка металів тиском	б	будівництво і експлуатація шляхового господарства залізничного транспорту	мс	≠	<	H.3
153	майстер	обробка металів тиском	б	колісні і гусеничні транспортні засоби	с	≠	>	R.1
154	майстер	обробка металів тиском	с	інженер-електромеханік	с	≠	=	G.1
155	майстер	обробка металів тиском	б	електромеханічні системи автоматизації та електропривод	с	≠	>	R.1
156	майстер	обробка металів тиском	б	професіональне навчання	с	≠	>	R.1
157	майстер	обробка металів тиском	б	автомобілі і автомобільне господарство	с	≠	>	R.1
158	майстер	обробка металів тиском	б	технологія машинобудування	с	≈	>	F.4
159	майстер	обробка металів тиском	б	сільськогосподарські машини	с	≠	>	R.1
160	майстер	обробка металів тиском	б	ливарне виробництво чорних і кольорових металів	мс	≠	<	H.3
161	майстер	обробка металів тиском	б	електричні системи й мережі	с	≠	>	R.1
162	майстер	обробка металів тиском	б	економіка підприємства	с	≠	>	R.1
163	майстер	обробка металів тиском	б	обробка металів різанням	мс	≈	<	E.8
341	секретар-друкарка	секретар-друкарка	нкр	маркетинг	с	≠	>	R.10
Кваліфіковані робітники з інструментом								
1	вальцювальник 3 розряду	вальцювальник	кр	контролер верстатних та слюсарних робіт	кр	≈	=	G.4
14	вулканізаторник 3-го розряду	вулканізаторник	кр		нкр	=	=	A.5
15	газорізальник 5-го розряду	газорізальник	кр		нкр	=	=	A.5
19	електрогазозварник 3 розряду	електрогазозварник	кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
20	електрогазозварник 3 розряду	електрогазозварник	кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
21	електрогазозварник 4 розряду	електрогазозварник	кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
22	електрогазозварник 4 розряду	електрогазозварник	кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
23	електрогазоварник 4 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник, зварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4
24	електрогазоварник 4 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник	кр	=	=	A.4
25	електрогазоварник 5 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник	кр	=	=	A.4
26	електрогазоварник 5 розряду	електрогазоварник	кр	електрозварник, арматурник	кр	=	=	A.4
27	електрогазоварник 5 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник	кр	=	=	A.4
28	електрогазоварник 5 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник	кр	=	=	A.4
29	електрогазоварник 5 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник	кр	=	=	A.4
30	електрогазоварник 6 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник, зварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах, контролер зварювальних робіт	кр	=	=	A.4
31	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 2 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник, електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4
32	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник, електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4
33	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник, електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
34	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	технологія зварювального виробництва	кр	=	=	A.4
35	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник, зварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах, контролер зварювальних робіт	кр	=	=	A.4
36	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	електрозварник на автом. та н/автом. машинах	кр	=	=	A.4
37	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр		кр	=	=	A.4
38	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	монтажник по ремонту сталевих і збірних конструкцій	кр	≠	=	G.4
39	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник, зварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4
40	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр		кр	=	=	A.4
41	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	слюсар з ремонту автомобілів	кр	≈	=	D.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
42	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	зварювальне виробництво	мс	=	>	С.2
43	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник	кр	=	=	А.4
44	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	газоварник	кр	=	=	А.4
45	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	ливарне виробництво чорних і кольорових металів	с	≠	>	Р.9
46	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	зварник	кр	=	=	А.4
47	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	слюсар-монтажник по обладнанню підприємств хімічної і нафтової промисловості, електрозварник ручного зварювання 2 розряду	кр	≠	=	Г.4
48	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	електрозварник, зварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	А.4
49	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	зварник	кр	=	=	А.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
50	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	зварник	кр	=	=	A.4
51	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	обладнання і технологія зварювального виробництва	с	=	>	C.9
52	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4
53	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4
54	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник	кр	=	=	A.4
55	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	електрогазоварник	кр	=	=	A.4
56	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах 3 розряду	електрогазоварник	кр	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4
57	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	експлуатація авіаційних електрифікованих комплексів	мс	≠	>	R.2

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
58	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
59	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
60	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	автомобілі і трактори	с	≠	>	R.9
61	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
62	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
63	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	автоматизація і комплексна механізація машинобудівної промисловості	с	≈	>	F.9
64	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	технологія машинобудування металорізальні верстати й інструменти	мс	≈	>	F.9
65	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	електрифікація сільського господарства	с	≈	>	F.9

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
66	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	електромонтер	кр	=	=	A.4
67	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	електромонтер	кр	=	=	A.4
68	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
69	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування 4 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
70	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромонтажник по освітленню освітлювальним, силовим мережам та електрообладнанню	кр	≈	=	D.4
71	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
1	2	3	4	5	6	7	8	9
72	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромеханік	кр	=	=	A.4
73	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромеханік засобів автоматики та приладів технологічного устаткування	кр	≈	=	D.4
74	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромонтер	кр	=	=	A.4
75	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	експлуатація засобів світлотехнічного забезпечення польотів і електроустановок аеропортів	мс	≈	>	F.9
76	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромонтер	кр	=	=	A.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
77	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
78	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	механізація і електрифікація тваринництва	мс	≠	>	R.9
79	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр		кр	=	=	A.4
80	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
81	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
82	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
83	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електрообладнання промислових підприємств і установок		=	=	A.4
84	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
85	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
86	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	налагоджувальник верстатів і маніпуляторів програмного управління	кр	≠	=	G.4
87	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	=	=	A.4
88	електромонтер з ремонту електрообладнання 5 розряду	електромонтер	кр	слюсар з ремонту автомобілів	кр	≠	=	G.4
89	заточувальник 5 розряду	заточувальник	кр	обробка металів різанням	мс	=	>	C.2
90	зварник машиноконтактного зварювання 3 розряду	зварник	кр	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4
91	зварник машиноконтактного зварювання 3 розряду	зварник	кр	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4
92	зварник машиноконтактного зварювання 3 розряду	зварник	кр	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4
93	зварник машиноконтактного зварювання 3 розряду	зварник	кр	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
94	зварник машиноконтактного зварювання 3 розряду	зварник	кр	електрогазозварник, зварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах, контролер зварюв. робіт	кр	=	=	A.4
95	зварник машиноконтактного зварювання 3 розряду	зварник	кр	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4
96	зварник машиноконтактного зварювання 3 розряду	зварник	кр	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	=	=	A.4
97	зварник машиноконтактного зварювання 3 розряду	зварник	кр	електрогазозварник	кр	=	=	A.4
98	зварник машиноконтактного зварювання 3 розряду	зварник	кр	технологія машинобудування	с	≠	>	R.9
99	зварник машиноконтактного зварювання 3 розряду	зварник	кр	електрозварник ручного зварювання	кр	=	=	A.4
100	зварник машиноконтактного зварювання 3 розряду	зварник	кр	інженер-механік	с	≠	>	R.9
164	маляр 3 розряду	маляр	кр	маляр	кр	=	=	A.4
165	маляр 3 розряду	маляр	кр	маляр	кр	=	=	A.4
166	маляр 3 розряду	маляр	кр	маляр	кр	=	=	A.4
167	маляр 3 розряду	маляр	кр	штукатур,лицювальник-плиточник, маляр	кр	=	=	A.4
168	маляр 3 розряду	маляр	кр	контролер верстатних та слюсарних робіт	кр	≠	=	G.4
169	маляр 3 розряду	маляр	кр	штукатур, лицювальник-плиточник	кр	≠	=	G.4
170	маляр 3 розряду	маляр	кр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	≠	=	G.4
171	маляр 3 розряду	маляр	кр	маляр будівельний по художній обробці	кр	=	=	A.4
172	маляр 3 розряду	маляр	кр	столяр будівельний - тесляр	кр	≠	=	G.4
173	маляр 3 розряду	маляр	кр	лаборант хімічного аналізу	кр	≠	=	G.4
174	маляр 3 розряду	маляр	кр	маляр	кр	=	=	A.4
175	маляр 4 розряду	маляр	кр	бухгалтерський облік	мс	≠	>	R.2
176	маляр 4 розряду	маляр	кр	маляр	кр	=	=	A.4
177	маляр 4 розряду	маляр	кр	кондитер	кр	≠	=	G.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
178	мастильний 3 розряду	мастильний	нкр	контролер верстатних та слюсарних робіт	кр	≠	>	R.1
179	мастильний 3 розряду	мастильний	нкр	маляр будівельний по художній обробці	кр	≠	>	R.1
212	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	штукатур, лицювальник-плиточник	кр	≠	=	G.4
213	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	наждачник	кр	=	=	A.4
214	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	наждачник	кр	=	=	A.4
215	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	наждачник	кр	=	=	A.4
216	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	наждачник	кр	=	=	A.4
217	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	наждачник	кр	=	=	A.4
218	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	наждачник	кр	=	=	A.4
219	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	наждачник	кр	=	=	A.4
220	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	наждачник	кр	=	=	A.4
221	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	наждачник	кр	=	=	A.4
222	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	тракторист-машиніст широкого профілю	кр	≠	=	G.4
223	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	слюсар з ремонту автомобілів	кр	≠	=	G.4
1	2	3	4	5	6	7	8	9
224	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	столяр (виробництво меблів)	кр	≠	=	G.4
225	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	кухар	кр	≠	=	G.4
226	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	слюсар КПіА	кр	≠	=	G.4
227	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	тракторист-машиніст широкого профілю	кр	≠	=	G.4
228	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	муляр, монтажник сталевих і залізобетонних конструкцій	кр	≠	=	G.4
229	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	Слюсар з ремонту автомобілів	кр	≠	=	G.4
230	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	Кухар-кондитер	кр	≠	=	G.4
231	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	верстатник широкого профілю	кр	≠	=	G.4
232	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	слюсар-інструментальник	кр	≠	=	G.4
233	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	ливарне виробництво чорних металів	кр	≠	=	G.4
234	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	металургія чорних металів	с	≠	>	R.9
235	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах	кр	≠	=	G.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
236	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	будівництво і експлуатація шляхового господарства залізничного транспорту	мс	≠	>	R.2
237	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	верстатник широкого профілю	кр	≠	=	G.4
238	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	столяр будівельний - тесляр	кр	≠	=	G.4
239	наждачник 2 розряду	наждачник	кр	штукатур, лицювальник-плиточник	кр	≠	=	G.4
270	опалювач емалей 4 розряду	опалювач	кр	верстатник широкого профілю	кр	≠	=	G.4
271	опалювач емалей 4 розряду	опалювач	кр		кр	=	=	A.4
272	опалювач емалей 4 розряду	опалювач	кр	обробка металів різанням	мс	≠	>	R.2
273	опалювач емалей 4 розряду	опалювач	кр	Агломераційне виробництво	мс	≠	>	R.2
301	профілювальник 3 розряду	профілювальник	кр	обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів	мс	≠	>	R.2
302	профілювальник 3 розряду	профілювальник	кр	профілювальник	кр	=	=	A.4
303	профілювальник 3 розряду	профілювальник	кр	інструментальне виробництво	мс	≈	>	F.2
304	профілювальник 3 розряду	профілювальник	кр	налагоджувальник верстатів і маніпуляторів ПУ	кр	≠	=	G.4
305	профілювальник 3 розряду	профілювальник	кр	економічна кібернетика	с	≠	>	R.9
306	профілювальник 3 розряду	профілювальник	кр	контролер верстатних та слюсарних робіт	кр	≠	=	G.4
307	профілювальник 4 розряду	профілювальник	кр		кр	=	=	A.4
308	профілювальник 4 розряду	профілювальник	кр	викладання в початкових класах	кр	≠	=	G.4
309	профілювальник 4 розряду	профілювальник	кр	слюсар механоскладальних робіт	кр	≠	=	G.4
310	різальник металу на ножицях і пресах 3 роз.	різальник	кр	техексплуатація повітряних суден та авіадвигунів	кр	≠	=	G.4
311	різальник металу на ножицях і пресах 3 роз.	різальник	кр	слюсар механоскладальних робіт	кр	≠	=	G.4
312	різальник металу на ножицях і пресах 3 роз.	різальник	кр	інформаційні вимірювальні системи	кр	≠	=	G.4
313	різальник металу на ножицях і пресах 3 роз.	різальник	кр	різальник	кр	=	=	A.4
314	різальник металу на ножицях і пресах 3 роз.	різальник	кр	різальник	кр	=	=	A.4
334	свердлувальник 2 розряду	свердлувальник	кр	слюсар з ремонту автомобілів	кр	≠	=	G.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
335	свердлувальник 3 розряду	свердлувальник	кр	налагоджувальник автоматичних ліній і агрегатних верстатів	кр	≠	=	G.4
336	свердлувальник 3 розряду	свердлувальник	кр	свердлувальник	кр	=	=	A.4
337	свердлувальник 3 розряду	свердлувальник	кр	слюсар-інструментальник	кр	≠	=	G.4
338	свердлувальник 3 розряду	свердлувальник	кр	організація і технологія ведення фермерського господарства	мс	≠	=	G.4
339	свердлувальник 4 розряду	свердлувальник	кр	слюсар-ремонтник	кр	≠	=	G.4
340	свердлувальник 4 розряду	свердлувальник	кр	слюсар-ремонтник	кр	≠	=	G.4
342	слюсар механоскладальних робіт 3 розряду	слюсар	кр	прикладне матеріалознавство	с	≠	>	R.9
343	слюсар механоскладальних робіт 3 розряду	слюсар	кр	механізація і електрифікація животноводства	кр	≠	=	G.4
344	слюсар механоскладальних робіт 3 розряду	слюсар	кр	агрономія	мс	≠	>	R.2
345	слюсар механоскладальних робіт 3 розряду	слюсар	кр	штукатур, лицювальник-плиточник, маляр(будівельний)	кр	≠	=	G.4
346	слюсар механоскладальних робіт 3 розряду	слюсар	кр	муляр, монтажник сталевих і залізобетонних конструкцій	кр	≠	=	G.4
347	слюсар механоскладальних робіт 4 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
348	слюсар механоскладальних робіт 4 розряду	слюсар	кр	електрогазозварник	кр	≠	=	G.4
349	слюсар механоскладальних робіт 4 розряду	слюсар	кр	столяр будівельний - тесляр	кр	≠	=	G.4
350	слюсар механоскладальних робіт 4 розряду	слюсар	кр	енергетичні установки	кр	≠	=	G.4
351	слюсар механоскладальних робіт 5 розряду	слюсар	кр	автомобілебудування	мс	≠	=	G.4
352	слюсар механоскладальних робіт 5 розряду	слюсар	кр	міжнародна економіка	б	≠	=	G.4
353	слюсар механоскладальних робіт 5 розряду	слюсар	кр	лікарська справа	мс	≠	>	R.2

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
354	слюсар механоскладальних робіт 5 розряду	слюсар	кр	слюсар механоскладальних робіт	кр	=	=	A.4
355	слюсар механоскладальних робіт 5 розряду	слюсар	кр	слюсар механоскладальних робіт	кр	=	=	A.4
356	слюсар механоскладальних робіт 6 розряду	слюсар	кр	слюсар механоскладальних робіт	кр	=	=	A.4
357	слюсар тросових виробів 3 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
358	слюсар-інструментальник 5 розряду	слюсар	кр	слюсар-інструментальник	кр	=	=	A.4
359	слюсар-інструментальник 5 розряду	слюсар	кр	слюсар-інструментальник	кр	=	=	A.4
360	слюсар-інструментальник 6 розряду	слюсар	кр	столяр (виробництво меблі)	кр	≠	=	G.4
361	слюсар-інструментальник 6 розряду	слюсар	кр	зварювальне виробництво	мс	≠	>	R.2
362	слюсар-інструментальник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар-ремонтник	кр	≈	=	D.4
363	слюсар-інструментальник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
364	слюсар-інструментальник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
365	слюсар-інструментальник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
366	слюсар-інструментальник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
367	слюсар-інструментальник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
368	слюсар-інструментальник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар-інструментальник	кр	=	=	A.4
369	слюсар-інструментальник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар-інструментальник	кр	=	=	A.4
370	слюсар-ремонтник 4 розряду	слюсар	кр	технологія машинобудування	кр	≠	=	G.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
371	слюсар-ремонтник 4 розряду	слюсар	кр	слюсар з ремонту автомобілів	кр	≈	=	D.4
372	слюсар-ремонтник 4 розряду	слюсар	кр	слюсар-ремонтник	кр	=	=	A.4
373	слюсар-ремонтник 5 розряду	слюсар	кр	слюсар-монтажник	кр	≈	=	D.4
374	слюсар-ремонтник 5 розряду	слюсар	кр	слюсар-ремонтник	кр	=	=	A.4
375	слюсар-ремонтник 5 розряду	слюсар	кр	слюсар-монтажник по обладнанню підприємств хімічної і нафтової промисловості електрозварник ручного зварювання 2 розряду	кр	≈	=	D.4
376	слюсар-ремонтник 5 розряду	слюсар	кр	слюсар-монтажник	кр	≈	=	D.4
377	слюсар-ремонтник 5 розряду	слюсар	кр	слюсар-ремонтник	кр	=	=	A.4
378	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар механоскладальних робіт	кр	≈	=	D.4
379	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар-ремонтник	кр	=	=	A.4
380	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	налагоджувальник агрегатних спеціальних устаткувань і автоліній	кр	≠	=	G.4
381	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар-ремонтник	кр	=	=	A.4
382	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	налагоджувальник автоматичних ліній і агрегатних верстатів	кр	≠	=	G.4
383	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
384	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
385	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
386	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
387	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
388	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
389	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
390	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
391	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
392	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
393	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
394	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
395	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
396	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	обробка металів різанням	мс	≠	>	R.2
397	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	машини і апарати харчових виробництв	мс	≠	>	R.2

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
398	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	експлуатація повітряного транспорту	кр	≠	=	G.4
399	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	виробництво автомобілів і тракторів	мс	≠	>	R.2
400	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	електрообладнання промислових підприємств і установок	кр	≠	=	G.4
401	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	автомобілебудування	мс	≠	>	R.2
402	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів	мс	≠	>	R.2
403	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар з ремонту автомобілів	кр	≈	=	D.4
404	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар по ремонту технологічного обладнання, електрозварник	кр	≈	=	D.4
405	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар-ремонтник	кр	=	=	A.4
406	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	налагоджувальник автоматичних ліній і агрегатних верстатів	кр	≠	=	G.4
407	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	обладнання нафтових і газових промислів	с	≠	>	R.9
408	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	слюсар-ремонтник	кр	=	=	A.4
409	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	налагоджувальник автоматичних ліній і агрегатних верстатів	кр	≠	=	G.4
410	слюсар-ремонтник 6 розряду	слюсар	кр	водій автомобіля-автослюсар	кр	≠	=	G.4
411	слюсар-сантехнік 5 розряду	слюсар	кр	налагоджувальник верстатів і маніпуляторів програмного управління	кр	≠	=	G.4
412	слюсар-сантехнік 5 розряду	слюсар	кр	монтажник санітарно-технічних систем та устаткування	кр	≠	=	G.4
413	слюсар-сантехнік 5 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
414	слюсар-сантехнік 5 розряду	слюсар	кр	електромеханіка	б	≠	>	R.6
415	слюсар-сантехнік 6 розряду	слюсар	кр	електротехніка та електротехнології	кр	≠	=	G.4
416	слюсар-сантехнік 6 розряду	слюсар	кр	слюсар	кр	=	=	A.4
417	слюсар-сантехнік 6 розряду	слюсар	кр	агрономія	мс	≠	>	R.2
430	стропальник 4 розряду	стропальник	кр	монтажник по ремонту сталевих і залізобетонних конструкцій	кр	≠	=	G.4
431	стропальник 4 розряду	стропальник	кр	стропальник	кр	=	=	A.4
432	стропальник 4 розряду	стропальник	кр	машиніст кранів по управлінню мостовими і козловими кранами	кр	≠	=	G.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
433	стропальник 4 розряду	стропальник	кр	стропальник	кр	=	=	A.4
434	стропальник 4 розряду	стропальник	кр	стропальник	кр	=	=	A.4
435	стропальник 4 розряду	стропальник	кр	стропальник	кр	=	=	A.4
436	стропальник 4 розряду	стропальник	кр	стропальник	кр	=	=	A.4
437	стропальник 4 розряду	стропальник	кр	машини і технологія обробки металів тиском	с	≠	>	R.9
438	стропальник 5 розряду	стропальник	кр	історія	с	≠	>	R.9
439	стропальник 5 розряду	стропальник	кр	стропальник	кр	=	=	A.4
440	токар 3 розряду	токар	кр	економіка підприємства	мс	≠	>	R.2
441	токар 3 розряду	токар	кр	верстатник широкого профілю	кр	≈	=	D.4
442	токар 3 розряду	токар	кр	обробка матеріалів на верстатах і автоматичних лініях	кр	≈	=	D.4
1	2	3	4	5	6	7	8	9
443	токар 3 розряду	токар	кр	верстатник широкого профілю	кр	≈	=	D.4
444	токар 3 розряду	токар	кр	верстатник широкого профілю	кр	≈	=	D.4
445	токар 4 розряду	токар	кр	обробка матеріалів на верстатах та автоматичних лініях	кр	≈	=	D.4
446	токар 4 розряду	токар	кр	обробка металів різанням	мс	≈	=	D.4
447	токар 4 розряду	токар	кр	обробка матеріалів на верстатах і автоматичних лініях	кр	≈	=	D.4
448	токар 4 розряду	токар	кр	налагоджувальник верстатів і маніпуляторів програмного управління	кр	≠	=	G.4
449	токар 5 розряду	токар	кр	верстатник широкого профілю	кр	≈	=	D.4
450	токар 6 розряду	токар	кр	металорізальні верстати та системи	с	≈	>	F.9
451	токар 6 розряду	токар	кр	технологія машинобудування металорізальні верстати й інструменти	кр	≠	=	G.4
452	токар 6 розряду	токар	кр	токар-універсал	кр	=	=	A.4
453	токар 6 розряду	токар	кр	токар-універсал	кр	=	=	A.4
454	токар 6 розряду	токар	кр	токар-універсал	кр	=	=	A.4
455	токар 6 розряду	токар	кр	токар-універсал	кр	=	=	A.4
456	токар 6 розряду	токар	кр	оператор верстатів з програмним керуванням	кр	≠	=	G.4
457	токар 6 розряду	токар	кр	менеджмент організацій	с	≠	>	R.9

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
458	токар-карусельник 3 розряду	токар-карусельник	кр	верстатник широкого профілю	кр	≈	=	D.4
459	токар-карусельник 4 розряду	токар-карусельник	кр	токар-універсал	кр	=	=	A.4
460	токар-карусельник 4 розряду	токар-карусельник	кр	верстатник широкого профілю	кр	≈	=	D.4
461	токар-розточувальник 5 розряду	токар-розточувальник	кр	технологія машинобудування металорізальні верстати й інструменти	кр	≠	=	G.4
462	травильник 3-го розряду	травильник	кр	підйомно-транспортні машини і устаткування	с	≠	>	R.9
463	травильник 3-го розряду	травильник	кр	травильник	кр	=	=	A.4
464	травильник 3-го розряду	травильник	кр	травильник	кр	=	=	A.4
465	травильник 4-го розряду	травильник	кр	травильник	кр	=	=	A.4
466	травильник 4-го розряду	травильник	кр	травильник	кр	=	=	A.4
467	транспортувальник 3-го розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
468	транспортувальник 3-го розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
469	транспортувальник 3-го розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
470	транспортувальник 3-го розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
471	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
472	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
473	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
474	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	льотна експлуатація повітряних суден	кр	≠	>	R.1
475	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	столяр-будівельник, паркетник	кр	≠	>	R.1
476	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	помічник машиніста тепловоза	кр	≈	>	F.1
477	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	≠	>	R.1
478	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	електрогазозварник	кр	≠	>	R.1
479	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	економіка і підприємництво	б	≠	>	R.8
480	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	слюсар з ремонту автомобілів	кр	≠	>	R.1
481	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	маркетинг	с	≠	>	R.10
482	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	монтажник санітарно-технічних систем та устаткування	кр	≠	>	R.1

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
483	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	електромонтажник по освітленню освітлювальним, силовим мережам та електрообладнанню	кр	≠	>	R.1
484	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	прикладна геодезія	мс	≠	>	R.5
485	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	автомобільний транспорт	б	≠	>	R.8
486	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	кухар	кр	≠	>	R.1
487	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	інженерна механіка / напрям/	б	≠	>	R.8
488	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр	системи управління і автоматики	с	≠	>	R.10
489	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
490	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
491	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
492	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
493	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
494	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
495	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
496	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
497	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
498	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
499	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
500	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
501	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
502	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
503	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
504	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
505	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
506	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
507	транспортувальник 3 розряду	транспортувальник	нкр		нкр	=	=	A.5
508	фрезерувальник 6-го розряду	фрезерувальник	кр	обробка металів різанням	мс	≈	>	F.2
509	фрезерувальник 6-го розряду	фрезерувальник	кр	технологія машинобудування металорізальні верстати й інструменти	мс	≈	>	F.2
510	шліфувальник 6-го розряду	шліфувальник	кр	шліфувальник	кр	=	=	A.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
511	шліфувальник 5-го розряду	шліфувальник	кр	шліфувальник	кр	=	=	A.4
512	шліфувальник 6-го розряду	шліфувальник	кр	планування на підприємствах машинобудівної промисловості	мс	≠	>	R.2
513	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	штампувальник	кр	=	=	A.4
514	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	штампувальник	кр	=	=	A.4
515	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	столяр-будівельник, паркетник	кр	≠	=	G.4
516	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	столяр (виробництво мебелі)	кр	≠	=	G.4
517	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	ветеринарна медицина	мс	≠	>	R.2
518	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	штампувальник	кр	=	=	A.4
519	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	підйомно-транспортні машини і устаткування	с	≠	>	R.9
520	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	штампувальник	кр	=	=	A.4
521	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	штампувальник	кр	=	=	A.4
522	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	штампувальник	кр	=	=	A.4
523	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	штампувальник	кр	=	=	A.4
524	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	штампувальник	кр	=	=	A.4
525	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	штампувальник	кр	=	=	A.4
526	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	модельник по дерев'яних моделях	кр	≠	=	G.4
527	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	технологія зварювального виробництва	мс	≠	>	R.2
528	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	машиніст крану	кр	≠	=	G.4
529	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	токарь-універсал	кр	≠	=	G.4
530	штампувальник 2-го розряду	штампувальник	кр	гідравлічні турбіни та інші гідравлічні машини і засоби автоматики	с	≠	>	R.9
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин								
180	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
181	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
182	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст кранів по управлінню мостовими і козловими кранами	кр	=	=	A.4
183	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст кранів по управлінню мостовими і козловими кранами	кр	=	=	A.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
184	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст кранів по управлінню мостовими і козловими кранами	кр	=	=	A.4
185	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст кранів по управлінню мостовими і козловими кранами	кр	=	=	A.4
186	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
187	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
188	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
189	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
190	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст кранів по управлінню мостовими і козловими кранами	кр	=	=	A.4
191	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст кранів по управлінню мостовими і козловими кранами	кр	=	=	A.4
192	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст кранів по управлінню мостовими і козловими кранами	кр	=	=	A.4
193	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст кранів по управлінню мостовими і козловими кранами	кр	=	=	A.4
194	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
195	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	експлуатація і налагоджування верстатів з програмним управлінням	мс	≠	>	R.2
196	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
197	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
198	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
199	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
200	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
201	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
202	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
203	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	екологія і охорона навколишнього середовища	б	≠	>	R.6
204	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	майстер квітникар-декоратор	кр	≠	=	G.4
205	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
206	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
207	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	обробка металів різанням	мс	≠	>	R.2

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
208	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст кранів по управлінню мостовими і козловими кранами	кр	=	=	A.4
209	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст крану	кр	=	=	A.4
210	машиніст крана 4 розряду	машиніст крана	кр	машиніст кранів по управлінню мостовими і козловими кранами	кр	=	=	A.4
211	машиніст крана 5 розряду	машиніст крана	кр	ливарне виробництво чорних металів	мс	≠	>	R.2
240	налагоджувальник, зварювальник на газоплазморізному устаткуванні 5 розряду	налагоджувальник	кр	електрозварник ручного зварювання	кр	≈	=	D.4
241	налагоджувальник, зварювальник на газоплазморізному устаткуванні 6 розряду	налагоджувальник	кр	зварювальне виробництво	мс	≈	>	F.2
242	налагоджувальник, зварювальник на газоплазморізному устаткуванні 6 розряду	налагоджувальник	кр	налагоджувальник	кр	=	=	A.4
243	налагоджувальник, зварювальник на газоплазморізному устаткуванні 6 розряду	налагоджувальник	кр	налагоджувальник	кр	=	=	A.4
244	налагоджувальник, зварювальник на газоплазморізному устаткуванні 6 розряду	налагоджувальник	кр	монтажник по ремонту сталевих і з\б конструкцій	кр	≠	=	G.4
245	налагоджувальник, зварювальник на газоплазморізному устаткуванні 6 розряду	налагоджувальник	кр	металорізальні верстати та системи	кр	≠	=	G.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
246	налагоджувальник, зварювальник на газоплазморізнному устаткуванні 6 розряду	налагоджувальник	кр	слюсар з ремонту автомобілів	кр	≠	=	G.4
247	налагоджувальник, зварювальник на газоплазморізнному устаткуванні 6 розряду	налагоджувальник	кр	налагоджувальник	кр	=	=	A.4
248	налагоджувальник устаткування металевих покриттів та фарбування 5 розряду	налагоджувальник	кр	налагоджувальник	кр	=	=	A.4
249	налагоджувальник устаткування металевих покриттів та фарбування 5 розряду	налагоджувальник	кр	монтаж і обслуговування електричних машин і апаратури	кр	≈	=	D.4
250	налагоджувальник устаткування металевих покриттів та фарбування 6 розряду	налагоджувальник	кр	налагоджувальник	кр	=	=	A.4
251	налагоджувальник устаткування металевих покриттів та фарбування 6 розряду	налагоджувальник	кр	налагоджувальник	кр	=	=	A.4
252	налагоджувальник устаткування металевих покриттів та фарбування 6 розряду	налагоджувальник	кр	налагоджувальник	кр	=	=	A.4
253	налагоджувальник хшу 5 розряду	налагоджувальник	кр	налагоджувальник автоматичних ліній і агрегатних верстатів	кр	≈	=	D.4
254	налагоджувальник хшу 5 розряду	налагоджувальник	кр	технічне обслуговування, ремонт та експлуатація тягового рухомого складу	мс	≈	>	F.2

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
255	налагоджувальник хшу 5 розряду	налагоджувальник	кр	верстатник широкого профілю	кр	≠	=	G.4
256	налагоджувальник хшу 5 розряду	налагоджувальник	кр	налагоджувальник	кр	=	=	A.4
257	налагоджувальник хшу 5 розряду	налагоджувальник	кр	електромонтажник по освітленню освітлювальним, силовим мережам та електрообладнанню	кр	≠	=	G.4
274	оператор верстатів з ПК 3 розряду	оператор	кр	налагоджувальник верстатів і маніпуляторів ПУ	кр	≈	=	D.4
275	оператор верстатів з ПК 3 розряду	оператор	кр	оператор верстатів з програмним керуванням	кр	=	=	A.4
276	оператор верстатів з ПК 3 розряду	оператор	кр	експлуатація і налагоджування верстатів з програмним управлінням	мс	≈	>	F.2
277	оператор фарбувально-сушильної лінії та агрегату 3 розряду	оператор	кр	слюсар-інструментальник	кр	≠	=	G.4
278	оператор фарбувально-сушильної лінії та агрегату 3 розряду	оператор	кр	оператор	кр	=	=	A.4
279	оператор фарбувально-сушильної лінії та агрегату 3 розряду	оператор	кр	кухар	кр	≠	=	G.4
280	оператор фарбувально-сушильної лінії та агрегату 3 розряду	оператор	кр	штукатур, муляр	кр	≠	=	G.4
281	оператор фарбувально-сушильної лінії та агрегату 5 розряду	оператор	кр	оператор	кр	=	=	A.4
282	оператор фарбувально-сушильної лінії та агрегату 5 розряду	оператор	кр	маляр	кр	≠	=	G.4

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
283	оператор фарбувально-сушильної лінії та агрегату 5 розряду	оператор	кр	кондитер	кр	≠	=	G.4
284	оператор фарбувально-сушильної лінії та агрегату 5 розряду	оператор	кр	медична сестра	мс	≠	>	R.2
285	оператор фарбувально-сушильної лінії та агрегату 5 розряду	оператор	кр	виробництво автомобілів і тракторів	с	≠	>	R.9
Найпростіші професії								
2	вантажник	вантажник	нкр	монтажник по ремонту сталевих і збірних конструкцій	кр	≠	>	R.1
3	вантажник	вантажник	нкр	слюсар з ремонту автомобілів	кр	≠	>	R.1
4	вантажник	вантажник	нкр	штукатур, лицювальник-плиточник	кр	≠	>	R.1
5	вантажник	вантажник	нкр		нкр	=	=	A.5
6	вантажник	вантажник	нкр		нкр	=	=	A.5
7	вантажник	вантажник	нкр	обслуговування рухомого складу та спеціальної техніки залізничного транспорту	мс	≠	>	R.1
8	вантажник	вантажник	нкр		нкр	=	=	A.5
9	вантажник	вантажник	нкр		нкр	=	=	A.5
10	вантажник	вантажник	нкр		нкр	=	=	A.5
11	вантажник	вантажник	нкр		нкр	=	=	A.5
12	вантажник	вантажник	нкр		нкр	=	=	A.5
13	вантажник	вантажник	нкр		нкр	=	=	A.5
109	комірник	різнороб	нкр	товарознавство і організація торгівлі промисловими товарами	мс	≠	>	R.5
110	комірник	різнороб	нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
111	комірник	різнороб	нкр	менеджмент організацій	с	≠	>	R.10
112	комірник	різнороб	нкр	хімічна технологія деревини	мс	≠	>	R.5
113	комірник	різнороб	нкр	автоматика телемеханіка і зв'язок на залізничному транспорті	мс	≠	>	R.1
114	комірник	різнороб	нкр	бухгалтерський облік	мс	≠	>	R.1

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
115	комірник	різнороб	нкр	маляр	кр	≠	>	R.1
116	комірник	різнороб	нкр	кондитер	кр	≠	>	R.1
117	комірник	різнороб	нкр	банківська справа	мс	≠	>	R.1
118	комірник	різнороб	нкр	економіка і підприємництво	б	≠	>	R.1
119	комірник	різнороб	нкр	маляр	кр	≠	>	R.1
120	комірник	різнороб	нкр	швейне виробництво	кр	≠	>	R.1
121	комірник	різнороб	нкр	технологія м'ясних і молочних продуктів, технологія м'яса і м'ясних продуктів	мс	≠	>	R.1
122	комірник	різнороб	нкр	контролер верстатних та слюсарних робіт	кр	≠	>	R.1
123	комірник	різнороб	нкр	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	кр	≠	>	R.1
124	комірник	різнороб	нкр	організатор кооперативної торгівлі і товарознавства товарів народного споживання	мс	≠	>	R.1
125	комірник	різнороб	нкр	пекар, тістороб, формувальник тіста	кр	≠	>	R.1
126	комірник	різнороб	нкр	контролер верстатних та слюсарних робіт	кр	≠	>	R.1
127	комірник	різнороб	нкр	інженер-технолог	с	=	>	R.1
128	комірник	різнороб	нкр	контролер верстатних та слюсарних робіт	кр	≠	>	R.1
129	комірник	різнороб	нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
130	комірник	різнороб	нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
131	комірник	різнороб	нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
132	комірник	різнороб	нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
133	комірник	різнороб	нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
134	комірник	різнороб	нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
135	комірник	різнороб	нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
136	комірник	різнороб	нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
137	комірник	різнороб	нкр	різнороб	нкр	=	=	A.5
138	комірник	різнороб	нкр	обробка металів різанням	мс	≠	>	R.1

Закінчення додатку В
Закінчення табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
286	підсобний робітник 2 розряду	підсобний робітник	нкр		нкр	=	=	A.5
287	підсобний робітник 2 розряду	підсобний робітник	нкр	електромонтажник по освітленню освітлювальним, силовим мережам та електрообладнанню	кр	≠	>	R.1
288	підсобний робітник 2 розряду	підсобний робітник	нкр		нкр	=	=	A.5
289	підсобний робітник 2 розряду	підсобний робітник	нкр	технологія приготування їжі	мс	≠	>	R.5
290	підсобний робітник 2 розряду	підсобний робітник	нкр		нкр	=	=	A.5
291	помічник майстра	обробка металів тиском	мс	колісні і гусеничні транспортні засоби	с	≠	>	R.7
292	прибиральник виробничих приміщень	прибиральник	нкр		нкр	=	=	A.5
293	прибиральник виробничих приміщень	прибиральник	нкр		нкр	=	=	A.5
294	прибиральник виробничих приміщень	прибиральник	нкр	швейне виробництво	кр	≠	>	R.1
295	прибиральник виробничих приміщень	прибиральник	нкр		нкр	=	=	A.5
296	прибиральник території	прибиральник	нкр	електрогазозварник, ел. зварн. на автомат. і напівавтом. машинах	кр	≠	>	R.1
315	робітник виробничих лазень	робітник	нкр		нкр	=	=	A.5
316	робітник виробничих лазень	робітник	нкр	планування на підприємствах машинобудівної промисловості	мс	≠	>	R.5
317	робітник виробничих лазень	робітник	нкр		нкр	=	=	A.5
318	робітник виробничих лазень	робітник	нкр		нкр	=	=	A.5
319	робітник виробничих лазень	робітник	нкр	кравець	кр	≠	>	R.1
320	робітник виробничих лазень	робітник	нкр		нкр	=	=	A.5
321	робітник виробничих лазень	робітник	нкр	машини і технологія обробки металів тиском	с	≠	>	R.10
322	робітник з благоустрою	робітник	нкр	машиніст кранів по управлінню мостовими і козловими кранами	кр	≠	>	R.1
323	робітник з благоустрою	робітник	нкр		нкр	=	=	A.5
324	робітник з благоустрою	робітник	нкр	контролер зварювальних робіт	кр	≠	>	R.1

ДОДАТОК Д

Характеристики параметрів освітнього прагматизму ЗВО Полтавщини у сегменті *мс* за спеціальностями і галузями знань

Таблиця Д.1

Галузь знань 01 Освіта

$ОП_{код}^{мс}$	КрПК		Усього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
$ОП_{12}^{мс}$	240	43	240	43
$ОП_{13}^{мс}$	180	91	180	91
$ОП_{14}^{мс}$	70	0	70	0
Усього	490	134	490	134

Таблиця Д.2

Галузь знань 02 Культура і мистецтво

$ОП_{код}^{мс}$	ПКНГ		МХПК		ГККМ		ПирФСУ		ПолтМУ		Усього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
$ОП_{023}^{мс}$			30	17	40	6					70	23
$ОП_{024}^{мс}$					30	17					30	17
$ОП_{025}^{мс}$									82	62	82	62
$ОП_{026}^{мс}$									16	6	16	6
$ОП_{П028}^{мс}$					135	28					135	28
$ОП_{П029}^{мс}$	30	25	30	16	30		25	1			115	42
Усього	30	25	60	33	235	51	25	1	98	68	448	178

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

ОП ^{МС} _{код}	КПК		МХПК		ЛубФЕК		Усього	
	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{шифр}^{МС}$	$q_{шифр}^{МС}$
ОП ^{МС} ₅₁	30		25	10	30	18	85	28

Таблиця Д.4

Галузь знань 07 Управління та адміністрування

ОП ^{МС} _{код}	ЛубФЕК		ПолтКТ		АКУП		АЕК		КЛК НАУ		ЛЛТК		ПирФСУ		Усього	
	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{шифр}^{МС}$	$q_{шифр}^{МС}$	$l_{шифр}^{МС}$	$q_{шифр}^{МС}$
ОП ^{МС} ₀₇₁	80	28	180	7	30	16	80	14	60	14	60	6	25	2	515	87

ОП ^{МС} _{код}	ККрНУ		МХПК		ПолтКТ		АКУП		АЕК		ЛубФЕК		Усього	
	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{шифр}^{МС}$	$q_{шифр}^{МС}$
ОП ^{МС} ₀₇₂	50	14	25	11	180	27	50	35	25	10	25	11	355	125

ОП ^{МС} _{код}	АКУП		АЕК		ХорАПК		КЛК НАУ		Усього	
	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{шифр}^{МС}$	$q_{шифр}^{МС}$
ОП ^{МС} ₀₇₃	50	30	75	10	80	13	25	17	230	70

ОП ^{МС} _{код}	ККрНУ		ПКЖТ		ПолтКТ		АКУП		ХорАПК		ЛубФЕК		Усього	
	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{шифр}^{МС}$	$q_{шифр}^{МС}$
ОП ^{МС} ₀₇₆	75		150	40	230	49	15	13	30	10	20	17	520	129

Таблиця Д.5

Галузь знань 08 Право

ОП ^{МС} _{код}	ККрНУ		ПолтКТ		АКУП		ПирФСУ		ПолтКВМУ		Усього	
	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{шифр}^{МС}$	$q_{шифр}^{МС}$
ОП ^{МС} ₈₁	50	18	90	31	90	47	30	1	60	7	320	104

Галузь знань 10 Природничі науки

ОП _{код} ^{мс}	ПКНГ		МХПК		ПирФЄУ		Усього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
ОП ₁₀₁ ^{мс}			30	15	35		65	15
ОП ₁₀₃ ^{мс}	25						25	
Усього	25		30	15	35		90	15

Таблиця Д.7

Галузь знань 11 Математика і статистика

ОП _{код} ^{мс}	КПК		Всього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
ОП ₁₁₃ ^{мс}	60	9	60	9

Таблиця Д.8

Галузь знань 12 Інформаційні технології

ОП _{код} ^{мс}	ККрНУ		ПКХТ		ПолтПК		ПирФЄУ		Усього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
ОП ₁₂₁ ^{мс}					50	50			50	50
ОП ₁₂₃ ^{мс}	50	30	30	18	50	49	40	1	170	98
Усього	50	30	30	18	100	99	40	1	220	148

Таблиця Д.9

Галузь знань 13 Механічна інженерія

ОП _{код} ^{мс}	ККрНУ		ПБТТЬ		ЛохТТ		ПКХТ		ПолтПК		Усього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
ОП ₁₃₁ ^{мс}	50	20									50	20
ОП ₁₃₃ ^{мс}	100	38	85	32	60	21	50	7	35	23	330	121
Усього	150	58	85	32	60	21	50	7	35	23	380	141

Продовження додатку Д
Таблиця Д.10

Галузь знань 14 Електрична інженерія

$ОП_{код}^{мс}$	КПК		ККрНУ		МХПК		ПКХТ		ХорАПК		ПолтПК		Усього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
$ОП_{141}^{мс}$	60	38	50	22					115	26	100	86	325	172
$ОП_{142}^{мс}$							30	17					30	17
$ОП_{144}^{мс}$					30	15							30	15
Усього	60	38	50	22	30	15	30	17	115	26	100	86	385	204

Таблиця Д.11

Галузь знань 15 Автоматизація та приладобудування

$ОП_{код}^{мс}$	ПКХТ		Усього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
$ОП_{151}^{мс}$	50	15	50	15

Таблиця Д.12

Галузь знань 16 Хімічна та біоінженерія

$ОП_{код}^{мс}$	МХПК		Усього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
$ОП_{161}^{мс}$	30	15	30	15

Таблиця Д.13

Галузь знань 17 Електроніка та телекомунікації

$ОП_{код}^{мс}$	КЛК НАУ		Усього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
$ОП_{173}^{мс}$	60	32	60	32

Галузь знань 18 Виробництво та технології

ОП ^{мс} _{код}	КПК		ПКНГ		ПКЖТ		ПолтКТ		ЛохТТ		ПКХТ		Усього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
ОП ^{мс} ₁₈₁					40	40	53		150	51	130	60	373	151
ОП ^{мс} ₁₈₄	50	19	90	84									140	103
ОП ^{мс} ₁₈₅			120	95									120	95
Усього	50	19	210	179	40	40	53		150	51	130	60	633	349

Таблиця Д.15

Галузь знань 19 Архітектура та будівництво

ОП ^{мс} _{код}	КПК		ПБТБ		АЕК		ХорАПК		Усього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
ОП ^{мс} ₁₉₂	60	10	60	14			60	25	180	49
ОП ^{мс} ₁₉₃					75	21			75	21
Усього	60	10	60	14	75	21	60	25	255	70

Таблиця Д.16

Галузь знань 20 Аграрні науки та продовольство

ОП ^{мс} _{код}	АКУП		АЕК		ХомВТК		ХорАПК		БерТ		ЛЛТК		Усього	
	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{код}^{мс}$	$q_{код}^{мс}$	$l_{шифр}^{мс}$	$q_{шифр}^{мс}$
ОП ^{мс} ₂₀₁	15	15	50	44			45	20	200	42			310	121
ОП ^{мс} ₂₀₄					45	16			100	35			145	51
ОП ^{мс} ₂₀₅											220	68	220	68
ОП ^{мс} ₂₀₆			50	14							30		80	14
ОП ^{мс} ₂₀₈							185	63	250	29			435	92
Всього	15	15	100	58	45	16	230	83	550	106	250	68	1190	346

Продовження додатку Д
Таблиця Д.17

Галузь знань 21 Ветеринарна медицина

ОП ^{МС} _{код}	ХомВТК		Усього	
	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{шифр}^{МС}$	$q_{шифр}^{МС}$
ОП ^{МС} ₂₁₁	60	32	60	32

Таблиця Д.18

Галузь знань 22 Охорона здоров'я

ОП ^{МС} _{код}	КрМК		ПБМК		ЛохМУ		ЛубМУ		Усього	
	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{шифр}^{МС}$	$q_{шифр}^{МС}$
ОП ^{МС} ₂₂₁	30								30	
ОП ^{МС} ₂₂₃	330	120	180	90	130	42	180	133	820	385
Усього	360	120	180	90	130	42	180	133	850	385

Таблиця Д.19

Галузь знань 24 Сфера обслуговування

ОП ^{МС} _{код}	МХПК		ПКЖТ		ПолтКТ		Усього	
	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{шифр}^{МС}$	$q_{шифр}^{МС}$
ОП ^{МС} ₂₄₁	25	5	25		75	14	125	19

Таблиця Д.20

Галузь знань 27 Транспорт

ОП ^{МС} _{код}	КПК		ККрНУ		ПБТТБ		КЛК НАУ		КрКТІ		Усього	
	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{код}^{МС}$	$q_{код}^{МС}$	$l_{шифр}^{МС}$	$q_{шифр}^{МС}$
ОП ^{МС} ₂₇₂							110	69			110	69
ОП ^{МС} ₂₇₃									180	85	180	85
ОП ^{МС} ₂₇₄	60	25	80	21							140	46
ОП ^{МС} ₂₇₅					35	17					35	17
Усього	60	25	80	21	35	17	110	69	180	85	465	217

Додаток Е

Таблиця Е.1

Характеристики параметрів освітнього прагматизму ЗВО Полтавщини
у сегменті б за спеціальностями і галузями знань

ОП _{код} ^б	КрНУ		ПолНТУ		ПНПУ		ПУЕТ		ПДАА		ПЮІ		ПФНУХТ		Усього	
	l _{код} ^б	q _{код} ^б	l _{код} ^б	q _{код} ^б	l _{код} ^б	q _{код} ^б	l _{код} ^б	q _{код} ^б	l _{код} ^б	q _{код} ^б	l _{код} ^б	q _{код} ^б	l _{код} ^б	q _{код} ^б	l _{шифр} ^б	q _{шифр} ^б
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Галузь знань 01 Освіта																
ОП ₀₁₂ ^б					90	49									90	49
ОП ₀₁₃ ^б					90	49									90	49
ОП ₀₁₄ ^б	20	10			1635	386									1655	396
ОП ₀₁₅ ^б					85	18									85	18
ОП ₀₁₆ ^б					50	34									50	34
ОП ₀₁₇ ^б					45	33									45	33
Σ	20	10			1995	569									2015	579
Галузь знань 02 Культура і мистецтво																
ОП ₀₂₂ ^б	30	29													30	29
ОП ₀₂₃ ^б			85	18											85	18
ОП ₀₂₄ ^б					20	4									20	4
ОП ₀₂₉ ^б	50	16	25	8			75	1							150	25
Σ	80	45	110	26	20	4	75	1							285	76
Галузь знань 03 Гуманітарні науки																
ОП ₀₃₂ ^б					40	11									40	11
ОП ₀₃₄ ^б					50										50	
ОП ₀₃₅ ^б	30	30	30	30	100	27	120	60							280	147
Σ	30	30	30	30	150	27	120	60							330	147
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки																
ОП ₀₅₁ ^б	90	7	100	17			300	25	81	16					571	65
ОП ₀₅₃ ^б	25	12			120	89									145	101

Продовження додатку Е

Продовження табл. Е.1

A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
ОП ⁶ ₀₅₆			50	30			170	6							220	36
Σ	115	19	150	47	120	89	470	31	81	16					936	202
Галузь знань 06 Журналістика																
ОП ⁶ ₀₆₁	25	22			25	14									50	36
Σ	25	22			25	14									50	36
Галузь знань 07 Управління та адміністрування																
ОП ⁶ ₀₇₁	160	7	90	24			150	3	470	36					870	70
ОП ⁶ ₀₇₂	100	11	155	34			200	5	200	34					655	84
ОП ⁶ ₀₇₃	85	24	75	50			130	22	111	38					401	134
ОП ⁶ ₀₇₄	50	15							50	25					100	40
ОП ⁶ ₀₇₅	100	6	65	18			100	10	100	35					365	69
ОП ⁶ ₀₇₆	60		100	29			250	33	90	17					500	79
Σ	555	63	485	155			830	73	1021	185					2891	476
Галузь знань 08 Право																
ОП ⁶ ₀₈₁	125	37					120	33			225	122			470	192
Σ	125	37					120	33			225	122			470	192
Галузь знань 09 Біологія																
ОП ⁶ ₀₉₁					30										30	
Σ					30										30	
Галузь знань 10 Природничі науки																
ОП ⁶ ₁₀₁	60	12	10	7	25	6			25	20					120	45
ОП ⁶ ₁₀₂					20										20	
ОП ⁶ ₁₀₃			15		35										50	
Σ	60	12	25	7	80	6			25	20					190	45
Галузь знань 11 Математика та статистика																
ОП ⁶ ₁₁₃	15	7	30												45	7
Σ	15	7	30												45	7

Продовження додатку Е
Продовження табл. Е.1

A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Галузь знань 12 Інформаційні технології																
ОП ₁₂₂ ⁶	25	18	50	39	20		100	19							195	76
ОП ₁₂₃ ⁶	55	16	50	34											105	50
Σ	80	34	100	73	20		100	19							300	126
Галузь знань 13 Механічна інженерія																
ОП ₁₃₁ ⁶	100	4	50	8											150	12
ОП ₁₃₂ ⁶	25														25	
ОП ₁₃₃ ⁶	160	10	25	3									30		215	13
Σ	285	14	75	11									30		390	25
Галузь знань 14 Електрична інженерія																
ОП ₁₄₁ ⁶	330	28	100	23											430	51
ОП ₁₄₄ ⁶			25	7											25	7
Σ	330	28	125	30											455	58
Галузь знань 15 Автоматизація та приладобудування																
ОП ₁₅₁ ⁶	130	25											30	17	160	42
Σ	130	25													160	42
Галузь знань 16 Хімічна та біоінженерія																
ОП ₁₆₂ ⁶	25	11					50	12							75	23
ОП ₁₆₃ ⁶	25	1													25	1
Σ	50	12					50	12							100	24
Галузь знань 17 Електроніка та телекомунікації																
ОП ₁₇₂ ⁶	50	13	50	22											100	35
Σ	50	13	50	22											100	35
Галузь знань 18 Виробництво та технології																
ОП ₁₈₁ ⁶							195	14					50		245	14
ОП ₁₈₃ ⁶	40	3	10	3											50	6
ОП ₁₈₄ ⁶			20	9											20	9

Продовження додатку Е
Продовження табл. Е.І

A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
ОП ⁶ ₁₈₅			185	56											185	56
Σ	40	3	215	68			195	14					50		500	85
Галузь знань 19 Архітектура та будівництво																
ОП ⁶ ₁₉₁			75	33											75	33
ОП ⁶ ₁₉₂	25	7	307	41											332	48
ОП ⁶ ₁₉₃	55	9	36	24											91	33
Σ	80	16	418	98											498	114
Галузь знань 20 Аграрні науки та продовольство																
ОП ⁶ ₂₀₁									200	81					200	81
ОП ⁶ ₂₀₄									185	64					185	64
ОП ⁶ ₂₀₈									225	80					225	80
Σ									610	225					610	225
Галузь знань 21 Ветеринарна медицина																
ОП ⁶ ₂₁₁									151						151	
Σ									151						151	
Галузь знань 22 Охорона здоров'я																
ОП ⁶ ₂₂₇	25	13	37	29											62	42
Σ	25	13	37	29											62	42
Галузь знань 23 Соціальна робота																
ОП ⁶ ₂₃₁					50	11									50	11
Σ					50	11									50	11
Галузь знань 24 Сфера обслуговування																
ОП ⁶ ₂₄₁							300	103							300	103
ОП ⁶ ₂₄₂	25	24	50	25	25		75	45							175	94
Σ	25	24	50	25	25		375	148							475	197
Галузь знань 26 Цивільна безпека																
ОП ⁶ ₂₆₃	75	22													75	22
Σ	75	22													75	22

Закінчення додатку Е
Закінчення табл. Е.1

A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Галузь знань 27 Транспорт																
OP_{274}^6	160	14	30	19											190	33
OP_{275}^6	100	13													100	13
Σ	260	27	30	19											290	46

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Характеристики параметрів освітнього прагматизму ЗВО Полтавщини
у сегменті m за спеціальностями і галузями знань

$ОП_{код}^m$	КрНУ		ПолНТУ		ПНПУ		ПУЕТ		ПДАА		УМСА		ДЮІ		Усього	
	$l_{код}^m$	$q_{код}^m$	$l_{код}^m$	$q_{код}^m$	$l_{код}^m$	$q_{код}^m$	$l_{код}^m$	$q_{код}^m$	$l_{код}^m$	$q_{код}^m$	$l_{код}^m$	$q_{код}^m$	$l_{код}^m$	$q_{код}^m$	$l_{шифр}^m$	$q_{шифр}^m$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Галузь знань 01 Освіта																
$ОП_{012}^m$	20	15			25		56	2							101	17
$ОП_{012}^m$					5	5									5	5
$ОП_{013}^m$					5	4									5	4
$ОП_{014}^m$	5	5			120	72									125	77
$ОП_{015}^m$					25	15									25	15
$ОП_{016}^m$					10	10									10	10
$ОП_{017}^m$			40	32	25	21									65	53
Σ	25	20	40	32	215	127	56	2							336	181
Галузь знань 02 Культура і мистецтво																
$ОП_{024}^m$					5	5									5	5
$ОП_{029}^m$	50	19	30	12			43	18							123	49
Σ	50	19	30	12	5	5	43	18							128	54
Галузь знань 03 Гуманітарні науки																
$ОП_{032}^m$					5	3									5	3
$ОП_{034}^m$					5	5									5	5
$ОП_{035}^m$	15	12													15	12
Σ	15	12			10	8									25	20

Продовження додатку Ж

Продовження табл. Ж.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки																
<i>ОП^М₀₅₁</i>	20	15	50	33			187	63	80	35					337	146
<i>ОП^М₀₅₃</i>	15	13			10	10									25	23
<i>ОП^М₀₅₆</i>			50	30			64	19							114	49
Σ	35	28	100	63	10	10	251	82	80	35					476	218
Галузь знань 06 Журналістика																
<i>ОП^М₀₆₁</i>	15	12													15	12
Σ	15	12													15	12
Галузь знань 07 Управління та адміністрування																
<i>ОП^М₀₇₁</i>	25	16	70	42			47	42	200	91					342	191
<i>ОП^М₀₇₂</i>	25	19	160	79			81	27	300	119					566	244
<i>ОП^М₀₇₃</i>	70	56	170	45	150	81	189	44	190	63					769	289
<i>ОП^М₀₇₄</i>	70	18	50	34			63	8	50	11					233	71
<i>ОП^М₀₇₅</i>	10	9	50	18			51	13							111	40
<i>ОП^М₀₇₆</i>	5	5	105	73			113	73	80	28					303	179
Σ	205	123	605	291	150	81	544	207	820	312					2324	1014
Галузь знань 08 Право																
<i>ОП^М₀₈₁</i>	31	30					54	6					50	50	135	86
Σ	31	30					54	6					50	50	135	86
Галузь знань 09 Біологія																
<i>ОП^М₀₉₁</i>					5										5	
Σ					5										5	

Продовження додатку Ж

Продовження табл. Ж.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Галузь знань 10 Природничі науки																
ОП ^М ₁₀₁	15	8	25	9	25	7									65	24
ОП ^М ₁₀₂					5	3									5	3
ОП ^М ₁₀₃					15	8									15	8
Σ	15	8	25	9	45	18									85	35
Галузь знань 11 Математика та статистика																
ОП ^М ₁₁₃	5	3	25	8											30	11
Σ	5	3	25	8											30	11
Галузь знань 12 Інформаційні технології																
ОП ^М ₁₂₂	20	18	30	29			12	3							62	50
ОП ^М ₁₂₃	15	14	30	30											45	44
Σ	35	32	60	59			12	3							107	94
Галузь знань 13 Механічна інженерія																
ОП ^М ₁₃₁	50	14	50	24											100	38
ОП ^М ₁₃₂	5														5	
ОП ^М ₁₃₃	35	22	40	28											75	50
Σ	90	36	90	52											180	88
Галузь знань 14 Електрична інженерія																
ОП ^М ₁₄₁	72	48	65	37											137	85
ОП ^М ₁₄₄			30	21											30	21
Σ	72	48	95	58											167	106
Галузь знань 15 Автоматизація та приладобудування																
ОП ^М ₁₅₁	37	31													37	31
Σ	37	31													37	31

Продовження додатку Ж
Продовження табл. Ж.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Галузь знань 16 Хімічна та біоінженерія																
<i>ОП</i> ₁₆₃ ^М	5	5													5	5
Σ	5	5													5	5
Галузь знань 17 Електроніка та телекомунікації																
<i>ОП</i> ₁₇₂ ^М	15	6	30	27											45	33
Σ	15	6	30	27											45	33
Галузь знань 18 Виробництво та технології																
<i>ОП</i> ₁₈₁ ^М							87	24							87	24
<i>ОП</i> ₁₈₃ ^М	15	7	20	8					50	13					85	28
<i>ОП</i> ₁₈₅ ^М			165	137											165	137
Σ	15	7	185	145			87	24	50	13					337	189
Галузь знань 19 Архітектура та будівництво																
<i>ОП</i> ₁₉₁ ^М			85	40											85	40
<i>ОП</i> ₁₉₂ ^М			360	146											360	146
<i>ОП</i> ₁₉₃ ^М	31	25	50	40											81	65
Σ	31	25	495	226											526	251
Галузь знань 20 Аграрні науки та продовольство																
<i>ОП</i> ₂₀₁ ^М									250	100					250	100
<i>ОП</i> ₂₀₄ ^М									180	48					180	48
<i>ОП</i> ₂₀₈ ^М									140	62					140	62
Σ									570	210					570	210
<i>ОП</i> ₂₁₁ ^М									151	139					151	139
Σ									151	139					151	139

Закінчення додатку Ж
Закінчення табл. Ж.І

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Галузь знань 22 Охорона здоров'я																
<i>ОП^М₂₂₁</i>											525	242			525	242
<i>ОП^М₂₂₂</i>											715	370			715	370
Σ											1240	612			1240	612
Галузь знань 23 Соціальна робота																
<i>ОП^М₂₃₁</i>					15	17									15	17
Σ					15	17									15	17
Галузь знань 24 Сфера обслуговування																
<i>ОП^М₂₄₁</i>							83	54							83	54
<i>ОП^М₂₄₂</i>	20	11					57	31							77	42
Σ	20	11					140	85							160	96
Галузь знань 27 Транспорт																
<i>ОП^М₂₇₄</i>	31	15	40	39											71	54
<i>ОП^М₂₇₅</i>	30	17													30	17
Σ	61	32	40	39											101	71

ДОДАТОК И

Розрахунки коефіцієнту освітнього прагматизму

Розрахунки коефіцієнту освітнього прагматизму виконувалися у математичному пакеті Mathcad.

Кваліфікований робітник

Значення $N_{окр\_кр}$ на один менше, бо матриця елементів починається з 0.

$$N_{окр\_кр} = 53$$

$$t_{пос\_кр} := 1.5$$

$$N_{ок\_кр} := 52$$

Продовження додатку II

	11	3
	56	3
	6	3
	4	3
	1	3
	24	3.5
	16	3.5
	41	3.5
	66	3.5
	4	3.5
	16	3.5
	1	3.5
	1	5
	1	5
	1	5
	2	5
	1	5
	2	5
	1	5
	1	5
	1	5
	5	6.5
	1	6.5
	4	6.5
	3	6.5
	4	6.5
	6	6.5
n_ок_кр :=	15	6.5
	1	6.5
	2	6.5
	1	6.5
	1	6.5
	2	6.5
	1	6.5
	1	7.5
	1	7.5
	2	7.5
	1	7.5
	1	7.5
	3	7.5
	2	7.5
	2	7.5
	9	7.5
	2	7.5
	3	7.5
	1	7.5
	1	7.5
	1	8
	2	8
	1	8
	1	8
	1	8
	1	8
	1	8.5
	1	8.5

$$N_{\text{окр\_кр}} := \sum_{n=0}^{N_{\text{ок\_кр}}} n_{\text{ок\_кр } n} = 339$$

$$K_{\text{ок\_кр}} := \frac{t_{\text{пос\_кр}}}{\sum_{n=0}^{N_{\text{ок\_кр}}} n_{\text{ок\_кр } n}} \cdot \sum_{n=0}^{N_{\text{ок\_кр}}} \left(\frac{n_{\text{ок\_кр } n}}{t_{\text{ок\_кр } n}} \right) = 0.389$$

Молодший спеціаліст

Значення $N_{\text{ок\_мс}}$ на один менше, бо матриця елементів починається з 0.

$$N_{\text{ок\_мс}} = 1$$

$$n_{\text{ок\_мс}} := (1)$$

$$t_{\text{ок\_мс}} := (6.5)$$

$$t_{\text{пос\_мс}} := 3$$

$$N_{\text{окр\_мс}} := 0$$

$$N_{\text{окр\_мс}} := \sum_{n=0}^{N_{\text{ок\_мс}}} n_{\text{ок\_мс } n} = 1$$

$$K_{\text{ок\_мс}} := \frac{t_{\text{пос\_мс}}}{\sum_{n=0}^{N_{\text{ок\_мс}}} n_{\text{ок\_мс } n}} \cdot \sum_{n=0}^{N_{\text{ок\_мс}}} \left(\frac{n_{\text{ок\_мс } n}}{t_{\text{ок\_мс } n}} \right) = 0.462$$

Бакалавр

Значення $N_{ок\_б}$ на один менше, бо матриця елементів починається з 0.

$$n_{ок\_б} := \begin{pmatrix} 3 \\ 3 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \\ 7 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix} \quad t_{ок\_б} := \begin{pmatrix} 5 \\ 6 \\ 6 \\ 6 \\ 6 \\ 6 \\ 7 \\ 7 \\ 8 \\ 8 \\ 8 \\ 8 \end{pmatrix}$$

$$N_{ок\_б} := 11$$

$$t_{пос\_б} := 4$$

$$N_{окр\_б} := \sum_{n=0}^{N_{ок\_б}} n_{ок\_б\_n} = 22$$

$$K_{ок\_б} := \frac{t_{пос\_б}}{\sum_{n=0}^{N_{ок\_б}} n_{ок\_б\_n}} \cdot \sum_{n=0}^{N_{ок\_б}} \left(\frac{n_{ок\_б\_n}}{t_{ок\_б\_n}} \right) = 0.6$$

Спеціаліст

Значення $N_{ок_с}$ на один менше, бо матриця елементів починається з 0.

$$t_{пос_с} := 5$$

$$N_{ок_с} := 13$$

$$n_{ок_с} := \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ 1 \\ 3 \\ 2 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \\ 5 \\ 3 \\ 2 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix} \quad t_{ок_с} := \begin{pmatrix} 5 \\ 5 \\ 5 \\ 6 \\ 6 \\ 6 \\ 6 \\ 6 \\ 6.5 \\ 7 \\ 8 \\ 8 \\ 8 \\ 8 \\ 9 \end{pmatrix}$$

$$N_{окр_с} := \sum_{n=0}^{N_{ок_с}} n_{ок_с_n} = 25$$

$$K_{ок_с} := \frac{t_{пос_с}}{\sum_{n=0}^{N_{ок_с}} n_{ок_с_n}} \cdot \sum_{n=0}^{N_{ок_с}} \left(\frac{n_{ок_с_n}}{t_{ок_с_n}} \right) = 0.75$$

Коефіцієнт освітнього прагматизму за всіма ОКР

$$K_{\text{ок\_загал}} := \begin{pmatrix} K_{\text{ок\_кр}} \\ K_{\text{ок\_мс}} \\ K_{\text{ок\_б}} \\ K_{\text{ок\_с}} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0.389 \\ 0.462 \\ 0.6 \\ 0.75 \end{pmatrix}$$

Знеособлений коефіцієнт загального (рівня) освітнього прагматизму всього штату підприємства в цілому

$$I := 3$$

$$N_{\text{окр\_загал}} := \begin{pmatrix} N_{\text{окр\_кр}} \\ N_{\text{окр\_мс}} \\ N_{\text{окр\_б}} \\ N_{\text{окр\_с}} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 339 \\ 1 \\ 22 \\ 25 \end{pmatrix}$$

$$N := \sum_{i=0}^I N_{\text{окр\_загал}_i} = 387$$

$$K_{\text{ок}} := \frac{1}{N} \cdot \sum_{i=0}^I (K_{\text{ок\_загал}_i} \cdot N_{\text{окр\_загал}_i}) = 0.424$$

ДОДАТОК І

Список публікацій здобувача за темою дисертації

1. Загірняк Д. М. Вища освіта України: прагматизм фінансово-економічного розвитку : монографія / Д. М. Загірняк // Харків: «Друкарня Мадрид», 2018. – 532 с.
2. Загірняк Д. М. Аналіз формування та використання коштів стабілізаційного фонду Державного бюджету України / В. І. Глухова, Д. М. Загірняк, І. М. Кіяниця // Актуальні питання розвитку економіки: теорія і практика : колективна монографія / за ред. А. О. Касич, М. М. Хоменко. – Кременчук : ТОВ «Кременчуцька міська друкарня», 2012. – С. 64–72.
3. Zagirniak D. M. Renewal of paradigm of Ukrainian higher education field development / D. M. Zagirniak // Theoretical, methodological and practical foundations of human resources management: collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi / ISMA University. – Riga : «Landmark» SIA, 2016. – P. 227–239.
4. Загірняк Д. М. Шляхи мінімізації ризику кредитного портфеля банку / Д. М. Загірняк, М. В. Абросімова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2007. – № 7 (113). Ч. 2 – С. 42–45.
5. Загірняк Д. М. Кредитне бюро як фінансовий інструмент зниження кредитного ризику / В. І. Глухова, Д. М. Загірняк, М. О. Троцько // Науковий вісник Чернівецького торгово-економічного інституту КНТЕУ. – 2009. – Вип. 4. – С. 342–349. – (Серія: Економічні науки).
6. Загірняк Д. М. Роль міжбюджетних відносин у регулюванні економічного розвитку регіону / Д. М. Загірняк, С. В. Калмикова // Часопис економічних реформ. – № 2. – 2011. – С. 110–114.
7. Загірняк Д. М. Реалізація коледжами і технікумами освітнього потенціалу: економічний аспект / Д. М. Загірняк // Економіка і організація управління. – 2017. – № 4 (28). – С. 193–206.
8. Загірняк Д. М. Теоретичні основи формування депозитної політики банку / Д. М. Загірняк, Є. К. Рубанова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2012. – № 16(187). – Ч. 2. – С. 60–64.

9. Загірняк Д. М. Тотожність принципів господарювання у вітчизняній та західних сферах вищої освіти / Д. М. Загірняк, О. А. Кратт // Вісник НТУ «ХП»: збірник наукових праць. – Харків : НТУ «ХП», 2015. – № 59(1168). – С. 183–187. – (Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва).
10. Загірняк Д. М. Координати вищої школи України відносно моделей вищої освіти / Д. М. Загірняк, О. А. Кратт // Науковий вісник Одеського національного економічного університету: збірник наукових праць. – Одеса : ОНЕУ. – 2016. – № 1(233). – С. 28–39.
11. Загірняк Д. М. Проблеми та парадигма розвитку вітчизняного ринку освітніх послуг / Д. М. Загірняк // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2016. – № 6(230). – С. 59–65.
12. Загірняк Д. М. Реконструкція механізму державного регулювання вищої освіти за кордоном / Д. М. Загірняк // Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». – 2017. – Вип. 13. – Ч. 2. – С. 159–165.
13. Загірняк Д. М. Професійно-кваліфікаційні аспекти прагматизму поведінки споживачів послуг вищої освіти / Д. М. Загірняк // Науковий економічний журнал «Інтелект ХХІ». – 2017. – № 1. – С. 141–149.
14. Загірняк Д. М. Послуги вищої освіти: структура пропозиції та рівень конкуренції / Д. Загірняк // Економіка і право. – 2018. – № 1(49). – С. 105–116.
15. Загірняк Д. М. Прагматизм фінансування вищої освіти: інструменти визначення / Д. М. Загірняк // Соціально-економічний розвиток регіонів у контексті міжнародної інтеграції. – 2018. – № 28(17). – С. 99–105.
16. Загірняк Д. М. Критерии выбора программного обеспечения для автоматизации процессов бюджетирования на предприятиях / Д. М. Загірняк, Ю. Г. Лактионов, Л. А. Лактионова // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка «Економіка і регіон». – 2009. – № 3 (22). – С. 119–124. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory).

17. Загірняк Д. М. Методологічні засади академічної чесності вищого навчального закладу / Д. М. Загірняк // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2015. – № 1/2015(90). – Ч. 1. – С. 157–160. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory)
18. Загірняк Д. М. Наслідки реформування вищої освіти: пошук вихідних передумов / Д. М. Загірняк, О. А. Кратт // Науковий вісник ХДУ.– 2015. – № 14 . – Ч. 1 – С. 35–39. – (Серія: Економічні науки). (Index Copernicus).
19. Загірняк Д. М. Прагматичний підхід до розвитку вищої освіти / О. А. Кратт, Д. М. Загірняк // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки. – ДонДУУ, ІЕП НАН України. – 2015. – № 1(46). – С. 79–85. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory).
20. Загірняк Д. М. Емпірика ринкових перетворень як базис реформування вищої освіти / Д. М. Загірняк // Часопис економічних реформ. – 2015. – № 4(20). – С. 6–14. (Index Copernicus)
21. Zagirniak D. Higher education in Ukraine: search for development models / D. Zagirniak // Econtechmod: An international quarterly journal – 2015. Vol. 4. – No. 4. – P. 11–16. (Lublin-Rzeszow, Index Copernicus)
22. Zagirniak D. Normative features of conduct of higher education services consumers / D. Zagirniak // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2016. – Вип. 3/2016 (98). – Ч. 2. – С. 54–61. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory)
23. Загірняк Д. М. Якісні параметри діяльності іноземних вищих навчальних закладів / Д. М. Загірняк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 9. – С. 67–71. – (Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство). (Index Copernicus)
24. Загірняк Д. М. Роль вищих навчальних закладів у розвитку вищої освіти / Д. М. Загірняк // Вісник Хмельницького національного університету. –2016. – № 6(242). – С. 184–189. – (Серія: Економічні науки). (Index Copernicus)

25. Загірняк Д. М. Ознаки споживання послуг вищої освіти: закордонний досвід / Д. М. Загірняк // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2016. – № 4 (76). – С. 202–211. – (Серія: Економічні науки). (Index Copernicus)
26. Загірняк Д. М. Базова вища освіта: оцінювання прагматизму вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг / Д. М. Загірняк // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2017. – № 2 (10). – С. 52–63. (Index Copernicus)
27. Zagirniak D. Educational pragmatism divergence in the context of professional qualification conformity / D. Zagirniak // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 3 (11). – Ч. 2. – С. 18–28. (Web of Science, Index Copernicus)
28. Загірняк Д. М. Магістратура: освітній прагматизм вищих навчальних закладів / Д. М. Загірняк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна – 2017. – Вип. 93. – С. 67–78. – (Серія: Економічна). (Index Copernicus)
29. Загірняк Д. М. Сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняної сфери вищої освіти / Д. М. Загірняк // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2017. – Вип. 5/2017 (106). – С. 143–149. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory)
30. Zagirniak D. Modification of the forms of services provided by higher education establishments / D. Zagirniak // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2017. – Вип. 6/2017 (107). – Ч. 2. – С. 54–61. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory)
31. Загірняк Д. М. Концептуальна платформа реформування закладу вищої освіти на засадах прагматизму / Д. М. Загірняк // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка «Економіка і регіон». – 2017. – № 6 (67). – С. 98–106. (Index Copernicus)
32. Загірняк Д. М. Методологічні засади реновації державного фінансування закладів вищої освіти [Електронне видання] / Д. М. Загірняк. – Ефективна економіка. – 2018. – № 6. – Режим доступу : www.economy.nauka.com.ua (Index Copernicus)

33. Загірняк Д. М. Розподіл держзамовлення як інструмент фінансової політики у сфері вищої освіти / Д. М. Загірняк // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2018. – № 4/2018 (111). – С. 122–129. (Index Copernicus, Ulrichs Web Global Serials Directory)

34. Zagirniak D. The second professional education: the pragmatism of consumers' behavior / D. Zagirniak, O. Kratt // Economic Theory and Practice 2017. – Banská Bystrica, Slovakia : Faculty of Economics of Matej Bel University, 2018. – P. 693–704. (Web of Science).

35. Zagirniak D. The convergence of the system of education at Scottish and Ukrainian Universities in the context of ethic leadership / D. Zagirniak, I. Khovrak, V. Perevozniuk // International Journal of Engineering & Technology. – 2018. – Vol. 7. – P. 550–556. (UAE, Scopus).

36. Загірняк Д. М. Трансформація фінансово-кредитної системи в рамках процесів глобалізації / Д. М. Загірняк, О. С. Чекригін // Тези I Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку» : збірка тез (м. Макіївка, 22–24 квітня 2009 р.). – Макіївка : Макіївський економіко-гуманітарний інститут, 2009. – Т. 1. – С. 81–83.

37. Загірняк Д. М. Теоретичні основи формування депозитної політики банку / Д. М. Загірняк, Є. К. Рубанова // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Фінансовий механізм самодостатності регіону: соціально-економічна збалансованість» (м. Луганськ, 2012 р.). – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2012. – С. 57–60.

38. Загірняк Д. М. Фінансове забезпечення охорони здоров'я: проблеми та шляхи розв'язання / Д. М. Загірняк // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка і фінанси: теорія та практика» (м. Феодосія, 26–28 вересня 2013 р.). – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. – С. 38–39.

39. Zagirniak D. Interrelations of the government and university: current state in Ukraine / M. Zagirnyak, D. Zagirniak // Юбилейна Международна научнопрактическа конференция «Финансите и стопанската отчетност – състояние, тенденции, перспективи» (гр. Свищов, РБългария, 25–26.10. 2013). – Свищов : Академично издателство «Ценов», 2013. – Т. 3. – С. 33–38.

40. Загірняк Д. М. Аналіз динаміки лізингового кредитування підприємств в агропромисловому комплексі України / Д. М. Загірняк, Л. Н. Крот, В. В. Продан // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції за міжнародною участю «Актуальні питання забезпечення стійкого розвитку національного господарства» (м. Кременчук, 24-25 жовтня 2014 р.). – Кременчук : Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2014. – С. 122–124.

41. Загірняк Д. М. Особенности оценки масштабов теневой экономики: зарубежный опыт / Д. М. Загірняк, И. В. Ховрак, М. В. Князева // Матеріали Международного форум-конкурса молодых ученых «Проблемы недропользования : сборник научных трудов» (г. Санкт-Петербург, 23–25 апреля 2014 г.). – СПб. : Национальный минерально-сырьевой университет «Горный», 2014. – Ч. 2. – С. 53–55.

42. Загірняк Д. М. Оцінка власного капіталу підприємств України / Д. М. Загірняк // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності» (м. Кременчук, 10–12 грудня 2014 р.). – Кременчук : КрНУ, 2014 – С. 218.

43. Загірняк Д. М. Ринкова орієнтація вищої освіти: доцільність і необхідність / Д. М. Загірняк // Праці VII Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія інноваційного розвитку економіки: бізнес, наука, освіта» (м. Харків, 29 вересня–2 жовтня 2015 р.). – Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – С. 20–22.

44. Zagirniak D. Identities and differences in understanding of market relations in Ukrainian and Western fields of higher education / D. Zagirniak // Vybrané ekonomické problémy regionu střední a východní Evropy: Sborník vědecké konference udržitelný rozvoj VII-30 let od Jednotného evropského aktu aneb Evropa čtyř svobod (České budějovice, 31.03–01.04.2016). – České budějovice, 2016. – S. 34–43.

45. Загірняк Д. М. Автономія вишів: реалізація прав і обов'язків / Д. М. Загірняк // Матеріали українсько-польської Міжнародної наукової конференції «Класичний університет у контексті викликів епохи» (м. Київ, 22–23 вересня 2016 р.). – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. – С. 359–361.

46. Загірняк Д. М. Позичування поведінки споживачів послуг вищої освіти / Д. М. Загірняк // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання управління сталим розвитком у сучасному суспільстві: проблеми та перспективи» (м. Кременчук, 20 – 21 жовтня 2016 р.). – Кременчук : Видавець СВД Олексієнко В. В., 2016. – С. 138–140.

47. Загірняк Д. М. Співробітництво України з МВФ: стан та перспективи / Д. М. Загірняк, А. О. Бородай // Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Ідеї академіка В. І. Вернадського та проблеми сталого розвитку освіти і науки» (м. Кременчук, 01-03 червня 2017 р.). – Кременчук : КрНУ, 2017. – С. 107–108.

48. Zagirniak D. The assessment of the provision of the Industry by electrical engineers / D. Zagirniak, O. Kratt, I. Trunina // A collection of papers presented at the International Conference on Modern Electrical and Energy System (MEES). – Kremenchuk, Ukraine: Institute of Electrical and Electronics Engineers, 2017. – P. 356–359. (Scopus)

49. Загірняк Д. М. Соціально відповідальне інвестування як основа етичного лідерства / Д. М. Загірняк, І. В. Ховрак, В. В. Перевознюк // Тези доповідей Міжнародної науково-технічної конференції «Технології та інфраструктура транспорту» (м. Харків, 14–16 травня 2018 р.). – Харків : УкрДУЗТ, 2018. – С. 164–165.

50. Загірняк Д. М. Фінансова складова корпоративного управління / Т. Є. Циба, О. Ф. Саленко, М. І. Сокур, Д. М. Загірняк // Навчальний посібник з грифом МОН України для студентів вищих начальних закладів. – Кременчук : Вид. ПП Щербатих О. В., 2008 – 204 с.

51. Загірняк Д. М. Фінансовий ринок / Т. В. Калінеску, Л. А. Костирко, Д. М. Загірняк, О. М. Антіпов // Навчальний посібник з грифом МОН України. Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. – 343 с.

52. Загірняк Д. М. Соціальне страхування / В. О. Безугла, Л. П. Шаповал, Д. М. Загірняк // Навч. посіб. З грифом МОН України, лист МОН № 1.4/18 Г 347 від 9.01.2009. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 208 с.

53. Загірняк Д. М. Експертиза та страхування на транспорті (автомобільному) / О. Д. Коноваленко, М. М. Мороз, Л. П. Шаповал, Д. М. Загірняк // Навч. посіб. З грифом МОН України, лист МОН № 1/11-1061 від 18.02.2011. – Харків : Точка, 2012. – 492 с.

54. Загірняк Д. М. Експертиза та страхування на транспорті (автомобільному) / О. Д. Коноваленко, М. М. Мороз, Л. П. Шаповал, Д. М. Загірняк // Навч. посіб. (практикум) з грифом МОН України, лист МОН № 1/11-1061 від 18.02.2011. – Харків : Точка, 2013. – 258 с.

55. Загірняк Д. М. Ринок фінансових послуг / Д. М. Загірняк // Навч. посіб. З грифом МОН України, лист №1/11-8872 від 10.06.2014. – Харків : «Друкарня Мадрид», 2014. – 304 с.

56. Загірняк Д. Щодо місця коледжів і технікумів у системі вищої освіти України / М. Загірняк, С. Сергієнко, Д. Загірняк // Вища школа: науково-практичне видання. –2018. – № 2(163). – С. 43–52.

Таблиця I.1

Апробація результатів дисертаційної роботи

№ п/п	Тип конференції	Назва конференції	Місце і дата проведення	Тип участі
1	I Міжнародна науково-практична конференція	Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку	м. Макіївка, Україна, 2009 р.	Безпосередня
2	Міжнародна науково-практична інтернет-конференція	Фінансовий механізм самодостатності регіону: соціально-економічна збалансованість	м. Луганськ, Україна, 2012 р.	Безпосередня
3	I Міжнародна науково-практична конференція	Економіка і фінанси: теорія та практика	м. Феодосія, Україна, 2013 р.	Безпосередня
4	Юбилейна Міжнародна научно-практическа конференція	Финансите и стопанската отчетност – състояние, тенденции, перспективи	м. Свіштов, Болгарія, 2013 р.	Безпосередня

Закінчення додатку I
Закінчення табл. I.1

5	Всеукраїнська наукова конференція за міжнародною участю	Актуальні питання забезпечення стійкого розвитку національного господарства	м. Кременчук, Україна, 2014 р.	Безпосередня
6	Международный форум-конкурс молодых ученых	Проблемы недропользования: сборник научных трудов	м. Санкт-Петербург, Росія, 2014 р.	Безпосередня
7	II Міжнародна науково-практична конференція	Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності	м. Кременчук, Україна, 2014 р.	Безпосередня
8	VII Міжнародна науково-практична конференція	Стратегія інноваційного розвитку економіки: бізнес, наука, освіта	м. Харків, Україна, 2015 р.	Безпосередня
9	Konference udržitelny rozvoj VII-30 let od Jednotného evropského aktu aneb Evropa čtyř svobod	Vybrané ekonomické problémy regionu střední a východní Evropy	м. Чеське Будейовице, Чехія, 2016 р.	Безпосередня
10	Українсько-польська Міжнародна наукова конференція	Класичний університет у контексті викликів епохи	м. Київ, Україна, 2016 р.	Безпосередня
11	V Міжнародна науково-практична конференція	Актуальні питання управління сталим розвитком у сучасному суспільстві: проблеми та перспективи	м. Кременчук, Україна, 2016 р.	Безпосередня
12	XVII Міжнародна науково-практична конференція	Ідеї академіка В. І. Вернадського та проблеми сталого розвитку освіти і науки	м. Кременчук, Україна, 2017 р.	Безпосередня
13	International conference	Modern Electrical and Energy System (MEES)	м. Кременчук, Україна, 2017 р.	Безпосередня
14	Міжнародна науково-технічна конференція	Технології та інфраструктура транспорту	м. Харків, Україна, 2018 р.	Безпосередня

Результати дослідження апробовані у міжнародних програмах: «2015 Academic Integrity Program» (Вашингтон, Пітсбург, Солт лайк Сіті, Бостон, США, 2015 р.), «2015 Gansu International Fellowship Program» (Ланчжоу, КНР, 2015 р.), «First UERA Summer School ‘Education research: Communication, Grant-writing, Methodology and Publications’» (Львів, 2016 р.), «Leadership Development Project on the theme “Building Quality Assurance System of Higher Education”» (Данді, Шотландія 2017 р.), «Internship Program at the Institute of Technology and Business» (Чеське Будейовице, Чехія, 2017 р.), «Internship Programme at Abertay University» (Данді, Шотландія, 2018 р.), «2019 UASP Research Management and Leadership Program» (Вашингтон, Портленд, США, 2019 р.).

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

вул. Бастіонна, 9, м. Київ, 01014, тел./факс (044) 286-68-04,
e-mail: ihed@ukr.net, web-сайт: www.ihed.org.ua

27.12.18 № 278/1

До спеціалізованої вченої ради
із захисту дисертацій на здобуття
наукового ступеня доктора економічних
наук

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Загірняка Дениса Михайловича
«Прагматизм фінансово-економічного розвитку вищої освіти:
теорія, методологія, практика», поданого на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальностями
08.00.07 – «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика»,
08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит»**

Тематика дисертації Д.М. Загірняка відповідає одному із ключових напрямів, за якими здійснює дослідження Інститут вищої освіти НАПН України, а саме напряму «Економіка вищої освіти».

Результати наукового дослідження Д.М. Загірняка використовуються Інститутом у процесі реалізації наукового дослідження «Механізми розширення фінансової автономії закладів вищої освіти України».

Науковий доробок Д.М. Загірняка має практичну цінність для процесу реформування механізмів фінансування вищої освіти в Україні, зокрема у частині прогнозування потреб регіонів у фахівцях та врахування цих потреб при розподілі державного замовлення на підготовку фахівців.

Директор

С.А. Калашнікова

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО

вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, Полтавська обл., 39600, т./ф. (05366) 3-60-00, т.3-62-19
e-mail: office@kdu.edu.ua, www.kdu.edu.ua, СДРПЮУ 05385631

29.12.18 № 72-10/1496

на № _____

До спеціалізованої вченої ради
із захисту дисертацій на здобуття
наукового ступеня доктора
економічних наук

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації Загірняка Дениса Михайловича
«Прагматизм фінансово-економічного розвитку вищої освіти: теорія,
методологія, практика», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук
за спеціальностями 08.00.07 – Демографія, економіка праці, соціальна
економіка і політика, 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Наведені у дисертації Загірняка Д. М. наукові доробки використані для створення навчально-методичних комплексів і викладання таких навчальних дисциплін:

- «Фінанси, гроші і кредит» (бюджетна політика у сфері вищої освіти) для бакалаврів спеціальностей 051 – «Економіка», 075 – «Маркетинг», 242 – «Туризм», 281 – «Публічне управління та адміністрування»;
- «Інвестування» (методи оцінювання інвестицій у вищу освіту) і «Фінансовий ринок» (зазначення та місце на ринку споживачів і постачальників освітніх послуг) для бакалаврів спеціальності 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування»;
- «Ринок фінансових послуг» (зазначення про надання нематеріальних послуг фізичним особам у виданні «Загірняк Д. М. Ринок фінансових послуг / Д. М. Загірняк. – Навч. посіб. із грифом МОН України, лист № 1/11-8872 від 10.06.2014. – Харків : «Друкарня Мадрид», 2014. – 304 с.) і «Фінансовий контролінг» (методи контролю за використанням фінансових коштів у сфері вищої освіти) для магістрантів спеціальності 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування».

Проректор з науково-педагогічної
та методичної роботи

В. В. Костін

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96
E-mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

До спеціалізованої вченої ради
із захисту дисертацій
на здобуття освітнього ступеня
доктора економічних наук

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації
Загірняка Дениса Михайловича
«Прагматизм фінансово-економічного розвитку
вищої освіти: теорія, методологія, практика»,
поданої на здобуття доктора економічних наук
за спеціальностями 08.00.07 – «Демографія, економіка праці, соціальна
економіка і політика», 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит»

Запропонований у дисертації солідарно-субсидіарний тип відносин Міністерства освіти і науки України (держзамовник) і закладів вищої освіти (постачальники освітніх послуг) має практичну значущість, оскільки об'єктом відносин вибрана економічна доцільність як необхідна умова здійснення закладами освітньої діяльності за спеціальністю за усіма освітніми ступенями і формами навчання.

Доцільність полягає у зобов'язанні закладів вищої освіти зарахувати на навчання мінімальну з позицій беззбитковості чисельність студентів за спеціальністю. У разі незабезпечення мінімальної чисельності набір за спеціальністю скасовується незалежно від наявності держзамовлення.

Вищевикладену пропозицію буде враховано під час обговорення механізму розподілу державним замовником обсягу видатків державного бюджету на підготовку за державним замовленням молодших бакалаврів, бакалаврів, магістрів, аспірантів, докторантів у закладах вищої освіти державної форми власності.

Заступник Міністра

Павло ХОБЗЕЙ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
№10.5-262 від 26.12.2018

**ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ФІНАНСІВ**

вул. Соборності, 45, м. Полтава, 36014, тел. (+38 0532) 561076, факс (+38 0532) 609306
E-mail: fin@finpl.gov.ua, Web: finpl.gov.ua, Код ЄДРПОУ 02315357

04.01.2019

№ *28* /05.1-26

На _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради
із захисту дисертацій на здобуття
наукового ступеня доктора
економічних наук

ДОВІДКА

*про впровадження результатів дисертаційної роботи
Загірняка Дениса Михайловича*

*«Прагматизм фінансово-економічного розвитку вищої освіти: теорія,
методологія, практика», поданої на здобуття доктора економічних наук за
спеціальностями 08.00.07 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і
політика, 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит*

Практичну значущість для регіону має методика кількісного вимірювання результативності фінансової політики органів державної влади у сфері вищої освіти щодо функцій залучення і витрачання коштів, яка дозволяє визначити фінансову здатність регіону задовольнити освітні потреби населення. Подана у дисертаційній роботі Загірняка Д. М. апробація методики у Полтавській області наочно констатує низьку результативність використання державних фінансових ресурсів стосовно окремих спеціальностей і закладів вищої освіти, що є підставою для визначення якісних (за спеціальностями) і кількісних параметрів держфінансування з обласного бюджету закладів вищої освіти відповідного підпорядкування.

Отже, надані у дисертації Загірняка Дениса Михайловича результати апробації методики вимірювання результативності витрачання коштів бюджету Полтавської області враховані для визначення обсягу витрат на вищу освіту в наступному році.

Директор Департаменту фінансів
Полтавської облдержадміністрації

П. А. Кропівка

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО

**КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ
ЗАВОД
ДОРОЖНІХ МАШИН**проспект Свободи, 4, м. Кременчук,
Полтавська обл., Україна, 39600

PRIVATE JOINT-STOCK COMPANY

**KREMENCHUK
PLANT OF ROAD
MACHINES**4, Slobody avenue, Kremenchuk,
Poltava region, Ukraine, 39600Тел.: +38 (0536) 74-33-92, 74-32-24 Факс: +38 (0532) 50-14-25 E-mail: market@kredmash.com
www.kredmash.com

05.12.2018 № 617

До спеціалізованої вченої ради
із захисту дисертацій
на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**ДОВІДКА**щодо впровадження результатів дисертаційної роботи
ЗАГІРНЯКА ДЕНИСА МИХАЙЛОВИЧА
«Прагматизм фінансово-економічного
розвитку вищої освіти: теорія, методологія, практика»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Повідомляємо, що застосована Загірняком Д. М. у дисертації методика моніторингу влучно відтворює професійно-кваліфікаційну структуру персоналу корпусу колісної техніки ПрАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин». Структура реально відбиває якісний (типи і підтипи соціально-трудових відносин) і кількісний (рівень освітнього прагматизму) аспекти задоволення професійно-кваліфікаційних потреб підприємства.

Користуючись запропонованою Загірняком Д. М. методикою, відділ кадрів підприємства здійснив моніторинг чисельності типів і підтипів щодо всього персоналу підприємства, що наочно вказує на сильні та слабкі сторони кадрової політики підприємства.

За підсумками моніторингу адміністрацією підприємства здійснюється пошук управлінських рішень, спрямованих на, по-перше, усунення соціально-трудових відносин, які явно порушують інтереси працівників і підприємства; по-друге, задоволення професійних амбіцій окремих категорій працівників (наявність двох і більше дипломів про освіту), що підвищить їх мотивацію до праці.

Отже, подані в дисертаційній роботі Загірняка Д. М. наукові розробки мають практичний характер.

Голова Наглядової ради –

Президент

М.І. Данилейко

Приватне акціонерне товариство

«КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ
КОЛІСНИЙ ЗАВОД»

Частное акционерное общество

«КРЕМЕНЧУГСКИЙ
КОЛЕСНЫЙ ЗАВОД»

Проезд Ярославський, 8, м.Кременчук-11
Полтавської області, 39611, УКРАЇНА
Тел./факс (0536) 76-41-10, 76-41-11, 76-41-12
E-mail: krkz@wheels.com.ua
Web-сторінка www.wheels.com.ua
Код ЄДРПОУ 00231610

26.12.2018р. № 01-15-03

Проезд Ярославский, 8, г.Кременчуг-11
Полтавской области, 39611, УКРАИНА
Тел./факс (0536) 76-41-10, 76-41-11, 76-41-12
E-mail: krkz@wheels.com.ua
Web-страница www.wheels.com.ua
Код ЕГРПОУ 00231610

На № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради
із захисту дисертацій
на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

ДОВІДКА

про впровадження наукових результатів дисертаційної роботи
Загірняка Дениса Михайловича
«Прагматизм фінансово-економічного
розвитку вищої освіти: теорія, методологія, практика»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Докторант Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського Загірняк Д. М. отримав згоду на використання інформації щодо кадрового забезпечення одного з базових виробничих підрозділів ПАТ «Кременчуцький колісний завод». Результати його дослідження значно розширили уявлення кадрової служби про соціально-трудові відносини на підприємстві.

Подана у дисертації типізація відносин наочно засвідчила різноманітність сполучень професійно-кваліфікаційних якостей працівників і потреб підприємства.

Використання кадровою службою поданої у дисертації методики типізації стосовно штатного розпису підприємства у цілому дозволило впорядкувати освітні параметри посад щодо сучасних спеціальностей і освітніх ступенів у документах про професійну освіту.

Наявність освітніх параметрів посад надала кадровій службі можливість визначити поточну та перспективну потребу підприємства у трудових ресурсах.

Вищевикладене є підставою стверджувати про практичну значущість дисертації Загірняка Д. М. на тему «Прагматизм фінансово-економічного розвитку вищої освіти: теорія, методологія, практика», поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Голова Наглядової ради
ПрАТ «Кременчуцький колісний завод»

Г. І. Леготкін

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
 «ПОЛТАВСЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ»
 FERREXPO POLTAVA MINING

ПрАТ «Полтавський ГЗК»
 Вул. Будівельників 16, м.Гірціні Північ
 Полтавської області, Україна, 39802
 Тел.дирекційний: +38(05348)-75700
 Факс: +38(05348)-75405

Сайт: www.ferrexpo.com
 E-mail: jgok@mine.ferrexpo.com

с/р 26009620714000
 АТ «УкрСиббанк»
 МФО 331005
 Код ЄДРПОУ 00191282
 ПІН 001912816023
 Свідоцтво № 23517488

№ 4601/18702
 Від 18.12.2018 р.

До спеціалізованої вченої ради
 із захисту дисертацій
 на здобуття освітнього ступеня
 доктора економічних наук

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Загірняка Дениса Михайловича
 «Прагматизм фінансово-економічного розвитку
 вищої освіти: теорія, методологія, практика»,
 поданого на здобуття доктора економічних наук
 за спеціальностями 08.00.07 – «Демографія, економіка праці, соціальна
 економіка і політика», 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит»

Відповідно до тривалих і плідних науково-технічних зв'язків між ПрАТ «Полтавський ГЗК» і Кременчуцьким національним університетом імені Михайла Остроградського у розпорядження докторанта Загірняка Д.М. було надано відомості про освітні параметри більше семисот працівників цеху рудоуправління ГЗК.

Результати дисертаційного дослідження Загірняка Д.М. були подані та отримали конструктивне обговорення на нараді керівників підрозділів і служб комбінату, які мали безпосереднє відношення до управління персоналом.

До практичної розробки було прийнято кілька аспектів дослідження, наприклад, «комбінації освіти» (послідовність отримання особою кількох професійних освіт) у більше половини працівників цеху. На підставі якісних характеристик комбінацій визначено можливості використання «надлишкової» за вимогами посади освіти для розв'язання тактичних завдань і стратегічних напрямів діяльності комбінату.

Практично значущою є також систематизація посад за кількістю професій і штатних одиниць, яка дозволила сконцентрувати увагу на найбільш затребуваних професіях.

Голова Правління

ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний
Комбінат»

В. В. Лотоус